MUHTÂRU'L-HİKEM

Hikmetli Sözler

MÜBEŞŞİR İBN FÂTİK

TÜRKİYE YAZMA ESERLER KURUMU BAŞKANLIĞI YAYINLARI: 16

Bilim ve Felsefe Serisi : 5

Kitabın Adı : Muhtâru'l-Hikem ve Mehâsinu'l-Kelim
Hikmetli Sözler ve Güzel Deyişler

Müellifi : Mübeşşir İbn Fâtik (ö. 1087 ?)

Özgün Dili : Arapça

Çeviri : Yrd. Doç. Dr. Osman Güman
Sakarya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
Arap Dili ve Belâgatı Anabilim Dalı, Öğretim Üyesi

Arşiv Kayıt : Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi,
III. Ahmed Koleksiyonu, No. 3249, 3206, 2598.

Editör : Yrd. Doç. Dr. Abdulkadir Coşkun

Kapak Görseli : Topkapı, III. Ahmed, No. 3206'daki *Muhtâru'l-hikem* nüshasının 90a numaralı varağından Aristoteles'i resmeden minyatür.

Kitap Tasarım : Abdusselam Ferşatoğlu

Yapım : Fotografika Ltd. Şti.

Baskı : Elma Basım Yayın ve İletişim Hizmetleri San. Tic. Ltd. Şti.
Tevfikbey Mah. Halkalı Cad. No:162/7 Küçükçekmece İstanbul 34295
Sertifika No. 12058

Baskı Yeri ve Yılı : İstanbul 2013
Baskı Miktarı : 1. Baskı, 2000 adet

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
Library of Congress A CIP Catalog Record

Mübeşşir İbn Fâtik
Muhtâru'l-Hikem ve Mehâsinu'l-Kelim,
Hikmetli Sözler ve Güzel Deyişler

1. Felsefe Tarihi, 2. Ahlâk, 3. Hikmetli Sözler, 4. Âdâb, 5. Mübeşşir İbn Fâtik, 6. Hikemiyât

ISBN: 978-975-17-3688-8

Copyright © Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. Her hakkı mahfuzdur.
Bütün yayın hakları *Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı*'na aittir. Başkanlığın izni olmaksızın tümüyle veya kısmen, hiçbir yolla ve hiçbir ortamda yayınlanamaz ve çoğaltılamaz.

T. C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı
Süleymaniye Mah. Kanuni Medresesi Sok. No: 5 34116 Fatih / İstanbul
Tel. : +90 (212) 511 36 37
Faks : +90 (212) 511 37 00
info@yek.gov.tr
www.yek.gov.tr

MUHTÂRU'L-HİKEM

HİKMETLİ SÖZLER

(METİN – ÇEVİRİ)

MÜBEŞŞİR İBN FÂTİK
(ö. 1087 ?)

Çeviri
Osman Güman

Editör
Abdulkadir Coşkun

TÜRKİYE
YAZMA
ESERLER
KURUMU
BAŞKANLIĞI

TAKDİM

İnsanlık tarihi, akıl ve düşünce sahibi bir varlık olan insanın kurduğu medeniyetleri, medeniyetler arasındaki ilişkileri anlatır. İnsan, zihnî faaliyetlerde bulunma kabiliyetiyle bilim sanat ve kültür değerleri üretir, ürettiği kültür ve düşünce ile de tarihin akışına yön verir.

Medeniyetler, kültürler, dinler, ideolojiler, etnik ve mezhebî anlayışlar arasındaki ilişkiler kimi zaman çatışma ve ayrışmalara, kimi zaman da uzlaşma ve işbirliklerine zemin hazırlamıştır.

İnsanların, toplumların ve devletlerin gücü, ürettikleri kültür ve medeniyet değerlerinin varlığıyla ölçülmüştür. İnsanoğlu olarak daha aydınlık bir gelecek inşâ edebilmemiz, insanlığın ortak değeri, ortak mirası ve ortak kazanımı olan kültür ve medeniyet değerlerini geliştirebilmemizle mümkündür.

Bizler, Selçuklu'dan Osmanlı'ya ve Cumhuriyet'e kadar büyük devletler kuran bir milletiz. Bu büyük devlet geleneğinin arkasında büyük bir medeniyet ve kültür tasavvuru yatmaktadır.

İlk insandan günümüze kadar gökkubbe altında gelişen her değer, hakikatin farklı bir tezahürü olarak bizim için muteber olmuştur. İslam ve Türk tarihinden süzülüp gelen kültürel birikim bizim için büyük bir zenginlik kaynağıdır. Bilgiye, hikmete, irfana dayanan medeniyet değerlerimiz tarih boyunca sevgiyi, hoşgörüyü, adaleti, kardeşlik ve dayanışmayı ön planda tutmuştur.

Gelecek nesillere karşı en büyük sorumluluğumuz, insan ve âlem tasavvurumuzun temel bileşenlerini oluşturan bu eşsiz mirasın etkin bir şekilde aktarılmasını sağlamaktır. Bugünkü ve yarınki nesillerimizin gelişimi, geçmişimizden devraldığımız büyük kültür ve medeniyet mirasının daha iyi idrak edilmesine ve sahiplenilmesine bağlıdır.

Felsefeden tababete, astronomiden matematiğe kadar her alanda, Medine'de, Kahire'de, Şam'da, Bağdat'ta, Buhara'da, Semerkant'ta, Horasan'da, Konya'da, Bursa'da, İstanbul'da ve coğrafyamızın her köşesinde üretilen değerler, bugün tüm in-

sanlığın ortak mirası hâline gelmiştir. Bu büyük emanete sahip çıkmak, bu büyük hazineyi gelecek nesillere aktarmak öncelikli sorumluluğumuzdur.

Yirmi birinci yüzyıl dünyasına sunabileceğimiz yeni bir medeniyet projesinin dokusunu örecek değerleri üretebilmemiz, ancak sahip olduğumuz bu hazinelerin ve zengin birikimin işlenmesiyle mümkündür. Bu miras bize, tarihteki en büyük ilim ve düşünce insanlarının geniş bir yelpazede ürettikleri eserleri sunuyor. Çok çeşitli alanlarda ve disiplinlerde medeniyetimizin en zengin ve benzersiz metinlerini ihtiva eden bu eserlerin korunması, tercüme ya da tıpkıbasım yoluyla işlenmesi ve etkin bir şekilde yeniden inşâ edilmesi, Büyük Türkiye Vizyonumuzun önemli bir parçasıdır. Bu doğrultuda yapılacak çalışmalar, hiç şüphesiz tarihe, ecdadımıza, gelecek nesillere ve insanlığa sunacağımız eserleri üretmeye yönelik fikrî çabaların hasılası olacaktır. Her alanda olduğu gibi bilim, düşünce, kültür ve sanat alanlarında da eser ve iş üretmek idealiyle yeniden ele alınmaya, ilgi görmeye, kaynak olmaya başlayan bu hazinelerin ülkemize ve tüm insanlığa hayırlar getirmesini temenni ederim. Aziz milletimiz, bu kutsal emaneti yücelterek muhafaza etmeyi sürdürecektir.

Recep Tayyip Erdoğan
T. C.
Başbakan

İÇİNDEKİLER

TAKDİM 4
GİRİŞ 9
KAYNAKÇA 22

MUHTÂRU'L-HİKEM VE MEHÂSİNÜ'L-KELİM

MÜELLİFİN GİRİŞİ 26
1. ŞÎT PEYGAMBERİN (A.S.) SÖZLERİ VE ÂDÂBI 32
2. HERMES'İN HİKMETLİ SÖZLERİ VE ÂDÂBI 38
Hermes'in Öğütleri ve Âdâbından Seçmeler 44
3. SÂB'IN ÂDÂBI 72
4. ASKLEPİOS'UN HİKMETLİ SÖZLERİ 76
5. ŞAİR HOMEROS'UN ÂDÂBI 80
6. BİLGE SOLON'UN HABERLERİ 86
Solon'un Hikmetli Sözleri 88
7. ELEALI ZENON'UN HABERLERİ 96
Zenon'un Hikmetli Sözleri ve Âdâbı 98
8. TABİP HİPOKRAT'IN HABERLERİ 102
Hipokrat'ın Hikmetli Sözleri ve Âdâbı 108
9. BİLGE PİSAGOR'UN HABERLERİ 114
Pisagor'un Hikmetli Sözleri ve Âdâbı 126
10. MÜNZEVÎ DİYOJEN'İN HABERLERİ 144
Kinik Diyojen'in Hikmetli Sözleri ve Âdâbı 146
11. ZÂHİD SOKRATES'İN HABERLERİ 162
Sokrates'in Hikmetli Sözleri, Öğütleri ve Âdâbı 176

12. EFLÂTUN'UN HABERLERİ 240
Eflâtun'un Âdâbı ve Öğütleri 242
Eflâtun'un Hikmet ve Âdâba Dair Sözlerinden 294
13. ARİSTOTELES'İN HABERLERİ 340
Aristoteles'in Hikmetli Sözleri ve Âdâbı 348
14. İSKENDER'İN HABERLERİ 418
İskender'in Adâbı ve Öğütleri 454
15. BATLAMYUS'UN HABERLERİ 474
Batlamyus'un Hikmetli Sözleri ve Âdâbı 474
16. LOKMAN HEKİM'İN HABERLERİ 488
17. MEDARGİS'İN HİKMETLİ SÖZLERİ VE ÂDÂBI 524
18. BİLGE BASİLEUS'UN ÂDÂBI 530
19. TEOLOG GREGORİOS'UN ÂDÂBI 536
20. BİLGE GALEN'İN HABERLERİ 538
Galen'in Âdâbı ve Hikmetli Sözleri 544
21. BİLGELERİN HİKMETLİ SÖZLERİNDEN DERLEMELER I 550
22. BİLGELERİN HİKMETLİ SÖZLERİNDEN DERLEMELER II 594

NOTLAR 667
ŞAHIS İSİMLERİ DİZİNİ 679
YER İSİMLERİ DİZİNİ 685

GİRİŞ

Ebu'l-Vefâ el-Mübeşşir İbn Fâtik el-Âmirî'nin doğum ve ölüm tarihleri ile ilgili elimizde kesin bilgi bulunmamaktadır. Şamlı bir ailenin çocuğu olarak XI. yüzyılın başlarında (h. 400-410/m. 1009-1019 arası) Mısır'da doğan İbn Fâtik, Fâtımî hükümdarlarından ez-Zâhir (h. 411-427/m. 1021-1036) ile el-Mustansır Billâh (h. 427-487/m. 1036-1094) dönemlerinde devlet hizmetinde yüksek mevkilere gelmiş ve kendisine "Mahmûdu'd-devle" ve "Emîr" unvanları verilmiştir. İbnü'l-Heysem'den (ö. 430/1039 ?) matematik ve astronomi, diğer bir çağdaşı olan Ebu'l-Hüseyin İbnü'l-Âmidî'den mantık ve felsefî ilimleri tahsil etme, Ali b. Rıdvân (ö. 461/1068) ile de özellikle tıp alanında pratik yapma imkânına sahip olmuştur. Devlet işlerinden fırsat buldukça zamanını ilme adamış, özellikle mantık alanında birçok öğrenci kendisinden ilim tahsil etmiştir. Yaklaşık olarak hicrî 480-500 yılları arasında (miladî 1087-1106) vefat etmiştir.[1]

Bir rivayete göre vaktinin çoğunu ilme adamasına ve kendisiyle hiç ilgilenmemesine kızan hanımı, vefatından sonra kitaplarını evin avlusundaki havuza atmış ve birçoğunun telef olmasına sebep olmuştur.[2]

İbn Fâtik'in eserleri şunlardır:

1. "*el-Bidâyetü fi'l-mantık*"
2. "*el-Vesâyâ ve'l-emsâl ve'l-mûcez min muhkemi'l-akvâl*"
3. "*Kitâbun fi't-tıbb*"
4. "*Muhtâru'l-hikem ve mehâsinu'l-kelim*"
5. "*Kitâbu sîreti'l-Mustansır*"

Bilebildiğimiz kadarıyla bu kitaplardan yalnızca tercümesini yayınladığımız *Muhtâru'l-hikem* günümüze ulaşmıştır.[3]

---

1 Ebu'l-Vefâ el-Mübeşşir İbn Fâtik, *Muhtâru'l-hikem ve mehâsinü'l-kelim,* tahkik ve neşir: Abdurrahman Bedevî, Madrid, 1955, s. 5-8; Suter, Heinrich, *Die Mathematiker und Astronomen der Araber und Ihre Werke,* Leipzig, 1900, s. 102.

2 Rosenthal, Franz, "al-Mubashshir b. Fâtik", *EI²* VII, s. 282.

3 İbn Fâtik, *a.g.e.*, önsöz, s. 10.

Arapçada hikmetli veya özlü sözleri telif geleneği, içeriği bakımından, İslam düşüncesinin kaynaklarından olan antik Yunan düşünce birikiminin Arapçaya tercümesi ve İslam coğrafyasında yeniden ele alınması serüvenine paralel gelişen bir sürecin içerisinde değerlendirilebilir. Antik Yunan'da "hikmetli" ya da "özlü söz" ifadesini karşılamak için "apoftegma" (αποφθεγμα) kelimesi (çoğ. "apoftegmata") veya "gnomology" (γνωμολογία, gnomologia; gnome: yargı, maksim; logia: derleme) kelimeleri kullanılıyordu. Önde gelen düşünürlerin sözlerinden seçmelerin bir araya getirildiği metinlere ise "doksografi" ("δόξα" "doxa: görüş, inanç" + "γράφειν" grafein: yazmak, tanımlamak) deniyordu.[4]

Hikmetli sözler geleneğinde büyük düşünürler önemli bir yer tutar. Bunun yanında siyaset, toplum, tıp ve ahlâk gibi alanlarda tarihte öne çıkan birçok şahsiyetin de bu gelenek içerisinde sözlerine yer verilmiştir. Bu sözler karmaşık teorik düşüncelerden damıtılmış sözler olabildiği gibi adı geçen şahsiyetlerin bilgi ve tecrübelerinin özeti olan ifadelerdir. Hikmetli sözler belli bir düşünceyi öz halinde ifade eden veciz söz kalıbında ifade edildiği gibi bir hikâye, bir kurgu çerçevesinde de verilebilmektedir. Bu bağlamda hikmetli söz söyleme geleneğinin kaynağı Ahd-i Atik'e kadar götürülebilir.[5] Antik Yunan'da ise hikmetli sözler geleneği, Pytagoras'ın "ez-Zehebiyyât"ı (Altın Mısralar) ile başlatılır.[6]

VIII. yüzyılda başlayıp X. yüzyılın sonuna kadar devam eden Antik Yunan eserlerinin Arapçaya tercüme sürecinde eserlerdeki hikmetli sözler derlenmiş ve *el-Hikemu'l-Yûnânîyye, el-Uhûdu'l-Yûnâniyye, min Hikemi'r-Rûm* adlarıyla anılmıştır. Sokrates öncesi döneme kadar giden bu önemli şahsiyetlerin hikmetli sözleri, İskenderiye üzerinden doğuda yayılmış sözlerdir.[7]

---

4 Gemoll, W.; Vretska, K., *Gemoll, Griechisch-deutsches Schul. Und Handwörterbuch,* Bonn, 2006 s. 187, 236; Diels, Hermann, *Doxographi graeci,* Berlin, 1879.

5 Kaya, Mahmut, "Muhtaru'l-hikem ve Mahasinu'l-kelim'de Aristoteles'e İsnad Edilen Hikmetli Sözler ve Bunların Kaynakları", *Felsefe Arkivi*, sayı 26, İstanbul 1987, s. 250.

6 İbn Miskeveyh'den aktaran Mahmut Kaya, *a.g.m.*, s. 251.

7 Kaya, *a.g.m.*, s. 252.

Antik dönemde, m.ö. III. yüzyılda kaleme alınan Diogenes Laertius'un *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri* adlı eseri,[8] yukarıda bahsi geçen eserlerdendir ve Arapçaya tercüme edilip edilmediği bilinmese de İslam dünyasında hikmetli sözler geleneğinin oluşumunda etkili olmuştur. Dolayısıyla İbn Fâtik'in kaynaklarından biri de bu eserdir. Ancak yapılan son araştırmalara göre İbn Fâtik sadece Diogenes Laertius'tan değil, onun kullandığı kaynaklardan da yararlanmıştır.[9] Örneğin Aristoteles'in *Ethica Nikomachea* adlı eserinin izleri *Muhtâru'l-hikem*'de özellikle Aristoteles'le ilgili bölümlerde kendini göstermektedir. Bunun yanında aslı olmasa da kaynaklarda "Aristoteles'in İskender'e Mektubu" ya da "Aristoteles'in İskender'e Vasiyeti" şeklinde yer alan metinler de *Muhtâru'l-hikem*'le benzer özelliklere sahiptir.[10]

İslam dünyasında İbn Fâtik'in faydalandığı temel eserlerin başında Huneyn b. İshâk'ın (ö. 260/873) kaleme aldığı *Nevâdiru'l-felâsife* gelmektedir. Bu eserin aslı kayıp veya zayidir. Ancak Muhammed b. Ali b. İbrâhîm b. Ahmed b. Muhammed el-Ensâri tarafından yapılan ve başlığı *Âdâbu'l-felâsife* olan bir özeti günümüze ulaşmıştır.[11] Huneyn b. İshâk bu eseri kaleme alırken Arap, Fars ve Hint kaynaklarından olduğu gibi önemli ölçüde de Bizans'taki Grekçe eserlerden faydalanmış ve eserinde hem faydalandığı kaynakları hem de bu kaynaklarda yer alan sözleri söyleyenlerin üsluplarını ayrıntılı bir şekilde vermiştir.[12]

İbn Fâtik'in yararlandığı düşünülen diğer kaynaklar arasında Ebu'l-Ferec Ali b. el-Hüseyin b. Hindû'nun (öl. 420/1029) *el-Kelimu'r-rûhânîyye*

---

8 Diogenes Laertius, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri,* trc. Candan Şentuna, YKB Yayınları, İstanbul, 2007

9 Cottrell, Emily J., "al-Mubashshir ibn Fâtik", *Encyclopedia of Medieval Philosophy Between 500 and 1500,* ed. Henrik Lagerlund, Londra, 2010, s. 816.

10 Kaya, *a.g.m.*, s. 253-254.

11 Huneyn b. İshâk, *Âdâbu'l-felâsife,* özetleyen: Muhammed b. Ali b. İbrâhîm b. Ahmed b. Muhammed el-Ensâri, tahkik eden ve notlarla neşreden: Abdurrahmân Bedevî, Menşûrâtu Ma'hedi'l-Mahtûtâti'l-'Arabiyye, Kuveyt, 1985, s. 7.

12 Huneyn b. İshâk, *a.g.e.*, s. 15-27, 43-44.

fi'l-hikemi'l-Yûnânîyye'si[13] ile İbn Miskeveyh'in (öl. 1030) *Câvîdân hıred* (*el-Hikmetü'l-hâlide*) adlı eseri sayılabilir.[14] *Muhtâru'l-hikem* bu eserler arasından özellikle *Câvîdân hıred* ve *el-Kelimu'r-rûhâniyye fi'l-hikemi'l-Yûnâniyye* ile benzerliklere sahip olsa da biçim ve içerik olarak onlardan daha zengindir.[15] Gerek Diogenes'in gerekse Huneyn b. İshâk'ın eserlerinden ve daha başka kaynaklardan izler taşısa da İbn Fâtik'in eserinin bunların birebir tercümesi olduğunu söyleyemeyiz. Zira İbn Fâtik'in Yunanca bildiğine dair herhangi bir bilgi yoktur ve üslup ve içerik bakımından da *Muhtâru'l-hikem* daha farklıdır; İbn Fâtik'in metni daha zengin bir içeriğe sahiptir ve daha ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir.[16]

İbn Fâtik yararlandığı herhangi bir kaynağa işaret etmemekte ve eserinin dili, Grekçeden veya Süryaniceden Arapçaya tercüme yapanların diliyle karşılaştırıldığında bir tercüme metni değil de doğrudan Arapçada telif edilmiş bir metin hissi uyandırmaktadır.[17] Doğudan ve batıdan, ister dinî isterse hikemî olsun birçok kaynaktan yararlanılmış olsa da alınan sözler Kur'ân ve İslam kültürüyle yoğrularak verilmiştir.[18]

Avrupa Birliği'nin desteklediği bir proje çerçevesinde *Muhtâru'l-hikem*'in yanında, aynı gelenek içerisinde görülen Huneyn b. İshâk'ın *Âdâbu'l-felâsife*'si, Sicistânî'ye atfedilen *Sivânu'l-hikme*',[19] el-Âmirî'ye atfedilen *Kitâbu's-sa'âde ve'l-is'âd*'ı ve hikemiyâtla alakalı diğer bazı metinler, ayrıntılı bir çalışmayla

13 Ebu'l-Ferec b. Hindû, *el-Kelimu'r-rûhânîyye fi'l-hikemi'l-Yûnânîyye,* neşreden: Mustafa el-Kabbânî ed-Dımeşkî, Terakki Matbaası, Mısır, 1900, s. 7. Eserin tenkitli neşri Sahbân Halîfât tarafından yapılmıştır. Bk. *İbn Hindû: Sîretuhû, ârâuhu'l-felsefiyye, müellefâtuhû*, Amman, 1996.

14 Kaya, *a.g.m.*, s. 249.

15 İbn Fâtik, *a.g.e.*, önsöz, s. 2-3.

16 İbn Fâtik, *a.g.e.*, önsöz, s. 1 vd.

17 İbn Fâtik, *a.g.e.*, önsöz, s. 2-4.

18 Müller, August, "Ueber einige arabische Sentenzensammlungen", *ZDMG,* cilt: 31, 1877, s. 518 vd.

19 el-Kâdî, D., "Kitâb Sivân al-Hikma: Structure, Composition, Authorship and Sources", *Der Islam,* 58, 1981, s. 87-124. el-Kâdî'ye göre *Sivânu'l-hikme*'yi Âmirî'nin talebelerinden biri telif etmiş olabilir.

elektronik ortamda yayınlanmaya başlamıştır.[20]

İbn Fâtik, eserini kaleme alma gerekçesini kendisi şöyle ifade ediyor:

"Zamanında Yunan bilgelerinin hikmetli sözlerinin ve ilk dönem âlimlerinin öğütlerinin yer aldığı bazı kitaplar okumuş ve onlarda beğendiğim nice tavsiyeler, kalbimde yer eden öğütler ve hikmetli sözler görmüştüm. Rastladığım bu öğütler, üzerinde düşünen ve gereğince hareket edenler için çok faydalı, onları iyilik yapmaya yönlendirici, gereği gibi bir yönetim hakkında bilgilendirici ve ahiret sermayesi elde etmeye teşvik ediciydi. Bu okumalarım sonucunda elinizdeki kitabı telif etmek sûretiyle, faydalı gördüğüm güzel öğütleri, etkili tavsiyeleri ve hoş sözleri derledim. Bunlar okuyucunun nefsini terbiye eden, ahlâkını olgunlaştıran, okuyucuyu 'razı olunup övgüye değer bulunan' davranışlara teşvik eden, fani dünyadan soğutan, başa gelen musibetlere karşı kalbi yatıştıran ve insanı Allah katındaki güzelliklere yönlendiren sözlerdir."[21]

Bu satırlar, 1048-1049 yıllarında (h. 440) kaleme alınan bu metnin kaynaklarını, nasıl meydana geldiğini, amacını açıklıkla ortaya koymaktadır. Dönemin hikemiyât kaynaklarına göre daha ayrıntılı biyografik bilgiler içeren *Muhtâru'l-hikem*, düşünce tarihine, ele aldığı önemli düşünürlerin eserlerini tanıtarak ve bu eserlerden çıkarılmış veya bu düşünürlere isnat edilmiş hikmet ve âdâba dair sözlere genişçe yer vererek hizmet etmiş ve bu bakımdan temel kaynaklar arasında yerini almıştır. Ancak bu eserde Sokrates, Eflâtun ve Aristoteles gibi düşünürlerin yanında şairlerden hekimlere, devlet adamlarından birçok mitolojik karaktere ve Hint/Pers hikmet geleneğinden olduğu tahmin edilen Medargis'e[22] de yer verilmiştir.[23]

Muhtâru'l-hikem'de ele alınan kişilerin sözleri genel olarak belirli olsa da bazı sözler birden çok kişiye atfedilmiş veya söyleyeni belli olmayan söz olarak kaydedilmiştir. Örneğin Eflâtun'la ilgili bölümde şöyle bir ifade yer almaktadır:

---

20 Bk. http://www.ancientwisdoms.ac.uk/library/arabicgnomol/

21 Bk. Müellifin Girişi, s. 26.

22 Cottrell, *a.g.e.*, s. 816.

23 Kaya, *a.g.m.*, s. 248-249.

"Gencin biri ona (Eflâtun'a) "Sahip olduğun bu ilmi nasıl elde ettin?" diye sorunca "Kandilimde senin içtiğin sudan daha çok yağ tüketerek." cevabını vermiştir."

Benzer bir ifade Demostenes'e de atfedilmektedir:

"Yine ona "Diğerlerine oranla daha çok ilim sahibi olmanı sağlayan şey nedir?" diye sorulunca "Başkalarının şaraba harcadığı parayı ben kandilimin yağına harcadım." diye cevap vermiştir."

Aşağıdaki paragraf Kinik Diyojen'le ilgili bölümden alınmıştır:

"Birinin gevezelik ettiğini görünce "Kulaklarına karşı insaflı ol; çünkü söylediğinden daha fazlasını dinleyesin diye sana iki kulak ama bir ağız verildi." demiştir."

Bu söz Eflâtun'da şöyledir:

"Eflâtun, çok konuşup az dinleyen birini görünce ona,"Yahu! Ağzından kulaklarına biraz fırsat ver. Görmez misin be adam! Yaratıcı, konuştuğumuzun iki katını dinleyelim diye bize iki kulak, bir dil vermiş!" dedi."

Şît Aleyhisselâm'ın şöyle bir söz söylediği rivayet edilir:

"Zalim yönetici nezdinde adı sanı bilinmedik kimseler, mevki makam sahiplerinden daha makbuldür."

Benzer bir ifade Bilgelerin Hikmetli Sözlerinden Derlemeler (II) başlığı altında da geçmektedir:

"Zalim sultanın bilmediği kişi, onun nezdinde makam sahibi olan kişiden daha iyidir."

Yine Şît Aleyhisselâm'a şöyle bir söz atfedilir:

"Ahmak evladın olacağına kısır kal daha iyi."

Bu ifadenin Bilgelerin Hikmetli Sözlerinden Derlemeler (II) başlığı altındaki şekli şöyledir:

"Çocuksuz olmak, ahmak bir çocuğu olmaktan daha iyidir."

Sokrates, kişinin bilmediği şeyin farkında olmasıyla alakalı olarak şöyle der:

"'Bilmiyorum' sözüm, bildiğimi haber vermeseydi 'Bilmiyorum' derdim."

Eflâtun da şöyle diyor:

"'Bilmiyorum' diyerek bildiğimi ifade ediyor olmasaydım gönül rahatlığıyla 'bilmiyorum' derdim."

Bu bağlamda söyleyeni belli olmayan hikmetli sözler arasında şöyle bir ifade mevcuttur:

"'Bilmiyorum' sözünde bildiğime dair bir işaret bulunmuyor olsaydı 'Bilmiyorum' derdim."

Muhtâru'l-hikem, konu edindiği şahıslarla alakalı minyatürleri içermesi dolayısıyla da ayrı bir öneme sahiptir. Antik Yunan düşünürlerinin Müslüman kimliğinde tasvir edildiği bu çizimler eşsiz özellikler arz etmektedir. Minyatürlerin yer almadığı diğer bazı nüshalarda ise bu yerler boş bırakılmıştır. Bu boşluklar muhtemelen daha sonra yapılacak çizimler için ayrılmıştır.[24] Minyatürler açısından yaklaşık XIII. yüzyılın sonlarına doğru istinsah edildiği düşünülen Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, III. Ahmed koleksiyonu, 3206 numaralı nüsha da dikkat çekicidir. Ayrıca aynı koleksiyonda Bedevî'nin neşrine temel aldığı, h. 658/m. 1259'da Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kerecî tarafından istinsah edilen 3249 numaralı nüsha bulunmaktadır. Sultan II. Mahmud mührünü taşıyan bu nüshadan başka yine aynı koleksiyonda, Sultan II. Mahmud ve Sultan II. Beyazıd mühürlerini taşıyan, istinsah tarihi belirtilmemiş 2598 numaralı nüshayla birlikte eserin üç önemli nüshası ülkemiz kütüphanelerinde bulunmaktadır.

Muhtâru'l-hikem, filozofların hayatları ve eserlerini konu alan sonraki müellifler için de önemli bir kaynak olmuştur. Ebu'l-Feth Muhammed b. Abdulkerim eş-Şehristânî (479-548/1086-1153), *el-Milel ve'n-Nihal*'de, bu eserden Yunanlı filozoflara ayrılan kısımda bahsetmiş ve Eskiçağ âlim, filozof ve hekimleri hakkında aktardıkları bilgilerde en çok bu eseri kaynak olarak

24 Hoffman, Eva R., "The Beginnings Of The Arabic Illustrated Book: An Intersection between Art and Scholarship", *Muqarnas,* cilt: 17, yıl: 2000, s. 47.

göstermiştir. İbn Ebî Usaybia (ö. 1270) *Uyûnu'l-enbâ fî tabakâti'l-etibbâ* isimli meşhur eserinde özellikle Hipokrat, Pitagoras, Sokrates, Eflâtun ve Aristoteles'le ilgili bölümlerde *Muhtâru'l-hikem*'i kullanmıştır.[25] İbn Fâtik'ten yaklaşık iki asır sonra vefat eden meşhur İslam âlimi Şehrezûrî (ö. 1288-1304 arası), *Nüzhetü'l-ervâh ve ravzatü'l-efrâh* adıyla kaleme aldığı *Muhtâru'l-hikem*'e benzer bir çalışmasında, özellikle peygamberler ve filozoflarla ilgili kısımları ya olduğu gibi almış ya da az bir değişiklikle metnine dahil etmiştir.[26] *Muhtâru'l-hikem*'in izlerini taşıyan diğer bir eser ise Etiyopyaca'da "Mashafa Falsafa Tabiban" (Das Buch der weisen Philosophen: Bilge Filozoflar Kitabı) başlığını taşıyan bir hikmetler derlemesidir.[27]

Muhtâru'l-hikem Endülüs üzerinden batıda geniş bir etkiye sahip olmuştur. Önce İspanyolca tercüme edilen eser, daha sonra İspanyolcadan Latinceye, Fransızca ve İngilizceye ve kısmen de Provenceye tercüme edilmiştir. İspanyolcaya ilk defa Kastilya-Leon Kralı X. Alphonso (II. Frederick'in teyzesinin oğlu) zamanında (1254-1284) "Los bocados de oro" adıyla yaklaşık olarak 1257 yılında tercüme edilmiştir. Bu tercümenin iki ayrı versiyonu bulunmaktadır. Bunlardan ilki, XV. yüzyılın sonlarıyla XVI. yüzyılın başlarında otuz yıl içinde beş defa basılmıştır (Sevilla, 1495; Salamanca, 1499; Toledo, 1510; Valencia, 1522; Valladolid 1527). Bu ilk versiyonda mütercim esere kendisi bir giriş yazmış ve metinde önemli değişiklikler yapmıştır. Tercümenin ikinci versiyonunda mütercim metne daha sadık kalmıştır.[28] Bu çeviri Hermann Knust tarafından Almanya'da, Tübingen'de, 1879 yılında basılmıştır. Salernolu hekim Joannes de Procida'nın (1210-1298) yaklaşık olarak 1269-1280 yılları arasında yaptığı Latince çeviri ise[29]

---

25 Cottrell, *a.g.e.*, s. 816.

26 Kaya, *a.g.m.*, s. 249.

27 Cornill, Carl Heinrich, *Mashafa Falsafa Tabiban-Das Buch der weisen Philosophen nach dem aethiopischen Untersucht,* Leibzig, 1875; Müller, *a.g.m.*, s. 506.

28 İbn Fâtik, *a.g.e.*, önsöz, s. 22-23

29 Adrados, Francisco Rodríguez, *Greek Wisdom Literature and the Middle Ages: The*

Napoli'de 1854 yılında "Liber philosophorum moralium antiquorum" adıyla yayınlanmıştır.[30] Latince çevirinin Salvatore de Renzi tarafından yapılan baskısının üzerinde pek dikkatli çalışılmadığı belirtilmektedir.[31] Guillaume de Thignonville (ö. 1414), Latince tercümesine dayanarak eseri "Les dits morauls des philosophes" başlığıyla Fransızcaya aktarmış ve eser XV. yüzyıldan sonra birçok defa basılmıştır. Fransızca tercümeden sonra diğer çevirilere nispetle aradan fazla zaman geçmeden eser XV. yüzyılda İngilizceye de tercüme edilmiştir. İlki 1450'de, Stephen Scrope tarafından yapılan bu çevirilerin ikincisi Antoine Wydville tarafından 1473 yılında yapılmıştır. William Caxton'un 1477 yılında *The Dictes and Sayings of the Philosophorum* adıyla yaptığı bu baskı **İngiltere'de yapılan ilk kitap baskısıdır.**[32]

Eserin özellikle Büyük İskender, ya da *Muhtâr*'da geçtiği üzere Zülkarneyn'in serüveni doğuda birçok dile, batıda ise başta Latince olmak üzere hemen hemen bütün dillere tercüme edilmiş ve üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Muhtemeldir ki doğuda ve batıda bu kadar yaygın olan İskender hikâyelerinin kaynağında Mübeşşir b. Fâtik'in bu metni bulunmaktadır.[33]

İbn Fâtik'in bu eserinin Avrupa'da İspanyolcaya, yerel dillere, Latince, Fransızca ve İngilizce gibi yaygın dillere tercüme edilmiş olması ve birçok defa basılması, İslam kültürünün batıya etkisine güzel bir örnek oluşturmaktadır.[34]

Lost Greek Models and Their Arabic and Castilian Translations, Bern, 2009, s. 21.

30 Cottrell, *a.g.e.*, s. 817.

31 Meissner, Bruno, "Mubassirs Ahbâr el-Iskender", *ZDMG,* cilt: 49, Wiesbaden, Harrassowitz, 1895, s. 585.

32 al-Mubashshir b. Fâtik, *The Dictes and Sayings of the Philosophers,* trc. William Caxton, Londra, 1877 (1477 baskısının tıpkıbasımı), s. v-xii; Cottrell, *a.g.e.*, s. 817.

33 İbn Fâtik, *Muhtâru'l-hikem ve mehâsinu'l-kelim,* önsöz, s. 13-14.

34 İbn Fâtik, *a.g.e.*, önsöz, s. 67.

Muhtâru'l-hikem'in Arapçasında ve Batı dillerindeki tercümelerinde yer alan ana başlıklar tablo halinde şöyle gösterilebilir:

İngilizce (1450)	**Fransızca** (1402 öncesi)	**Latince** (1269-1280)	**İspanyolca** (1257)	**Arapça** (1048/49)	**Türkçe**
Sedechias	Sedechias	Sedechias	Sed	شيت	Şît (a.s.)
Hermes	Hermes	Hermes	Hermes	ارميس	Hermes
Tac	Tac	Tac	Tad	صاب	Sâb
Zalquinus	Zaqualaquin	Machalquin	Çagalquius	اسقليبيوس	Asklepios
Omer	Omer	Homerus	Omirus	اوميروس	Homeros
Salon	Zalon	Zalon	Solon	سولون	Solon
Sabyon	Zabyon	Rabion	Rrabion	زينون	Zenon
Ypocras	Ypocras	Ypocras	Ypocras	ابقراط	Hipokrat
Pitagoras	Pytagoras	Pitagoras	Pitagoras	فيثاغورس	Pisagor
Dyogenes	Dyogenes	Diogenes	Diogenes	ذيوجانس	Diyojen
Socrates	Socrates	Socrates	Socrates	سقراط	Sokrates
Platon	Platon	Plato	Platon	افلاطون	Eflâtun
Aristotle	Aristote	Aristotiles	Aristotiles	أرسطوطاليس	Aristoteles
Alexander the grete	Alixander le giant	Alexander	Alixandre	الإسكندر ذو القرنين	İskender
Tholome	Ptholomeus	Ptholomeus	Tolomeo	بطليموس	Batlamyus
Assaron	Assaron	Assaron	Asaron-Absoron		
Legmon	Logmon	Loginon	Leogenin	لقمان الحكيم	Lokman Hekim
Anese	Onese	Avesius-Enesio	Enesio		
Sacdarge	Mardarge	Macdargis	Medragis	مهادرجيس	Medargis
Thesille	Thesille	Thesilus	Sillus-Tilesius	باسيليوس	Basileus
Saint Gregorie	Saint Gregoire	Gregorius	Gregorio	غريغوريوس	Gregorios
Galyen	Galian	Galienus	Galieno	جالينوس	Galen
		(Prothegus)		(فروطرخس)	(Protagoras)
		(Figaneus)		(ارسيجانس)	(Ersihanos) (?)
		(Esculapius)		(اسقليبيوس)	(Asklepios)
		(Zinidus)		(سدارس) (؟)	(Sadares) (?)

İngilizce (1450)	**Fransızca** (1402 öncesi)	**Latince** (1269-1280)	**İspanyolca** (1257)	**Arapça** (1048/49)	**Türkçe**
		(Assorus)			
		(Abrachis)			
		(Thimetus)			
		(Atelinus)			
		(Amonius)		(أمونيوس)	(Ammonius)
		(Pilo)			
		(Quidarus)		(فندارس)	(Pindar)
		(Adicomatis)			
		(Armaesed)		(أرماسيس)	(Armesis)
		(Quederus)		(فيدروس)	(Fideros) (?)
		(Cramis)			
		(Quirus)		(قريس)	(Quirus)
		(Silentus)		(سيلاقس)	(Silentus)
		(Hachalicus)		(يرقليطوس)	(Herakleitos)
		(Arissidos)			
		(Thopastus)		(ثاوفرسطس)	(Teofrastus)
		(Acenus)			
		(Aristophinus)		(أرسطوفانس)	(Aristofanes)
		(Anaxagoras)		(انكساغورس)	(Anaksagoras)

Muhtâru'l-hikem'in Arapça metni, Büyük İskender'le alakalı kısmı hariç ilk defa Abdurrahman Bedevî tarafından geniş bir inceleme metniyle birlikte 1958 yılında Madrid'de yayınlandı. İskender'le alakalı kısmını ise 1895 yılında Bruno Meissner, *Zeitschrift der deutschen morgenlaendischen Gesellschaft*'ta Almanca tercümesiyle birlikte yayınlamıştır.[35] Türkçede ise eserin sadece 'Aristoteles'in Hikmetli Sözleri ve Âdâbı' kısmı, Mahmut Kaya tarafından 1987 yılında "Muhtaru'l-hikem ve Mahasinu'l-kelim'de Aristoteles'e İsnad Edilen Hikmetli Sözler ve Bunların Kaynakları" başlıklı makale içinde çevrilerek yayınlanmıştır.[36]

35 Meissner, *a.g.m.*, s. 583-627.

36 Kaya, Mahmut, "Muhtaru'l-hikem ve Mahasinu'l-kelim'de Aristoteles'e İsnad

Çevirisini yayınladığımız metnin Arapçasında esas aldığımız yazmalardan 3249 numaralı Topkapı III. Ahmed nüshası h. 658/m. 1259 yılında kaleme alınmıştır. Bedevî'nin neşri de temelde bu nüshaya dayanmaktadır.[37] Ayrıca aynı koleksiyonun 2598 ve 3206 numaralı nüshaları da metin neşri ve çeviride dikkate alınmıştır. Bedevî'nin neşrinde, yazmalarda bulunup da neşirde atlanan kısımlar veya yazım yanlışları bulunmaktadır. Arapça metindeki bu eksiklikler yazmalar dikkate alınarak giderilmiş ve yeni bir metin oluşturulmuştur.

Eserde geçen şahıs ve yer isimlerinin yazılışında Abdurrahman Bedevî'nin notları, *Muhtâru'l-hikem*'in Batı dillerine tercümeleri,[38] Meissner'in Almanca tercümesi, Müller'in makalesi ve diğer kaynaklar kullanılmıştır. İsimler Arapça metinde aslına uygun ya da yakın bir telaffuzla yazılmışsa bu isimleri mümkün olduğunca günümüz Türkçesinde kullanıldığı gibi vermeye çalıştık. Farklı veya eksik telaffuzları ise düzelterek ve tamamlayarak Grekçelerini ve telaffuzlarını köşeli parantez içerisinde verdik. Çok fazla şahıs ve yer adı geçtiği için kime ait olduğu tespit edilemeyen veya telaffuzlarından emin olunamayan isimler ise Arapça metinde yazıldığı gibi verilerek parantez içerisinde soru işaretiyle belirtilmiştir.

Metnin ana başlıkları, konu edinilen şahıslardır. Ancak bu şahısların hayatına değinildikten sonra "… hikmetleri", "… âdâbı", "… öğütleri" şeklinde ayrı bir alt başlık açılmış buraya da ilgili şahsın sözleri konulmuştur. Bu bakımdan metinde çoğu bilge ile ilgili bir üst bir de alt başlık bulunmaktadır. Bu şekilde yirmi bilgenin hayatı ve özlü sözleri müstakil bölümler halinde incelendikten sonra, ayrı bir başlık altında isimleri bilinen ancak müstakil bir bölüm açmayı gerektirecek kadar çok sözü bulunmayan kişilerin sözleri derlenmiştir. Burada yine daha önce ismi geçen şahıslardan da ismi zikredilerek sözler aktarılmaktadır. En son bölüm olarak da söyle-

---

Edilen Hikmetli Sözler ve Bunların Kaynakları", *Felsefe Arkivi,* sayı 26, İstanbul 1987, s. 247-296.

37 İbn Fâtik, *a.g.e.*, önsöz, s. 17-18.

38 Knust, Hermann, *Mitteilungen aus dem Eskurial,* Tübingen, 1879; Mubashshir ibn Fatik, *Les dits morauls des philosophes,* tercüme: Guillaume de Tignonville, 1380 vd.

yeni bilinmeyen güzel sözler bir araya getirilmiştir.

Çeviride yer alan notların bazıları çevirmen tarafından eklenmiş ve metinde belirtilmiştir. Diğer notlandırmalar ise editör tarafından yapılmıştır. Eserde zikredilen ayet-i kerimeler tespit edilmiş, hadis-i şerifler de son notlar içinde tahric edilmiştir.

Eserin bir hikmetli sözler derlemesi olması itibarıyla tercümede Arapça metne sadık kalmakla birlikte ifadeler mümkün olduğunca günümüz Türkçesinde yaygın olan kalıplar dikkate alınarak karşılanmaya çalışılmıştır.

Hikmetli sözler geleneğinin en temel eserlerinden biri ve önemli bir felsefe tarihi olan *Muhtâru'l-hikem*'in Arapça metniyle birlikte yayınladığımız bu çevirisi, geniş bir çerçevede konu edindiği isimler ve hikmetli sözler bakımından umuyoruz ki büyük bir ilgiyle karşılanacaktır.

Gayret bizden, başarı Allah'tandır.

Abdulkadir Coşkun
Editör

KAYNAKÇA

Adrados, Francisco Rodríguez, *Greek Wisdom Literature and the Middle Ages: The Lost Greek Models and Their Arabic and Castilian Translations,* Bern, 2009.

Cornill*, Carl Heinrich, Mashafa Falsafa Tabiban-Das Buch der weisen Philosophen nach dem aethiopischen Untersucht,* Leibzig, 1875.

Cottrell*, Emily J., "al-Mubashshir ibn Fâtik", Encyclopedia of Medieval Philosophy Between 500 and 1500,* ed. Henrik Lagerlund, Londra, 2010.

Diels, Hermann, *Doxographi graeci,* Berlin, 1879.

Diogenes Laertius, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri,* YKB Yayınları, trc. Candan Şentuna, İstanbul, 2007.

Ebu'l-Ferec bin Hindû, *el-Kelimu'r-rûhânîyye fi'l-hikemi'l-yûnânîyye,* neşreden: Mustafa el-Kabbânî ed-Dımeşkî, Terakki Matbaası, Mısır, 1900.

Gemoll, W.; *Vretska, K., Gemoll, Griechisch-deutsches Schul. Und Handwörterbuch,* Bonn, 2006.

Halîfât, Sahbân, *İbn Hindû: Sîretuhû, ârâuhu'l-felsefiyye, müellefâtuhû*, Amman, 1996.

Hoffman, Eva R., "The Beginnings Of The Arabic Illustrated Book: An Intercection between Art and Scholarship", *Muqarnas,* cilt: 17, yıl: 2000, s. 37-52.

Huneyn b. İshâk, *Âdâbu'l-felâsife,* özetleyen: Muhammed b. Ali b. İbrâhîm b. Ahmed b. Muhammed el-Ensâri, tahkik eden ve notlarla neşreden: Abdurrahmân Bedevî, Menşûrâtu Ma'hedi'l-Mahtûtâti'l-'Arabiyye, Kuveyt, 1985.

el-Kâdî, D., "Kitâb Sivân al-Hikma: Structure, Composition, Authorship and Sources", *Der Islam,* 58, 1981, s. 87-124.

Kaya, Mahmut, "Muhtaru'l-hikem ve Mahasinu'l-kelim'de Aristoteles'e İsnad Edilen Hikmetli Sözler ve Bunların Kaynakları", *Felsefe Arkivi,* sayı 26, İstanbul, 1987, s. 247-296.

Knust, Hermann, *Mitteilungen aus dem Eskurial*, Tübingen, 1879.

Meissner, Bruno, "Mubassirs Ahbâr el-Iskender", *Zeitschrift der deutschen morgenländischen Gesellschaft,* cilt: 49, Wiesbaden, Harrassowitz, 1895, s. 583-627.

Mubashshir ibn Fatik, *Les dits morauls des philosophes,* tercüme: Guillaume de Tignonville, 1380.

Ebu'l-Vefâ el-Mübeşşir İbn Fâtik, *Muhtâru'l-hikem ve mehâsinü'l-kelim,* Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, III. Ahmed Koleksiyonu, 2598, 3206, 3249

_____, *Muhtâru'l-hikem ve mehâsinü'l-kelim,* tahkik ve neşir: Abdurrahman Bedevî, Madrid, 1955.

Müller, August, "Ueber einige arabische Sentenzensammlungen", *ZDMG,* cilt: 31, 1877, s. 506-528.

Rosenthal, Franz, "al-Mubashshir b. Fâtik", *EI2,* cilt: VII, s. 282.

Suter, Heinrich, *Die Mathematiker und Astronomen der Araber und Ihre Werke,* Leipzig, 1900.

http://www.ancientwisdoms.ac.uk/library/arabicgnomol

MUHTÂRU'L-HİKEM VE MEHÂSİNÜ'L-KELİM

HİKMETLİ SÖZLER VE GÜZEL DEYİŞLER

Yazan

Ebu'l-Vefâ el-Mübeşşir İbn Fâtik

Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun

مختار الحكم و محاسن الكلم

تصنيف

أبي الوفاء المبشر بن فاتك

رحمة الله عليه

[MÜELLİFİN GİRİŞİ]

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla...

Allah (c.c.), Efendimiz Hz. Muhammed'e ve nesline salât ve selam eylesin.

Bizi Ehl-i Tevhid'den kılan Allah'a hamd olsun. O ki bizi inkârcıların yolundan ayırdı, bize delil ve burhanlar gösterdi. O, yüceler yücesidir ve kullarına çok yakındır. Gökleri, yeri, "ikisi arasındakileri ve toprak altındakileri"[1] yaratandır. Hakiki vahdâniyyetin tek sahibidir; Samed ve Cebbâr sıfatlarından dolayı izzet sahibidir. Her dilde zikredilir, her yerde kendisine ibadet edilir. Diller onu tarif edemez, zamanlar onu belli sınırlara hapsedemez, mekânlar onu kuşatamaz. Onun hüccetleri etkili ve nimetleri sonsuzdur. O her durumda övülmeye layıktır; musibet anında kurtuluş O'ndan beklenir, belalardan kaçacak tek sığınak da O'dur. Gezegenleri yörüngelerine yerleştiren ve yarattığı meleklerle gökleri bayındır kılan, itaatkârların ruhlarının engellerden kurtulmasını kolaylaştıran da O'dur. Kötülükten korunma iradesine sahip olanlara ilim veren ve idraklerine güvenmelerini sağlayan da O'dur.

Allah, yarattıkları arasından seçtiği Muhammedü'l-emîn'e salât ve selam eylesin. O ki gayba ait hakikatlerin kâşifi, yolların en övgüye değerinin rehberidir.

Razı olduğu tertemiz ve arınmış nesline de salât ve selâm eylesin.

Konumuza gelince, Hz. Peygamber'in (s.a.) şu buyruklarını duymuştum:

"Kimse âlim ve bilge bir kişi tarafından söylenen ve dinleyen herkesin işine yarayan hikmetli bir sözden daha hayırlı ne bir infakta bulunmuştur ne de bir sadaka vermiştir."[2]

"Bir müminin duyduğu ve mümin kardeşine hediye etmek üzere kalbinde muhafaza ettiği hikmetli söz ne güzel hediyedir, ne güzel bağıştır."[3]

"Hikmet müminin yitiğidir, nerede bulursa alır, onun hangi kaptan çıktığına da bakmaz."[4]

[مقدمة المؤلف]

بِسْم الله الرحمن الرحيم

وصلى الله على سيدنا محمد وآله وسلم

الحمد لله الذي جعلنا من الموحِّدين، وعَدَل بنا عن سبيل الجاحدين، وكشف لأبصارنا عن البيِّنات والبراهين؛ الذي علا ودنا، وخلق الأرض والسماء، وما بينهما ﴿وما تحت الثرى﴾ (سورة طٰهٰ، ٢٠/٥)، وتفرَّد بالوحدانية الحقيقية، وتعزَّز بالصمدانية والجبروتية، المذكور بكل لسان، المعبود في كل مكان؛ الذي لاتحدّه الألسنة، ولا تحصره الأزمنة، ولاتحويه الأمكنة؛ ذى الحجج البوالغ، والنعم السوابغ، المحمود على جميع الحالات، المأمول عند الملمّات، المسْتَجار به من البليّات، مُسَخِّر الكواكب في بروج الأفلاك، ومُعَمِّر السموات بما خلق من الأملاك، ومُيَسِّر أنفس المطيعين للسعي في الفكاك، ومعطي المعتصمين علمًا وثقة بالإدراك.

وصلى الله على المختار من الخلائق، والأمين الكاشف لغيوب الحقائق، محمّد الهادي إلى أحمد المذاهب والطرائق.

وعلى آله الطيبين الطاهرين، البررة المرضيين؛وسَلَّم تسليماً.

أما بعد! فإني لما سمعت قول النبي ﷺ: «ما أنفق مُنْفِقٌ ولا تصدَّق متصدِّقٌ أفضل من كلام الحكمة إذا تكلم به الحكيم والعالم فلكلِّ مستمع منه منفعة!»

وقوله ﷺ: «نعم الهديّة ونعمت العطيّة الكلمة من كلام الحكمة يسمعها الرجل المؤمن، ثم ينطوي عليها حتى يهديها لأخيه المؤمن »

وقال ﷺ: «الحكمة ضالّة المؤمن يأخذها حيث وجدها، ولا يبالي من أيّ وعاءٍ خرجت.»

Zamanında Yunan bilgelerinin hikmetli sözlerinin ve ilk dönem âlimlerinin öğütlerinin yer aldığı bazı kitaplar okumuş ve onlarda beğendiğim nice tavsiyeler, kalbimde yer eden öğütler ve hikmetli sözler görmüştüm. Rastladığım bu öğütler, üzerinde düşünen ve gereğince hareket edenler için çok faydalı, onları iyilik yapmaya sevk eden, gereği gibi bir yönetim hakkında bilgilendirici ve âhiret sermayesi elde etmeye teşvik ediciydi. Bu okumalarım sonucunda elinizdeki kitabı telif etmek sûretiyle, faydalı gördüğüm güzel öğütleri, etkili tavsiyeleri ve hoş sözleri derledim. Bunlar okuyucunun nefsini terbiye eden, ahlâkını olgunlaştıran, okuyucuyu razı olunup övgüye değer bulunan davranışlara teşvik eden, fani dünyadan soğutan, başa gelen musibetlere karşı kalbi yatıştıran ve insanı Allah katındaki güzelliklere yönlendiren sözlerdir.

Hz. Peygamber'in (s.a.) şöyle buyurduğu rivayet edilir:

"Bilginin türleri çoktur; siz her şeyin en güzelini almaya bakın."[5]

Bir bilge de şöyle der:

"Her şeyin bir özelliği vardır. Aklın özelliği ise güzel seçim yapabilmesidir."

İşte ben, bu noktadan hareketle bilgelerin sözlerinden dünyada ve âhirette faydalı olacağını düşündüklerimi derledim ve sözler arasından seçim yaparken de metafizikçi (ilahiyatçı) filozofların, onların arasından ise özellikle tevhid inancına sahip olanların sözlerini derlemeye gayret ettim. Çünkü onların sözleri şifa kaynağı ve maksatları düzgündü. Ayrıca hikmette onların izinden giden ve güzel davranışlarıyla şöhret bulanların sözlerine yer verdim. Düşünce sistemlerinin farklılığı, yollarının ayrılığı ve eski çağlarda kalmış olmaları onların sözlerini dinleyip en güzel olanları seçmeme engel olmadı. Nitekim Allah (c.c.) şöyle buyurur:

"İşte sen o kullarımı müjdele. Çünkü onlar çeşitli sözler duyar, farklı görüşler dinler, ama onların en güzeline uyarlar. Allah'ın doğru yolu gösterdiği kimseler işte onlardır. Şüphesiz onlar aklıselim ve sağduyu sahibi kimselerdir."[6]

Hâsılı çiçeklerin en güzellerini toplayıp kötülerini bırakan bal arısı misâli, dine ya da akla ters düşen diğer sözleri terk ettim. Böylelikle Hz. Peygamber'in (s.a.) *"İyiyi al, kötüyü bırak"* hadisine de uymuş oldum. Bir bilge bu konuda şunları söylemiştir: "Sedeften inciyi, topraktan altını, söyleyeninden de hikmeti al."

وكنتُ قد قرأت كتبًا فيها أشياء من آداب الحكماء اليونانيين ومواعظ العلماء المتقدمين. فرأيتُ فيها وصايا أعجبتنى، ومواعظَ التاطت بقلبي، وآدابا استحسنَتْها نفسي؛ يكثُرُ انتفاعُ المتدبّر لها، وتَعْظُمُ فائدة العامل بها. فيها جَذْبٌ إلى فعل الخير، وتنبيهٌ على حُسْن السياسة، وترغيبٌ في التزوّد إلى الآخرة. فحداني ذلك على أن جمعت منها في كتابي هذا ما رأيته نافعًا: من موعظةٍ لهم حسنة، ووصيَّةٍ بالغة، ونادرة عجيبة، مما فيه رياضةٌ لنفس القارئ له، وتهذيب لأخلاقه، وتحريضٌ له على الأفعال المرْضِيَّة والسجايا الحميدة، وتزهيد في الدنيا الفانية، وتسلية عن المصائب العارضة، وترغيب فيما عند الله سبحانه.

فقد روي عن النبي ﷺ أنه قال: «العلم كثيرٌ فخذوا من كل شيء أحسنه.»

وقال بعض الحكماء: إن لكل شيء خاصّيةً وخاصّيةُ العقل حُسْنُ الاختيار.

فتخيَّرتُ من أقاويل هؤلاء الحكماء ما رأيته نافعاً في عاجلٍ أو آجلٍ. واعتمدت في ذلك على انتخاب كلام الإلٰهيين منهم، الموحدين من جُمْلتهم. إذ كانت أقاويلهم شافية ومقاصِدُهم صحيحة. وأتبعتهم باللاحقين بهم في الحكمة المشهورين بالأفعال الحسنة. ولم يمنعْني اختلافُ مذاهبهم وتبايُن طُرُقهم وتقادم عهدهم من أن أستمع أقاويلهم وأتّبع أحسنها، كما قال تعالى:

﴿فبشّر عبادِي الذين يَسْتمعون القَوْلَ فَيَتَّبعون أَحْسَنَه؛ أولئك الذين هداهم الله، وأولئك هم أُولو الألباب﴾ (سورة الزمر، ١٧/٣٩-١٨)

وأترك ما سوى ذلك مِمَّا خالف حُكْمَ الشرع أو العقل؛ فأكون كالنحلة التي تتناول من كل زهرةٍ أطيبها وتترك أخبثها، اتباعًا لقول النبيّ ﷺ: «خُذْ ما تعرف ودَعْ ما تنكر.» وقال بعض الحكماء: خذوا اللؤلؤ من صدف البحر والذهبَ من التراب والحكمةَ مِمَّنْ قالها.

Başka biri de: "En hayırlı hazine sâlih amel ve her nerede olursa olsun hikmeti devşirmektir." demiştir.

Bir bilgeye, "Herkesten bir şeyler öğrenmeyi neden gurur meselesi yapmıyorsun?" diye sorulunca o şöyle cevap verir: "Çünkü her nereden elde edilirse edilsin bilginin bir fayda sağladığını biliyorum".

Bir diğer bilge ise şöyle der:

"Herkesten her şeyi alma, yalnızca sana göre övgüye değer olanları al. Elmanın sadece kokusundan değil, gıdasından ve görünüşünden de faydalanılır. Çiçeğin hem kokusundan hem görünüşünden, zakkum çiçeğinin sadece görünüşünden, hurmanın ise gıdasından faydalanılır. Dolayısıyla bir kişide bulunan en güzel özellik ne ise onu al. Sahip olduğu özelliklerin tamamı güzelse ancak o zaman bütün özelliklerini alabilirsin."

Bir başka bilge şöyle der:

"Herkesin kusurları yanında illâ ki güzel yanları da vardır. Bir kişinin kusurları, eksik olmayan taraflarında ondan yararlanmana engel olmasın."

Bir şair bu bağlamda şöyle diyor:

"Bakma, dinle sözümü, ihmal etsem de kendim

Sözüm fayda verir de zarar vermez ihmalim."

Böylece bilgelere ait sözlerin en güzel ve en faydalı olanlarını seçip aldım, kendilerini ve diğer sözlerini ise bizi ve onları çok iyi bilen Yüce Yaratıcı'ya, kullarını müşahade etmekte olan Allah'a havale ettim.

Allah'tan bize doğruya ulaştırmasını ve doğru yolu göstermesini dileriz. O, sonsuz lütuf ve yüceliği ile tek rehberimizdir.

وقال آخر: خير الكنوزِ العملُ الصالح، وإدراك الأدب أن يُقْبَس من حيث كان.

وقيل لبعضهم: ما بالك لا تأنف من التعلُّم من كل أحد؟ قال: ذلك لعلمي بأن العلم نافع من حيث أصيب.

وقال آخر: لاتأخذ من كل إنسانٍ جميع ما عنده، لكن محمود ما يظهر لك منه فقط، فإن التفاحة ليس يُنْتَفَع برائحتها فقط بل بأكلها والنظر إليها، والزهرُ برائحته والنظر إليه، وورد الدِّفْلَى بالنظر، والنخلة بثمرها. فخذ من الإنسان أجمَل ما عنده إلا أن يكون كل ما عنده جميلاً فتأخذه كله.

وقال بعض الحكماء: إنه ليس من أحدٍ يخلو من عيبٍ ولا حسنة؛ فلا يمنعْك عَيْبُ رجلٍ من الاستعانة به فيما لا نقص به فيه.

قال الشاعر في هذا المعنى:

اعمَلْ بقولي وإن قصرتُ في عملي ينفعْك قولي ولا يَضْرُرْك تقصيري

فأثبتُّ من أقاويلهم أحسنها، وعَلَّقْتُ من نوادرهم أنفعها، وتركتهم وما سوى ذلك من أمرهم إلى الله الخلاَّق العليم بِنَا وبِهِمْ، وهو البصير بعباده.

ونسأله التوفيق للصواب، والهداية إلى الرشاد، وهو ولىُّ ذلك بمنه ومجده.

[1]

ŞÎT PEYGAMBERİN (A.S.) SÖZLERİ VE ÂDÂBI

Şît (a.s.) Yunancada Birinci Urani (Uryâ) olarak anılır; kendisinden şeriat ve hikmet öğrenilen ilk kişidir.

Ondan şu sözler nakledilmiştir:

- Bir mümin ve hanifte şu on altı erdem bulunmalıdır:

1. Allah'ı, ona itaat edenleri, değerli kullarını, gök ehlini, ruhanî varlıklar olan melekleri ve hamele-i arşı tanımak.

2. Hayır ve şerri bilmek. Böylelikle kişi hayra (iyiliğe) yönelir, şerden (kötülükten) uzaklaşır.

3. Allah'ın yeryüzünde halife kıldığı ve kulları üzerinde yetki verdiği merhamet sahibi hükümdara itaat etmek.

4. Ana-babaya iyi davranmak.

5. Gücü yettiğince iyilik etmek.

6. Fakirlere yardımcı olmak.

7. Gurbette olanı koruyup kollamak.

8. Âlemlerin Rabbine layık-ı vech ile itaat etmek.

9. Kendini günahtan korumak.

10. Er ya da geç düze çıkacağı ümidiyle sıkıntıya sabretmek.

11. Doğru sözlü olmak.

12. Adil davranmak.

13. Dünyaya değer vermemek.

14. Bahşettiği nimetlerin şükrünü eda etmek amacıyla Allah'a kurbanlar sunmak.

15. Hilm sahibi olmak ve dünya musibetlerine karşı tereddüt etmeden Allah'a hamd etmek.

16. Hayâ sahibi olmak ve kavgacı olmamak.

[١]

فصول كلام شيث النبي عليه السلام وآدابه

اسمه عند اليونانيين أوراني الأول. وهو أول من أخذوا عنه الشريعة والحكمة.

قال: إنه يجب أن يكون في المؤمن والحنيفي ست عشرة فضيلة.

الأولى: المعرفة بالله عز وجل وبأهل طاعته وبقدّيسيه والسمائيين والملائكة الروحانيين وحَمَلة العرش.

والثانية: معرفة الخير ومعرفة الشر. فأما الخير فليرغب فيه، وأما الشر فليحذر من فعله.

والثالثة: السمع والطاعة للملك الرحيم الذي استخلفه الله عزّ وجلّ في الأرض وملَّكه أمرَ العباد.

والرابعة: بِرُ الوالدين.

والخامسة: اصطناع المعروف بقدر الطاقة.

والسادسة: مواساة الفقراء.

والسابعة: التعصب للغريب.

والثامنة: الشجاعة في طاعة رب العالمين.

والتاسعة: العصمة عن الفجور.

والعاشرة: الصبر بالإيمان واليقين.

والحادية عشرة: صدق اللّهجة.

والثانية عشرة: العدل.

والثالثة عشرة: القنوع في الدنيا.

والرابعة عشرة: الضحايا والقرابين شكراً لله تعالى على ما أولى خَلْقه من النعم.

والخامسة عشرة: الحِلْم وحمد الله جلّ اسمه على مصائب الدنيا بغير تململ.

والسادسة عشرة: الحياء وقلّة المماراة.

- Nasıl ki halkın, hükümdarın emrine itaat etmesi gerekiyorsa hükümdarın da kendi durumundan önce halkının işlerinin yolunda gidip gitmediğini soruşturması gerekir. Çünkü onun halkına göre konumu, nefsin (can) bedendeki konumu gibidir.
- Bir hükümdar, halkına zulmederek servetine servet katacağını sanıyorsa yanılıyordur. Çünkü mal, ancak yeryüzünü bayındır etmek sûretiyle elde edilir.
- Hükümdar, halkının, ordusunun ve düşmanının durumundan bir gün gâfil kalsa zihni bir ay dağınık olur ve gözüne uyku girmez. İki gün gâfil kalsa zihin dağınıklığı iki ay sürer, tabii bu süre zarfında başına bir iş gelip hükümdarlığını kaybetmezse.
- Hükümdarları akıllı, sağlam görüşlü ve bilge olan bir halka ne mutlu! Hükümdarları bu güzel özelliklerden yoksun olan halka ise ne yazık!
- Bir hükümdar küçük problemleri önemsemezse bu problemler tedavi edilmemesi hâlinde başka hastalıkları tetikleyen rahatsızlık gibi her geçen gün biraz daha büyür.
- Bir hükümdar, düşmanının kendisine yaranmak için söylediği tatlı sözlere kanar ve iz sürüp yaptıklarını araştırmazsa beklenmedik bir anda onun saldırısına uğramaktan emin olamaz. Nitekim aslanın, gaflet anında avının üzerine sıçramasıyla avının ölmesi bir olur.
- Bir hükümdar, krallığı devam ettirmek, halka adil davranmak ve orduları yönetmek için gereken bütün bilgileri evladına öğretmelidir. Ona av ve eğlence ile gününü gün etmenin güzel bir davranış olmadığını öğretmeli, onu ciddiyete alıştırmalı ve sorumsuz hâl ve tavırlardan sakındırmalıdır.
- Bir hükümdar erdem sahiplerine, ilim adamlarına ve talebeye yapacağı iyilikleri açıkça yapmalıdır ki (onlar bilgi ve erdemlerini) artırmak için daha çok gayret göstersinler.
- Bir hükümdar, bir vazifeye birini görevlendireceği zaman ne gibi huyları olduğunu, sabırlı olup olmadığını, evini ve ailesini nasıl yönettiğini araştırmalıdır. Huyu güzel, kendi işlerini ustaca çekip çeviren, mütedeyyin ve sıkıntılara karşı sabırlı biriyse onu görevlendirir. Bu özelliklere sahip değilse başkalarının işlerini de berbat etmesin diye onu göreve getirmez.

وقال عليه السلام: سبيل الملك: كما يحب أن تكون رعيَّته تحت طاعته كذلك يلزمه أن يكون هو المفتقد أحوالهم قبل حال نفسه في جميع أمورهم، لأن صورته معهم صورةُ النفس في البدن.

وقال: إن ظن الملك أنه يجمع مالاً من ظُلْم فقد ظن عجزاً؛ ولا جمع للمال إلاَّ من عمارة الأرض.

وقال: إن غفل الملك عن النظر في أمور رعيَّته وجيوشه وأعدائه يوماً شغل فكره وشوّش خاطره وأسهر عينه شهراً؛ فإن غفل يومين حَلّ به ذلك شهرين هذا إن سَلِم من أمرٍ يَبْغَتُه فَيُذْهِبَ مُلْكَهُ.

وقال: ما أحسن حال الرعية وأولياء الملك إذا كان ملكهم لطيف العقل صحيح الرأى عالماً بالحكمة! وما أسوأ حالهم إذا عدم من هذه الخصال شيئاً!

وقال: إذا استهان الملك بصغير الأشياء صار كبيراً، كالعلّة في البدن متى لم يُدْرَك علاجها ولدَتْ سُقْماً في البدن.

وقال: إن اغترَّ الملك بالملق والمنطق اللطيف من عدوّه ولم يفتقد آثاره ويتبع أعماله فلا يأمن وثوبه عليه، فإن وثبة الأسد على غفلةٍ هو هلاك الموثوب عليه.

وقال: سبيل الملك أن لا يغفل عن تعليم ولده سائر العلوم التي بها قوام مملكته والعدل في رعيته وسياسة جيوشه، ولا يُحَسِّن له مداومة الصيد واللعب، ويُلْزِمَه الجد، ويجانبه الهزل.

وقال: يجب على الملك أن يبين نعمته على أهل الفضل والعلم وطالبيه ليحثوا أنفسهم في الزيادة.

وقال: سبيل الملك إذا أراد أن يستخدم متصرِّفاً في شيء من أعماله أن يسأل عن أخلاقه وصبره وتدبيره لنفسه ومنزله. فإن كان حسن الخلق شديد السياسة لسائر أحواله، فيه الدين والصبر على الأشياء العارضة فليستخدمه. وإن كان ضد ذلك فليأخذ منه حذره لكيلا يسيء السياسة فيما هو لسواه.

- İşlerde sabırla hareket et. Çünkü acelecilik çabucak öfkelenmeye sebep olur.
- Boş kalpler şehvetlerin emrine âmâdedir.
- Allah yolunda seni kalpten seven arkadaşın, 'ölse de mirasına konsam' diye bekleyen öz kardeşinden daha hayırlıdır.
- Her şey cinsine çeker, insan da (iyi ya da kötü huylu olmada) kendi benzerini bulur.
- İyiliğin kadru kıymetini bilmeyen kişi kınanmaya müstahaktır. Böylelerine köle gibi davranarak onları aşağıla.
- Tanınmayan kimsenin gurbet hayatı zillettir.
- En büyük zenginlik beden sağlığıdır; en büyük mutluluk ise gönlü geniş olmaktır.
- Sevgiye dayalı itaat, güce ve korkuya dayalı itaatten daha iyidir.
- Tecrübeler ne güzel eğiticidir! Bir işin sonunun neye varacağını düşünmek ne güzel bir vefa örneğidir!
- Dünyada en üstün şey övgüye mazhar olmaktır; âhirette en üstün şey ise kurtuluşa ermektir.
- Cahillerle konuşacağına sus daha iyi; kötülerle düşüp kalkacağına yalnız kal daha iyi.
- Zalim yönetici nezdinde adı sanı bilinmedik kimseler, makam mevki sahiplerinden daha makbuldür.
- Ahmak evladın olacağına kısır kal daha iyi.
- Malı az ama akıllı kimseye yakın olmak, servet sahibi ama cahil olan birine yakın olmaktan daha iyidir.
- Hikmet, sahibini tevazu tahtına mirasçı kılar. Her türlü şey onunla tanınıp bilinir. Kalp temizliği, rahmetin inişi, sultanın adaleti, rızanın genişliği, barışın geçer akçe olması, görüşlerin birleşmesi, takvanın artması, iyiliğin çoğalması, hayırlıların ortaya çıkması ve günahların azalması her daim hikmetle mümkün olur.
- Layık olmadığı hâlde bilge olarak anılmayı arzulayan kişi bilgeliğe haksızlık etmiştir; servet sahibi oldum diye kendisine bilge denileceğini sanan da öyle.

وقال: تصبّر في الأمور، فإن الاستعجال يسرع الغضب.

وقال: القلوب الفارغة موكَّلة بالشهوات.

قال: صديقٌ في الله يودّك خالصاً خير من أخٍ شقيق يتمنى ميراثك عاجلا.

وقال: كل شيء يألف جنسه، والإنسان يألف شكله.

وقال: من لم يعرف مقدار جميل يُعاتَبُ به فاستَذِلَّه بالقبيح، كذلك العبيد.

وقال: غُرْبة المجهول ذُلٌّ.

وقال: أغنى الغنى صحَّة الجسم، وأجلّ السرور سعة الصدر.

وقال: طاعة المحبَّة والودّ أرجى من طاعة السلطة والهيبة.

وقال: نعم المؤدّب التجارب، ونعم الوفاء النظر في العاقبة.

وقال: أفضل أمر الدنيا وأشرفه حُسْنُ الثناء، وفي الآخرة النجاة في المعاد.

وقال: الصمت ولا محاورة الْجُهَّال، والانفراد ولا مواصلة الأشرار.

وقال: المجهول عند السلطان الجائر خيرٌ من العزيز العظيم الجاه عنده.

وقال: العُقْم ولا الولد البليد.

وقال: القرب من العاقل القليل البخت خير من الجاهل الكثير المال.

وقال: الحكمة تورث صاحبها فراش التواضع، وبها تُنال معرفة الأمور، وبها تحسن النيَّة، وتنزل الرحمة ويعدل السلطان، ويتسع الرضا، وتَنْفُقُ المسالمة، وتجتمع الآراء، ويزداد الورع، ويكثر البِرُّ، ويظهر الأخيار، وتقل الذنوب.

وقال: قد ظَلَم من التمس اسم الحكمة بغير استحقاق لها، ومن ظنّ أن له إليها مع النعيم سبيلا.

[2]
HERMES'İN HİKMETLİ SÖZLERİ VE ÂDÂBI

Hermes [Ἑρμῆς], İdris (a.s.) olup hakkında bulabildiğimiz başlıca bilgiler şunlardır: "Hermesler Hermesi" İdris (a.s.), Mısır'ın Münif [Memfis] şehrinde doğmuştur. Yunancada "Ermes" ya da "Hermes" diye bilinir. "Ermes" kelimesi "Utarid" anlamına gelmekte olup Yunancada "Tarmes" [Τρισμέγιστος, Trismagistos] denildiği de olmuştur. Arapçada İdris; İbranicede ise "Hanoh" [חנוך] adıyla bilinir. Soy ağacı şu şekildedir: Adem oğlu Şît oğlu Enûşoğlu Kaynânoğlu Mehlâîl oğlu Yâred oğlu (Hermes).

Bütün dünyayı kuşatan büyük tufandan, yani birinci tufandan önce yaşamıştır. Ölümünden sonra sadece Mısırlıları boğan bir tufan daha olmuştur.

Başlangıçta Mısırlı Ğûsâdîmûn'un [Ἀγαθοδαίμον, Agatodaimon] öğrencisiydi. Bu zat, Mısırlı ve Yunanlıların peygamberlerinden biri olup bu iki medeniyette II. Urani olarak bilinir. Hz. İdris de III. Urani'dir. Ğûsâdîmûn, "bahtiyar" anlamına gelen bir kelimedir.

Hermes Mısır'dan yola çıkarak bütün dünyayı dolaşmış, sonra yeniden Mısır'a dönmüş ve dönüşü sonrasında Allah onu katına yükseltmiştir. Nitekim Kur'an'ı Kerim'de *"Biz onu yüce bir mekâna yükselttik"* (Meryem, 19/58) buyrulur. Onun Allah'ın katına yükseltilmesi, 82 yaşındayken gerçekleşmiştir.

Hermes, yeryüzündeki insanları yetmiş iki dille Allah'a davet etmiştir. Allah ona hikmet vermiş, o da herkese kendi dilleriyle konuşarak onları eğitmiştir. İnsanlar için 108 büyük şehir kurmuş olup bunların en küçüğü er-Ruhâ'dır [Urfa].

İlm-i nücûm'un kurucusudur. Her bölge halkına, kendilerine uygun ve görüşlerine yakın bir kanun koymuştur. Bütün krallar ona hizmet etmiş, bütün anakara ve ada halkları kendisine itaat etmiştir. Dört kral hizmetinde bulunmuş olup onlardan her biri onun emriyle bütün yeryüzünü yönetmiştir. Bu krallardan ilki, "şefkatli" anlamındaki İlavus'tur. İkincisi oğlu Aves, üçüncüsü Asklepios [Ἀσκληπιός], dördüncüsü de Amon [Ἄμμων], yani Ebsilohos'tur.

[٢]

حكم أرميس وآدابه

وهو إدريس النبي صلوات الله عليه وسلامه، وشيء من أخباره ولد هرميس الهرامسة بمصر في مدينة منف منها. وهو باليونانية «أرميس» فقيل: «هرميس». ومعنى «أرميس»: عطارد. ويسمى أيضاً عليه السلام عند اليونانيين طرميس، وعند العرب إدريس، وعند العبرانيين خنوخ وهو ابن يارد بن مهلائيل بن قينان بن أنوش بن شيث بن آدم عليهم السلام.

وكان قبل الطوفان الكبير الذي غرّق الدنيا، وهو الطوفان الأوّل. وكان بعده طوفان آخر غَرّق أهل مصر فقط.

وكان في بداية أمره تلميذاً لغوثاديمون المصري. وكان غوثاديمون أحد أنبياء اليونانيين والمصريين. وهو أورانيي الثاني عندهم؛ وإدريس أورانيي الثالث عليه السلام. وتفسير اسم غوثاديمون: السعيد الجَدّ.

وخرج هرميس عن مصر، ودار الأرض كلها، وعاد إلى مصر ورفعه الله إليه بها. قال الله تعالى: ﴿ورفعناه مكاناً عَلِيّاً﴾ (سورة مريم، ٥٨/١٩) وذلك بعد اثنتين وثمانين سنةً.

ودعا الخلائق من أهل سائر الأرض إلى الباري عز وجل باثنين وسبعين لساناً، وآتاه الله الحكمة فكلّمهم بلغاتهم المختلفة وعلَّمهم وأدّبهم وبنى لهم مائة مدينة وثماني مدنٍ عظام أصغرها الرُّها.

وكان أول من استخرج علم النجوم، وأقام لكل إقليم سُنَّةً تليق بهم وتقارب آراءهم. وخدمته الملوكُ وأطاعه أهلُ الأرض كلها وأهل الجزائر التي في البحار. وخدمه أربعة ملوك. وكل واحد منهم وَلِيَ – بأمره عليه السلام – الأرض كلها: فأوّلهم إيلاوس وتفسيره الرحيم، والثاني ابنه آوس، والثالث اسفلفيوس، والرابع آمون وهو ابسيلوخش.

Hermes, Allah'ın dinine, tevhide, yalnızca Yaradan'a ibadet etmeye ve ruhları azaptan kurtarmaya çağırmış, dünyaya değer vermemeye (zühd), adil davranmaya ve âhirette kurtuluş talep etmeye teşvik etmiştir. İnsanlara, nasıl kılınacağını öğrettiği bazı namazları kılmalarını, her ayın belli günlerinde oruç tutmalarını, din düşmanlarına karşı cihad etmelerini, mallarının zekâtını vererek fakirlere yardım etmelerini emretmiştir. Cünüplük, âdet hâli ve ölüye dokunma sebebiyle temizlenme konusunda ağır hükümler getirmiştir. Domuz, eşek, deve, köpek ve bunun dışında bazı yiyecekleri yemelerini yasaklamıştır. Sarhoşluk verici her türlü içkiyi yasaklamış ve bunun için çok katı tedbirler almıştır. Belirli vakitlerde birçok bayram koymuş ve bayramlarda kılınacak namazlar ve sunulacak kurbanlar belirlemiştir. Güneşin burçların başına girmesi, hilalin görülmesi ve yıldızların birleşme anları bu bayram vakitlerinden birkaçıdır. Yıldızların evlerine her dönüşünde veya ait oldukları burçtaki derecelerine her yükselişlerinde[7] veya bir yıldız başka bir yıldızla her karşılaştığında bu insanlar kurbanlar sunarlardı. Sunulan kurbanlar tütsü, kesilen hayvanlar ve şaraptı. Bitkilerin yıl içinde verdiği ilk ürünlerden de kurban sunarlardı. Mesela güzel kokulardan gülü, tahıllardan buğday ve arpayı, meyvelerden üzümü ve içkilerden şarabı kurban olarak sunarlardı.

Hermes, halkına kendisinden sonra nice peygamberler geleceğini vaat etmiş ve o peygamberlerden birinin şu özelliklere sahip olacağını haber vermişti: "Kınamayı gerektiren her türlü hâl ve tavırdan uzak, övgüye değer bütün erdemlere sahip olacak, gökler ve yer hakkında sorulan hiçbir soruyu cevapsız bırakmayacak, her hastalığın şifasını gösterecek, yağmur yağdırmak ve musibetleri gidermek gibi hangi konuda olursa olsun yaptığı bütün dualar kabul olacak, davet ettiği yol, bütün dünyayı düzene sokacak ve bayındır kılacak."

Hermes, insanları üç gruba ayırmıştır: Kâhinler (din adamları), krallar ve halk. Kâhinin mertebesi kralınkinden yüksektir. Çünkü kâhin, Allah'tan istediğini hem kendisi, hem kralı, hem de halkı için ister. Kral ise ancak kendisi ve halkı için ister. Halk da sadece kendisi için ister.

ودعا إلى دين الله والقول بالتوحيد وعبادة الخلق وتخليص النفوس من العذاب. وحَرّض على الزهد في الدنيا والعمل بالعدل وطلب الخلاص في الآخرة، وأمرهم بصلواتٍ ذكرها لهم على صفاتٍ بيّنها لهم وصيامٍ في أيامٍ معروفات من كل شهر، والإقدام على الجهاد لأعداء الدين والزكاة عن الأموال، ومعونة الضعفاء بها. وغَلَّظ عليهم في الطهارة من الجنابة والحيض ومسّ الموتى، وأمرهم بتحريم أكل الخنزير والحمار والجمل والكلب وغيرها من المآكل. وحَرّم السُّكْر من كل شيءٍ من المشروبات، وشدّد فيه أعظم تشدُّد؛ وجعل لهم أعياداً كثيرة في أوقات معروفة، وصلوات فيها وقربانات: منها لدخول الشمس رؤوس البروج، ومنها لرؤية الهلال وأوقات القرانات. وكلما صارت الكواكب إلى بيوتها وأشرافها أو ناظرت كواكبَ أُخراً، قرّبوا قرباناً. والقرابين فيما جاء به ثلاثة أشياء: البَخور، والذبائح، والخمر، ويُقرّبون من باكورة الأشياء من الرياحين الوَرْدَ ومن الحبوب الحنطة والشعير، ومن الفاكهة العنبَ، ومن الأشربة الخمر.

ووعدهم أنه سيأتي بعده عدّة أنبياء. وعَرَّفهم أن من صفات النبي المبعوث:

أن يكون بريئاً من المَذَمّات والآفات كلها، كاملاً في الفضائل الممدوحات كلها، لا يقصِّر عن مسألةٍ يُسأل عنها مما في السمٰوات والأرضين، وأن يدلّ على ما فيه الشفاء من كل أَلَمٍ، وأن يكون مستجاب الدعوة في كل ما طلبه من إنزال الغيث ورفع الآفات وغير ذلك من المطالب؛ وأن يكون مذهبه ودعوته المذهب الذي يصلح به العالم وتكثر عمارته.

ورتَّب الناس ثلاث طبقات: كهنة وملوكاً ورعيّة. ومرتبة الكاهن فوق مرتبة الملك، لأن الكاهن يسأل الله في نفسه وملكه ورعيته، وليس للملك أن يسأل الله تعالى في شيءٍ إلاّ في نفسه ورعيته، وليس للرعيّة أن تسأل الله شيئاً إلاّ لأنفسها فقط.

Hermes, esmer tenli, boylu poslu, açık alınlı, güzel yüzlü, sık sakallı, dış görünüşü tatlı, kolları büyük, geniş omuzlu, iri cüsseli, eti az, gözleri ışıltılı ve sürmeli idi. Yavaş konuşur, genellikle susardı. Çok hareketli değildi. Yürürken yere bakardı. Çok düşünürdü. Üzerinde bir çeşit ciddiyet ve gülümsemez bir tavır vardı. Konuşurken işaret parmağını oynatırdı. Yeryüzünde 82 yıl kalmıştır.

Her gün taktığı yüzüğünün üzerinde şu yazılıydı: "Allah'a imanın yanında sabır, başarı getirir."

Bayramlarda taktığı yüzüğünün üzerinde de şu yazılıydı: "Bayramlarda sevinci tamamlayan şey sâlih amellerdir."

Cenaze namazı kılacağı zaman taktığı yüzükte ise şu yazı vardı: "Emelin son durağı eceldir. Ölüm ise her an takipte olan bir gözetleyicidir."

Her gün taktığı kuşağında şu yazı vardı: "İşin sonunu düşünmek, hem ruhu, hem de bedeni sıkıntı veren hastalıklardan kurtarır."

Bayramlarda taktığı kuşağında şöyle yazardı: "Farzları ve şeriati korumak dindarlığı tamamlar. Dindarlığın tam olması ise kişiliğin kemâli demektir."

Cenaze namazlarında taktığı kuşağında ise şu yazı olurdu: "Her kim nefsini murakabe ederse kurtuluşa erer ve sâlih amelleri ona Rabbi katında şefaatçi olur."

Onun şeriati -ki "Haniflik dini" ve "Dînü'l-kayyime" olarak da bilinmektedir- yeryüzünün doğusuna, batısına, kuzeyine ve güneyine ulaşıp bütün yeryüzünü kaplamış ve insanoğlundan onun şeriatını benimsemeyen tek bir kişi bile kalmamıştır. Kıblesi, gündüz ortası çizgisi üzerinde tam güneye doğruydu.

وكان عليه السلام رجلاً آدم اللون، تامّ القامة، أجلح، حسن الوجه، كثّ اللحية، مليح التخاطيط، تامّ الباع، عريض المنكبين، ضخم العظام، قليل اللحم، برّاق العينين أكحل، متأنّياً في كلامه، كثير الصمت، ساكن الأعضاء، إذا مشى أَكْثَرَ نظره إلى الأرض، كثير الفكرة، به جِدٌّ وَعَبْسة. يحرِّك إذا تكلم سبابته. وكانت مُدَّته على الأرض اثنتين وثمانين سنة.

وكان على فصّ خاتمه الذي يلبسه في كل يوم: «الصبر مع الإيمان بالله يورث الظفر.»

وعلى فص الخاتم الذي يلبسه في الأعياد: «تمام الفرح بالأعياد الأعمال الصالحة.»

وعلى فص خاتمه الذي يلبسه إذا صلىّ على ميّت: «الأجل حَصَادُ الأمل، والموت رقيبٌ غير غافل.»

وعلى المنطقة التي يلبسها دائماً: «النظر في العاقبة يورث سلامة النفس والبدن من الأعراض المؤذية.»

وعلى المنطقة التي يلبسها في الأعياد: «حفظ الفروض والشريعة تمام الدين؛ وتمام الدين كمالُ المروءة.»

وعلى المنطقة التي يلبسها وقت الصلاة على الميّت: «من نظر لنفسه فاز، وشفاعته عند ربّه أعماله الصالحة.»

وانتهت شريعته وهي الملَّة الحنيفية، وَتُعْرَف أيضاً بدين «القَيّمة» إلى مشارق الأرض ومغاربها، وشمالها وجنوبها، وطَبَّق الأرض بأسرها حتى لم يبق على وجه الأرض آدميّ إلاّ وهو يدين بها. وكانت قِبْلته إلى حقيقة الجنوب على خط نصف النهار.

Hermes'in Öğütleri ve Âdâbından Seçmeler

Hermes, kendisine peygamberlik, hikmet ve mülk verilen üçüncü peygamber olan Hz. İdris (a.s.) olup ondan şu sözler nakledilmiştir:

- Allah'ın nimetlerine şükretmenizin en iyi yolu kullarına ihsânda bulunmaktır.
- Bilgiye ve sâlih amele ulaşmak arzusunda olan kişi elinden cahillik aletini ve kötü davranışları bıraksın. Bütün meslekleri bilen bir usta, bir elbise dikmek istediğinde dülgerlik takımlarını bırakıp dikiş malzemesini alır; yazı yazmak istediğinde dikiş malzemesini bırakıp yazı malzemesini alır. İşte dünya ve âhiret sevgisi böyledir; ikisi bir kalpte birleşmez.
- Ey insan! Rabbinden sakınır, kötülüğe götüren yollardan uzak durursan kötülüğe düşmezsin.
- Âhiret işleriyle uğraşmana engel olan tutkularına ve dünyanın geçici zevklerine meyletme. Aksi hâlde suya batınca kendini kurtarmak yerine, çok sevdiği ağır bir eşyayı kurtarma telaşında olan ve bu yüzden boğulup giden kişinin durumuna düşersin.
- Dünyanın hayrı hüsran, şerri pişmanlıktır.
- Allah seçkin vahiy taşıyıcıları, yani peygamberleri aracılığıyla insanlara kendini tanıtmasa ve kendisine ibadet etmenin yolunu göstermeseydi onlar Allah'ın yüceliğini bilmek için hiçbir yol bulamazlardı. O peygamberler ki Cebrail'den alarak konuşurlar, Allah'tan nasıl korkulacağını, O'na nasıl itaat edileceğini öğretirler. Bizi Allah'ın sınırları, emir ve yasakları konusunda bilgilendirirler. O'nun kanunlarını nasıl koruyacağımızı, sonsuz hayata ve kesintisiz nimetlere vesile olan rızasını nasıl elde edeceğimizi öğretirler.
- Allah'a, cahillikle ve temiz olmayan niyetlerle niyazda bulunmayın, O'na isyan etmeyin, sınırlarını aşıp kanunlarını çiğnemeyin. Arkadaşlarınıza, kendinize davranılmasını istemediğiniz biçimde davranmayın. Birlik olun ve birbirinizi sevin. Arı ve duru basiret, bölük pörçük ve kirli olmayan niyetlerle oruca ve cemaatle namaza devam edin. Allah'a itaat ve takva yolunda birbirinizi sevin. Hayra koşun ve onun için çaba sarf edin.

مختار مواعيظ هرمس وآدابه

وهو – عليه السلام – إدريس النبي المثلث بالنبوة والحكمة والملك قال:

لن يستطيع أحدكم أن يشكر الله عز وجل على نِعَمه بمثل الإنعام بها على خَلْقه.

وقال: من أراد بلوغ العلم وصالح العمل فليترك من يده أداة الجهل وسيّئ العمل، كما أن الصانع الذي يعرف الصنائع كلها إذا أراد الخياطة أخذ آلتها وترك آلة النجارة: وإذا أراد الكتابة أخذ آلتها وترك آلة الخياطة: فحبُّ الدنيا وحبُّ الآخرة لا يجتمعان في قلبٍ أبداً.

وقال: أيها الإنسان! إذا اتقيت ربَّك وَحذِرْتَ الطرق المؤدية إلى الشر لم تقع فيه.

وقال: لا تَمِلْ مع الهوى وحلاوة الدنيا الصادّة لك عن الشغل بمعادك فتكون كالغريق المشتغل عن التدبير لخلاص نفسه بحمل بضاعةٍ ثقيلة قد اغترّ بحسنها وهي سَبَبُ عَطَبه.

وقال: خير الدنيا حسرة، وشرّها ندم.

وقال: لم يكن البشر ليهتدوا إلى معرفة عظمة الله عزَّ وجلّ لولا أن عرَّفهم نفسه وهداهم إلى عبادته بالوساطة من أنبيائه وحَمَلة وحيه المختارين المصطفين، الناطقين عن روح القدس، المُرْشِدين إلى تقوى الله وسبيل طاعته، الموقفين لنا على حدود أوامره وزواجره وحفظ نواميسه وسُنَنه والسلوك في مذاهب رضاه المؤدّية إلى الحياة الدائمة والنعيم المتّصل.

وقال: لا ترفعوا دُعاء كم إلى الله بالجهالة ولا بالنيّات المدخولة، ولا تعصوه ولا تتعَدّوْا حدوده ونواميسه. ولا يجرينَّ أحدٌ منكم في معاملة أخيه إلى ما يكره أن يُعامل بمثله. واتفقوا وتحابُّوا وثابروا على الصوم والصلاة جماعةً ببصائر صافية نقيّة ونيّات غير مُتَقَسَّمة ولا مشوبة، وتوادُّوا على طاعة الله عز وجل والتقوى له، واسعوا للخير واجتهدوا فيه.

Allah'ın size koyduğu farzları huşû ve alçak gönüllülükle, kendinizi beğenmeden, büyüklenmeden eksiksiz yerine getirin. Başkalarına karşı böbürlenmekten, çokluk yarışına girmekten uzak durun. Huşû ve tevazu sahibi olun ki amellerinizin hayırlı meyvelerini devşirebilesiniz.

- Hainlerle, günahkârlarla ve yanlış yolun yolcularıyla hemhâl olmaktan ve çirkin hâl ve tavırlardan uzak durun.
- Allah'ın adını anarak yalan yere yemin etmeyin, ağzınızı Allah adına yemine alıştırmayın (olur olmaz her yerde yemin edip durmayın). Doğruluğa öylesine sıkı tutunun ki evet'iniz "evet", hayır'ınız "hayır" olsun. Yalancıları Allah adına yemin ettirmekten kaçının. Aksi hâlde yeminlerini bozacaklarını bildiğiniz için siz de onların günahına ortak olursunuz. Onları, gizli olan her şeyi bilen Allah'a havale etmeyi tercih edin. İyilik yapanın iyiliğinin, kötülük yapanın da kötülüğünün karşılığını göreceği günde, adil bir hüküm verici ve haklıyı haksızdan ayırıcı olarak O, size yeter.
- Şunu iyi bilin ki Allah'tan hakkıyla sakınmak (takva), en büyük hikmet, en yüce nimet, hayra çağıran, anlayış ve akıl kapılarını açan bir sebeptir. Çünkü Allah (c.c.) kullarını sevince onlara akıl bahşeder, Cebrail'den vahiy almak için peygamberler seçer ve onlar, insanların dalaletten kurtulup doğru yolu bulsunlar diye din ve hikmetin sır ve hakikatlerini gün yüzüne çıkarırlar.
- Hikmeti sezinlemeye gayret edin ve dine tâbi olun. Nefislerinizi ağırbaşlılığa alıştırın (vakar ve sekinet). Güzel edeblerle bezenin. Bütün işlerinizde iyi düşünün ve özellikle de kötülük yapanı cezalandırmak konusunda temkinli davranın. Yüzünüzden hayâ, kalbinizden Allah korkusu eksik olmasın. Sağlıklı ve doğru düşünün. Pişmanlıkla son bulacak şeylere yeltenmeyin. Bu yolları tutarsanız nefsiniz özgürlüğüne kavuşur ve cehalete esir düşmekten, çiğliğin kölesi olmaktan azat olur.
- İstemeden bir kötülük yaparsanız ondan vazgeçin ve bir daha tekrarlamayın. Kötülük yapmanıza rağmen başınıza bir iş gelmeden kurtulduysanız bu, sizi o kötülüğü tekrarlamaya değil, vazgeçip tövbe etmeye yönlendirsin. Çünkü o, dünyada iken üstü örtülü kalsa bile kıyamet gününde ortaya dökülecek ve acımasız bir ceza ile karşılık bulacaktır.

ولتكن تأديتكم فرائض الله عليكم بالتمام والكمال والخشوع والخضوع من غير عُجْب ولا استكبارٍ. وإياكم والتفاخر والتكاثر، وعليكم بالإخبات والتواضع، لكيما تستثمروا ثمار الخير من أعمالكم.

وقال: ابعُدُوا عن مخالطة الخونة والفسقة ومبتغى الضلال ومقابح الأعمال.

وقال: لا تحلفوا كاذبين، ولا تهجموا على الله باليمين، واعتمدوا الصدق حتى يكون «نعم» من قولكم «نعم»، و «لا» «لا». وتورَّعوا عن تحليف الكذابين بالله جلّ ذكره؛ وإياكم أن تشاركوهم في الإثم إذا علمتم منهم الحِنْثَ. وليكن الآثر في نفوسكم أن تَكِلوهم إلى الله عالم السرائر فحسبكم به من حاكم بعدل، وناطق بفَصْلٍ، يوم يُجْزَى المُحْسِن بإحسانه والمسيء بإسائته.

وقال: اعلموا واستيقنوا أن تقوى الله سبحانه هي الحكمة الكبرى والنعمة العظمى والسبب الداعى إلى الخير والفاتح لأبواب الفهم والعقل، لأن الله سبحانه وتعالى لمّا أحبّ عباده وَهَب لهم العقل واختصّ أنبياءه ورسله بروح القدس، فكشفوا لهم عن سرائر الديانة وحقائق الحكمة لينتهوا عن الضلال ويتبعوا الرشاد.

وقال: استشعروا الحكمة واتبعوا الديانة وعوّدوا أنفسكم الوقار والسكينة، وتحلّوا بالآداب الحسنة الجميلة. رَوُّوا في أموركم ولا تَعْجَلوا، ولاسيما في مجازاة المسيء؛ واجعلوا الحياء ملء وجوهكم، والخيفة من الله حشو جنوبكم، وتدبَّروا بالصّحة والاستقامة، واحذروا عواقب الندامة. فبسلوك هذه السُّبُل تصير النفس حُرَّة معتوقة من رِقّ الجهالة وعبوديّة الحداثة.

وقال: وإن يكن من أحدكم فَرْطة وارتكب منكراً فليقلع عنها، ولا تحمله السلامة عنها على المعاودة إليها، بل على التوبة والإقلاع عنها؛ فإنها وإن سترت عليه في الدنيا فإنه يفتضح بها يوم الدين ويجازى عنها بعقوبة لا رحمة معها.

- Allah'ın sizi çağırdığı ve uymanızı emrettiği kurallara uygun hareket edin. Bilge ve âlimlere tâbi olun ve onlardan erdemler öğrenin. Kötülüklere ve çirkinliklere değil, övgüye değer işlere karşı istekli olun.
- Helal olmayan yiyeceklerden uzak durun ve kirli kazançlara yaklaşmayın. Çünkü o kazançlar belki kesenizi parayla doldurur ama kalbinizdeki imanı boşaltır. İyi veya kötü herkese iyilik etmeyi alışkanlık edinin; iyilere iyi oldukları için, kötülere ise kötülüklerinden korunmak için.
- Doğrunun yolunu bilmeyen, onu tam manasıyla tanıyamayan ve onunla kendini korumayan insanlarla hemhâl olmayın. Onlar doğruyu duyarlar, ancak gel gör ki uygulamaya koymazlar. İnsanlara kötülük etmek için tuzaklar kurup fırsat kollamayın ve zarar görmeleri için çaba sarf etmeyin. Çünkü bu gizli kalmaz. İlkin gizli kalsa bile sonradan mutlaka açığa çıkar. Kendinizi böyle kötü işler peşinde koşan biri konumuna düşürmeyin.
- Din ve hikmet sevgisini birleştirin ve her ikisini de öğrenmekte sebat edin. Hayatınızın tamamını sadece bu ikisine sarf etme imkânı bulursanız bunu yapın. Siz bu vasfa sahip olabilirseniz başkalarına zor gelen şeyler size kolay gelecek ve edineceğiniz erdemin size kazandıracağı şeref, sahip olacağınız altın-gümüşten, mal mülkten çok daha işe yarar olacaktır. Çünkü dünya malı kalıcı değildir, önünde sonunda fani olacaktır; Allah'ın sevabı ise bâkidir, asla son bulmaz.
- Birbirinizle konuşurken içiniz dışınız bir olsun. Dilinizin söylediği kalbinizin hissettiğine ters düşmesin.
- Allah'a ve liderlerinize itaat edin. Sultanınıza boyun eğin, büyüklerinize saygılı olun, hocalarınıza hürmet edin. Allah ve hakikat sevginiz ağır bassın. Doğru görüşe ve nasihat edenlerin verdiği akla karşı çıkmayın ki pişman olmayasınız ve kınanmaktan kurtulasınız.
- Darlıkta, genişlikte; fakirlikte, zenginlikte Allah'ın hamdini ve şükrünü dilinizden eksik etmeyin.

وقال: تأدَّبوا بآداب الله التي دعاكم إليها وأمركم بحفظها؛ واتَّبعوا الحكماء والعلماء، وخذوا عنهم الفضائل؛ ولتكن شهواتكم مصروفةً إلى طلب الحمد واستحقاق المدح، ولا تصرفوها إلى الشرور ومقابح الأمور.

وقال: وتحرَّزوا واهربوا من المآكل الخبيثة، واحتشموا المكاسب الدنيَّة فإنها وإن ملأت أكياسكم من المال فإنها تفرّغ قلوبكم من الإيمان، وعوّدوا نفوسكم إكرام الأخيار والأشرار: أما الأخيار فمن أجل خيرهم، وأما الأشرار فلاستكفاف شرّهم.

وقال: تحفظوا من مخالطة القوم الذين لا يهتدون إلى الحق ولا يكمّلون معرفته ولا يتعلقون منه بعصمةٍ، غير أنَّهم يسمعونه سماعاً ولا يعقلونه فعالاً. لاتنصبوا لمكاره الناس الحبائل، ولا تَبْغوا لهم الغوائل، ولا تسعوا لهم في المضرّة، فإن ذلك لا يخفى؛ ومتى خفى في الأوّل لم يَخْفَ في المُسْتَأْنَف. وارفعوا أنفسكم عن أن تفعلوا هذا الفِعال وتقوموا هذا المقام.

وقال: اجمعوا بين محبّة الديانة والحكمة، وقفوا نفوسكم على تعليمها؛ وإن قدرتم على أن يكون زمان مقامكم في هذه الدنيا مصروفاً بأسره إلى ذلك دون غيره فافعلوا. ومتى كنتم بهذه الصفة سهل عليكم ما يصعب على غيركم، وكان ما يحصل لكم من شرف الفضيلة أنفع من ذخائر الذهب والفضّة وسائر أصناف القنية، إذْ كانت عروض الدنيا تفنى ولا تبقى، وثواب الله يبقى ولا يفنى.

وقال: ساووا بين باطنكم وظاهركم في المخاطبات بينكم، ولا تكن ألسنتكم مخالفة لضمائركم.

وقال: أطيعوا الله وأطيعوا رؤساءكم واخضعوا لسلطانكم وأكرموا كبراءكم، وبرُّوا مؤدّبيكم. ولتغلب عليكم محبّة الله والحق. ولا تخالفوا الرأي الصواب ومشاورة النصحاء لتأمنوا الندامة وتسلموا من الملامة.

وقال: ولتكن أفواهُكم مملوءة بحمد الله وشكره عند الشدّة والرخاء، والفقر والغناء.

- Sadece amellerinizle üstünlük yarışına girin, verdiğiniz hükümde haksızlık yapmayın, ikiyüzlülük etmeyin, hainleri temize çıkarmayın, temizleri hainlikle suçlamayın. İstikametinizi koruduğunuz bir fakirliği, günaha dalıp gittiğiniz bir zenginliğe tercih edin. Çünkü mal eninde sonunda fani olacak, iyi ameller ise ilelebet bâki kalacaktır.
- Çok gülmekten ve lâkaytlıktan uzak durun, insanlarla dalga geçmeyin. Birinin açığını veya kınanacak bir yanını yakalarsanız onu kınayıp, hâline gülmeyin. Aksine ibret alın ve Allah'a dönün. Çünkü hepinizin ortak vasfı beşer olmaktır ve hepiniz aynı topraktan yaratıldınız. Ona gülen kişinin, gelecekte aynı duruma kendisinin düşmeme garantisi yoktur. Sıkıntıya düşmüş insanları gördüğünüzde yapmanız gereken şey, gözlerinizi semaya dikip sağlık ve afiyette olduğunuz için şükretmek ve Allah'tan, sizi böylesi sıkıntılardan korumasını dilemektir.
- Din konusunda aykırı görüş sahipleri sizinle tartışırken seviyesiz bir üslup kullandıklarında onlara aynı seviyesizlikle karşılık vermeyin. Aksine yumuşak ve yol gösterici bir üslup kullanın ve tatlı dilli olun. Allah'a sığınarak hep bir ağızdan şöyle deyin: Allah'ım! Kullarını ıslah et. Kaza ve kaderinden onları sevgi ve barışa, iman ve hidayete sevk eden şeyler nelerse sadece onların uygulanmasını buyur.
- Toplum içinde genellikle susmayı tercih edin ve size mesafeli duranların yanında, fırsatını bulduklarında aleyhinize karşı koz olarak kullanacakları şeyleri ağzınıza almayın. Tartışmamaya, yakışıksız ve lüzumsuz sözler söylememeye gayret edin.
- Ruhun yaşaması hikmete; hikmetin yaşaması Allah'a imana; Allah'a imanın yaşaması ise dinin korunmasına bağlıdır. Bilmez misiniz ki hikmet ile Allah'a iman birbirinden ayrılmaz. Biri varsa öbürü de var; yoksa yoktur.
- Kişi, içinde Allah korkusu olmadan adil olamaz. Adil kimseler bu vasfı, Allah korkuları çok olduğu için kazanmışlardır. Kıyamet gününde kutsanmış ruh da onunla kazanılır, Firdevs'in ve nur âleminin kapıları ona açılır. Böylece Allah'tan korkanların ruhları, Allah rızası için çalışan ve ebedi hayatı hak eden tertemiz ruhlarla birlikte seyahat eder.

وقال: لا تتفاضلوا إلاّ بأعمالكم، ولا تجوروا في الحكم، ولا تستعملوا النفاق، ولا تُزَكُّوا الخونة، ولا تُخَوِّنوا الأزكياء. وليكن الفقر مع الاستقامة أحبّ إليكم من الثروة مع الإثم، فإن المال يفنى وأعمال البرّ والخير تبقى.

وقال: لا تحبُّوا كثرة الضحك والهزل، ولا تطنزوا بالناس. وإن ظهرتم من أحدٍ على عاهةٍ أو عورةٍ أو حالةٍ مذمومةٍ فلا تعيبوه ولا تضحكوا منه، بل اعتبروا وارجعوا إلى الله، فإن البشرية تجمعكم وأنتم وهو من طينةٍ واحدة خلقتم؛ وليس الضاحك منه بآمِنٍ من أن يناله مثله في المستأنَف. والواجب عليكم إذا رأيتم ذوي البلوى أن ترفعوا نواظركم إلى الله سبحانه وتحمدوه على العافية وتسألوه الإعاذة.

وقال: إذا جادلكم المخالفون لكم في الدين بالفظاظة وسوء القول فلا تقابلوهم بمثل ذلك، بل بالرفق والدلالة والهداية ولُطْف المخاطبة. واعتصموا بالله وقولوا بأجمعكم: اللّهم أَصْلِح بريَّتك وَأَجْرِ عليهم من قضائك وقدرك ما يقودهم إلى الأُلْفة والسلم والإيمان والهدى.

وقال: أَكْثِروا من الصمت في المحافل، ولا تطلقوا ألسنتكم بحضرة المتحفظين عليكم بما عسى أن يجعلوه سلاحاً يضربونكم به. وأقلّوا المراء والهذر والفضل من القول.

وقال: حياة النفس في الحكمة، والحكمة في الإيمان بالله في حفظ الدين. أولا تعلمون أن الحكمة والإيمان بالله لا يفترقان: إن وُجِد أحدهما وُجِد الآخر، وإن عُدِم عُدِم!

وقال: لا يمكن أن يكون الإنسان عادلاً وهو غير خائفٍ من الله عز وجل. وإنما يكون العدول عدولاً إذا استكثروا من خشية الله، وبذلك يُكْتسب روحُ القدس في يوم القيامة ويفتح له أبواب الفردوس وعالم النور حتى تسيح أنفسهم مع النفوس المطهَّرة العاملة مع الله سبحانه وتعالى، المستحقة للحياة الأبديَّة.

- Kötülerle, hasetçilerle, düşmanlık ve kin besleyenlerle, sarhoşlarla ve cahillerle hemhâl olmayın. Hayırlı bir iş yapmaya niyetlendiğinizde bir engelle karşılaşıp ondan vazgeçmemek için onu bir an önce eyleme dökün.
- Her işi yolunda gidiyor diye günahkâra özenmeyin. Çünkü onun eğlence süresi kısadır; sonunda ise onu, altında ezileceği ağır bir yük beklemektedir. Allah onun işlerini yoluna koymayacaktır.
- Çocuklarınızı küçükken güzelce eğitin ki size karşı asi olmasınlar, kötülüklere meyletmesinler ve siz onlar yüzünden günahkâr olmayın.
- Yerin ve göğün Rabbi olan Yüce Allah'a yönelin. O'na temiz duygularla, kalpten dua edin ve dualarınıza kirli duygular karıştırmayın. Allah'a tertemiz gönüllerle ve doğru inançlarla yakarmaya gayret edin ki size kulak verip duanızı kabul buyursun, sizi dileklerinize ulaştırsın, işlerinizde ve yönelişlerinizde size başarı kapılarını açsın, sizi kötü düşüncelerden, nefislerinizi sıkıntılardan korusun, sizi günah tuzaklarından kurtarsın, karşılaşacağınız tehlikelerin önünü alsın ve düşmanlarınızı önünüzde diz çöktürsün.
- Oruca başladığınızda kendinizi her türlü pislikten arındırın. Saf, temiz ve kötü düşüncelerden arınmış duygularla oruç tutun. Çünkü Allah kirli kalpleri, içten olmayan niyetleri pis sayar. Ağızlarınız yemekten uzak dururken organlarınız da günahlardan uzak durarak oruç tutsun. Allah sizin sadece yemekten uzak kalarak oruç tutmanıza razı olmaz. Bunun yanında her türlü çirkinlikten de uzak durmanızı ister. Eylemleriniz yerilesi iken ve duygularınız karmakarışık bir hâldeyken bilmem ki oruç size ne fayda verir! Oruçlarınızda Allah'ın evlerini sıklıkla ziyaret edin ve namaz ve dua ile oraları mamur edin. Ettiğiniz ibadetleri gözünüzde büyütmeyin. İbadetlerinizle insanların gözünü boyamayı ve adınızı cümle âleme duyurmayı hedeflemeyin. Aksine alçak gönüllülükle kulluk edin. Dinî vecîbelerinizi ifa edip ayinlerinizi icra ederek evlerinize eşinizle ve çocuklarınızla birlikte neşeyle döndüğünüzde fakir ve düşkünleri hatırlayın ve onlara da iyilikle el uzatın.

وقال: احذروا مصاحبة الأشرار والحسَّاد والمشتملين على العداوة والأحقاد والسُّكارى والجُهَّال. وإذا هممتم بالخير فقدّموا فعله لئلاّ يعارضكم سواه فتتوقَّفوا عنه.

وقال: لا تغبطوا الفاسق على أن يواتيه الحظّ، فإن استمتاعه قليلٌ وعاقبته الوبال، والله لا يُصْلح أعماله.

وقال: روّضوا أولادكم بالتعليم من الصغر وقبل أن يكبروا لئلا يتمرَّدوا عليكم ويميلوا إلى الشرور ويلحقكم الإثم فيهم.

وقال: وليكن همُّكم مصروفاً إلى الله ربّ السماء والأرض سبحانه! وارفعوا إليه صلواتكم ودعاءكم بصفاء من ضمائركم وعلى غير شوب من خواطركم. واجهدوا أن تناجوه بقلوب سليمة واعتقادات مستقيمة يسمعْ منكم ويستجبْ لكم ويُبْلِغْكم آمالكم ويفتح لكم أبوابَ الرُّشد في مساعيكم ومتوجَّهاتكم ويَعصمْكم من أفكار السوء ويحفظْ أنفسكم من المكاره ويُنَجِّكم من فخاخ الآثام ويردّ عنكم المخاوف ويَكُبَّ رؤوس أعدائكم تحت أقدامكم.

وقال: وإذا دخلتم في الصيام فطهّروا نفوسكم من كل دَنَسٍ ونَجَسٍ، وصوموا لله بقلوبٍ خالصةٍ صافية متنزّهة عن الأفكار السيئة والهواجس المنكرة، فإن الله يستنجس القلوب الملطّخة والنيات المدخولة. ومع صيام أفواهكم من المآ كل فَلْتَصُمْ جوارحكم من المآثم، فإن الله لا يرضى منكم بأن تصوموا عن المطاعم فقط، لكن عن المناكير كلها والفواحش بأسرها. ليت شعري! ما يغني عنكم الصوم إذا كانت أفعالكم مذمومة وبصائركم مشوبة؟! وواظبوا في صيامكم على بيوت الله، واعمروها بالصلاة والدعاء، ولا تستكثروا بالعبادة ولا تروموا بها السمعة والشهرة، بل استعملوها بالتذلُّل لله عز وجل والاستكانة له. وإذا أديتم فرائضكم وعيَّدتم أعيادكم وانقلبتم إلى منازلكم مسرورين بحرمكم وأولادكم فاذكروا أهل الضُّرّ والمسكنة، ومُدُّوا أيديكم إليهم بالبرِّ والمواساة.

- Sıkıntılı olanların sıkıntısını giderin, kederlilerin kederini defedin, esirleri özgürlük bedellerini ödeyerek kurtarın, hastaları tedavi edin, çıplakları giydirip kuşatın, yabancıları misafir edin, açları doyurun, susayanları suya kandırın, musibetzedeleri teselli edin ve mazlumları zalimlerin elinden kurtarın.
- Kederlilerin kederini bir kat daha artırıp onlara bir yük de siz yüklemeyin. Aksine onları teselli edin, üzüntülerini paylaşın, güzel söz ve fiillerle onlara destek çıkın, yanlarında olun. Size önceden kötülükleri dokunmuş olsa dahi onları bağışlayın ve başlarına gelen musibete karşı onlara destek olun.
- Arkadaşlar edinin ama sıkı fıkı olmadan önce onları sınayın ve sıkıntıyla karşılaşmadan hemen onlara güvenmeyin. Aksi hâlde pişman olursunuz ve zararlarını görürsünüz.
- Allah'ın, dünyada üstün kıldığı kimse kardeşine karşı böbürlenmesin ve kalbine kibir ve büyüklük duygusu girmesin. Sahip olduğu üstünlüğü gözünde büyütmesin. Çünkü Allah (c.c.) fakirleri de, zenginleri de aynı şekilde yaratmıştır ve her iki grup da O'nun katında aynı değere sahiptir.
- Öfkelendiğinizde ağzınızdan kötü söz çıkmasın. Çünkü kötü söz, sahibini mahcup eder, gözden düşürür, ona laf getirir ve onu günaha ve cezaya sevk eder.
- Her kim öfkesini yener, dilini tutar, temiz konuşur ve nefsini arındırırsa bütün kötülüklerin üstesinden gelir.
- Hikmeti arayan kişi, maddi veya manevi bir karşılık bekleyerek hikmet peşinde koşmamalı, özü bakımından her şeyden üstün ve bizâtihî değerli olduğu için hikmeti aramalıdır.
- Hikmet halis ise her mutluluğun kaynağı, her edebin mazharı olur ve bütün kötülükleri silip süpürür.
- Kralların en şereflisi ülkesindeki kötü âdetin yerine iyi âdet koyandır. En şerlisi ise iyi âdeti kötü âdetle değiştirendir.

وقال: نَفِّسوا عن المكروبين. فَرِّجوا عن المحزونين. افتدوا الأسارٰى. عالجوا المرضىٰ. اُكسُوا العُراة. أضيفوا الغرباء. أَطْعِموا الجياع. أَرْوُوا العِطاش. عَزُّوا المُصاب. خَلِّصوا المظلومين ممن يظلمهم.

وقال: لا تزيدوا المحزونين حزناً، ولا تصيروا مع خطوب زمانهم عوناً عليهم، بل سَلُّوهم وعَزُّوهم وعاونوهم وعاضدوهم وواسوهم بالقول الحسن والفعل الجميل. وإن كانوا ممن أسلفوكم الإسائة فاغتفروا لهم وانتصروا بهم على ما نالهم من العقوبة.

وقال: اكتسبوا الأصدقاء، وقدّموا الاختبار لهم قبل الاستنامة إليهم، ولا تعجلوا بالثقة بهم قبل المحنة لئلاً يلحقكم الندم وتنالكم منهم المضرة.

وقال: مَن أعطاه الله فضلا في دنياه فلا يفخرنّ به على أخيه، ولا يتداخله الكبر والتعاظم، وليكن ذلك الفضل محتقراً في عينه، فإن الله عز و جل خلق الفقراء والأغنياء خلقاً واحداً وهم عنده سواء.

وقال: لا تبدر منكم عند الغضب كلمة الفحش فإنها تزيدكم العار والمنقصة، وَتُلْحِق بكم العيب والهُجْنة، وتجرُّ عليكم المآثم والعقوبة.

وقال: مَن كَظَم غيظه وقيَّد لفظه ونظّف منطقه وطهَّر نفسه – فقد غلب الشرَّ كلّه.

وقال: لا ينبغي لطالب الحكمة أن يكون طلبه إيَّاها ورغبته فيها لثوابٍ عليها أو ثمنٍ لها، ولكنه ينبغي أن يكون ذلك منه رغبةً لنفسه فيها لفضلها على كل شيء سواها.

وقال: إذا كانت الحكمة خالصةً فهي معدن كل سعادة، ومظهر كل أدب وماحقة كل سوء.

وقال: خير الملوك شرفاً من بَدَّل سُنَّة السوء في مملكته إلى السُّنَّة الصالحة، وشرُّهم من بَدَّل السُّنّة الصالحة الحسنة إلى السُّنَّة السوء.

- Cömertlik vasfının göstergesi, sıkıntıda bile eli açık olabilmektir; takva vasfının göstergesi kızgınlık anında da doğruluktan şaşmamaktır. Hilm vasfının göstergesi ise öfkelendiğinde affedebilmektir.
- İnsanların kendisini sevmelerinden, kendisine yardım etmelerinden ve hakkında güzel konuşmalarından hoşlanan kimse kendisi de onlara karşı aynı tavrı sergilemelidir.
- Kim dardayken kendisine eli açık davranılmasını isterse darda değilken ihtiyaç sahiplerine karşı cömert davransın.
- Kim âlimlere hürmet eder, adil olmak için çaba gösterir, yararlı işler yapar, hikmetin peşinde olur ve güzel ahlâkla bezenirse, dünya ve âhiret hayırlarından istediği her şeyi elde eder.
- Dünya ve âhirette en büyük musibete duçar olan kişi, akıl ve hikmetten pâyesi olmayan ve güzel ahlâka rağbet etmeyen kişidir.
- Kim sahip olduğu ilmi ve edebi layık olanlardan esirgerse kötülerin ekmeğine yağ sürer. Her kim bilgisini, hak eden kişiden esirgerse Allah (c.c.) onu dünya ve âhirette bilgisinin faydasından mahrum eder.
- Bilgiyi ehlinden ancak bilgisi az olan cahiller esirger. Esirgeyen kişi cahil değilse o zaman kıskanç ve kötü amaçlı demektir.
- İlim ve hikmetini cömertçe paylaşan kişi malında cömertlik eden kişiden daha üstündür ve namı daha kalıcıdır. Çünkü mal, önünde sonunda yok olmaya mahkûmdur, ilim ise payidar olacaktır.
- Selâmet, kişinin kimseye düşmanlık etmemesi ve kendisine düşmanca davranan ve zarar verene kötülük etmeyip aksine ona iyi davranması ve yumuşak söz söylemesidir. Çünkü üç haslet vardır ki bunlar âlimlerin en üstün amellerindendir: Düşmanı dosta, cahili âlime, kötüyü de iyiye çevirmek.
- Sâlih, hayrı herkes için hayırlı olan ve başkalarının hayrını kendisi için hayır bilendir.
- Tutkularının esiri iken kişinin sahip olduğu marifetin faydası ne azdır! Nefsine hâkim iken de sahip olduğu az bir marifet ne çoktur!

وقال: الدليل على غريزة الجود السماحةُ عند العُسْرَة، وعلى غريزة الورع الصدقُ عند السخط، وعلى غريزة الحلم العفوُ عند الغضب.

وقال: من سَرّه مَوَدَّة الناس إيَّاه ومعونتهم له وحسن القول منهم فيه حقيقٌ بأن يكون على مثل ذلك لهم.

وقال: من أحبّ أن يُجاد عليه عند فاقته فَلْيجُد مما وسع له فيه على أهل الحاجة إليه.

وقال: من فَضَّل العلماءَ وقَصَدَ العدل واستفاد العمل الصالح واجتهد في طلب الحكمة وتزيّن بالأدب، أصاب ما يرغب فيه من خير الدنيا والآخرة.

وقال أعظمُ الناس مصيبةً في الدنيا والآخرة من لم يكن له عقل ولاحكمة، ولا له في الأدب رغبة.

وقال: من مَنَع ما عنده من العلم والأدب للصالحين قَوَّى بذلك أجهلَ الأشرار؛ ومن منع العلم لمستحقه منعه الله منفعته في الدنيا والآخرة.

وقال: لا يبخل بالعلم على مستحقيه إلاَّ جاهلٌ قليل العلم؛ وإن لم يكن قليل العلم فهو دنيء الهمة حَسَّاد.

وقال: من جاد بالعلم والحكمة فهو أفضل ممن جاد بالمال وأبقى لذكره، لأن المال يفنى والعلم يبقى.

وقال: السلامة ألاَّ يعادي المرءُ أحداً ولا تكون منه إساءة إلى من عاداه وأضرَّ به، بل يحسن إليه ويلين له القول. فإن من أفضل أعمال العلماء ثلاثة أشياء: أن يبدّلوا العدو صديقًا، والجاهل عالمًا، والفاجر بَرّاً.

وقال: الصالح من خيره خيرٌ لكل واحد و من يعدُّ خيرَ كل أحد لنفسه خيراً.

وقال: ما أقل منفعة المعرفة مع غلبة الشهوة! وما أكثر قلة المعرفة مع مِلْك النفس!

- Allah'ın verdiği en ufak şeyi bile azımsama ki ürküp senden kaçmasın.
- Ölüm fırlatılmış bir oka benzer, yaşadığın ömür ise o okun sana geliş mesafesidir.
- Hilmin en güçlü sebeplerinden biri, cahillere acıma duygusudur.
- Bazen su içen suya kanmadan tıkanır. Yeterli miktarı aşan kimseye aşırıya kaçmanın bir faydası olmaz.
- Muhbir, ya haber ilettiği makama yalan söylemiş ya da ihbar ettiği kişiye hıyanet etmiştir.
- Nasıl ki ateş odunu yakıp yok ederse şaka da sahibinin saygınlığı yok eder.
- Hasetçi, yüze karşı sevgi gösterir, arkadan kin güder. Onun adı dost, anlamı ise düşmandır.
- Gözler kalbin aynasıdır.
- Fırsat hemen kaçar, geç döner.
- Suçsuzdan daha cesur ve kuşku duyandan daha korkak kimse yoktur.
- Emelinin dikine gidenin ayağı eceline takılır.
- Hasetçi sanki kin gütmek için yaratılmıştır.
- Aklına muhalefet eden şehvetine, sen de muhalefet ederek karşılık ver.
- Öfkenin bilinen bir sebebi varsa geçmesi kolay olur. Görünürde bir sebebi olmadığında ise geçmesi çok zor olur; (ama imkânsız değildir). Çünkü imkânsız diye bir şey yoktur.
- İstişare eden, başarının hemen kıyısında demektir.
- Hermes'e "Adamı ne perişan eder?" diye sorulunca "Öfke ve kıskançlık perişan eder; bunlardan daha beteri ise kaygıdır." diye cevap verir.
- Hermes'e "Neden zenginler âlimlerin kapısına pek gelmez de âlimler zenginlerin kapısını aşındırır?" diye sorulunca şöyle cevap vermiş: "Çünkü âlimler zenginliğin değerini bilir ama zenginler bilginin değerini bilmezler. Bilmezler ki bilgi, her dilde övülür ve her yerde sahibinin zîneti olur."

وقال: لا تستقلَّ شيئاً من زيادة الله عز وجل لك فتستنفر بقيَّتها منك.

وقال: الموت كسَهمٍ مُرْسَلٍ وعمرك بقدر مسيره نحوك.

وقال: من أوكد أسباب الحلم رحمة الجُهَّال.

وقال: وبما شَرِقَ شاربُ الماء قبل ريِّه؛ و من تجاوزَ الكفاف لم يُغْنِه الإكثار.

وقال: الساعي كاذبٌ إلى من سعى إليه، أو خائنٌ لمن سعى فيه.

وقال: المزاح يُفْنِي الهيبة كما تُفْنِي النارُ الحطبَ.

وقال: الحاسد يكثر ودُّه في اللقاء وبُغْضه في الغيب، واسمه صديقٌ ومعناه عدوٌّ.

وقال: اللحظ طرف الضمير.

وقال: الفُرصَة سريعة الفَوت بطيئة العَوْدة.

وقال: لا أشجع من بريء، ولا أجبن من مُرِيب!

وقال: من جرى في عنان أمله عثر بأجله.

وقال: كأنّ الحاسد إنما خُلقَ ليغتاظ.

وقال: اقتصّ من شهوة خالفت عقلك بالخلاف عليها.

وقال: إن الغضب إذا كان له سببٌ يُعْرَف كان الرضا سهلاً يسيراً؛ وإذا كان بلا سببٍ كان الرضا صعباً مستصعباً وذلك لأن المحال غير موجود على كل حال.

وقال: المستشير على طرف النجاح.

وسئل: ما الذي يَهُدُّ الرجال؟ فقال: الغضب والحسد؛ وأبلغ منهما الهمُّ.

وسئل: ما بال العلماء يأتون أبواب الأغنياء أكثر مما يأتي الأغنياء أبوابَ العلماء؟ فقال: لمعرفة العلماء بفضل الغني، ولجهل الأغنياء بفضل العلم، وإن العلم ممدوح بكل لسان، مُتزيَّنٌ به في كل مكان.

- Güzel ahlâk olmadan akıl, meyvesiz ağaca benzer; güzel ahlâkla birlikte ise meyveli ağaç gibidir.
- Hayrı ve şerri bilmek ilmi kemâle erdirir; ilmin kemâle ermesiyle hikmet de kemâle erer. Hikmetin kemâli ise mutlu son demektir.
- Nefsine söz geçiremezken başkasından itaat beklemek âlime yakışmaz.
- Cehaleti bilen akıllı, bilmeyense cahil olur. Hikmetin sûretini bilmeyen, kendi sûretini de bilmez. Kendi zâtını bilmeyense başkalarının zâtını hiç bilmez.
- İnsanlar iki sınıftır: Arayıp da bulamayanlar ve bulduğu ile yetinmeyenler.
- Hikmet, sedefte saklı inciye benzer. Onu ancak usta dalgıçlar elde eder.
- Aklı kemâle ermeyeni 'aklı kâmil biridir' diye; ilmi kemâle ermeyeni de 'ilmi kâmil biridir' diye methetme.
- Edeb (güzel ahlâk) aklın görünen yüzüdür. Şu hâlde gücün yettiğince aklını güzelleştir.
- Akıllı kimse, kusurlarından dış güzellikleriyle sevinmeye fırsat bulamaz.
- Birine başkalarının yanında nasihat etmek gerçekte onu paylamak demektir.
- Tekrar tekrar özür dilemek, suçu hatırlatmaktır.
- Birinin suçunu yüzüne vuran, affetmeyi bilmez.
- Yaşlı da olsa cahil küçüktür ve genç de olsa âlim büyüktür.
- Dünya yükselttiği kişiyi gün gelir alaşağı eder; yeryüzü de yedirdiğini gün gelir kendisi yer.
- Cahilin öfkesi sözünde, akıllının öfkesi ise yaptıklarındadır.
- Ölüyü kıskanan az olur ama iftira atanı çoktur.
- Sana haset edenin, sen sevinirken öfkesinden kendini tüketmesi sana yeter.
- "İleri yaşta evlenen ihtiyar hakkında ne dersin?" diye sorulunca Hermes: "Denizde yüzmeye mecali olmayan bir adam omzunda başkasını nasıl taşır?" diye cevap verdi.

وقال: العقل بغير أدب كالشجرة العاقر، والعقل مع الأدب كالشجرة المثمرة.

وقال أيضا: العلم بالخير والشرِّ هو تمام العلم، وبتمام العلم يكون تمام الحكمة، وتمام الحكمة سلامة العاقبة.

وقال: ما ينبغي للعالم أن يطلب طاعةَ غيره وطاعَةُ نفسه ممتنعةٌ عليه.

وقال: من عرف الجهل كان عاقلاً، ومن جهله كان جاهلاً. ومن جهل صورة الحكمة جهل صورة ذاته، ومن جهل ذاته كان بغير ذاته أجهل.

وقال: الناس اثنان: طالب لا يجد، وواجد لا يكتفي.

وقال: الحكمة إنما هي كالجواهر في الصدف في قعور البحار فلا تُنال إلاّ بالغوَّاصين الحُذّاق.

وقال: لا تمدح بكمال العقل من لم يكمل عقلُه، ولا بكمال العلم من لم يكمل علمه.

وقال: الأدب صورة العقل، فحسِّن عقلك ما قدرت.

وقال: العاقل لا تدعه عيوبه يفرح بما ظهر من محاسنه.

وقال: النصح بين المَلأ تقريع.

وقال: إعادة الاعتذار تذكيرٌ للذنب.

وقال: ما عفا عن الذنب من قرّع به.

وقال: الجاهل صغيرٌ وإن كان شيخاً، والعالم كبير وإن كان حدثاً.

وقال: الدنيا تُهين من كانت تكرمه، والأرض تأكل من كانت تطعمه.

وقال: غضب الجاهل في قوله، وغضب العاقل في فعله.

وقال: الميِّت يقلُّ الحاسد له، ويكثر الكذَّاب عليه.

وقال: يكفيك من الحاسد أنه يغتمُّ وقتَ سرورك.

وسئل عن شيخ له زوجة، فقال: من لا يقدر على أن يسبح في البحر كيف يقدر على أن يحمل على عنقه آخر؟!

- Yalancıyla düşüp kalkmaktan uzak dur. Çünkü o serap misali parlar ama faydası yoktur.
- Senin için başkalarına küstahlık eden, gün gelir sana da küstahlık eder.
- Kini çok olanın azarı az olur.
- Akıllı adam, nimetler içinde eğlenceye dalarak öte dünya için çalışmayı unutmayan ve olmuş bitmiş bir olaya takılıp kalıp da çözüm üretmekten geri durmayan kişidir.
- Seni sahip olmadığın özelliklerle öven kişinin, sahip olmadığın özelliklerle kınamasından da emin olamazsın.
- Öfke aklı öyle bir örter ki öfkeli kişi güzeli göremez, görmediği için de yapmaz ya da çirkini göremez, görmediği için de ondan kaçınmaz.
- Üzerine vazife olmayan işlere kalkışan, asıl yapması gereken işleri ihmal eder.
- Çirkin işin utancı, tadını bulandırır.
- Kendisini düzeltmek için hiçbir yol kalmayıncaya kadar arkadaşınla ilişkini kesme. İlişkiyi kessen bile ona bir daha kapına gelmeyecek şekilde davranma. Belli mi olur, belki de yaşadıkları onu sana geri getirir ve yine dost kılar.
- Arkadaşın en hayırlısı, işlediğin kabahati unutarak seni paylamayan; yaptığı iyiliği unutarak yüzüne vurmayandır.
- Hakkı gönülden teslim et. Yoksa hak sana düşman olur.
- Cahile verilen nimet, çöplükteki gül gibidir.
- Kötü arkadaşlar, birbirini tutuşturan kıvılcımlar gibidir.
- Bazı sözler vardır ki cevabı susmaktır. Bazı davranışlar vardır ki yapmamak daha evlâdır. Bazı anlaşmazlıklar da vardır ki onları görmezden gelmek üstüne gitmekten daha doğrudur.
- Bu âlemde Allah'ın yarattığı en üstün varlık insan; ondaki en üstün şey akıl; onun işlevlerinin en üstünü ise sahibinin adil düşünmesini sağlamak ve onu günahtan uzak tutmaktır.

وقال: اجتنب مصاحبة الكذاب، فإنه مثل السراب يلمع ولا ينفع.

وقال: من تجرَّأ لك تجرَّأ عليك.

وقال: من كثر حقده قلَّ عتابه.

وقال: الحازم من لم يشغل البطر بالنعمة عن العمل للعاقبة، والهمُّ بالحادثة عن الحيلة لدفعها.

وقال: من مدحك بما ليس فيك فلا تأمنه أن يذمك بما ليس فيك.

وقال: الغضب يصدئ العقل حتى لا يرى صاحبه حسناً فيفعله، أو قبيحاً فيجتنبه.

وقال: من تكلف ما لا يعنيه فاته ما يعنيه.

وقال: عار الفضيحة يكدِّر لذَّتها.

وقال: لا تقطع أخاك إلا بعد عجز الحيلة عن استصلاحه؛ ولا تُتْبِعْه بعد القطيعة وقيعة فتسد طريقه عن الرجوع إليك؛ ولعل التجارب أن تردّه عليك وتُصلحه لك.

وقال: خير الأصحاب من نسي ذنبك فلم يُقَرِّعْك به، ومعروفه عندك فلم يمنُنْ به عليك.

وقال: أعط الحقَّ من نفسك؛ فإن لم تعطه منها كان الحق خصمك.

وقال: نعمة الجاهل كروضة على مزبلة.

وقال: إخوان السوء كشجرة النار يحرق بعضها بعضاً.

وقال: رُبَّ كلام جوابه السكوت؛ ورُبَّ عملٍ الكفُّ عنه أفضل؛ ورُبَّ خصومة الإعراض عنها أصوب.

وقال: أفضل ما خلق الله تعالى في هذا العالم الناسُ؛ وأفضلُ ما في الناس العقلُ؛ وأفضل أمور العقل تدبير صاحبه بالعدل وكفّ نفسه عن الذنوب.

- Ahmak, bir şeyin çirkinliğinin farkına bile varmaz. Cahil, bir şeyi fark eder ama onu başkası sanır. Korkak ise fark etmediği şeyden ürken kişidir.
- Gökte ve yerde en övgüye değer şey, hakkı ve adaleti söyleyen dildir.
- Herkesin başına elbet hayır da gelir, şer de. İnsanlara hayrın ulaşmasına vesile olana ne mutlu! Şerrin ulaşmasına aracılık edene ise ne yazık!
- Hükümdarların ve devlet yetkililerinin, çocuğunu seven şefkatli bir baba misali, herkese karşı acıma ve sevgi duygusu taşıyanları göreve getirmeleri lazımdır.
- Nefs-i nâtıkanın amacı gerçek bilgiye ermektir; şehevî kuvvenin amacı sevgi; gazabî kuvvenin amacı ise güvende olmaktır.
- Günahkâr, Hakîm'in huzurunda kendisine şefaat edecek birini bulabilirse bunu kendine kâr saysın.
- Hermes'e cömertliğin ne olduğu sorulunca şöyle cevap vermiştir: "Cömertlik, malını hesapsız verebilmek ve kendini başkalarının malından koruyabilmektir."
- Yadırgadığın şeyi aşina olduğun şey hatırına bağışla; seni kızdıran şeyi memnuniyet veren şey hatırına affet.
- Dünya işi, kinlere itaat etmeye değmeyecek kadar kısadır.
- Öfkene hilminle, cehaletine bilginle, unutkanlığına ise zikrinle karşı koy.
- Küçüklükte utangaçlık korkudan daha güzeldir. Çünkü utangaçlık, sahibinin akıllı olduğunu, korku ise ürkek olduğunu gösterir.
- Bir işe başlarken hayrı kendine azık edin. Bu, sonuna yaklaştıktan sonra hayrı azık edinmekten daha iyidir.
- Hermes öğrencisi Fevâtîles'e [?]: "Sana söylediğimi anladın mı?" diye sorunca öğrencisi: "Evet." der. Hermes: "Sende anlamış gibi bir hâl görmüyorum." deyince öğrencisi: "Bunu nerden çıkardın?" diye sorar. Hermes de: "Seni sevinçli görmüyorum. Anlamanın göstergesi sevinçtir." diye cevap verir.

وقال: الأحمق لا يحسُّ بشيء من القبيح، والجاهل الذي إذا أحسَّ بشيء ظنه غيرَه، والجبان الذي يخاف ما لا يُحسُّ به.

وقال: أَحْمَدُ الأشياء عند أهل السماء والأرض لسانٌ ناطق بالحق والعدل.

وقال: الخير والشرُّ واصلان إلى الناس لا محالة؛ فطوبى والويل لمن جرى وصولهما إلى الناس على يديه.

وقال: ينبغي للملوك وذوي السلطان أن لا يملِّكوا ويُسلّطوا إلاّ من له رحمةٌ ومودّة لكل أحدٍ مثل ما يكون عند الأب الرحيم المحبّ للولد الكريم عليه.

وقال: غاية النفس المنطقية المعرفةُ الحقيقيَّة، وغاية فعل القوة الشهوانية المحبة، وغاية فعل القوة الغضبية السلامة.

وقال: كفى للمذنب بالظفر شفيعاً للمذنب إلى الحكيم.

وسئل عن الجود فقال: هو أن تجود بمالك، وتصون نفسك عن مال غيرك.

وقال: هَبْ ما أنكرت لما عرفت، واغفر ما أغضبك لما أرضاك.

وقال: أمر الدنيا أقصر من أن تطاع فيها الأحقاد.

وقال: قابل غضبك بحلمك، وجهلك بعلمك، ونسيانك بذكرك.

وقال: الحياء في الصِّبا أجمل من الخوف، لأن الحياء يدل على العقل والخوف يدلُّ على الرهبة.

وقال: تزوَّدْ من الخير وأنت مقبل- خيرٌ من أن تتزوَّد منه وأنت مُدْبر.

وقال لتلميذه فواطيلس: أفهمتَ ما قلتُ لك؟ قال نعم. قال: لا أرى عليك أثر الفهم. قال: وكيف ذلك؟ قال: لا أراك مسروراً، والدليل على الفهم السرورُ.

- Her kim, güçlü bir kralın, adil bir hâkimin, bilgili bir tabibin, canlı bir pazarın ve bir ırmağın bulunmadığı bir yere yerleşip yaşarsa kendini, ailesini, malını ve çocuklarını zayi etmiş demektir.
- Hermes, Kral Amon'a şu tavsiyede bulunmuştur: "Sana ilk buyruğum Allah'tan korkman ve ona itaati (başka her şeye) tercih etmendir. İnsanların yönetimini üstlenen kişinin şu üç şeyi bir an olsun unutmaması gerekir: 1) Birçok kişi üzerinde yetkili olduğunu, 2) Üzerlerinde yetkili olduğu kişilerin köle değil, özgür insanlar olduğunu, 3) Yetkisinin kısa süreli olduğunu. Bu sebeple hüsn-ü niyet ve doğru sözlülükle nefsini arındırmaya bak. Allah'a inanmayan ve benim yoluma ve dinime uymayanların Allah'a boyun eğmelerini umarak, onlara karşı cihadı erteleme. Onların mallarını alıp kendilerini taşkınlıklarıyla baş başa bırakmaktan sakın. Çünkü ancak helal yoldan gelen ve Yüce Allah'ın razı olduğu mala rağbet edilir. Bilesin ki halk, kendisine iyi davranana sıcak davranır. Krallık da ancak halk ile güzel olur. Kralın halkı yoksa olsa olsa kendi kendinin kralı olur. Halkın işini, krallığın işlerini ve kendi işlerini ihmal etme. Âhiretini düzeltecek işler yap ki dünya işlerin kendiliğinden düzene girsin. Savaşa girmen gerektiğinde bütün işlerinde kararlı ol. Kısa süreliğine de olsa yenilgiye düşmemeye bak. Çünkü orduda yenilginin işaretleri baş gösterdi mi telafisi çok zor olur. Casusların çok olsun ki düşmanların hakkındaki haberleri anbean takip edebilesin. Seni tuzağa düşürmek için hazırlanan planlara karşı dikkatli ol. Bir iş buyurunca sorup soruştur ve takipte kusur etme ki heybetin azalmasın. Birine mektup yazılmasını istediğinde bizzat okumadan mühürleyip onaylayayım deme. Çünkü krallara tuzaklar kurulur. Sen de bu göreve getirilen ilk kral değilsin. Kimseye yakın davranıp sırrını verme. İdaren güzel olduğu için adamların ve halkın sana yakın davransın. Yalnızca bedenini dinlendirecek kadar uyu. Nefsini ancak ciddi şeylerle oyala ki bütün işlerin -hiç şakasız- ciddi olsun. Bir işe niyetlenince onu yap. Zafer kazanınca merhametli ol. Merhamet edince de dikkatli ol. En büyük kimyadan ve kimya ehlinin yani çiftçilerin hüsn-ü siyasetinden gâfil olma; onların kalplerini kazanmaya çalış ve kendilerine hoşgörülü davran. Kimya, yeryüzünü ekip biçerek bayındır kılmaktır.

وقال: من لم يسكن موضعاً فيه سلطانٌ قاهر وقاضٍ عادل وطبيب عالم وسوق قائم ونهر جارٍ فقد ضيّع نفسه وأهله وماله وولده.

ووصى بسيلوخيس وهو آمون الملك فقال: أوّلُ ما آمرك به تقوى الله عزَّ وجل وإيثار طاعته. ومن تولّى أمر الناس فقد يجب عليه أن يكون ذاكراً ثلاثة أشياء: أوَّلها: أن يده مُطْلَقة على قوم كثير؛ والثاني: أن الذين يده مطلقة عليهم أحرارٌ لا عبيد؛ والثالث: أن سلطانه إنما يثبت مدةً يسيرة. فسبيلك أن تطهّر نفسك بحُسْن النيَّة والقول بالحق. وإيَّاك أن تُمْهل الحرب والجهاد لمن لا يؤمن بالله جلّ اسمه ويتبع سُنّتي وشريعتي لما يرغب إليه من دخولهم في طاعة الله عز وجل. واحذر أن ترغب في أخذ أموالهم وتركهم على طغيانهم، فإن المال لا رغبة فيه إلاّ من حِلّه وما لله -جل اسمه- فيه رضاً. واعلم أن الرعيَّة تسكن إلى من أحسن إليها ولا تحسن المملكة إلاّ بالرعيَّة. فمتى ما لم تكن للسلطان رعية حصل سلطان نفسه إذا سلم منهم. وإيَّاك والغفلة عن النظر في أمورهم وأمور مملكتك ثم نفسك. وقدّم ما تصلح به آخرتك ينصلح أمرُ دنياك. وسبيلك إذا لقيت حرباً أن تكون حازم الرأي في جميع أمرك. واحذر الهزيمة فإنها إذا وقعت بعسكر ليس يَشُد حزاماً سريعاً. وَأَكْثِرْ الجواسيس لتكون أخبار أعدائك معك وقتاً فوقتاً. واحذر من حيلةٍ تعمل عليك. وإذا أمرت بأمر فاسأل عنه بعد ذلك ولا تقصّر فيه فيلحقك من ذلك نقصان الهيبة. وإذا أمرتَ أن يُكْتَب لك كتابٌ فاحذر ختمه وإنفاذه دون أن تقرأه أنت، لأن الحيل تقع بالملوك؛ وما أنت أول ملك أهِّل لهذا الأمر. وإياك أن تأنس إلى أحدٍ وتكشف إليه سرّك، بل يكون خواصّك ورعيتك يأنسون إليك بحسن سياستك لهم. واجعل النوم لك بقدر راحة جسمك، ولا تشغل نفسك إلاّ بجدّ الأشياء ليكون أمرك كله جدّاً بلا هزل. وإذا هممت فافعل؛ وإذا ظفرت فأَبْقِ، وإذا أَبقَيْتَ فاحذر. وإياك والغفلة عن الكيمياء العظمى وسياسة أهلها وميل قلوبهم والمسامحة لهم وهم الفلاّحون، وإن الكيمياء عمارة الأرض بالزرع والنبات،

Halk bu yolla huzur bulur, nesil bu yolla çoğalır, şehirlerdeki haneler bu sayede bayındır hale gelir ve devlet bu sayede payidar olur. Sonucu böylesine önemli olan bir şeyden habersiz olmaman gerek. Rütbe sahiplerini bilgi ve ehliyetleri miktarınca taltif et. Onları taltif etmek için fırsat kolla ki halk, erdem sahiplerinin hakkını hukukunu bilmezlik etmesin. Her kim ilim talep ederse ona değer ver, hakkını bil ve ona ihsân et ki gayrete gelsin, incelikli düşünebilsin, zihni durulsun ve dünya kaygısı az olsun. Böyle yaparsan Allah'ın izniyle yararını görürsün. Ülkede bozgunculuk edenleri, suçları kesinleştikten sonra derhal cezalandır. Yönetimini bozanları herkesin gözü önünde idam et ki başkaları ondan ibret alsın. Hırsızlık edenin elini kes. Yol kesenlerin boynunu vur ve onları as ki verdiğin cezayı herkes duysun ve yollar güvenli olsun. Birbiriyle ilişkiye giren erkeklerin yakılması gerekir. Bir kadınla zina ederken yakalanan erkeğe elli sopa vur. Kadının zina ettiği güvenilir kişilerin şahitliği ile ispatlanınca yüz taş attır (recm ettir). Laf taşıyanın sözünü dinlemekten sakın. Hatta laf taşımayı meslek hâline getirdiğine kanaat getirdiğinde onu derhal halkın gözü önünde cezalandır. Böylece kalbini çirkin işlerle oyalanmaktan korumuş olursun. Ayda bir zindandakilerin durumunu gözden geçir ki aralarında zulme uğrayan kimse bulunmasın. Böylece salıverilmeyi hak edenleri, kendilerine ihsânda bulunarak serbest bırakırsın, cezalandırılmayı hak edenleri de cezalandırırsın, durumu netleşinceye kadar bekletilmesi gerekenleri ise zindanda bırakırsın. Aklının dikine gitme, yaşını başını almış olan ve güzel düşünebilen kişilere danışıp görüşlerini al. Çünkü onların hayata dair tecrübesi çoktur. Danıştığın kimselerin birinde doğru bir görüş bulursan onu alırsın, değilse hepsinin verdiği akıldan hareket ederek doğru bir kanıya varırsın. Başarıyı veren Allah'tır."

- Şerefli kişi, erdemleri uygulamaya çalışan kişidir. En büyük şeref, adalet, anlayış sahibi olmak ve istenmeden cömertlik yapmaktır.
- Kişi, hikmeti aramalı ve ona sahip olmaya çalışmalıdır. Bütün iyilerin başına gelen türden musibetlere ağlayıp sızlamamalıdır. Büyüklenmemeli, israf etmemeli, zenginlik ve saltanatla böbürlenmemelidir. Özü, sözü ve davranışları dengeli olmalı, gidişatında bir kusur olmamalı, dini ihtilafsız, hücceti sarsılmaz olmalıdır. Böyle olursa Allah onu ve neslini hep güvende kılar.

فإن الرعيَّة بها يسكنون، والجيل منها يكثرون، وبيوت الأعمال منها تعمر، والدولة بها تثبت. فليس سبيلك أن تغفل عن أمرٍ هذا عُقْباه. وسبيلك أن تكرم أصحاب المراتب في المذهب من كل إنسانٍ على قدر أهله وعلمه. وانتهز إكرامهم لئلاّ تجهل الرعيةُ حقوق أهل الفضل. ومن يطلب العلم فأكرمه واعرف حقّه وفوّض الإحسان إليه لتزيد همَّته فيه ويلطف عقله ويصفو ذهنه ويقلّ همُّه في أمر دنياه – تنتفِعْ به إن شاء الله. وعجِّلْ العقوبة على المفسدين في الأرض بعد أن يصحّ عندك جرمهم وتتضح جنايتهم. ومن قَدَح في ملكك فاضرب عنقه وَأَشْهِره ليحذر غيره. و من سرق فاقطع يده. ومنْ تلصّص في طريقٍ فاضرب عنقه واصلبه ليشتهر بذلك وتأمن سُبُلُك. ومن وجد مع ذَكَرٍ مثله يفسق به فحَرْقه بالنار واجب. ومن وجد مع امرأةٍ يزني بها فاضربه خمسين جلدة، وارجم المرأة مائة حجر بعد إقامة البيّنة الثقة على ذلك. واحذر أن تسمع قولَ ساعٍ؛ بل إذا صحّ عندك سعايته فعجِّل عليه العقوبة وَأَشهِرْه تُرِحْ قلبك أن يشتغل بالمحال. وإياك والغفلة عمن في الحبوس في كل شهر لئلاّ يكون فيهم مظلوم: فمن استحق التخلية أطلقت سبيله بعد الإحسان إليه. وإن استحق العقوبة عَجَّلْتَ عليه. ومن استحق أن يمهل عليه إلى أن يكشف عن حاله رددته فيه. واحذر الإعجاب برأيك؛ والزم المشاورة لمن حَسُن عقله وطعن في سنّه لكثرة ما مرّ عليه من التجارب. وحصّل آراءهم: فإن رأيت في أحدهم سداداً، وإلاّ فاعقد أنت من جميعهم رأياً سديداً تُرْشد وبالله التوفيق.

وقال: الشريف من استعمل الفضائل. وأعظم الشرف العدلُ والفقه والجود قبل الطلب.

وقال: حقيق أن يطلب المرءُ الحكمةَ ويثبتها في نفسه؛ ولا يجزع من المصائب التي تعم الأخيار؛ ولا يَأْخُذُ بالكبر ولا فيما يبلغ من سرف ولا يزهو بحال الغنى والسلطان؛ ويعدل بين نيّته وقوله وفعله؛ وتكون سُنَّته لا عيب فيها، ودينه غير مختلف، وحجته لا تنقض؛ فما يغير الله ما به من الأمن له ولعقبه.

- Kişi, ruhu âhirette kurtuluşa ermedikçe hayır ve hikmeti bulmuş sayılmaz. Üç şeyi olmadıkça da kurtuluşa eremez: yardımcı, dost ve arkadaş. Yardımcısı aklıdır, dostu iffetidir, arkadaşı ise sâlih amelidir.
- Ölümden başka her şeyin çaresi vardır. Günahtan başka her şey er ya da geç fena bulacaktır. Sâlih amelden başka her şey telef olup gidecektir. Tabiattan başka her şey değiştirilebilir. Kötü huydan başka her şey düzeltilebilir ve kaderden başka her şey önlenebilir.
- Şehvetler kendisinden kaçarken erdemli olan, zoru başarmış sayılmaz. Esas zoru başaran, şehvetlerle içli dışlı iken erdemli olabilendir.
- Affın yüzünü azar perdesiyle örten kişide hayır yoktur.
- Suçu cezalandırmakta aceleci davranma. Cezalandırmadan önce suçlunun özür beyan etmesine fırsat ver.
- Âlimin hatası gemiyi deler, gemi batar, birçok insanı da batırır.
- Zenginlik vatan, fakirlik ise gurbettir. Tamahkârlık kölelik, başkasına bel bağlamamaksa özgürlüktür.
- Hükümdar, hislerine güç yetiremez ve arzularını yenemezse halkını ve krallığından uzak bölgeleri kontrol altında tutmaya nasıl güç yetirebilir? Hükümdar önce kendine hâkim olmalıdır ki başkalarına da hâkim olabilsin.

وقال: لا يستطيع أحدٌ أن يجد الخير والحكمة إلاّ أن تخلص نفسه في المعاد. ولا خلاص له منه إلاّ أن تكون له ثلاثة أشياء: وزير، ووليّ، وصديق. فوزيره عقله، ووليُّه عفّته، وصديقه عمله الصَالح.

وقال: لكل شيءٍ حيلةٌ غيرَ الموت؛ وكل شيءٍ فانٍ غيرَ الإثم؛ وكل شيءٍ يبيد غيرَ العمل الصالح؛ وكل شيءٍ يطلق تغييره غيرَ الطباع؛ وكل شيءٍ يقدر على إصلاحه غيرَ الخلق السوء؛ وكل شيءٍ يستطاع دفعُه غيرَ القضاء.

وقال: ليس العجب ممن امتنعتْ عليه الشهوات أن يكون فاضلاً. وإنما العجب ممّن الشهوات مقرونة به ويكون فاضلاً.

وقال: لا خير فيمن يسْتُرُ وجه العفو بمكروه التقريع.

وقال: لا تعاجل الذنْب بالعقوبة، واجعل بينهما للاعتذار طريقاً.

وقال: زلّة العالم تكسر السفينة تَغْرَقُ وَتُغْرِق خَلقاً كثيراً.

وقال: الغِنى وطن، والفقر غربة؛ والطمع رِقُّ، واليأس حرّية.

وقال: إذا لم يكن الملك يقدر على قهر حواسّه وغلبة شهواته، فكيف يقدر على ضبط رعيّته وما بَعُد عن مملكته؟ فسبيل الملك أن يبتدئ بسلطانه على نفسه ليستقيم له سلطانه على غيره.

[3]
SÂB'IN ÂDÂBI

Sâb, Hz. İdris'in (a.s.) oğludur. Hanifler ona nispet edilerek "Sâbiîler" olarak anılmışlardır. Ondan şu sözler nakledilmiştir:

- Aklına hâkim olamayan öfkesine de hâkim olamaz.
- Akıllı hükümdar, zor ve şiddetle yaptıramayacağı şeyleri yumuşaklıkla yaptırır; özellikle de hayırlı insanlara.
- Zulüm ve zorbalıkla mal toplayan hükümdarın topladıkları zayi olmaya mahkûmdur; halkına adil davranan ve sadece kendi çıkarını gözetmeyen hükümdar ise hayırla anılır, ülkesi bayındır olur ve düşmanları kahrolur.
- Hükümdar, insanları iri cüsselerine göre değil, davranışlarına göre sınamalıdır.
- Hükümdar, alt edemeyeceği kişiye muhalefet etmemelidir.
- Hükümdar düşmanını yenince adalet, infak, hilm, sabır, kötülük yapanı affetme ve güzel ahlâk gibi, düşmanında bulunmayan övgüye değer davranışlara sahip olma gayretinde olmalıdır.
- Hükümdar, halkından topladığı malları gerekli yerlere harcamazsa hem topladığı malları, hem de krallığını kaybeder.
- Söz birliği, yekvücut olmak demektir; yekvücut olmak dini ayakta tutmak demektir; dini ayakta tutmak hükümdarlığı ayakta tutmak demektir; hükümdarlığı ayakta tutmak ise dünyanın bayındır olması demektir.
- Hükümdarın, adamlarına karşı durumu ateşle rüzgâra benzer. Rüzgâr yokken yakılan ateş etkisiz olur ve geç tutuşur.
- Mal toplamak için yardımcılara ihtiyaç vardır. Yardımcıların ise mala ihtiyacı vardır.

[٣]

آداب صاب

هو صاب بن إدريس عليه السلام. وإليه نُسِب الحنفاء فقيل لهم: «الصابئون»

قال: من لم يملك عقله، لم يملك غضبه.

وقال: الملك اللبيب يبلغ بالرفق والمداراة ما لا يبلغه بالجفاء والصولة، خاصّة مع الأخيار.

وقال: من حيث يُقَدِّر المَلِكُ أن الأموالَ تجتمع له من الجور والعسف من ثَمَّ يضيّعها. ومِنْ حيث يقدِّر أن بالعدل والإنصاف في المعاملة والتقصِّي على نفسه يضيعها فمن ثَمَّ يجمعها فيحسن ذكره وتعمُر بلاده ويقهرعدوّه.

وقال: سبيل الملك أن يختبر الرجال بأفعالهم لا بما يشاهد مِن عظيم أجسامهم.

وقال: سبيل الملك أن لا يظهر الخلاف على من ليس له به طاقة.

وقال: إذا غلب الملك عدوّه فيجب أن يلزم الخصال المحمودة التي ليس هي في عدوّه: من العدل وبذل المال والحلم والصبر والصفح عن المسيء وحُسْن الأخلاق.

وقال: إن جَمَع المَلِكُ الأموالَ ولم ينفق منها في مواضع الحقوق، كان ذلك سبب تضييعها مع تَلَف ملكه.

وقال: اجتماع الكلمة جمع الشمل، وجمع الشمل قوام الدين، وقوام الدين قوام المملكة، وقوام المملكة عمارة الدنيا.

وقال: أعوان الملك معه الريحُ والنار: فإن النار إذا شعلت بغير ريح ضعف عملها وأبطأ إحراقها.

وقال: جمع المال يحتاج إلى الأعوان، والأعوان يحتاجون إلى المال.

- Sultan, kapısına gelenleri tanımalı ve konumlarına, akıl, bilgi ve samimiyetlerine göre, herkese hak ettiği gibi davranmalıdır. Bahşiş ve ihsânda cimrilik etmemelidir. Aksi hâlde kalplerinde ona yer açmazlar ve onun varlığına sevinemezler.
- Hükümdar, yalancılık ve kötülükleriyle şöhret bulanları seçmemeli ve bilmelidir ki bunları seçerse kendisi doğasını kaybedip değişecektir. Ne var ki kişinin doğasını ve yaratılışını değiştirmesi çok zordur.
- Bütün insanlardan sahip oldukları bütün özellikleri almayın. Bütün özellikleri övgüye değer olan insanlardan tüm özelliklerini almalısınız. Sadece bir özelliği övgüye değer olandan sadece o özelliğini almalısınız. Elmadan sadece koklayarak değil, yiyerek de faydalanılır. Bazı çiçekler vardır ki sadece kokusundan faydalanılır, zambak gibi bazı çiçeklerden ise bakarak faydalanılır. Hurmanın meyvesinden faydalanılır. Gül ağacının ise çiçeğinden faydalanılırken dikeninden sakınılır. Şu hâlde hem akıllı olan, hem de güzel şeyler konuşan insandan sahip olduğu bütün özellikleri almalısın. Sadece güzel konuşandan, konuştuğu güzel şeyleri almalısın. Bunun yanında kendi yeteneğine de bir bakmalı ve onu almaya gücünün yetip yetmeyeceğini düşünmelisin. Çünkü çiçekten bal almak insanın değil, arının işidir.
- Hikmet öğrenen kişi, onu öğrencilere telkin edip zihinlerine yaklaştırmalı ve anlatmalıdır; çünkü sonraki anlayış, önceki cehalet düğümünü çözer.

وقال: سبيل السلطان أن يعرف المنقطعين إليه وينزلهم بمنازلهم وعقولهم وعلومهم ونُصْحهم وما استحق كل امرئ. ولا ينكّد عطاءه وإنعامه عليهم، فلا يحصل له في نفوسهم موقع ولا يجدون له سرورا.

وقال: سبيل الملك أن لا يصطنع من عُرِف بالكذب والشر تقديراً منه أنه متى اصطنعه زال عن طبعه وغيّره. فإن تغيير الطباع ونقلَها يبعد على صاحبه.

وقال: لا تأخذوا من جميع الناس جميع ما عندهم، لكن ينبغي أن تأخذوا ممن هو من الناس محمودٌ في جميع خصاله – جميعَ ما عنده، وممن هو محمود في شيء واحد ذلك الشيء فقط، فإن التفاحة ليس يُلتذّ منها برائحتها فقط، بل إنما يلتذ مع ذلك منها بأكلها. فأما الزهر فإنما يلتذ منه برائحته، ومنه مالا يُلْتَذُّ برائحته لكن بالنظر إليه مثل ورد الدِّفْلىٰ. فأما النخلة فإنها يلتذ منها بثمرها، وأما شجر الورد فبزهرها بعد أن يُتوقى شوكها. فإذا كان الأمر كذلك فينبغي أن تأخذ ممن هو محمود في الكلام والعقل جميعَ ما عنده، وممن هو في الكلام محمودٌ فقط محمود الكلام فقط. وانظر، مع ذلك، إلى قوَّتك هل أنت كفو لأخذه، فإن التقاط العسل من الزهر يمكن النحلةَ ولا يمكن الإنسان.

وقال: سبيل من تعلم الحكمة أن يلقنها المتعلمين ويقرّ بها لهم ويفهمها إياهم فإن الفهم الأخير يحل رباط الجهل القديم.

[4]

ASKLEPİOS'UN HİKMETLİ SÖZLERİ

Asklepios [Ἀσκληπιός], Hz. İdris'in (a.s.) (Hermes) öğrencisidir ve onunla birlikte yolculuk etmiştir. Hint diyarından çıkıp Fars bölgesine geldiklerinde Hermes, dinin hükümlerini uygulaması için onu orada bırakıp ayrılmıştır.

Asklepios ömrünün sonuna gelince hastalandı, bir grup bilge toplanıp kendisini ziyarete geldiler. Onların toplanıp geldiğini görünce anladı ki mabetlerde onlardan kimse kalmamış. Bunun üzerine onlara şu konuşmayı yaptı:

"Size yaptığım vasiyette yasakladığım şey işte buydu. Ne var ki size karşı Allah'tan yardım diliyorum. Her biriniz makam mevki sahibi olabilmek için fasit görüşler benimsediniz, cahil bir krala boyun eğdiniz ve dünyayı âhirete tercih ettiniz. Allah'ın seçtiği ve din ahkâmını düzene koyup uygulamak için size gönderdiği elçinin -yani İdris Peygamber'in- getirdiklerine uysaydınız sizin için daha iyi ve sonuçta daha övgüye değer olurdu.

Hatırlıyorum da bir gece -Allah bizi onun duasına ortak etsin- ulu Peygamber'in huzurundaydık. İbadete layık olan Yüce Zât'a ibadetimizi yapmıştık. Birkaç genç, yanımıza ellerinde güzel hediye tabaklarıyla girdiler. Hediyeleri reddederek secdeye kapandı. Secdede Rabbine şöyle yakarıyordu: 'Rabbim! Bana, sahip olmadığım şeyler verdiler. Onları hem kendilerine, hem de bana yaptıkları haksızlıklardan dolayı cezalandır. Onların düzenini boz, birliklerini dağıt.' Sonrasında Allah onların düzenini bozdu ve tarumar oldular. Bir daha bir araya gelemediler."

[Ondan nakledilen bazı sözler şunlardır:]

- Günlerin ne getireceğini bilen hazırlıksız yakalanmaz.
- Siz, Yüce Yaratıcı'ya ait olan nimet ile kendinize ait olan günahlar arasındasınız. Bu iki şey, ancak nimet verene şükredip günahtan bağışlanma dileyerek uzlaştırılabilir.
- Hayatta beğenmediğiniz nice dönem vardır ki başka bir döneme geçtiğinizde översiniz onu. Başlangıçta öfkelendiren nice şey vardır ki sonuçta onu kaybedince ağlarsınız.

[٤]

آداب أسقلبيوس

كان تلميذًا لهرميس عليه السلام. وكان سافر معه. فلما خرجوا من بلاد الهند وجاؤوا إلى فارس خلّفه ببابل ليضبط الشرع فيهم. وسار، فلما كان في آخر عمره اعتل، واجتمع إليه جماعة من الحكماء فعادوه. فلما رأى اجتماعهم علم أن الهياكل والمعابد قد خَلَتْ منهم. فقال لهم: هذا ما كنت أوصيكم به وأنهاكم عنه! لكن الله المستعان عليكم. قد استعملتم الآراء الفاسدة لينفرد كل واحدٍ منكم بشيء ويحصل له شرف ليكون له فيه مرتبة، وأطعتم جاهلاً من ملوككم، واخترتم الدنيا على الآخرة. ولو كنتم تسلكون ما جاء به من اصطفاه الله جلّ اسمه واتخذه رسولاً إليكم مُرتّباً لشرائعكم -يعني إدريس النبي عليه السلام- كان أولى وأحمدَ عاقبة. وقال لهم: عَهْدِي ذات ليلة - ونحن بحضرة النبي الأعظم، شركنا الله في صالح دعائه، ونحن على أثر ما كنا عليه من العبادة الذي تجب علينا عبادته - إذ دخل علينا غِلْمانٌ بأطباق هدايا حسنة؛ فردّها ووضع خده على الأرض وهو يقول: ربي! أعطوني ما ليس لي فخذهم بما جنوا على أنفسهم وعَلَيّ، وَغَيِّرْهُمْ ولا تَجْمَعْ لهم شملاً! فوالله لقد غَيّرهم وشُتِّتوا فما اجتمعوا.

وقال: من عرف الأيام لم يغفل الاستعداد.

وقال: إنَّ أحدكم بين نعمةٍ من بارئه، وبين ذنبٍ من عمله: وما يُصْلح ما بين الحالتين إلاّ الحمد للمنعم والاستغفار من الذنب.

وقال: كم من دهرٍ ذممتموه، فلما صرتم إلى غيره حمدتموه! وكم من أمرٍ يغضب في أوائله، ويبكى عند أواخره عليه!

- Bilgisizce ibadet eden kişi, değirmen eşeğine benzer, döner durur ama ne yaptığını bilmez.
- Kişinin ihtiyaç duyduğu şeyi kaçırması, ihtiyacını istenmeyecek kişiden istemesinden daha iyidir.
- Günahkâra lütufta bulunmak, günah işlemek için onu daha da güçlendirmek demektir. Nanköre iyilik etmek nimeti zayi etmektir. Cahile ilim öğretmek onun cehaletini daha da artırmaktır. Cimriden bir şey istemek onuru ayakaltına almaktır.
- Zarar görürüm korkusuyla kötü şeyleri yemekten sakınırken âhiret korkusuyla günahlardan sakınmayan kişiye şaşarım.
- Susmayı âdet edinin; çünkü susmak, sizi sevimsizlikten kurtarır. Doğru sözlülükten de ayrılmayın; çünkü doğru söz, konuşmanın zînetidir.
- Asklepios'a "Bize dünyayı anlatır mısın?" diye sorulunca şöyle demiş: "Dün eceldir (geçip gitmiştir); bugün ameldir (çalışma vaktidir); yarın ise emeldir (beklentidir)."
- Sizin üzerinize titreyen kişi, sizin hakkınızda kuşkuyu elden bırakmaz; sizi rezil etmek isteyen kişi sizde çokça kusur bulur; sizi sevmeyen kişi ise iyiliğinizi istemez.
- Dindar ve erdemli kişi, dostundan canını ve malını; tanıdığından güler yüzünü ve memnuniyetini; düşmanından da adaletini esirgememeli; utanmayı gerektirecek her türlü hâl ve tavırdan da uzak durmalıdır.

وقال: المتعبد بغير معرفةٍ، كحمار الطاحونة: يدور ولا يَبْرَح ولا يدري ما هو فاعل.

وقال: فَوْتُ الحاجة خيرٌ من طلبها إلى غير أهلها.

وقال: إعطاء الفاجر تقوية له على فجوره، والصنيعة عند الكفور إضاعةٌ للنعمة، وتعليم الجاهل ازديادٌ في الجهل، ومسألة اللئيم إهانة للعرض.

وقال: إني لأعجب ممّن يحتمي من المآكل الرديئة مخافة الضرِّ، ولا يدع الذنوب مخافة الآخرة.

وقال: أكثروا من الصمت، فإنه سلامة من المقت، واستعملوا الصدق فإنه زَيْنُ النطق.

وقيل له: صِفْ لنا الدنيا! فقال: أمس أجل، واليوم عمل وغدا أمل.

وقال: المُشْفق عليكم يسيء الظن بكم، والزاري عليكم كثير العيب لكم، وذو البغضاء لكم قليل النصيحة لكم.

وقال: سبيل من له دينٌ ومروءة أن يبذل لصديقه نفسه وماله، ولمن يعرفه طلاقة وجهه وَحُسْنَ محضره، ولعدوّه العدلَ، وأن يتصاون عن كل حال يعيب.

[5]
ŞAİR HOMEROS'UN ÂDÂBI

Homeros [Ὅμηρος], Yunan şairlerinin en eskisi ve Yunanlılarca en çok değer verileniydi. Hz. Musa'dan yaklaşık 560 yıl sonra yaşamıştır. Homeros'un birçok güzel ve değerli hikmetli söz ve şiirleri vardır. Ondan sonra gelen Yunan şairlerinin hepsi onun izinden yürümüşler, şiiri ondan alıp öğrenmişlerdir. Homeros, onların önderidir.

Homeros bir dönem esir tutulmuş ve satılmak üzere pazara çıkarılmıştı. Satın almak isteyenlerden biri ona nereden olduğunu sorunca "Annemden ve babamdanım." diye cevap vermiş. Adam: "Ne dersin, seni satın alayım mı?" diye sorunca: "Ne o, satın almadan beni malına danışman mı yaptın?" demiş. Sonra biri onu satın alıp "Sen neye elverişlisin, ne işe yararsın?" diye sorunca o da: "özgürlüğe" cevabını vermiştir. Homeros, bir süre köle olarak kaldıktan sonra azat edilmiş ve uzunca bir ömür sürmüştür.

Orta boylu, yakışıklı, esmer tenli, iri yapılı, dar omuzlu, atik, durmadan sağına soluna bakınan, yüzü çopurlu, konuşkan, ağzı bozuk, şakacı ve yöneticilerin işine karışan biriydi. Öldüğünde yüz sekiz yaşındaydı.

Bazı sözleri şunlardır:

- Akıllı kimse, dilini başkalarını eleştirmekten koruyandır.
- Danışmak, senin için rahatlık, başkaları içinse yorgunluktur.
- Sitem etmek, sevgiyi ayakta tutar.
- Beğenmediğin şeyleri beğendiklerine say.
- İyi insanlarla birlikte ol ki onlardan olasın; kötü insanlardan uzak ol ki onlardan ayrılasın.
- Bir şeyi çokça yapan kişi o fiiliyle şöhret bulur.
- Kerem sahibi, daima yapması gereken şeyi düşünen kişidir. Yapması gereken bir şey gördüğünde, kendini aciz kılacak bir durumla karşılaşmadan önce onu yapar.
- Dehanın esası insanlara güler yüzle muamele etmektir.
- Kalp güven bulunca dilin bağı çözülür.

[٥]

آداب أوميروس الشاعر

وكان أقدم شعراء اليونانيين وأرفعهم منزلةً عندهم. وكان زمانه بعد زمان موسى عليه السلام بنحو خمسمائة وستين سنةً. وله حِكَمٌ كثيرةٌ وقصائد حسنة جليلة. وجميع شعرائهم الذين أتوا بعده على مثاله احتذوا منه أخذوا وتعلّموا؛ وهو القدوة عندهم. وأُسِر فأتي به المقسم ليباع. فسأله بعض من أراد ابتياعه: من أين أنت؟ قال: من أبي وأمي. فقال له: أترى إن اشتريتك؟ فقال له: بعدُ لم تشترني؛ أمشيراً في مالك جعلتنى؟! واشتراه بعضهم فقال له: لأى شيء تصلح؟ فقال: للحرية. وأقام في الرق مدّة، وعُتق بعد ذلك؛ وعاش عمراً طويلا.

وكان معتدل القامة، حسن الصورة، أسمر اللون، عظيم الهامة، ضيّق ما بين المنكبين، سريع المشية، كثير التلفُّت، بوجهه آثار الجدري، مهذاراً، مولعاً بالسب لمن تقدَّمه، مزَّاحاً، مُداخلا للرؤساء. مات وله من العمر مائة سنة وثماني سنين.

فمن كلامه أنه قال: العاقل من عَقَل عن الذمّ لسانه.

وقال: المشورة راحةٌ لك تَعَبٌ على غيرك.

وقال: العتاب حياة المودّة.

وقال: هب ما أنكَرْت لما عَرَفْت.

وقال: قارن أهل الخير تَكُنْ منهم، وبايِنْ أهلَ الشرّ تَبِنْ عنهم.

وقال: مَن أكثَرَ مِن شيءٍ عُرِف به.

وقال: الكريم هو الذي فكره أبداً نحو الواجب؛ وإذا رأى الواجب فَعَله مِن قَبل ورود المسألة التي توهنه.

وقال: أصل الدهاء حُسْنُ اللقاء.

وقال: إذا أَمِن الضمير رَتَع اللسان.

- Uzun süreli zenginlik/ihtiyaçsızlık hâli, çare bulma yeteneğini köreltir.
- Çareler, düşünmenin semeresidir.
- Yüz, kalpte olanı ele verir.
- Suskunluk, konuşma yeteneğini köreltir.
- Husumette inat etmek, düşünmeyi; hafifmeşreplik ise vakarı yok eder.
- Nefsi aldatmak, tutkularını ertelemekle olur.
- Düşmanının dostu düşmanındır.
- Göz, sözden daha çok şey anlatır.
- Aceleci olmayan kendini pişman olmaktan da korur. Kararlılık, başarının sırrıdır.
- Seninle aynı nimete sahip olmayan seni çekemez. Ama seninle aynı nimete sahip olduğu hâlde çekemeyenler de olabilir.
- Allah'a tâbi olabilecekken hayvanî dürtülerle hareket etmek hayret verici bir durumdur.
- Başkası seni ayıpladığında kızacağın şeyi yapmak sana yakışmaz, çünkü onu yaparsan kendi kendine kötü söz söylemiş gibi olursun.
- İyilik yapın, çünkü iyilikler kötülükleri defeder.
- Bir bilge, deniz yolculuğunda iken teknesi hasar görünce bir ada sahiline çıkmış ve yere geometrik bir şekil çizmiş. Ada halkı onu görünce kabile liderlerinin yanına götürmüşler. Kabile lideri, civar beldelere şu mektubun yazılarak gönderilmesini emretmiş: "Ey insanlar, denizde tekneniz sorunsuz şekilde yüzse de, hasar görüp batsa da yola sizinle birlikte devam edecek şeyler; yani doğru bilgiler ve sâlih ameller edinin."
- Yine nakledildiğine göre Homeros şöyle derdi: "Herkes omzunda iki tulum taşır. Bunların biri önünde, diğeri arkasındadır. Önündeki ile başkalarının kötü ve yanlış davranışlarına bakar. Arkasındaki ile ise sadece kendi kötülük ve günahlarına."
- Homeros oğluna şöyle demiştir: "Nefsinin arzularını dizginle, çünkü fakir (muhtaç), şehvetlerine boyun eğen kişidir."

وقال: طول الجِدة يميت الحِيَل.

وقال: الحيل فوائد الفكر.

وقال: الوجه ينبئ عمَّا في الضمير.

وقال: عادةُ الصمت تُورِث العِيّ.

وقال: اللجاجة تسلب الرأي، والخفة تسلب البهاء.

وقال: ختل الهوى تسويفه.

وقال: صديق عدوّك حَرْبُك.

وقال: اللحظ أدلُّ على التمييز من اللفظ.

وقال: مَن مَلَك التأنّي ملك الندم، والحزم آلة الظفر.

وقال: من لم يشركك في النعمة حَسَدك عليها. وقد يشرك في النعمة ويحسد.

وقال: العجب ممن يمكنه الاقتداء بالله سبحانه فيعدل إلى الاقتداء بالبهائم –يعني العدل.

وقال: ما ينبغي لك أن تفعل ما إذا عيَّرك به إنسانٌ غيرك غضبتَ، لأنك إذا فعلتَ ذلك كنت الشاتم لنفسك.

وقال: اقتنوا الحسنات، فإنهنَّ يذهبن السيئات.

وقال: إن رجلا من الحكماء كُسِر به مركب في البحر، فوقع إلى ساحل جزيرة فعمل شكلا هندسياً على الأرض؛ فرآه قومٌ فمضوا به إلى ملك تلك الجزيرة. فوقّع بأن يكتب إلى سائر البلدان: أيُّها الناس! اقتنوا ما إذا كُسِر بكم في البحر مر كبٌ سار معكم وهي العلوم الصحيحة والأعمال الصالحة.

وحكي عنه أنه كان يقول: كل الناس يحمل على كتفه مزادتين: واحدة في مقدّمه، وأخرى في مؤخّره. فالتي في المقدم ينظر بها سيئات غيره وعثراته، والتي في المؤخّر لا ينظر بها إلاّ سيئات نفسه وعثراتها.

وقل لابنه: اقهر شهواتك فإن الفقير من انحطَّ إليها.

- İnsanlara yumuşak davran ki şerefli olasın; kendini beğenme ki horlanmayasın.
- Hayırlı insan, yeryüzündeki bütün canlılardan daha üstündür; kötü insan ise yeryüzündeki bütün canlılardan daha alçak ve aşağılıktır.
- Hikmet, bilgiyi uygulamak sûretiyle kavramaktır.
- Homeros: "Körlük, cahillikten daha iyidir." deyince sebebini sorarlar. O da: "Çünkü kör bir kişinin çukura düşmesinden; cahilin ise helâk olmasından korkulur." diye cevap verir.
- Homeros'a insanların mertebeleri sorulunca şöyle cevap verir: "İnsanlar üç sınıftır: İyilikleriyle ün salanlar, kötülükleriyle ün salanlar, ne iyilik, ne de kötülükleriyle bilinen gâfiller."
- Dünya ticaret yurdudur. Bu ticareti değerlendiremeyip kaybedenlere yazık doğrusu!
- Ortakların çok olması payı azaltır.
- Nefsi, ahlâksızlığa saptıktan sonra korumak mürüvvettir. Biriyle ileri derecede samimi olmak, küstahlığın ilk adımıdır. Kararlılık, amaca ulaştırır. Gayret eden, sonunda gayretinin tadını alır. Liderliğin aracı, gönül genişliğidir. Tatlı dil kin düğümünü çözer. Sözünde durmamak, güzellikleri alıp götürür. Bir iyiliği yapmak için ilk adımı atan muhataplarını teşekkürden aciz bırakır.
- Homeros bir baytarın bir doktorla konuştuğunu gördü. İkisinin de sözleri hatalıydı. Onlara şöyle dedi: "O diyor ki sen onları öldür, hayvanlarını öldürmek de bana kalsın."
- Dünya öyle bir yer ki orada yüksek makamlara erişen kişi mutlu olmaz; riyâseti kaybedenler ise hakir olur.
- Yalandan daha alçakça bir şey yoktur. Bir insan yalan söylüyorsa ondan hayır gelmez.

وقال: احْلُمْ تَنْبُلْ، ولا تكن معجباً فتمتهن.

وقال: إن الإنسان الخيِّر أفضلُ من جميع ما على الأرض من الحيوان؛ والإنسان الشرير أخسُّ وأوضع من جميع ما على الأرض من الحيوان.

وقال: الحكمة هي أن تدرك صورة العلم بالعمل.

وقال: العمى خيرٌ من الجهل. قيل: وكيف ذاك؟ قال: لأن العمى يُخاف منه التردّي في هوّة، والجهل يُخاف منه الوقوع في الهلاك.

وسُئل عن مراتب الرجال فقال: الرجال ثلاثة: موسوم بخير، وموسوم بشر، وغافِلٌ لا يُعْرَف بخيرٍ ولا بشر.

وقال: الدنيا دار تجارة. فالويل لمن تزوّد منها الخسارة!

وقال: كثرة المفاوضة تمحق القَدْر.

وقال: صون النفس بعد بذلتها مروءة. إفراط الأُنْس مقدمة الجرأة. قوة العزم تنيل البغية. مَن ظفر بالجد التذ. آلة الرياسة سعة الصدر. خضوع اللفظ يُحَلِّلُ الحقد. الْخُلْف يغتال المحاسن. مَن ابتدأ صنيعةً فقد أعجز عن شكرها.

ورأى بيطاراً يكلم طبيباً، وكل واحدٍ منهما مخطئ في كلامه، فقال: هذا يقول اقتلهم أنت وعليّ أن أقتل دوابّهم.

وقال: الدنيا دارٌ مَن نال مراتبها لم يفرح، ومَن فقد الرياسة فيها كان حقيراً.

وقال: ليس شيء أدنى من الكذب، ولا خير في المرء إذا كان يكذب.

[6]
BİLGE SOLON'UN HABERLERİ

Ekseketidos [Ἐξηκετίδος] (?) oğlu Bilge Solon [Σόλων], geride sâlih amelin bilgisini içeren, öğütlerle dolu birçok kitap bırakmıştır. Yönetimin Atina'ya geçtiği dönemin başlarında bilgeler diyarı Atina'da yaşamıştır. Atina'da zorba Drakon Yasaları'nı kaldırarak Solon Yasaları'nı koymuştur. Ancak Phoenix'ten gelen yasaları kaldırmamıştır. Dönemin ihtiyaçlarından dolayı savaş şiirlerini içeren bir kitap yazarak halkı savaşmaya teşvik etmiştir.

Solon, aynı dönemde yaşamış yedi bilgeden biri olup bu yedi bilge şunlardı: Tales, Solon, Pittakos, Periander, Chilon, Kleobulus ve Bias. Kimileri Pittakos ile Periander'in yerine Giritli Epimenides ile İskitli Anaharsis'i koymuşlardır. Kimileri de bu dönemdeki bilgelerin dokuz kişi olduğunu belirterek İskitli Anaharsis ile Chenaeli Myson'u da yukarıdaki yedi bilgeye eklemişlerdir. Bunları yedi ile sınırlayarak iki kişiyi onlardan saymamalarının sebebi şu olaydır:

Bir grup genç, rastladıkları bir avcıya para vererek "Ağını suya at, bahtımıza ne çıkarsa bizim olsun." demişlerdi. O da parayı alarak ağını suya attı. Sudan altın bir kap çıktı. Avcı onu gençlere vermek istemedi ve onlara balık sattığını, altın kap satmadığını ileri sürdü. Onlar da sudan bahtlarına ne çıkarsa vermeyi kabul ettiğini ileri sürdüler. Tartışma uzayınca Allah'a başvurmak ve O neyi emrederse öyle yapmak konusunda anlaştılar. Bunun üzerine onlara, bu yedi bilgeden birine gidip vereceği kararı kabul etmeleri ilham edildi. Önce kabı Tales'e götürdüler. Tales, bilge Bias'ın kendisinden daha bilge olduğunu söyleyerek onları Bias'a yönlendirdi. Bias, onları üçüncü bilgeye, üçüncü de dördüncüye yönlendirdi. Sonuçta mesele yedi bilgeye de ulaştı. En sonunda yedinci bilge meseleyi yine Tales'e yönlendirdi. O da, kabı Tanrı heykelinin içine koymalarını söyledi.

[٦]

أخبار سولون الحكيم

خَلَّف سولون بن اكسيكاسطيذيس الحكيم كتباً كثيرة فيها علم الصالحات، مملوءة من المواعظ. وكان من أهل أثيناس مدينة الحكماء في الزمان الأول التي انتقل المُلْك إليها. وهو واضع الشرائع لهم، التي نقض بها نواميس ذراقون المارق. ولم ينقض النواميس التي جائتهم من فوينيكس. ووضع كتاباً فيه الأشعار المنشطة إلى مباشرة الحروب يحرّضهم به على قتال الأعداء لحاجةٍ كانت إلى ذلك.

وكان سولون أحد الحكماء السبعة الذين كانوا في وقت واحد وهم: ثاليس، وسولون، وبِطَّاقوس، وباريانْدروس، وخيلون، وقلاوبولوس، وبياس. وأنكر قومٌ بِطَّاقوس وباريانْدروس وجعلوا مكانهما ابيمانيدس الأقريطي وأناخارسيس الاسقوثي. وقيل إنهم تسعة وأضافوا إليهم أناخارسيس الذي من سقوثيا أيضاً وموسون الذي من خينيا. وإنما حسبوا سبعة وأسقط منهم اثنان لما أذكره، وهو أن أحداثاً:

وقفوا بصيّاد فدفعوا إليه منقوشاً ليلقي شبكته في الماء فما أصعدته ببختهم كان لهم. فأخذه منهم وطرح شبكته في الماء، فأصعد طرنبوذاً من ذهب. فأزمَعَ الصيّاد على منعهم إيّاه واحتج عليهم بأنه إنما باعهم سمكةً ولم يبعهم طرنبوذاً من ذهب. فاحتجوا عليه أنه شَرَط على نفسه أن يطلع لهم ببختهم ما طلع لهم. فلما طالت المشاجرة اتفقوا على أن يتفاتَوْا إلى الله سبحانه فما أمرهم أنفذوه. فأُوحِي إليهم أن ينطلقوا به إلى بعض الحكماء السبعة ويقبلوا حُكْمَه. فأتوا بالاطرنبوذ بدياً إلى ثاليس فوجّه به إلى بياس الحكيم واحتجز بأن قال: هو أحكم مني. فبعث بياس إلى الحكيم الثالث، فأرسله الثالث إلى الرابع. فلم يزل كلُّ واحدٍ يرسله إلى الآخر حتى جاز على السبعة الحكماء. فردّه السابع إلى ثاليس. فأجاب بأن يُجْعَل في هيكل الإلٰه عزَّ وجلّ.

Bunun üzerine onu Delfi'deki Apollon heykelinin içine koydular. İşte yedi bilgenin önüne geldiği için bu kaba "yedi bilgenin kabı" dendi. Bu olayda adı geçmeyen diğer iki bilge (İskitli Anaharsis ile Chenaeli Myson) ise yaşça büyük olmaları sebebiyle müstakil olarak zikredildiler.

Nakledildiğine göre Solon, konuşkan ve tatlı dilli biriydi. Bundan dolayı Atina halkı ona "neşelendirici" (müferrih) adını takmışlardı. Bir ara Mısır'a giderek bir süre orada kalmış, orada iken kâhinlerden birçok hikmet dinlemiş ve kapalı birçok şey hakkında bilgi sahibi olmuştur. "Kişi, her zaman öğrenci olarak kalır" derdi. Peisistratos [Πείσιστρατος] yönetiminden kaçarak gurbette ölmüştür. Filozof Eflâtun'un anne tarafından dedesidir.

Beyaz tenli, kumral, mavi gözlü ve kambur burunluydu. Uzun sakalları vardı ama çok sıkı değildi. İnce belli ve eğik omuzluydu. Tatlı dilliydi ve hitabeti güçlüydü. Sağ kolunda büyük bir ben vardı. Yetmiş yedi yaşında öldü.

Solon'un Hikmetli Sözleri

- Kim iyi bir şey yaparsa ona aykırı davranmaktan kaçınsın. Aksi halde (insanlar arasında) "kötü" olarak tanınır.
- Cahilin işi, başkasını yermektir; edepli olmak isteyen kişinin işi, kendini yermektir. Edeplinin işi ise kendini de, başkasını da yermemektir.
- Aklına kötü bir düşünce gelince onu kovmaya çalış. Başına kötü bir şey gelince başkasını değil, kendini kına.
- Solon'a "Küçüklükte utanmak mı daha övgüye değerdir, korkmak mı?" diye sorulunca şöyle demiştir: "Utanmak daha övgüye değerdir. Çünkü utanmak, kişinin akıllı olduğunun göstergesidir. Korku ise kötü olduğunun göstergesidir."
- Solon oğluna şöyle demiştir: "Bir işi yapmaya karar verdiğinde tutkuların, aldığın kararın önüne geçmesin. İstişare et; (çünkü kişi şahsi görüşünde yanılabilir);[8] istişare ise yol gösterir."
- Kralların takip edeceği en güzel yol, güzel yönetim ve düşük vergidir.
- "Kişiye en zor gelen şey nedir?" diye sorulunca Solon: "Kendini bilmek ve sır saklamak." diye cevap vermiştir.

فجعلوه في هيكل أفولون الذي بدالفس، فصارت سابعة الأطرنبوذ السبعة الحكماء الذين مَرَّ على أيديهم. وأما الآخرين الذين لم يتفقوا معهم في هذا المعنى فأفردا بفضيلة السّنّ.

وذُكر عن سولون أنه كان لسناً لطيف الكلام، حتى كناه أهل أثيناس: «المفرّح». وسار إلى مصر ولبث بها حيناً، وسمع من الكهنة حكماً كثيرة، وتعلّم منهم أشياء غامضة. وكان يقول: إنه لا يزال المرء متعلماً أبداً. ومات بأرضِ غُرْبة هارباً في ولاية بسيسطراطوس. – وكان جدّاً لأفلاطون الحكيم من جهة أمّه.

وكان أبيض أشقر، أزرق العينين، أقنى الأنف، مستطيل اللحية، خفيف العارضين، خميص البطن، منحني الأكتاف، حلو المنطق، قويّ اللسان، على ذراعه الأيمن خالٌ كبير. مات وله سبع وسبعون سنة.

حكمه وآدابه

قال: من صنع خيراً فليجتنب خلافه وإلاَّ دُعِي شرّيراً.

وقال: فعل الجاهل أن يذم غيره، وفعل طالب الأدب أن يذم نفسه، وفعل الأديب أن لا يذمّ نفسه ولا غيره.

وقال: إذا حدثَتْ لك فكرة سوءٍ فادفعها عن نفسك ولا ترجع باللائمة على غيرك؛ ولكن لُمْ رأيك بما أَحْدَثَ عليك.

وسئل: أيّما أحمدُ في الصِّبا: الحياء أم الخوف؟ فقال: الحياء، لأن الحياء يدل على عقل، والخوف يدلُّ على لؤم.

وقال لابنه: إذا أردت أمراً فلا يجمح به هواك؛ واستشر، فإن الرأي يصدق والمشورة ترشد.

وقال: أحسن ما قدرت أن تسيره الملوك حُسْن السياسة وتخفيف المؤونة.

وسئل عن أصعب الأشياء على الإنسان، فقال: أن يعرف نفسه ويكتم سرّه.

- Dünya ve din işleri, birbirinin gölgesi altında olan iki şey altındadır: Kılıç ve kalem.
- Kendi nefsini kontrol edemeyen kişi toplulukları hiç kontrol edemez.
- Dara düşünce hemen iflas bayrağını çekme, çünkü o seni düze çıkarmaz.
- Solon, öğrencilerinden birine şöyle demiştir: "Şakayı bırak; çünkü o, kin aşısıdır."
- Kişinin erdemleri kendisinin iddia ettikleri değildir. İnsanların, onun üzerinde görerek ona nispet ettiği davranışlardır.
- Kendisine "Cömert kimdir?" diye sorulunca, Solon: "Kendi malını bahşeden ve başkasının malından kendisini koruyan kimsedir." diye cevap vermiştir.
- "Kılıçtan daha keskin olan şey nedir?" diye sorulunca, Solon: "Hayırsız adamın dili." diye cevap vermiştir.
- "Neden koyduğun kanuna, babasını öldüren kişinin cezasını koymadın?" diye sorulunca, Solon: "Böyle bir şeyin olabileceğini hiç düşünmedim de ondan." demiştir.
- Solon bir zengine şöyle demiştir: "Benim servetim (yani ilmim), kendi iradem dışında, hiçbir zaman başkasının olmaz. Birine verdiğimde de hiç eksilmeden yine bende kalır. Senin servetin ise başkasının olur; başkasına verdiğin zaman da sendeki eksilir. Onunla oyun taşları arasında hiçbir fark yoktur. Çünkü onlar da oyuncular arasında elden ele dolaşır."
- Kardeşinle aran iyi olsun istiyorsan ona güzel davran ve ufak tefek hatalarını görmezden gel.
- Akıllı kişi arkadaşından korkmaz; çünkü şayet arkadaşı erdemli biriyse yârenliği bir zînettir; kötü biriyse onu kötülere karşı kollar. Ayrıca ona katlanmakla nefsini de eğitmiş olur.
- Kişiye hak ettiğinin ötesinde övgüler dizmemelisin; çünkü o, kendi adına (davranışlarıyla zaten) doğruyu söyler. Senin ona ilave ettiklerin ise seni eksiltir.

وقال: أمور الدنيا والدين تحت شيئين أحدهما تحت الآخر، وهما السيف والقلم.

وقال: لا يضبط الكثير من لا يضبط نفسه الواحدة.

وقال: إذا ضاقت أحوالك فلا تستشر الإفلاس، فإنه لا يشير عليك بخير.

وقال لبعض تلامذته: دع المزاح فإنه لقاح الضغائن.

وقال: ليس فضائل الرجل ما ادّعاها لنفسه، لكن ما نسبها الناس إليه من أفعاله التي تظهر لهم.

وسئل عن الجواد فقال: من جاد بماله، وصان نفسَه عن مال غيره.

وسئل: ما الذي هو أحدّ من السيف؟ فقال: لسان الرجل السوء.

وسئل: لِم لم تذكر في سُنَّتك عقوبةَ من قتل أباه؟ فقال: لم أظنَّ أن هذا شيءٌ يكون.

وقال لرجل من الأغنياء: أما ما لي فلا يمكن أن يصير في وقت من الأوقات لأحدٍ من غير إرادتي، وإذا أعطيته بقي عندي بلا نقصان. فأما مالك فإنه يصير لغيرك، وإن أعطيت منه شيئاً نقص، ولا فرق بينه وبين الفصوص التي يلعب بها، إذ كانت تتقلب جوانبها لكل أحد من اللاعبين بالاتفاق.

وقال: إذا أردت أن يدوم أخوك فأحسن له أدبك وتجاوز عن زَلَلِهِ.

وقال: ليس يخشى العاقل على صديقه لأنه إن كان فاضلا زانته صحبته، وإن كان سفيهاً حمى جنبه من السفهاء وارتاض باحتماله.

وقال: ما ينبغي أن تمدح أحداً بأكثر مما فيه، فإنه يصدق عن نفسه، فيكون ما زدته إيّاه نقصاً لك.

- Sabır, korunaklı bir kaledir. Acelecilik ise kötü bir şeydir, sahibini pişmanlığa sürükler. Doğruluk, güzel ahlâkın meyvesidir, hırs ise fazla şehvetli olmak demektir.
- "Arkadaşlara nasıl davranmak gerekir?" diye sorulunca, Solon: "Yanınızda iseler güzelce ağırlanırlar; yanınızda olmadıklarında ise güzelce anılırlar." diye cevap vermiştir.
- Erdemli kişi, sevinçten de üzüntüden de çok yücedir. Çünkü sevinç, bir şeyin kötü yanlarına değil de iyi yanlarına baktığında oluşan bir hâldir. Üzüntü ise bir şeyin güzel yanlarını değil, kötü yanlarını gördüğünde hâsıl olur. Erdemli kişi ise her şeyi bir bütün olarak düşünür. Dolayısıyla bu âlemde (her şeyin) iyi ve kötü yanları eşitlenir ve böylece bu iki hâlden biri ona baskın gelmez.
- Sonu bir türlü gelmeyen şeyi elde etmek isteyen kişi bilgisizin teki demektir. Bu şeylerden biri de zenginliktir.
- Solon, oğlunun ölümü üzerine ağlamaya başladı. Birisi ona "Ağlamak neye yarar?" deyince "İşte ben de buna ağlıyorum." cevabını verdi.
- İnsanların bir hırsızı veya zina edeni yakaladıklarında etrafına üşüşüp onun yaptığına şaşırdıklarını ve bunu yadırgadıklarını gördüm. Belki bu kişinin yakalanmasının başlıca sebebi gâfil avlanmasıdır. Bu yüzden yaptığı duyuldu ve yakalandı. Kim bilir, belki onun etrafına üşüşüp onun rüsvâlığını şaşkın bakışlarla izleyen diğer pek çok kişi de yüz kızartıcı işleri ulu orta yapıyordur.
- İyilikleri biriktirin; çünkü onlar kötülükleri silip götürür.
- Adil davranan ve kimsenin hukukunu çiğnemeyen yönetici, halkının gönlünde taht kurar. Halkını zulüm ve baskı ile idare eden yöneticinin elde edebildiği şey de göstermelik itaatten başka bir şey değildir. Halk ise kendisini hakkıyla yönetecek birine ihtiyaç duyar.
- Ağlayıp sızlanmak, sabretmekten daha yorucudur.
- Lider, halkını düzeltmeden önce kendini düzeltmelidir. Aksi takdirde eğri çöpü düzeltmek yerine çöpün eğri gölgesini düzeltmeye çalışan kişi gibi olur.

وقال: الصبر حصنٌ منيع، والعجلة مفسدة وقائدة إلى الندامة، والصدق ثمرة الكرم، والحرص فضل الشهوة.

وسئل: كيف تُتخذ الأصدقاء؟ فقال: أن يُكرموا إذا حضروا، ويحسن ذكرهم إذا غابوا.

وقال: النفس الفاضلة ترتفع عن الفرح والحزن، لأن الفرح إنما يعرض إذا نظرت إلى محاسن شيء دون مساويه، والحزن بأن ترى مساويه دون محاسنه. والنفس الفاضلة تتأمَّل كلية الشيء فتتساوى فضائله ورذائله في هذا العالم فلا تغلب عليها إحدى هاتين الحالتين.

وقال: إن الذي يطلب شيئاً ليس له نهايةٌ هو جاهلٌ واليسار شيء ليس له نهاية.

وأصيب بابنه فجعل يبكي. فقال له رجل: وما ينفع البكاء؟ قال: فمِن هذا أبكي.

وقال: رأيت الناس إذا أخذوا سارقاً أو زانياً اجتمعوا عليه وتعجبوا منه واستنكروا له. ولعل ذلك الإنسان إنما وقفه ذلك الموقف من بينهم قلة رفقه بما صنع حتى أطُّلِع عليه وأُخِذ؛ ولعلَّ مع ذلك أولئك الذين يتعجبون من فضوح ذلك الإنسان كلهم يعمل أعمال الفضوح علانيةً.

وقال: اقتنوا الحسنات، فإنَّهنَّ يُذْهبن السيئات.

وقال: من قام من الملوك بالعدل والحق ملك سرائر رعاياه؛ ومن قام منهم بالجور والقهر لم يملك إلاَّ التصنُّع، وكانت المملكة تطلب من يملكها.

وقال: الجزع أتعبُ من الصبر.

وقال: ينبغي للرئيس أن يبتدئ بتقويم نفسه قبل أن يبتدئ بتقويم رعاياه، وإلا كان بمنزلة من رام استقامة ظِّلٍ معوج قبل تقويم عوده الذي هو ظلٌّ له.

- Dünyada, hiç gerçekleşmeyecek şeye değer biçmekten daha zor bir şey yoktur.
- Solon'a "Şehirlerde düzen nasıl sağlanır?" diye sorulunca şöyle cevap vermiştir: "Yöneticiler kanunlara ve yasalara uygun hareket edince halk da onlara ayak uydurmaktan başka çıkar yol bulamaz."
- Gençlerin, hafifmeşreplikten sıyrılmak için ne yapması gerektiği sorulunca şöyle demiştir: "Saygı duydukları, utandıkları ve kendilerine karşı mahcup olmaktan korktukları büyükler her zaman yanı başlarında olmalıdır."
- Solon, kişinin bir günlük yiyeceğinden daha fazlasına sahip olmasını doğru bulmazdı. Kendisine bir gün "Kral seni hiç sevmiyor." denilince şöyle demişti: "Hangi kralın kendisinden daha zengin bir kralı sevdiği görülmüş ki!"

وقال: ما في العالم أصعب من تقويم ما لا يتحصَّل.

وقيل له: كيف يكون صلاح المدن؟ فقال: إذا عمل الرؤساء العظماء بالسنن والشرائع لم يجد مَن دونهم بداً من أن يسيروا بسيرتهم.

وسئل عن الأحداث كيف يُحتال لهم حتى يتركوا نَزَقهم فقال: أن لا يزال منصوباً بين أعينهم أناسٌ مِن كُبَرائهم الذين يستحيون منهم ويُجِلُّونهم ويخافون أن يفتضحوا عندهم.

وكان لا يستحل أن يَدَّخِر أكثَرَ مِن قُوت يوم واحدٍ. فقيل له: إن الملك يُبْغضك. فقال: وأيّ مَلِكٍ يحبُّ ملكًا هو أغنى منه!

[7]

[ELEALI] ZENON'UN HABERLERİ

Bu, Elea halkından, Teleutagoras'ın [Τελευταγόρας] oğlu olan büyük Zenon'dur [Ζήνων]. Kinates [Ἔξαινετος, Exainetos] oğlu [Parmenides oğlu] Empedokles onun öğrencilerinden biriydi. Empedokles, Zenon'dan sonra onun okulunda öğretici olmuştu. Zenon, Megara akımının görüşlerine kaynaklık etmiştir.

Son derece edepli ve etrafındakileri koruyup kollayan biriydi. Fizik konusunda tek bir kitap yazdı. Parmenides'in görüşleri ile Zenon'un görüşleri birbiriyle örtüşüyordu. Her ikisinin de yöntemi paradokslara dayanıyordu.

Sofist Leukippos [Λεύκιππος], bilge Zenon'un öğrencisiydi. "Karanlık[9] Herakleitos, Empedokles, Melissos, Protagoras, Anaksagoras, Sokrates ve Demokritos bilge Zenon ile çağdaş idiler.

Bunların döneminde Attika kentinde oturan Diyagoras adında bir dinsiz[10] vardı. İnkârı ve tanrı tanımazlığı had safhaya çıkınca Harbus Arkon (?) adındaki kral onun yakalanmasını emretti. Bunun üzerine "Kim Meloslu Diyagoras'ı yakalayıp öldürürse kendisine ödül olarak bir kese altın verilecektir." diye duyuru yapıldı. Diyagoras bu haberi alınca Balin kentinde Ahaya[11] diye bilinen bir yere kaçarak oraya yerleşti. Attika halkı ile Lakonya halkı arasında uzun süreli savaşlar oldu. İnsanlar savaşla meşgul oldukları için onu unuttular. Bu olaydan sonra Zenon tam 54 yıl yaşadı. Ölümünden sonra Afrikalıların dili ile yazılmış bir kitabı bulundu. Bu kitap metafizik konularında bir sürü çirkin şeyle doluydu.

Zenon, kendi arkadaşlarını elinden geldiğince korur kollardı. Siraküza kentinde sıkı fıkı olduğu arkadaşları vardı. Azgın Nearhos [Νέαρχος] üzerlerine saldırıp onları öldürmeye kastetmişti. Zenon bunun haberini alınca yanına aldığı atlılar ve silahlarla hemen oraya giderek Nearhos'a saldırdı. Ne var ki Nearhos onu teslim aldı ve krala karşı gelenlerin cezalandırılmasını emretti. Zenon, kralın (zulmüne karşı) metanet gösterdi. Nearhos, arkadaşlarını ele vermesi için onu en kötü cezalarla tehdit etti.

[٧]

أخبار زينون

هو زينون الأكبر بن طالوطاغورس، من أهل إلياطس. وكان له من التلاميذ امباذوقليس بن كناطيس. وكان أمباذوقليس متولياً للتدريس بعد زينون. وكان زينون مبدعاً رأي الشيعة المسماة ماغوريقى.

وكان زينون كامل الأدب شديد الحماية. وخَلَّف كتاباً واحداً فيه علم الطبيعة. وكان غرض بارمانيدس في كلامه ورأيه موافقاً لرأي زينون وغرضه. وكان مذهبهما مذهب الغوامض.

وكان لاوقينوس السوفسطائى تلميذاً لزينون الحكيم. واجتمع هو ويراقليطوس الظلْمى وأمباذوقليس ومالسيس وفروطوغوراس وانكسوغورس وسقراطيس وديمقراطيس على عهد زينون الحكيم.

وكان في عهدهم دياغوراس المارق -وكان مقيماً بمدينة أطيقى- فلما تمادى في النفاق والكفر والتعطيل طلبه السلطان وهو حاربوس الأركون. فنودي في الناس: «من قدر على ذياغوراس الذي من ميلون فقَتَله فجائزته بدرة.» – فبلغه ذلك، فرحل إلى أرض أخايا مدينة اسمها باليـن فسكنها. وحدثت حروب بين أهل أطيقى وأهل لاقونيا وطالت. واشتغلوا بالحرب عنه. وبقي بعد ذلك أربعاً وخمسين سنة. وأصيب له بعد موته كتابٌ مكتوبٌ بلغة أهل أفريقيا مملوءٌ مفاحش في الأمور الإلهية.

وكان زينون شديد العصبية عظيم الأنفة لأهل خاصَّته. وكان له أصدقاءٌ وأخدان بمدينة سوراقوسيا، اعتدى عليهم ناآرخوس الاطرون وأزمع على حتفهم. فبلغ ذلك زينون، وانتهت إليه قصتهم فأنجدهم بنفسه وبفرسانٍ أخذهم معه وبسلاحٍ كثيرٍ وتوجَّه إليهم بحشوده وهجم عليه حتى أخذه، وأمر به أن يعذب من خالف السلطان، وأبدى من نفسه الشجاعة والصبر؛ وجعل ناآرخوس يهدِّده ويتوعده بأشد التوعد وأفظعه إن هو لم يُطْلِعْه طِلْعَ أصحابه.

Zenon ise onun bu tehditlerine "Be adam! Şunu bil ki hiçbir kötülük, beni çirkin bir iş yapmaya zorlayamaz." karşılığını vererek yiğitçe bir tavır sergiledi ve hiçbir arkadaşının hakkında kötü konuşmadı.

Nearhos, onun, arkadaşlarına iftira atmasını sağlayarak bu bahane ile onları öldürmek istemişti. Çünkü Syracuse halkı ona başkaldırıp Zenon da adamları ve silahlarıyla onlara destek verince Nearhos onun liderlik istediğini düşünerek yakalatmıştı. Kral isteğinde ısrarcı olunca Zenon, arkadaşlarına iftira atmak konusunda kralı ümitsizliğe düşürmek için, kendi dilini ısırıp bir parça koparark ağzında çiğnedi ve kralın suratına tükürdü. Bunun üzerine işkence başladı ve ölünceye kadar da işkence sürdü, ama bütün işkencelere rağmen silah getirme ve savaş isteme konusunda hiç kimsenin kendisine ne ortak, ne de destek olduğunu söyledi. İşkence altındayken şu mealde bir şiir terennüm etmişti:

"Birçok yüzdeki erdem, talihin yardımına ne kadar da muhtaç!"

Zenon esmer ve orta boyluydu ve basık burunluydu. Yakışıklı biriydi, yanağında bir ben vardı, badem gözlüydü ve gözleri kara karaydı. Büyükçe bir kafası ve orta boyda bir sakalı vardı. Durmadan sağa sola bakardı ve başını yukarı doğru tutardı. Çok konuşurdu. Terbiyeli, tatlı sözlü, çok akıllı ve yavaş hareket eden biriydi, ancak yürüdüğü zaman hızına yetişilmezdi. Üzerinde fildişi ve zümrüt taşı bulunan, makasa benzer bir sopa taşırdı. 78 yaşında öldü.

Zenon'un Hikmetli Sözleri ve Âdâbı

- Nakledildiğine göre Zenon öğrencilerine şöyle demiştir: "Bir şeyi kaybettiğinizde "Elimden gitti." demeyin, "Ben onu sahibine iade ettim." deyin. Çünkü o, size ait olsaydı var olduğunuz andan itibaren ona sahip olurdunuz. Siz, sizde bulunduğu sürece ondan istifade etmeye bakın. Sizinle o şey arasındaki ilişki, evinde oturan kişinin eviyle olan ilişkisi gibidir. Evde bulunduğu sürece ev onun evidir. Evden çıktığında ise ona tamamen yabancı olur."
- Zenon öğrencilerinden birine şöyle demiştir: "Arkadaşlarının sayısını artırmaya bak; çünkü arkadaş nefsin şifasıdır."

فقال له: «اعلم ياهذا أنه لا طاقة لشيء من المكاره أن يضطرني إلى العمل بشيء من القبائح!» وتصبَّرَ وتجلَّد ولم يذكر أحداً من إخوانه بسوء.

وإنما أراد ناآرخوس أن يستطرده ليمحل بأصحابه ويقول عنهم ما يجد به السبيل إلى قتلهم، لأن أهل سوراقوسيا لما هاجوا على ناآرخوس وقوَّاهم زينون بالرجال والسلاح طلبه فأخذه لأنه توهَّم عليه طلب الرياسة. فلما ألحّ عليه عضَّ زينون على لسانه فقطعه ومضغه ورمى به إلى ناآرخوس مؤيساً له مما سأله من التقول على إخوانه. فبسط العذاب عليه. ولم يزل يعذبه حتى مات تحت العذاب، ولم يقرّ بأن أحداً كان شريكاً ولا معيناً له على إعطاء السلاح وطلب الحرب. وقال مرتجزاً بشعر، وهو يعذَّب، ما هذا ترجمته:

«ما أحوج الفضيلة في وجوهٍ كثيرة إلى معونة سعادة البخت!»

وكان زينون رجلا أسمر، معتدل القامة، أخنس الأنف، حسن الصورة، على خدّه خالٌ، أدعج العينين مُلَوَّزهما، عظيم الهامة، معتدل اللحية، سريع الالتفات، رافعاً رأسه إلى العلو، كثير الكلام، ذا أدب كثير، حلو المنطق، جيد العقل، بطيء الحركة. فإذا مشى لا يلحق لسرعته. توجد بيده عصا كصورة المقص مفصّص بعاجٍ وزمرد. مات وله ثماني وسبعون سنة.

حكمه وآدابه

حُكِي أنه قال لتلامذته: إن ذهب منكم شيء فلا تقولوا ذهب منّا، ولكن قولوا رددناه؛ لأنه لو كان لكم كنتم مالكيه منذ كنتم؛ بل تمتعوا به إذا كان عندكم كالإنسان الساكن في داره إذا نزل فيها فهي له بيتٌ، وإذا خرج عنها فهو غريب منها.

وقال لتلميذٍ له: أَكْثِرْ من الإخوان، فإنّهم شفاء النفوس.

- "Uyku nedir?" diye sorulunca Zenon: "Yorgunluğu atmak ve ölüme hazırlık yapmaktır" diye cevap verdi.
- Aklı olan, güzel bir kadınla evlenmesin; çünkü onun aşığı çok olur, kocasına karşı da kibirli olur.
- Nimetleri iyi değerlendirin ki size hep ihsân edilsin; kötü komşuluk etmeyin ki nimetlerden yoksun bırakılmayasınız.
- Mal sevgisi, şerrin başıdır; çünkü diğer bütün kötülükler, mal sevgisine bağlıdır.
- Birisi Zenon'a gelerek oğlunun öldüğünü, başka bir oğlunun da olmadığını haber verdi ve "Ölmeyen değil de, ölümlü bir çocuk babası olduğum bir türlü aklımdan çıkmıyor." diye ekledi. Zenon ona: "Bedenin ölmesinden korkma, nefsin ölmesinden kork." deyince "Nefs-i nâtıka sana göre ölümsüz iken niye böyle söyledin ki?" diye sordular. Şu cevabı verdi: "Nefs-i nâtıka, mantıktan uzaklaşıp hayvanîleşince -her ne kadar yok olmaz bir töz ise de- aklî hayatını kaybetmiş olur."
- Nefsin hayatı yücedir ve ölümden uzaktır. Nefis ancak ölümü kendine çağırıp sırlarını ona açıklayarak ölümün eline düşer. Böylece ölüm ona nasıl nüfuz edeceğini bilir.
- Zenon, bir gün deniz kenarında oturan üzgün bir genç gördü. Genç dünya için sızlanıp duruyordu. Ona dedi ki: "Evladım! Dünya için neden kendini yiyip bitiriyorsun ki! Bir düşün bakalım: Diyelim ki çok büyük bir zenginsin ve denizin ortasındasın. Sen de batmak üzeresin malın da. Böyle bir durumda tek isteğin canını kurtarmak olmaz mıydı?" Genç: "Elbette öyle olurdu." diye cevap verdi. Zenon: "Diyelim ki kralsın ve düşmanın seni çepeçevre kuşatmış. Seni öldürecek ve varını yoğunu elinden alacak. Böyle bir durumda tek isteğin öldürülmekten kurtulmak olmaz mıydı?" dedi. Genç: "Tabii ki!" dedi. Bunun üzerine Zenon: "İşte sen, o kral ve boğulmaktan kurtulan o zenginsin. Öyleyse şu hâline şükret ve rahatla." dedi. Genç onun bu sözleriyle teselli buldu.

وقيل له: ما النوم؟ فقال: راحةٌ من التعب، ومُلاءمة للموت.

وقال: لا ينبغي للعاقل أن يتزوج امرأةً حسناء فإنها يكثر عُشّاقها وتزهو على زوجها.

وقال: أحسنوا مجاورة النعم ليُنْعَم بها عليكم، ولا تسيئوا بها فيساء إليكم.

وقال: محبّة المال بدء الشر، وذلك أن سائر الشرور مُعَلَّقٌ بمحبة المال.

وأتاه رجلٌ فأعلمه أن ابنه قد توفي ولم يكن له ابن غيره. فقال: لَمْ يَذْهَبْ عليّ أن ولدتُ ولداً ميّتاً، لا غيرَ ميّتٍ. وقال: لا تَخَفْ موتَ البدن ولكن خَفْ موتَ النفس. قيل له: ولِمَ قُلْتَ ذاك، والنفسُ الناطقة عندك لا تموت؟ فقال: إذا انقلبت النفس الناطقة من حد المنطق إلى حدّ البهيميّ -وإن كانت جوهراً لا يبطل- فإنها قد ماتت من العيش العقلي.

وقال: إن حياة النفس عالية رفيعة بعيدة من الموت. ولن تقع النفس في يد الموت إلاّ أن تدعوه إلى ذاتها وتُبْدِى له كامنها وتمكنه من عيبها فيعلم بذلك كيف يتشبَّث بها.

ورأى فتى محزوناً على شاطئ البحر يتلهف على الدنيا، فقال له: يابُنَيّ! ما تلهُّفُك على الدنيا؟ أرأيت لو كنت في غاية الغنى وأنت راكبٌ في البحر وسط اللجّة، وقد أشرفْتَ أنت ومالَك على الغَرَق، هل كان غايتك إلاّ النجاة بنفسك؟ قال له الفتى: نعم! وكذلك لو كنت ملكاً وقد أحاط بك عدوُّك ومَن يريد قتلك وأخذ مالك ومُلْكك، هل كانت غايتك إلاّ النجاة بنفسك من القتل؟ قال: نعم! قال زينون: فأنت الملك وأنت الغنيّ الذي نجوت من البحر. فاقنع بما أنت عليه وتَعَزَّ. فتعزَّى الفتى بما سمع من قوله.

[8]

TABİP HİPOKRAT'IN HABERLERİ

Heraklides'in oğlu olan tabip Hipokrat [Ἱπποκράτης], tabip olan ve birinci Esculapius'un soyundan gelen ikinci Esculapius'un öğrencisiydi. Birinci Esculapius, oğullarına tıp sanatını yabancılara öğretmemelerini vasiyet etmişti. Bu yüzden krallar, doktorlarını hep Esculapius'un soyundan seçerlerdi. Tıp ilmi onunla başlamıştı. Oğullarına da bu ilmi öğretmiş ve başkalarına tıbba dair bir şey öğretmelerini yasaklamıştı.

Oğullarına iki hususu sıkı sıkı tenbih etmişti: Birinci husus, Yunan coğrafyasında yer alan üç adanın bayındır bölgesinde oturmaları idi. Bu adaların ilki Rodos, ikincisi Knidos, üçüncüsü de Kos (İstanköy) adasıydı. Hipokrat da Kos adasının halkındandı. İkinci tavsiyesi ise tıp ilminin onlardan başkasına geçmemesi ve şerefi hep kendilerinde kalsın diye tıp bilgisinin babadan oğula aktarılmasıydı.

O zamanlarda tıp ilmi üç merkezde öğrenilirdi: Rodos, Knidos ve Kos kentleri. Rodos'taki tıp öğretimi, tıp bilenlerin mirasçısı bulunmadığı için kısa süre içinde son buldu. Knidos kentinde tıp bilenlerin mirasçıları çok az sayıda olduğu için bir süre sonra onlar da kesintiye uğradı. Kos kentindeki ise mirasçıları devam ettiği için sürüp gitti.

Esculapius, tıp ilminde tecrübe yöntemini esas alıyordu. Çünkü tıp ilmi tecrübe yoluyla ortaya çıkmıştı. Bu yöntem, tabip Minos dönemine kadar 1416 yıl boyunca tıpta tek yöntem olarak varlığını korudu.

Tabip Minos, bu konu üzerinde düşünerek sadece deney yönteminin esas alınmasının yanlış olduğu kanaatine vardı ve buna kıyası da ekleyerek "Kıyasa başvurulmaksızın sadece tercübe ile yetinilmesi tehlikelidir." dedi. Tabip Parmenides dönemine kadar 715 yıl boyunca bu, böyle kabul edildi.

Tabip Parmenides, tıpta tecrübe yöntemini reddederek onun yanlış olduğunu söyledi ve sadece kıyas yöntemini esas aldı. Parmenides'in üç öğrencisi vardı: Tasales, Akran(?) ve Diyogis (?). Bunlar arasında konuyla ilgili birçok tartışma oldu ve üç gruba ayrıldılar. Akran, sadece tecrübe yöntemini esas alırken Diyogis sadece kıyas yöntemini benimsedi. Buna karşın Tasales, tıbbın "çare bulmak"tan ibaret olduğunu söyledi.

[٨]

أخبار أبقراط الطبيب

كان أبقراط الطبيب – وهو ابن يراقليس – تلميذاً لاسقلبيوس الثاني الطبيب. وكان من نسل أسقلبيوس الأول. قد عهد إلى بنيه ألاّ يعلِّموا صناعة الطب الغرباء. وكانت الملوك يختارون الطبيب من نسل أسقلبيوس. وكانت بداية صناعة الطب منه، وعلّمها بنيه. وحَظَرَ أن يُعَلَّم الغرباء شيئاً منها.

وأمرهم بأمرين: أحدهما أن يسكنوا من أرض اليونانيين وسط المعمور منها في ثلاث جزائر إحداهن تسمى رودس، والأخرى قنيدس والثالثة قوّ وكان أبقراط من جزيرة قوّ؛ والآخر أن لا تخرج صناعة الطب منهم إلى غيرهم، بل يتعلمها الأبناء من الآباء كي يبقى شرفها ثابتاً.

وكانت المواضع التي يتعلم فيها الطب ثلاثة: مدينة رودس، ومدينة قنيدس، ومدينة قوّ. وباد التعليم الذي كان بمدينة رودس بسرعة لأنه لم يبق لأربابه وارث. وانقطع الذي كان بمدينة قنيدس، لأن الوارثين له كانوا نفراً يسيراً. وبقي الذين كانوا بمدينة قو، وثبت لثبات الوارثين له.

وكان رأي أسقلبيوس الأول في الطب التجربة، إذ كان الطب إنما خرج له بالتجربة. ولم يزل الطب والقول فيه بالتجربة جارياً كذلك ألفاً وأربعمائة وست عشرة سنة إلى أن ظهر مينوس الطبيب.

فنظر في ذلك فإذا التجربة وحدها عنده خطأ فضمّ إليها القياس وقال: «التجربة بلا قياسٍ خطر». ولم يزل الأمر كذلك سبعمائة وخمس عشرة سنة إلى أن ظهر برمانيدس الطبيب.

فردّل التجربة وقال هي خطأ وانتحل القياس وحده، وخلَّف من التلاميذ ثلاثة وهم تاسالس واقرن وذيوقيس فوقعت بينهم المنازعات فصاروا ثلاث فرق، فقال أقرن بالتجربة وحدها، وقال ذيوقيس بالقياس وحده، وادعى تاسالس الحيل وذكر أن الطب إنما هو حيلة.

Bu ayrılık, Tabip Eflâtun dönemine kadar 735 yıl boyunca bu şekilde devam etti. Sonra Tabip Eflâtun bu üç tabibin görüşlerinin bir değerlendirmesini yaparak tedavide sadece deney yöntemine başvurmanın tehlikeli ve faydasız olduğu ve yalnızca kıyas yönteminin esas alınmasının da doğru olmadığı kanaatine vardı, böylece iki görüşü uzlaştırdı. Tasales ve öğrencilerinin kitaplarını ve bu iki yöntemden sadece birisi esas alınarak yazılan tıp ilmine dair diğer eserleri yaktı. Her iki yöntemin birlikte uygulandığı eski kitapları ise bıraktı. Öğrencileri ile birlikte tespit ettiği tıbbî bilgi ve esasları o öldükten sonra öğrencileri aynen devam ettirdiler. Eflâtun'un altı öğrencisi vardı. Bunlardan Miravus'u beden sağlığı (tedbîru'l-ebdân) ile; Kavras'ı (?) kan alma (hacamat) ve dağlama ile; Nafron'u yaraların tedavisi ile; Sercis'i göz tedavisi ile; Manyos'u ise kırık-çıkık tedavisi ile görevlendirmişti.

Bunun üzerinden 1420 yıl geçtikten sonra İkinci Esculapius gelerek bu görüşler üzerinde bir değerlendirme yaptı ve Eflâtun'un görüşünü doğru bularak bu görüşü esas aldı. O da üç öğrenci yetiştirdi: Hipokrat, Magaris ve Arhas (?). Onun ölümünden birkaç ay sonra Magaris ve onun ardından kısa bir süre sonra da Arhas öldü. Çağının biricik tabibi olarak sadece Hipokrat kaldı. Onun tıbbî bilgi ve birikimi sayesinde tıpta deney ve kıyas yöntemi daha da güçlendi. Hipokrat Rodos, Knidos ve Kos adalarında Esculapius'un neslinden tıp bilenlerin sayısının iyice azaldığını gördü. Üç adada yaşayan yakınlarının tıbba dair sözlerini inceledi ve onların öteden beri uygulanagelen asılsız birçok bilgiyi tıp ilmine soktuklarını fark etti. Bu bozulmanın daha da ileri gitmesinden ve dedesi Esculapius'un bıraktığı tıbbî birikimin ve dolayısıyla tıp sanatının yok olup gitmesinden endişe etti. Aldığı bir kararla sahip olduğu bu tıp bilgisini kapalı ifadelerle yazıya geçirerek oğulları Tasales ve Zarakan'dan bu bilgileri sadece liyakat sahiplerine öğretmelerini istedi. Ehil olmayan yakınlara[12] öğretmektense ehil olan yabancılara öğretmek daha sağlıklıydı. Hipokrat, tıb bilgisinin yeryüzünün diğer coğrafyalarına yayılmasını uygun gördüğü için böyle yapmıştı. Oğulları, özellikle Tasales, onun bu isteğini yerine getirdi. Tıp ilminin değeri o gün bugündür varlığını korudu. Hipokrat yemin ettirerek tıp tahsiline tâbi tuttuğu yabancı öğrencilerini kendi çocuğu gibi kabul ediyordu.

ولـم يـزل ذلـك كذلـك سـبعمائة وخمسـاً وثلاثيـن سـنة. ثـم ظهـر أفلاطـون الطبيب وتأمّل أقوالهم ونظر في آرائهم فاتضح له أن التجربة وحدها خطر وأنها رديئة وأن القياس وحده لا يصح فانتحل الرأيين جميعاً، وأحرق كتب تاسالس وأصحابه والتي صنّفها من انتحل رأياً واحداً من التجربة والقياس، وترك الكتب القديمة التي فيها الرأيان جميعاً. ومات وبقي الأمر في تلاميذه على ما قرّره معهم وهم ستة: ميراوس وأفرده لتدبير الأبدان، وقوراس وأفرده لتدبير الفصد والكيّ، ونافرون وأفرده بعلاج الجراحات، وسرجِس وأفرده بعلاج العين، ومانيوس وأفرده بجبر العظام المكسورة وإصلاح المخلوعة.

ثم ظهر أسقلبيوس الثاني بعد ألف وأربع مائة وعشرين سنة، ونظر في الآراء فصوَّب رأي أفلاطون واعتمد عليه. وخَلّف ثلاثة تلاميذ: أبقراط وماغاريس، وأرخس. فمات ماغاريس بعد شهور، ولحقه أرخس؛ وبقي أبقراط وحيد دهره كامل الفضائل. وقويت صناعة التجربة والقياس بقوّته. ولما رأى أبقراط صناعة الطب قد قربت من التلف بسبب قلة الأجناس الثلاثة التي قدّمنا ذكرهم الذين من ولد أسقلبيوس الأول برودس وقنيدس وقوّ، حتى إنه لم يبق منهم إلاّ البقيّة بقوّ التي أحياها أبقراط ونظر في أقاويل قراباته من أهل الجزائر الثلاثة فوجد كثيراً منهم قد أحدث في الطب آراءً كاذبة تزيد في كل زمانٍ؛ فخاف أن ينمو الفساد فيضيع ما خلّفه جدهم أسقلبيوس، وتندرس صناعة الطب. فرأى إثباتها في الكتب بأقاويل غامضة. وأوعز إلى ولديه تاسالس وذراقن أن يعلّماها من يستحقها فهو أَوْلى من الغريب غير المستحق. ورأى أن يذيعها في سائر الأرض لئلاّ تبيد. ففعلا ذلك، وخاصة تاسالس منهما. فثبت شرفُ الطب من ذلك الزمان الطويل إلى اليوم. وجعل الغرباءَ المتعلمين للطب كالأولاد بما عقد في رقابهم من الأَيمان.

Onun öncesinde tıp ilmine dair (okutulan) kitaplar yoktu. Esculapius ailesinden tıp bilenler, bilgilerini öğrencilerine telkin yoluyla öğretiyorlar ve bunun için sadece kendilerinin bildikleri dilleri kullanıyorlardı. Bunu yapmalarının sebebi bu değerli sanatın başka insanların eline geçerek güzelliklerinin kaybolmasının ve hataların çoğalmasınının önüne geçmekti.

Hipokrat öldüğünde arkasında oğullarından Tasales'i, Zarakan'ı, kızı Malanaersa'yı, torunlarından Hipokrat b. Tasalus'u ve Hipokrat b. Zarakan'ı ve yabancı öğrencilerinden de birçok kişiyi doktor olarak bırakmıştı.

İran Kisrası Behmen Ardeşir, Hipokrat'ın yaşadığı Kos adasının hükümdarı Kilatis'e (?) bir elçi yollayarak Hipokrat'ın kendisine gönderilmesini istemiş, Hipokrat'a da yüz deve yükü altın vaad etmişti. Bir deve yükü altın 120 rıtl geliyordu. Bir rıtl altın ise 90 miskal ağırlığında idi. Buna göre vaad edilen toplam altın miktarı, 1.080.000 miskaldi. Yunanistan'da o gün birçok küçük krallık bulunmakta olup yönetim tek bir kişinin elinde toplanmamıştı. Bunların bir kısmı da İran Kisrası'na vergi ödüyordu. Kos adasının kralı Philates, Hipokrat'tan İran Kisrası'nın yanına gitmesini istedi ve gitmekte gecikirse bunun hem kendisi, hem de halkı için bir kıyım olacağını söyledi. Çünkü onların İran Kisrası'na direnecek güçleri yoktu. Bu yüzden oraya giderek onun ve İranlıların yakalandığı vebayı tedavi etmesini istedi. Hipokrat, Yunanlıların düşmanlarını tedavi etmek konusunda kendi kralına olumlu bir yanıt vermedi. Bunun üzerine kral, isteğini yineledi. O da meseleyi şehir halkına havale etti. Hipokrat'ın kendi şehirlerinden ayrılacağı düşüncesi şehir halkına çok ağır gelerek onu göndermeye yanaşmadılar ve "Hipokrat bizim şehrimizden ayrılacağına hepimiz ölelim daha iyi." dediler. Bunun üzerine Hipokrat, halkının buna yanaşmadığını gerekçe göstererek gitmeme kararını krala bildirdi. Kral, halkın Hipokrat'ın gidişi hakkındaki olumsuz tavrını bildiren bir mektup yazarak bir elçiyle Kisra'ya gönderdi. Bunun üzerine Kisra talebinden vazgeçti.

Hipokrat'ın adının duyulması Nebukadnezar'ın Kudüs'ü yakıp yıkmasının üzerinden 146 yıl sonraya rastlar.[13] Tıp ilmine dair birçok eser yazmış olup bunlardan ismi bize ulaşanların sayısı 30 civarındadır. Bu otuz eserin birçoğu bugün [h. 5. yüzyıl] elimizde mevcuttur. Günümüzde sağlam ve esaslı bir şekilde tıp eğitimi alanlara Galen'in yazdığı 16 eserden sonra Hipokrat'ın 12 eseri okutulur.

ولـم يكـن في الطب كتب، بـل كان كل واحدٍ مـن آل أسقلبيوس يُلَقّنه على من يعلّمه إياه تلقيناً ومعه تذكيراً، بلغاتٍ يعرفها هو فقط كي لا تخرج هذه الصناعة الشريفة إلى سائر الناس فتذهب محاسنها ويكثر الغلط فيها.

ولما مات أبقراط خَلّف من الأولاد ابنيه تاسالس وذراقن وابنته مالاناأرسا، ومن أولاد الأولاد أبقراط بن تاسالوس، وأبقراط بن ذراقن. وخلّف من التلاميذ الغرباء خَلْقاً كثيراً.

وأنفذ بهمن أردشير ملك الفرس إلى قيلاطيس ملك قوّ، جزيرة أبقراط، فطلب منه إنفاذ أبقراط إليه، وأمر لبقراط بمائة قنطار ذهب والقنطار مائة وعشرون رطلاً، والرطل تسعون مثقالاً؛ فكان الجميع ألف ألف وثمانين ألف مثقال ذهباً. وكان مُلْك اليونانيين حينئذ لملوك الطوائف. ولم يكن يجمعهم ملك واحد. وكان بعضهم يؤدّي الإتاوة لملك الفرس. فتقدم فيلاطيس ملك جزيرة قوّ إلى بقراط بالتوجه إلى ملك الفرس وعرّفه أنه لا يأمن أن يكون تأخره عنه سبباً لهلاكه وهلاك أهل بلده لأنه لا طاقة لهم بمقاومة ملك الفرس. وأمره بالمسير إليه ليعالجه ويعالج الفرس من وباء وقع فيهم. فما أجابه إلى علاج أعداء اليونانيين وتوقّف عن ذلك. فكرر السؤال والطلب. فردّ أمره في ذلك إلى أهل مدينته. فاشتدّ ذلك عليهم وضنّوا به أن يخرج عن بلادهم، وامتنعوا أن يمكّنوه من الخروج. وقالوا: نُقْتَل عن آخرنا ولا يخرج أبقراط عن بلادنا. فاعتذر إلى الملك بما كان من امتناعهم. وكتب رسوله إليه كتاباً بما كان إليه من أهل بلده؛ فأمسك عن طلبه.

وكان نجوم أبقراط في سنة ست وأربعين ومائة لبختنصر. وصنف كتباً كثيرة في الطب. والذي انتهى إلينا ذكره منها نحو الثلاثين كتاباً. وأكثر هذه الثلاثين موجودة اليوم. والذي يُدْرَس من كتبه لمن يقرأ صناعة الطب في هذا الزمان، إذا كان دَرْسُه على أصل صحيح وترتيب جيّد، اثنا عشر كتاباً بعد الستة عشر كتاباً التي صنّفها جالينوس.

Hipokrat, orta boylu, beyaz tenli, yakışıklı, şehla bakışlı ve yapılı biriydi. Öfkeli bir mizaca sahipti. Sakalı ak ve normal sıklıkta idi. Sırtı kambur ve kafası iriceydi. Bütün vücuduyla bir tarafa dönerken ağır hareket ederdi. Genellikle başı öne eğik olurdu. Sözünde isabetliydi, yavaş konuşurdu ve dinleyenler için sözlerini tekrar ederdi. Oturduğunda ayakkabılarını daima elinde tutardı. Kendisine bir şey söylendiğinde cevap verir, susulduğunda soru sorardı. Oturduğunda yere bakardı. Şakacı bir tabiatı vardı. Çok oruç tutar, az yemek yerdi. Elinde her zaman ya eğe[14] ya da neşter taşırdı.

Öldüğünde doksan beş yaşındaydı. Hayatının ilk 16 yılı çocukluk ve öğrencilik; geriye kalan 79 yılı ise bir tıp bilgini ve hocası olarak geçmiştir.

Hipokrat'ın Hikmetli Sözleri ve Âdâbı

- Zengin olup korku içinde yaşayacağına fakir ol, güven içinde yaşa.
- Ömür kısadır, bir sanat sahibi olmak ise uzun zaman alır. Tecrübe tehlikeyi göze almaktır, karar vermek ise zordur.
- Sağlığı devam ettirmek üşengeçliği terk etmekle, bir de mideyi yiyecek ve içecekle tıka basa doldurmamakla olur.
- Faydalı olanı çoğaltacağına zararlı olanı azalt. Bu daha iyidir.
- Kalbe zarar veren iki şey vardır: Gam ve kaygı. Gam uyku getirir; kaygı ise uyutmaz.
- Kaygı, olacak şeyden duyulan tedirginliktir. Bu, uykusuzluğa yol açar. Gamda ise herhangi bir tedirginlik yoktur. Çünkü zaten geçip gitmiş, son bulmuştur.
- Arzu edilen şeylerin sadece kendinde olmasını dileyen kişi zarardadır.
- Deniz suyunun tuzuna katlanan dalgıç misali sultanın yanında bulunan da sultanın sertliğine katlanır.
- Nefsinin yaşamasını isteyen onu köreltir.

وكان أبقراط ربعة، أبيض، حَسَن الصورة، أشهل العينين، غليظ العظام، ذا غضب، معتدل اللحية أبيضها، منحني الظهر، عظيم الهامة، بطيء الحركة إذا التفت بكليته، كثير الإطراق، مصيب القول، متأنّياً في كلامه، يكرّر على السامع منه، نعلاه أبداً بين يديه إذا جَلَس. إن كلّم أجاب، وإن سُكِت عنه سأل، وإن جلس نظر إلى الأرض. معه مداعبة. كثير الصوم، قليل الأكل، بيده أبداً إمّا مبضع و إمّا مِرْوَد.

مات وله خمس وتسعون سنة. عاش منها صبيا ومتعلماً ست عشرة سنة، وعالماً ومعلماً تسعاً وسبعين سنة.

حكمه وآدابه

قال: الأمن مع الفقر خيرٌ من الخوف مع الغنى.

وقال: العمر قصيرٌ والصناعة طويلة، والتجربة خطر، والقضاء عسر.

وقال: استدامة الصحّة تكون بترك التكاسل عن التعب، وبترك الامتلاء من الطعام والشراب.

وقال: الإقلال من الضار خيرٌ من الإكثار من النافع.

وقال: للقلب آفتان وهما الغم والهمُّ، فالغم يعرض منه النوم، والهم يعرض منه السهر.

وقال: إن الهمّ فيه فكرٌ في الخوف مما سيكون: فمنه يكون السهر. والغم لا فكرة فيه، لأنه إنما يكون قد مضى وانقضى.

وقال: النفس المنفردة بطلب الرغائب وحدها تهلك.

وقال: من صحب السلطان فلا يجزع من قسوته، كما لا يجزع الغوّاص من ملوحة البحر.

وقال: من أحب الحياة لنفسه أماتها.

- Sevgi, akıl yönünden birbirine benzeyen iki akıllı kişi arasında gerçekleşir, iki ahmak arasında gerçekleşmez; çünkü ahmaklıktaki benzerliklerinden dolayı iki ahmak arasında sevgi meydana gelmez. Zira akıl, bir düzende yürür. Bundan dolayı akıllı iki kişi bir yolda bir araya gelebilir. Ahmaklığın ise bir düzeni yoktur. Bundan dolayı ahmak iki kişi arasında uzlaşma olmaz.
- Akıllılara şarap, ahmaklara ise çöpleme[15] sunulmalıdır.
- Bilgi erdemi bakımından benim sahip olduğum tek şey, âlim olmadığımı biliyor olmamdır.
- Temel gıdalarla yetinin ve diğer ihtiyaçları kendinizden uzaklaştırın ki Allah'a daha çok yaklaşasınız. Çünkü Allah hiçbir şeye muhtaç değildir. Bundan dolayı sizin ihtiyacınız ne kadar çok olursa Allah'tan o kadar uzak düşersiniz. Kötülüklerden kaçın ve günahları terk edin. İyilikleri elde etmek için ise sınırları zorlayın.
- Bir şeye sahip olan ona bağımlı demektir. Özgür olmak isteyen, kendisine ait olmayan şeyi arzulamasın ve ondan kaçsın. Aksi takdirde onun kölesi olur.
- İnsan, dünyada düğün yemeğine davet edilmiş biri gibi davranmalıdır. Düğün yemeğine giden kişi, önüne bir kâse gelince alır, yanından geçip gittiğinde ise ardından bakıp onu talep etmez. İşte insanın eşi, malı ve çocuğuna karşı davranışı da böyle olmalıdır.
- Hipokrat bir öğrencisine şöyle demiştir: "Arzuladığın şeyin senden kaçmamasını istiyorsan mümkün olan şeyleri arzula."
- "Çirkin şeyler hakkında ne dersin?" diye sorulunca Hipokrat susmuş, niye cevap vermediği sorulunca da "Bunların cevabı susmaktır." demiştir.
- Dünya bâki değildir. Dolayısıyla bir iyilik yapma fırsatı bulunca hemen yapın. Bu fırsatı bulamazsanız hiç olmazsa insanların övgüsünü kazanmanın yollarını arayın ve güzel hatıralar bırakın.
- Amel olmasa ilim talep edilmezdi; ilim olmasaydı o zaman da amel talep edilmezdi. Hakkı, ona değer vermemiş olarak bırakmaktansa cahilliğim yüzünden bırakmayı tercih ederim.

وقال: إن المحبّة قد تقع بين العاقلين من باب تشاكلهما في العقل، ولا تقع بين الأحمقين من باب تشاكلهما في الحمق، لأن العقل يجري على ترتيب فيجوز أن يتفق اثنان على طريق واحد؛ والحمق لا يجري على ترتيب فلا يجوز أن يقع به اتفاق بين اثنين.

وقال: أما العقلاء فيجب أن يسقوا الخمر، وأما الحمقى فيجب أن يسقوا الخربق.

وقال: ليس معي من فضيلة العلم إلاّ علمي بأني لست بعالم.

وقال: اقنعوا بالقوت وانفوا عنكم الحاجة لتكون لكم القربى إلى الله تعالى، لأن الله تعالى غير محتاج إلى شيء. فكلما احتجتم أكثر كنتم منه أبعد. واهربوا من الشرور، وذروا المآثم، واطلبوا من الخيرات الغايات.

وقال: المالك للشيء هو المسلّط عليه: فمن أحبّ أن يكون حراً فلا يَهْوَ ما ليس له وليهرب منه وإلاّ صار له عبداً.

وقال: ينبغي للمرء أن يكون في دنياه كالمدعو في الوليمة: إذا أتته الكأس تناولها، فإن جازته لم يرصدها ولم يقصد لطلبها – كذلك يفعل في الأهل والمال والولد.

وقال لتلميذ له: إن أحببت أن لا تفوتك شهوتك فاشْتَهِ ما يمكنك.

وسئل عن أشياء قبيحة فسكت عنها. فقيل له: لِمَ لا تجيب عنها؟ فقال: جوابها السكوت عنها.

وقال: الدنيا غير باقية، فإذا أمكن الخيرُ فاصطنعوه؛ وإذا عدمتم ذلك فتحمّدوا وادّخروا من الذكر أحسنه.

وقال: لولا العمل لم يطلب العلم، ولولا العلم لم يُطْلَب العمل. ولأَنْ أَدَعَ الحق جهلاً به أحبُّ إليَّ من أن أدعه زُهْداً فيه.

- Arkadaşının hastalığı uzun sürse de akıl sahibi kişi arkadaşıyla ilgilenmeye yüksünmemelidir.
- Bilgi ruh, amel ise bedendir. Bilgi kök, amel ise daldır. Bilgi baba; amel ise onun yavrusudur. Amelin varlığı bilgiye bağlıdır ama bilginin varlığı amele bağlı değildir.
- Amel, bilginin uşağıdır; bilgi ise asıl amaçtır. Bilgi rehber, amel ise gönderilen bir elçidir.
- Aşk, kalpte doğan bir arzu olup onda hırstan bazı unsurlar bulunur. Bu unsurlar ne kadar güçlü olursa sahibinde sevinç, kavgacılık, tedirginlik ve uykusuzluk o kadar artar. O zaman kan, yanarak iyice kararır ve safra iltihabına yol açar, böylece kara sevda oluşur. Sevdanın aşırılığı düşünceyi bozar. Düşünce bozulunca ahmaklık ortaya çıkar, akıl eksilir ve kişi olmayacak şeyleri ummaya başlar. Bunun varacağı son nokta ise deliliktir. O zaman âşık ya intihar eder ya kederinden ölür ya da maşukunu bularak sevincinden ölür.
- (Elde edilecek) bilgi çok, ömür ise kısadır. Hangi bilginin küçük bir miktarı, seni o alanda daha ileriye taşıyacaksa sen o bilgiyi öğrenmeye bak.
- Hastaya arzuladığı şeyden biraz vermek, arzulamadığı her şeyi almasından daha yararlıdır.

وقال: لا ينبغي للعاقل أن تكون علة صديقه، وإن طالَتْ، آلَمَ له من تعاهده له.

وكان يقول: العلم روح والعمل بدن، والعلم أصل والعمل فرع، والعلم والد والعمل مولود؛ وكان العمل لمكان العلم، ولم يكن العلم لمكان العمل.

وكان يقول: العمل خادم العلم، والعلم غاية؛ والعلم رائدٌ، والعمل مرسل.

وقال: العشق طمعٌ يتولّد في القلب، ويجتمع فيه موادّ من الحرص. فكلما قوى زاد صاحبه في الابتهاج واللجاج وشدّة القلق وكثرة السهر؛ وعند ذلك يكون احتراق الدم واستحالته إلى السوداء والتهاب الصفراء وانقلابها إلى السوداء. ومن طغيان السوداء فسادُ الفكر، ومِنْ فساد الفكر تكون الفدامة ونقصان العقل ورجاءُ ما لا يكون وتمنّى ما لا يتم حتى يؤدي ذلك إلى الجنون. فحينئذ ربما قتل العاشق نفسه، وربما مات غمّاً، وربما وصل إلى معشوقه فيموت فرحا.

وقال: العلم كثير والعمر قصير، فُخذ من العلم ما بَلَّغَك قليلُه إلى كثيره.

وقال: إعطاء المريض بعض ما يشتهيه أنفع من أخذه بكل ما لا يشتهيه.

[9]

BİLGE PİSAGOR'UN HABERLERİ

Pisagor [Πυθαγόρας, Pütagoras] hakkında şu bilgiler aktarılmıştır:

Pisagor, yolculuk etmeyi, öldürene ve öldürülene dokunmaktan kaçınmayı gerekli görürdü. Duyuların mukaddes sayılmasını; adaletin ve bütün erdemlerin pratiğinin öğrenilmesini; hatalardan uzak durulmasını ve her şeyin doğasının öğrenilmesi için öncelikle insan tabiatının (atiyye) araştırılmasını emrederdi.

Birbirini sevmeyi, ulvî ilimlerin açıklamaları ile edeplenmeyi, günahlarla mücadele etmeyi, nefsi korumayı, cihad etmeyi öğrenmeyi, çokça oruç tutmayı, ilim meclislerinde oturmayı, kitap okumayı alışkanlık hâline getirmeyi ve erkeklerin erkeklere, kadınların ise kadınlara öğreticilik yapmasını emrederdi.

Güzel konuşmayı ve krallara öğüt vermeyi salık verirdi.

İlahiyatçı (metafizikçi) filozofların görüşüne uygun olarak nefsin ölümsüz olduğunu ve daha sonra iyiliklerinin mükâfâtını, kötülüklerinin ise cezasını göreceğini savunurdu.

İki gıdası vardı; bunlardan biri sayesinde aç kalmaz, diğeri sayesinde ise susuz kalmazdı. Düzenli olarak riayet ettiği bir davranış modeli vardı. Bundan dolayı gâh hasta, gâh iyi olmazdı. Ne aşırı kilo alıp şişmanlar, ne de kilo verip aşırı zayıf düşerdi. Mutedil bir ruh hâline sahipti; ne aşırı sevinir, ne aşırı üzülürdü. Kimse onu ne ağlarken, ne de gülerken görebilirdi. Arkadaşlarını kendine yeğlerdi.

"Arkadaşların mallarında ortaklık vardır, payları birbirinden ayrılmamıştır." diyen ilk kişi odur. Bilgeliğini rumuzlarla ifade eder ve saklardı.

Bilmeceyi andıran sözlerinden birkaçı şunlardır:[16]

"Ölçüde aşırıya kaçma"; yani aşırılıktan uzak dur.

"Ateşi bıçakla canlandırma; çünkü bir kez onda ısınmıştır"; yani öfkelenen kişiyi iyice kamçılayacak söz söylemekten kaçın.

"Fakirin üzerine oturma"; yani tembel bir hayat sürme.

[٩]

أخبار فيثاغورس الحكيم

ذكروا أنه كان يرى السياحة واجتناب مماسّة القاتل والمقتول، وأنه أمر بتقديس الحواسّ وتعلُّمِ العمل بالعدل وجميع الفضائل، والكف عن الخطايا، والبحث عن العطية الإنسية لتعرف طبيعة كل شيء.

وأمر بالتّحابّ والتأدب بشرح العلوم العلوية ومجاهدة المعاصي وعصمة النفوس وتعلم الجهاد، وإكثار الصيام، والقعود على الكراسي والمواظبة على قرائة الكتب وأن يعلِّم الرجالُ الرجالَ والنساءُ النساءَ.

وأمر بجودة المنطق ومواعظ الملوك.

وكان يقول ببقاء النفس وكونها فيما بعد في ثوابٍ وعقابٍ على رأي الحكماء الإلٰهيين.

وكان له غذاءان: أحدهما لا يجوع معه، والآخر لا يعطش معه. وكان قد ألزم نفسه عادةً موزونة، فلم يكن مرة صحيحاً ومرةً سقيماً، ولا كان مرةً يسمن ومرةً يهزُل. وكانت نفسه لطيفة جداً. ولم يكن يفرح بإفراط، ولا يحزن بإفراط، ولا رآه أحدٌ قط ضاحكاً ولا باكياً. وكان يُقَدِّم إخوانه على نفسه.

وكان أوّل من قال إن أموال الأخلاّء مشاعة بينهم غير مقسومة. وكان يرمز حكمته ويسترها.

فمن ألغازه كان يقول:

«لا تعتَدِ في الميزان» أي اجتنب الإفراط.

«ولا تحرِّك النار بالسكين لأنّها قد حميت فيها مرةً» أى اجتنب الكلام المحرّض عند الغضوب المغتاظ.

و»لا تجلس على فقير» أي لا تعش في البطالة.

"Aslanı bol ormana yaklaşma"; yani yoldan çıkmışların görüşlerine uyma.

"Kırlangıçlar yuva yapmaz"; yani atıp tutan ama yapmaya gelince bir iş beceremeyen insanlara uyma.

"Yük, (sadece) taşıyanın sırtına vurulmasın, taşımasına yardım edilsin"; yani kimse ibadet ve erdemler konusunda kendi yapması gereken işleri görmezlikten gelmesin.

"Yüzüklerin taşlarına meleklerin sembolleri işlenmesin"; yani dindarlığını ve ilâhî ilimlere ait sırlarını cahillerin yanında sergileme.

Pisagor'un Mnesarkhos [Μνησάρχος] adında bir babası vardı ve Sur halkındandı. İki de erkek kardeşi vardı. Büyüklerinin adı Eunomos [Ευνομος], diğerininki ise Tyrrhenos [Τυρρηνός] idi. Annesinin adı Busâyes (?) idi. Samos halkından Ackayus (adında birinin kızıydı.)[17]

Sur şehrine Limenon, Yemkaron ve Sakmeron isimli üç kabile hâkim olup buraya yerleşince buranın yerli halkı sürgün edildi. Sürgün edilenler arasında Pisagor'un babası da vardı. Bir göl kenarında (veya Buhayra ya da Bahira adında bir yerde) bir süre oturduktan sonra geçimini sağlayabilmek maksadıyla Samos'a yerleşti ve orada halktan büyük ilgi gördü. Oradan İtalya'ya[18] yolculuğu sırasında sıkıntısını atıp rahatlasın diye Pisagor'u da yanına aldı. Çünkü oranın çok güzel bir havası ve verimli toprakları vardı. Nakledildiğine göre Pisagor, İtalya'nın bu güzel yanını küçüklüğünde gördüğü için daha sonra yine oraya dönerek yerleşmiştir.

Mnesarkhos Sur'dan ayrıldıktan sonra çocukları Eunomos, Tyrrhenos ve Pisagor'la beraber Samos'a yerleşti. Samos'un yönetimini elinde bulunduran Androgolos, Pisagor'u evlat edindi ve onun bakım masraflarını üstlendi. Çünkü o, kardeşlerinin en genci idi ve yaşının küçüklüğü sebebiyle edebiyat, dil ve musiki öğrenmeye diğerlerinden daha yatkındı. Gençliğe adım atınca matematik, geometri ve astronomi öğrenmesi için babası onu Milet'e göndererek Filozof Anaksimandros'a teslim etti.

Pisagor bu iki sanatı sağlam bir şekilde öğrenince bilimlere ve hikmete karşı düşkünlüğü arttı ve bu amaçla birçok ülke dolaştı. Keldânîler'in diyarına, Mısır'a ve başka yerlere gitti. Mısır'da kâhinlerle görüşerek onlardan hikmet öğrendi. Mısırlıların dilini üç ayrı yazı stili ile güzelce kavradı.

و «لا تمرّ بغياض الليوث» أي لا تقتد برأي المَرَدة.

و»لا تعمر الخطاطيف البيوت» أي لا تقتدوا بأصحاب الطَّرْمذة غير المالكين لألسنتهم.

و «أن لا يُلْقَى الْحِمْل على حامله لكن يُعان على حمله» أي لا يغفل أحد أعمال نفسه في الطاعات والفضائل.

و «أن لا تلبس تماثيل الملائكة على فصوص الخواتيم» أي لا تجهر بديانتك وأسرار العلوم الإلهية عند الْجُهّال.

وكان لفيثاغورس أبٌ اسمه منيسارخوس من أهل صور. وكان له أَخَوان اسم الأكبر منهما أونوسطوس، والآخر طورينوس. وكان اسم أمّه بوثايس (بنت رجل اسمه) أجقايوس من سكان ساموس.

ولمّا غلب على صور ثلاث قبائل: ليمنون ويمقرون وسقمرون فاستوطنوها وجلا منها أهلها جلا والدُ فيثاغورس فيمن جلا وسكن البحيرة وسافر منها إلى ساموس ملتمساً كسباً فأقام بها مكرّماً. ولما سافر منها إلى ايطاليا أخذ فيثاغورس معه ليتفرج بها لأنها كانت طيّبة جداً كثيرة الخصب. فذكروا أن فيثاغورس إنما عاد إليها فسكنها لما رأى من طيبها أوّل مرّة.

ولما جلا منيسارخوس عن صور سكن ساموس ومعه أولاده: أونوسطوس وطورينوس وفيثاغورس. فتبنّى أندروقلوس رئيس ساموس بفيثاغورس وكفله لأنه كان أحدث الإخوة وأسلمه من صغره إلى تعلُّم الآداب واللغة والموسيقى. فلما التحى وجه به إلى مليطون وأسلمه إلى أناكسيماندروس الحكيم ليعلّمه الهندسة والمساحة والنجوم.

فلمّا أحكم فيثاغورس هاتين الصناعتين اشتد حبُّه للعلوم والحكمة فسافر إلى بلدانٍ شتى طالباً لذلك. فورد على الكلدانيين والمصريين وغيرهم، ورابط الكهنة بمصر وتعلّم منهم الحكمة. وحذق لغة المصريين بثلاثة أصناف من الخط:

Bu yazı stilleri, halkın yazısı, seçkin sınıf olan kâhinlerin şifreli yazısı ve kralların yazısıdır.

Arakalya'ya yani Herakle'ye gidince oranın kralıyla; oradan da Bâbil'e giderek Keldânîlerin [Χαλδαιών] yöneticisi ile bağlantı kurdu. Zarabata'nın [Ζαράβατε] öğrencisi olarak ondan Sıddîkîlerin neler yapması gerektiğini talim etti, ayrıca fizik okudu ve ilk ilkesinin (arke) ne olduğunu öğrendi.

Birçok yer dolaşıp milletleri tanımış ve hepsinden bilgiler derlemiş olduğu için Pisagor'un bilgeliği el üstünde tutulmuş ve bilgeliği sayesinde birçok kişinin doğru yolu bulması ve hatalarından dönmesi sağlanmıştır.

Daha küçükken Suriye'nin Dilon şehrinde Süryani[19] bilge Ferekidis'e [Φερεκύδης, Fereküdes] rastlamıştı. Sonra Ferekidis oradan ayrılıp Samos'a yerleşmiş ve orada ağır bir hastalığa yakalanarak bitlenmişti. Hastalık iyice ilerleyip durumu kötüleşince öğrencileri onu Efes'e götürdü. Hastalığı daha da artınca Efes halkından kendisini o şehirden başka bir yere götürmelerini rica etti ve onu Manisa'ya götürdüler. Ölünceye kadar öğrencileri onun hizmetini gördüler ve ölünce onu defnederek kabir taşına hikâyesini yazdılar.

Bunun üzerine Pisagor Samos şehrine dönerek orada "Karavkolyo" adıyla tanınan metafizikçi filozof Armudamantlis'in öğrencisi oldu. Ayrıca orada "Efrofolim" adıyla tanınan bilge Armudamanis'le de [muhtemelen Hermodamas] karşılaştı ve bir süre onunla ilişkisini sürdürdü. Samos'un idaresi zalim Polykrates'in eline geçince Pisagor Mısır'daki kâhinlerle buluşup görüşmek istedi ve Polykrates'ten bu konuda kendisine yardımcı olmasını istedi. O da Mısır kralı Amasis'e bir mektup yazarak Pisagor'un arzusunu ona bildirdi ve onun yakın arkadaşlarından olduğunu belirterek isteklerinin yerine getirilmesini ve güzelce ağırlanmasını rica etti. Amasis, Pisagor'u güzel bir şekilde karşılayarak başkâhine onun isteğini içeren bir mektup yazdı. Bunun üzerine Pisagor, günümüzde "Ayn-Şems" adı ile bilinen Şems şehrine, Mısır kralının mektubu ile vardı. Kendisini orada hoş karşıladılar. Onu bir süre imtihana tâbi tuttular; ne var ki en ufak bir eksiklik ve kusur bulamadılar. Bunun üzerine imtihana tâbi tutmaları için onu Memphis (Münif) kâhinlerine gönderdiler.

خط العامة، وخط الخاصّة وهو خط الكهنة المختصر، وخط الملوك.

وعندما كان في أراقليا –يعني هرقلة– كان مرابطاً لملكها. ولما صار إلى بابل رابط رؤساء خالدايون ودرس على زراباطا فبصّره بما يجب على الصدّيقين وأسمعه سماع الكيان وعلّمه أوائل الكل (أيّما هي).

٥ فمن ذلك فضّلت حكمة فيثاغورس وبه وجد السبيل إلى هداية الأمم وردّهم عن الخطايا لكثرة ما اقتنى من العلوم من كل أمّةٍ ومكان.

وورد على فاراقوديس الحكيم السريانى في بداية أمره في مدينة اسمها ديلون من سورية؛ وخرج عنها فاراقوديس فسكن ساموس. وكان قد عَرَض له مرضٌ شديد حتى إن القمل كان ينتعش في جسمه. فلما عظم به وساء ١٠ مثواه حمله تلاميذه إلى أفاسوس، ولما تزايد ذلك عليه رغب إلى أهل أفاسوس وأقسم عليهم أن يحملوه من مدينتهم. فأخرجوه إلى ماغانيسيا. وعني تلاميذه بخدمته حتى مات، فدفنوه وكتبوا قصّته على قبره.

ورجع فيثاغورس إلى مدينة ساموس ودرس بعده على ارموذامانطليس الحكيم البهيّ المتأله المكنى بـ «قراوقوليو» بمدينة ساموس. ولقي بها ١٥ أيضاً ارموذامانيس الحكيم المكنى افروفوليم، فرابطه زماناً. وكانت طُرانة ساموس صارت لفولوقراطيس الاطرون، واشتاق فيثاغورس إلى الاجتماع بالكهنة الذين بمصر، فابتهل إلى فولوقراطيس أن يكون له على ذلك معيناً فكتب له إلى أماسيس ملك مصر كتاباً يخبره بما تاق إليه فيثاغورس ويُعْلمه أنه صديق من أصدقائه ويسأله أن يجود عليه بالذي طلب وأن ٢٠ يتحنّن عليه. فأحسن أماسيس قبولَه. وكتب له إلى رؤساء الكهنة بما أراد. فورد على أهل مدينة الشمس – وهي المعروفة في زماننا بـ «عين شمس» – يكتب ملكهم، فقبلوه قبولاً كريهاً وأخذوا في امتحانه زماناً فلم يجدوا عليه نقصاً ولا تقصيراً. فوجّهوا به إلى كهنة منف كى يبالغوا في امتحانه

Onlar onu iyi karşılamadılar ve inceden inceye imtihana tâbi tuttular. Ama onlar da onun hiçbir açığını bulamadılar. Bunun üzerine imtihan için onu Diyosbolis halkına gönderdiler. Onlar da onu reddetmek için hiçbir çıkar yol bulamadılar. Ona Yunan kanunlarına aykırı çok ağır yükümlülükler yüklediler. Onun bu yükümlülükleri kabul etmeyeceğini ve böylece onu geri çevirmek ve isteğini yerine getirmemek için bir fırsat yakalamayı umuyorlardı. Ama o bütün bunları kabul ederek layık-ı vech ile yerine getirdi. Bütün bunlardan sonra Pisagor'a daha da hayran oldular. Mısır'da onun takvası dillere destan oldu. Bunu duyan Amasis, Rableri için kestikleri kurbanlar ve Mısırlıların kestiği diğer kurbanlar konusunda onu yetkili kıldı. Bu paye daha önce yabancı hiç kimseye verilmemişti.

Sonra Pisagor, Mısır'dan ayrılarak ülkesine döndü ve anne-babasının bulunduğu şehirde öğretim için bir okul kurdu. Samos halkı gelerek onun bilgeliklerini öğreniyorlardı. Antaron [ἄνταρον] şehrinin dışında da öğretisi için özel bir toplantı yeri olmak üzere bir mağara hazırladı. Birkaç öğrencisi ile vaktinin çoğunu orada geçirmeye başladı.

Kırk yıl böyle geçip -uzun süre liderlik yapan- Polykrates'in tiranlığı uzun sürünce bilge bir kişinin böyle bir zorbanın yönetimi ve despotluğu altında daha fazla kalamayacağına kanaat getirerek İtalya'ya taşındı. Oradan da Kroton'a gitti. Kroton halkı, onun görünüş ve düşüncedeki güzelliğini, şerefini, geniş ilmini, sağlıklı (düzenli) yaşantısını, zenginliğiyle beraber güzel ahlâkını, bütün hasletlerindeki yetkinliğini ve her türlü erdeme sahip olduğunu görünce bilgisi karşısında ona gönülden boyun eğdiler. Onları kadim varlıkların günahsızlığı hususunda ikna etti, nefislerini doğru yola iletti, onlara vaazlar verdi ve yöneticilerine gençler için hikemî âdâb kitapları yazdırmalarını ve bunları onlara öğretmelerini salık verdi. Kadın erkek herkes onun meclisinde bir araya gelip vaazlarını dinleyerek bilgeliğinden istifade ediyorlardı. Böylece orada şanı yürüdü gitti ve şehrin halkından birçok kişiye değişik bilimlerde beceri kazandırdı. Ünü öylesine yayıldı ki Yunanlı olmayan [βάρβαροι, barbarroy, barbarlar] birçok kral, bilgeliğinden istifade etmek ve ilminden bir nebze kazanabilmek amacıyla onu dinlemeye geldi.

(فقبلوه قبولا على كراهية واستقصوا امتحانه) فلم يجدوا عليه معتباً ولا أصابوا له عثرة. فبعثوا به إلى أهل ديوسبولس ليمتحنوه فلم يجدوا عليه طريقاً ولا إلى إدحاضه سبيلا. فعرضوا عليه فرائض صعبة مخالفة لفرائض اليونانيين كيما يمتنع من قبولها فيدحضوه ويحرموه طلبه؛ فقبل ذلك وقام به، فاشتدّ إعجابهم منه. وفشي بمصر ورعه حتى بلغ ذكره إلى أماسيس فأعطاه سلطاناً على الضحايا للرب تعالى وصيره على سائر قرابينهم ولم يُعْطَ ذلك لغريبٍ قط.

ثم مضى فيثاغورس من مصر راجعاً إلى بلاده، وبنى له بمدينة أبويه منزلاً للتعليم. فكان أهل ساموس يأتون إليه ويأخذون من حكمته. وأعدّ له خارجاً من تلك المدينة أنطرون جعله مجمعاً خاصّاً لحكمته، فكان يرابطه مع قليلٍ من أصحابه أكثرَ أوقاته.

ولما أتت عليه أربعون سنة وتمادت طُرانة فولوقراطيس – وكان قد استخلفه عليهم حيناً طويلاً واستكفاه – ففكر ورأى أنه لا يحسن بالمرء الحكيم المُكْث على لزوم الطرانة والسلطان والغشم. فرحل إلى إيطاليا وسار منها إلى قروطونيا ودخلها. فرأى أهلُها حُسْنَ منظره ومنطقه ونُبْله وسعة علمه وصحة سيرته مع كثرة يساره وتكامله في جميع خصاله واجتماع الفضائل كلّها له. فانقاد له أهل قروطنيا انقياد الطاعة العلمية، فألزمهم عصمة القدماء، وهَدَى نفوسَهم، ووعظهم بالصالحات وأمر الأراكنة أن يضعوا للأحداث كتب الآداب الحكمية وتعليمهم إيَّاها. وكان الرجال والنساء يجتمعون إليه ليسمعوا مواعظه وينتفعوا بحكمته. فعظم مجده و كبر شأنه، وصَيَّر كثيراً من أهل تلك المدينة مهرة بالعلوم. وانتشر خبره حتى إن عامة ملوك البربر وردوا عليه ليسمعوا حكمته ويستوعبوا من علمه.

Pisagor İtalya ve Sicilya'nın birçok şehrini gezip dolaştı. Hepsinde zulüm egemendi. Kroton, Syracusa, Agrigenta, Roma, Tauromenion ve diğer birçok şehir halkından pek çok kişi onun dinleyicisi ve bağlısı oldu. Böylece Pisagor fitneyi onlardan ve nesillerinden uzun yıllar geri dönmeyecek şekilde söküp attı. Konuşması her türlü kötülüğü giderirdi. Kentoropia yöneticisi Symmachos, onun bilgeliğini ve öğütlerini dinleyince yönetimi terk ederek mallarının bir kısmını kardeşine, bir kısmını da şehir halkına bıraktı. Nakledildiğine göre Fermes (?) ırkından olan Foso kralı Banos, Pisagor'un neslinden geliyordu. Kroton'da iken Pisagor'un hiç evlenmemiş bir kızı vardı. Şehrin bekâr kızlarına dinlerinin farz ve sünnet gibi kurallarını, helal ve haramlarını öğretirdi. Yaşlı eşi de diğer kadınları eğitirdi. Pisagor ölünce mümin Dimitrios, bilgenin evini Kroton halkı için bir tapınak yapmıştır.

Nakledildiğine göre Pisagor, İran Kisra'sı Kiros döneminde genç yaştaydı. Kiros tahtta tam otuz yıl kalmıştı. Ondan sonra Pisagor henüz hayatta iken oğlu Kambises tahta geçti. Pisagor, altmış yıl Samos'ta kaldıktan sonra İtalya'ya, oradan da Kroton'a gitti ve orada sekiz yıl kaldı. Kroton'da karışıklık çıkınca Metapontios'a [Μεταποντιος] giderek orada da beş yıl kadar yaşadıktan sonra öldü.

Kahvaltısı bal ve tereyağı; akşam yemeği arpa ekmeği ile çiğ ve pişmiş baklagiller idi. İnandığı dinin büyüklerinin kestikleri kurban eti dışında et yemezdi. Tapınakta kurban kesim işlerini üstlenip başkâhin olunca aç ve susuz bırakmayan gıdalar yemeye başladı. Birisi, onu dinlemek için yanına gelince konuşmasında iki üsluptan birini tercih ederdi. Ya görüşünü temellendirme ve delillendirme cihetine giderdi ya da öğüt verme yolunu seçerdi. Öğretimde de iki ayrı üslubu vardı.

Bir ara bir yere yolculuğa çıkacaktı. Ayrılmadan önce dostlarıyla vedalaşmak istedi. Milon adında birinin evinde toplandılar. Derken Kroton halkından Folon adında bir adamın saldırısına uğradılar. Bu adam, mevki sahibi ve zengin biri olduğu için insanlara sataşır, huzuru bozar ve bu zalimce davranışlarından da gurur duyardı. Önceden Pisagor'un yanına gelmiş ve kendini övmeye başlamıştı.

ثم إن فيثاغورس جال في مدن إيطاليا وسقليا، وكان الجور والتمرد قد غلب عليهم؛ فصاروا سمّاعيه وصديقيه من أهل قروطونيا وأهل سوراقوسيا وأهل أقراجانطا والروم وأهل طافرومانيون وغير ذلك واستأصل الفتنة منهم ومن نسلهم إلى أحقاب كثيرة. وكان منطقه طارداً لكل مُنكَر. ولما سمع حكمته ومواعظه سيماخوش، أطرون والي قانطروبيا خرج من ملكه وخلف أمواله بعضها لأخيه، وبعضها لأهل مدينته. وذكر أن بانوس الذي كان جنسه من فرمس، وكان ملك فوثو، كان من ولد فيثاغورس. وكان لفيثاغورس وهو بأقروطونيا بنتٌ بتول، وكانت تعلّم عذارى المدينة شرائع الدين وفرائضه وسُنَنه من حلاله وحرامه. وكانت أيضاً العجوز زوجته تعلّم سائر النساء. ولما توفّي فيثاغورس عمد ديميطريوس المؤمن إلى منزل الحكيم فجعله هيكلاً لأهل قروطونيا.

وذكروا أن فيثاغورس كان على عهد كورش ملك الفرس حدثاً – وكان ملكه ثلاثين سنة، وملك بعده ابنه قامبسيون (وفيثاغورس في الحياة). وإن فيثاغورس لبث بساموس ستين سنة ثم سافر إلى إيطاليا ثم توجه منها إلى قروطونيا وأقام بها ثماني سنين؛ وإنه لما هاج عليه بها ذلك الهيج رحل منها إلى ماطابونطيون فمكث بها خمس سنين وتوفي.

وكان غذاؤه عسلاً وسمناً، وعشاؤه خُبْزَ قاجْخُرن وبقولاً نيئة ومطبوخة. ولم يكن يأكل من اللحم إلاّ ما كان من أضحية كهونته مما كان يقرّب الله تعالى. فلما أن رأس على الهياكل وصار رئيس الكهنة جعل يتغذى بالأغذية غير المجوّعة وغير المعطشة. وكان إذا ورد عليه وارد ليسمع كلامه يكلمه على أحد وجهين: إما بالاحتجاج والدراس، وإما بالموعظة والمشورة، فكان لتعليمه شكل ذو فنّين.

وحضره سفر إلى بعض الأماكن فأراد أن يؤنس أصحابه بنفسه قبل فراقهم فاجتمعوا في بيت رجلٍ يقال له ميلون فبيْنَا هم في البيت مجتمعون إذ هجم عليهم رجل من أهل قروطونيا اسمه فولون كان له شرف وحسب ومال عظيم، وكان يستطيل بذلك على الناس ويتمرّد عليهم ويغتر بالجور. وكان قد دخل على فيثاغورس وجعل يمدح نفسه.

Bunun üzerine Pisagor, arkadaşlarının yanında onu paylamış ve ona nefsini arındırmanın yolunu anlatmıştı. Pisagor'un bu yaptığı Folon'un çok ağırına gittiği için arkadaşlarını toplamış ve onların yanında Pisagor'a iftira atarak onun kâfir olduğunu söylemiş, onu ve öğrencilerini öldürmek için arkadaşlarıyla anlaşmıştı.

Adam, bu saldırısı sonucunda onlardan kırk kişiyi öldürdü, geriye kalanlar kaçtı. Kimileri yakalanıp öldürüldü, kimileri de gözden kaybolup saklandı. Jurnallenip aranmaları bir süre daha devam edince Pisagor'un öldürülmesinden endişe ettiler. Bir grup ayarlayarak geceleyin Pisagor'u o şehirden çıkardılar. Bazılarını ona eşlik etmek üzere görevlendirerek onu Kavlonya'ya oradan da Lokros'a ulaştırdılar. Ama hakkındaki çirkin suçlamalar, Lokros halkına kadar geldi. Onlar da büyüklerini göndererek Pisagor'a şunu söylediler: "Pisagor! Gördüğümüz kadarıyla sen bilge bir adamsın ama hakkındaki suçlamalar çok çirkin. Biz kanunlarımızda seni öldürmek için bir sebep bulamıyoruz. Biz, kanunlarına bağlı olan bir halkız. (Bundan dolayı seni öldüremeyiz.) İyisi mi biz seni misafir edelim, yol ihtiyaçlarını da karşılayalım. Sen de bizim ülkemizi terk et ve böylelikle de kurtulmuş ol." dediler.

Bunun üzerine Pisagor, Taranta'ya (Toronto?) gitti. Orada hiç beklemediği bir anda Kroton'dan bir grupla karşılaştı. Az kalsın onu ve arkadaşlarını boğazlayacaklardı. Bu nedenle hemen Mitabontion'a gitti. Onun yüzünden ülkede büyük karışıklıklar çıktı ve bölge halkı bu olayları uzun yıllar unutamadı.

Sonra Pisagor arkadaşlarıyla birlikte, "Mevson [Μουςῶν, ilahlar] tapınağı" adındaki bir mabede sığındı ve orada hiç yemek yemeden tam kırk gün kaldı. Bunun üzerine tapınağı ateşe verdiler. Arkadaşları tapınağın ateşe verildiğini fark edince bedenleriyle Pisagor'u korumak için onu ortalarına alarak çepeçevre kuşattılar. Fakat tapınaktaki yangın iyice büyüyünce aşırı sıcak ve havasızlık yüzünden bilge, kendinden geçerek düşüp öldü. Sonra yangın iyice büyüyerek hepsini kuşattı ve tamamı yanarak öldüler. Onların ölüm sebebi işte budur.

Nakledildiğine göre Pisagor, 280 eser kaleme almış ve birçok öğrenci yetiştirmiştir. Yüzüğünün taşında şu yazı vardı: "Sürekliliği olmayan şer, sürekliliği olmayan hayırdan daha iyidir." Bu söz şu anlama geliyordu: Son bulması beklenen şer, son bulmasından korkulan hayırdan daha haz vericidir. Kuşağında da şu yazı vardı: "Susmak, pişmanlıktan kurtuluştur."

فزجره بين يدى جلسائه وأشار عليه باكتساب خلاص نفسه. فاشتد غيظ فولون عليه. فجمع أخلاءه وقذف فيثاغورس عندهم ونسبه إلى الكفر ووافقهم على قتله وأصحابه.

ولما هجم عليهم قتل منهم أربعين إنساناً وهرب الباقون فمنهم من أُدْرِك فقُتِل، ومنهم من أفلت واختفى. ودامت السعاية بهم والطلب لهم، وخافوا على فيثاغورس من القتل، فأفردوا له قوماً منهم واحتالوا له حتى أخرجوه من تلك المدينة بالليل ووجهوا معه بعضهم حتى أوصلوه إلى قاولونيا ومن هناك إلى لوقروس. فانتهت الشناعة فيه إلى أهل المدينة فوجّهوا إليه مشايخ منهم فقالوا له: «أمّا أنت يا فيثاغورس فحكيم فيما نرى؛ وأما الشناعة عنك فقبيحة جداً؛ لكنّا لا نجد في نواميسنا ما يلزمك القتل، ونحن متمسكون بشرائعنا فخذ مِنّا ضيافتك ونفقة لطريقك وارحل عن بلدنا تَسْلَمْ.»

فرحل عنها إلى طارنطا، ففاجأه هناك قومٌ من أهل قروطونيا فكادوا أن يخنقوه وأصحابه. فرحل إلى ميطابونطيون، وتكاثرت الهيوج في البلاد بسببه، حتى صار يذكر ذلك أهل تلك البلاد سنين كثيرة.

ثم انحاز إلى هيكل الأسنان المسمى هيكل الموسُن فتحصّن فيه وأصحابه ولبث فيه أربعين يوماً لم يتغذَّ. فضربوا الهيكل الذي كان فيه بالنار. فلما أحسّ أصحابه بذلك عمدوا إليه فجعلوه في وسطهم وأحدقوا به ليوقّوه النار بأجسامهم. فعندما امتدت النار في الهيكل واشتد لهبها غُشِي على الحكيم من ألم حرارتها ومن الخواء فسقط ميتاً. ثم إن تلك الآفة عمتهم أجمعين فاحترقوا كلهم؛ وكان ذلك سبب موتهم.

وذكروا أنه صنف مائتين وثمانين كتاباً؛ وخَلّف من التلامذة خلقاً كثيراً. وكان نقش فص خاتمة: «شرٌّ لا يدوم خيرٌ من خيرٍ لا يدوم» أى شرّ ينتظر زواله ألذُّ من خير ينتظر زواله؛ وعلى منطقته: «الصمت سلامة من الندامة.»

Pisagor'un Hikmetli Sözleri ve Âdâbı

Pisagor'a nispet edilen hikmetli sözlerden bir kısmı şunlardır:

- Bizi ilk yaratan Allah olduğu gibi canlarımız da Allah'a dönecektir.
- Allah'ı tanımak istersen himmetini insanları tanımaya sarf etme; çünkü Allah'ı birkaç (basit) söz ile tanıyabilirsin.
- Allah katında değerli olan şey, bilgenin söyledikleri değil, yaptıklarıdır.
- Hikmet, sadece Allah'a aittir. Bu sebeple hikmeti sevmek Allah'ı sevmekle eşdeğerdir. Allah'ı seven O'nun sevdiklerini yapar. O'nun sevdiklerini yapan ise O'na yaklaşır. O'na yaklaşan ise kurtuluşa erer.
- [Kişi], Allah'a sunduğu kurbanlar ile O'na ikramda bulunmuş olmaz. Fakat Allah'a layık-ı vech ile inanmak, O'na verilen değerin bir göstergesi olarak yeterlidir.
- Allah hakkında söylenen çokça söz, insanın O'nu hakkıyla tanıyamadığının emaresidir.
- Beden veya nefse ait eylemlerden her ne yaparsan yap bütün davranış ve düşünceleri gören Allah'a yakın olduğunu hatırından çıkarma. Böylece hiç bir şeyi gözünden kaçırmayan o zâttan utanıp (ona göre hareket edersin). Bu, Allah'a karşı sonsuz bir güven duyuyorsan böyle olur.
- Sadece sözlerinde değil, yaptıklarında da değerli şeylere sahip ol ki Allah'ın bizden beklediği gibi olasın. Zaten biz bunun için yaratılmışız.
- Allah'ı gözeten bilge insan, Allah katında tanınır. Bundan sonra hiç kimse onu tanımasa da olur!
- Yeryüzünde arınmış bir ruhtan başka hiçbir şey Allah'a yaraşır değildir.
- İnsanın değerli şeyler konuşması elbette ki çok faydalıdır. Bunu yapamıyorsa bari yapabilene kulak versin.
- Ne tek başınayken, ne de başkalarının yanında çirkin bir iş yapma. Başkalarından çok kendinden utan.
- Malla ilgili amacın, onu helalinden kazanmak ve aynı şekilde harcamak olsun.

حكمه وآدابه

قال: كما أن بدء خلقنا ووجودنا من الله سبحانه وتعالى، هكذا ينبغي أن تكون نفوسنا منصرفة إلى الله.

وقال: إن أحببت أن تعرف الله سبحانه وتعالى، فلا تصرف عنايتك إلى معرفة الناس، فإنه قد يمكنك أن تعرف الله باليسير من الكلم.

وقال: ليس لسان الحكيم متقدّماً عند الله تعالى ذكره بالتكرمة، لكن أفعاله.

وقال: الحكمة لله خالصة فمحبّتها متّصلة بمحبة الله تعالى، ومن أحبّ الله تعالى عمل بمحابّه. ومن عمل بمحابّه قَرُب منه؛ ومن قَرُب منه نجا وفاز.

وقال: ليس الضحايا والقرابين كرامات الله تعالى ذكره، لكن الاعتقاد الذي يليق به هو الذي يكتفى به في تكرمته.

وقال: الأقوال الكثيرة في الله تعالى علامة تقصير الإنسان عن معرفته.

وقال: أَخْطِر ببالك في كل وقت تفعل فيه أحد أفعال الجسم أو النفس – قُرْبَ الله تعالى المشاهد لجميع الأعمال والأفكار؛ فإنك بسرعةٍ تستحيي مِمّن لا تفوته رؤية شيء. وهذا يكون إذا كان على الله اعتمادك.

وقال: احْظَ بالأشياء النفيسة الجليلة بالفعل لا بالقول، حتى تكون كما يريده الله تعالى منّا وله خلقنا.

وقال: الإنسان الحكيم المراقب لله تعالى هو عند الله معروف. فلهذا لا يندم متى لم يكن معروفاً عند جميع الناس.

وقال: ليس لله تعالى في الأرض موضعٌ أولىٰ به من النفس الطاهرة.

وقال: ما أنفع للإنسان أن يتكلم بلأشياء الجليلة النفسية، فإن لم يمكنه فليسمع قائلها.

وقال: احذر أن تركب قبيحاً من الأمر لا في خلوة ولا مع غيرك وليكن استحياؤك من نفسك أكثر من استحيائك من كل أحد.

وقال: ليكن قصدك في المال اكتسابه من الحلال وإنفاقه في مثله.

- Bir yalan duyunca sabretmeye gayret et.
- Bir şeyi yapmadan önce iyi düşün ki yaptığın şey eleştirilmesin.
- Beden sağlığını ihmâl etmemelisin; yemede, içmede, cinsellik ve sporda ölçülü olmalısın.
- Kıskandıracak şeyler yapmaktan uzak dur.
- Elindeki malı kullanmak konusunda hiçbir tercih hakkı olmayan kişi gibi savurgan olma, cimri de olma. Böyle yaparsan özgürlüğünü kaybedersin. Bütün işlerin en güzel olanı orta yolu tutmaktır.
- Hayatın boyunca düşüncelerinde uyanık ol; çünkü düşünce tembelliği ölümle aynı cinstendir.
- Yapmanın uygun olmadığı şeyleri aklına da getirmemeye dikkat et.
- Kötü kişinin sana iyilik etmesini bekleme. Çünkü herkes önce kendini düşünür sonra bağışta bulunur. Bu da düşüncesini ve gönlünü bağladığı şeye göre değişir.
- Yalancı olan ve kendini eğitmeyen kişinin dili, duası ve sunduğu kurbanları Allah katında pistir.
- Kişinin kendini kınaması başkalarını kınamasından daha faydalıdır.
- Güzel bir hayat sürmek için gereken azık, kişinin arkadaşlarına kötü davranmamasıdır.
- Gaflet ile varlığı gerçek anlamda kavramak mümkün değildir.
- Bil ki marifeti olmayan kişinin övgüsü de susması da yergisi de gülünecek bir durumdur. Bilgisi olmayan kişinin yaşaması utanç vesilesidir.
- Bil ki faydalı hikmet konusunda sana destek çıkanlar, senin (gerçek) kardeşlerindir.
- Yargısında adil davranmayan hâkim, her kötülüğe ehildir.
- Dilini iftira ile kirletme; böyle sözlere kulak da asma.
- Aklını hayatının bütün işlerine hâkim kıl; çünkü aklın uyuşukluğu bir tür ölümdür.

وقال: إذا سمعت كذباً فهوّن على نفسك الصبرعليه.

وقال: رَوِّ قبل الفعل كيما لا تُعاب في فعلك.

وقال: لا ينبغي لك أن تهمل أمر صحة بدنك؛ لكن تعني بالقصد في الطعام والشراب والنكاح والرياضة.

وقال: احذر أن تفعل ما يجلب عليك الحَسَد.

وقال: لا تكن متلافاً بمنزلة من لا خيرة له بقدر ما في يده؛ ولا تكن شحيحاً فتخرج عن الحرية، بل الأفضل في الأمور كلها هو القصد فيها.

و قال: كن متيقظاً في آرائك أيام حياتك، فإن سبات الرأي مشارك للموت في الجنس.

وقال: ما لا ينبغي أن تفعله احذر أن تخطره ببالك.

وقال: لا تطمع من الشرير أن يحسن إليك، فإن تدبير كل إنسان لنفسه ومنحته لغيره، وهو بِحَسَبِ ما يعقد عليه فكره وضميره.

وقال: لسان الرجل المتخرّص الغير المرتاض وصلواته وضحاياه نجاسةٌ عند الله عز وجل.

وقال: معاتبة الإنسان نفسه أنفع من عتابه لأصحابه.

وقال: الزاد الذي يصلح للحياة الصالحة ألا يُسيء الإنسان بصاحبه.

وقال: لا يمكن بالتغافل الوصولُ إلى الموجودات على الحقيقة.

وقال: ظُنَّ بمن كان عديماً للمعرفة أن مديحه وإمساكه وهجاه أهلٌ أن يُضْحَك منه؛ فحياة من لا علم له عارٌ.

وقال: ظُنَّ بمُعاضِديك على الحكمة النافعة أنهم إخوانك.

وقال: الحاكم الذي لا يعدل في قضائه أهلٌ لكل رداءة.

وقال: لا تدنّس لسانك بالقذف ولا تُصْغِ بأذنيك إلى مثل ذلك.

وقال: اجعل عقلك المستولي على جميع تدبيرات حياتك؛ فَرقْدةُ العقل مجانسة للموت.

- Âdet hâline gelmiş çirkin fiillere boyun eğen bir insanın özgür olması zordur.
- Kişinin pahalı mallar ve korunaklı binalar istemesi doğru değildir; çünkü insan öldükten sonra bunlar doğaları gereği var olmaya devam edecek ve onları başkaları kullanacaktır. Bunun yerine kişi, dünyadan ayrıldıktan sonra kendisine faydalı olacak şeyler edinmeyi istemelidir.
- Kişinin Allah'a bel bağlayarak ahşap bir sedir üzerinde yaşaması, Allah'tan kuşku duyarak altın bir yatakta yaşamasından daha çok övgüye layıktır.
- Bilge, doğrunun dışına çıkınca bu durum bütün kötülüklerin sebebi olur.
- Bedeninde değil, nefsinde mesafe alıp ilerlemeyi tercih et. Böylece bedenî değil, manevi kazançlar elde etmiş olursun.
- Allı pullu şekiller ve yaldızlı işler, en kısa zamanda beş para etmez olacaktır.
- Yola gelmezlik sadece sahibine değil, onunla ilişkisi olan başkalarına da zarar verir.
- İnanın ki Allah korkusunun esası merhamettir.
- Başkasına eziyet etmek istediğinde onun eziyetinden hiç kurtulamayacağını düşün.
- İleride başına gelecek olan iyi ve kötü her şeyi kabul etmeye kendini alıştır, özellikle de her gün başına kötü şeylerin gelmesine.
- Düşünceyi bozan ve bulandıran her türlü dünyevî aldatmacadan uzak durman gerek.
- Gündüz yaptığın işleri [bir film şeridi gibi] gözünün önünden geçirmeden uykuya dalma. Böylece hatalı davranışlarını, yapmaman gerekirken yaptığın şeyleri ve yapman gerektiği hâlde yapmadıklarını tespit edersin. Bir kötülük yaptığında bu, seni korkutsun. İyi bir şey yaptığında bu da seni memnun etsin. Böylece, seni ilâhî erdeme yaklaştıracak yola hazırlanmış olursun. Değişmez tabiattan bize dört kollu pınarı bağışlayan Allah'a yemin olsun ki bu böyledir.

وقال: عسر على الإنسان أن يكون حرّاً وهو ينطاع للأفعال القبيحة الجارية مجرى العادة.

وقال: ليس ينبغي للإنسان أن يلتمس القنية العالية والأبنية المشيّدة لأنها من بعد موته تبقى على حدود طبائعها ويتصرف غيره فيها؛ لكن يطلب من القنية ما ينفعه بعد المفارقة التصرُّف فيها.

وقال: من الأحمد للإنسان أن يحيا وهو على سرير من خشب وهو حَسَنُ التوكل على الله – عز وجل – من أن يكون على سرير من ذهب وهو متشكك في الله عز وجل.

وقال: الحكيم إذا خرخ على غير الصواب فهو سبب جميع الشرور.

وقال: اختر أن تكون متحركاً في نفسك لا في جسمك فتكون أرباحك أرباحاً نفسية لا جسمية.

وقال: الأشكال المزخرفة والأمور المموّهة في أقصر الأزمان تتبهرج.

وقال: عدم الفلاح ليس إنما يضرُّ بفاعليه حَسْبُ، لكن وبالذين يتصلون بالفاعلين له.

وقال: اعتقدوا أن أُسَّ مخافة الله تعالى الرحمةُ.

وقال: إذا رُمْتَ أذيّة غيرك فتصوّر أنك لايمكنك أن تتخلَّص من أذيته.

وقال: وطِّئ نفسك على قبول ما يرد عليك في المستقبل من الأمور التي تسرُّ وتسوء، خاصّةً التي تسوء بورودها في كل يوم.

وقال: واجبٌ عليك أن تَبْعُدَ من جميع زخارف العالم المضلِّلة المكدّرة للفكر.

وقال: لا تساعد عينيك للنوم قبل أن تتصفح الأفعال التي فعلتها في نهارك فتقف على الموضع الذي زللت فيه بما ينبغي إن كنت زللت، وعلى ما فعلته مما كان ينبغي أن لا تفعله، وعلى ما كان ينبغي أن تفعله ولم تفعله. فمتى كنت قد أتيت مكروها فليُذْعِرَنَّك، ومتى كنت قد أتيت رضيّاً فليُبْهِجَنَّك، فإن ذلك يوطّئ لك ما يقرّبك إلى الفضيلة الإلٰهية أي والذي وهب لأنفسنا الينبوع ذا الأربع من الطبيعة التي لا تتغيّر!

- Bir şey yapmaya karar verdiğinde yapacağın ilk iş, sana başarı lütfetmesi için Allah'a yalvarmak olsun.
- Malının bir kısmını erdem sahiplerine ve fakirlere ver; çünkü kişi hayırlı insanlara ihtiyaç duydukları şeyleri vermezse Allah da onun ihtiyaç duyduğu şeyleri ona vermez.
- Sınayıp da iyi bir arkadaş olamayacağını tecrübe ettiğin kişileri kendine düşman etmekten de sakın.
- Kendini kontrol edemeyen kişi özgür sayılmaz.
- İnsanlar arasından seçim yaparken sözlerine değil, davranışlarına bak. Çünkü insanların genelinin sözleri doğru, davranışları ise çirkindir.
- Kişinin hata etmemesi ne kadar da güzeldir! Olur da hata ederse o zaman da hata ettiğini bilip bir daha tekrarlamamaya gayret etmesi kendisi için ne kadar da yararlıdır!
- Adil olmamayı alışkanlık hâline getiren kişinin senin hakkında verdiği hükmü kabullenme.
- Şarap ruhun düşmanıdır, onu bağlar ve yapacağı işlere engel olur. Bedeni ise güçlendirip ayağa kaldırır. Bundan dolayı (şarap içmek), ateşe ateş atmak gibidir.
- Kişi, sultanına ve ordusuna itaat etmelidir. Ancak bu itaat, bütün durumlar için geçerli olmayıp özgürlük şartlarının gerektirdiği sınıra kadardır.
- Kişi, bilgisizlik ve tembellik karanlığında kalacağına ölsün daha iyi.
- Nankörün kötü davranışı, seni güzel davranışlardan alıkoymasın.
- Nefsine öğüt ver; çünkü bütün insanlar erdemli şeyleri düşünmek için yaratılmışlardır; ne var ki bu yüce mertebeye yükselip orada kalmaya sabredebilenler pek azdır.
- Tanrısını bulup (müteellih) günahtan arınmış olan ruh, yeryüzüne ait olan her neye kavuşursa kavuşsun onu kendine layık görmez.
- Bütün zamanını Allah'a ibadete ayıran kişinin beklentisi daima Allah için ve Allah'la birlikte olmaya dönük olmalıdır.

وقال: متى التمست فعلاً من الأفعال فابدأ إلى ربّك بالابتهال في النجح فيه.

وقال: أَعْطِ من مالك للفضلاء وللناس الضعفاء، فالذي لا يعطي الأخيار حاجتهم لا يتأتّى له من الله حاجة.

وقال: الإنسان الذي اختبرته بالتجربة فوجدته لا يصلح أن يكون صديقاً وخِلاًّ احذر أن تجعله لك عدوّاً.

وقال: لا يُعدُّ حرّاً من لا يتمكن من ضبط نفسه.

وقال: اجعل اختيارك للإنسان من أفعاله خصوصاً، لا من أقواله، فإنّ كثيراً من الناس تدبيراتهم رديئة وأقوالهم سديدة.

وقال: ما أحسن بالإنسان ألاّ يخطئ! وإن أخطأ فما أكثر انتفاعه بأن يكون عالماً بأنه أخطأ ويحرص في ألاّ يعاود!

وقال: من جرت عادته أن لا يعدل لا تستَنِمْ إليه في حُكْمِك.

وقال: الخمر عدوٌّ للنفس رابط مانع لها عن تصرفاتها، مقوّ للجسم منهض له، ويجري مجرى إلقاء نارٍ على نارٍ.

وقال: من الواجب على الإنسان أن يكون طائعاً لسلطانه وجيشه. وهذا ليس يكون مطلقاً، لكن إلى الحدّ الذي تقتضيه شروطُ الحرية.

وقال: أصلَحُ للإنسان أن يموت من أن يجعل نفسه مُظْلِمةً بالجهل والكسل.

وقال: لا يصرفنك عن الأفعال الجميلة سوءُ سيرة الإنسان الكافر بالنعمة.

وقال: اذكر نفسك: فكل الناس إنما خلقوا ليفكروا الفكرة الفاضلة، والقليل منهم يبلغ هذه الرتبة العليا ويتمكن من الصبر عليها.

وقال: النفس الطاهرة المتألّهة لا طريق لها إلى أن يوافقها شيء من مواصلة الأرضيّات.

وقال: من جعل جميع زمان حياته مصروفاً في طاعة الله سبحانه وتعالى فرجاؤه ينبغي أن يكون دائماً لله ومع الله عز وجل.

- Etrafında seni hep pohpohlayan insanlar olunca değil, eleştirenler olunca sevin.
- Düşmanlığın büyümesine fırsat verme.
- Biri sana az bir kötülük yapınca sen ona çok kötülük yapma.
- Arkadaşın sana karşı bir hata yapınca tahammül gösterip onu bağışlamaya kendini alıştır.
- Sahip olduklarınla değil, şahsi özelliklerinle arkadaş edinmeye çalış.
- Kişiye yaraşan, canı ne isterse onu değil, gerekeni yapmasıdır.
- Ne zaman konuşulacağını ve ne zaman susulacağını bil.
- Ruhu bedenini yönetmeyen kişinin bedeni ruhuna mezar olur.
- Özgür insan, doğasının sürüklediği herhangi bir tutkuyu elde etmek için tek bir nefesini bile zayi etmeyen kişidir.
- Eşitlik ve adaletin son sınırı, hükmün mevcut durum ile örtüşmesidir.
- Aklı tutkulardan arındır ki yaptığın işin doğruluğu ortaya çıksın.
- Talep ettiğin övgüye değer şeyler hakkında hüsn-i zannın yoksa onu elde etsen bile haz alamazsın. Bundan dolayı kişinin yerilen şeyler hakkında da sû-i zan etmesi gerekir.
- Talep ettiğin kadar öğrenirsin; öğrendiğin kadar da talep edersin.
- Bilge olmanın şartı sıkılmamak değil, sıkılmanın ölçülü olmasıdır.
- Pisagor'a "Özgür kimdir?" diye sorulunca "Hayra hizmet edendir." diye cevap vermiştir.
- Bilge, taşıyabileceği kadar yük yüklenen ve buna katlanabilen kişi değildir. Asıl bilge, yapısının kaldırabileceğinden daha fazla yük yüklenen ve buna katlanabilen kişidir.
- Tabip, kendi bedenini hastalıktan koruyandır, başkasının bedenini tedavi eden değil. Pisagor bu sözüyle şunu kastetmiştir: Tabip, kendini çirkin işlerden koruyup erdemleri yerine getirendir; bunları başkasına anlatıp kendisi terk eden değil.

وقال: افرح بمن يعيبك، لا بمن يزهزهك.

وقال: احذر أن لا تجعل للعداوة طريقاً إلى النمو.

وقال: متى أساء بك إنسانٌ قليلاً، فلا تسئ به كثيراً.

وقال: متى أخطأ عليك صديقك فسهِّلْ عليك احتماله والاغتفار له.

وقال: احرص أن تتخذ الأصدقاء بذاتك، لا بالأشياء التي تملكها.

وقال: الأخلق بالإنسان أن لايفعل ما يريد، لكن ما ينبغي.

وقال: ينبغي أن تعرف الوقت الذي يحسن فيه الكلام، والوقت الذي يحسن فيه السكوت.

وقال: من لم تقهر نفسه جسدَه فإنما جسده قبرٌ لنفسه.

وقال: الحرّ الذي لا يضيع حرفاً من حروف النفس لشهوة من شهوات الطبيعة.

وقال:غاية الاستواء والاعتدال اتفاقُ الحكم مع الكيف.

وقال: جَرِّدْ العقلَ من الهوى يظهر صدق المعاملة.

وقال: إن لم تُقَدِّمْ حُسْنَ الظن في كل ما تطالب من المحمودات لم تلتذّ بالشيء المطلوب وإن تمَّ، لذلك يجب على المرء أن يقدّم سوء الظن في المذمومات.

وقال: بقدر ما تطلب تعلم، وبقدر ما تعلم تطلب.

وقال: ليس من شرائط الحكيم أن لا يضجر، ولكن يضجر بوزنٍ.

وقيل له: من الحر؟ فقال: خادم الخير.

وقال: ليس الحكيم من حمل عليه بقدر ما يطيق فصبر واحتمل؛ ولكن الحكيم من حمل عليه أكثر مما تحتمل الطبيعة فصبر.

وقال: الطبيب هو من لم يَدَعْ بدنه يسقم، ليس من عالج غيره يعني من صان نفسه عن المقابح وفَعَلَ الفضائل، ليس من وصف وبيَّن وترك نفسه.

- Dünya, dönem dönemdir. Yetki gâh senin eline geçer; gâh başkasının eline. Şu hâlde yetki senin eline geçtiğinde onu iyi yönde kullan; başkalarının eline geçtiğinde ise yumuşak davran.
- Musibetlerin çoğu hayvanların başına dilsiz olduklarından; insanların başına ise dilleri yüzünden gelir.
- Kim kendini dört şeyden koruyabilirse başkasının başına gelen musibetler onun başına gelmez: Acelecilik, ısrar, kendini beğenme ve lâkaytlık. Aceleciliğin sonucu pişmanlık, ısrarınki şaşkınlık, kendini beğenmenin sonucu öfke ve kin, lâkaytlığın sonucu ise zillettir.
- Pisagor, gösterişli elbiseler giyinmiş birinin nâhoş şeyler söylediğini görünce ona şöyle dedi: "Ya elbisene benzer şeyler konuş ya da konuşmana benzer bir elbise giyin."
- Sicilya kralı, Pisagor'dan yanında kalmasını isteyince Pisagor krala şöyle dedi: "Aklın sana yararı olan şeylerin tam tersini buyuruyor, yapın da sana kök söktürüyor. Şu hâlde Pisagor'un senin yanında kalmasını hiç bekleme, çünkü tabipler hastaların yanında kendilerinin de hasta olmayacaklarının garantisini veremezler."
- Pisagor öğrencilerine şöyle demiştir: "Eşyadan sevdiklerinizi (sırf seviyor olduğunuz için) talep etmeyin. Aksine özü itibarıyla sevilmeye değer olan şeyleri sevin."
- Pisagor kardeşine şöyle demiştir: "Babanın ve kölenin hiçbir hata yapmamasını istersen insan doğasına aykırı bir şey istemiş olursun. Bir insanın başına gelen büyük bir musibetin ona acı verdiğine şaşırma, onun o musibete nasıl sabrettiğine şaşır."
- Başkaları bedenleri ile nasıl ilgilenirse bilge insan da ruhuyla öyle ilgilenir.
- Ruh, iyilerin arasında haz duyar, nimet bulur; kötülerin arasında ise üzgün ve kaygılı olur.
- Sana düşen insanlara iyi davranmaktır, onları küçük görmek değil.
- Doğruyu kolayca kabul edenleri arkadaş, doğruya karşı direnenleri ise düşman edin.

وقال: الدنيا دُوَل: مرةً لك وأخرى عليك. فإذا توليت فأَحْسِن، وإذا تُوَلَّى فلِنْ.

وكان يقول: إن أكثر الآفات إنما تعرض للحيوانات لعدمها الكلام، وتعرض للإنسان من قِبَلَ الكلام.

وكان يقول: من استطاع أن يمنع نفسه من أربعة أشياء فهو خليق أن لا ينزل به المكروه كما ينزل بغيره: العجلة واللجاجة والعجب والتواني: فأما ثمرة العجلة فالندامة، وأما ثمرة اللجاجة فالحيرة، وأمّا ثمرة العجب فالبغضاء، وأما ثمرة التَّواني فالذّلة.

ونظر إلى رجلٍ عليه ثياب فاخرة يتكلم فيلحنُ في كلامه فقال له: إمّا أن تتكلم بكلامٍ يشبه لباسك، أو تلبس لباساً يشبه كلامك.

وسأله ملك سقلية أن يقيم عنده فقال: إن عقلك يضادُّ ما ينفعك، وبناؤك يقلع أساسك، فلاتطمعن إذن في مقام فيثاغورس عندك، فإنّ الأطبّاء لا يضمنون ألاّ يمرضوا مع المَرْضىٰ.

وقال لتلاميذه: لا تطلبوا من الأشياء ما يكون بحسب محبّتكم، ولكن أحبُّوا من الأشياء ما هي محبوبةٌ في أنفسها.

وقال لأخيه: إن أحببت ألا يخطئ أبوك ولا عبدك فقد طلبت ما هو خرج عن الطبع. ولا تعجب من البلاء الشديد إذا نزل بالإنسان كيف يألم له؛ ولكن اعجب من الصبر كيف يحتمله!

وقال: الإنسان الحكيم يعنى بنفسه كعناية غيره بجسمه.

وقال: النفس يَحْلُوا لها بين الأخيار في اللذات والنعيم، وبين الأشرار في الأحزان والهموم.

وقال: لك أن تلطف بالإنسان، وليس لك أن تستكرهه.

وقال: اتخذ آخذي الحقِّ بقبولٍ أصدقاءَ، والممتنعين أعداءً.

- Başına bir musibet geldiğinde hiç söylenmeden, homurdanmadan metanet göster ve gücün ölçüsünce onu gidermeye çalış.
- İnsanların iyi ya da kötü bir sözünü duyunca hemen kızma. Nefsini direnmeye değil, faydalanmaya yönlendir.
- Bir yalan duyunca sabretmeye gayret et.
- Bir şeyi yapmadan önce (sonunu) düşün.
- Nasıl ki hasta, hastalık emarelerini doktora doğru bir şekilde anlatmadığında doktor onu tedavi edemiyorsa aynı şekilde insan, kendi faydasına ve zararına olan şeyleri nefsine doğru bir şekilde göstermediğinde yakın ve uzak çevresinin ona karşı sevgileri gerçek olmaz.
- Düşmanı çok olanın rahatı az olur.
- Pisagor, ders kürsüsüne oturunca şu yedi şeyi tavsiye ederdi: (1) Terazilerinizi düzeltin ve ağırlıklarını bilin. (2) Hatayı düzeltin ki selamet size eşlik etsin. (3) Bıçağın kestiğini gördüğünüz yerde ateş tutuşturmayın.[20](4) Arzularınızı dengeleyin ki sağlığınız daim olsun. (5) Adil davranın ki sevgi sizi çepeçevre kuşatsın. (6) Zamana karşı tavrınız, sizi yönetip (günü gelince) görevden alınan valilere olan tavrınız gibi olsun. (7) Beden ve nefislerinizi lükse alıştırmayın ki zor zamanda sizi yarı yolda bırakmasınlar.
- Pisagor'un yanında maldan övgüyle söz edilince şöyle söyledi: "Benim, nasibin verdiği, cimriliğin koruduğu ve cömertliğin tükettiği şeye ihtiyacım yok."
- "İnsana en zor gelen şey nedir?" diye sorulunca Pisagor: "Kendini tanıması ve sır saklamasıdır." dedi.
- Pisagor ilim öğrenmeye çalışan ama öğrenci olarak görülmekten utanıp sıkılan yaşlı birini görünce ona şöyle dedi: "Yahu! Ömrünün sonunda, başta olduğundan daha üstün olmaktan mı utanıyorsun?"
- Düşmanını en çok adam yerine koymamak kızdırır.
- Başarılı bir kral, ülkesine ve halkına bir bahçıvanın bahçesine baktığı gibi bakmalıdır.

وقال: اصبر على النوائب إذا أتتك من غير أن تتذمّر، بل اطلب مداواتها بقدر ما تطيق.

وقال: إذا سمعت من كلام الناس جيّدة ورديئة فلا تمتعضنَّ منه، ولا تحمل نفسك على الامتناع بل الاستمتاع.

وقال: إن سمعت كذباً فهوّن على نفسك الصبرَ عليه.

وقال: استعمل الفكر قبل العمل.

وقال: كما أنّ المرء إذا لم يصدق صفة ذاته للطبيب لم يقدر على علاجه، كذلك المرء أيضاً إذا لم يصدق نفسه بماله وعليه لم تصحَّ له مودَّات الخاصّة والعامّة.

وقال: كثرة العدوّ يقل معها الهدوّ.

وكان فيثاغورس إذا جلس على كرسيه أوصى بهذه السبع الوصايا: قوِّموا موازينكم واعرفوا أوزانها. عدلوا الخطأ تصحبكم السلامة. لا تشعلوا النار حيث ترون السكين تقطع. عدِّلوا شهواتكم تستديموا الصحّة. استعملوا العدل تُحِطْ بكم المحبّة. عاملوا الزمان كالولاة الذين يستعملون عليكم ويُعْزَلون عنكم. لا تُتَرِّفوا أبدانكم وأنفسكم فتفقدوها في أوقات الشدائد إذا وردت عليكم.

وذكر المال عنده ومُدِح فقال: وما حاجتي إلى ما يعطيه الحظ، ويحفظه اللؤم، ويُهْلكه السخاء!

وقيل له: ما أصعب الأشياء على الإنسان؟ قال: أن يعرف نفسه ويكتم الأسرار.

وقال وقد نظر إلى شيخ يحبُّ النظر في العلم ويستحيي أن يُرَى متعلما: يا هذا! أتستحيي أن تكون في آخر عمرك أفضل منك في أوّله؟!

وقال: أنكىٰ لعدوك أن لا تريه أنك تتخذه عدوّاً.

وقال: سبيل الملك الحازم أن يتعاهد ملكه ورعيته كتعاهد صاحب البستان بستانه.

- Bir kişi kral olunca öncelikle yürürlüğe koyduğu yasaları ilan etmeli, halkın sorunlarını çözmeli, vergi verecek durumda olanlardan ödeyebilecekleri kadar vergi almalı ve nefsini kontrol ederek arzularına bir son vermelidir. Mevcut adamları ile yetinmeyip yeni yardımcılar edinmek isterse dine destek çıkacak ve kanunlara bağlı kalacak âkil adamları toplamalıdır.
- Bir kral, kendini beğenmekten sakınmalı ve sadece kendi görüşü ile yetinmemelidir. Ava sık çıkmamalı ve çıktığında askerlerden ayrılmamalıdır. Bilmediği sarp ve dar yollara girmemelidir. Gece karanlığında ata binmemelidir. Alayıyla seyir hâlinde iken binek üzerinde dik durmalı, güler yüz göstermeli, gözlerini kalabalık üzerinde gezdirerek neşe ve sevinç içinde eliyle onların selamını almalıdır. Çünkü halktan ona bakan gözler çok olur. Eşlerinin yanına elli yaş ve üzeri hizmetçi kadınlar koymalıdır. Onlara hizmet edecek erkek bir uşağa ihtiyaç duyarsa o da yaşlı, çirkin görünümlü, dindar ve güvenilir biri olmalıdır. Kral uyurken veya sevdiği şeylerle meşgul iken güvendiği kişilerden birini sarayın bekçilerinin başına koymalı ve her an onları kontrol etmesini tembihlemelidir. Askerlerden biri nöbetini ihmal ederse onu cezalandırmalı, teşhir etmeli ve görevine son vermelidir. Kendisine kin besleyen kadınların elinden asla yemek yememeli ve hiçbir şey içmemelidir. Yakın çevresinden ve halktan da bir şey yiyip içmemeli ve bunun için dinine, aklına ve kişiliğine güvendiği, krallığını ve devletini seven birini görevlendirmelidir. Yine güvenmediği yatakta uyumamalıdır. Giyim kuşam işlerini de yukarıda sayılan niteliklere sahip biri yapmalıdır. Eşleriyle ilişkiye girdiği sırada emin olmadığı bir mendil de kullanmamalıdır."
- Beden arzularının peşinden gidenler, duyu organlarının köleleridir. Erdem sahipleri ise aklın gereğini yerine getirirler.
- Bu dünyada akıllı olan kişi kendi kusurlarını görebilendir. Zıddı ise erdemlerini öne çıkarandır.
- Pisagor'un eşi gurbette ölmüştü. Öğrencileri, Pisagor'un eşinin gurbette öldüğünü konuşuyorlardı. Pisagor bunu duyunca şöyle dedi: "Kardeşler! Gurbette ölmekle vatanında ölmek arasında hiçbir fark yoktur; çünkü her taraftan âhirete giden tek bir yol vardır."

وقال: سبيل الملك أول ما يبدأ به إظهار السُّنَن الجارية وإقامة الأمور اللازمة للرعيّة وأخذ الحدود من أهلها بحسب ما استحق كل واحدٍ منهم. وأن يقهر نفسه عمّا تنازعه إليه من الشهوات. وإن احتاج مع أعوانه إلى زيادة أعوانٍ فليجمع إليه الناصحين الناصرين للدين المُلازِمين للشرائع والسُّنَن.

وقال: سبيل الملك أن يحذر الإعجاب والانفراد برأيه وكثرة الصيد وانفراده فيه عن عسكره. وليحذر أن يسلك طريقاً لا يعرفها ولا طريقاً فيه ضيق، ويحذر الركوب في ظلمة الليل. وإذا سار في موكبه فليكن ثابتاً على دابَّته حسن الركبة طَلْق الوجه يرمق الناس بعينيه ويردُّ عليهم السلام بيده مستبشراً بهم، فإن العيون إليه كثيرة من الرعية، ولا يدخل إلى نسائه من النساء الخادمات لهنّ إلاّ من مَضَى من أعمارهنّ خمسون سنةً فما فوقها. وإن احتاج إلى رجلٍ يكون في خِدْمتهنّ فليكن طاعناً في السنّ قبيح المنظر، له دينٌ وأمانة. وإذا نام الملك واشتغل بشيء من لذاته فليوكل على حُرَّاس قصره ثقاته ويأمر بافتقادهم في كل وقتٍ. وإن توانى أحد عن نوبته عاقبه وشهره وعزله عن موضعه. وليحذر كل الحذر أن يأكل أو يشرب من يد النساء اللاتي يغرن عليه وغيرهن من سائر خواصّه ورعيته، بل يتولى ذلك من يثق بدينه وعقله ومروءته ويحب ملكه ودولته. وكذلك لا ينام على فراش لا يثق به. ولا يُلْبِسْه ثيابه ولا يبخره إلاّ من هو على الصفة التي سلفت؛ ولا يتمسح بمنديل وقت مجامعة نسائه إلاّ بعد الثقة به.

وقال: أصحاب الشهوات البدنية مملوكون للحواس؛ وأصحاب الفضائل موافقون العقل.

وقال: الحَذِر في هذا العالم مَن أحصى عيوبه، وضده من كان مُحْصياً لفضائله.

وحضر امرأته الوفاة في أرض غربةٍ فجعل أصحابه يتحدثون عن موتها في أرض غربةٍ فقال: يا معشر الإخوان! ليس بين الموت في الغربة والوطن فرق، وذلك أن الطريق إلى الآخرة واحدٌ من جميع النواحي.

- Kendisine "En tatlı şey nedir?" diye sorulunca Pisagor: "İnsanın arzuladığı şeydir." cevabını verdi.
- Bir gencin eğitimini savsakladığını görünce Pisagor ona: "Delikanlı! Eğitimin yorgunluğuna sabretmezsen cehaletin bedbahtlığına sabredersin." dedi.
- Allah katında sevilen kişi, kendi çirkin düşüncelerine boyun eğmeyendir.
- Ölçülü söz, kişiyi Allah'a yaklaştıran en hoş tütsüdür.
- Allah hakkında konuşmadan önce O'nun hoşnut olacağı işler yapmak gerekir.

Doğrusunu Allah bilir.

وقيل له: ما أحلىٰ الأشياء؟ فقال: الذي يشتهي الإنسانُ.

وقال لَحدثٍ يتهاون بتعليمه: أيها الحَدَث! إنّك إن لم تصبر على تعب التعليم صَبَرْتَ على شقاء الجهل.

وقال: الرجل المحبوب عند الله تعالى هو الذي لا يذعن لأفكاره القبيحة.

وقال: كلام الاستواء هو أطيب بخور تقرّبه إلى الله عز وعَلاَ.

وقال: الكلام في الله يجب أن تتقدمه الأعمال التي يرضاها الله عز و جل.

والله أعلم بالصواب.

[10]

MÜNZEVÎ DİYOJEN'İN HABERLERİ

Diyojen[21] [Διογένης ὁ Σινωπεύς, Diogenes ho Sinopeus, Sinoplu Diyojen], döneminin bilgesiydi. Zâhid ve kendi köşesine çekilmiş biriydi. Ne evi, ne de yatacak bir yeri vardı. Nereyi bulursa orada gecelerdi. Gece veya gündüz, acıktığında, kimin yanında ne bulursa yer ve hiç de utanıp sıkılmazdı. Gerçeği hiç çekinmeden insanların yüzüne vurur, kendi aleyhine de olsa doğruyu söyler ve kralların ve sıradan insanların kendilerini alçalttıkları hiçbir şeye dönüp bakmazdı. Bundan dolayı iki parça yün giysi ile yetinmiş ve dünyadan ayrılıncaya kadar da bu hâl üzere devam etmiştir.

Atina halkı onunla İskender'e bir mektup göndermişti. İskender mektubun mührünü onun yanında açtı ve "Halkın benden memnun olmasının yolu nedir?" diye sordu. Diyojen "Sanmam ki ölümünden başka bir şey onları memnun etsin." dedi.

Diyojen (bir kış günü) güneş alan bir yerde oturmuş güneşlenirken kral oradan geçiyordu. Onun yanında durarak "Dile benden ne dilersen?" deyince Diyojen: "Gölge etme, başka ihsân istemem." dedi.

O, Apollonialı idi ve doğa üzerine konuşan filozoflardandı.[22] Anaksimandros'un öğrencisi olduğu söylenirdi. Doğruyu insanların yüzüne vurduğu ve kimseden çekinmediği için kendisine "köpek" denirdi. "Neden sana köpek diyorlar?" sorusuna muhatap olunca "Çünkü ben iyilere kuyruk sallar, kötülere ise hırlarım." demişti.

Bir gün İskender, yolda ilerlerken onun yanında durdu ama o hiç oralı olmadı. İskender: "Diyojen! Bana karşı bu lâkayt tavrın nedendir? Kendini benden müstağni mi görüyorsun?" dedi. Diyojen: "Kölemin kölesine benim ne ihtiyacım olabilir ki?" diye cevap verdi.[23] İskender: "Sözünü ettiğin bu kölenin kölesi de kimmiş?" deyince Diyojen: "Sensin." cevabını verdi. İskender: "Peki bu nasıl oluyor?" diye sorunca Diyojen şu cevabı verdi: "Çünkü ben şehvetime sahip olarak onu ezdim ve kendime köle yaptım. Sana ise şehvet sahip olup seni ezmiş ve kendisine köle yapmıştır. İşte sen, benim köleleştirdiğim nefsin kölesisin." Bunun üzerine İskender: "Bizden ihsân isteseydin dünya işlerinde sana yardımımız dokunurdu." dedi.

[١٠]

أخبار ذيوجانس المتجرّد

كان ذيوجانس حكيم أهل زمانه. وكان زاهداً متخلياً لا مسكن له ولا مأوى إلاّ حيث أجنَّه الليل. وكان لا يمتنع من الطعام إذا جاع عند من وجده، غير محتشم، ليلاً كان أو نهاراً. وكان يَجْبَهُ الناس بالحق. ويَصْدُقُ على نفسه ويرفعها عمّا ينحطُّ إليه الملوك والسُّوقة. فقَنِعَ بثوبين من الصوف. فلم يزل ذلك حالُه إلى أن فارق الدنيا.

وبعثه أهل أثينيه إلى الإسكندر برسالةٍ، ففضّها عليه، فقال: ما الذي يرضيهم عنّي؟ - فقال: لا أحسب يرضيهم عنك إلاّ موتك.

ومرّ به الملك فوجده جالساً في مَشْرِقةٍ، فوقف عليه فقال له: سَلْ حاجتك! قال: حاجتي إليك التنحي لأنْ تقع الشمسُ عليّ.

وكان من أهل أفولونيا وكان من المتكلمين على الطبائع. وكان ينسب إلى أناكسيماندروس. وسُمّي «بالكلب» لأنه كان يَجْبَهُ الناسَ بالحق ولا يحتشم أحداً. وقيل له: لِمَ سميت «الكلب»؟ فقال: لأني أبصبصُ للأخيار وأهِرُّ على الأشرار.

ووقف الإسكندر عليه يوماً فلم يتحفز له. فقال له: يا ذيوجانس ما هذا التهاون بي؟ أَتراك مستغنياً عنّي؟ فقال ذيوجانس: وأيُّ فاقةٍ تكون بي إلى عَبْدِ عبدي! قال له الإسكندر: ومن عَبْدُ عبدك هذا؟ قال ذيوجانس: أنت. قال الإسكندر: وكيف ذلك؟ قال له: لأني ملكت الشهوة فقهرتها واستعبدتُها؛ وملكتك الشهوة فقهرتك واستعبدتك فأنت عبدٌ لمن استعبدتهُ أنا. قال الإسكندر: لو استمنحتنا لأعنّاك على دنياك.

Diyojen: "Ben senden daha zengin olduğum hâlde nasıl senden ihsân isterim?" dedi. İskender: "Hele söyleyiver, bu nasıl oluyor?" diye sorunca Diyojen: "Çünkü sen, yanındaki çok şeyle yetinemezken ben yanımdaki az şeyle yetinebiliyorum." dedi. İskender: "Diyojen!" dedi, "Öldüğünde seni kim gömecek?" Diyojen: "Yakınında bulunduğu için leşi uzaklaştırmaktan başka çaresi olmayan biri." diye cevap verdi.

Bu hikâyede adı geçen İskender, Zülkarneyn diye bilinen İskender değildir. Zülkarneyn diye bilinen İskender, Aristoteles çağında hüküm sürmüş olandır. Bu ise Diyojen dönemindeki İskender'dir.

Kinik Diyojen'in Hikmetli Sözleri ve Âdâbı

Diyojen'den şu sözler nakledilmiştir:

- Kişi sadece kötülük yapmaktan uzak durmakla iyi olmaz. Bununla birlikte iyilik de yapmalıdır.
- Terbiyeli ama yüzü çirkin bir genç görünce Diyojen ona: "Ruhunun erdemleri yüzünün güzelliklerini toplamış." diye hitap etmiştir.
- "Yemek ne zaman yenir?" diye sorulunca Diyojen: "İmkânı olan aç kaldığında, olmayan ise bulduğunda yer." cevabını vermiştir.
- "Arkadaşlar hakkında ne dersin?" diye sorulunca Diyojen: "Farklı bedenlerdeki tek nefistir." cevabını vermiştir.
- Diyojen bir kadına evlilik teklif eden birisini görünce "Çok yorgunluk getiren az bir rahatlık." demiştir.
- "Kişinin sakınması gereken şey nedir?" diye sorulunca Diyojen: "Arkadaşlarının kıskanması ve düşmanlarının tuzak kurması." cevabını vermiştir.
- "Neden hiç kimseyi sevmiyorsun?" diye sorulunca Diyojen: "Kötüleri kötü yaşantıları yüzünden sevmiyorum; iyileri ise kötülere öğüt vermedikleri için." cevabını vermiştir.
- "Falan kişi sende bütün kötülüklerin bulunduğunu söylüyor." denilince Diyojen: "O, iyiliğin ne olduğunu bilmiyor da ondan öyle söylüyor." cevabını vermiştir.

فقال له ذيوجانس: كيف استمنحك وأنا أغنى منك! قال الإسكندر: وكيف صِرْتَ كذلك؟ قال ذيوجانس: لأني بالقليل عندي أشدُّ اكتفاءً منك بالكثير الذي عندك. قال الإسكندر: من يدفنك إذ مُتَّ يا ذيوجانس؟ فقال له: من لا يجد بُدّاً من تنحية الجيفة من قُرْبه.

وليس هذا الإسكندرُ الإسكندرَ المعروف بذي القرنين، فإن الإسكندر ذا القرنين هو الذي ملك أيام أرسطاطاليس؛ وهذا هو الذي ملك أيام ذيوجانس.

حِكَمُ ذيوجانس الكلبي الناسك وآدابه

قال: ليس من كفَّ عن الشرّ بخير، لكن من عمل بالخير فهو الخيِّر.

ورأى شابّاً حسن الأدب قبيح الوجه فقال: جمعَتْ فضائل نفسك محاسن لوجهك.

وسئل عن وقت الأكل فقال: لمن يمكنه إذا جاع، ولمن ليس له إذا وجد.

وسئل: ما الأصدقاء؟ فقال: نفس واحدة في أجسادٍ متفرقة.

ورأى رجلاً يخطب امرأة فقال: راحةٌ قليلة تجلب تعباً كثيراً.

وسئل: ما الذي ينبغي للرجل أن يتحفظ منه؟ فقال: حَسَدُ إخوانه ومكر أعدائه.

وسئل: لماذا تُبْغِضُ الناسَ كلَّهم؟ فقال: أبغضُ شِرارهم لسيرتهم الردية، وأبغض خيارهم إذ لا يعظون شرارهم.

وقيل له: فلان يذكرك بكل شرّ؟ فقال: إنه لا يهتدي إلى الخير.

- Kendisine neden "kelbî" (köpekler gibi yaşayan) dendiği sorulunca Diyojen: "Çünkü ben yanlış yapanın yanlışını yüzüne vururum, onlara gerçek neyse onu söylerim." demiştir. Bir başkasının aynı sorusuna ise "Çünkü ben kendini bilmezlere (cahillere) ürürüm, bilgelerin ise yanından ayrılmam." cevabını vermiştir.
- Diyojen'e "Kral seni sevmiyor." denilince "Kral tabii ki kendinden büyük olanı sevmez!" cevabını vermiştir.
- Diyojen bir hatun kişiyi defneden grubu görünce "Ne de güzel dünürünüz var!" deyivermiştir.
- Nasıl ki sisli günlerde nesneler göze büyük görünüyorsa kızgın olduğunda da insana başkalarının suçları öyle büyük gelir.
- Diyojen hırsızın birini cezalandıran bir emniyet görevlisi görünce "İşe bak! Göz göre göre çalıp çırpan, gizlice çalıp çırpanı cezalandırıyor." demiştir.
- Diyojen'e "Ritos (?) ile senin arandaki fark nedir?" diye sorulunca "Aramızda çok fark var. Çünkü ben bilgeliğim sebebiyle ahmak oldum; o ise ahmaklığı sebebiyle bilge olmuştur." diye cevap verdi. Bu söz üzerine Ritos "Doğru söylemiş. Ben bu ahmak hâlimle onun bütün bilgeliğine rağmen bulamadıklarını buldum." demiştir.
- Diyojen'e "Rahat edeceğin bir evin olsun." denilince "Eve rahat etmek için gerek duyulur. Ben ise evim olmadığı için rahatım." cevabını vermiştir.
- Diyojen, dayak yiyip bir yandan da "İmdat!" diye yardım isteyen bir kadın görünce şöyle söyledi: "Bu kadın için, kendisinden kurtulmaya çalıştığı şey (dayak), kendisine sığındığı şeyden daha yararlıdır."
- Diyojen güzel bir kadın görünce söylediği şuydu: "Az hayır, çok şer."
- Diyojen, döneminde kral olan İskender'e şöyle demiştir: "Ey kral! Güzelliğinle, ferahlığınla ve bineğinin rahatlığıyla övünme. Övüncün, tabiatındaki hayırla ve cömertlik gösterme gayretinle olsun."
- Başkasında bulunan bir şeyi yadırgarsan dikkat et de bir benzeri sende olmasın. Çünkü kişinin kendisinde bulunan bir kusuru başkasında görüp eleştirmesi kadar çirkin bir şey yoktur.

وقيل له: لِمَ سميت الكلبي؟ فقال: لأنّي أَجْبَهُ بالحق أهلَ الباطل وأصدقهم في أنفسهم. وسأله آخر عن ذلك فقال: لأني أنبح على الجُهَّال وأتملَّق الحكماء.

وقيل له: إن الملك لا يحبُّك. فقال: إن الملك لا يحبُّ من هو أكبر منه.

ورأى قوماً يدفنون امرأة، فقال: نعم الصِّهْر صهركم!

وقال: كما أن الأجسام تعظم في العين يوم الضباب، كذلك تعظم الجرائم عند الإنسان في حال الغضب.

ورأى شرطياً يحدُّ لصّاً فقال: واعجباه! لصُّ العلانية يؤدّب لصّ السرّ!!

وقيل له: كيف الذي بينك وبين ريطس؟ فقال: مختلفٌ جداً، لأنّي بحكمتي صرتُ أحمق، وهو بحُمْقه صار حكيما. فقال ريطس: صَدَق! أدركتُ بحمقي ما ضيّع بحكمته.

وقيل له: لو اتخذت لك بيتاً تستريح فيه! فقال: إنما يحتاج إلى البيت ليستراح فيه؛ وأنا إنما استرحتُ إذ ليس لي بيت.

ورأى امرأة تُضْرَب وهي تستغيث – فقال: ما تستغيث منه أنفعُ لها مما تستغيث إليه!

ورأى امرأة جميلة فقال: خيرٌ قليلٌ وشرّ كثير.

وقال للإسكندر مَلِكِ وقته: أيُّها الملك! لا تفتخر بجمالك وحُسْن بِزَّتك وفراهة مركبك. لكن اجهَدْ أن يكون فخرك بإظهار ما في طبعك من الخير والجود.

وقال: إذا أنكرت شيئاً على غيرك فاحذر أن يكون مثلُه فيك، فإنه لا شيء أقبح من عارٍ يرجع على المعيِّر به!

- Sahibini bırakıp senin peşine düşen bir köpek görürsen o köpeği kov gitsin; çünkü sahibini terk ettiği gibi seni de terk edecektir.
- Diyojen'e "Neden çarşıda (herkesin gözü önünde) yemek yiyorsun?" diye sorulunca "Çünkü çarşıda acıktım." cevabını vermiştir.
- Diyojen Allah'a dua eden ve duasında Allah'tan bilgelik isteyen birini görünce ona: "İlim öğrenmek için gayret etseydin o zaten sana verilirdi." demiştir.
- Gereksiz söz dışında her şey sevilir. Ondan uzak dur, çünkü o hiç sevilmez.
- Diyojen krala şöyle demiştir: "Arkadaşlık yapacağın kimseyi iyi seç; çünkü gözün seçimi, sevginin ise bir ölçüsü vardır."
- Diyojen Şair Zenon'a şöyle demiştir: "Övgüde ölçülü ol, çünkü birini kendisinde bulunmayan özelliklerle övmek, esasında onu yermek demektir."
- (Bir gün) Diyojen'in yanına İskender[24] girdi. O esnada uyuyordu. Bir tekme atarak onu uyandırdı ve "Kalk, şehrini fethettim." dedi. Diyojen ona "Kralların şehirler fethetmesi yadırganacak bir şey değil; ne var ki tekme atmak eşeklere mahsustur." diye cevap verdi.
- Diyojen döneminde ressamın biri resim çizmeyi bırakıp hekim olmuştu. Diyojen ona şöyle dedi: "Sanırım resmin hatasının göz önünde olduğunu ve hekimliğin hatasını ise toprağın örttüğünü gördükten sonra resmi bırakıp hekimliğe başladın!"
- Diyojen yüzü güzel çirkef bir adam görünce şöyle dedi: "Güzel ev ama neylersin ki oturanı kötü."
- Bir gün terbiyesiz bir genci taş üstünde oturmuş bir halde gördü ve şöyle söyledi: "Taş üstünde taş."
- Diyojen arkadaşlıkları çok eskiye dayanan iki kişi gördü ve onların kim olduğunu sordu. Arkadaş oldukları söylenince "O halde neden biri zengin de öbürü fakir?" dedi.
- Diyojen terbiyeye ve ilim öğrenmeye ilgisizlikleri yüzünden insanları çok eleştirirdi. Bir gün yüksekçe bir yere çıkarak "Ey insanlar! Toplanın." diye seslendi. İnsanlar koşarak orada toplandılar. Diyojen onlara "Sizi değil, insanları çağırdım!" dedi.

وكان يقول: إذا رأيت كلباً ترك صاحبه وتبعك فارجمه بالحجارة فإنه تاركك كما ترك صاحبه.

وقيل له: لِمَ تأكل في السوق؟ فقال: لأني في السوق جُعْتُ.

ورأى رجلاً يدعو ويسأل الله أن يرزقه الحكمة فقال: لو اجتهدت في التعلُّم رُزِقْتَها.

وقال: كل شيء يُحَبُّ، خلا فضْل الكلام فَتَوَقَّوْهُ لأنه غير محبوب.

وقال للملك: اختر من تؤاخي فإن للعين اختياراً، وإن للمحبّة عياراً.

وقال لزينون الشاعر: أَقْصِرْ في مديحك، فإن مَدْحَ الرجل بما ليس فيه هجاء.

ودخل عليه الاسكندر – وهو ملك في زمان ذيوجانس، وليس هو ذو القرنين الذي ملك في زمان أرسطوطاليس – وكان نائماً فركله برجله ثم قال له: قُمْ فقد فتحتُ مدينتَك. فقال له: إن فَتْحَ المُدُن لا يُنْكَر للملوك، ولكن الركل من صَنِيع الحمير.

وكان في أيامه رجل مصوّر. فترك التصوير وصار طبيباً. فقال له: أحسبك لما رأيت خطأ التصوير ظاهراً للعين وخطأ الطب يواريه التراب تركت التصوير ودخلتَ في الطب!

ورأى رجلاً شريراً حسن الوجهِ فقال: نِعْم البيتُ وبئس الساكن!

ورأى حَدَثاً لا أدب له جالساً على حجر فقال: حجر على حجر!

ورأى رجلين قديمي الصحبة فسأل عنهما، فقال له إنهما صديقان. فقال: ما بال أحدهما غنيٌّ والآخر فقير!

وكان يعيّر الناسَ بزهدهم في الأدب والتعلم. فصعد يوماً على مكانٍ عالٍ وصاح: أيها الناس! اجتمعوا! فتبادر إليه الناسُ واجتمعوا عليه. فقال لهم: لَمْ أنادِكم، إنما ناديتُ الناس!

- Ben İran Kisrası'ndan daha zengin ve kafası daha rahat biriyim. Çünkü bana az miktarda bir mal yetiyor, onu ise malın çoğu da doyurmuyor. Ben hiç kimseyi kafama takmıyorum, o ise bütün dünyayı kafasına takıyor.
- Nakledildiğine göre Makidinos (?) onu nehir kenarında baklaları yıkayıp yerken görmüş ve ona "Tek yiyeceğin bu mu senin?" diye sormuş. Diyojen de ona "Senin de yemeğin bunlar olsaydı zorba Diyonisos'un kapısına gitmezdin." demiş.
- Bir arkadaşının hapsedilmesi üzerine Diyojen, İskender'in huzuruna giderek "Efendim! Falancanın bir kabahati olmuşsa kabahatini affeyle. Yok eğer suçsuzsa o zaman da onu serbest bırakan sen ol" demiş. Bunun üzerine İskender de onu serbest bıraktırmıştır.
- Diyojen'e "Neden yüzüğünü sağ eline taktın?" diye sorulunca "Kendi işiyle meşgul olanlarla başkalarının işine burnunu sokanları birbirinden ayırabileyim diye." demiştir.
- Zenginliğin ne olduğu sorulunca Diyojen: "Nefsin tutkularından uzak durmak." cevabını vermiştir.
- Aşkın ne olduğu sorulunca Diyojen: "Ulaşmak istediği hiçbir amacı olmayan boş bir adamın kalbindeki bir hastalıktır." cevabını vermiştir.
- Diyojen hastalanmış ve arkadaşları onu ziyarete gelerek "Üzülme, bu Allah'ın takdiridir." demişler. Onlara "O zaman bu O'nun için daha zor!" demiş.
- "İyilik nedir?" diye sorulunca Diyojen: "Kötülüklerden uzak durmak." cevabını vermiştir.
- Diyojen ağarmış saçlarını boyayan bir ihtiyar görünce "Be adam! Ak saçını-sakalını sakladın saklamasına da ihtiyarlığını da saklayabiliyor musun?" demiştir.
- Diyojen altın yüzük takan ahmak bir genç görmüş ve "Altının senden götürdüğü şey, zînet olarak sana kazandırdığından çok daha fazladır." demiş.
- Doktor senin ayağına geleceğine sen onun ayağına git. Nefsin doktorunu da unutma. Çünkü onu güçlü ve sağlıklı iken araman gerekir. Hastalık her yanını sarmış iken onun sana gelmesini bekleme.

وقال: أنا أغنى مِن مَلِك الفرس وأرخى بالاً، لأن القليل يقنعني، والكثير لا يقنعه؛ ولا أهتم بأحد وهو يهتمُّ بعالَمٍ.

وحكي أن ماقيدنوس رآه يوماً على شاطئ النهر يغسل بقولاً ويأكل منها فقال له: هذا طعامك؟ فقال ذيوجانس: لو أمكنك أنت أيضاً أن يكون هذا طعامك لم تأتِ باب ديونوسيوس المتغلّب.

وحُبِس له صديق فدخل إلى الإسكندر وقال له: أيُّها الملك! إن كان فلانٌ مسيئاً فَهبْ لي ذنبه؛ وإن كان بريئاً فكُنْ أنت الذي تُخلّي سبيله. فأمر بتخليته.

وسُئِل: لم جعلت خاتمك في يمينك؟ فقال: لأعرف المكلفين ومن لا يعنيه شأنه.

وسئل ما الغنى؟ فقال: الكفُّ عن الشهوات.

وسئل عن العشق فقال: مَرَضُ قلبِ رجلٍ فارغ لا هِمَّة له.

ومَرِض فعاده إخوانه فقالوا له: لا تجزَعْ فإنه أمرُ الله تعالى. فقال: ذلك إذن أشدُّ له!

وسئل: ما الكرم؟ فقال: النزاهة عن المساوئ.

ورأى شيخاً قد خضب فقال: إذا أخفيت شيبتك، أيها الرجل، تقدر أن تُخْفي هَرَمك؟!

ورأى شابّاً أحمق عليه خاتم ذهب فقال: ما وَضَع الذهبُ منك أكثرُ مما زيّنك.

وقال: اختر ذهابك إلى الطبيب على مجيء الطبيب إليك. وكذلك أَخْطِر ببالك طبيب النفس، وذلك أنه ينبغي أن تطلبه ما دمت قوياً صحيحاً، ولا تنتظر أن يستولي عليك المرض فيجيء هو إليك.

- Birisini yönettiğinde intikam alıyormuş gibi değil, hastalığını tedavi edecek gibi davran. Başkası tarafından yönetildiğinde ise doktora muayeneye giden hasta gibi ol.
- Bir kimsenin öfkelenmemesi için ne yapması gerektiği sorulunca Diyojen şöyle cevap vermiştir: "Bunun için şunları hep hatırda tutmalıdır: Kişi, her zaman hizmet görmez, bazen de hizmet eder; her zaman başkaları ona itaat etmez, bazen de onun başkalarına itaat etmesi gerekir; her zaman onun yükü taşınmaz, bazen de onun yük taşıması gerekir, her zaman başkaları ona sabretmez, bazen de onun başkalarına sabretmesi gerekir. Böyle düşünürse öfkesi azalır."
- Diyojen bir ara İskender'in huzuruna çıktığında yanında ona methiyeler düzen bir şair bulunuyordu. Bir anda yanında taşıdığı ekmeği çıkarıp yemeye başladı. Şaşkınlıkla ne yaptığının sorulması üzerine "Yalan dinlemekten daha faydalı bir şey yapıyorum." dedi.
- Kral, aralarında Diyojen'in de bulunduğu bazı kimselere gümüş kaplar verilmesini emretmişti. Diyojen bunları almakta gönülsüz davrandı. Bu isteksiz tutumu İskender'e iletilince "Köpek, ancak sahibi kendisine zarar verdiğinde onun peşinden gider." dedi. Bunu duyan Diyojen (kralın huzuruna çıkarak) "Ey kral, onu aç bırakırsan başkası ona ekmek gösterir, o da hemen onun peşine düşer." dedi.[25]
- Bir iyilik yapıyorsan ve bunu sadece başkalarının övgüsünü kazanmak amacıyla yapıyorsan bu durumda başkalarının övgüsünü kazanmak için kötülük yapan kişiden daha üstün değilsin demektir. Çünkü insanların çoğu işlediği kötülükleri insanların övgüsünü kazanmak için yaparlar.
- Muhatabının ne dediğini dinlemeden ve sahip olduğun bilgileri onun bilgileriyle karşılaştırmadan kimsenin önünde konuşma. Onu kendinden üstün bulursan söylediklerini kabul et ve ondan faydalan. Yok eğer üstünlük sende ise o zaman dilediğini söylersin.
- Diyojen öğrencilerine şöyle demiştir: "Kim size görüşünü iyi niyetle söylerse siz de ona seve seve itaat edin."
- "Neden nefsinle savaşmıyorsun?" diye sorulunca Diyojen: "Çünkü nefsim bana aittir. Onu kaybedersem ben neye dayanarak varlığımı devam ettiririm." demiştir.

وقال: ينبغي إذا دبرت إنساناً فلا تتشكل بشكل من يريد أن ينقم من أحد؛ ولكن تشكل بشكل من يكون صديقاً لعلاج دائه. وإذا دبَّرْتَ أيضاً لصلاحك فينبغي أن تتشكل تشكُّلَ المريض للطبيب.

وسئل: كيف ينبغي الإنسان ألا يغضب؟ قال: فليكن ذاكراً في كل وقتٍ أن ليس يجب أن يُخْدَم فقط، بل وأن يَخدُمَ؛ وأنه ليس يجب أن يُطاع فقط، بل وأن يطيع؛ وأنه ليس يجب أن يُحْتَمَل بل وأن يَحْتمِل، وأنه ليس يجب أن يُصْبَر عليه بل وأن يَصْبِر فإنه إن فعل ذلك قلَّ غضبه.

ودخل إلى الإسكندر وعنده شاعر يمدحه؛ فأخرج خبزاً كان معه وأقبل يأكل. فقيل له: أي شيء تعمل؟ فقال: ما هو أنفع من استماع الكذب.

وأمر الملك الجماعة بأواني فضةٍ وله بمثل ذلك، فأبى أن يأخذها. فُذكِر ذلك للإسكندر فقال: الكلب إذا أضرّبه صاحبه اتّبعه. فقال: أيها الملك! إذا جوّعته لَوَّحَ له غيرُك بخبزٍ فَتَبِعه.

وقال: إن كنت تفعل الجميل ولا تعمل ذلك الجميل إلاّ لتُحْمَد فلستَ أنت بأفضل ممن يفعل الشرّ يريد بذلك أن يحمد عليه، فإن كثيراً من الناس يفعلون الشرّ ليحمدوا عليه.

وقال: لا تتكلَّمْ بين يدي أَحَدٍ من الناس دون أن تسمع كلامه وتقيس ما في نفسك من العلوم إلى ما في نفسه. فإن وجدت الفضل له فأَمْسِك وحصّل فائدتك منه؛ وإن كان لك الفضل فانطقْ بما تشاء.

وقال لتلاميذه: من جمع لكم مع المحبّة رأياً فاجمعوا له مع المحبّة طاعة.

وقيل له: لِمَ لا تباشر الحربَ بنفسك؟ فقال: إنّما لي نفسي؛ فإذا ضيعتُها، فعلى أيّ شيء أُبْقي؟!

- "Kendine en çok hâkim olan kişi kimdir?" diye sorulunca Diyojen: "Nefsinin tutkularına yenik düşmeyendir." diye cevap vermiştir.
- "Falanca sadece kendi işiyle ilgileniyor." denilince Diyojen: "O hâlde zamanındaki herkesle arasında düşmanlık vardır." demiştir.
- "Falanca sana sırt çevirdi." denilince Diyojen: "Onun sırt çevirmesi ile önünü dönmesi ne çok birbirine benziyor!" demiştir.
- Diyojen kadınlara ilgi göstermediği için eleştirilince "Cinsel ilişki arzusu ile mücadele etmeyi aile geçindirmekle didinip durmaktan daha kolay buldum." demiştir.
- Lükse düşkün bir grup, Diyojen'in yaşam tarzını eleştirince "Ben sizinki gibi bir yaşam sürmek isteseydim bunu yapabilirdim. Siz ise isteseniz de benim gibi yaşayamazsınız." demiştir.
- Kendisine sövüp sayan birine "Taraflardan düşük olanın, diğerine üstün geldiği bir konuda sana üstün gelmek için didinecek değilim. Sen kendi içinde olanı söyledin. Küpün içinde ne varsa dışarı o sızar." demiştir.
- "Falanca sen yokken hakkında ağza alınmayacak laflar ediyor." denilince Diyojen: "Ben yokken beni dövse buna hiç aldırış etmezdim." demiştir.
- Diyojen zînet eşyaları ve kıyafetlerle eşlerinin sevgisini kazanmaya çalışan bir topluluğa: "Be adamlar! Siz böyle yaparak onlara kocalarını sevmeyi değil, zenginleri sevmeyi öğretiyorsunuz." demiştir.
- Çirkin söze çirkin sözle karşılık veren, daha aşağılık olan taraftır. Kişilikli insan, çirkin söze sabırla karşılık verendir.
- Musibetlerde kullanılabilecek en iyi araç sabırdır. Çünkü gerçekleşecek olan şeyden kaçan kişi, önünde sonunda kendisini arayanın eline düşecektir.
- Akıldan daha bereketli bir servet yoktur; bilgisizlikten daha büyük bir fakirlik yoktur; güzel ahlâktan daha hayırlı bir arkadaş yoktur; istişareden daha güvenilir bir yardımcı yoktur; başarıdan daha hayırlı bir komutan yoktur ve edepten daha hayırlı bir miras yoktur.
- Hastalık bedenin hapsidir, gam da ruhun.

وقيل له: من أملكُ الناسِ لنفسه؟ فقال: من لم تصرعه شهوته.

وقيل له: إن فلاناً لَمُقبلٌ على شأنه. فقال: إذن يُعادِي أهل زمانه.

وقيل له: فلانٌ قد أعرضَ عنك؟ فقال: ما أشبه إقباله بإدباره!

وعوتب على ترك النساء فقال: وجدتُ مكايدة الغُلْمة أيسرَ عليّ من الاحتيال لمصلحة العيال.

وعاب قومٌ من المترفين عيشَ ذيوجانس فقال: لو أردتُ أن أعيش عيشكم قدرتُ؛ ولو أردتم أن تعيشوا عيشي لم تقدروا.

وقال لرجلٍ وقد شتمه: لستُ أغالبك بأمرٍ الغالبُ فيه أنذلُ الفريقين، بل بما في إنائك نطقتَ وكلُّ إناءٍ ينضح بما فيه.

وقيل له: إن فلاناً يشتمك في غيبتك. فقال: لو ضربني وأنا غائبٌ ما باليتُ!

وقال لقومٍ رآهم يستميلون نساءهم بالحُليّ والحَلل: ياهؤلاء! إنكم إنما تعلمونهنَّ محبّة الأغنياء لا محبّة الأزواج.

وقال: المتلقي الشتم بالشتم أنذلُ؛ والكريم هو الذي يتلقى الشتم بالاحتمال.

وقال: إن أفضل الأداة عند المصائب الصبرُ، لأن الهارب مما هو كائنٌ إنما يتقلب في يدي الطالب.

وقال: لا مال أوفر من عقل، ولا فقر أشدُّ من جهل، ولا قرينَ خير من حُسْن الخلق، ولا ظهير أوثق من مشاورةٍ، ولا قائد خير من التوفيق، ولا ميراث خير من الأدب.

وقال: المرض حبس البدن، والغمُّ حبس الروح.

- "Neden zenginler âlimlerin kapısını aşındırmaz da âlimler zenginlerin kapısını aşındırır?" diye sorulunca Diyojen: "Çünkü âlimler malın değerini bilirler ama zenginler ilmin değerini bilmezler." diye cevap vermiştir.
- Soylu biri Diyojen'in annesinin bayağı bir kadın olduğunu söyleyerek onu ayıplar. Bunun üzerine Diyojen: "Benim şerefim benimle başlamıştır; senin şerefin ise sana (başkasından) ulaşmıştır." demiştir.
- Diyojen bir grupla bir arada bulundu ve uzun süre konuşmadı. "Neden bizim konuşmamıza katılmadın?" diye sorulunca "İnsan olanın nasibi kulaklarındadır, başkasının nasibi ise dilindedir." dedi.
- Diyojen, birinin kendisi hakkında çirkin şeyler konuştuğunu duydu ve "Allah'ın bizim hakkımızda bildiği doğrular, bu adamın attığı iftiralardan çok daha fazladır." dedi.
- "Falanca seni öldürmek istiyor." denilince Diyojen: "Söylediğini yaparsa bu onun için daha zararlı olur." dedi.
- Birisi Diyojen hakkında çirkin şeyler söyledi ama o hiç oralı olmadı. Bu tavrının nedeni sorulunca "Onun yaptığına cevap olarak, kendisi hakkında çirkin konuşmayan biri aleyhine çirkin konuşmuş olması yeter." cevabını verdi.
- Birisi bir gün ona "Düşmanımı hangi yolla üzebilirim?" diye sorunca "Son derece erdemli olarak." cevabını vermiştir.
- İyiliklerinin insanlar katında hak ettiği değeri bulmasını istiyorsan onları kendi gözünde büyütme.
- Bugün arkadaşına ayağına basması için ümit verme ki yarın senin tepene çıkmasın.
- Kadın, olması gereken bir eziyettir.
- İyiliği sırf iyilik olduğu için yapan kişi onu herkes için, kendisini öven ya da yeren herkesin gözü önünde yapmalıdır.
- İnsanların çoğunluğu yemek için yaşar, bense yaşamak için yiyorum. Yaşamakla da aklî açıdan iyi bir yaşamı amaçlıyorum.
- "Kişi dostunu ne zaman tanır?" diye sorulunca Diyojen: "Dost kara günde belli olur. Çünkü herkes iyi gün dostudur." demiştir.

وقيل (له): ما بال الأغنياء لا يأتون أبواب العلماء ويأتي العلماءُ أبواب الأغنياء؟ فقال: لمعرفة العلماء بقدر المال، وجهل الأغنياء بفضل العلم.

وعيَّره رجلٌ شريفُ الجنس بضعة أمه، فقال له ذيوجانس: أنا شرفي مِنِّى ابتدأ، وأنت شرفك إليك انتهى.

وحضر مع قومٍ فأطال الصمت. فقيل له: لِمَ لَمْ تَخُضْ معنا في الكلام؟ فقال: الحظ للمرء في أذنيه، والحظ لغيره في لسانه.

وسمع ذيوجانس رجلا يذكره بسوء فقال له: ما علمه الله تعالى منَّا أكثر مما تقول.

وقيل له: إن فلاناً يريد أن يهلكك. فقال: إنْ فَعَل ما يقول كان عليه أضر.

وشتمه رجلٌ فأمسك عنه: فقيل له في ذلك فقال: كفاه مسبَّةً أنه شتم من لم يشتمه.

وقال له رجلٌ يوماً: بماذا أغمُّ عدوّي؟ فقال: بأن تكون على غاية الفضيلة.

وقال: إذا أردت أن تَعْظُمَ محاسِنُك في عيون الناس فلا تَعْظُمَنَّ في عينيك.

وقال: لا تُطْمع صاحبك أن يطأ قدمك اليومَ فيطأُ عُنقك غداً.

وقال: المرأة هي أذىً لا بد منه.

وقال: الذي يفعل الخير للخير في نفسه يجب عليه أن يفعله بكل أحد، وبين يدي كل إنسان، وبين يدي المادح والذامّ له.

وقال: أما كثير من الناس فإنهم إنما يريدون بالعيش أن يأكلوا. فأما أنا فإني أريد بالأكل أن أعيش، وأريد بالعيش أن أعيش عيشاً جيداً عقليا.

وسئل: متى يعرف الرجلُ أصدِقاءه؟ فقال: عند الشدائد يُعرف ذلك، لأن كل واحد عند الرخاء صديق.

- Birisi kendisi hakkında çirkin konuşunca ona hiç kızmamış. Niye kızmadığı sorulunca da "Çünkü ya yalan söylüyordur ya da doğru. Doğru söylüyorsa doğruyu söyledi diye ona kızamam. Yalan söylüyorsa onun söylediği gibi olmadığım için zaten kızmama gerek yok." diye cevap vermiştir.
- Diyojen birinin gevezelik ettiğini görünce "Kulaklarına karşı insaflı ol; çünkü söylediğinden daha fazlasını dinleyesin diye sana iki kulak ama bir ağız verildi." demiştir.
- Diyojen krallardan birine şöyle demiştir: "Umutla kapına geldim, cefanı sabırla sineye çektim. Kimilerinin şanslarının yardımıyla sana yaklaştıklarını, kimilerinin ise şanssızlıkları yüzünden sana yanaşamadıklarını gördüm. Yakınında olanlar bu hâllerinin kalıcı olduğuna güvenmemeli, sana uzak düşenler ise ümidini kesmemelidir. Tanımanın ilk adımı sınamaktır. Sen de sına ve öyle karar ver."
- İskender, meclisindekilere "Sevap nasıl kazanılır?" diye sorunca Diyojen şu cevabı vermiştir: "İyilikler yaparak kazanılır. Efendim! Siz tek bir günde bütün bir halkın bir ömür boyu kazanamadığı kadar sevap kazanabilirsiniz."
- Diyojen bir gün vergi memuru ile karşılaşır. Vergi memuru ona "Bir şeyin var mı?" diye sorar. O da "Evet." diye cevaplayarak dağarcığını yere bırakır. Vergi memuru dağarcığın içini karıştırır ama hiçbir şey bulamaz. Diyojen'e dönerek "Söylediğin şey nerede?" diye sorar. Diyojen, göğsünü açarak "Senin göremeyeceğin ve elde edemeyeceğin yerde, işte buradadır." diye cevap verir.
- Diyojen, hikmet öğrenen yakışıklı bir genç görünce ona şöyle demiştir: "Yüz güzelliğinden kaynaklanan sevgiye nefis güzelliğinden kaynaklanan sevgiyi de ekleyerek ne iyi ettin!"

Doğrusunu Allah bilir.

وشتمه رجلٌ فلم يغضب. فقيل له: لم لا تغضب؟ فقال: لا يخلو إمَّا أن يكون صادقاً أو كاذباً. فإن كان صادقاً فما ينبغي لي أن أغضب عليه من الحق، وإن كان كاذباً فبالحري أن لا أغضب إذ لم أكُن على ما قال.

وسمع رجلا مهذاراً فقال له: أَنْصِفْ أذنيك، فإنما جُعِلَتْ لك أذنان وفم واحد لتسمع أكثر مما تقول.

وقال لبعض الملوك: «رحلتُ إليك بالأمل، واحتملتُ جفوتك بالصبر، وقد رأيتُ عندك رجالاً قَرَّبهم الحظ، وآخرين باعدهم الحرمان، فلا ينبغي للمقرّب أن يأمن، ولا للمباعد أن ييأس فان أول المعرفة الاختبار فابْلُ واختبر».

وسأل الإسكندر جلساءه: بأي شيء يكتسب الثواب؟ فقال له ذيوجانس: بأفعال الخيرات؛ وإنك أيها الملك لتقدر أن يكتسب في يوم واحد ما لا تكتسبه الرعية في دهرها.

ومرّ بعشَّار فقال له العشّار: أمَعَك شيء؟ فقال: نعم! ووضع مخلاته. فقتشها فلم يجد فيها شيئاً، فقال: أين ما قلت؟ فكشف عن صدره فقال: هو ها هنا حيث لا تقدر عليه ولا تراه.

ورأى غلاماً حسن الصورة يتعلم الحكمة، فقال له: أحسنتَ إذ قرنت بمحبّة حُسْنِ وَجْهك محبّةَ حُسْنِ نَفسِك.

والله أعلم.

[11]

ZÂHİD SOKRATES'İN HABERLERİ

Sokrates [Σωκράτης] Yunanca'da "adalete sarılan" anlamındadır. Sokrates, Sophroniskos'un oğlu olup Atina'da doğmuş, orada yaşamış ve ölmüştür. Üç erkek çocuğu olmuştur. Erdemlilerin nesillerinin devam etmesini sağlamak için (zorla) evlendirilmeleri yönündeki âdete dayalı olarak evlenmek mecburiyetinde kalınca -cahilliğine katlanmaya alışarak yakın uzak herkesin cehaletine tahammül edebilmek için- küstahlıkta eşi benzeri olmayan ahmak bir kadınla evlenmiştir.

Bilgeliği yüceltmekte öyle bir noktaya varmıştır ki onun bu tavrı kendisinden sonraki bilgelik sevdalılarına zararlı olmuştur. Çünkü hikmetin, korunmak amacıyla kâğıtlara yazılmaması gerektiğini savunuyor ve şöyle diyordu: "Hikmet, temiz ve kutsaldır, bozulmamış ve kirlenmemiştir. Bundan dolayı onu sadece canlı nefislere emanet etmemiz, ölü derilerden uzak tutmamız ve azgın kalplerden korumamız gerekir."

Bundan dolayı ne bir kitap yazmış, ne de öğrencilerinden herhangi birine söylediklerini not aldırmıştı. Bilgisini onlara sadece sözlü olarak aktarırdı. Bu tavrı hocası Timaios'tan öğrenmişti. Şöyle ki küçükken hocasına "Neden senden duyduğum hikmetleri yazmama müsaade etmiyorsun?" diye sorunca o, "Seni ölü hayvan derilerine güvendirerek canlı zihinlerden uzaklaştırmak istemiyorum. Düşün ki yolda karşına çıkan biri sana ilmin şerefini soruyor. Böyle bir durumda ona 'eve gidelim de kitaplara bir bakalım' desen doğru olur mu? Doğru olmayacağına göre o zaman sen ezberlemeye bak" demiştir. Bunun üzerine Sokrates ezbere devam etti.

Dünyaya az değer veren zâhid biriydi. Yunan kralları sefere çıktıklarında bilgelerini de yanlarında götürürlerdi. Dönemin kralı bazı işlerini halletmek için çıktığı bir seferde Sokrates'i de yanına almıştı. Sokrates, karargâhta kırık bir fıçının altına sığınıyor ve böylelikle soğuktan korunmaya çalışıyordu. Güneş doğunca oradan çıkarak ısınmak için güneş alan bir yere oturuyordu. Bundan dolayı kendisine "Sokrat-ı hub" (fıçının Sokrat'ı) denilmiştir. Bir gün kendisi fıçının üzerindeyken kral onunla karşılaşır ve "Sokrates, seni niye göremiyoruz, bizim huzurumuza gelip gitmekten seni alıkoyan nedir?" diye sorar.

[١١]

أخبار سقراطيس الزاهد

ومعنى سقراطيس باليونانية «المعتصم بالعدل»، وهو ابن سقرونسقس ومولده ومنشؤه ومنيّته بأثينية. وخلّف من الولد ثلاثةً ذكوراً. ولما أُلْزِم التزويج على عادتهم في إلزام الأفاضل بالتزويج ليبقى نسله بينهم طلب تزوج المرأة السفيهة التي لم يكن لها شِبْهٌ في السلاطة ليعتاد جهلها والصبر عليها ويقدر أن يحتمل جهل العامة والخاصّة.

وبلغ من تعظيمه الحكمة مبلغاً أضرّ بمن بعده من محبّي الحكمة، لأنه كان من رأيه ألا يستودع الحكمة الصحف والقراطيس تنزيها عن ذلك؛ ويقول: «إن الحكمة طاهرة مقدسة غير فاسدة ولا دنسة فلا ينبغي لنا أن نستودعها إلاّ الأنفس الحيّة وننزهها عن الجلود الميّتة ونصونها عن القلوب المتمردة».

فلم يصنّف كتاباً ولا أملى على أحدٍ من تلاميذه ما أثبته في قرطاس. وإنما كان يلقنهم علمه تلقيناً لا غير وتعلم ذلك من أستاذه طيماوس فإنه قال له في صباه: لِمَ لا تدعني أدوّن ما أسمع منك من الحكمة؟ فقال له: ما أوثقك بجلود البهائم الميّتة، وأزهدك في الخواطر الحيّة! هَبْ أن إنساناً لقيك في طريقٍ فسألك عن شرف العلم، هل كان يحسن أن تحيله على الرجوع إلى منزلك والنظر في كتبك؟! فإن كان لا يحسن فالزم الحفظ. فلزمه سقراطيس.

وكان زاهداً في الدنيا قليل المبالاة بها. وكان من رسوم ملوك اليونانيين إذا حاربوا أخرجوا حكماءهم في أسفارهم. فأخرج الملكُ سقراط معه في سفره فخرج فيها لبعض مهماته. وكان سقراط يأوي في عسكره ذلك إلى زيرٍ مكسورٍ يستكنُّ فيه من البرد؛ فإذا طلعت الشمس خرج منه، فجلس عليه يستدفئ بالشمس. ولأجل ذلك سُمّي «سقراط الحب». فمر به الملك يوماً وهو على ذلك الزير فوقف عليه وقال: ما لنا لا نراك يا سقراط؟ وما يمنعك من المصير إلينا؟

Sokrates: "Meşguliyetten efendim!" der. Kral, ne ile meşgul olduğunu sorar. Sokrates: "Hayatı devam ettiren şeylerle" cevabını verir. Kral: "Yanımıza gel git. Bizim huzurumuzda senin her zaman yerin vardır." der. Sokrates: "Efendim! Sizin yanınızda yerim olduğunu bilseydim bunu yapardım." der. Kral: "Duyduğuma göre sen putlara tapınmanın zararlı olduğunu söylüyormuşsun." der. Sokrates: "Hayır ben böyle söylemedim." der. Kral: "Peki ne söyledin?" diye sorunca Sokrates: " Dedim ki: putlara tapınmak krala faydalı, Sokrates'e zararlıdır. Çünkü kral putlar vasıtasıyla halkını ıslah eder ve vergi toplar. Sokrates ise bilir ki putlar ne bir fayda, ne de bir zarar verebilir. Çünkü o, kendisine rızık veren ve yaptığı iyilik veya kötülüklerin karşılığını verecek olan bir yaratıcısı olduğunu itiraf etmektedir." Bunun üzerine kral: "Benden bir isteğin var mı?" diye sorar. Sokrates: "Evet, atını önümden çekebilirsin. Çünkü askerlerin güneşten aldığım ışığı engelliyor." der. Bunun üzerine kral, herkes onu sevsin diye ona ipek ve diğer değerli kumaşlardan kaliteli giysiler, mücevherât ve yüklü miktarda para verir. Sokrates: "Efendim! Hayatı ikame edecek şeyi vaad ettiniz ama ölümü ikâme edecek şeyler verdiniz. Sokrates'in taş parçalarına, kuru otlara ve ipek böceklerinin oyuncaklarına ihtiyacı yoktur. Efendim! Biliniz ki Sokrates'in ihtiyaç duyduğu şey, her nereye gitse zaten onun yanındadır." der.

Sokrates de Pisagor'un yaptığı gibi sözünde rumuzlar kullanırdı. Rumuzlu sözlerinden birkaçı şunlardır:

- "Hayatın nedenini araştırınca ölümü buldum. Ölümü bulunca nasıl yaşamam gerektiğini öğrendim." Yani Tanrısal bir hayat sürmek isteyen kişi, kendisine bahşedilen güç nispetinde bütün beden fiillerini terk edip nefsini öldürmelidir. Bunu yapabilirse Tanrısal bir hayat yaşayabilir.
- "Geceleyin yarasaların yuva yapmadığı yerlerde konuş." Yani tek başına kaldığında nefsinle konuşmalı ve düşünceni yoğunlaştırmalısın. Ayrıca nefsinin maddi hazlardan haberdar olmasını engellemelisin.
- "Beş gediği kapa ki illetin meskenini aydınlatasın." Yani beş duyu organını faydasız işlerle uğraşmaktan alıkoy ki nefsin aydınlansın.
- "Kaba temiz şey doldur." Yani aklını anlayış, kavrayış ve hikmetle doldur.

فقال: الشغل أيها الملك. فقال: بماذا؟ فقال: بما يقيم الحياة. قال: فصِرْ إلينا فإن هذا لك مُعَدٌّ عندنا أبداً. قال: لو علمت أيها الملك أني أجد ذلك عندك لم أدعه. قال: بلغني أنك تقول إن عبادة الأصنام ضارّة. فقال سقراط: لم أقل هكذا. قال: فكيف قلت؟ قال: إنما قلت إن عبادة الأصنام نافعة للملك ضارّةٌ بسقراط، لأن الملك يصلح بها رعيّته ويستخرج بها خراجه، وسقراط يلم أنها لا تضرّه ولا تنفعه، إذ كان مقرّاً بأنّ له خالقاً يرزقه ويجزيه بما قدم من سيئ أو حسن. قال: فهل لك من حاجة؟ قال: نعم! تصرف عنانَ دابتك عني، فقد سترتني جيوشك من ضوء الشمس. فدعا له الملك بكسوة فاخرة من ديباج وغيره، وبجوهر ودنانير كثيرة ليحبوه بها. فقال له سقراط: أيها الملك! وعدت بما يقيم الحياة، وبذلت ما يقيم الموت؛ ليس لسقراط حاجة إلى حجارة الأرض وهشيم النبت ولُعاب الدود. اعلم أيها الملك: الذي يحتاج إليه سقراط هو معه حيث تَوَجّه.

وكان سقراط يَرْمِزُ في كلامه مثل ما كان يفعل فيثاغورس. فمن كلامه المرموز

قوله: «عندما فتّشت عن علّة الحياة وجدتُ الموت؛ وعندما وجدت الموتَ عرفت حينئذ كيف ينبغي أن أعيش.» أى: أن الذي يريد أن يحيا حياة إلٰهية ينبغي أن يميت نفسه من جميع الأفعال الجسميَّة على قدر القوة التي مُنِحها، فإنه حينئذ يتهيأ له أن يعيش حياة الحق.

وقال: «تكلم بالليل حيث لا تكون أعشاش الخفافيش.» أى ينبغي أن يكون كلامك عند خلوتك لنفسك وأن تجمع فكرك، وامنع نفسك أن تطلع في شيء من الأمور الهيولانيات.

وقال: «اسْدُدْ الخمس الكوى لتضيء مسكن العلّة.» أى غمّض حواسَّك الخمس عن الجولان فيما لا يجدي لتضيء نفسك.

وقال: «املأ الوعاء طيباً.» أي أوْعِ عَقْلَك بيانًا وفهما وحكمة.

- "Üçgen havuzu boş kaplardan boşalt." Yani bütün kötülüklerin kaynağı olan nefsin üç kuvvetinden kaynaklanan bütün elemlerden kalbini uzak tut.
- "Siyah kuyrukluyu yeme." Yani hata yapmaktan kaçın.
- "Ölçüyü aşma." Yani hakka tecavüz etme.
- "Ölüm anında karınca olma." Yani nefsini öldürmekle uğraşırken bir yandan da zahire toplamakla meşgul olma.
- "Bilesin ki bahar vaktinin bulunmadığı hiçbir zaman yoktur." Yani her zaman erdem sahibi olabilirsin, buna bir engel yoktur.
- "Üç yolu araştır. Bulamadığında bunlar için derin bir uykuya dalmaya razı ol." Yani somut varlıkların bilgisini, soyut varlıkların bilgisini ve soyut da olsa somut varlıklarla birlikte var olan şeylerin bilgisini araştır. İçinden çıkamadıkların olursa o zaman bunlardan yoksun kalmaya razı ol.
- "Dokuz, birden daha mükemmel değildir." Yani on sayısı birleşik bir sayı olup dokuzdan çoktur. Dokuz sayısı on olabilmek için bir eklenmesi gerekir. İşte bunun gibi dokuz erdem de Allah korkusu, sevgisi ve murakabesi ile tamamlanıp kemâle ulaşır.
- "On iki (şey) ile (diğer) on iki (şey)i elde et." Yani iyilik ve kötülük işlediğin on iki organla erdemler kazan. Bu organlar, iki göz, iki kulak, burun, dil, iki el, iki ayak ve cinsel organ. Yine yılın on iki ayında bu dünyada insanın düşüncesini ve marifetini kemâle erdiren övgüye değer şeyler yap.
- "Siyahla ek, beyazla biç." Yani ağlayarak ek, gülerek biç.
- "Tacı kaldırıp (yere vurarak) paramparça etme." Yani iyi âdetleri terk etme, çünkü onlar bütün insanlığı tacın başı kuşattığı gibi kuşatır.

وقال: «أفرغ الحوض المثلث من القلال الفارغة.» أى أَقْصِ عن قلبك جميع الآلام العارضة في الثلاثة الأجناس من قوى النفس التي هى أصل جميع الشرّ.

وقال: «لا تأكل الأَسْوَدَ الذَّنَبِ.» أي احذر الخطيئة.

وقال: «لا تجاوزنَّ الميزان.» أى لا تجاوز الحق.

وقال: «عند الممات لا تَكُنْ نملةً.» أي في وقت إماتتك لنفسك لا تقتن ذخائر الحسِّ.

وقال: «ينبغي أن تعلم أنه ليس زمان من الأزمنة يفقد فيه زمان الربيع.» أي لا مانع لك في أي زمانٍ من اكتساب الفضائل.

وقال: «افحص عن ثلاث سُبُل فإذا لم تجدها فارض أن تنام لها نوم المستغرق.» أى افحص عن علم الأجسام، و علم ما لا جسم له، وعلم الذي هو موجود وإن كان لا جسم له فهو موجود مع الأجسام. وما اعتاص منها عليك فارْضَ بالإمساك عنه.

وقال: «ليست التسعة بأكمل من واحدٍ.» أي العشرة هي العقد من العدد،وهى أكثر من تسعةٍ؛ وإنما تكمل التسعة لتكون عشرةً بالواحد، وكذلك الفضائل التسع تمّ تكمل بخوف اللّه عز وجلّ ومحبّته ومراقبته.

وقال: «اقتنِ بالاثني عشر اثنتي عشرة.» يعني بالاثني عشر عضوا التي تكتسب بها البر والإثم اكتسب الفضائل وهي: العينان، والأذنان، والمنخران، واللسان، واليدان، والرجلان والفرج. وأيضاً بالاثني عشر شهراً اكتسب أنواع الأشياء المحمودة المكمِّلة للإنسان في تدبيره ومعرفته هذا العالم.

وقال: «ازرع بالأسود واحصد بالأبيض.» أي ازرع بالبكاء واحصد بالسرور.

وقال: «لا تشيلنَّ الإكليل وتهتكه.» أي السُّنَن الجميلة لا ترفضها، لأنها تحوط جميع الأمم كحياطة الإكليل بالرأس.

Çağdaşları ona puta tapmanın doğru olup olmadığını sorunca onları puta tapmaktan sakındırıp bunu bâtıl sayarak insanların puta ibadet etmesini yasakladı. Onlara "konuşamayan, duyamayan ve etrafında gerçekleşen olayları algılayabilecek hiçbir araca sahip olmayan taştan yontulmuş" putlara değil; "tek olan, kimseye ihtiyaç duymayan (samed), bütün varlıkların yaratıcısı olan, her şeyi bilen, hikmet ve sonsuz kudret sahibi olan" Yüce Varlık'a ibadet etmelerini emretti.

İnsanları iyilik yapmaya teşvik ederek örfe uygun davranmalarını emretti ve çirkin işler yapmalarını yasakladı.

Çağdaşlarından çekinirdi. Bundan dolayı kavminin, söyleyeceği sözleri içlerine sindiremeyeceklerini bildiği için akıbete dair doğru düşüncelerini tam olarak söylemezdi. Çağında yönetimi elinde bulunduran krallar ve din adamları onun bu daveti ile kastettiği şeyi, yani putları inkâr etme ve insanların putlara tapmasını engelleme amacı güttüğünü anlayınca öldürülmesi için aleyhinde tanıklık ettiler. Onun öldürülmesine karar verenler Atina'nın onbir hâkimiydi. Bunun üzerine Konion denilen (baldıran) zehiri içirildi. Çünkü hâkimlerin onun ölümüne karar vermesi kralın ağırına gitmişti. Ne var ki onlara karşı gelmesi de mümkün değildi. Sokrates'e: "Dilediğin ölümü seç" dedi. Sokrates zehir içerek öldürülmeyi tercih etti. Kral da onun bu tercihini uygun buldu.

Sokrates'in idamına karar verildikten sonra bir olaydan dolayı cezanın infazı aylarca ertelenmiştir. Şöyle ki her yıl Apollon tapınağına gönderilen yük gemisi, fırtına sebebiyle mahsur kaldı ve aylarca gecikti. Onların âdeti ise, o gemi tapınaktan Atina'ya dönünceye kadar kan akıtmamaktı. Sokrates zindanda kaldığı süre içinde öğrencileri hep onun ziyaretine gidip geldiler. Bir gün yanına girdiler ve Kriton: "Gemi yarın veya ertesi gün geliyor. Biz istiyoruz ki senin için bu insanlara yüklü bir mal verelim ve gizlice çıkıp Roma'ya gidip oraya yerleşelim. Böylece onların elinden kurtulmuş olursun." dedi. Sokrates: "Biliyorsunuz ki benim mal varlığım dört yüz dirhem bile etmez." dedi. Kriton: "Yapacağımız ödemeyi sen karşılayacaksın demiyorum. Çünkü biz senin bu insanların istediği miktarı ödeyecek imkâna sahip olmadığını zaten biliyoruz. Fakat bizim mallarımız onların istediğine yeter de artar bile. Biz senin kurtuluşun için bu malı vermeye hazırız. Aksi takdirde seni kaybedeceğiz." dedi.

وكان أهل دهره لما سألوه عن عبادة الأصنام صدهم عنها وأبطلها ونهى الناسَ عن عبادتها وأمرهم بعبادة الواحد الصمد الباري الخالق العالم بما فيه الحكيم القدير، لا الحجر المنحوت الذي لا ينطق ولا يسمع ولا يحسُّ بشيء من الألات.

٥ وحَضَّ الناس على البر وفعل الخيرات، وأمرهم بالمعروف ونهاهم عن المنكرات.

فى تَقِيَّةٍ من أهل زمانه، ولم يقصد استكمال صواب التدبير لعلمه بأنهم لا يقبلون ذلك منه. فلما علم الرؤساء في وقته من الكهنة والأراكنة ما رامه من دعوته: فإنَّ رأيه نَفْيُ الأصنام وردُّ الناس عن عبادتها شهدوا عليه ١٠ بوجوب القتل. وكان الموجبون عليه قضاة آثينس الأحد عشر، وسقى السُّم الذي يقال له قونيون لأن الملك لما أوجب القضاةُ عليه القتلَ ساءه ذلك ولم يمكنه مخالفتهم، فقال: اختر أي قتلةٍ شيءتَ. فقال: بالسم فأجابه إلى ذلك.

والذي أَخر قتل سقراط شهوراً بعدما أوجبوه عليه منه أن المركب الذي ١٥ كان يُبْعَث به في كل سنة إلى هيكل أفولون ويحمل إليه فيه ما يحمل عَرَضَ له حَبْسٌ شديد لتعذير الريح فأبطأ شهوراً. وكان من عادتهم أن لا يراق دمٌ ولا غيره حتى يرجع المركب من الهيكل إلى آثينس. وكان أصحابه يختلفون إليه في الحبس طول تلك المدّة. فدخلوا إليه يوماً فقال له أقريطون منهم: إن المركب داخلٌ غداً أو بعد غد. وقد اجتهدنا في أن ٢٠ ندفع عنك مالاً إلى هؤلاء القوم ونخرج سِرّاً فنصير إلى رومية فنقيم بها حيث لا سبيل لهم عليك. فقال له: قد تعلم أنه لا يبلغ ملكي أربعمائة درهم. فقال له أقريطون: لم أقل لك هذا القول على أنك تغرم شيئاً لأنّا نعلم أنه ليس في وسعك ما سأل القوم؛ ولكن في أموالنا سعة لذلك وأضعافه، وأنفسنا طيبة بأدائه لنجاتك، وإلاّ ففجع بك.

Sokrates ona "Kriton!" dedi, "Bana bu cezanın verildiği ülke benim kendi ülkem, halkımın ülkesidir. Halkım bana bu muameleyi reva görmüştür. Ne var ki ben bunu hak edecek hiçbir şey yapmadım. Yaptığım tek şey, zulme karşı gelmek ve "yaratıcıyı inkâr edip O'ndan başka putlara tapmak" gibi bazı icraatları ve bu icraatların sahiplerini eleştirmektir. Öldürülmemi gerekli kılan bu durum ben her nereye gitsem benimle olacaktır. Ben nerede bulunursam bulunayım hakka destek çıkmaktan, bâtılı ve bâtıl yolda olanları eleştirmekten geri durmam. Roma halkı, bu konuda benim halkımdan daha acımasızdır. Ben nereye gidersem gideyim hakkın yanında yer alacağıma göre burası gibi orası da benim için güvenli bir yer olmayacaktır."

Kriton: "Çocuklarını, aileni ve onların başına gelecek sıkıntıları düşün." dedi.

Sokrates: "Roma'da da farklı bir şeyle karşılaşmayacaklar. Hiç olmazsa burada sizin yanınızda zayi olmazlar." dedi.

Üçüncü gün öğrencileri her zamanki gibi erkenden geldiler. Gardiyan gelerek kapıyı açtı. On bir hâkim gelip içeri girdiler ve bir süre orada kaldıktan sonra yanından ayrıldılar. Ayağındaki demiri çıkarmışlardı. Gardiyan gelip Sokrates'in öğrencilerini onun yanına aldı. Selam verip oturdular. Sokrates yatağından inerek yere oturdu. Dizlerini açarak elleriyle ovuşturdu.

Sonra şöyle dedi: "Takdir-i ilâhî ne acayip! Zıtları birbirinin yanına koymuş. Bir haz varsa mutlaka ardından bir acı geliyor; acıyı da mutlaka bir haz takip ediyor."

Sokrates'in bu sözü onlar arasında bir konuşmayı başlatmış oldu. Simyas (Simmias) ve Fidon (Phaidon) (?) nefsin fiilleri hakkında bir soru sordu. Konu üzerinde o kadar çok konuştular ki "nefis" konusu da sağlam ve etraflı bir şekilde ele alındı. Sokrates, sevinçli olduğu ve kendini iyi hissettiği zamanlarda konulara böyle derinlemesine dalardı. Öğrencileri onun bu gözü pekliğine, ölümle dalga geçen hâline ve bulunduğu hiçbir yerde haktan ödün vermeyişine hayranlık duyuyorlardı. Ölümden uzak olduğu zamanlarda sahip olduğu ahlâk ve güzel hâllerinden hiçbirini (ölümle burun buruna geldiği bu zindanda bile) terk etmemişti. Öğrencileri ise ondan ayrılacakları için anlatılmaz bir üzüntü içindeydiler.

فقال له سقراط: يا أقريطون! هذا البلد الذي فُعِل بي فيه ما فُعِل هو بلدي وبلد جنسي. وقد نالني فيه من جنسي ما رأيت. ولم يوجب ذلك عليّ لأمرٍ أستحقّه بل لمخالفتي الجور ولطعني على الأفعال الجارية وأهلها من كُفرهم بالباري سبحانه وتعالى، وعبادتهم الأوثان من دونه، والحال التي أوجب بها عليَّ القتل هي معي حيث توجَّهْتُ. وإني لا أدع نصرة الحق والطعن على الباطل والمبطلين حيث كنت. وأهل رومية أبعدُ شيء رحماً من أهل مدينتي. فهذا الأمر إذا كان باعثة على الحق و نصرة الحق حيث توجهت فغير مأمونٍ عليّ هناك مثل الذي أنا فيه.

قال له أقريطون: فتذكّر ولدك وعيالك وما يُخاف عليهم من الطبيعة.

فقال له: الذي يلحقهم برومية مثل ذلك، إلاّ أنهم ها هنا أحرى ألا يضيعوا معكم.

ولما كان اليوم الثالث بكر تلاميذه إليه على العادة. وجاء قيِّم السجن ففتح الباب وجاء القضاة الأحد عشر فدخلوا إليه فأقاموا مليّاً ثم خرجوا من عنده وقد أزالوا الحديد عن رجليه. وخرج السجان إلى تلاميذه فدخل بهم إليه فسلموا عليه و جلسوا عنده. فنزل سقراط من السرير وقعد على الأرض ثم كشف عن ساقيه ومسحهما وحكهما.

وقال: «ما أعجب فعل السياسة الإلٰهية حيث قَرَنَتْ الأضدادَ بعضَها ببعض! فإنه لا يكاد أن تكون لذة لا يتبعها ألم، ولا ألم تتبعه لذة.»

وصار هذا القول سبباً لدوران الكلام بينهم. فسأله سيمياس وفيدون عن شيء من الأفعال النفسية. كثرت المذاكرة بينهم حتى استوعب الكلام في النفس بالقول المتقن المستقصى، وهو على ما كان يعهد عليه في حال سروره وبهجته وفرحه في بعض المواضع، والجماعة يتعجبون من صرامته وشدّة استهانته بالموت ولم يَنْكُلْ عن تقصِّي الحق في موضعه، ولم يترك شيئاً من أخلاقه وأحوال نفسه التي كان عليها في زمان أَمْنه من الموت، وهم من الكَمَد والحزن لفراقه على حالة عظيمة.

Simyas dedi ki: "Sen bu hâldeyken sana böyle derin sorular sormak bizim çok ağırımıza gidiyor, bu yaptığımızın çok çirkin bir davranış olduğunun farkındayız. Ne var ki kendimizi bu konuyu irdelemekten uzak tutarsak yarın çok pişman olacağız, yeryüzünde bizim sorularımıza cevap verecek kimseyi de bulamayacağız."

Sokrates şöyle dedi: "Simyas! Merak ettiğin ne varsa sormaktan çekinme. Ben asıl sen böyle konulara merak duyarsan mutlu olurum. Hakkı araştırma isteği konusunda benim açımdan içinde bulunduğum durum ile başka bir durum arasında hiçbir fark yoktur. Çünkü belki biz şerefli, erdemli ve övgüye layık arkadaşlarımızı kaybediyoruz ama öteden beri söylediğimiz sözlerimizin hâlâ arkasındayız; hem Aşil gibi, Alas gibi, Herkül ve daha nice ahlâkî erdem sahibi insan gibi, övgüye değer ve şeref sahibi olan diğer kardeşlerimizin yanına gidiyoruz."

Nefs hakkındaki sohbet iyice derinleşip kastettikleri noktaya geldiklerinde ona âlemin yapısını, feleklerin hareketlerini ve ana elementlerin (ustukusların) terkibini sordular. O da bütün bu sorulara tek tek cevap verdi. Sonra ilâhî ilimler ve sırlar hakkında birçok şey anlattı.

Anlattıklarını bitirince şöyle dedi: "Sanırım yıkanıp elimizden geldiğince dua etme vaktimiz geldi. Kimseye ölü yıkama yükü yüklemeyelim. Kader [Ειμαρμενα, Heimarmena] bizi çağırdı. Biz Zeus'a doğru yola çıkıyoruz, siz de ailelerinizin yanına dönüyorsunuz."

Sonra ayağa kalkıp bir odaya girdi, yıkandı, dua etti ve uzun süre orada kaldı. Öğrencileri ise onu kaybetmekle hem onun, hem de kendilerinin nasıl bir musibete düştüklerini konuşuyorlardı. İlim sahibi bir bilgeyi ve şefkatli bir babayı kaybedecekler ve onun ardından âdeta yetim kalacaklardı.

Odadan çıkınca çocuklarını ve ailesini çağırttı. Bir büyük, iki de küçük oğlu vardı. Onlara veda edip tavsiyelerde bulunarak geri gönderdi.

Kriton: "Ailen, çocukların ve diğer işlerin konusunda bize ne buyursun?" dedi.

فقال له سيمياس: إن في التقصّي في السؤال عليك مع هذه الحال لثقلا علينا شديداً وقبحاً في العشرة؛ وإن الإمساك في التقصّي عن البحث لحسرة غداً عظيمة مع ما نعدم في الأرض من وجود الفاتح لما نريد.

قال سقراط: يا سيمياس! لاتدعنّ التقصى لشيء أردته، فإن تقصّيك لذلك هو الذي أُسَرّ به. وليس بين هذه الحالة عندي وبين الحالة الأخرى فرقٌ في الحرص على تقصّي الحق؛ فإنَّا، وإن كنا نعدم أصحاباً ورفقاء أشرافا محمودين فاضلين، فإنا أيضاً وإن كنا معتقدين ومتيقنين للأقاويل التي لم تزل تسمع منّا فإنا أيضاً نُصَيَّر إلى إخوان أُخَر فاضلين أشراف محمدين منهم أشيلاوس وأياس وارقيلس وجميع من سلَف من ذوى الفضائل النفسانية.

ولمّا تصرم القول في النفس وبلغوا فيها الغرض الذي أرادوه سألوه عن هيئة العالم وحركات الأفلاك وتركيب الاسطقسات؛ فأجابهم عن جميعه ثم قصّ عليهم قصصاً كثيرة في العلوم الإلٰهية والأسراس الربانية.

ولما فرغ من ذلك قال: أمّا الآن فأظنه قد حضر الوقت الذي ينبغي لنا أن نستحمّ فيه ونُصلّي ما أمكننا ولا نكلف أحداً حَمَّام الموتى فإنّ الأمارمانى قد دعانا ونحن ماضون إلى زاوس، وأما أنتم فتمضون إلى أهاليكم.

ثم نهض فدخل بيتاً فاستحم فيه وصلّى وأطال اللبث، والقوم يتذاكرون عظيم المصيبة بما نزل به وبهم من فقده وأنهم يفقدون حكيماً عالماً وأباً مشفقاً ويبقون بعده كاليتامى.

ثم خرج فدعا بولده ونسائه وكان له ابن كبير وابنان صغيران فودّعهم ووصّاهم وصرفهم.

فقال له أقريطون: فما الذي تأمرنا أن نفعله في أهلك وولدك وغير ذلك من أمرك؟

Sokrates: "Başka bir isteğim yok. Öteden beri neler istiyor idiysem yine onları istiyorum. Kendinizi düzeltmeye çalışın. Bunu yaparsanız beni de, benimle ilişkili olan herkesi de memnun etmiş olursunuz" dedi ve bir süre sustu, orada bulunanlar da sustular.

Bir süre sonra on bir hâkimin uşağı gelerek şöyle dedi: "Sokrates! Gördüğüm kadarıyla yürekli bir adamsın. Biliyorsun ki senin ölüm sebebin ben değilim, ölüm sebebin bu on bir hâkimdir. Ben ise bana emredileni yerine getirmekle görevliyim, buna mecburum. Sen bugüne kadar bu zindana düşenlerin en hayırlısısın. Şimdi şu ilacı gönüllüce iç ve acısına katlan."

Bunları söyledikten sonra gözleri yaşararak çekildi. Sokrates ona: "Sen bunu yapacaksın ve bunu yaptığın için kınanacak değilsin." dedikten sonra kısa bir süre sustu. Sonra Kriton'a dönerek: "Adama söyle de ecel şerbetini getirsin." dedi. Kriton, adamı çağırttı. Adam yanında ecel şerbeti ile içeri girdi. Sokrates onu alarak içti. Onu içerken görünce çok üzüldüler ve kendilerine hâkim olamayarak feryat figan ağladılar. Sokrates onlara dönerek bu davranışlarını kınadı ve onlara: "Biz, kadınları böyle yapmasınlar diye gönderdik." dedi. Onun bu sözünden utandılar ve çok üzgün olmalarına rağmen sırf onun sözünü tutmak için sustular. Sokrates ayağa kalktı ve bir süre gezindi. Sonra uşağa: "Ayaklarım ağırlaştı." dedi. Uşak ona: "Yere uzan" dedi, o da uzandı. Uşak, Sokrates'in ayaklarını ovmaya başladı ve "Dokunuşlarımı hissediyor musun?" dedi. Sokrates: "Hayır." dedi. Sonra dizlerine dokundu ve aynı soruyu ara ara sormaya devam etti. Sokrates her defasında "Hayır" diyordu. Soğukluk beline çıkıncaya kadar Sokrates Allah'a hamd etmeye devam etti. Soğukluk kalbine çıkınca da öldü.

(Sokrates ölmeden hemen önce) Kriton ona: "Ey hikmetin önderi! Ben akıllarımızın senin aklının çok gerisinde olduğunu görüyorum. Bize son vasiyetin nedir?" dedi. Sokrates: "Size önceden emrettiklerimi emrediyorum." dedi. Sonra elini Kriton'un eline uzattı, ardından yanağını tuttu. Kriton: "Bana istediğini emret." dedi. Sokrates hiçbir cevap vermedi. Sonra gözlerini dikerek: "Canımı, bilgelerin canını alana teslim ettim." dedi ve öldü. Kriton, Sokrates'in gözlerini kapadı ve çenesini bağladı. Bu esnada Eflâtun hasta olduğu için onların yanında değildi.

قال: لستُ آمركم بشيء جديد، بل إني آمركم بالذي لم أزل آمركم به قديماً من الاجتهاد في إصلاح أنفسكم، فإنكم إذا فعلتم ذلك فقد سررتموني وسررتم كل من هو منّي بسبيل. ثم سكت مليّاً وسكتت الجماعة.

فأقبل خادم الأحد عشر قاضياً فقال له: يا سقراط! إنك جريء مع ما أراه منك وإنك لتعلم أنّي لستُ علّة موتك، وأن علّة موتك القضاة الأحد عشر. وأنا مأمورٌ بذلك مضطر إليه. وإنك لأفضلُ من جميع من صار إلى هذا الموضع. فاشرب الدواء بطيبة النفس، واصبر على اضطرار اللازم.

ثم ذرفت عيناه بالدموع، وانصرف. فقال سقراط: تفعلُ ولست بملومٍ. ثم سكت هنيهةً وانصرف إلى أقريطون فقال: مُرِ الرجل أن يأتيني بشربة الموتى. فقال للغلام: ادعُ الرجل. فدعاه ودخل، معه الشربة فتناولها منه وشربها، فلما رأوه قد شربها غلبهم من البكاء والأسف ما لم يملكوا معه أنفسهم. فعلَتْ أصواتهم فأقبل عليهم سقراط يلومهم ويعظهم وقال: إنما صَرَفْنَا النساء لئلاّ يكون منهم هذا. فأمسكوا استحياءً منه وقصداً للطاعة على مضضٍ شديدٍ منهم في فَقْد مثله. وأخذ سقراطُ في المشي والتردد هنيهةً ثم قال للخادم: قد ثقلت رِجْلاي عليّ. فقال له: استلقِ. فاستلقى، وجعل الغلامُ ينخس قدميه ويقول له هل تحس غمزي لهما؟ قال: لا! ثم غمز ساقيه وجعل يسأله ساعةً بعد ساعةٍ وهو يقول: لا! وجعل يحمد الله تعالى أولاً فأولاً ويشتد برده حتى انتهى إلى حقويه. فقال الخادم: إذا انتهى البرد إلى قلبه مات. فقال له أقريطون: «يا إمام الحكمة! ما أرى عقولنا إلاّ تبعد عن عقلك، فاعهد لنا.» فقال: «عليكم بما أمرتكم به أوّلاً.» ثم مدّ يده إلى يد أقريطون فوضعها على خده، فقال له: «مُرْني بما تحب» فلم يجبه بشيء. ثم شخص بصره وقال: «أسلمتُ نفسي إلى قابض أنفُسِ الحكماء!» ومات. فأطبق أقريطون عينيه وشدّ لِحْيَيْه. ولم يكن أفلاطون حاضراً معهم لأنه كان مريضاً.

Nakledildiğine göre Sokrates öldüğünde öğrencileri ile onların öğrencilerinin sayısı on iki bin civarındaydı.

Beyaz tenli, kumral ve mavi gözlüydü, iri yapılı, çirkin yüzlüydü, omuzlarının arası dardı, yavaş hareket ederdi, hazır cevaptı. Kıvırcık sakallıydı. Boyu uzun değildi. Bir soru sorulduğunda bir süre başını öne eğip düşünür, sonra ikna edici cevaplar verirdi. Çoğunlukla yalnız olurdu. Az yer, az içerdi. Çok ibadet ederdi ve ölümü çokça anardı. Sık sık yolculuk ederdi. Beden eğitimine önem verirdi. Giyim kuşamına pek dikkat etmezdi. Duruşu heybetliydi. Akıcı bir konuşması vardı ve dilinde hiç takılma olmazdı.

Yüz küsur yaşında zehir içerek öldü.

Sokrates'in Hikmetli Sözleri, Öğütleri ve Âdâbı

Sokrates'ten şu sözler nakledilmiştir:

- Gayret edip koruyacağın ilk şey, ibadet ve takva konusunda Allah'ın sendeki hakkını bilmek ve onu hoşnut edecek davranışlar için çabalamak olsun. Sadece kurbanlar sunmakla yetinme. Onun adına yalan yere yemin etmekten sakın. Çünkü bu söylediklerim, -şayet yaparsan- (gönül) zenginliğinin alameti ve iyilerin yaşam tarzlarından güzel bir iz olur. Bütün hayatın boyunca Allah'ı hoşnut etmeye bak. Toplumla ters düşmemeye gayret et. Kurtuluş bundadır. Bunlara ilaveten kanunlara da uymak gerekir.
- Sokrates öğrencilerine şöyle demiştir: "Hikmet, yücelmenin merdivenidir. Onu kaybeden, Allah'a yakınlığı kaybeder."
- Hastaların kurtuluşu önce Allah'ın, sonra tabiplerin elindedir. Zalimlerin kurtuluşu ise kanunlarladır.
- Adalet can güvenliğidir.
- Sokrates oturduğunda şöyle derdi: "Bilinsin ki ben tohum atanım; nefisler tarla, ders ise eğitimin suyudur. Tarlası temiz ve suyu bol olmayana tohum atmanın bir faydası yoktur."
- Dünyanın fani olacağını bilen bir kişinin, fani olmayacak şeyleri bırakıp onunla uğraşması tuhaf şeydir.

وذُكر أن سقراط هَلَك عن اثني عشر ألف تلميذ وتلميذِ تلميذٍ.

وكان رجلاً أبيض أشقر أزرق، جيّد العظام، قبيح الوجه، ضيّق ما بين المنكبين، بطيء الحركة، سريع الجواب، شعث اللحية، غير طويل؛ إذا سئل أطرق حيناً ثم يجيب بألفاظٍ مقنعة؛ كثير التوحُّد؛ قليل الأكل والشرب، شديد التعبد، يكثر ذكر الموت، كثير الأسفار، مجيداً لرياضة بدنه، خسيس الملبس، مهيباً، حَسَن المنطق لا يوجد فيه خلل.

مات بالسم وله مائة سنة وبضع سنين.

حِكَمه ومواعظه وآدابه

قال: ليكن أول ما تجعل فيه همّتك ومحافظتك أن تعرف حق الله تعالى عليك في العبادة والتُّقَى، وأن تجهد فيما يرضى به، ليس بالقرابين وحدها، ولكن أن تحذر التعدّي في أن تقسم به باطِلاً فإن هذا النحو إن أحكمته كان علامة غنى وأثراً صالحاً من سيرة الأبرار. فأَرْضِ الله سبحانه وتعالى دهرك، واجتهد في موافقة الجماعة، فإن العصمة بذلك، مع العمل بالشريعة.

وقال لتلاميذه: الحكمة سُلّم العلّو، من عَدِمها عَدِم القرب من الله عز و جل.

وقال: بالله وبالأطباء خلاص المرضى كذلك بالشرائع خلاص الجائرين.

وقال: العدل أمان النفس.

وكان يقول إذا جلس: ليُعْلَم إنما أنا زارعٌ، والنفوس مزارع، والدراسة ماء التربية. فمن لم تكن مزرعته نقيّة وماؤها متدفقاً لم ينجع فيه الزرع.

وقال: عجباً لمن عرف فناء الدنيا كيف تلهيه عما ليس فيه فناء!

- Nakledildiğine göre Sokrates, kendisini öldüren kralın huzuruna girince kral ona: "Sokrates!" dedi. "Sen bizi eleştiriyor ve putlara tapınmanın iyi olmadığını söylüyormuşsun, öyle mi?" Sokrates: "Ben putlara tapınmanın bazı insanlar için iyi olmadığını söylüyorum." dedi. Kral: "Peki bu kim için iyidir, kim için değildir?" diye sorunca Sokrates: "Sokrates için iyi değil, kral için iyidir." dedi. Kral: "Peki niye?" diye sordu. Sokrates: "Çünkü bu bilge olan kişi için iyi değildir; bilge olmayan içinse iyidir." cevabını verdi. Kral: "Peki bu nasıl oluyor?" dedi. Sokrates şu cevabı verdi: "Bir kimse Allah'ı layıkıyla tanır, O'nu hoşnut edecek davranışları bilirse kendisini bağlayacak, günahlardan alıkoyup korkutacak başka şeylere gerek duymaz. Çünkü zaten kendisini yaratan ve rızık veren zâtın hakkını gözetir. Bu vasıfta olmayan kişi ise kendisini bağlayacak ve günah işlemekten alıkoyacak 'Rab edindiği putlar'dan korkmaya gerek duyar. Onların tanrı olduğuna inandığı için onlar onu günahtan alıkoyar. Gerçekte ise onlar ölü birer ceset olup tapanlara hiçbir fayda veremezler."
- Arınmış nefis, hayrı sever ve emreder. Arınmamış olan nefis ise şerre yönelir ve onu emreder.
- Erdemli nefsin fidanı insaftır, bu fidanın meyvesi ise pişmanlıktır.
- Erdemli nefis, hakkı içtenlikle kabul etmesiyle, nâkıs nefis ise bâtıla koşması ile tanınır.
- Nefis, çözemediği şey karşısında duraksıyor, açık ve sarih olanı kabul ediyorsa bu, onun zekâsının göstergesidir.
- İyi insanların nefisleri kötülerin fiillerinden kaçınır. Kötü insanların nefisleri ise iyilerin yaptığı şeylerden sıkılır.
- Arzularının peşinde koşan kişi öte dünyada pişman olur, bu dünyada da kınanır. Arzularına karşı duran ise dünyada selamet bulur, âhirette ise övülür ve gıpta edilir.
- Arınmış nefis, hem kendi kurtulur, hem de onunla birlikte başkaları kurtulur; arınmamış olan nefis ise hem kendi helâk olur, hem de onunla birlikte başkaları helak olur.

وحكي عنه أنه لما أدخل على الملك الذي قتله قال: يا سقراط! أنت الزاري علينا والقائل إن اتخاذ الأصنام ليس بجيّدٍ؟ فقال له سقراط: أنا القائل إن اتخاذ الأصنام ليس بجيّد لبعض الناس. فقال له الملك: لمن هو جيد، ولمن هو ليس بجيد؟ قال: ليس بجيد لسقراط وهو جيد للملك. قال الملك: وكيف ذلك؟ قال: لأنّها ليست بجيدة للحكيم، وجيدة للذي ليس بحكيم. قال: وكيف ذلك؟ قال: من عرف الله حقّ معرفته وما يرضيه لم يحتج إلى ما يربطه ويردعه عن السيئات ويخيفه منها للزومه الواجب من حقّ خالقه وبارئه ورازقه سبحانه وتعالى. فأمّا من كان على خلاف ذلك فيحتاج إلى ما يربطه ويردعه عن السيئات من خوف الأصنام التي وضعتها أرباباً له. فهنّ يردعنه باعتقاده إياها آلهةً وهنّ لا ينفعنه لأنهنّ جَسَدٌ موات.

وقال: النفس الزكية تحبُّ الخير وتأمر به، والنفس الرديّة تميل إلى الشر وتأمر به.

وقال: غرس النفس الفاضلة الإنصاف، وثمرة غرسها الندامة.

وقال: النفس الفاضلة تُعْرَف بحُسْنِ قبولها للحق، والنفس الناقصة تُعْرَف بمسارعتها إلى الباطل.

وقال: إذا وقفت النفس عما اشتبه عليها وقبلت ما اتضح لها فهو دليلٌ على ذكائها.

وقال: نفوس الأبرار نافرة من أعمال الفُجَّار، ونفوس الأشرار متبرّمة من أعمال الأبرار.

وقال: متّبع الشهوات نادم في العاقبة، مذموم في العاجلة؛ ومخالف الشهوات سالم غانم في العاجلة، محمودٌ مغتبطٌ في الآجلة.

وقال: النفس الزكية تسلم ويسلم منها غيرها، والنفس الرديّة تهلك ويهلك معها غيرها.

- Nefisler türlü türlüdür. Tür bakımından benzeşenler anlaşır; zıt olanlar ise çatışır.
- Nefislerin anlaşması amaçlarının bir olması ile, çatışması ise amaçlarının farklı olması ile olur.
- Nefis, özünde her şeyi bulundurur. Bundan dolayı nefsini/kendini bilen her şeyi bilir, kendinin cahili olan her şeyin cahili olur.
- Nefis paha biçilmez bir cevherdir. Onu bilen, tür bakımından ona benzeyenler haricindeki her şeyden onu korur. Nefsinin cahili olan ise onu koymaması gereken yerlere koyar.
- Kendine karşı cimri olan başkalarına karşı zaten cimridir. Kendine karşı cömert olan ise cömertliği beklenen kişidir.
- Nefsini tanıyan ziyan etmez, tanımayanın kaybı ise ne büyüktür!
- Kendisi hakkında iyi düşünmeyen kişinin başkaları hakkında iyi düşünmesi hiç beklenmez.
- Kişinin nefsini koruma isteği kötü yerlerden sakınmasıyla bilinir.
- Nefis her şeyin bedelidir, nefse ise bedel olacak hiçbir şey yoktur. Dolayısıyla nefsini zayi eden kişi her şeyi kaybetmiş, koruyan ise her şeyi korumuş olur.
- Hayırlı olan nefse az miktarda bir edep (bilgisi) yeter; şerli olan nefse ise çok edep (bilgisi) dahi yetmez. Çünkü onun irfanı kötüdür.
- Bilmeyen insanlar sussalar görüş ayrılığı ortadan kalkar.
- Üzüntü altı grup insanın yakasını hiç bırakmaz: Kin güden, kıskanan, sonradan zengin olan, fakirlik korkusu çeken zengin, altından kalkamayacağı bir rütbe isteyen ve edep ehlinden olmadığı hâlde onlarla hemhâl olan kişi.
- Arınmamış bir nefsi terbiye eden kişi, serkeş atın seyisi gibidir, boşluğuna gelip gemini elinden kaçıracak olsa hemen serkeşleşir.
- Kim sırrına sahip çıkarsa onun durumu insanlara gizli olur.
- Bâtıldan hoşnut olan kişiyi öfkelendirmekten çekinme.

وقال: النفوس أشكال فما تشاكل منها اتفق، وما تضادّ منها اختلف.

وقال: اتفاق النفوس باتفاق هممها، واختلافها باختلاف مرادها.

وقال: النفس جامعةٌ لكل شيء: فمن عرف نفسه عرف كل شيء، ومن جهل نفسه جهل كلّ شيء.

وقال: النفس جوهرةٌ لا قيمة لها: فمن عرفها صانها إلاّ عما يشاكلها، ومن جهلها ابتذلها في غير موضعها.

وقال: من بخل على نفسه فهو على غيره أبخل، ومن جاد على نفسه فذلك المرجوُّ جودُه.

وقال: ما ضاع من عرف نفسه؛ وما أضيع من جهل نفسه!

وقال: من لم يحسن النظر لنفسه أوشك أن لا يحسن لغيره.

وقال: من كان حريصاً على صيانة نفسه عُرِف ذلك في توقيه من المداخل السيئة.

وقال: النفس عِوَضٌ من كل شيء، ولا شيء عوض من النفس: فمضيّعُ نفسه مضيّع لكل شيء. وحافظ نفسه حافظٌ لكل شيء.

وقال: النفس الخيِّرة مجتزئة بالقليل من الأدب، والنفس الشريرة لا ينجع فيها كثير من الأدب لسوء معرفتها.

وقال: لو سكت من لا يعلم لسقط الخلاف.

وقال: ستة لا تفارقهم الكآبة: الحقود، والحسود، وحديثُ عهدٍ بغنى، وغني يخشى الفقر، وطالب رتبة يقصر عنها قدره، وجليس أهل الأدب ليس منهم.

وقال: مؤدِّب النفس الرديئة كرائض الفرس الصعب: إن غفل عن عنانه جمح به.

وقال: من ملك سرّه خفي على الناس أمرُه.

وقال: لا تكره سُخْطَ من رضاه الباطل.

- İnsanlarla sıkı fıkı olmak kötü arkadaşı, insan içine hiç çıkmamak ise düşmanlığı çeker. Bundan dolayı ne tamamen köşene çekil, ne de kendini tamamen insanların arasına salıver.
- Hayırdan daha hayırlı olan, hayır işleyen kişidir. Şerden daha şerli olan ise şer işleyendir.
- Akıllar Allah vergisidir, bilgiler ise kazanmakla olur.
- Bir şeyi güzel yaptığını sanan kişi kınanmaktan başka hiçbir şeyi hak etmiyor demektir.
- Âlim, din doktorudur; mal ise dinin hastalığıdır. Doktorun hastalığı kendisine çektiğini görüyorsan o zaman başkasını kim tedavi edecek.
- Düşmanın bile senin şerrinden emin olmadıkça kemâle eremezsin. Peki, can ciğer arkadaşın bile senin şerrinden emin değilse ne olacak!
- Kalplerinizin buz ettiği kişiden sakının.
- Hayatta hayır, sadece şu iki sınıf insana aittir: Bilerek konuşan ve susup dinleyen.
- Dünya kendisine ilgi duymayan kişi için bir zindan, seven kişi içinse bir cennettir.
- Dünya, üzeri toprakla örtülmüş diken döşeli bir yol gibidir. Nerden gideceğini bilmeyen dikene basar ve canı acır; kuşkulanarak (dikkatli yürüyen) ise o yola girmez ve kurtulur.
- Dünyaya meyleden çabuk yorulur ve dünyadan çok kısa süre içinde çekip gideceğini de fark eder. Dünyaya ilgi duymayan ise onun sıkıntılı işlerine (hiç bulaşmayıp) rahat bulur ve insanlar onu sever. Dünyadan ayrıldıktan sonra sonum ne olacak kaygısı da duymaz.
- Dünyadan göç edip gideceğini kesin olarak bilmesine rağmen durmadan onu bayındır etmeye uğraşan kişi ne gâfildir!
- Aklı olan kişiye yaraşan, başkasına bırakacağı şey için kendini paralamak değildir. Aklı olan kişiye yaraşan, çok az bir süre kalacağı bir yere kendini alıştırmamaktır.
- Her şeyin bir meyvesi vardır, dünyalığı az edinmenin meyvesi de bir an önce rahata kavuşmak ve temiz nefsin arı ve duru olarak kalmasıdır.

وقال: التقرب من الناس مجلبة لقرين السوء، والتباعد مجلبةٌ للعداوة فكُنْ من الناس بين المنقبض والمسترسل.

وقال: خيرٌ من الخَيْر من عمل به، وشرُّ من الشرّ من عمل به.

وقال: العقول مواهب، والعلوم مكاسب.

وقال: من ظن أنه يحسن شيئاً فليس يستأهل شيئاً سوى التوبيخ.

وقال: العالم طبيب الدين، والمال داء الدين؛ فإذا رأيت الطبيب يجرّ الداء إلى نفسه، فكيف يداوي غيره!

قال: لا تكون كاملاً أو يأمنك عدوُّك، فكيف تكون إذا لم يأمنك صديقك!

قال: اتقوا من تُبْغِضه قلوبكم.

وقال: لا خير في الحياة إلاّ لأحد رجلين: ناطق عالم، أو صامت واع.

وقال: الدنيا سجن لمن زهد فيها، وجنة لمن أحبها.

وقال أيضاً: الدنيا كطريق فيه شوك مغطى بالتراب يدوسه من لا يعرف مسلكه فينخسه ويؤلمه، ويقف عنه من استراب به فيسلم منه.

وقال: من مالَ إلى الدنيا تعجّل التعب فيها وكان على يقين من فنائه عنها؛ ومَن زهد فيها استراح من عنائها وأحبه أهلها، وأَمِن خوفَ العاقبة بعد مفارقتها.

وقال: ما أغفل من يتيقّن بالرحيل عن الدنيا وهو دائبٌ مجتهد في عمارتها!

وقال: جديرٌ بالعاقل ألاّ يجدَّ في عمارة شيء يتركه لغيره، وجديرٌ على العاقل ألا يسكن نفسه إلى ما رأى من قلّة بقائه على غيره.

وقال: لكل شيء ثمرة، وثمرة قلة القنية تعجيل الراحة وطيب النفس الزكيَّة.

- Dünya yol üzerinde tutuşturulmuş bir ateş gibidir; ondan yolunu aydınlatacak kadar bir meşale alan kişi onun şerrinden emin olur; tamamını derleyip toplamak için başına oturanı ise ateşiyle yakar.
- Dünyayı düşünen kendini harcar; kendini düşünen ise dünyaya ilgi duymaz.
- Dünyayı isteyen kişide şu iki özellik mutlaka bulunur: Kendisinden üsttekileri kıskanır, aşağıdakileri ise küçük görür.
- Kim başkalarının kıskanacağı bir şeye sahip olmak isterse aynı şeyi isteyenler ona düşmanlık besler. İnsanların düşmanlık beslediği kişi ise çabucak yıkılmaya mahkûmdur.
- Dünyaya ilgi duymayan kişiyi insanlar sever. Âhirete yönelen kişi ise âhiretin hayırlarını elde eder ve övgüye değer bir sonu olur.
- Dünyayı talep eden kişi, arzuladığı şeyi elde ederse onu başkasına bırakır, elde edemezse içinde ukdeyle ölür.
- Dünya âhirete giden yoldur. Kim yanına yol azığını alırsa başkalarının korktuğu çöllerde güven içinde olur.
- Kim dünyadan ihtiyacından fazlasını alırsa kendisine yararı olmayan birçok şey almış olur. Kim de yetecek kadar alırsa bu onu kurtuluşa götürür.
- Değersiz dünyayı bayındır etmeye yönelerek tertemiz nefislerinizi gözden düşürmeyin. Gökyüzündeki kuşlar gibi olun. Onlar yuvalarından yiyecek bulmaktan başka hiçbir kaygıları olmadan ayrılırlar. Yiyeceği bulduklarında ise yuvalarına dönerler. Doyacaklarından daha fazla yiyecekle de hiç ilgilenmezler. Ya da yuvalarından ve yaşadıkları dağ başlarından aşağıya inen yabani hayvanlar gibi olun. Onlar da karınları doyunca inlerine dönerler. Ne ekerler, ne de biçerler. Bilirler ki yaratıcıları onların rızkını da yaratmıştır.
- Hata, sonucunun kötü olmasıyla bilinir. Onu tanımadan ondan kaçınamaz, hata etmeden de tanıyamazsın. Bundan dolayı insanla doğru arasında birçok hata vardır.

وقال: الدنيا كنار مُضْرمة على مَحجّةٍ فمن اقتبس منها ما يستضيء به في طريقه سَلِم من شرّها، ومن جلس ليحتكر منها أحرقته بحرّها.

وقال: من اهتم بالدنيا ضيّع نفسه، ومن اهتم بنفسه زهد في الدنيا.

وقال: من طلب الدنيا لم يكن له بُدٌّ من خَلَّتين: يحسد من فوقه، ويحقر من دونه.

وقال: من طلب ما يحسد عليه عاداه من كان يطلب مثل طلبته، ومن عاداه الرجال كان جديراً بشدّة الصرعة.

وقال: من زهد في الدنيا أحبَّه أهلُها، ومن رغب في الآخرة نال خيرها وحمد حُسن عاقبتها.

وقال: طالب الدنيا إن نال ما أمل تركه لغيره، وإن لم يَنَلْ ما أمل مات بغُصّته.

الدنيا معبر إلى الآخرة: فمن استعدّ بزاد السفر أَمِن في المفاوز التي يخاف فيها غيره.

وقال: من أخذ من الدنيا فوق البُلْغة فقد أخذ ما ليس له فيه منفعة، ومن أخذ منها بقدر الكفاية كان ذلك سبيلاً إلى السلامة.

وقال: لا تسفّلوا نفوسكم الزكيَّة بالإقبال على عمارة الدنيا الدنية، وكونوا كالطير في جو السماء تغدو من أوكارها وليس لها همٌّ غير تحصيل قوتها؛ فإذا حصّلته عادت إلى أوكارها لا تهتم بأكثر من شِبَعها. وكونوا مثل الوحش التي تنحدر من أوطانها ورؤوس جبالها، فإذا ملأت بطونَها عادت إلى كهوفها لا تزرع ولا تحصد، بل تعلم أن خالقها خالِقُ رزقها.

وقال: إنما عُرِف الخطأ بسوء عاقبته، فلست تتقيه حتى تعرفه، ولا تعرفه حتى تخطئ، فلذلك بين الإنسان وبين الصواب خطأ كثير.

- Eflâtun bir yolculuğa çıkma kararı alınca Sokrates'e "Ey bilge! Bana bir tavsiyede bulunur musun?" dedi. Sokrates şu cevabı verdi: "Tanıdıklarına karşı bile ihtiyatı elden bırakma, tanımadıklarına karşı da tetikte ol. Elinden geldiğince yalnız kalma. Sana eşlik edenlerden herhangi biri gibi ol. Sıkılma ve kötü ahlâklı olma. Bir evde konakladığında geceleyin yalın ayak yürüme, bilmediğin bir bitkinin tadına bakma. Kestirme yolları fırsat bilme. Uzak da olsa ana yolları kullan."
- Hata yapanın hatasını yüzüne vurma, çünkü böyle yaparsan hem senden bir şey öğrenir, hem de sana düşman olur.
- Sokrates'e "Seni hiç üzgün görmedik." denilince "Çünkü kaybettiğimde üzüleceğim herhangi bir şey yoktur." cevabını vermiştir.
- Sokrates bir öğrencisine şöyle demiştir: "Oğlum! Kadınlara gerek duyuyorsan bari onlarla karşılaşman murdar hayvan eti yer gibi olsun. Murdar hayvanı ancak zaruret hâlinde ve ancak ölmeyecek kadar yer, gerisini bırakırsın. Bir kimse onu ihtiyacından fazla yemeye kalkarsa bu onu hasta eder ve öldürür."
- Kanun güzeldir, hikmet de güzeldir. Kanun, bizi suçları terk etmeye zorlar, hikmetle ise fayda elde edilir ve her türlü erdeme erişilir.
- Arzuladığı şeyi kaçırmak istemeyen, elde edebileceği şeyleri arzulasın.
- "Çağdaşlarından hangi yolla üstün oldun ve hep sağlıklı kaldın?" diye sorulunca Sokrates: "Ben yaşamak için yiyorum, siz ise yemek için yaşıyorsunuz." demiştir.
- Her türlü rahatı evde bulursun, ne var ki her evde rahat bulamazsın.
- "İnsanlar kraldan nasıl fayda elde ederler?" diye sorulunca Sokrates: "Çünkü o, onları iradeleri dışında terbiye eder ve onları birbirinin şerrinden korur." diye cevap vermiştir.
- Akıllının edebinden, bilgisizin ise susmasından çekin.
- Sokrates zengin biriyle yolculuğa çıkmış ve yollarını hırsızlar kesmişti. Zengin: "Beni tanırlarsa vay hâlime!" dedi. Sokrates ise "Asıl beni tanımazlarsa vay hâlime!" dedi.

وأراد أفلاطون سفراً فقال لسقراط: أوصني أيها الحكيم! فقال: سِئ الظنَّ بمن تعرف، وكُنْ على حذرٍ ممن لا تعرفه، وإياك والوحدة! وكُنْ كأحد أتباعك؛ وإياك والضجر وسوء الخلق. وإذا نزلت منزلاً فلا تمش حافياً ليلاً، ولا تَذُق نبتةً لا تعرفها، ولا تَغْتنم محاصر الطريق، وعليك بجوادها وإن بَعُدَتْ.

وقال: لا تردّن على ذي خطأ خَطَأَه، فإنه يستفيد منك علماً، ويتخذك عدوّاً.

وقيل لسقراط: ما رأيناك قط مغموماً. فقال: لأنه ليس لي شيء متى ضاع مني وعدمته اغتممت عليه.

وقال لتلميذ له: أي بني! إن كان لا بد لك من النساء فاجعل لقائك لهنّ كأكل الميتة لا تأكلها إلاّ عند الضرورة فتأخذ منها بقدر ما يقيم الرمق و تتركها؛ وإن أخذ أحدٌ منها فوق الحاجة أسقمته وقتلته.

وقال: السّنّة حسنة والحكمة حسنة: السنّة تقهرنا على ترك المآثم، والحكمة تنال بها الفائدة وتدرك كل فضيلة.

وقال: من أحبّ ألا تفوته شهوته فليَشْتَهِ ما يمكنه.

وقيل له: بماذا فضلت أهل زمانك ودامت صحتك؟ قال: إن غرضي في الأكل لأن أحيا، وغرضكم في الحياة لأن تأكلوا.

وقال: كل راحة تجدها في البيت، وليس في كل بيت تجد الراحة.

وسئل: بماذا ينتفع الناس بالملك؟ فقال: لأنه مؤدّب لهم بغير إرادتهم وكافٌّ لشرّ بعضهم عن بعض.

وقال: احذر العاقل من أدبه، والجاهل من سكوته.

وصاحَبَ رجلاً موسراً في طريق فقطع عليهم اللصوص، فقال الموسر: ويلي إن عرفوني! فقال سقراط: ويلي أنا إن لم يعرفوني.

- Âhireti bayındır etmek dünyada huzur, âhirette ise rahat bir hayat kazandırır. Dünyayı bayındır etmekse dünyada iken yorgunluk, dünyadan ayrıldıktan sonra ise bedbahtlık verir.
- Kim dünyanın yok olacağı konusunda kendine karşı dürüst davranırsa dünyaya ilgi duymaz. Kim de âhiretin sonsuza dek kalacağı konusunda kendine karşı dürüst davranırsa âhirete yönelir.
- Aklı olan, dünyadaki vakitlerini şu iki hâlden biriyle geçirmeye bakar: Ya âhirette nimetler kazandıracak veya âhirette övgü getirecek bir sebep.
- Dünya, ardından uzun süreli bir üzüntü getiren kısa süreli bir hazdır. Âhiret ise az bir süre sabretmek ve uzun süre mutluluğa ermektir.
- Edebi kazanmak istersen bunun için birçok yol bulursun. Edepten elde ettiğin kısım yanında zahire olsun. Geriye kalanını elde etmek içinse işi ağırdan alma ve onu aramaktan hiçbir zaman bıkıp usanma.
- Hikmet bitmez tükenmez bir zenginliktir. Dolayısıyla onu elde etmek için yolculuğa çıkmak ve uğruna sıkıntı çekmek ağırına gitmesin. İşe bak ki tüccarlar, yakın bir zamanda yok olup gidecek olan mallarını artırmak için nice tehlikeyi göze alarak deniz aşırı yollara giderler de delikanlılar bir atın sırtına binip tükenmez bir edep ve hikmet öğrenebilecekleri birinin yanına gitmeye yüksünürler.
- Sarhoşluk, açgözlülük, yalan ve öfke gibi nefsi alt edip helâke düşüren duygulara karşı diren ki onları yenesin. İnsanların sana karşı nasıl davranmasını istiyorsan sen de onlara öyle davran.
- Sana hikmetli bir söz emanet eden kişi sana iyilik etmiş ve maldan daha değerli bir şeyi emanet etmiş demektir.
- Seni boş bir yemin etmeye sevk edecek şeylerden elinden geldiğince sakın ve mal konusunda kesinlikle Allah'ın adını ağzına alma. Çünkü doğru söylemiş olsan bile insanların bir kısmı seni yalan söylemekle, bir kısmı da mala düşkünlükle suçlayacaktır.
- Göz önünde olan konularda bir sıkıntıya düşersen tanımadıklarınla konuş ki perde gibi olsun. Böylece söylediklerinden yararlanmasan bile hiç olmazsa zararın da olmaz. Üstelik kendilerine akıl danışıldığında onlar, en hayırlı görüş ne ise sana onu söylerler.

وقال: عمارة الآخرة تفيد الراحة في الدنيا والتنعم في الآخرة، وعمارة الدنيا تُكْسِب التعب فيها والشقاء بعد مفارقتها.

وقال: من صدق نفسه بفناء الدنيا زهد فيها، ومن صدق نفسه ببقاء الآخرة رغب فيها.

وقال: حقاً على العاقل أن يغتنم أوقاته في الدنيا بأحد حالين: إما بسبب يثمر نعيما في الآخرة، أو بسبب يثمر حمداً في الآخرة.

وقال: الدنيا لذة ساعة يتبعها حُزْنُ أوقات، والآخرة صبرٌ قليل وسرورٌ طويل.

وقال سقراط: إن أحببت الأدب وجدت له أسباباً واسعة؛ وما اقتنيت من الأدب فليكن عندك ذخيرة، وما لم تنله فلا تتأَنَّ عليه ولا تَمَلَّ طلبه.

وقال: الحكمة غِنىً لا يُعْدَم ولا يضمحل، فلا تَثْقُلَنَّ عليك المسافرةُ في طلبها واحتمال المشقة لها. فما أقبح أن يكون التجار يخاطرون في البحر اجتهاداً في تثمير أموالهم الفانية ويتعاظم الأحداث مسير الظهْر إلى مَن رَجَوْا عنده زيادةً في الأدب والحكمة التي لا تنفد!

وقال: كابر الشهوات المُرْدية التي تغلب على النفس مثل السُّكْر والشَّرَه والكذب والغضب حتى تغلبها وكُنْ للناس كما تحبُّ أن يكونوا لك.

وقال: من استودعك كلمة حكمية فقد أنعم عليك واستودعك خيراً من المال.

وقال: ما أدخَلَ عليك يميناً باطلةً فاعتزله جهدك، ولا تحلفنّ بالله في شيء من المال: فإن كنت صادقاً فإنه يتهمك قوم بالكذب وآخرون بحب المال.

وقال: كلم الغرباء فيما اضطررت إليه من الأمور الظاهرة كالسَّتيرة، فإنك إن لم تنتفع بذلك لم يكن لك فيه ضرر؛ وإذا شاوروا أجابوا بخيرة الرأي.

- Arkadaşların sana öfkelendiklerinde bunun için üzülme ve onların suyuna git. Öfkeleri geçince ne söyleyeceksen söylersin.
- Gereksiz yere iyilik yapmayın, hak etmeyene de bağışta bulunmayın. Çünkü cahillerin çoğu verilmeyecek zamanda verir, ihtiyaç anında ise vermeyecekleri tutar.
- Karşılaştığın kimselerin yanında sevgi beslediğin kimseleri öv; çünkü sevginin başlangıcı güzelce övmektir. Düşmanlığın başlangıcı ise kötü övgüdür.[26]
- Krallar halka faydalı bir kanun koyduklarında onu çiğnemekten sakın.
- Bir işte yetkili olduğun zaman şerli insanları etrafından uzaklaştır. Çünkü onların bütün kusurları senden bilinir.
- Utanç getirecek işten onun zararını bilen bir kişi gibi kaçının. Başınıza böyle bir iş geldiğinde de ondan sıyrılmak için elinizden geleni yapın.
- Soruşturulmayan hayat insana yakışır bir hayat değildir.
- En güzel yönetim, fikirleri, nefsin tutkularını ve kötü ahlâkı iyi bir şekilde yönetebilmektir.
- Kişi, nefsini insanların cehaletine sabredebilecek bir şekilde yönetirse yönetici olabilir, dolayısıyla hem seçkinlere, hem de halka hizmet edebilir.
- Doğruyu bilmeden hata eden kişi affedilebilir. Bildikten sonra hata eden ise bağışlanmayı hak etmemektedir.
- Biri Sokrates'i soylu olmayan bir aileden geldiği gerekçesiyle ayıplamıştı. Sokrates ona: "Ailem benim yüz karam olabilir ama sen ailenin yüz karasısın." dedi.
- İdrak edilemeyen bir konuda konuşmak bilgisizliktir, kavranmamış bir konuda başkalarıyla tartışmak da hatadır.
- Soylu bir aileden gelen ama kötü ahlâk timsali bir adam: "Sokrates! Soyunun bozukluğuna karşı neden burun büküyorsun?" diye sorunca Sokrates: "Çünkü senin soyun seninle bitti, benim soyumsa benimle başladı." demiştir.

وقال: إن حَمِي غَضبُ إخوانك عليك فلا تأسف واستخْذِ لهم في أوان الغضب، فإذا سكتوا فعاتبهم.

وقال: لا تتخذوا الأيدي في غير مواضعها، ولا تجعلوا عطاياكم في غير حقَّها، فإن كثيراً من الجُهَّال يعطون في غير أوان العطية ويمنعون عند الحاجة.

وقال: أَثْنِ على ذي المودّة خيراً عند من لقيت، فإن رأس المودّة حسن الثناء، كما أن رأس العداوة سوء الثناء.

وقال: احذروا مخالفة السنة النافعة في العامة إذا وضعَتْها الملوكُ!

وقال: إذا وليت سلطاناً فأبعِدْ عنك الأشرار، فإن جميع عيوبهم منسوبة إليك.

وقال: احذروا العيب كمن يعرف ضرره؛ وإن وقعتم فيه فلا تكلُّوا عن الخروج منه بجهدكم.

وقال: العمر إذا كان بلا فحص ليس هو عمرٌ إنسانيٌّ.

وقال: السياسة الكبرى سياسة الآراء والأهواء وسوء الأخلاق.

وقال: من ساس نفسه على الصبر على جهل الناس قدر أن يكون سائساً، وقدر أن يخدم الخواصّ والعوام.

وقال: إن الذي يغلط من قبل أن يعرف الحق فإنه يستأهل أن يغفر له ذنبه؛ وأما الذي يغلط بعد علمه به فإنه لا يستأهل أن يغفر له.

وقال لرجل وقد عيّره بأنه من أهل بيتٍ لا شرف لهم: أهل بيتي عارٌ عليَّ زعمتَ، وأنت عارٌ على أهل بيتك.

وقال الكلام فيما لا يُدْرَك جهل، والمناظرة فيما لا يبلغه الرأي خطأ.

وقال له رجل شريف الجنس وضيع الخلائق: لِمَ تأنف يا سقراط من خساسة جنسك؟ فأجابه: جنسك عندك انتهى، وجنسي مني ابتدأ.

- Bilmeyen (bilmediği konuda) susuverseydi ortada anlaşmazlık diye bir şey kalmazdı. Kötü evde oturulmadıkça iyi ev bilinemediği gibi; doğrunun kendisi ile de hata bilinmez. Serti bilmeyen yumuşağı bilemez. (Elde edildiğinde) sevinilen şey, (kaybedildiğinde) üzüntü veren şeydir.
- İşlerin en hayırlısı mutedil olanıdır.
- Dünya bir (kitap) sayfasındaki resimler gibidir. Biri açılınca diğeri kapanır.
- Sabır her işin yardımcısıdır.
- Acele yürüyenin ayağı çok takılır.
- Bir musibete düşüp sabreden, afiyet bulup şükreden gibidir.
- Kişinin aklı kendisi üzerindeki en baskın şey olmayınca helâki hiç kaçınılmaz olur.
- Hayrı (iyiliği) şerden (kötülükten) ayıramayan adamı hayvanlardan say gitsin.
- En iyi arkadaş, arkadaşlarını şerden hayra döndürendir. En güçlü kişi, insanlardan bir zararın def edilmesine vesile olan kişidir. En üstün yaşantı biçimi, helalinden kazanmak ve birliği desteklemektir.
- Kralın oğlu ölünce Sokrates krala bir mektup yazarak ona şöyle demiştir: "Bilesin ki Allah dünyayı musibet yurdu, âhireti ise ukbâ yurdu (amellerin sonucunun görüleceği yer) kılmıştır. Dünyanın musibetlerini âhiret sevabına bir sebep, âhiret sevabını ise dünyadaki musibete bir bedel kılmıştır. Dolayısıyla sen aldığını, verdiğine karşılık alırsın, başına gelen musibet de karşılığını (sevabını) görmen için verilir. Vesselam!"
- Kişi beden arzularını yenmedikçe bilge olamaz.
- Sokrates öğrencilerine şöyle demiştir: "Oğlum! Kimin koruması altında olduğunuzu düşünün. Düşünemiyorsanız dünyadan sakının. Sakınamıyorsanız bastığınız yere dikkat edin ve nefsinizin arzuladığı şeyleri yemekten sakının. Çünkü dünyevî arzulara bağlı olan kalplerle Allah arasında perde vardır."
- Dünya, hayatta kalanlara ölüp gitmişleri hatırlatarak öğüt verir.
- Dünyada olup biten her şey kimileri için helak, kimileri içinse öğüttür.

وقال: لو سكت من لا يعلم لسقط الخلاف؛ وكما أنه لا يستدل بالصواب على الخطأ، فكذلك لا يُعرف المنزل الجيد حتى ينزل المنزل الرديء؛ ولا يعرف اللين من لا يعرف الخشن، والمفروح به هو المحزون عليه.

وقال: خير الأمور أوساطها.

وقال: الدنيا كصُوَر في صحيفة كلما نُشِر بعضُها طُوِي بعضُها.

وقال: الصبر مُعين كل عمل.

وقال: مَن أسرعَ يوشك أن يكثر عِثاره.

وقال: من ابتُلي فصبَر كمن عوفي فشكر.

وقال: إذا لم يكن عقل الرجل أغلب الأشياء عليه كان هلاكه في أغلب الأشياء عليه.

وقال: من لا يعرف الخير من الشر فأَلْحقوه بالبهائم.

وقال: خير الإخوان من صَرَف إخوانه من الشرّ إلى الخير، وأقوى الأقوياء من دفع به الضرر عن الناس، وأفضل السيرة طيبُ المكسب وتعزيز الاتفاق.

وكتب إلى ملك زمانه – وقد مات ابنه –: أما بعد! فإن الله – جل اسمه – جعل الدنيا دار البلوىٰ، وجعل العاقبة دار عُقبىٰ، وجعل بلوى الدنيا لثواب الآخرة سبباً، وثواب الآخرة من بلوى الدنيا عوضاً، فتأخذ ما تأخذ بما تعطي، وتبلى إذا تُبلى لتجزى. والسلام!

وقال: لا يكون الحكيم حكيما حتى يَغْلِب شهوات الجسم.

وقال لتلاميذه: يا بنيّ! اعقلوا في ستر من أنتم! فإن كنتم لا تعقلون فاحذروا الدنيا؛ فإن كنتم لا تحسنون تحذرون فانظروا أين تضعون أرجلكم واحذروا أكل الشهوات، فإن القلوب المتعلقة بشهوات الدنيا عقولها محجوبةٌ عن الله عز و جل.

وقال: الدنيا واعظة لمن بقي بمن مَضَى.

وقال: حوادث الدنيا هلاكٌ لقوم ووعظٌ لقومٍ آخرين.

- Kişinin dünyayı tanıdıktan sonra ona alışması acizliğin son sınırıdır, ona güvenmek aldanmanın son sınırıdır; ona su-i zan etmek ise akıllılığın ta kendisidir.
- "Nimet nedir?" diye sorulunca Sokrates: "Nefsin temiz olması." demiştir.
- "Zenginlik nedir?" diye sorulunca Sokrates: "Bedenin sağlığıdır." demiştir.
- Kişinin işlerinin yolunda gitmesi aklı köreltir.
- Boş kalp bütün kötülükleri arayıp bulur; boş el ise günahlara koşmakta (başkalarıyla) yarışır.
- Yeryüzünün içi ölüdür, dışı ise hasta.
- Öğrencilerinden biri Sokrates'e buğday getirince kabul etmiş, sonra da ağlamıştır. Niye ağladığı sorulunca: "Çünkü ücret kabul ederek arkadaşlığı yok ettim." demiştir.
- Oğullarının sana nasıl davranmasını istiyorsan sen de anne-babana öyle davran.
- Çok gülme ve ağzından hiçbir öfke sözü çıkmasın; çünkü bunlar cahillerin işlerindendir.
- Yapmaya utandığımız şeyi konuşmaya da utanmak gerekir.
- Delikanlılıktan kaynaklanan arzulara, onları körelterek karşı koy; çünkü bu senin giyebileceğin en güzel elbisedir. Böylelikle küçüklüğün renkten renge girme hâlinden kurtulursun. Gizlice bir kötülük yapar ve bunun üzerinin örtüleceğini sanıyorsan onun yüzünden kendi kendini suçlayıp dururken bu insanlara gizli kalmaz, bunu iyi bil. Bundan dolayı Allah'tan kork, insanlardan utan, nasihate uy, bilgelere kulak ver, ilim öğren ve güzel bir isim bırakıncaya kadar yürümeye devam et. İyi arzu ne güzel, kötü arzu ise ne çirkindir!
- Doğru da olsa laf taşımaktan uzak dur; çünkü insanların çoğu gerçeğin ne olduğunu bilmez ama her söylenene kulak verir.

وقال: السكوت إلى الدنيا بعد العلم بها نهاية العجز، والثقة بها غاية الغرور، وسوءُ الظن بها نفسُ الحزم.

وقيل له: ما النعيم؟ فقال: طيب النفس.

وقيل له: ما الغنى؟ فقال: صحّة الجسم.

وقال: إن مساعدة الأمور للمرء تكاد أن تسلبه عقله.

وقال: إن القلب الفارغ يبحث عن الأَسْواء كلها، واليد الفارغة تنازع إلى الآثام.

وقال: بطن الأرض ميّتٌ، وظاهرها سقيم.

ودفع إليه بعضُ تلاميذه بُرّاً فقبله منه ثم بكىٰ. فسئل: لِمَ تبكي؟ فقال لأني أهلكت العشرة بقبولي الأجرة.

وقال: كُن مع والديك كما تحب أن يكون معك بنوك.

قال: لا تكثر الضحك ولا تسبقك كلمة غضب فإنهما شيئان من صنيع الجُهَّال.

وقال: ما استحيننا من فعله يجب أن نستحيي من الكلام به.

وقال: كابر شهوات الحداثة بالقهر لها، فإن ذلك أَزْيَنُ ما أنت لابس، وبذلك تنجو من تلوُّن الصّبا. وإن أتيت فاحشةً سراً وظننت أن ذلك مستورٌ فأيقن أن ذلك لا يخفى على الناس مع توبيخ النفس إياك به. فاتق الله عز وجل، واستَحْيِ من الناس، واحفظ الوصيَّة، واسمع من الحكماء، وتعلَّمْ، واجْرِ إلى غاية الذكر الصالح؛ فما أجمل الشهوة الحسنة! وما أقبح الشهوة السيئة!

وقال: احذر النميمة وإن كانت صدقاً، فإن أكثر الناس لا يعرفون الحق وهم أُذُنٌ.

- Eflâtun Sokrates'e yazdığı bir mektupta: "İnsanların acımaya en layık olanı kimdir? İnsanların işleri ne zaman zayi olur? Allah'tan gelen nimete nasıl karşılık verilir?" diye sormuş, o da şöyle cevap vermiştir: "İnsanların en acımaya layık olanları şu üç sınıftır: (1) Kötü birinin yönetimi altındaki iyi adama acınır; çünkü bir ömür boyu duyduğu ve gördüğü şeylere üzülür. (2) Cahilin yönlendirmesi altındaki akıllı adama acınır; çünkü bir ömür boyu yorgun düşer ve tasa çeker. (3) Kötüye işi düşen iyi kimseye acınır; çünkü bir ömür boyu ona boyun eğmek zorunda kalır. İnsanların işleri şu durumlarda zayi olur: (1) (İsabetli) bir görüş, bunu dikkate alınmayan birine ait olduğunda, (2) Silah, onu kullanmayan birinin elinde bulunduğunda, (3) Mal, onu harcamayan kişide olduğunda. Allah'tan gelen nimete, çok şükrederek, O'na itaatten ayrılmayarak ve günah işlemekten kaçınarak karşılık verilir." Sokrates'in bu cevabı üzerine Eflâtun ona ilgi duymaya başlamış ve ölünceye kadar onun öğrencisi olmuştur.
- Sokrates'e "Sen ülkenin kralını hafife alıyorsun." denilince "Ben tutkumu ve öfkemi dizginledim. O ise tutku ve öfkesinin esiri olmuştur. Bundan dolayı o, benim kölemin kölesi yerindedir." demiştir.
- Kralın biri Sokrates'e "İçinde hikmetlerinin bulunduğu bir kitap yazsan da ona müracaat etsem." deyince, Sokrates: "Heyhat! Hikmet, o kadar yücedir ki ona sadece nefsinle hizmet edebilirsin." demiştir.
- Sokrates'in şöyle dediği nakledilmiştir: "Mal sahibi olmak için hırslı olmayın ki fakirliğiniz (ihtiyacınız) daha da artmasın. Ölümü hafife alın ki ölmeyesiniz. Nefislerinizi öldürün ki ebedî kalasınız. Siz adaletin peşini bırakmayın ki kurtuluş da sizin peşinizi bırakmasın."
- Adalet, nefsin her türlü helakten kurtuluşudur.
- Musibetzedelerin düştüğü sıkıntıdan kurtulmaları için üzülmek, esenlikte olanların esenliğine sevinmekten daha üstündür.
- Az mal sahibi olmak, akıllı olan için rezillikten koruyan bir kale, cahil olan içinse rezilliğe giden bir yoldur.
- Bilgeleri hoşnut eden şey hakkın var olmasıdır, akılsızları hoşnut eden ise bâtılın var olmasıdır.

وكتب إليه أفلاطون: « أيّ الناس أولى بالرحمة؟ ومتى تضيع أمور الناس؟ وبماذا تُتلقى النعمة من الله عز وجل؟ فأجابه: «أولى الناس بالرحمة ثلاثة: البَرُّ يكون في سلطان الفاجر فهو الدهرَ حزينٌ لما يرى ويسمع؛ والعاقل في تدبير الجاهل فهو الدهرَ متعبٌ مغموم؛ والكريم يحتاج إلى اللئيم فهو الدهر له خاضعٌ ذليل. وتضيع أمورُ الناس: إذا كان الرأي عند من لا يقبل منه، والسلاح عند من لا يستعمله، والمالُ عند من لا ينفقه. وتُتلقى نعمة الله -عز وجل- بكثرة شكره ولزوم طاعته واجتناب معصيته». فأقبل أفلاطون إليه وتتلمذ له حتى مات.

وقيل لسقراط: إنك تستخفُّ بملك مدينتك؟ فقال: إني ملكْتُ الشهوة والغضب، وملكاه فهو في محل عبدٍ لعبدي.

وقال بعض الملوك لسقراط: اعمل لي كتاباً فتكون فيه جُمَلٌ من حكمتك أرجع إليها. فقال له: هيهات! الحكمة أعز من أن تخدمها إلاّ بنفسك.

وحكي عنه أنه قال: لا تحرصوا على القنية فيشتد فقركم، واستهينوا بالموت لئلاّ تموتوا، وأميتوا أنفسكم لتخلدوا، والزموا العدل تلزمكم النجاة.

وقال: العدل أمان النفس من الموبقات.

وقال: الحزن للمبتلين حتى يتخلصوا من البلاء أفضل من الفرح لأهل السلامة.

وكان يقول: الإقلال للعاقل حصن من الرذائل وطريق للجاهل إليها.

وكان يقول: راحة الحكماء في وجود الحق، وراحة السفهاء في وجود الباطل.

- Arzulara öfke ile karşılık verin; çünkü bir kimse kötülükleri elde etmeye çalıştığı için kendi kendine kızarsa kötülüklerle uğraşmaya vakit bulamaz. Öfkenizi de susarak yenin.
- Cahilin bir amacı yoktur; akıllının ise hangi yola girerse girsin bir amacı vardır.
- Nefsini (kendini) beğenen kişi, esasında güçsüz olan nefsinde çok daha büyük şeyler görür ve bunun için sevinir.
- Kim adil davranırsa üzüntüsü azalır ve herkes ondan hoşnut olur.
- Akıllı olan kişi, cahil kişi ile, doktorun hasta ile konuştuğu gibi konuşmalıdır.
- Haz, sarkıtılmış bir idam ipidir.
- Dünyayı isteyen kişi her iki durumda da üzüntüden kurtulamaz: Kaçırdığı şeyler için nasıl elde edemedim diye üzülür. Elde ettiği şeyler içinse "aman biri bunu benim elimden alır" diye korkusundan üzülür. Öldükten sonra başkasının eline geçeceğini biliyor olması da bir bakıma o şeyin onun elinden alınması sayılır. Bundan dolayı o, her hâliyle üzgündür.
- Sokrates bir öğrencisine şöyle demiştir: "Oğlum! Dünyadan sana ulaşmış olan ve içinde bulunduğun vakitte sana yeten yiyeceğe kanaat et; susuzluğunu bastıracak miktarda içecekle yetin. Seni örten giyeceğe rıza göster, başını sokacağın bir ev ile yetinmeyi bil ve kendi hizmetini kendin gör. Böyle yaparsan kalbin doğru yolu bulur ve nefsinin suyuna gitmeye gerek duymaz. Ayakkabılarını bineğin bil, yeryüzünü döşeğin; ayı ve yıldızları kandilin bil. İlim talep et ve öğrendiğini uygulamak âdetin, bilgelik de şanın olsun. O zaman çağdaşlarının en üstünlerinden olursun ve senden önce övülen kardeşlerinin kervanına katılırsın. Yeryüzünde kadınlar tarafından erkekler için kurulmuş olan tuzağa düşmeyesin; çünkü bu tuzak hikmeti ifsad eder, rütbeyi alçaltır, düşmanlık doğurur ve gayretin eksilmesine yol açar.
- Dünyayı isteyen adamın ömrü kısa, düşüncesi çok olur.
- Dünyayı isteyen kişi, denizde yolculuk eden kişi gibidir. Kurtulursa 'Canını tehlikeye attı.'; ölürse 'Kendini aldattı.' denilir.

وكان يقول: ضادّوا الشهوات بالغضب، فإن من غضب على نفسه من تناول المساوئ شُغِل عنها، وذلّلوا الغضب بالصمت.

وكان يقول: ضالة الجاهل غير موجودة، وضالة العاقل معه حيثما سلك.

وقال: المعْجَبُ بنفسه يرى فيها ما هو أجلُّ منها مع ضعف قوته فيظهر فرحه.

وقال: من استعمل العدل قلّ حزنه واشتاق إليه كل شيء.

وقال: ينبغي للعاقل أن يخاطب الجاهل مخاطبة الطبيب للمريض.

وقال: اللذة خناق مرسل.

وقال: طالب الدنيا لا يخلو من الحزن في حالين: حزن على ما فاته كيف لم ينله، وحزن على ما ناله كيف يخاف سلبه؛ وإن من سلبه أيقن بتركه لغيره بعد موته فهو مغصوصٌ في جميع أحواله.

وقال لتلميذ له: أيْ بنيّ! اقنع من الدنيا بما بلغك من وقتك من المأكول، واكتفِ بما كسر ظمأَك من المشروب، وارض بما سترك من الملبوس، واستغن بما أكنّك من البيوت، وكن خادماً لنفسك يُهْدَ قلبُك ويُستغنَ عن مداراتك، واجعل نعليك مركبك، واجعل الأرض مهادك، والقمر والنجوم سراجك، والعلم طلبتك والعمل دأبك وتعلّم الحكمة شأنك تكن من أفضل أهل زمانك وتلحق من تقدم من محمودي إخوانك. وإياك والفخّ المنصوبَ على الأرض للرجال من النساء، فإنه مُفْسِد للحكمة مُسْقِط للرتبة مورث للنقمة مؤد إلى نقص الهمّة.

وقال: طالب الدنيا قصير العمر كثير الفكر.

وقال: طالب الدنيا كراكب البحر: إن سلم قيل مُخَاطر، وإن عطب قيل مغرور.

- Dünyayı isteyen kişi serap gören kişiye benzer. Susuzluğunu gidereceği zannıyla onu elde etmek için kendini yorar. Yanına gelince zannı boşa çıkar, umduğunu bulamaz, susuzluğu ve suya özlemi devam eder, çektiği sıkıntı da yanına kâr kalır.
- İnsanın dünyadaki ömrü gerçekliği olmayan ve durmadan yer değiştiren bir gölgeye benzer. Bundan dolayı onu yerinde arayan bulamaz.
- İnsan dünyada bütün hâlleriyle işkence çeker, ona gelen hiçbir dünyevî sebep kalıcı olmaz. Elde ettiği hazlardan istifadesi pek az olur ve sevdiklerinden ayrılmak sûretiyle her zaman gam çeker.
- Dünya sevgisi düşmanlığa sebep olur, kin eker, şerri saklar ve iyiliğe engel olur.
- Dünya, kendisini terk edene nasihat eder, elde etmeye çalışanı ise aldatır. Terk edene nasihati, dünya ehline karşı nasıl değiştiğini göstermesidir. Elde etmeye çalışanı aldatması ise kısa süreli bir haz gösterdikten sonra değişerek acısını göstermesidir.
- Kim hakka, kraldan daha çok riayet etmek istiyorsa krallara hizmet etmekten uzak dursun; çünkü krallara hizmet etmek isteyen kişinin hakka, kralın riayet ettiği kadar riayet etmesi ve bunu aşmaması gerekir. Onu aşacak olursa krala kafa tutmuş sayılacağını bilmelidir.
- Biriktirilen servete hizmet edilir, kendisinden başkasına hizmet eden kişi ise özgür değil demektir.
- Doğru olmayan şeye inanmamak, helal olmayan işi yapmamak ve sonunun güzel olduğu bilinmeyen şeye de başlamamak gerekir.
- Birisi: "Sokrates! Ne kadar fakirsin böyle!" deyince Sokrates: "Sen fakirliğin ne olduğunu bilseydin Sokrates'e acıyacağına kendine acırdın." diye karşılık verdi.
- Sokrates'e "En yakın şey nedir?" diye sorulunca: "Eceldir." dedi. "En uzak şey nedir?" diye sorulunca: "Beklentidir." dedi. "İnsana en sıcak gelen şey nedir?" diye sorulunca: "Uyumlu arkadaştır." dedi. "İnsana en soğuk gelen şey nedir?" diye sorulunca da: "Ölümdür." dedi.

وقال: طالب الدنيا كناظر السراب يحسبه سبباً لريّه فيتعب نفسه في طلبه فإذا جاءه خانه ظنُّه وفاته أمله وبقي بعطشه ودامت حسرته وخسر طول عنائه.

وقال: عمر الإنسان في الدنيا مثل الفيء الذي لا حقيقة له يزول عن موضعه إلى غيره؛ فإذا التمسه في موضعه لم يجده شيئاً.

وقال: الإنسان في الدنيا معذَّبٌ بجميع أحوالها غير باقٍ عليه ما يصير إليه من أسبابها، قليل التهنئة بما يجد من ملاذّها، دائم الغُصَص بمفارقة أحبابه فيها.

وقال: حبُّ الدنيا يورث الضغائن فيزرع الأحقاد ويكمن الشر ويمنع البر.

وقال: الدنيا تنصح تاركها وتغش طالبها: فنصيحتها لتاركها ما تريه من تغيُّرها بأهلها، وغشها لطالبها ما تذيقه من لذة ساعتها ثم تعقبه مرارة طعمها وسوء منقلبها.

وقال: من أراد أن يستعمل الحق بأكثر مما يستعمله الملك فإياه وخدمةَ الملوك! فإن من أراد أن يخدم الملوك فليستعمل القدر الذي يستعمله الملك من الحق ولا يَجُزْه، فإنه متى جاوزه فليعلم أنه قد ناهض الملك.

وقال: القنية مخدومة، ومن خدم غير ذاته فليس بُحرٍّ.

وكان يقول: لا ينبغي الإيمان إلاّ بما يصحّ، ولا العمل إلا بما يَحِلُّ، ولا الابتداء إلا بما يوثق فيه بحُسْن العاقبة.

وقال له رجلٌ: ما أشد فقرك ياسقراط! فقال: لو عرفت الفقر لشغلك التوجُّع لنفسك عن التوجُّع لسقراط!

وقيل له: ما أقرب شيء؟ فقال: الأجل. وما أبعد شيء؟ فقال: الأمل. وما آنس شيء؟ فقال: الصاحب المواتي. وما أوحش الأشياء؟ فقال: الموت.

- En şaşılacak şeylerden biri, aklı olan bir kişinin üzülmesidir.
- Bir kimse kendini fizikî olarak öldürürse bedeni kabir olur; kendini iradî olarak öldürenin ise fizikî ölümü ruhu için ebedi bir hayat olur.
- Bütün şartlarda kendisine danışılabilecek en iyi şey zamandır.
- İnsanların sûret bakımından en güzel olanı hakkın gereğini en iyi bilendir.
- Ölüm, mutlak sûrette gelecek bir hakikattir; onu ancak zulmü çok, adaleti az olan ve başına gelecek kötü sondan emin olan kişi istemez.
- Ölüm, cehalet âleminden akıl âlemine; yorgunluk âleminden rahat âlemine geçiş için bir sebep olduğuna göre onun değeri ortadadır.
- Ölümün, sana benzemeyen insafsızlardan kurtulmak ve sana benzeyen adalet ehline kavuşmaktan başka hiçbir iyi tarafı olmasa, bu bile ölümün ne kadar değerli bir şey olduğunu anlamak için yeter.
- Başına geleceklerden emin olan kişiye ölüm ne kadar kolaydır! Başına geleceklerden kuşku duyan kişiye ise ölüm ne kadar zordur!
- Güzel yaşayan güzel ölür.
- Ölüm, ölümden kurtuluştur ve nimetlere, kurtuluşa ulaştıran bir vasıtadır.
- Ölüm, zillet yurdunda kalmaktan çok daha iyidir.
- Ölüm, arzularının kölesi ve tutkularının esiri olan kişi için bir kurtuluştur. Çünkü böyle bir kişi dünyada ne kadar çok yaşarsa kötülükleri o kadar çok olur ve bu âlemdeki suçları gitgide artar.
- Çirkef birinin ölümüyle insanlar onun şerrinden kurtulmuş olur.
- Ölüm her hâlükârda hem iyiler, hem de kötüler açısından iyi bir şeydir. Çünkü iyiler ölünce dünyada iken yapıp (öte dünyaya) gönderdikleri iyiliklerine kavuşur ve sevdikleri kardeşleriyle buluşurlar. Kötü bir kişinin ölümüyle ise insanlar onun kötülüklerinden kurtulurlar, o da ölerek günahlarına yeni günahlar ekleme imkânını kaybetmiş olur.
- Ölüm, akıllı kişi için bir müjde, cahil için ise bir öğüttür.

وقال: مِن أَعْجَبِ العجب عاقلٌ تأسَّف.

وقال: من أمات نفسه موتاً طبيعياً كان جسمه قبراً؛ ومن أمات نفسه موتاً إرادياً كان موته الطبيعي حياةً لنفسه أبداً.

وقال: أفضلُ من استشير في كل وقتٍ الزمانُ.

وقال: أحسن الناس صورةً أعلمهم بما يوجبه الحق.

وقال: الموت حقٌّ واجبٌ، وليس يكرهه إلاّ من كثر جوره وقلّ عدله وأيقن بقبيح ما يَرِدُ عليه.

وقال: ما أبين فضيلة الموت إذا كان سبباً للنُّقْلة من عالم الجهل إلى عالم العقل، ومن عالم التعب إلى عالم الراحة!

وقال: لو لم يكن للموت فضيلة إلا الراحة ممن لا يُنْصِف من أضدادك ولقاء أهل العدل من أشكالك لكفى!

وقال: ما أسهل الموت على من أيقن بما بعده! وما أصعب الموت على من شك فيما بعده!

وقال: من طابت حياته طابت منيّته!

وقال: الموت أمانٌ من الموت، وموصِّلٌ إلى النعيم والفوز.

وقال: الموتُ خيرٌ من المقام في دار الهوان.

وقال: الموت راحةٌ لمن كان عبد شهوته ومملوك هواه، لأنه كلما طالت حياته كثرت سيئاته وانبثت في العالم جناياته.

وقال: من كان شريراً فالموت سبب راحة العالم من شرّه.

وقال: الموت محمودٌ على كل حالٍ للبَرّ والفاجر. فأما البرّ فيصل إلى ما قدّم من جميل أفعاله ويلتقي مع محمودي إخوانه؛ وأما الفاجر فيستريح العالم من فجوره ويقلّ تزيُّده من وزره.

وقال: الموت بُشْرىٰ للعاقل وعظةٌ للجاهل.

- Hayat canlılar arasında verdiği hükümde haksızlık eder. Ölüm ise ölüler arasında verdiği hükümde herkese eşit davranır.
- Bir kişinin haksız yere öldürülmesi öte dünyada kendisi için bir güvence olur. Başkasına haksızlık ederken öldürülen ise öte dünyada (başına geleceklerden) korksa yeridir.
- Haksız yere öldürülen kişi için ağlamak ne çirkindir! Haksızlık ederken öldürülen için ağlamak sezâdır. Çünkü haksızlığa uğrayan kişinin öte dünyada elde edeceği şeylerden dolayı sevinmek, haksızlık edenin başına geleceklerden dolayı ise üzülmek gerekir.
- Bir şeyden korkan kişi kendisini ondan kurtaracak bir şey yapar. Şu hâlde ölümden korkan kişi ölümün şerrinden kurtulmayı umut ettirecek şeyler yapsın.
- Oğul! Sana gelen hayırlı bir işi uzaklaştırmaya çalışma; çünkü onu def etmek zordur. Sırtını şansı yâver giden insanlara daya; şansın yâver iken işleri sarpa saran insanlarla başbaşa kalmaktan sakın.
- Herhangi bir işi yapmak istersen onu meydana getiren sebepler üzerinde düşün. O sebeplere erişebilirsen o işi onlar vasıtasıyla elde etmeye çalış. Onlara erişemezsen o zaman istediğin işe ulaşman mümkün değil demektir. Sebeplerine sahip olmadan istediğin bir şeyi nasıl elde edebilirsin ki?
- Tertemiz bir kişiliğe sahip olup geçim sıkıntısı çekmek, döktüğün yüzsuyuna kayıtsız kalan ve senden küçücük bir yardımı bile esirgeyen kişinin önünde şahsiyetini iki paralık etmekten daha büyük bir zenginliktir.
- Elde ettiğin bir iyiliği veya nail olduğun dünyevî bir hazzı, yüz suyunu dökerek ve kendini alçaltarak elde ettiysen kendini kârlı sayma. Çünkü şahsiyet kaybın, dünyevî kaybından daha büyüktür. Şahsiyetinden harcadığın şeyin değeri, nefsinin ihtiyacını gidermekten çok daha büyüktür.
- Nakledildiğine göre Sokrates ileri yaşlarda bile müzik öğrenimini sürdürürdü. "Yaşını başını almış bir adamsın. Bu yaşta bile öğrenmekten utanmıyor musun?" denilince "Bu yaşta cahil kalmak bundan çok daha çirkindir." diye cevap verdi.

وقال: الحياة تجورُ في القضاء بين الأحياء؛ والموت يساوي في القضاء بين الأموات.

وقال: من قُتِل مظلوماً كان ذلك أماناً له في عاقبته، ومن قُتِل ظالماً كان ذلك جديراً له بالخوف في عاقبته.

وقال: ما أقبح البكاءَ على من قُتل مظلوماً! وما أحسنه على من قُتِل ظالما! لأن المظلوم يُفْرَح له بحسن ما يرد عليه، والظالم يُحْزَن له بسوء ما يرد عليه.

وقال: من خاف من شيءٍ عمل ما يؤمنه منه: فمن خاف الموتَ فليعمل ما يرجو به السلامة من شرّه.

وقال: يا بُنَيّ! لا تُغَالِبْ أمراً مقبلاً، فإنه بعيد أن يضعف؛ واستند إلى قومٍ مقبلةٍ جدودهم. وإيَّاك وأنت مقبل أن تخلو بقومٍ مُدْبِرين.

وقال: إذا أردت فعلَ أمر من الأمور فانظر في علله التي يكون عنها. فإن كنت تنالها فاطلبه بها، وإن لم تنلها فمحالٌ أن تبلغه. وكيف تنال أمراً ليس معك العلل التي يُنال بها؟!

وقال: فَقْدُ السَّعة مع نزاهة النفس أغنى من امتهان العرض لمن يستكثر قليل نيله لك، ويستقلّ ما بذلت إليه من نفسك.

وقال: لا تعُدّنّ معروفاً أصبته ولا حَظّاً نلته تعيساً إذا كان بعد ابتذال نفسك وإخلاق وجهك وضعة قدرك: فإن الذي فقدت من عز الصيانة أكثر من فقد الفائدة، وقيمة ما بذلت من قدرك أعظم مما أفدت من قضاء وطر نفسك.

وحكي عنه أنه كان يتعلم الموسيقى على الكبر، فقيل له: ما تستحيي يا شيخ أن تتعلم على رأس الكبر؟ فقال: أقبح من ذلك أن أكون على رأس الكبر جاهلاً.

- Bütün servetini yiyip tükettiği için ağaçtan topladığı zeytini yemeye başlayan bir genç görünce ona: "Başından beri zeytinle yetinebilseydin şimdi zeytin yemeye mecbur kalmazdın." dedi.
- Dinlediği söylediğinden daha çok olsun diye insana bir dil ve iki kulak verilmiştir.
- En büyük kral, nefsinin tutkularını yenebilendir.
- Sokrates'e "Neyin hazzı daha büyüktür?" diye sorulunca: "Edep öğrenmek ve daha önce duymadığın haberleri duymak." cevabını vermiştir.
- Gençlerin hiç ayrılmaması gereken en değerli şey edeptir. Edepli olmanın en küçük faydası onları düşük işler yapmaktan alıkoymasıdır.
- İnsanın kazandığı en faydalı şey samimi arkadaştır.
- Birinin: "Sükût kurtuluştur. Çünkü çok konuşan çok hata yapar." dediğini duyunca Sokrates: "Bu, ancak ne konuştuğunu bilmeyenin başına gelir. Cahil kişi az da konuşsa, çok da konuşsa hatalı konuşur." demiştir.
- Sükûtun yararı konuşmanın yararından daha çoktur. Konuşmanın zararı ise sükûtun zararından daha çoktur.
- Akıllı olan, sükûtunun çokluğuyla bilinir; cahil ise konuşmasının çokluğuyla.
- Susan kişinin konuşmaktan aciz olduğu; konuşanın ise geveze olduğu söylenir ve neticede pişman olur.
- Susan kişinin, tek kazancı tartışmanın acısını çekip yorgun düşmekten kurtulmak olsa bu dahi yeterdi. Kaldı ki o, susarak öte dünyanın güzelliğini ve rahatını da elde eder.
- Kişi, kendiliğinden susmazsa başkaları onu susmaya zorlar ve bu, onun için bir ayıp olur.
- Konuşması istenineceye kadar susan kişi, susması (istenineceye) kadar konuşan kişiden daha kazançlıdır.
- Söz ağızdan çıkıncaya kadar sahibine aittir. Ağızdan çıkınca artık konuşanın mülkiyetinden çıkmıştır.

ورأى فتى قد أكل ماله، وحَصَلَ على أكل الزيتون يجمعه من الشجر فقيل له: لو كنت اقتصرت على أن يكون طعامَك لم يكن طعامَك.

وقال: إنما جُعل للإنسان لسان واحد وأذنان ليكون ما يسمعه أكثر مما يتكلم به.

وقال: الملك الأعظم هو الغالب لشهواته.

وقيل له: أيّ الأشياء ألذّ؟ فقال: استفادة الأدب، واستماع أخبار لم تكن سمعت.

وقال: أنفسُ ما لزمه الأحداث الأدبُ، وأقل نفعه لهم أنه يقطعهم عن الأفعال الرديئة.

وقال: أنفع ما اقتناه الإنسان الصديق المخلص.

وسمع إنساناً يقول: السكوت أسلم، وذلك أن الكثير من الكلام قد يقع فيه الخطأ الكثير. فقال: ليس يعرض ذلك إلاّ لمن يدري ما يتكلم به، بل إن تكلم الجاهل كثيراً وقليلاً فهو خطأ.

وقال: نفع السكوت أكثر من نفع الكلام، وضرر الكلام أكثر من ضرر السكوت.

وقال: العاقل يُعرف بكثرة صمته، والجاهل يعرف بكثرة كلامه.

وقال: الصامت ينسب إلى العيّ، والمتكلم يُنْسَب إلى الفضول ويندم.

وقال: لو لم يربح الصامت إلاّ ألم المجادلة وتعب المقاولة لكان رابحاً. فكيف وهو مع ذلك يربح حُسن العاقبة وراحة الآجلة!

وقال: من لم يستعمل الصمت من نفسه، وإلا أسكته غيره كرهاً وكان عاراً عليه.

وقال: من سكت حتى يُستنطَق كان أربح ممن ينطق حتى يُسكَت.

وقال: الكلام مملوك ما لم ينطق به صاحبه؛ فإذا نطق به خرج عن ملكه له.

- Yersiz konuşmamayı başarabilen kişi, yerinde konuşmayı haydi haydi başarır.
- Söz, şerrin anahtarı; sükût ise kilididir.
- Sükût, çoğu durumda övülen bir şeydir.
- Kişi konuştuğunda olumlu ve olumsuz bütün yönleriyle tanınır; sustuğunda ise hakkında kuşku duyulur ve onunla ilgili olumlu veya olumsuz hiçbir değerlendirme yapılamaz.
- Sözünün başkaları tarafından eleştirileceğini bilen kişi, başkalarından önce sözünü tartıp öyle konuşsun.
- Sokrates bir öğrencisine şöyle demiştir: "(Her bir) sözün senin aleyhine kayda geçer. Bundan dolayı doğru şeyler söylemeye çalış. Aksi hâlde susmak senin için daha güzeldir."
- Kötü söz söyleyen doğrudan ayrılır.
- Susan başkalarını değerlendirir; konuşanı ise başkaları değerlendirir.
- Gencin biri evlilik konusunda Sokrates'ten akıl isteyince Sokrates ona şöyle der: "Balıklar gibi olmaktan kaçın; çünkü ağın dışında kalan balıklar girmeye uğraşır; içinde olanlarsa çıkmaya."
- Bilge kişi, insanlara doktorun hastasına davrandığı gibi davranmalıdır.
- Ölümü hafife alın; çünkü ölümün acısı korkusundadır.
- Sokrates'e "En güzel kazanç nedir?" diye sorulunca: "Kullanıldıkça artan şeydir." cevabını vermiştir.
- Zenginin biri Sokrates'e "Bilgeliğin sana hiçbir faydası olmadı. Hâlâ fakirlik içinde yaşıyorsun." deyince Sokrates: "Benim bilgeliğim, benim hakkımda seni üzen şeyin üzüntüsünü benden aldı." demiştir.
- Hayâsızlığı ile bilinen bir kadın Sokrates'e "Ey Yaşlı! Yüzün amma da çirkin!" deyince Sokrates: "Sen paslı aynalardan olmasaydın güzelliğim sana yansırdı." demiştir.

وقال: من قوي على الإمساك عن الكلام إلاّ في موضعه كان على الفعل أقوى.

وقال: الكلام مفتاح الشرّ، والسكوت مغلاقٌ.

وقال: الصمت محمودٌ في أكثر المواضع.

وقال: إذا تكلم المرء عُرِف تمامه من نقصه، وإذا سكت تُشكِّك في أمره فلم يُقْضَ عليه بنقص ولا تمام.

وقال: من علم أن لكلامه متصفحاً فليتصفحه على نفسه قبل أن يتصفحه عليه غيره.

وقال لتلميذ له: الكلامُ يُعدُّ عليك فاحرص أن يكون صواباً؛ وإلاّ فالإمساك أجودُ عليك.

وقال: من كان [من] الكلام موجعاً كان من الصواب سالماً.

وقال: الصامت متصفّحٌ على غيره، والمتكلم غيره متصفّحٌ عليه.

واستشاره فتى في التزويج، فقال: احذر أن تكون كالسمك: فإن كان خارج الشبكة يطلب الدخول فيها، وما كان فيها يطلب الخروج عنها.

وقال: الرجل الحكيم ينبغي أن تكون معاملته للناس كمعاملة الطبيب للمرضىٰ.

وقال: استهينوا بالموت، فإن مرارته في خوفه.

وقيل له:ما القنية المحمودة؟ فقال: ما ينمىٰ على استعماله.

وقال له رجل غني: ما أغنَتْ عنك الحكمة وأنت لا تبيت إلا فقيراً. فقال له: أغنَتْ عنّي ألم ما آلمك منّي.

وقالت له امرأة معروفة بالمجون والسرف على نفسها: يا شيخ! ما أقبح وجهَكَ! فقال لها: لولا أنك من المرايا الصَّدِئة لبانَ حُسْنُ صورتي عندك.

- Sarhoşluk ruhun ve aklın yokluğudur, ruhu sûretsiz bir madde gibi ortada bırakır. Böylece ruh çaresiz kalır. Ruhu ziynetinden ayıran şeyi içmekten daha kötü ne olabilir ki!
- Rüzgâra göre yön değiştiren kişilere akıl danışılmaz. Çünkü verecek sağlam fikirleri olmadığı için onlar akıl veremezler. Onların gösterdiği yol nefsin tutkusu doğrultusundadır. Akıl danışılacak kişiler, ancak akılları gereğince hareket edenler ve rüzgâra göre yön değiştirmeyenlerdir. Rüzgâra göre yön değiştirmeyen kişi, sevdiğini salt aklın gereği olarak sever. Rüzgâra göre yön değiştirenler ise nefisleri öyle istediği için severler.
- Akıl (rey) sana işin sonunu en başında gösterir.
- Sır saklamak aklın gereğidir. Sır saklamayan kişinin aklı yoktur.
- Sırrının saklanması korunman için bir sebeptir. Bunun için senin de başkalarının sırrını saklaman gerekir.
- Sırrının saklanmasını istemeyen kişinin sırrını saklamak şükrana şayan bir davranıştır; sırrının saklanmasını isteyen kişininkini saklamak ise bir görevdir.
- Başkalarının senin sırrını saklamasını istediğin gibi, sen de başkalarının sırrını sakla.
- Sır saklamak nefsin bir erdemi ve insanî bir yüceliktir.
- Kendi sırrınla göğsün daralıyorsa başkasının göğsü haydi haydi daralır.
- "Akıllı biri neden başkasına akıl danışır?" diye sorulunca Sokrates: "Bunun sebebi, görüşü tutkudan ayırmaktır. O, tutkunun şaibelerinden korktuğu için akıl danışır." diye cevap vermiştir.
- Tatlı yemeyi alışkanlık hâline getiren kişi bunun ilacının acı olduğunu bilseydi onu yemeye devam etmezdi.
- Özgür ile köle arasındaki fark şudur: Özgür olan, hakkı sırf hak olduğu için korur. Bu, sevgiye dayalı bir korumadır. Köle ise hakkı korkudan dolayı korur.
- Huyu güzel olanın yaşantısı yolunda gider, esenliği sürekli olur ve halk arasındaki sevgisi güçlü olur. Huyu kötü olanın ise yaşantısı zor olur, her zaman birileri ona kinle bakar ve insanlar ondan kaçar.

وقال: إن السكر إنما هو عدم النفس وعدم العقل، وهو يترك النفس كالهيولى التي لا صورة لها فتبقى النفسُ لا حيلة لها. فأي شيء أشدُّ من شُرْب ما يجرد عن النفس حليتها؟!

وقال: المتصرفون في الزمان نحو تصرف الزمان لا يستشارون لأنهم لا يشيرون بالرأي لأنهم لا رأي لهم، بل إنما يشيرون بنحو الهوى. وإنما يُستشار من حضر الزمان برأيه ولم يتصرف معه. ومن لم يتصرف مع الزمان فله المحبة المحضة العقلية. ومن تصرف مع الزمان فإنما محبته هوائية.

وقال: الرأي يُريك غاية الأمر في مبدأه.

وقال: كتمان السر واجبٌ في العقل، فمذيعه لا عقل له.

وقال: كتمان السرّ سببٌ لصيانتك، وكتمان سرّ غيرك واجب عليك.

وقال: المشكور من كتم سراً لمن لم يستكتمه. وأما من استكتم سراً فذلك واجب عليه.

وقال: اكتم سر غيرك، كما تحب أن يكتم غيرك سرك.

وقال: كتمان السر كرمٌ في النفس وسموٌّ في الهمَّة.

وقال: إذا ضاق صدرُك بسرك، فصدر غيرك أضيق.

وقيل له: لم صار العاقل يستشير؟ فقال: العلّة في ذلك تجريد الرأي عن الهوى؛ وإنما استشار تخوفاً من شوائب الهوى.

وقال: لو علم الذي يأكل الحلو ويدمنه أن علاجه المُرّ لما دام عليه.

وقال: الفصل بين الحر والعبد أن الحر يحرس الحق أبداً حراسةً جوهرية وهى حراسة المحبة، والعبد يحرس الحق أبداً حراسة المخافة.

وقال: مَن حَسُن خلقه طابت عيشته ودامت سلامته وتأكدت في النفوس محبته. ومن ساء خلقه تنكدّتْ عيشته ودامت بِغْضَتُه ونفرت النفوس منه.

- Güzel huy, bütün çirkinlikleri, kötü huy ise bütün güzellikleri örter.
- Bilgeliğin başı güzel ahlâktır.
- Güzel ahlâk esenliğe götürür, pişmanlıktan korur, başkalarının sevgisini kazandırır, ayrılıktan kurtarır ve güzel davranışlara yönlendirir.
- Sokrates bir gün öğrencilerinden birine şöyle demiştir: "Ey Oğul! Zamanın tuzağına düşme; çünkü o, senden önce söz verdiklerine sözünü tutmamıştır, sana da tutmaz. Güzel ahlâklı olmaya bak ki insanlar tarafından sevilesin. Oğul! Bil ki güzel yüzlü olup buna bir de güzel ahlâkı eklersen kemâl bulursun. Çirkin yüzlü olursan, onunla ahlâksızlığı değil, güzel ahlâkı birleştir ki yüzünün çirkinliğini örtsün."
- Ahlâkı kötü olanın yaşantısı zor olur ve çevresindekiler ona kin besler.
- Sokrates öğrencilerine şu tavsiyelerde bulunmuştur: "Tabiatınızı kanaat etmeye alıştırın ki fazladan bir şey geldiğinde Allah'ın lütfunu farketsin ve yaşantınız yolunda gitsin. Sırlarınızı başkalarına emanet etmeyin; çünkü zamanın ne getireceğini bilemezsiniz. Size gelen ve artmaya elverişli olan küçük şeyleri değersiz görmeyin. Arkadaşlarınızı sevgi ve erdemle terbiye edin ve onlara sevginizi çabucak göstermeyin."
- "Yalan ile doğru birbirine ne kadar uzaktır?" diye sorulunca Sokrates: "Göz ile kulak kadar." demiştir.
- Uyku, kısa süreli bir ölümdür; ölüm ise uzun süreli bir uykudur.
- İhtiyacından fazlasını isteyen kişi, asıl faydadan mahrum kalır.
- Mevcudun yeterli olması için kanaat şarttır. Nefis muhasebesi yapan kişi kendini dalkavukluktan kurtarır.
- Beklentiler, değersiz nefsin dallarıdır.
- Dünya sevgisi yüzünden kulaklar hikmeti duymaz, kalpler basiret nurunu görmez olmuştur.
- İnsanların özrünü kabul et ki onlarla mücadele etmen işe yarasın. Ayrıca onlara güler yüz göstererek sana karşı düşmanlıklarını öldür.

وقال: حُسْن الخلق يُغَطّي غيره من القبائح؛ وسوء الخلق يغطي غيره من المحاسن.

وقال: رأس الحكمة حسن الخلق.

وقال: حسن الخلق يؤدي إلى السلامة ويؤمن من الندامة ويوجب الألفة ويؤمن من الفرقة ويبعث على الجميل.

وقال لتلميذ له يوماً: يا بنيّ! إياك والاغترار بالزمان فإنه لم يَفِ لمن وعده قبلك، وكذلك لا يفي لك. وعليك بحسن الخلق تكن محبوباً مألوفاً. فاعلم يا بني أنك إن كنت حسن الصورة فجمعت إلى حسن صورتك حُسْنَ خلقك كنت كاملاً؛ وإن كنت قبيح الصورة لم تجمع صورتك قبح خلقك، بل حسن خلقك ليغطي قبح صورتك.

وقال: من ساء خلقه تنكدّ عيشه ومَقَته جليسه.

وأوصى سقراط تلاميذ فقال: عوِّدوا طبائعكم القنوع تعرِفْ الفضل عند الزيادة ويَطِبْ لكم العيش. لا تستودعوا أسراركم عند غيركم، فلن تأمنوا صرف الزمن. لا تستصغروا الأمر الصغير إذا ورد عليكم وكان قابلا للنماء والزيادة. ربوا أصدقاءكم بالمحبة والتفضُّل، ولا تظهروا لهم المودّة من أنفسكم دفعةً واحدةً.

وسئل: كم بين الصدق والكذب؟ فقال: كما بين العين والأذن.

وقال: النوم موتٌ خفيف، والموتُ نومٌ طويل.

وقال: من طلب أكثر من حاجته شُغِل عن منفعته.

وقال: القُنوع إمام الكفاية؛ ومن تعاهد نفسه بالمحاسبة أَمِن منها المداهنة.

وقال: الآمال فروع النفس الرديّة.

وقال: لأجل حب الدنيا صمت الأسماع عن الحكمة، وعميت القلوب من نور البصيرة.

وقال: اقبل عُذْرَ الناس تستمتع بحربهم، وأَمِتْ ضغائنهم بالبشر لهم.

- Hikmet, mücevher gibi kıymetli bir nurdur. Doğru, düşünme ağacının dalıdır. Nefsin tutkusuna göre davranmak ise akla terstir.
- Güzel arkadaşlık ederek arkadaşının sevgisinin devam etmesini sağla ki seninle birlikteliği uzun olsun.
- Sokrates öğrencilerinden birine şöyle demiştir: "Zamana ilgi gösterme. Çünkü o, kendisine ilgi gösterene çabucak hıyanet eder."
- Günlerin şerleri o kadar çoktur ki kimse onların sayısını bilmez.
- Zaman, insanları kendisi hakkında uyarır ve kendi kötülüklerini haber verir.
- Sokrates öğrencilerinden birine şöyle demiştir: "Oğul! Gençliğine ve sağlığına aldanma; çünkü sağlığın sonu hastalık, hastalığın sonu ise ölümdür. Oğul! Dünyanın afetlerinden ve zamanın şerlerinden kurtulmaya bak; çünkü her sevinç ile birlikte bir tasa, her durulukla birlikte bir bulanıklık, her nimet ile birlikte bir külfet, her birliktelikle birlikte bir dağılma ve her vuslat ile birlikte bir ayrılış vardır."
- Zamanın olayları birilerinin helâk olması ve diğerlerinin bundan ibret almasından ibarettir.
- Zaman, kişiyi gâh sevindirir, gâh üzer.
- Zamanın, birini düşmanının başına bir felaket getirerek sevindirmesiyle onun başına bir felaket getirerek düşmanını sevindirmesinin arası pek kısadır.
- Günleri ilerleyip gitmekte olan kişinin organları hiç kuşkusuz eskimekte ve ruhu günbegün dünyadan göç etmektedir.
- Biri Sokrates'e "Falancaya senden söz ettim ama seni tanımadı." deyince "Onun beni tanımaması ona zarar verir, benim onu tanımamam ise bana bir zarar vermez; çünkü benim değersiz birini tanımak gibi bir derdim yoktur. Benim gibileri ise ancak değersizler tanımazlar." demiştir.
- Tutkularının peşine düşen kişi âhirette pişman olur, bu dünyada ise yerilir.
- Kendini olması gereken yere koyan kişi başına belaların gelmesinden korunmuş olur.
- Akıllı kişi, kendini başkasını yargılar gibi yargılayan, başkasını ise gerektiği hâlde yargılamayandır.

وقال: الحكمة نور جوهريَّة الطبع، والصواب فرع الرويَّة والفكر، والعمل بالهوى ضد الحزم.

وقال: استدِمْ الحبَّ من صديقك بحسن صحبتك له يطل مكثه معك.

وقال لتلميذ له: لا تركنن إلى الزمان فإنه سريع الخيانة لمن ركن إليه.

وقال: غوائل الأيام كثيرة ولن يحصي أحدٌ عددها.

وقال: الزمان يُحَذِّر من نفسه ويخبر بسوء غائلته.

وقال لتلميذ له: يابُنَيّ! لا تغترّنّ بحسن شبابك و صحة جسمك، فإن عاقبة الصحة سقم، وعاقبة السقم موتٌ. أي بُنَيّ! اعمل في التخلص من آفات الدنيا وغوائل الزمان، فإن مع كل فرحةً ترحةً ومع كل صفو كدراً، ومع كل نعمة نقمةً، ومع كل اجتماع تشتُّتاً، ومع كل وصلٍ انقطاعاً.

وقال: حوادث الزمان هلاكُ قومٍ وعظةُ آخرين.

وقال: مَن سرّه الزمانُ في حالٍ ساءه في أخرى.

وقال: أَوْشِكْ بمن سره الزمان في عدوّه أن يَسُرَّ عدوَّه فيه!

وقال: من كانت الأيام به سائرةً فلا شك أن أعضاءه باليةٌ ومهجته عن الدنيا راحلة.

وقال رجل لسقراط: ذكرتك لفلان فلم يعرفك. فقال: يضرُّه ألا يعرفني، ولا يضرُّني ألا أعرفه، لأني لا أعني بمعرفة خسيس، ولا يجهل مثلي إلا خسيسٌ.

وقال: متّبع الشهوات نادمٌ في العاقبة مذمومٌ في العاجلة.

وقال: من أنزل نفسه منزلتها أمِن عليها سوء الدوائر.

وقال: العاقل من يقاضي نفسه بما يَجِبُ لغيره، ولا يتقاضى من غيره ما يجب له.

- Kim nefsine dünya sevgisini ilham ederse kalbi şu üç duygu ile dolar: Zenginlik ümidinin bulunmadığı bir fakirlik, sonu gelmez bir beklenti ve yok olmak nedir bilmeyen bir meşguliyet.
- Kim senin sırrını saklamaktan kaçınırsa ona sırrını söyleme.
- Dünyada kaygılılardan başka hiç kimse kalmadığında kaygısı kendine en faydalı olan kişi sonsuzluğu (âhireti) kaygı edinendir.
- Ben, şansı yâver gitmeyen akıllı kişi için şansı yolunda giden ahmaktan daha ümitvarım.
- İmkân çoğalınca insandaki tutku azalır.
- "Denizin suyu neden tuzludur?" diye sorulunca Sokrates: "Bunu bilmenin senin ne işine yarayacağını söylersen sana bunun sebebini söylerim." demiştir.
- "Bilgeliğin ne faydasını gördün?" diye sorulunca Sokrates: "Deniz kıyısında duran ve cahillerin denizin dalgaları arasında nasıl boğulduklarını seyreden kişi gibi oldum." diye cevap vermiştir.
- Dünya, devletlerin mirası, nesillerin kalıntısı ve tatsız olayların kabıdır.
- Özgürlük, insanın hayra (iyiliğe) hizmet etmesi ve hayra dalmasıdır. Kişi hayra ne kadar hizmet ederse o kadar özgür olur. Çünkü hayra tutunmayan özgür değildir.
- Nefsinin tutkuları konusunda aşırı gitme; çünkü zaman içinde seni de bekleyen olaylar vardır. Sen zamanın sana ne getireceğine bak. Zira sen geçmişlerin maddesinden geldin, ölüp gidenlerin yerinde oturuyorsun ve yine kendisinden var olduğun maddeye (toprağa) döneceksin.
- Pek çok arkadaşı olmasını isteyen kişi tutkularına karşı çıkarak nefsini sınasın. Nefsine uymayarak sabrını ölçsün. Şayet bunu başarabiliyorsa arkadaşlarıyla geçinmesi de kolay olur. Aksi takdirde yalnız kalmak ona daha uygundur.
- Kadınlar, kurulmuş birer tuzaktır ve bu tuzağa ancak aldananlar düşer.
- Bilgisizlikten daha büyük bir zarar yoktur, kadınlardan da daha kötü bir zarar yoktur.

وقال: من ألهم نفسه حبَّ الدنيا امتلأ قلبه من ثلاث خلال: فقر لا يدرك غناه، وأمل لا يبلغ منتهاه، وشغل لا يدرك فناه.

وقال: من احتجب أن تستكتمه سرَّك فلا تُسِرّه إليه.

وقال: إذا لم يوجد في الدنيا إلامهمومٌ فأنفع المهمومين من كان همُّه في الأبد الباقي.

وقال: أنا للعاقل المُدْبِر أرجى منّي للأحمق المُقْبِل.

وقال: إذا كثر الإمكان قَلَّتْ الشهوةُ في الإنسان.

وسئل: لِمَ صار ماء البحر مالحاً؟ فقال للذي سأله: إن علمتني المنفعة التي تنالك من علم ذلك أعلمتك السبب فيه.

وقيل له: ما الذي غنمت من الحكمة؟ فقال: صرتُ كالقائم على ساحل البحر أنظر إلى الجهال يَغْرَقون بين أمواجه.

وقال: الدنيا ميراث الدول وبقية القرون وأوعية الفجائع.

وقال: الحرية هي خدمة الإنسان للخير وانهماكه فيه؛ وبقدر خدمته له تكون حريته، لأن من لم يتمسك بالخير فليس بحرٍ.

وقال: لا تسرف في شهواتك، فإن لك من الحدثان وقائع فارصُد ما تأتي به: فمن جوهر من خلا أتيت، وفي محل من فات تقيم، وإلى العنصر الذي بدأت منه تعود.

وقال: من أراد الاتصال بالإخوان فليمتحن نفسه بخلاف شهوته، وليعرف صبره بخلاف موافقته؛ فإن كان ذلك سهلاً عليه طابت عشرة أخلاّئه له، وإلا فالوحدة به أشبه.

وقال: النساء فخٌّ منصوبٌ فليس يقع فيه إلا من اغترّ به.

وقال: لا ضُرَّ أضرّ من الجهل، ولا ضر شرٌّ من النساء.

- Sokrates ateş taşıyan bir kadın gördü ve "Taşıyan, taşıdığından daha şerli!" dedi.
- Sokrates yatakta kımıldamadan yatan hasta bir kadın gördü ve "Şer, şer ile önlenir." dedi. Ardından kadınların ağladığı bir kadın cenazesi gördü ve "Bir şer, başka bir şerri yitirdiğine üzülüyor." dedi.
- Küçük bir kıza yazı yazma öğretildiğini görünce Sokrates: "Şerrin şerrini artırmayın." dedi.
- Şeytanın tuzaklarından kurtulmak isteyen kişi hiçbir kadına itaat etmesin. Çünkü kadınlar dikilmiş birer merdiven gibidir ve bu merdivene çıkmadıktan sonra şeytan hiçbir hilesini gerçekleştiremez.
- Erkeğin acizliği üç şey ile bilinir: a) Kendi maslahatına çok önem vermemek, b) Nefsinin tutkularına karşı koymamak, c) Bildiği ve bilmediği konularda eşinin dediği her şeyi kabul etmek.
- Sokrates bir gün öğrencilerine "Size bütün şerlerden kurtulmanın yolunu göstereyim mi?" diye sormuş, öğrencileri: "Evet, ey bilge! Senin bizim üzerimizde emeğin çoktur." deyince Sokrates: "Ne bildiği, ne de bilmediği konularda bir kadına asla itaat etmeyin. Böyle yaparsanız esenlik bulursunuz." dedi. Öğrencilerden biri: "Bizim şefkatli bir annemiz ve öz kız kardeşlerimiz var. Şimdi onlara karşı mı çıkalım?" deyince Sokrates: "Benim sözüm izahı gerektirmeyecek kadar açık, şer şerre benzer." dedi.
- Kim bilgelik konusunda iyi bir mesafe almak isterse kadınların kendisi üzerindeki egemenliğine son versin.
- Sokrates, koku sürünen bir kadın görünce ona: "Ateşi alevlensin ve ışığı artsın diye kendi odununu artırıyor." dedi.
- "Kadınlar hakkında ne dersin?" diye sorulunca Sokrates: "Onlar zakkum ağacı gibidirler, güzel ve parlaktırlar ama safın teki yediğinde onu öldürür." diye cevap verdi.
- "Kadınlar olmasaydı ne sen, ne de senin emsâlin olan hiçbir bilge var olamazdı. Buna rağmen neden kadınları acımasızca eleştiriyorsun?" diye sorulunca Sokrates şöyle cevap verdi: "Kadın dikenli bir hurma ağacı gibidir. Bu diken insanın bedenine girerse canını acıtır, meyvesi ise taze hurmadır."

وقال وقد نظر إلى امرأة تحمل ناراً: حاملةٌ شرٌّ من محمول!

ونظر إلى امرأة سقيمة على الفراش لا حراك بها فقال: الشر بالشر يُكَفُّ.

ونظر إلى جنازة امرأة وخلفها بوالٍ، فقال: الشرُّ لفقد الشر يتوجع.

ونظر إلى صبيَّة تُعلَّم الكتابة فقال: لا تزيدوا الشرَّ شرّاً.

وقال: من أراد النجاة من مكائد الشيطان فلا يطيعنّ امرأة، فإن النساء سُلَّمٌ منصوبٌ ليس للشيطان حيلةٌ إلاّ بالصعود عليه.

وقال: العجز يعرف في الرجل من ثلاث خصال: قلة اكتراثه بمصالح نفسه، وقلة مخالفته لما يشتهي، وقبوله من امرأته فيما تعلم وفيما لا تعلم.

وقال يوماً لتلاميذه: هل أدلُّكم على النجاة من الشر كله؟ قالوا: نعم أيها الحكيم، فقديماً ما كانت لك المِنّة علينا. فقال: لا يطيعنَّ أحد منكم امرأة بحال: لا فيما تعرف ولا فيما تنكر فإنه يسلم. فقال بعضهم: فالرجل منا له الأم الشفيقة والأخت الشقيقة، فهل يعصيها؟ فقال: فيما قلتُ لكم كفاية: الشر بالشر شبيهٌ.

وقال: من أراد أن يقوى على طلب الحكمة فليكفف عن تمليك النساء على نفسه.

ونظر إلى امرأة تتعطَّر فقال: نار يكثر حطبها حتى يشتد وهجها وينمو ضوؤها.

وقيل له: ما تقول في النساء؟ فقال: هن كشجرة الدِّفْلى: رونق وبهاء، فإذا أكله الغِرُّ قتله.

وقيل له: كيف يجوز لك أن تذم النساء ولولاهن لم تكن أنت ولا أمثالك من الحكماء؟ فقال: المرأة مثل النخلة ذات السُّلاّء إن دخل في بدن الإنسان عَقَره، وحَمْلُها الرُّطَب الجنِيُّ.

- "Kadınlardan niçin nefret ediyorsun?" diye sorulunca Sokrates: "Çünkü onların hayırdan nefret ettiklerini ve şerre yöneldiklerini görüyorum." diye cevap vermiştir.
- Kadınların esiri olan kişinin kurtulma şansı yoktur. Kadınlar kimi kendilerine esir ederlerse o kişi diriyken ölmüş demektir.
- "Yandım, bittim ben!" diye feryat eden birini görünce Sokrates: "Ne oldu?" diye sordu. Adam: "Karım, beni bırakıp başkasını tercih etti." dedi. Sokrates: "Be adam!" dedi. "Seni istemeyeni istiyor olmak sana ayıp olarak yeter de artar bile." dedi. Bunun üzerine adam: "Göğün Rabbine yemin ederim ki içimi rahatlattın." dedi.
- Küçük bir kızın yazı yazmayı öğrendiğini görünce Sokrates: "Akrep, zehrine zehir katıyor." dedi.
- "Gençlere hangi bilgiler öğretilmelidir?" diye sorulunca Sokrates: "Bilinmemesi hâlinde utanılacak her şey." demiştir.
- "Ne zamandan beri erdem sahibi olmak için gayret ediyorsun?" diye sorulunca Sokrates: "Nefsimi kınamaya başladığımdan beri." dedi.
- Bir kimse, bilgeliğin gereğinden ayrılmadığı için başkaları tarafından kınanmaya hiç aldırış etmez olduğunda gerçek bir bilge olmuş demektir.
- Arşîcânis (?) Sokrates'e "Senin şehir halkına yaptığın konuşma kabul edilemez." deyince Sokrates: "Bana konuşmamın (kabul edilemez) olması değil, doğru olmaması zarar verir." dedi.
- En yüksek mertebede erdem sahibi olan kişi erdemleri kendiliğinden isteyendir. İkinci mertebede erdemli olan kişi erdemleri başkasından duyduğunda harekete geçip etkilenendir. Her ikisine de sahip olmayan kişi ise işe yaramayan değersizin tekidir.
- Hayâ etmeyeni düşünmeye bile değmez.
- Senden sadır olan söz ve eylemi geri çeviremezsin. Şu hâlde bir sözü söylemeden veya bir şeyi yapmadan önce tedbirini al.
- İyiliğe değer vermeyen kişiler olduğunu görmen senin iyilik yapmana engel olmasın.

وقيل له: ما بالك تنفر عن النساء؟ فقال: لما أرى من نفورهن من الخير، وسلوكهن في الشر.

وقال: أسير النساء غير مفكوك. من تملكه النساء فإنه قتيل الأحياء.

ورأى رجلا يصيح: النار! النار! فقال له: ما حالك؟ فقال: امرأة كانت لي فآثَرتْ عليّ غيري. فقال: يا هذا! كفاك عاراً أن تريد من لا يريدك. فقال: فَرَّجْتَ عنّي وربِّ السماء!

ورأى صبيّةً تتعلم الكتابة فقال: عقربٌ تزداد سُمّاً على سُمّها.

وقيل له: أيّ العلوم ينبغي أن يؤخذ بها الأحداث؟ فقال: كل العلوم التي يستحيى ألا يكون علمها.

وقيل له: مُذْ كم بدأتَ تكسب الفضائل؟ قال: مذ بدأتُ بتوبيخ نفسي.

وقال: إذا أحسّ الإنسان من نفسه أنه لا يَكْرُثُه الذمُّ في لزوم سُبُل الحكمة وسَنَنها فقد صار حكيماً.

وقال له أرشيجانس: إن الكلام الذي كلمت به أهل المدينة لا يقبل. فقال: ليس يكرثني أن يكون، وإنما يكرثني ألا يكون صواباً.

وقال: الفاضل في الطبقة العليا هو الذي يبتغي الفضائل من تلقاء نفسه، والفاضل في الطبقة الثانية هو الذي يتحرك لها إذا سمعها من غيره. ومن أخطأه الأمران فهو الساقط الدنيء.

وقال: من لم يستحْيِ فلا تخطره ببالك.

وقال: لست رادّاً ما نفذ منك من قولٍ أو فعلٍ فقدِّمِ التحرُّز قبل ذلك.

وقال: لا يمنعنك من فعل الحسنة أن ترى من يزدريها.

- Sokrates bir öğrencisine şöyle demiştir: "Oğul! Dünyanın süsü olan fani bir şeyden dolayı (başkalarını) kıskanma. Sen (başkalarıyla) kalıcı ve devamlı olan şeylerde yarış. Oğul! Yüzün güzelse yüz güzelliğine yaraşan güzel işler yapman gerekir. Yüzün çirkinse o zaman da hiç olmazsa çirkin yüzünle çirkin işleri birleştirme. Oğul! İyiliğe ve iyilik sahiplerine arkadaşlık ederek kötülükten ve kötülerden uzak dur. Oğul! Âlimlerle hemhâl ol ki onlara eşlik ederek erdem sahibi olasın. Onlara saygıda kusur etme ki seni sırlarının mekânı etsinler. Oğul! Sağlığın uzamasına rağmen gaflete dalıp gitmek aldanmak demektir. Kimseden sana bir şer ulaşmasın istiyorsan kalbinle şerre inanma ve sırrında şer saklama. Oğul! İnsanların kusurlarını araştırma ki insanlar da senin kusurlarını araştırmasın. Bütün işlerinde aklının ardından git ki ona tâbi olarak doğru yolu bulasın."
- Nankörün nankörlük etmesi seni iyilik etmekten alıkoymasın.
- Cahil, ayağı bir taşa iki kez takılandır.
- Biri ona "Yüzün ne kadar çirkin!" deyince Sokrates şöyle cevap vermiştir: "Çirkin yaratılmak benim elimde olan bir şey değil ki bu yüzden kınanayım. Yakışıklı olmak benim elimde değil ki bundan dolayı övgüye layık olayım. Ben, bana ait olan şeyi bezeyerek ve güzelleştirerek kemâl buldum. Sen ise sahip olduğun şeyi çirkinleştirerek onun kusurunu had safhaya çıkardın." Adam ona: "İnsanın elinde olan güzelleşme ve çirkinleşme nedir o zaman?" diye sordu. Sokrates de şöyle dedi: "Zihni bilgelikle inşa etmek, aklı edeple parlatmak, öfkenin ateşini yumuşaklıkla söndürmek, hırsın önünü kanaatle almak, zühd ile bedeni öldürmek, sükûnet ile şımarıklığı dizginlemek ve nefsi eğiterek uysal bir bineğe dönüştürmek güzelleşme türlerindendir. Zihni bilgelikten uzaklaştırmak, aklı edepsizlikle kirletmek, öfkeyi intikamla tutuşturmak, hırsa açgözlülükle destek çıkmak ve nefsi hayvanî tutkularına boyun eğdirerek tâbi kılmak ise çirkinleşme türlerindendir."

وقال لتلميذ له: أيْ بُنيّ! إياك والحسد على ما يفنى وهو زينة الدنيا؛ وعليك بالتنافس فيما يدوم ويبقى. أيْ بُنَيّ! ينبغي لك إن كان وجُهك حسناً أن تعمل عملاً حسناً يكون في الحُسْن مثل وجهك، وإن كان قبيحاً ألا تجمع إلى قبح وجهك قُبْحَ فعالك. أيْ بنيّ! جانب الشرّ وأهله بإِلْفِك الخير وأهله. أيْ بنيّ! عليك بصحبة العلماء تكن فاضلاً بصحبتهم. وكن معظَّماً لأقدارهم، يجعلوك موضعاً لأسرارهم. أيْ بنيّ! التمادي في الغفلة مع طول الصحة غرر. إن أردت ألا يصل إليك من أحدٍ شرٌّ فلا تعتقد الشرَّ بقلبك ولا تَطْوِ عليه سِرَّك. أيْ بنيّ! قَلِّل التفقد لعيوب الناس يقلَّ تفقد الناس لعيوبك. قدِّمْ العقل أمامك في جميع أمورك ترشد باتباعك إيَّاه.

وقال: لا يصدَّنك عن الإحسان جحود جاحد النعمة.

وقال: الجاهل من عثر بحجر مرتين.

وقال له بعض الناس: ما أقبح وجهك! فقال له: لم أملك الخلقة الدميمة فأُلامَ عليها؛ ولا ملكت حسن الرُّواء فأحمد عليه. فأمّا ما صار في ملكي فقد استكملتُ بزينته وتحسينه، كما استكملت أنت شَيْنَ ما كان في ملكك بتقبيحه وتهجينه. فقال له: وما الذي في الملك من التزيين والتحسين، والتهجين والتقبيح؟ قال سقراط: من التزيين عمارة الذهن بالحكمة وجِلاء العقل بالأدب، وقمع الغضب بالحلم، وردع الحرص بالقناعة، وإماتة الجسد بالزهد، وتذليل المرح بالسكون، ورياضة النفس حتى تصير مطيّة. ومن التهجين والتقبيح تعطيل الذهن من الحكمة، وتوسيخ العقل بضياع الأدب، وإضرام الغضب بالانتقام، وإمداد الحرص بالكَلَب وتذليل النفس للشهوات البهيمية حتى تصير لها تَبَعاً.

- Sokrates bir öğrencisine şöyle demiştir: "Nefsini musibetlere alıştır; çünkü sen öyle bir yurttasın ki orada konaklayan musibetlerden kurtulamaz. Her hâlinde musibet başa gelmeden önce hazırlık yap. Başa geldiğinde ise ona hazırlıklı olup sabret. Savuşup gittiğinde hazırlığın sana kalır. Sana nasihat edene sen de nasihat et, senden nasihat isteyene karşı da güvenilir biri ol ki işinin kötü sonla bitmemesinden emin olasın."
- Sana ne yapılmasını istiyorsan sen de onu yap. Sana yapılmasını istemediğin şeyi sen de başkalarına yapma.
- İyilik yap ki hem ondan, hem de neticesinden dolayı övülesin. Şerre de yanaşma ki ondan esenlik bulasın.
- Birine suç isnat etmek iyi ilişkilerin kopmasına sebeptir. Cimrilik ise nefsin zayıflığından ileri gelir.
- Tecrübeler insanı terbiye için yeter; zamanın ilerlemesi (ve işlerin durmadan değişmesi) öğüt olarak yeter; hemhâl olduğun kişilerin huyları da irfan olarak yeter.
- Cömertlik, övülmenin verdiği hazzı maldan alınan hazza tercih etmektir.
- Sabır sapasağlam bir kaledir. Acelecilik şahsiyeti bozar ve pişmanlığa sürükler. Doğruluk keremin meyvesidir. Hırs ise nefsin tutkularının artığıdır.
- Boş ümitler içinde olmak cehaletin tuzağıdır. İyi geçinmek kötülüklere kalkandır.
- Nimeti iyilik yaparak koru ki senden alınmasından emin olasın. Şükür, nimet verilen herkesten alınan bir güvence ve alacaktır. Kim nimeti şükürle kuşatırsa ona verilen nimet de daha fazlasıyla kuşatılır.
- Teennî ile talep edilen şeylerin elde edilmesi kolaylaşır. Başkalarıyla ilişki kuran kişinin tatlı sözlü olması ile sevgi süreklilik kazanır. Tevazu ile nefisler uysallaşır. Ahlâkın güzelliği ile hayat yolunda gider. Çok susmakla saygınlık kazanılır. Adalet, sahibini yüceltir. İnsafla vuslata ulaşılır. İhsanda bulunmakla kişinin değeri artar. Tevazu ile nimetler tamamlanır. İyi huylarla ameller temizlenir. Külfetlere tahammül eden yücelir. Adil yönetim ile düşman kahrolur.

وقال لتلميذ له: وطّئ نفسك للمصائب، فإنك في دارٍ النازلُ فيها غير مُعرّىً من مصائبها. على كل حال استعدَّ للبلاء قبل نزوله. فإذا نزل فكن مستعداً له والصبر؛ وإن انصرف عنك كان بعد ذلك استعدادك. وكن ناصحاً لمن نصحك، أميناً لمن استنصحك تسلَمْ من سوء العاقبة في أمرك.

وقال: افعل ما تُحِبُّ أن يُفْعَل بك، واكفُفْ عما تحبُّ أن يُكَفَّ عنك.

وقال: اصنع الخير تحمد عليه وتحمد عاقبته؛ وكُفَّ عن الشرّ تسلم منه.

وقال: التجنّي وافد القطيعة، والبخل من ضيق النفس.

وقال: كفى بالتجارب تأديباً، وبتقلب الأيام عظةً، وبأخلاق من عاشرت معرفة!

وقال: الجود إيثار عذوبة الثناء على لذّة المال.

وقال: الصبرحصن منيع البنيان، والعجلة مفسدة للمروءة وقائدٌ إلى الندامة، والصدق ثمرة الكرم، والحرص فضول الشهوات.

وقال: الأماني حبائل الجهل، والعشرة الحسنة وقايةٌ من الأسواء.

وقال: صُنْ النعمة باصطناع المعروف تأمن زوالها عنك؛ والشكر دَيْن وميثاق مأخوذ على أهل كل نعمةٍ: فمن أحاط النعمة بالشكر أحيطت بالمزيد.

وقال: بالتأني تسهل المطالب، وبلين كَنَفِ المعاشر تدوم المودّة، وبِخَفْضِ الجانب تأنس النفوسُ، وبسعة الخلق يطيب العيش، وبكثرة الصمت تكون الهيبة، وبالعدل تجب الجلالة، وبالنَّصَفة تكون المواصلة، وبالإفضال تعظم الأقدار، وبالتواضع تتم النعم، وبصالح الأخلاق تزكو الأعمال، وباحتمال المؤن يجب السؤدد، وبالسيرة العادلة يُقْهَر المناوئ،

Düşüncesize karşı yumuşak davranmakla ona karşı destekçilerin artar. Yumuşak ve sevecen davranarak 'kerem sahibi' adını almaya layık olursun. Doğruluk ve vefa ile dengin olanlar senin büyüklüğünü tanırlar. Kendini beğenmenin önüne geçerek başkalarının sana haset etmesinden güvende olursun. Seni ilgilendirmeyen işlerle uğraşmayı terk etmekle erdemini tam edersin.

- İbret alanlar için zamanın olayları yeter. Her yeni gün ile birlikte o gün hakkında sana yeni bir bilgi gelir.
- İyilik yapmaya alışarak iyi niyeti sezinle ve sabrı vatan tutarak düşkünlüğüne sevinecek düşmanlardan kendini koru.
- İnsanlara karşı barışçıl olan güçlü olur. Fesatçı ise korunmasızdır. Sakınmanın zalime bir faydası olmaz. Düşmanlıktan ancak insaflı olan kişi güvende olur. Güzel yönetim, sahibini yüceltir. Güzel davranışın tertemiz sonuçları vardır.
- Güleryüz, sahibine sevgi elbisesi giydirir. Kabalık ise sahibinin üzerinden makbuliyet giysisini çıkartır.
- Nefsini hesaba çeken kişi kazanır, nefsinden habersiz olan ise ziyan eder. Sabreden ganimet bulur. Yumuşak davranmayan pişman olur. Susan esenlik bulur. İbret alan hakikati görür, hakikati gören anlar, anlayan ise bilir.
- İyilik ek, sevinç biç. Az malı olduğu halde kanaat yüceliktir. Çok malı olduğu hâlde hırslı olmak zillettir. Sonunu düşünmek kurtuluştur. Doğrulukla sözleşen başarılı olur. Yalanın yoldaşı yapayalnız kalır. Akıllı kimselerle hemhâl olan onlar gibi olmak ister. Cahillerle düşüp kalkan ise bitkin düşer.
- Bilmediğinde sor, kötü bir şey yaptığında pişman ol, pişman olduğunda yaptığın kötülüğü bırak. Birine bir iyiliğin dokunduğunda onu gizle. (Birine istediğini) vermeyeceğin zaman onu nazikçe geri çevir.
- İyilik eden kişinin kazancı övgü olur. İyiliğe teşekkürle karşılık veren, hakkı yerine getirmiş olur. Birisi ödünç olarak seni överse gereğini yerine getirmen gerekir. İyilik etmekte senden önce davranan kişi seni teşekkürüyle meşgul eder.

وبالحلم عن السفيه يكثر أنصارك عليه، وبالرفق والتودُّد يُستحق اسمُ الكرم، وبالصدق والوفاء يُلاحظك بالجلالة الأكفاءُ، وبنفي العُجْب تأمن الحسد، وبترك مالا يعنيك يتم لك الفضل.

وقال: لأهل الاعتبار في صروف الدهر كفاية، وكل يوم يأتي عليك منه علم جديد.

وقال: استشعر صالح النية يألفك الخير، واستوطن الصبر يستُرْكَ من الشامتين.

وقال: مُسالِمُ الناس عزيزُ الجانب، وذو الغوائل غير محفوظ، والحذر لا ينفع الظالم؛ وإنما يأمن العدوان المنصف. وحُسْن السياسة يبلغ بصاحبها المعالي؛ وللفعل الجميل مراتع نزهة.

وقال: البشاشة تكسو أهلها المحبّة، والفظاظة تخلع عن صاحبها ثوب القبول.

وقال: مَن حاسب نفسه ربح، ومن غفل عنها خسر، ومن صبر غنم، ومن لم يحلم نَدِم، ومن سكت سلم، ومن اعتبر أبصر، ومن أبصر فهم، ومن فَهِم عَلم.

وقال: ازرع البر تحصد السرور. والقليل مع القنوع عز، والحرصُ مع الكثير ذل. والفكر في العاقبة نجاةٌ. وحليف الصدق موفَّقٌ، وقرين الكذب مخذول. ومصاحب العاقل مغتبط، ومصاحب الجاهل تَعِب.

وقال: إذا جهلت فاسأل، وإذا أسأت فاندم، وإذا ندمت فأَقْلِع، وإذا أَفْضَلتَ على أحدٍ فاكتم، وإذا مَنَعْتَ فأَجْمِل.

وقال: مَن أسلف المعروف كان ربحه الحمد؛ ومن كافأ بالشكر فقد أدّى الحق؛ ومَن أقرض الثناء فاقضه الصنيعة. ومن يبدأْك ببرّه فقد شغلك بشكره.

- Saygınlığını her zaman koru ki hep yüce kalasın. Başkalarıyla samimi olduğun vakitlerde dahi nefsini ciddiyete alıştır ki tahammül sınırlarının dışına çıkmasın ve kendini salmakta haddi aşmasın. Aksi takdirde ileride, içinde bulunduğun hâlden daha kötü bir duruma düşer ve terk edilirsin.
- Musibetlerle ancak nimet içinde yaşayanların nimeti bulanır.
- Akıllı olan, kendi görüşüne kuşkuyla bakan ve nefsinin güzel gösterdiği hiçbir şeye güvenmeyendir. Cahil ise kendi kusurunu bilmeyen, nasihat edenler ne derse desin kabul etmeyendir.
- İnsanlardan ancak kendi kadrini bilenlerle arkadaşlık kur; çünkü arkadaşlık iyi bir niteliktir. Kendi kadrini bilmeyen kişinin arkadaşlığında hayır yoktur.
- Kaçırdığı fırsatlara kafasını takmayan kişinin ruhu dinlenir ve zihni durulur.
- Kişi, kendisine bahşedilen nimete şükretmezse nimetlerinin artmama vakti yakındır.
- Bir kimse yakın arkadaşının her yaptığını eleştirirse sevgi bağları kopar.
- Kim, kendi davranışlarını eleştirirse başkasının eleştirmesinden kurtulur.
- Akıllı olan geçiminde tutumlu davranır, konuşmasında edepli olur, kendi mertebesindeki sâlih kimselerle birlikte eğitim görür, karşısına değersiz bir şey çıktığında ona dönüp bakmaz.
- Kimden gelirse gelsin, doğruyu kabul etmekten çekinme; çünkü doğru özü bakımından çok büyük bir şeydir. Onun büyüklüğü sebebiyle ona sahip olan kişi de büyük olur.
- Seni sen olduğun için seven kişiye lütfunu esirgeme.
- Sahibini aşağılanmaktan koruyacak kadar bir şeye sahip olmak, sahibini hor hakir kılan çok mala sahip olmaktan daha iyidir.
- İnsanların özellikle kaçınıp kendilerini korudukları öyle şeyler vardır ki helâklerine sebep olur.
- Kanaat, yeterliliğin başıdır.

وقال: كُنْ موفِّراً لقدرك تَبْقَ لك الجلالة على أيّ حالٍ كنت. وتعاهد نفسك بالجد في وقت الأُنْس مع المؤالفة لئلاّ تخرج من حدود ما يحتمل وتجوز القَدْر في التبذُّل فَتُحْمَل على أكثر مما منك فيما تستأنف فتكون منبوذاً.

وقال: بعوارض الآفات تكدر النعم على المتنعمين.

وقال: العاقل من اتهم رأيه ولم يثق بكل ما سوّلت له نفسه. والجاهل لا يعرف تقصيره ولا يقبل من نُصحائه.

وقال: لا تعاشر من الناس إلا من عرف مقدار نفسه، فالمعاشرة صفةٌ طيّبة. ومن لم يعرف مقدار نفسه، فلا خير في عشرته.

وقال: مَن قلَّ همُّه على ما فاته استراحت نفسُه وصفا ذهنه.

وقال: من لم يشكر ما أُنْعِمَ به عليه أوشك أن لا يزيد نعمته.

وقال: من استقصى على خليطه انقطعت أسبابُ مودّته.

وقال: من استقصى على نفسه استراح من استقصاء غيره عليه.

وقال: العاقل من اقتصد في معيشته وتأدّب في منطقه وتربّى مع الصالحين من أهل طبقته، ولم يرغب في شيء دنيء إن عَرَض له.

وقال: لا تستحْيِ أن تقبل الحقّ ممن أتى به وإن أتى به ذميم المنظر. فإن الحقَّ عظيمٌ في نفسه، وصاحبه يعظم بِعِظَمه.

وقال: من أحبّك لنفسك فلا تُخْلِهِ من فضلك.

وقال: الغني بما ستر صاحبه عن الامتهان أكثر من المال الذي يورث صاحبه الهوان.

وقال: ربّ متحرّز بشيء تكون منه آفته.

وقال: القنوع إمام الكفاية.

- Eksik olan kişiye kendi eksikleri kapalı kalır. Şayet o, eksik olduğu konuda başkasının hiçbir eksiğinin bulunmadığını bilseydi üzüntüden ciğeri pare pare olurdu.
- Bir gün Sokrates güneşlenirken zamanın kralı askerleriyle birlikte onun önünde durdu ve "Merhaba Sokrates!" dedi. Sokrates: "Merhaba, ey kölemin kölesi!" dedi. Kral: "Ben neden senin kölenin kölesi oluyormuşum, söyle bakalım." diye sordu. Sokrates: "Çünkü tutkularım benim kölemdir, sen de tutkularının kölesisin." dedi. Kral: "Doğru söyledin ey bilge! Benim mülkümden ihtiyaç duyduğun bir şey var mı?" diye sordu. Sokrates de: "Ben, benden ayrılacak ve benim de kendisinden ayrılacağım bir mülkü neyleyeyim." dedi ve çekip gitti. Bunun üzerine kral: "Nefsini düzeltmeye çalışan kişi, sonunda doğru yolu bulacaktır." dedi.
- Sokrates bir adama rastladı. Adam kölesini dövmüş, öfkeden köpürüyordu. Sokrates: "Ne bu hal?" dedi. Adam: "Bu köle çok büyük bir suç işledi." dedi. Sokrates: "Sana karşı her suç işleyeni nefsinin cezalandırmasına fırsat verirsen nefsin çabucak zulme düşer." dedi.
- Öğrencilerinden biri Sokrates'e "Hocam! Neden sende üzüntü namına en ufak bir şey yok?" diye sordu. Sokrates: "Çünkü ben kaybettiğimde üzüleceğim hiçbir şeye sahip değilim." diye cevap verdi. Orada bulunan bir Sofist: "Peki fıçı kırılırsa ne olacak?" dedi. -Sokrates o aralar bir fıçının altında yaşıyordu.- "Fıçı kırılırsa fıçının üzerinde durduğu yer de kırılmaz ya!" diye cevap verdi.
- Sokrates yenilgiye uğrayan birine "Savaştan kaçmak büyük bir utançtır." dedi. Adam ona: "Ölüm, utançtan daha da kötüdür." diye karşılık verdi. Bunun üzerine Sokrates: "Ölümden kurtuluş güzel bir hayata kavuşturacaksa yaşamak ölümden daha iyidir. Ama kurtulup aşağılık bir ömür süreceksen o zaman öl daha iyi." dedi.
- Sokrates öldürülmek üzere zindandan çıkarılınca eşinin ağladığını görerek ona: "Neden ağlıyorsun?" diye sordu. Eşi: "Sen haksız yere öldürülürken nasıl ağlamayayım!" dedi. Bunun üzerine Sokrates: "Hak ederek öldürülmemi mi isterdin?" diye karşılık verdi.

وقال: المنقوص مستورٌ عليه نقصه، ولو عرف زيادة غيره عليه لتقطعَتْ بالحسرات كبده.

ووقف ملك زمانه عليه يوماً وهو في عسكره وسقراط يتشرّق في الشمس فقال: السلام عليك ياسقراط! فقال: عليك السلام ياعبدَ عبدي. فقال الملك: كيف صرتُ عبدَ عبدك؟ قال سقراط: لأنّ هواي عبدي، وأنت عبد هواك. قال: صدقت أيها الحكيم! فهل لك في شيء من مُلْكي؟ قال سقراط: وماذا أصنع بملكٍ يزول عنّي وأزول عنه! فولّى وتركه، ثم قال الملك: أوشك من انشغل بنفسه أن يرى الرُّشد في عاقبة أمره.

ومرّ على رجلٍ وقد ضرب غلامه وهو ينتفض غضباً. فقال: ما الذي أرى بك؟ فقال: هذا الغلامُ أذنب ذنباً عظيماً. فقال له: إن كان كلُّ من أذنب إليك ذنباً أمكنته من نفسك يعاقبها، فما أسرع ما تهرب نفسُك من الظلم!

وقال له بعض تلامذته: أيها المعلّم! كيف لا نرى عليك أثر حزنٍ؟ فقال له سقراط: لأني لا أملك ما إن عدمته أحزنني. فقال له سوفسطائيٌّ كان حاضراً: فإن انكسر الحب؟ - وكان سقراط يأوي إذ ذاك في كنف حب - فقال سقراط: إن انكسر الحب فلا ينكسر المكان!

وقال لرجلٍ منهزمٍ: الهرب من الحرب فضيحة. فقال له: شرُّ من الفضيحة الموتُ. فقال سقراط: الحياة أفضلُ من الموت إذا كانت النجاة من الموت إلى حياة صالحة. فأمّا إن كانت النجاة إلى حياة رديئة، فالموت أفضل منها.

وقال لامرأته حين أُخْرِج من الحبس ليقتل ورآها تبكي: ما يبكيك؟ قالت: وكيف لا أبكي وأنت تُقْتَل مظلوماً! فقال لها: أكنت تريدين أن أُقْتل بحقّ؟!

- Sokrates öğrencilerine "Eğitim meydanında kendini eğitmeyen kişi iyiliklerin bulunduğu hedefe varamaz. Çünkü o, hikmetin hakikatini kavrayamamıştır." demiştir.
- Sokrates'in şöyle dediği nakledilmiştir: "Ey ölümün esirleri! Esaret bağınızı bilgelikle çözün."
- Yanlış yolda iken hakkı bulan ve bu doğrultuda yaşamaya başlayan kişinin önceki günahları bağışlanır. Hakikati kabul ettikten sonra yoldan çıkıp onu yalanlayan kişi ise bağışlanmaktan uzaktır.
- Hikmet ve iffet, şarabın ve eğlencenin bulunduğu yerde durmaz. Bilakis onlar birbirinden uzaktır.
- Öfkeyi sükûnetle etkisiz hâle getirin.
- Cahilin hiçbir amacı yoktur. Âlim ise hangi yolda olursa olsun bir amaca göre hareket eder.
- Ahmağın biri birgün Sokrates'in karşısına çıkıp ağza alınmayacak sözler sarf etti. Dostlarından biri: "Ey bilge! İzin ver de şuna haddini bildireyim!" dedi. Bunun üzerine Sokrates: "Şerre izin veren, bilge olamaz." dedi.
- Eşyanın varlığının devamı adaletle, yokluğu ise zulümle olur. Çünkü mutedil olan, yok olmayandır.
- Nakledildiğine göre Sokrates şöyle demiştir: "Adil davranan kişi sadece kendi rahat etmez, başkalarını da rahat ettirir."
- Övgüye değer kazanç, başkasına verdiğinde sende hiç eksilmeyendir. Edepsizlik ise bütün kötülüklerin sebebidir.
- Yapacağın şeyi kimseye gizli kalmayacağını bilerek yap; çünkü sen bir şeyi saklamayı başarsan bile o bir süre sonra ortaya çıkacaktır. O zaman yasakladığın şeye kendin riayet etmediğin için âlimler seni kınayacaktır.
- İyi anılmak, maldan daha hayırlıdır; çünkü mal yok olur ama nam bâki kalır. Hikmet ise bitmez tükenmez bir zenginliktir.
- Şaraba alışmaktan sakın ve sarhoşluktan kurtularak bir an önce ayılmaya bak; çünkü şarap aklı baştan alınca kişi serbest bırakılmış ve serkeş bir şekilde koşan ata benzer. İşte sarhoşluk nefsi şaşkına çevirince nefis âdeta bir hayvana dönüşür.

وقال لتلاميذه: من لم يضمر نَفْسَه في مضمار الرياضات لم يسبق إلى غاية الخيرات لأنه لا يبلغ مدى الحكمة.

وحكي عنه أنه كان يقول: يا أُسَراء الموت! حُلُّوا أَسْرَكم بالحكمة.

وقال: من كانت ضلالته قبل أن يدين بالحق ثم دان به نالته المغفرة، ومن كانت ضلالته بعد التصديق بالحق فزاغ عنه وكذّب به فهو بعيدٌ من المغفرة.

وكان يقول: حيث يكون الشراب واللّهْوُ لا تسكن الحكمة والعفة، بل هما منتفيتان.

وقال: داووا الغضب بالصمت.

وقال: ضالّة الجاهل غير موجودة، و ضالّة العالم معه حيث سَلَك.

ووقف سفيهٌ يوماً على سقراط وسبّه. فقال له رجلٌ من أصحابه ائذن لى فيه أيّها الحكيم أَكْفِكَهُ. فقال له سقراط: ليس بحكيمٍ مَن أَذِن في الشر.

وكان يقول: بالعدل ثبات الأشياء، وبالجور زوالها، لأن المعتدل هو الذي لا يزول.

وحكي عنه أنه قال: ليس من عدل بمستريح ولكن: ومريحٌ أيضاً.

وقال: القنية المحمودة هي التي إذا منحتها كانت بكمالها موجدةً عندك، وعدم الأدب سببٌ لكل شرّ.

وقال: كل ما عملت من أمرٍ فاعمله وأنت موقنٌ بأنه لا يخفى على أحدٍ، فإن الأشياء إن اكتتمت أَمَداً يسيراً فقد تظهر من بعد ذلك، وهنالك لن يحمدك العلماء إذا وُجِدْتَ لم تَعْمَل بما تنهى عنه.

وقال: الذكر الصالح خيرٌ من المال، فإن المال ينفد والذكر باقٍ، والحكمة غنىً لا يعدم ولا يضمحلّ.

وقال: اتّقِ المزاح على الخمر، واسبق أوان السُّكْر وانقلب مصحياً، فإن الفكر إذا أولهه الخمر كان شبيهاً بالفرس الذي قد صرح عنه فارسه يجري إلى غير غايةٍ؛ والنفس إذا حيّرها السُّكْر صارت بمنزلة البهيمة.

- Birine kendin hakkında akıl danışmak istediğinde danışacağın kişinin kendisi hakkında ne yaptığına bak. Kendini düzeltememiş ve kendine hayrı olmayan birinin sana bir yarar sağlamasını bekleme. Çünkü sen ona kendisinden daha değerli değilsin.
- Haram vesilesiyle zengin olacağına sahip olduğun helal ile fakir kal daha iyi.
- Bilgisiz insan, yöneticisi olmayan bir belde gibidir.
- Bir kral veya vali, elinden geldiğince yönetim yetkisini elde etmeden önce dürüstlük ve güvenilirliği ile tanıdığı insanları yanında bulundurmalıdır. Çünkü kral ve vali, insanları ancak yetkilendirmeden önce tanıdığı kadar tanıyabilir. Zira yetkiyi elde ettikten sonra insanların ona olan saygıları göstermelik ve yapmacık olur.
- Kim kendini akıllı zannederse insanlar onu cahil yerine koyar.
- Cahil, bütün insanları bir tutan ve hiçbir arkadaşı olmayan kişidir.
- Bâtıla rıza gösteren kişinin öfkesinden çekinme.
- Bugün bedenini yor ki yarın rahat edesin.
- En güzel yaşantı biçimi helalden kazanmak ve harcamaları ölçülü yapmaktır.
- Sokrates öğrencilerine şöyle derdi: "Sizin için hayırlı olanı seçin, gelişigüzel seçim yapmayın. Niceleri var ki gelişigüzel seçimleri yüzünden kendilerini helâke götüren şeyi seçmişlerdir."
- Daha azına bile pişman olacağın günahlarını küçümseme. Daha çoğuna ihtiyaç duyacağın iyi amellerini de gözünde büyütme.
- Tecrübe edenin bilgisi artar; inananın yakîni (kesin inancı) artar. Kesin olarak inanan kişi gayretle iş yapar. Çalışmaya istekli olanın gücü, tembellik edenin ise rehaveti artar. Tereddüt edenin de kuşkusu artar.
- Bedendeki hâricî arızalar, hastalıklara ve anormal sebeplere tâbi olarak ortaya çıktığı gibi kaba söz ve yakışıksız fiiller de nefisteki bir hastalık veya anormal bir şey sebebiyle ortaya çıkar. Dolayısıyla kendisinden kaba bir söz veya yakışıksız bir fiil sadır olduğu hâlde içinde hiçbir kötülük bulunmadığını söyleyen kişinin bu sözüne inanılmaması gerekir.

وقال: إذا أردت أن تشاورَ أحداً في شيء من أمرِ نفسك فانظر كيف يدبّر ذلك المستشار أمر نفسه. فإن كان لم يصلح نفسه ولم يكسِبْها خيراً فأنت أحرىٰ أن لا تنتفع به ولستَ آثرَ عنده من نفسه.

وقال: استحب الفقر مع الحلال على الغنى مع الحرام.

وقال: الإنسان بلا علمٍ كالبلد بلا سلطان.

وقال: من استطاع أن يصحب من الملوك والولاة من عرفه قبل ولايته بالصلاح والثقة والأمانة فليفعل. فإن الملك والوالي لا علم له بالناس إلا بما كان قد عَلِم به قبل ولايته. فأما إذا ولي، فكل الناس يلقونه بالتصنُّع والتعظيم.

وقال: من أنزل نفسه منزلة العاقل أنزله الناس منزلة الجاهل.

وقال: الجاهل من كان الناس عنده سواء، ولم يكن له أصدقاء.

وقال: لا تكره سُخْط من مَرْضاته الباطل.

وقال: أجْهِد بدنك اليوم لراحتك غداً.

وقال: أفضل السيرة طيب المكسب وتقدير الإنفاق.

وكان يقول لتلامذته: استخيروا ولا تخيروا، فكم عبدٍ تخير ليقصد أمراً هلاكه فيه.

وقال: لا تستقلّن من ذنوبك ما تندم على دونه، ولا تستكثر من عملك ما تحتاج إلى أكثر منه.

وقال: من يجرب يزدد علماً، ومن يؤمن يزدد يقيناً، ومن يستيقن يعمل جاهداً، ومن يحرص على العمل يزدد قوة، ومن يكسل يزدد فترةً، ومن يتردد يزدد شكاً.

وقال: كما أن جميع الأعراض الخارجية تظهر في البدن تابعة ضرورةً أمراضاً في البدن وأشياء خارجة عن الطبيعة كذلك الكلام الغليظ والأفعال الصعبة التي تظهر من النفس تابعةٌ ضرورةً إما نفسانية وإما شيئاً خارجاً عن الطبيعة ثابتاً في النفس. فليس ينبغي إذن أن يُصَدَّق مَن ظهر منه كلام غليظ أو فعل صعب إذا عاد في وقت آخر فقال إنه ليس في نفسه مكروه؛

Çünkü bedeninde hastalık olan kişi bunu, hastalık aktif hâle geldiği zaman hissettiği gibi nefsânî bir problemi olan kişi de bunu sadece aktifleşince hisseder. Nefis doktoru ise bunu hem aktifken, hem de pasifken hissedebilir.

- Sadece duyu organlarını kullanan kişilerin, bedene bürünmüş bir hükümdarın huzurunda iken duydukları korku onları öfkelenmekten nasıl alıkoyuyorsa, nefsanî hislerini kullananların da her zaman huzurunda bulundukları aklen kavranabilir hükümdara karşı duydukları korku da onları öfkelenmekten aynı şekilde alıkoymalıdır.
- Yumuşak huylu bir kişinin sakin tavrından sakın. Onun soğukkanlılığı seni aldatmasın. Sandal ağacı da soğuktur ama rüzgâr üzerine üzerine esince dallarını toplar, dalların birbirine sürtünmesi sonucu kıvılcım alır ve yangın çıkarır.
- Sokrates'e serveti bol bir adamdan söz edilince "Servetini güzel kullandığını bilmeden ona gıpta etmem." demiştir.
- Sokrates'in yüzüne karşı ileri geri konuşması için birine ödül teklif edildi, o da gidip kendisinden istendiği gibi yaptı. Bunun üzerine Sokrates: "Burada bir yarar devşirebileceğini düşündüğün benden başka biri varsa hiç geri durma." dedi.
- Sokrates'in de bulunduğu bir mecliste adamın biri başköşeye oturtuldu ama Sokrates hiç bozuntuya vermedi. Neden böyle yaptığı sorulunca şu cevabı verdi: "Şu önümüzdeki duvar hepimizden daha yüksektir ama onun yüksekliğinin içimizden hiçbirini öfkelendirdiğini görmedim. (Önemli olan mekân yüksekliği değil); onun gayesinin benim gayemden daha yüce olup olmadığıdır. Benim gayem daha yüce ise o zaman ben daha yüksekteyim, o ise daha aşağı bir makamda demektir."
- Bilgelik ve iyi nam, maldan daha kalıcıdır. Mal yok olup gider, bunlar ise kalır. Mal ahmaklarda ve değersiz insanlarda da bulunabilir. Hikmet ve iyi nam ise ancak erdem sahiplerinde bulunur.
- Ruhun, güzel olanı düşünsün; bedenin de onu tamamlamak için yardımcı olsun.
- Ruhunda olan her şeyi başkalarına gösterme. İnsanlar evlerindeki eşyalarını bile başkalarından saklarken kalplerindekini ortalık yere saçmaları ne çirkindir!

وذلك أنه كما أن الذي به مَرَض في بدنه إنما يحسُّه في وقت حركته فقط، كذلك من كان به ألم نفساني إنما يحسُّه في وقت حركته فقط، وطبيب النفس يحسُّه مع هذا في وقت سكونه أيضاً.

وقال: كما أن الذين يستعملون حواس البدن فقط يمنعهم من الغضب الملك المحسوس إذا وقفوا بين يديه، كذلك يجب على من يستعمل الحواسَّ النفسانية أن يمنعه من الغضب الخوفُ من الملك المعقول الذي هو واقفٌ بين يديه دائماً.

وقال: احذر حِلْمَ الحليم ولا يغْرُرك تماديه، فإن الصندل مع برده تلحّ عليه الرياح حتى تجمع بين أغصانه فتبلغ من قدح بعضها ببعض ما تورى منه فتحرقه.

وذكر له رجل كثير المال فقال: لست أغبطه دون أن أعلم أنه قد أحسن استعمال ماله.

وجُعِل لرجلٍ جُعْلٌ على أن يشتم سقراطيس. فأتاه فشتمه. فقال له: إن كان ها هنا وجه آخر تظن أنك تنتفع به فلا تمتنع منه.

ورُفِع عليه رجلٌ في مجلس بعض الرؤساء، فلم يمتعض. فقيل له في ذلك، فقال: هذا الحائط الذي قبالتنا أرفع منّا أجمعين، ولا أرى أحداً منّا يغضبه ذلك؛ وإنما أن ترتفع همته على همّتى. أما إذا كانت هِمّتى أرفع، فمجلسي الأرفع ومنزلته الأدنى.

وقال: الحكمة والذكر الحَسَن أبقى من المال: هذا مضمحل، وذلك باقٍ. وقد يكون المالُ عند الحمقى والأنذال؛ وأمّا الحكمة والذكر الجميل فلا تكون إلاّ عند أهل الفضل.

وقال: لتفكر نفسُك فيما حسن، وليساعِدْها جسمك بالتمام.

وقال: ما كان في نفسك فلا تبده لكل أحدٍ فما أقبح أن يخفي الناسُ أمتعتهم في البيوت ويظهرون ما في قلوبهم.

- "Bilmiyorum" sözüm, bildiğimi haber vermeseydi "bilmiyorum" derdim.
- Adamın biri, Sokrates'i eski olduğu için bedenini tamamen örtmeyen bir elbise içinde gördü ve "Bu, Atina'nın kanun koyucusu olan Sokrates mi?" diyerek şaşkınlığını ifade etti. Bunun üzerine Sokrates: "Doğru, kanunun belirleyicisi yeni elbise değildir." dedi.
- Edinilen mal hüzün kaynağıdır. İyisi mi siz hüzünler edinmeyin.
- Sahip olduğunuz malları azaltın ki musibetleriniz azalsın.
- Sokrates ölümünden hemen önce şu dokuz şeyi tavsiye etmiştir: 1) Tabiatınızı ilk tanıdığınız andan itibaren ona kanaati öğretin. O zaman sahip olduğunuz mallar arttığında şükretmeyi bilirsiniz ve yaşantınız güzel olur. 2) Kalbinden başka hiçbir elçiye danışma. Çünkü zaman, adil adamlarıyla senin aleyhine dönebildiği gibi, zalim adamlarıyla da aleyhine dönebilir. Bundan emin olamazsın. 3) Büyümeye ve artmaya elverişli bir şey sana küçük olarak geldi diye onu küçümseme. 4) Tıpkı küçük birinin yetiştirilmesi gibi sen de arkadaşını sevgiyle yetiştir. 5) Arkadaşına duyduğun sevgiyi birden gösterme. Çünkü sende bir değişiklik gördüğünde hemen sana düşmanlık eder. 6) Öfkelenmekten kaçın, çünkü öfke kişiliği yok eder; gizliliği, şerefi ve erdemi yırtıp atar. 7) Birbirinizi sevin ve birbirinize ölçülü muamele etmeye razı olun ki nefisleriniz şerden (kötülükten) korunsun. 8) Hayırlı (iyi) kimselere yaklaşın. 9) Benzerini kendi yaptığın bir davranıştan dolayı hiç kimseyi kınama. Başkasını azarlıyorsan o zaman onu sen de yapma."
- İnsanın kendi nefsinin neye elverişli olduğunu bilmesi bilgeliğinden ileri gelir.

وقال: لولا أن في قولي: «إنني لا أعلم» إخباراً أنّي أعلم لقلت «إني لا أعلم».

ورآه رجلٌ وهو في كساءٍ لا يواريه إخلاقاً، فقال: هذا سقراط، واضع نواميس آثينس! وجعل يتعجب منه. فقال له سقراط: ليس علة الناموس الحقَّ كساءٌ جديد.

وقال: القنية ينبوع الأحزان فلا تقتنوا الأحزان.

وكان يقول: قلّلوا القنية تقلّ مصائبكم.

وأوصى سقراط عند وفاته بتسعة أشياء فقال: خذوا طباعكم بالقنوع من بدء معرفتها، فإنكم تعرفون الشكر عند الزيادة ويطيب عيشكم. ولا تَسْتَخِرْ رسولاً سوى قلبك، فإن الزمان لا يؤمن أن ينصرف عليك بحاشيته الجائرة كما ينصرف عليك بحاشيته العادلة. ولا تستصغر الأمر إذا ورد عليك وهو صغير، وهو قابلٌ للنما والكبر. ورَبِّ صديقك بالمحبة كما يربى الصغير، ولا تظهر له مودّتك دفعةً واحدة، فإنه متى رأى منك تغيُّراً أعقبك بالعداوة. وتجنّب الحَرَد فإنه يضيع المروءة ويهتك الستر والشرف والفضيلة. واستعملوا المحبّة. وارتضوا المعاملة بوزن القصاص، تسلم أنفسكم من الأشرار وتقربوا من الأخيار. ولا تبكت أحداً بما تَفْعل مثله، وإلاّ فاجتنب الفعل الذي تبكت غيرك به.

وقال: من الحكمة أن يعرف الإنسانُ نفسَه لأيِّ شيءٍ تَصْلُح.

[12]
EFLÂTUN'UN HABERLERİ

Eflâtun [Πλάτων, Platon] Yunanca'da "kâmil ve geniş" demektir. Babasının adı Ariston [Ἀρίστων] idi. Hem annesi, hem de babası, Asklepios'un [Ἀσκληπιός] neslinden ve Yunanlıların ileri gelen ailelerindendir. Özellikle annesi kanun koyucu Solon'un [Σόλων] neslinden geliyordu. Eflâtun işe şiir ve dil öğrenmekle başladı ve bunlarda kendini çok geliştirdi. Bir gün Sokrates'le karşılaştı, Sokrates o esnada şiir sanatını eleştiriyordu. Ondan dinledikleri Eflâtun'un hoşuna gitti ve şiirle uğraşmaktan vazgeçerek Sokrates'e tâbi oldu. Beş yıllık bir öğrencilik döneminin ardından Sokrates öldü ve Eflâtun, Mısır'da Pisagor'un öğrencilerinden bir grubun bulunduğunu haber alarak oraya gitti ve onlara öğrencilik yaptı.

Hikmet konusunda Sokrates'in öğrencisi olmadan önce Herakleitos'un görüşüne meyilliydi. Sokrates'in öğrencisi olunca Herakleitos'un görüşleri ile ilgilenmez oldu. Duyulara konu olan hususlarda Herakleitos'a, aklî konularda Pisagor'a, ahlâk/siyaset konusunda ise Sokrates'e tâbi idi.

Eflâtun Mısır'dan Atina'ya dönünce iki felsefe okulu kurdu ve insanlara felsefe eğitimi verdi. Sonra Sicilya'ya giderek orada bulunan despot Dionosios ile bazı tatsız olaylar yaşadı ve büyük sıkıntılar çekti. Sonra onun elinden kurtularak Atina'ya döndü ve orada çok güzel bir yaşam sürdü. İyi işler yaptı ve zayıflara yardım etti. Atinalılar, Eflâtun'dan kendi işlerini yürütmesini istediler ama o bunu kabul etmedi. Çünkü onların kendisinin doğru kabul ettiğinden başka bir yönetim anlayışı içinde olduklarını ve vazgeçemeyecek derecede buna alıştıklarını görmüştü. Mevcut düzeni değiştirmeye kalksa hocası Sokrates'in başına gelenlerin kendi başına da geleceğini adı gibi biliyordu. Kaldı ki Sokrates, yönetim anlayışını baştan sona değiştirmeyi bile düşünmemişti.

Eflâtun 81 yıl yaşamıştır. İyi ahlâk sahibi ve güzel davranışlara sahip biriydi. Yakın olsun uzak olsun herkese iyiliği dokunurdu. Aceleci olmayan, sakin ve sabırlı bir yapısı vardı.

[١٢]

أخبار أفلاطون

معنى أفلاطون وتفسيره في لغتهم: «العميم، الواسع» وكان اسم أبيه أرسطن. وكان أبواه من أشراف اليونانيين من ولد أسقلبيوس جميعاً. وكانت أمه خاصة من نسل سولون صاحب الشرائع. وكان قد أخذ في أوّل أمره في تعلم علم الشعر واللغة، فبلغ في ذلك مبلغاً عظيماً، إلى أن حضر يوماً سقراطيس وهو يثلب صناعة الشعر، فأعجبه ما سمع منه وزهد فيما كان عنده منه ولزم سقراط وسمع منه خمس سنين. ثم مات سقراط. فبلغه أن بمصر قوماً من أصحاب فيثاغورس، فسار إليهم حتى أخذ عنهم.

وكان يميل في الحكمة إلى رأي أيرقليطوس، وذلك قبل أن يصحب سقراطيس. فلما صحب سقراطيس زهد في مذهب أيرقليطوس وكان يتبعه في الأشياء المحسوسة، وكان يتبع فيثاغورس في الأشياء المعقولة، وكان يتبع سقراطيس في أمور التدبير.

ثم رجع أفلاطون من مصر إلى آثينية ونصب فيها بيتي حكمته، وعلّم الناس فيهما. ثم سار إلى سيقيليا فجرت له قصة مع ديونوسيوس المتغلب (الذي) كان بها، وبُلِي منه بأشياء صعبة، ثم تخلص منه وعاد إلى أثينيه فسار فيهم أحسن سيرة، وفعل الجميل وأعان الضعفاء. ورامو أن يتولى تدبير أمورهم فامتنع. لأنه وجدهم على تدبير غير التدبير الذي يراه صواباً. وقد اعتادوه وتمكن من نفوسهم، فعلم أنه لايمكنه نقلهم عنه، وأنه لو رام نقلهم عمّا هم عليه لكان يهلك كما هلك أستاذه سقراط. على أن سقراط لم يكن رام استكمال صواب التدبير.

وبلغ أفلاطون من العمر إحدى وثمانين سنة. وكان حسن الأخلاق، كريم الأفعال، كثير الإحسان إلى كل ذي قرابة منه وإلى الغرباء، وكان متئداً حليماً صبوراً.

Birçok öğrenci yetiştirmiş olup ondan sonra eğitim görevini iki öğrencisi üstlenmiştir. Atina'da "Akademi" adıyla bilinen okuldaki eğitim işlerini Ksenokrates; Atina'ya bağlı bir bölge olan Lykeion'daki [Λύκειον] (Lise) eğitim işlerini ise Aristoteles üstlendi.

Eflâtun, hikmetini sembollerle anlatarak gizlerdi. Hikmet sahibi olmayanlardan başkası ne kastettiğini anlamasın diye bilmece gibi konuşurdu. Timaios [Τίμαιος] ve Sokrates'ten ders okumuş ve çoğu görüşünü onlardan almıştı.

Birçok kitap yazmış olup bunlardan ismi bize ulaşan 56 eseri mevcuttur. Bu eserlerden bir kısmı, içinde birçok konuyu barındıran hacimli kitaplardır. Eserleri, kendi içinde konu birliği olan dörderli gruplar hâlinde birbiri ile irtibatlıdır. Dörtlü olan her grubun kendi içinde ortak bir konusu (garaz) vardır. Grupları ise daha üst konu başlıkları birleştirir. Bu gruplardan her birine "dörtlüler" denilmiş olup bu dörtlülerden her biri bir önceki dörtlü ile ilişkilidir.

Eflâtun, esmer, orta boylu, yakışıklı, yapılı, güzel ve seyrek sakallı idi. Vakur ve sakin bir yapısı vardı. Şehla bakışlıydı ve gözlerinin beyazı parlaktı. Alt çenesinde siyah bir ben vardı. Geniş yapılı ve tatlı sözlüydü. Yalnızlığı ve ıssız yerleri severdi. Bulunduğu yer genellikle ağlama sesinden bilinirdi. Issız yerlerde ağladığında ağıt sesi iki mil mesafeden duyulurdu. Gizli gizli ağlamak onun vazgeçemediği bir alışkanlıktı.

Eflâtun'un Âdâbı ve Öğütleri

Eflâtun insanlara ettiği bir nasihatte şunları söylemiştir:

"Ey insanlar! Sözümü dinleyin ve verdiği nimetlerden dolayı Allah'a şükredin. Bilin ki Allah verdiği nimetlerde yarattıkları arasında dengeyi gözetmiş ve nimet verirken kimseyi kimseden ayırmamıştır.

İsterseniz sağlık nimeti açısından bu sözüm üzerinde bir düşünün. Allah, nimetlerini bolca vermiştir ve bunun için kimseyi seçmemiştir. Sağlıklı olan insanlar bu nimeti toplum içindeki mertebelerinden dolayı elde etmemişlerdir. Alt tabakadan olanlar da alt tabakadan olmaları sebebiyle ondan mahrum kalmamışlardır. Sağlık, zenginlerin iftihar ettiği her şeyden daha değerlidir.

وكان له تلاميذُ كثيرةٌ. وتولى التدريس بعده رجلان أحدهما بأثينيه في الموضع المعروف بـ «أقاديميا»، وهو كسانوقراطيس؛ والآخر بـ «لوقين» من عمل أثينيه أيضاً وهو أرسطوطاليس.

وكان يرمز حكمته ويسترها ويتكلم بها ملغوزة حتى لا يظهر مقصده إلا لذوي الحكمة. وكان درسه وتعلُّمه على طيماوس وسقراطيس، وعنهما أخذ أكثر آرائه.

وصنف كتباً كثيرة، منها ما بلغنا اسمه ستة وخمسون كتاباً، وفيها كتب كبار يكون فيها عدة مقالات. وكتبه يتصل بعضها أربعةً أربعةً يجمعها غرضٌ واحد، ويخص كلَّ نوع منها غرضٌ واحدٌ يشتمل عليه ذلك الغرض العام. ويسمى كل واحدٍ منها رابوعاً، وكل رابوع منها يتصل بالرابوع الذي قبله.

وكان أفلاطون رجلاً أسمر اللون، معتدل القامة، حسن الصورة، تام التخاطيط، حسن اللحية، قليل شعر العارضين، ساكتاً خافضاً، أشهل العينين، برَّاق بياضهما، في ذقنه الأسفل خالٌ أسود، تامُّ الباع، لطيف الكلمة، محباً للخلوات والصحارى والوحدة. وكان يُستدل في الحال الأكثر على موضعه بصوت بكائه، ويسمع صوته عند بكائه على ميلين في الفيافي والصحارى، لايفتر من ذلك.

آدابه ومواعظه

وعظ أفلاطون الناس فقال:

أيها الناس! استمعوا كلامي واشكروا الله على نعمه عليكم. واعلموا أن الله تعالى ساوى بين خلقه في مواهب النعم، وبذلها لهم كافّةً.

فهمّوا واعتبروا القول بالصحة. أسبغ الله النِّعَمَ وهي للعامة أجمعين. لا تُنال الصحة بالمراتب، ولا يفقدها أهلُ الضعف لضعفهم. فهذه نعمة تفوق جميع ما افتخر به الأغنياءُ.

Duyu organlarının yerli yerinde olması da böyle olup bu da herkese verilmiştir. Bu nimetleri ihsân ettiği ve nice musibetin başınıza gelmesini engellediği için gece gündüz Allah'a şükretmeniz gerekmektedir. Bundan dolayı ihtiyaç duymadığınız şeyler konusunda birbirinizle didişmeyi bırakın.

Bilin ki fıtratta olan şeyler doğal kanundur ve onda sizi başka şeylere ihtiyaç duyurmayacak şeyler vardır. Doğa, dünyada ve âhirette işinizi yoluna koyacak her şeyi emrinize âmâde kılmıştır. Şu hâlde aranızda düşmanlık ve kin doğuracak şeyleri toplamak için kendinizi tüketmeye iten sebep nedir?

Sizi temin ederim ki elde etmek için birbirinizle yarıştığınız bu dünya malının ne kötü bir şey olduğunu bilseydiniz rağbet ettiğiniz şeye esasında hiçbir ihtiyacınız olmadığını fark ederdiniz. (Nefsin) arzularını yok edin, çünkü onlar (doğru) düşünmeyi engeller. İhtiyacınız olmayan şeyin taliplisi olmayın. İşinizi yoluna koyacak şeylere bakın. Altın ve gümüşün fıtrata faydası nedir ki! Altın ve gümüşün işe yarar özelliği nedir ki sevdalılarınız onları yere göğe sığdıramıyorlar. Allah sizi koruyacak şeyleri sizin için hazırlamıştır. Bunlar hikmet ve takvadır.

Ey insanlar! Takva başarının başı, erdemlerin anahtarıdır.

Zulümden uzak durun; çünkü o, sahibini helake götürür ve başını belaya sokar. İffetsizlikten uzak durun, çünkü bunun yaygınlaşması toplumu helake sürükler. İffetsizlik hayvanlara özgüdür.

Hangisini istediğinize iyi karar verin: Zenginlik mi, yoksa fakirlik mi? Zenginlik istiyorsanız (hesap gününde) vay hâlinize! Ama fakirlik istiyorsanız o zaman söylediğime kulak verin. İhtiyaç duyduğu her şeye sahip olan kişinin sahip olmadıklarını da elde etme çabası içinde olduğu için hep kederli olduğunu inkâr edebilir misiniz? Tabiat bizim için ihtiyaç duyacağımız her şeyi hazırladığına göre Allah'ın size verdiği bunca nimete (şükürden) bir an olsun ayrılmamanız gerekir.

Ey altın ve gümüş sevdalıları! Bunları yararınız için mi devşirmek istiyorsunuz, yoksa sırf altın ve gümüş oldukları için mi? Sırf altın ve gümüş oldukları için bunlara rağbet ediyorsanız, o zaman bunları elde ettiğinizde neden değersiz şeyleri satın almak için kullanıyorsunuz? Düşünmüyor musunuz ki bunlara altın ve gümüş oldukları için rağbet edilmez.

وكذلك الحاسَّة أيضاً، وهي للناس أجمعين، وفيها ما أوجب عليكم الشكر لله عزّ وجلّ في ليلكم ونهاركم على مواهبه وعلى ما صرف عنكم من الآفات. فاصرفوا ذكركم عن المُشاحّة فيما لا حاجة بكم إليه.

واعلموا أن ما كان في الفطرة فهو السُّنّة الطبيعية وفيه لكم منافع وغناء. والطبيعة قد أعدّت لكم ما يصلح شأنكم في دنياكم وآخرتكم. فما الذي يدعوكم إلى أن تجمعوا وتكدّوا فيما ولَّد بينكم البغضاء والعداوة؟!

حقاً أقول لكم: لو علمتم ما في هذه التي تتنافسون فيها، لعلمتم أنكم زاهدون فيما رغبتم فيه. ادفعوا الشهوات فإنها ضد الفكر. لا تطلبوا ما لا حاجة لكم إليه. خذوا فيما يصلح أمركم. ما غناء الذهب والفضة في الفطرة! وما خاصّتهما التي يمدحهما بها محبوهما عندكم؟! قد أعدّ الله لكم ما يحامي عنكم وهو الحكمة والتقوىٰ.

ياقوم! التُّقَىٰ رأسُ النجاح، وهو مفتاح الفضائل.

إياكم والجَوْر فإنه أداة العطب وسَعَة البلاء. أنكروا الفجور، فإن فشُوَّه يُهْلِكُ الأُمَّة، وهو من خواصّ الدوابّ الدنيّة.

فأما الذي تطلبونه فخذوه لتعرف حجتكم في مطالبتكم: الغنى أم الفقر. فإن كنتم تطلبون الغنى فالحجة عليكم، وإن طلبتم الفقر فالزموا ما أقول لكم. أتنكرون أن الذي له ما يحتاج إليه والذي لا يقع بماله فهو مكدور في طلب غيره؟ فإذا صحّ لنا أن الطبيعة قد أعدت ما تحتاج إليه، فواجبٌ عليكم أن تلزموا ما أنعم الله سبحانه به عليكم.

يا طالبي الذهب والفضة! ألأنفسكم تريدون جمعها، أم لأنفسهما؟ فإذا جمعتموهما، فإن كنتم راغبين فيهما فما الذي يحملكم على أن تبتاعوا بهما المحقَّرات؟ ألا تعتبرون وتعلمون أنهما لا رغبة فيهما؟

Siz altını ve gümüşü, bedbahtlığı pahasına koruyacak olanlara bırakın ve hikmete râm olun. Çünkü hikmet, ruhu aydınlatan yegâne şeydir. Ruhun bütün erdemleri ve iyi huyları onun sayesinde ortaya çıkar.

Bilgiye de sarılın; çünkü bilgi (ilim) yaratılışın başlangıcı olan sûrete ait bir özelliktir.

Yeme-içmede aşırıya kaçmayın; çünkü bunlar, sûret (form) kadar değerli olmayan heyûlâ (madde) türündendir. Heyûlâ ise sûretin fiillerinin kendisiyle tamamlandığı şeydir. Bundan dolayı siz sûrete benzemeye çalışın. Çünkü Yaratıcı'nın var ettiği güçle hareket ettirilen şey odur. Heyûlâya meyletmeyin. Çünkü Allah onu var ettikten sonra sûret vererek tamamlamış ve ondaki kuvveyi ortaya çıkarmak sûretiyle onu harekete sevk etmiştir.

Sizi temin ederim ki şair Homeros "Heyûlâ kadına, sûret ise erkeğe benzer." derken doğruyu söylemiştir.

Kendinizi düzeltin ki âhirette mutlu olasınız. Sözümü tutarsanız doğru yolu bulursunuz. Söylediklerime kulak asmazsanız kendinizden başkasına zararınız olmaz. Atalarınızın yolunu tutun ve sizden öncekilerin izinden gidin. Dünyayı arzuları tarafından yaralanmamış bir şekilde terk edin. Hikmeti, rağbet edilen her şeyden üstün tuttun.

Beden sağlınıza önem verin; çünkü beden, ruhun aracıdır.

Ruhu erdemli kılacak davranışların arayışı içinde olun ki güçleriniz dengeli olsun. Yerilecek şeyi övmeyin, övülecek olanı da yermeyin. İyilikte birbirinize yardımcı olun. Aranızdan kini, düşmanlığı kaldırın.

Er ya da geç sizden ayrılacak olan şeylere kendinizi fazla kaptırmayın; pek yakında kaybedeceğiniz şeylere rağbet etmeyin. Bütün insanların elde edilmesi konusunda ittifak ettikleri erdemleri arayın ve bütün insanların rahatsız oldukları yerilen şeylerden uzak durun.

Sizden önce gelip geçmiş olan iyiler ve krallardan ibret alın ve ulaşmak istedikleri gayeye ulaşmayı arzulayın.

Hak açıktır, doğru ortadadır, takva herkesin bildiği bir şeydir, onur apaçıktır ve mürüvvet göz önündedir. Adalet övülen bir erdemdir. Yerilen ve sahibinin kınanmasına sebep olan davranışlar da herkesin malumudur.

دعوا الذهب والفضة لمن يشقى بهما ويحفظهما. وعليكم بالحكمة فإنها ضياء النفس، وبها تظهر فضائلها وجميع أخلاقها.

الزموا العلم فإنه من خاصّة الصورة التي هي بدء الخلقة.

ولا تطلبوا الإسراف في الأكل والشُّرْب فإنهما من شكل الهيولى التي هي أوضع من الصورة، وهو الذي تتم به فعال الصورة، فتشبَّهوا بالصورة لأنها المحركة بالقوة التي أنشأ فيها الخالق سبحانه، ولا تميلوا إلى الهيولى الذي أنشأه الخالق تعالى وتمّمه بالصورة وحرّكه بتحريك القوة لها.

وحقاً أقول لكم! إن أوميروس الشاعر مصيبٌ في حكمته وقوله إن الهيولى مثال الأنثى، والصورة مثال الذكر.

أصلحوا أنفسكم تصلح لكم آخرتكم. إن تقبلوا قولي تَرْشُدوا، وإن تغفلوا ذلك لم تضيّعوا غير أنفسكم، ولا ينال ضررَ ذلك غيرُكم. الزموا طريق أسلافكم وخذوا الشراك الذي سلكه قبلكم من تقدمكم. فارقوا الدنيا وأنتم غير مجروحين بشهواتها. قدّموا الحكمة على جميع المرغوب.

اعنوا بقوام البدن، فإنه آلة النفس.

اطلبوا فضائل النفس فصحَّ لكم قواكم. لا تمدحوا المذموم ولا تذمُّوا الممدوح. تعاونوا على البرّ، وارفعوا عنكم البغضاء.

لا تأنسوا بما يفارقكم، ولا ترغبوا فيما تفقدونه قريباً، واطلبوا الفضائل التي اتفق الناس على أنها رغبة، وادفعوا المذمومات لانقباض الناس أجمعين عنها.

اعتبروا بمن مضى من خياركم وملوككم، وارجوا الغرض الذي قصدوا إليه.

الحق واضحٌ، والصوابُ بَيّنٌ، والتُّقىٰ معروف، والأَنَفة ظاهرة، والمروءة مكشوفة، والعدل فضيلة محمودة. ما أَبْيَنَ سِمَة المذمومات، وما أظهر المعيبات!

Bütün samimiyetimle söylüyorum ki ben altın ve gümüşü sevmediğim için öyle mutluyum ki bunlarla malım kat be kat çoğalmış olsaydı inanın böylesine sevinmezdim. Tam tersine onları koruma kaygısı çekeceğim için bitmek tükenmek bilmez bir üzüntü duyardım. Benim sevincimi ancak hikmet ve ona nail olmak artırır.

Altın, gümüş vb. dünya malının hiçbir kıymetinin bulunmayışının göstergesi şudur: Yüklü miktarda altın ödeyerek bir kemikten ibaret olan küçücük bir fildişi satın alanları veya onunla bir bakırı veya cam eşyayı vb. şeyleri değiş tokuş edenleri görüyoruz. Altın, sırf altın olduğu için değerli olsaydı her durumda rağbet edilen bir şey olurdu. Nitekim hikmet (özünde bir değer taşıdığı için) dünyanın her köşesinde övgüye değer bir şeydir. Cahillik (özünde değersiz bir şey olduğu için) her tarafta ve herkes nezdinde yerilen bir şeydir. Nefsinizi iyi tanıyın ve bulunduğunuz mertebe hakkında düşünün. Adaletle bezenin ve iffet elbisesi giyin ki kurtulasınız ve övülecek işler yapasınız."

Eflâtun şöyle demiştir:

- Âdetin her şey üzerinde etkin bir gücü vardır.
- Sarısabır otunun balı bozduğu gibi kötü huy da davranışı bozar.
- Bilge, insanlardan kaçarsa ardından koşun. Ama insanların ardından koşarsa ondan kaçın.
- Eflâtun, çok konuşup az dinleyen birini görünce ona şöyle dedi: "Yâhu! ağzından kulaklarına biraz fırsat ver. Görmez misin be adam! Yaratıcı, konuştuğumuzun iki katını dinleyelim diye bize iki kulak, bir dil vermiş!"
- Kim herhangi bir iyilik yapmadığınız hâlde size teşekkür ederse derhal iyilik yapın. Aksi hâlde teşekkür yergiye dönüşür.
- Akıllı adam, aklını elinden giden şeylerle meşgul etmez; elinde kalanı korumaya bakar.
- Var gününde arkadaşlarına yardımcı olmayanı dar gününde kendi hâline bırakırlar.

أخبركم حقاً أني أجد من السرور ببغضي الذهب والفضة ما لم أكن أجده من اللذة في تزيُّد مالي منهما، بل كانت الغموم متزايدة واردة بلا انقطاع للاهتمام بذلك، وإنما أتزيد في سرور الحكمة ومنالها.

الدليل على أن الذهب والفضة وما أشبههما لا فضيلة في شيء منها لأنا نجد قوماً يبتاعون بالذهب الكثير القليلَ من العظام التي هي العاج، وقوماً يستبدلون به النحاس وما دونه من الزجاج وغيره. فلو كان الذهب فضيلة في نفسه لكان في كل المواضع مرغوباً فيه، كما أن الحكمة في جميع الأقطار ممدوحة، والجهل مذمومٌ في جميع الآفاق وعند كل الناس. انظروا لأنفسكم وحاموا على مراتبكم. تَزَيَّنوا بالعدل؛ والبسوا أثواب العفّة تُفْلِحوا وتحمدوا أمركم.

وقال أفلاطون:

للعادة على كل شيء سلطان.

وقال: سوء الخلق يفسد العمل كما يفسد الصَّبِرُ العسلَ.

وقال: إذا هرب الحكيمُ من الناس فاطلبوه؛ فإذا طلبهم فاهْرُب منه.

ورأى رجلاً يكثر الكلام ويُقِلُّ الاستماع فقال له:

يا هذا! أنصِفْ أذنيك من فيك، فإن الخالق سبحانه وتعالى إنما جعل لنا أذنين ولساناً واحداً لنسمع ضِعْفَ ما نتكلم.

وقال:مَنْ شكركم على غير معروف وبرّ فعاجلوه بهما؛ وإلاّ انعكس الشكر فصار ذمّاً.

وقال: ليس ينبغي للعاقل أن يشغل قلبه فيما ذهب منه، لكن يُعْنىٰ بحفظ ما بقي له.

وقال: من لم يواسِ الإخوانَ عند دولته، خذلوه عند فاقته.

- İlmi üstün kılan hususlardan biri şudur: Her şeyde sana hizmet edecek birini bulabilirken ilimde sana hizmet edecek kimseyi bulamazsın. Ona bizzat sen hizmet edersin. Sahip olduğun her şeyi senin elinden alabilirler ama ilmini hiç kimse senden alamaz.
- Eflâtun'a: "Birinin bilgeliği nasıl bilinir?" diye sorulunca şu cevabı vermiştir: "İsabet ettiği görüşünden dolayı kendini beğenmiyorsa, işlerinde yapmacık davranmıyorsa, yerilince hemen öfkelenmiyorsa ve övülünce de kibirlenmiyorsa."
- "İnsan düşmanından hıncını nasıl çıkarır?" diye sorulunca Eflâtun: "Ona karşı daha da erdemli davranarak." cevabını vermiştir.
- İnsanların geneli gözdeki körlüğü gördükleri için ondan kaçarlar (kör olmak istemezler). Gönül körlüğünden ise kaçmazlar; çünkü onu görmedikleri için ondan çekinmezler.
- Eflâtun öğrencilerine şöyle demiştir: "Malınıza geçiminizi onunla sağladığınız için önem verin; dininize ise Allah'ı onunla razı edeceğiniz için önem verin."
- Babasından büyük bir servet kalan ve savurganlığı sebebiyle kısa sürede onu çarçur eden bir delikanlıyı görünce Eflâtun: "Toprak insanı yutar; bu çocuk ise toprağı yutar!" dedi.
- Eflâtun'a: "Bir kişide bilgelik ve zenginlik niye birleşmez?" diye sorulunca: "Kemâlin yüceliğinden dolayı." cevabını vermiştir.
- Atasına bel bağlayan, işini savsaklayan, önem vermesi gereken şeyleri bir kenara atan kişiden mutluluk kaçar ve kayaya çarpan okun köreldiği gibi mutluluk da böylelerine çarpınca körelir. İnsanlara iyiliği öğretip kendisi yapmayan kişi, elinde kandil tutup başkasının yolunu aydınlatana benzer.
- Halkın kötü huylu oluşuna üzülmeyen ve davranışlarının acılığına katlanabilen kişi en büyük siyasetçi demektir.
- Hükümdar, köleleri yönetebilen değil, özgür insanları yönetebilen kişidir. Zengin ise mal toplayan değil, (sahip olduğu) malı güzelce idare edebilen kişidir.

وقال: من فضيلة العلم أنك لا تقدر أن يخدمك فيه أحدٌ كما يخدمك في سائر الأشياء، وإنما تخدمه بنفسك فلا يستطيع أحدٌ أن يسلبك إياه كما يسلبك غيره من العَتَاد.

وقيل له: بماذا يُعْرَف الحكيم أنه حكيم؟ فقال: إذا لم يكن بما يصيب من الرأى مُعْجَباً، ولما يأتي من الأمر مُتَكَلِّفاً، ولم يستفزَّه عند الذَّمّ الغضبُ، ولا يدخله عند المدح النخوةُ والكِبْرُ.

وقيل له: بماذا ينتقم الإنسان من عدوّه؟ فقال: بأن يتزايد فضلاً في نفسه.

وقال: كثيرٌ من الناس يرون العمىٰ في العين فتأباه أنفسهم؛ فأما عمى النفس فليس يأبونه إذ ليس يرونه فليس يستوحشون منه.

وقال لتلاميذه: لتكن عنايتكم في مالكم بما يصلح معايشكم، وعنايتكم في دينكم بما يرضي خالقكم.

ورأى فتىً قد ورث مالاً عن أبيه ضِياعاً فأتلفها فقال: الأَرْضون تبلع الرجال، وهذا الغلام يبلع الأرضين.

وقيل له: لِمَ لا يجتمع المال والحكمة؟ فقال: لعز الكمال.

وقال: المتكل على جَدِّه، المتهاون في عمله، المُطَّرِح لما يعنيه، تستدبره السعادة وتنبو عنه كما تنبو السّهام عن الصخر.

وقال: الذي يُعَلِّم الناسَ الخير ولا يعمله بمنزلة من بيده سراجٌ يضيء لغيره.

وقال: من لم يقلقه سوءُ أخلاق العامة وصبر على مرارتها فذلك هو السائس الأكبر.

وقال: ليس الملك من مَلَك العبيد بل من ملك الأحرار، ولا الغنيُّ من جمع المال بل من دبّر المال.

- "Kişi ihtiyaç içinde olmamak için ne yapmalıdır?" diye sorulunca Eflâtun şöyle cevap vermiştir: "Zenginse tutumlu olsun; fakirse kendini çalışmaya alıştırsın."
- "Senin hizmetini kim görüyor?" diye sorulunca Eflâtun: "Siz kimin hizmetini görüyorsanız benim hizmetimi o görüyor." diye cevap vermiştir.
- "Bir insan ne kadar mal kazanmalı?" diye sorulunca Eflâtun: "Sahip olduğunda başkalarına yaltaklanmayacak ve ihtiyaçları için az gelmeyecek kadar." diye cevap vermiştir.
- Eflâtun, öğrencilerine şöyle demiştir: "İlim tahsilinden (teeddüb) sıkıldığınızda ders aralarında, nâdirâttan olan olayları konuşun ki ilme karşı yeniden istekli olasınız."
- Aklı olan, arkadaşının kendisinden daha zengin olmasını dilemez; çünkü o zaman arkadaşı kendisine karşı kibirlenir. Bunun yerine arkadaşının maddi şartlar açısından kendisine denk olmasını diler.
- Yaptığın az miktardaki iyiliği azımsama; çünkü iyiliğin azı bile çoktur.
- Bir kralın bir günlüğüne kendisi hakkında düşünmesi bir yılı kral olarak sevinç içinde geçirmesinden daha faydalıdır.
- Eflâtun şöyle derdi: "Aklın anlamı ve işlevi, varlıkların farkına varıp onları ayırt etmektir. Doğruluğun anlam ve işlevi, varlıkları bulunması gereken yere koymaktır. Cehaletin anlamı ve işlevi, varlıkları birbirine karıştırmaktır, yalanın anlam ve işlevi ise varlıkları bulunması gereken yerden başka yere koymaktır."
- Bir eşyayı emanet etmek için güvenilir kimseleri araştırıp bulduğun gibi iyilik yapmak için de vefakâr ve şükretmesini bilen kimseleri arayıp bulmalısın.
- Nefsinin arzularını dizginlemediğin sürece kendini bilge sanma.
- Eflâtun ilim öğrenen bir yaşlıyı görünce "Bu kişinin, ömrünün sonunda da olsa ilim öğrenmesi bütün bir ömrünü zayi etmesinden daha iyidir." dedi.
- "Ey bilge! Çocuklara ne öğretilmeli?" diye sorulunca Eflâtun: "Yaşlıların bilmedikleri için utanç duydukları bütün bilgiler." cevabını verdi.

وسئل: كيف ينبغي للرجل أن يصنع كيلا يحتاج؟ فقال: إن كان غنياً فليقتصد، وإن كان فقيراً فليُدْمِن العمل.

وقيل له: من يخدمك؟ فقال: الذي تخدمونه يخدمني.

وسئل: كم ينبغي للإنسان أن يكتسب من المال؟ فقال: الذي لا يحتاج معه إلى الملق والمداراة، ولا يعوزه ما يحتاج إليه.

وقال لتلاميذه: إذا كسلتم عن التأدُّب فصنّفوا مجالسكم بغرائب الأحاديث لتنشطوا.

وقال: لا ينبغي للعاقل أن يتمنى لصديقه الغنى فيزهى عليه، ولكن يتمنى أن يساويه في الحال.

وقال: لا تحقّرنّ من الخير قليلاً تفعله، فإن القليل من الخير كثير.

وقال: لَفِكْرَةُ يومٍ للملك في نفسه أنفع له من فرح سنةٍ بملكه!

وكان يقول: معنى العقل وعمله تمييز الأشياء وتفصيلها، ومعنى الصدق وعمله ثبات الأشياء في مواضعها، ومعنى الجهل وعمله تلبيس الأشياء وتخليطها، ومعنى الكذب وعمله وضع الأشياء في غير مواضعها.

وقال: كما تتوخى بالوديعة أهل الثقة والأمانة، كذلك يجب أن تتوخى بالمعروف أهل الوفاء والشكر.

وقال: لا تثقن بأنك حكيم حتى تملك شهوتك.

ونظر إلى شيخ يتعلم العلم، فقال: لَأَنْ يتعلّم في آخر عمره خيرٌ من أن يعدم العمر كلّه!

وسئل: أيها الحكيم! ما ينبغي أن يُعَلَّم الصبيان؟ فقال: كل العلوم التي يستحيي المشايخ من أن يكونوا لا يعلمونها.

- Gencin biri Eflâtun'a: "Sahip olduğun bu ilmi nasıl elde ettin?" diye sorunca: "Kandilimde senin içtiğin sudan daha çok yağ tüketerek." cevabını vermiştir.
- Birisi Eflâtun'un yüzüne karşı ileri geri laflar edince "Seni şerrinle başbaşa bırakıyorum. Çünkü sen iyiliği beceremezsin." diye cevap verdi.
- Bir delikanlı kötü bir davranışından dolayı azarlanınca suçunu inkâr etmesine fırsat verilmelidir. Aksi takdirde bu, onu kafa tutmaya ve yüzsüzlüğe sevk eder.
- Eflâtun'a: "Devlet yönetimi konusunda en çok kime güvenilmelidir?" diye sorulunca "Kendi nefsini layık-ı vech ile yönetebilen kişiye." cevabını vermiştir.
- "Hikmet konularını en sağlam bilen kişi kimdir?" diye sorulunca Eflâtun: "Kendi görüşünü en iyi kavrayan, başkalarına akıl danışmaya en istekli olan ve şüphelendiğinde şüphe ettiği konu üzerine iyice düşünebilmek ve onu sınayabilmek için en çok duraksayan kişidir." diye cevap vermiştir.
- Eflâtun şöyle derdi: "Toprak bir kap, tıklatıldığında çıkardığı sesle sınanır ve duyulan sese göre sağlam veya çatlak olduğu bilinir. İnsan da toprak kap gibidir. Aklının ve huyunun suyunun tanınması için konuşmasıyla sınanır."
- "İnsanların en cahilce davrananı kimdir?" diye sorulunca Eflâtun: "En çok kendi görüşünü beğenen, başkasının görüşüne hiç aldırmayıp sadece kendi görüşüyle yetinen ve hep iyi taraftan bakarak işlere düşünmeden dalandır." diye cevap vermiştir.
- Ruhu özgür olan bilge, doğa kanununun efendisidir.
- Eflâtun'a: "Her türlü çirkin ve yerilmeyi gerektiren davranıştan uzak olan kimdir?" diye sorulunca: "Aklını emanetçi, sakınmayı vezir, öğütleri yular, sabrı kılavuz, her türlü konuda ihtiyatlı olmayı destekçi, Allah korkusunu sohbet arkadaşı, ölümü anmayı da yakın arkadaş olarak belleyen kişi." diye cevap vermiştir.

وسأله فتى: بم نِلْتَ ما وصلتَ إليه من العلم؟ فقال: بأني أفنيت زيتاً في سراجي بأكثر من الشراب الذي شربته أنت.

وشتمه إنسان، فقال له: شأنك والشرّ، فإنّك لا تحسن خيراً.

وقال: ينبغي إذا عُوتِب أحدٌ من الأحداث أن يترك له موضِعٌ لجحودِ ذنبه، وإلا حمله ذلك على المكابرة.

وسئل: من أحقُّ الناس أن يؤتمن على تدبير المدينة؟ فقال: من كان في تدبير نفسه حسن المذهب.

وسئل: من أتقَنُ الناس لأمور الحكمة؟ فقال: أفهمهم لرأيه وأرغبهم في المشورة وأَوْقَفهم عند الشبهة حتى يمكنه طريق النظر والامتحان.

وكان يقول: كما أن أواني الفَخَّار تمتحن بأصواتها إذا قرعت، فيعرف بالصوت المسموع منها الصحيحُ من المتصدّع كذلك يُمتحن الإنسان بمنطقه ليُعرف به عقله وجزالته وطريقته.

وقيل له: من أجهل الناس في فعله؟ فقال: أعجبهم برأيه، وأقنعهم بتدبيره دون رأي غيره وترك مخالفة نفسه، والمتقحّم في الأمور بحسن ظنّه.

وقال: الحرُّ النَّفْسِ الحكيمُ هو سيّدٌ لناموس الطبيعة.

وقيل له: من يَسلَمُ من سائر العيوب وقبيح الأفعال؟ فقال: من جَعَل عقله أمينه، وحَذَرَه وزيره، والمواعظ زمامه، والصبر قائده، والاعتصام بالتوقي ظهيره، وخوفَ الله جليسه، وذكر الموت أنيسه.

- Eflâtun'a: "İnsanlardan kendine en çok yazık eden ve kıymetini en çok düşüren kimdir?" diye sorulunca: "Aşağılık birine karşı alçak gönüllü davranan ve tanımadığının kendisi hakkındaki övgüsünü kabul eden kişidir." diye cevap vermiştir.
- Cahiller, varlıklar hakkında duyu organlarının algıladığı kadarıyla "güzel" veya "çirkin" diye yargıda bulunurlar. Göz sadece dış güzelliği görür. İç güzelliği ise sadece basiretle görülebilir.
- Hikmeti, yoluyla yordamıyla arayan elbet bulur. Ne var ki onu arayanların çoğu bulamazlar, çünkü yoluyla yordamıyla aramazlar. Bunun sonuncunda zihinlerinde hikmet hakkında yanlış bir tasavvur oluştururlar. Hikmetin sûretinin bilinememesi (yani yanlış tasavvur edilmesi) kendisinin bilinmemesine yol açar. Çünkü hikmetin sûretini bilmeyen onun özünü de bilemez. Hikmetin özünü bilemeyen ise kara cahildir.
- Cahilliğin sûretini bilen kişi âlim olur. Cahil, cahilliğin sûretini (yani neyin cehalet olduğunu bilmeyen) kişidir.
- Öfke, kötülüğe kucak açan bir güçtür.
- Kötü ahlâk, nefsin, doğanın kendisine karşı gelmesinden endişe etmesidir.
- Kral, küçük nehirlerin kendisinden beslendiği büyük bir nehir gibidir. Suyu tatlıysa tatlandırır, tuzluysa tuzlu yapar.
- Kralın, ilim ve hilm ehlini (yumuşak huylu kimseleri) kendine yaklaştırması gerekir; çünkü ilim yöneticidir; hilm ağırbaşlılık ve sabır kaynağıdır. Atılganlık ise kaygılandırıcı ve bıktırıcı bir şeydir. Liderlik, atılgan kimselerin eline geçince kaygılarıyla ilim ehlini de kaygılandırır ve bıktırır. Çünkü bilge kişi, sadece cahillerden kaygılanır ve bıkar.
- Ağzının tadı hiç bozulmasın istiyorsan tattığın şeyi tüketme. Birazını sonraya bırak ki ağız tadın devam etsin.
- Savaş zamanı cesaretini kullanıp aklı tamamen devreden çıkarma; çünkü aklın kullanılacağı öyle durumlar vardır ki cesarete başvurulmadan sonuç elde edilebilir. Cesaretin ise akıldan tamamen bağımsız olarak sonuç verdiği hiçbir durum göremezsin.

وقيل له: من أظلَمُ الناس لنفسه وأوضعهم لقدره؟ فقال: من تواضع لمن لا يكرمه، وقبل مديح من لا يعرفه.

وقال: البهيمون الجُهّال إنما يقضون على الحسن والقبيح بقدر ما تنال حواسُّهم الظاهرة. وإنما ترى الحواسُّ الظاهرة حُسْنَ الأعضاء؛ فأما حسن الصورة فلا تراها إلا الحواسُّ الباطنة.

وقال: من طلب الحكمة مِن طريق طلبها أدركها، وإنما يخطئ أكثر من طلبها لأنه يطلبها من غير طريقها. فإذا لم يدركها من تلك الطريق لم يطلبها من طريق أخرى، بل يكذب تصوُّرها فيحمله جهله على أن يجهل. وذلك لأن من جهل صورة الحكمة جهل ذاته، ومن جَهِل ذاته كان أجهل الجاهلين.

وقال: من عرف صورة الجهل كان عالماً، وإنما الجاهل من جهل صورة الجهل.

وقال: الغضب عزٌّ يستقبله شر.

وقال: سوء الخلق قلق النفس من تمرّد الطبيعة عليها.

وقال: الملك هو كالنهر الأعظم تستمد منه الأنهار الصغار: فإن كان عذباً عذبت، وإن كان مالحاً ملحت.

وقال: ينبغي للملك أن يداني أهل العلم والحلم، لأن العلم مُدَبِّر، والحلم وقور صبور، والشجاعة قلقة ضجرة. فإذا كانت الرياسة لأهل الشجاعة أقلقوا أهل العلم بقلقهم وأضجروهم بضجرهم، لأن الحكيم لا يقلق إلا من أهل الجهل.

وقال: إذا أردت أن تدوم لك اللذة فلا تستوفِ الملتذ أبداً، بل دَعْ فيه فضلةً تَدُمْ لك تلك اللذة.

وقال: إياك في وقت الحرب أن تستعمل النجدة وتدع العقل، فإن للعقل مواقف قد تتم بلا حاجةٍ إلى النجدة، ولا ترى للنجدة غنى عن العقل.

- Bir işin aciliyeti olsa bile düşünüp taşınmadan karar vermeye kalkışma. Çünkü düşünüp taşınmayı terk ettiğinde amacına tam olarak ulaşamazsın.
- Uygulamada karşılığı olmayan bir söz, suyuna kapılanları boğan ama hiçbir faydası olmayan sele benzer.
- Şarap, yapmacık davranan kişilerin maskesini düşürür.
- Kötü ahlâk, su-i zan etmekten kaynaklanır; çünkü su-i zan edenin yaşantısı bozuk ve ahlâkı kötü olur.
- Kişi, su-i zanna ancak akl-ı selim için hiçbir imkân kalmadığında başvurmalıdır. Kişi, görüş belirlemekte başarısız olup belli bir görüşte karar kılamazsa ancak o zaman su-i zan etsin.
- Akıl ile duyunun arasını bulmadıkça dünyadaki hiçbir şeyi tatma ki bu ikisinden biri diğerini bozmasın. Ancak bu ikisinin arasını bulabilenler, güzeli güzel, çirkini çirkin olarak görürler.
- Bir şeyin cahili olduğunu bildiğinde bilmediğini biliyor olman sana o şeyin bilgisini elde etme imkânı verir.
- Bir şeyi hak ettiğinden daha fazla övme; çünkü ona değerinin çok ötesinde bir nitelik atfedersen kısa süre içinde hem onun ne kadar değere sahip olduğu, hem de senin cahilliğin ortaya çıkar, o zaman da senin övgün övgü olmaktan çıkıp şahsına ait bir noksanlık olarak kalır.
- Hayati konuları görmezden gelip ayrıntılara takılmak, hayal üstüne hayal kurup (tûl-i emel) çalışmayı terk etmek, çevrenin imarını ihmal etmek, savaşmayı terk etmek ve sözleşmelerde verilen sözü tutmamak devletlerin çöküş sebeplerindendir.
- Terbiyenin varabileceği son nokta, kişinin kendinden bile utanır hâle gelmesidir.
- "Akıl sahibi olan kişi ne zaman sıkılır?" diye sorulunca Eflâtun: "Cahil biriyle mücadele etmek zorunda bıraktığında." cevabını vermiştir.
- (Bir kişide) kemâl derecesine varmış bir akıl görüyorsanız onun şehveti hastalanmış ve zayıf düşmüş demektir.

وقال: إياك أن تتخطّي حَرْفَ التدبير إلى غيره، وإن أعجلك الأمر؛ فإنك إذا أخطأت حرف التدبير لم تتم لك غايتك.

وقال: قول بلا عمل كمدٍّ يُغْرِق ولا ينفع.

وقال: الشراب يكشف جُنّة المتصنّع.

وقال: سوء الخلق من استعمال سوء الظن، لأن من استعمل سوء الظن فَسَد عيشه وساء خُلُقه.

وقال: لا ينبغي للمرء أن يستمل سوء الظن إلا عند انقطاع الرأي. فإن لم يقدرعلى ذلك الرأي وأخطأه، فليستعمل سوء الظن.

وقال: لا تلتذ بشيء في العالم ألبتة حتى تُصْلِح بين الحسّ والعقل لئلاّ يفسد أحدُهما الآخر، فإذا أصْلَح بينهما رأى الحسن حسناً والقبيح قبيحاً.

وقال: إذا علمت أنك جهلت كان علمك بجهلك الشيءَ سبيلاً إلى علمك بذلك الشيء.

وقال: لا تمدح الشيء أكثر من قدره، فإنك إن وصفت الشيء أكثر من قدره فبعد قليلٍ يبين عن ذاته وعن جهلك، فلا يكون مديحك حينئذ مديحاً للشيء، بل تنقُّصاً لنفسك.

وقال: من إدبار الدولة التمسك بالفروع وتضييع الأصول وتضعيف الآمال واطراح الأعمال وإهمال العمارة وترك المقاتلة والنكث في المعاملة.

وقال: غاية الأدب أن يستحيي المرءُ من نفسه.

وسُئِل: متى يضجر العاقل؟ إذا حَمَلْتَه على مجاهدة الجاهل.

وقال: إذا رأيت العقل تامّاً فالشهوة هناك مريضة ضعيفة.

- (Normal şartlarda) doğa, nefse hizmet eder. Ancak nefis sarhoşsa o zaman doğa onu hizmetinde kullanır. Nefsin sarhoşluğu erdemleri yapmayı terk edip çirkin şeyler yapmasıdır. Doğanın onu köleleştirmesi (hizmetinde kullanması) ise onu bu dünyanın hazlarına yönlendirmesi ve öte dünyanın hazlarını unutturmasıdır.
- İnsanın zayıf olduğunun göstergesi, bazen hiç ummadığı yerden nasibine bir şey çıkması, bazen de beklemediği bir yerden istemediği bir işle karşılaşmasıdır.

Öğütlerinden Bazıları:

- Şehir halkının lideri olmayı kabul etme; çünkü erdemli bir liderde bulunması gereken şartları taşımadığın sürece onlar sana asla kulak asmazlar.
- Küçük bir şey büyümeye elverişli ise onu hafife alma. Öfkeli olan kişiyle tartışma, çünkü üzerine gitmekle onu iyice gerginleştirirsin ve asla doğruya döndüremezsin. Evinde birbirini alt etmek için didişip duran iki nefis bulundurma. Başkasının düşüşüne sevinme; çünkü zaman senin başına ne getirecek bilemezsin. Zafer elde edince böbürlenme; çünkü zamanla ne olacağını bilemezsin. Başkasının hatası ile dalga geçme; çünkü düşüncene sahip olamaz (ve gün gelir sen de aynı hataya düşersin). Başkalarının hatalarını kendi doğruların gibi kabul et. Evine cimrilik tohumları ekme. Aklı sağına, hakkı soluna al. O zaman bir ömür boyu esenlik bulur ve özgür kalırsın.
- Gönlüm yalnız şu üç şeyden incinmiştir: Fakir düşen zengin, zillete düşen yüce kişi ve cahillerin oyuncağı hâline gelen bilge.
- Çirkef insanlarla arkadaşlık etmeyin, çünkü onlar kendilerinden selamette olmanızı bile başınıza kakarlar.
- İşler yolunda gidince arzular akılların uşağı, işler sarpa sardığında ise akıllar arzuların uşağı olur.
- Çocuklarınıza sadece bilgi-görgü kazandırmakla yetinmeyin; çünkü onlar, sizin zamanınızdan sonraya kalacaklar.
- Bir işi çabucak yapmayı değil, iyi bir şekilde yapmayı amaç edin. Çünkü insanlar bir işi ne kadar zamanda bitirdiğine değil, işini hangi nitelikte yaptığına bakarlar.

وقال: الطبيعة خادمة النفس، إلا أن تسكر النفسُ فتستخدمها الطبيعة؛ وسكر النفس هو تركُها فِعْلَ الفضائل واستعمالها الرذائل. واستعباد الطبيعة لها هو أن تجرّها إلى لذات هذا العالم وتُنْسيها لذات ذلك العالم.

وقال: الدليل على ضعف الإنسان أنه ربما أتاه الحظ من حيث لا يحتسب، والمكروه من حيث لم يرتقب.

ومن مشوراته

لا تقبل الرياسة على أهل مدينتك فإنهم لا يستمعون لك إلا بما تخرج به من شرط الرئيس الفاضل.

لا تتهاون بالأمر الصغير إذا كان يقبل النمو. لا تُلاحِ رجلاً غضبان، فَإنّك تقلقه باللّجاج ولا تردّه إلى الصواب. لا تجمع في منزلك نفسين يتنازعان الغلبة. لا تفرح بسقطة غيرك لأنك لا تدري ما يُحْدِث الزمان بك. لا تتنفج في وقت الظفر فإنك لا تدري كيف يدور الزمان عليك. لا تهزأ بخطأ غيرك لأن المنطق لا تملكه. اقبل الخطأ من الناس بنوع الصواب الذي فيك. لا تغرس البُخل في منزلك. صَيِّر العقل عن يمينك والحقَّ عن شمالك، فإنك تسلم دهرك ولا تزال حراً.

وقال: ما أَلِمَتْ نفسي إلاَّ من ثلاث: من غنيٍّ افتقر، وعزيز ذلَّ، وحكيم تلاعبت به الجهالُ.

وقال: لا تصحبوا الأشرارَ فإنهم يمنّون عليكم بالسلامة منهم.

وقال: إذا أقبلت الدولةُ خدمت الشهواتُ العقولَ، وإذا أدبرت خدمت العقولُ الشهوات.

وقال: لا تقصروا أولادكم على آدابكم فإنهم مُخْلَفون لزمانٍ غير زمانكم.

وقال: لا تطلب سرعة العمل واطلب تجويده، فإن الناس ليس يسألون: في كم فرغ من هذا العمل؟ وإنما يسألون عن جودة صنعته.

- Hür biriyle konuşurken bir kelime fazla söylemek, ona ücretine hatırı sayılır bir ilave yapmaktan daha hoş gelir.
- Hür birine iyilik yapmak, onda senin bu iyiliğine karşılık verme isteği uyandırır. Değersiz birine iyilik yapmak ise onda (bir fırsatını bulup) yine senin kapına gelme isteği uyandırır.
- Kötüler insanların kötülüklerini takip eder, iyiliklerini ise görmezler. Tıpkı bir sinek gibi, o da bedendeki sağlıklı yerleri bırakıp bozuk yerlere gider.
- Bir yönetici, tam anlamıyla muktedir olunca doğasında iyilik ve kötülükten hangisi varsa emri altındakileri ona yönlendirir.
- Kendine bayağı hedefler koymak ve saygın olmamak, düşünce zayıflığından ve kötü seçim yapmaktan ileri gelir.
- Akıllı adam, sultanıyla birlikteyken bir gemi yolcusu gibi olmalıdır. Bedeni boğulmaktan kurtulsa bile onunlayken aklında her an boğulma korkusu taşır.
- Düşmanını küçümseme. Aksi hâlde sana beklediğinden daha fazla zarar verir.
- Kişi kendini beğendiğinde bilmediğini eleştirir, kendi yaptığını doğru bilir ve her zaman hatanın kendi yaptığının karşısında olduğunu sanır.
- Âlim, cahile karşı üstünlük taslamamalı ve Allah'ın kendisini ondan yüksek kıldığı nispette alttan almaya çalışmalıdır. Ayrıca kendisinin ondan daha iyi bildiği şey vasıtasıyla cahilin nefsine karışan şeyin yok olması için uğraşmalıdır. Böylelikle onu şekten yakîne taşıyabilir. Çünkü cahille didişmek iş bilmezliktir. Ona katlanmak ve rehberlik etmek ise yöneticiliğin göstergesidir.
- İyi âlim, cahili, kaba kuvvetten ziyade merhamete layık olan çocuk gibi görebilen kişidir. Onun bir işi eksik yapmasını mazur görür ama "ona yol göstermekte geç kaldım, onu düzeltmek için hiçbir zorluğa katlanmadım" diye kendini suçlar. Hiç kuşkusuz bir âlimin en üstün özelliği bilgi hususunda kendisinden aşağıda olanları düzeltmektir.
- İnsanın bedbaht olmasının sebeplerinden biri de bir erdemin bilgisine sahip olmasına rağmen kınanacak bir hâlde bulunmasıdır.

وقال: زيادة كلمة في مخاطبة الحر أحبُّ إليه من زيادة جزيل في أجرته.

وقال: إحسانك إلى الحر يحركه على المكافأة، وإحسانك إلى الخسيس يحركه على معاودة المسألة.

وقال: الأشرار يتتبَّعون مساوئ الناس ويتركون محاسنهم كما يتتبع الذباب المواضع الفاسدة من الجسد ويترك الصحيح منه.

وقال: إذا قوي الوالي في عمله حَرَّك ما ملكه على حسب ما في طبعه من الخير والشر.

وقال أفلاطون: دنوّ الهمة وضَعةُ القدر من ضعف الرويّة وسوء الاختيار.

وقال: ينبغي للعاقل أن يكون مع سلطانه كراكب البحر إن سلم بجسمه من الغرق لم يسلم قلبه من الخطر.

وقال: لا تستصغر عدوّك فيقتحم عليك المكروه من زيادة مقداره على تقديرك فيه.

وقال: إذا حَسُن ظنُّ الرجل بنفسه عاب ما جهله ونصر ما عمله وتوهّم أن الخطأ في خلافه.

وقال: ينبغي للعالم أن لا يترفع على الجاهل وأن يتطامن له بمقدار ما رفعه الله عليه ويتأتى لزوال ما خامر نفسه بما هو أعلم به منه حتى ينقله من الشك إلى اليقين، لأن مكافحته قسوة، والصبر عليه وإرشاده سياسة.

وقال: الخيّر من العلماء مَن رأى الجاهل بمنزلة الطفل الذي هو بالرحمة أحقُّ منه بالغلظة، ويعذره لنقصه فيما فرط منه ولا يعذر نفسه في التأخر عن هدايته واحتمال المشقّة في تقويمه، فإن أفضل شأن العالم تقويمه من دونه في المعرفة.

وقال: من شقْوة الإنسان أن تتم له فضيلةٌ في رذيلة.

- Lider ikbal günlerini yaşarken yapılanlar güzel görülür; yıldızı sönmeye başladığında ise düşmanları onun gaflet anını kollar.
- Bir münazarada tarafların amacı doğruyu bulmaksa can havliyle tartışmazlar. Çünkü tartışmada iki üstünlük vardır ve iddia sahiplerinden her biri diğerini kendisi tarafındaki üstünlüğe çekmek ister.
- İstediğin şey sana verilmediğinde "neden vermedi ki" diye verene kızacağına "neden istedim ki" diye kendine kız. İşlerin sonunda insanlara karşı aşırı duygusal davranma. Çünkü bu, kalpleri senden uzaklaştırır ve sana doğrunun yollarını unutturur.
- Hayatta ilim ve mal iste ki insanlar üzerinde yönetici olasın. Çünkü insanlar, sıradan insanlar ve seçkinler olmak üzere iki kısımdır. Havas, seni üstesinden gelebildiğin işler sebebiyle tercih eder; avam ise sahip olduğun mal varlığı için.
- İyi insanın aç kaldığında saldırgan davranmasından, kötünün ise doyduğunda şımarmasından kork.
- Sadece kendi nefsini yola getirmekten aciz kalan bir kişi çok sayıda kişiyi nasıl yola getirsin!
- Bir kral halkından önce kendini düzeltmelidir. Aksi hâlde gölgesi yere yansıyan dalı düzeltmeyi bırakıp eğri gölgeyi düzeltmeye çalışan kişiye benzer.
- Kralın yapacağı değişiklik önce bakışlarda başlar. Bu artınca dilini harekete geçirir. O da artınca elleriyle müdahale eder.
- Doğru söylemenin en çirkin olduğu durum ispiyonculuktur; darlığın en çirkin olduğu durum özür hâlidir; cimriliğin en kötü olduğu durum isteyemediği için aciz durumda olan kişiye karşı cimriliktir; kaba kuvvetin en kötü olduğu durum ise kendisinden bir kötülük beklenmeyen kişiye karşı olandır.
- Nasihat etmek amacıyla sana yaklaşan kişiye şöyle bir bak; nasihatinde insanların sana vereceği zararlardan dem vuruyorsa nasihatini kabul et, ama bunu ona belli etme. Konuya adalet ve düzen (barış) açısından yaklaşıyorsa onun nasihatini kabul et ve bunu ona da hissettir.

وقال: إذ أقبل الرئيس استجاد الصنائع، وإذا أدبر استغره الأعداء.

وقال: إذا طلب المتناظران الحقَّ لم يقتتلا في المناظرة لأن فيها غلبتين، وكل واحدٍ من الخصمين يطلب أن يجذب صاحبه إلى الغلبة التي فيه.

وقال: إذا مُنِعْتَ من شيء التمسته فلكين غيظك فيه على نفسك في المساءلة أكثر من غيظك على المانع. ولا تلتقَّ الناس بفرط الحميّة في العاقبة فإنها تثني عنك القلب وتُنْسيك طُرُقَ الاستقامة.

وقال: اطلب في الحياة العلم والمال تَحُزِ الرياسة على الناس لأنّهم بين خاصّ وعام: فالخاصّة تفضلك بما تُحْسِن، والعامّة تفضّلك بما تملك.

وقال: اتقُوا صولة الكريم إذا جاع، وبَطَر اللئيم إذا شبع.

وقال: لا يضبط الكثير من لم يضبط نفسَه الواحدة.

وقال: ينبغي للملك أن يبتدئ بتقويم نفسه قبل أن يشرع في تقويم رعاياه، وإلا كان بمنزلة مَن رام استقامة ظلٍّ معوجّ مِن قبل تقويم عوده الذي هوظلٌّ له.

وقال: أول ما يبتدئ التغيُّر للملك في الأعين: فإذا زاد حَرّك الألسنة؛ فإذا زاد حَرّك الأيدي بالمجاهدة.

وقال: أقبح ما يكون الصدق في السعاية، والضيق في العذر، والبخل على من عجز لحرصه عن المسألة، والسطوة على من يؤمن شرُّه.

وقال: انظر إلى المتنصّح والمتقرّب إليك: فإنه إن دخل من مضارّ الناس فاقبل نصحه وتحرّز منه، وإن دخل من حيّز العدل والصلاح فاقبلهما منه واستشعره ذلك فيه.

- Aklı olan, bir şeyi talep ederken aheste davranmalı ve acele etmemelidir. Sivrisineğin kanat çırparak ve gürültü çıkararak emdiğinden çok daha fazla kanı sülük sakin sakin emer.
- Sevdiğinden çabucak bıkmak ve saklaması istenen şeyi ifşa etmek, nefsin zayıf taraflarındandır.
- Nefsin yaşaması ve ayakta kalması, musibetlerden koruyan davranışlarıyla mümkün olur. Böyle yapmalıdır ki hiçbir şey nefse yaklaşıp dokunma ve dolayısıyla onu öldürme imkânı bulamasın. Bu, onu öldürmezse hiç kimsenin onu öldürmeye gücü yetmez. Çünkü nefis, latif (beş duyu ile algılanamayan) bir varlığa sahip olduğu için bedene baskındır, ondan yukarıdadır; bedeni gözetleyen ölüm onu gözetleyemez. Ölüm onu göremez ama o, latif varlığından dolayı ölümü görebilir.
- Eflâtun, Aristoteles'e yazdırdığı bir öğüdünde şunları söylemiştir: "Allah'ı ve hakkını tanı. Her gün yediğin şeylere gösterdiğin özenden daha fazlasını ilme ve eğitime göster. Allah'tan yalnızca faydası senin için sürekli olacak şeyleri iste. Kuşkusuz bütün iyilikler ondandır. Ondan sonsuza dek seninle kalacak olan nimeti istemelisin. Her zaman uyanık ol. Çünkü kötülüklerin illetleri (sebepleri veya yol açacağı hastalıklar) çoktur. Yapmaman gereken şeyi arzulama. Sadece iyi bir hayat istemen doğru değildir, bunun yanında iyi bir ölüm de istemelisin. Hayat ve ölümle iyilik kazanmadığın sürece ikisini de iyi sayma. Şu üç konuda kendini hesaba çekmeden uyuma: a) Gün içinde hatalı bir davranışın oldu mu? b) İyilik adına ne yaptın? c) Gün içinde iyilik adına yapabileceğin başka neler vardı da ihmal ettin? Ne olduğunu ve ne olacağını düşün. Bedbaht, sonunun ne olacağını düşünmeyen ve bundan dolayı başına bela açacak şeylerden vazgeçmeyendir. Kazanımlarını senin haricindeki şeylerden sağlama. Hak edene iyilik yapmak için gelip senden istemesini bekleme. Bu dünyadan herhangi bir şey için sevinç duyan veya herhangi bir musibetten dolayı ağlayıp sızlanan ve üzülen kişi gerçek bilge olamamış demektir. Ölümü her an hatırla ve ondan ders çıkar. Kişinin aklının kusurlu olduğu, gerekli olmayan konularda çok konuşması ve kendisine sorulmayan şeyleri haber vermesi ile bilinir.

وقال: ينبغي للعاقل أن يستعمل فيما يلتمسه الرفق ومجانبة الهذر، فإن العَلَقة تلحق بهدوئها من الدم ما لا تلحقه البعوضة باضطرابها وفرط صياحها.

وقال: من ضعف النفس أن يسرع إليها مَلَلُ من وَمِقَتْه وإفشاء ما استُكْتِمَتْه.

وقال: إن حياة النفس وقوامها بأعمالها المحصنة لها من الآفات حتى لا يدنو منها شيءٌ يمسها فيكون ذلك قتلاً للنفس؛ فإنها إن لم يقتلها ذلك لم يقدر أحدٌ على قتلها لأنها غالبة على الجسد مرتفعة عنه وممتنعة بلطفها من أن ينظر إليها الموتُ الناظر إلى الجسد، فهو لا يراها وهي تراه بفضل لطفها عليه.

وقال فيما أملاه على أرسطوطاليس: اعرف الله وحقَّه، وأَدِمْ عنايتك بالعلم والتعليم الصالح أكثر من عنايتك بغذائك يوماً بعد يوم. لا تسأل الله إلا ما يدوم لك نفعُه أبداً، فإن كلَّ المواهب منه؛ بل يجب أن تسأله النعمة الباقية معك أبداً. كُنْ متيقظاً أبداً، فإن علل الشرور كثيرة. لا تَهْوَ ما لا ينبغي أن تفعله. لا ينبغي لك أن تهوىٰ حياة صالحة فقط، بل وموتاً صالحاً. ولا تعتدَّ الحياة والموت صالحين إلا أن تكسب بهما البرّ. لا تَنَمْ حتى تحاسب نفسك على ثلاث خصال: هل أخطأت في يومك؟ وما اكتسبت فيه من البرّ؟ وما كان ينبغي لك أن تعمل فيه من الخير فقصّرتَ عنه؟ تذكَّرْ ما كُنْتَ، وإلى أيّ شيء مصيرُك! الشقيّ من لم يذكر دائماً عاقبته، فيرجع عن بلائه. لا تجعلن قنيتك من الخارجات عنك. لا تنتظرن أن تفعل الخير إلى مستحقه أن يسألك إياه، بل ابدأ به. ليس الحكيم التام من فرح بشيء من هذا العالم أو جزع لشيء من مصيباته واغتم له. أَدِمْ ذكر الموت والاعتبار بالموت. تُغْرَف خساسة عقل المرء بكثرة كلامه فيما لا يعنيه وإخباره بما لا يُسأل عنه ولا يراد منه.

Bir şeyi söylemeden ve yapmadan önce defalarca düşün sonra yap; çünkü varlıklar değişkendir. Öfkene yenik düşüp onun etkisiyle hareket etme. İhtiyaç sahibine yardım etmeyi yarına bırakma. Çünkü yarın ne olacağını bilemezsin. Musibete düşenin başına bu musibet kötü ameli yüzünden gelmemişse ona elinden gelen yardımı yap. Helal kazancı (bile) sevme. Aksi hâlde Allah'ın sevgisinden uzaklaşmak zorunda kalırsın. Sadece bilgeliğin lafını etmekle yetinme, gereğini de yap. Çünkü sadece sözde kalan bilgelik bu dünyada kalır; bilgece davranmak ise öte dünyada da sana faydalı olur. Allah katında şeref, sözde bilgelik değildir, O'nun katında şeref, sâlih amellerle kazanılır. Bundan dolayı davranışları güzel olan kişi hiçbir şey söylemese de Allah katında şereflidir. Davranışları kötü olan kişinin ise yaptığı bütün ibadetler ve sunduğu kurbanlar yüzüne çarpılır. Sen iyilik yolunda yorulursan yorgunluk yok olur; geriye iyilik kalır. Günahtan tat alırsan aldığın tat yok olur; geriye günahın kalır. Sana seslenilip duyamayacağın günü bir an olsun hatırından çıkarma. O öyle bir gündür ki sivri dil susar, düşünmek hayal olur; gözleri karanlık bürür, nemleri toprağa karışır; canın bedeninden sıyrılır, kendi bedeninin kötü kokusunu bile alamazsın; algıların yok olur da bedenindeki irini emen kurtları hissedemezsin. Şunu da aklından çıkarma ki sen ne arkadaşını, ne de düşmanını tanıyamayacağın, efendiyle kölesinin eşit olduğu bir yere gideceksin. Adil teraziyi de hiç aklından çıkarma. Nefsini dizginleyerek eğit. Çünkü sen (öte dünyaya) yolculuğun ne zaman olacağını bilemezsin. Bilesin ki Allah'ın ihsân ettiği nimetler arasında hikmetten daha değerli olanı yoktur. İyiliğe iyilikle karşılık ver, kötülüğü affet. Her zaman kendini koru. Tefekkür et, içinde bulunduğun durumun farkında ol. Yok olmaya mahkûm olan şu dünyanın hiçbir işine bel bağlama. Hiçbir zaman üşengeçlik etme. Hiçbir iyiliğin karşısında olma ve hiçbir kötülükle ilgilenme. Helal kazanç elde edeceğim diye ondan daha üstün olanı terk etmek sana yakışmaz. Bu dünyanın geçici sevinci için ebedi sevinci terk etmek yaraşmaz. Hikmeti sev, âlimlerin sözünü dinle ve yöneticiye itaat et. Hiçbir zaman güzel ahlâka karşı direnme.

فَكِّرْ مراراً ثم تكلم وافعل فإن الأشياءَ متغيرة. لا يسرع الغضب فيتسلط عليك بالعادة. لا تؤخر إنالة المحتاج إلى غدٍ، فإنك لا تدري ما يعرض في غدٍ. أَعِنْ المبْتَلىٰ إن لم يكن سوءُ عمله ابتلاه. لا تحبَّ القنية الحسنة فتضطر إلى البعد من محبّة الله عز وجل. لا تكن حكيماً بالقول فقط، بل كن حكيماً بالعمل فإن الحكمة التي تكون بالقول في هذا العالم تبقى، والحكمة التي تكون بالعمل تنفعك في العالم الباقي، وليس الشرف عند الله تعالى ذكرُه الحكمة بالقول، بل الشرف عند الله تعالى بالأعمال الصالحة؛ فلذلك الحَسَن الأعمال، وإن سكت، فهو شريف عند الله تعالى، وصَلاة السيّئ الأعمال وقربانه مردودة عنده. إنك وإن تعبت في البِرّ، فإن التعب يزول والبِرّ يبقى لك؛ وإن التذذت بالإثم فإن اللذة تزول والإثم باقٍ عليك. اذكر اليوم الذي يُهْتَف بك فيه فلا تسمع، والذي يصمت فيه اللسان الحديد ويبطل فيه الفكر وتُظْلِم فيه العينان وتنضب رطوبتهما في التراب وتنسلّ نفسُك من بدنك ولا يمكنك أن تشم رائحة جيفة بدنك ويبطل حِسُّك فلا تشعر بالدود الذي يمصُّ الصديد منك. واذكر بأنك ذاهب إلى المكان الذي لا تعرف فيه صديقاً ولا عدواً والمكان الذي يستوي فيه المولى والعبد. واذكر الميزان العدل. واجمع الأدب بالارتياض فإنك لا تدري متى الرّحْلة. واعلم أنه ليس من عطايا الله شيء هو خيرٌ من الحكمة. كافِئْ بالخير، واصفح عن الشرّ. تحفّظ في كل وقت. تذكر وافهم أمرك واعقله ولا تتكل على شيء من أمور هذا العالم الحائلة الزائلة. ولا تتوانَ في وقت من الأوقات، ولا تضاد واحدة من الخيرات ولا تُعْنَ بواحدة من السيئات. من أجل القنية الحسنة لا ينبغي لك أن تترك ما هو أفضل منها؛ ومن أَجْل سرور الزمان الزائل لا ينبغي لك أن تترك السرور الدائم. أَحِبَّ الحكمة وأَنْصِتْ للعلماء وأطع السلطان، ولا تمتنع في وقت من الأوقات من الأدب الحسن.

Hiçbir şeyi zamansız yapma. Zamanında yaptığında ise bilinçli olarak yap. Sana faydası olmayan hiçbir söz söyleme. Faydalı bir söz söylediğinde de kendini koru [veya sözünün arkasında dur ve söylediğini kendin de yap]. Zengin olduğunda böbürlenme; bir musibete düştüğünde çabucak pes etme. Kimseyi akılsızlıkla suçlama. Herkese karşı alçak gönüllü ol. Kimseyi de mütevazı olduğu için küçümseme. İnsanlara, seni utandırmayacak ve iyiliğini eksiltmeyecek hususlarda yardımcı ol. Kendin yaptığında normal karşıladığın bir fiili arkadaşın yaptı diye onu kınama. Tartışmadan uzak dur ve sakin ol. Sahip olmadığın bir özellikten dolayı övülmeyi kabullenme. Yaptığında kınanacağın şeyi yapma. Yapmadığın bir kötülükten dolayı ("niye yapmadım ki!" diye) kendini üzme. İyilik uğruna yorgunluğa katlan. Sana yaraşan, yapman gereken şeyi hiç kimsenin iteklemesi olmadan yapmak ve yapmaman gereken şeyden de başkaları seni men etmeden uzak durmaktır."

- Kişi, kendi kendini gözetim altında tutmalı; yanlışını büyük, doğrusunu küçük görmelidir.
- Asmaların kurumuş dallarını ayıkladığımız hâlde nefislerimizden arzu kalıntılarını ayıklamamak çirkin bir şeydir. Bedenlerimiz sağlıklı olsun diye çok yiyip içmekten kaçınırken nefislerimiz sağlıklı olsun diye bunlardan kaçınmamamız da böyledir.
- Kim soyunun şerefine kendi şerefini de eklerse başkalarından üstün tutulmaya layık olur. Kim de kendi (şerefi)ni ihmal eder ve sırtını soyunun şerefine dayarsa onların yüz karası olur ve onlar sebebiyle kimseye üstün tutulmamayı hak eder.
- Şehveti güçlü olan köleyi satın alma; çünkü onun senden başka bir efendisi vardır. Öfkeli köleyi de satın alma; çünkü o, senin mülkünde hep rahatsızlık yaratır. Çok iyi düşünebilen köleyi de satın alma; çünkü o senden kurtulmanın yolunu bulur.
- Başkalarının mahzâ hayrını iste ama kötü insanların da suyuna git (onlarla zıtlaşma). Ayrıca kendini emsâllerinden üstün görerek gurura kapılma. Aksi hâlde bir üstünlüğün varsa faydasından mahrum kalırsın.

لا تفعل شيئاً في غير وقته، فإذا فعلته في وقته فافعل بفهم. لا تقولنَّ قولاً لا تنتفع به؛ وإذا قلت قولاً نافعاً فتحفظ واحترس. لا ينبغي لك أن تختال عند الغنى ولا تستخذينّ عند المصائب. لا تسفه على أحدٍ، ولتكن سيرتك مع الناس كلهم بالتواضع، ولا تستحقر بأحد لتواضُعه، ولتكن مساعدتك على ما لا يُزْرِي بك ولا ينقص من برّك. ما عذرت نفسَك في فعله فلا تَلُم أخاك على مثله. جانب المِراء وتمسك بالتأني. لا ينبغي لك أن تقبل المدح بما ليس فيك. لا تفعلن ما تُذمُّ على فعله ولا تغتمّ لشيء لم تفعله من الشرّ. واحتمل التعب في وجوه البرّ. ينبغي لك أن تفعل الواجب من غير أن تُحَثَّ عليه، وتمتنع مما لا يجب من غير أن تُمنع عنه.

وقال: ينبغي للمرء أن يكون رقيباً على نفسه فيستعظم خطأه ويستصغر صوابه.

وقال: من القبيح أن نكسح من كرومنا فَضْلَ اليُبس ولا نكسح من أنفسنا فضول الشهوات، وأن نمتنع من الإكثار من الطعام والشراب لتصح أبداننا ولا نمتنع منهما لتصح أنفسنا.

وقال: مَن جَمَع إلى شرف أصله شرف نفسه فقد قضى الحق عليه واستدعى التفضيل بالحجة، ومن أغفل نفسه واعتمد على شرف فضل آبائه فقد عقَّهم واستحق أن لا يقدم بهم على غيره.

وقال: لا تبتاعن مملوكاً قويّ الشهوة فإن له مولى غيرك، ولا غضوباً فإنه يقلق في ملكك، ولا قويّ الرأي فيستعمل الحيلة عليك.

وقال: استعمل مع فرط النصيحة ما يستعمله الخونة من حُسن المداراة ولا يَدْخُلْ عليك العُجْبُ لفضلك على أكفائك فيفسد عليك ثمرة ما فُضِّلْتَ به.

- Krala, ücretleri senin ücretine denk olan insanlardan daha fazla nasihat ediyorsan (senin kadar ücret alıyor olmalarını) gözünde büyütme. Çünkü sen akla dayalı tavsiyenin gerektirdiği parayı alıyorsun. Onlarsa hak etmedikleri ve yüzlerindeki maske düşünce kaybedecekleri bir parayı alıyorlar.
- Gün içindeki çalışma temponu nefsinin -anbean değişen- gücüne göre dağıt ve senin için en değerli iş ne ise ona gün içinde diğerlerine ayırdığından daha fazla zaman ayır.
- İnsanlardan biri, sahip olduğun bir erdemden dolayı seni kıskanır da kötülüğün için çalışır veya söylemediğin bir şeyi (söyledi) diyerek sana iftira atarsa ona onun gibi karşılık verme ki yaptığı kötülükte kendini mazur görmesin, aksi hâlde amacına ulaşması için ona zemin hazırlamış olursun. Bunun yerine onu kıskandıran erdemini daha da artırmaya bak. Hiç kuşkusuz sen, şartların aleyhine dönmesine meydan vermeden de ona kötülük edebilirsin.
- Zor zamanlarda şartları zorlama ve adaletin gerektirdiğini tastamam almaya kalkma. Aksi hâlde gayretin boşa gider ve uğraş verdiğin konuda ihmalkâr davranmakla suçlanırsın. Yaptığın şey, şerefine, dinine ve ahlâkına zarar vermediği sürece, zamanın şartlarına göre hareket et. Aksi hâlde başına gelecek zarar, eline geçecek kârdan çok daha büyük olur.
- Yönetici iken alttan almayı bil. Bu, senden sadır olan kimi haksızlıklara insanların tahammül etmesine vesile olur ve aleyhine tavır alanların kalplerini yeniden kazanmanı sağlar.
- Kimseyi belli bir zaman diliminde sahip olduğu makamına göre değerlendirme; gerçekte sahip olduğu değer neyse öyle değerlendir. Çünkü doğal konumu odur.
- Arkadaşıyla ilişkisini büyük bir güven ve rahatlıkla sürdürebilecek tek kişi, doğasında doğruluk olan, hoşgörülü ve arkadaşlarının hatalarına katlanabilen kişidir.
- Aklı olan, tohum ekmek için verimli tarlayı seçtiği gibi, iyilik etmek için de (doğru) insanları seçmelidir. Birçok doğrunun içindeki küçük hataları da önemsememezlik etmemelidir. Çünkü bu, panzehir ile etkisiz hâle gelen zehir gibidir. Zehrin kısmen de olsa bedene girmesi görmezden gelinirse panzehir tükenince bütün bedeni ele geçirir.

وقال: إذا كنت للملك أنصَحَ من جماعة تساوي أجرتهم أجرتَك فلا يَكْبُرَنّك ذلك، لأنك تأخذ ما فرضه لك الرأي وهم يأخذون ما بذله لهم الهوى الذي لا يثبت مع التكشف.

وقال: اقْسِم سَعْيَك على حسب قوى نفسك، وأعط أشرفها من يومك أكثر مما تعطي أقلها.

وقال: إن حسدك أحد من أولئك على فضيلةٍ ظهرت منك فسعى في مكروهك أو تقوّل عليك ما لم تَقُلْ فلا تكافئه بمثل ما قابلك به فَيَعْذُرَ نفسَه في الإساءة بك وتشرع له طريقاً إلى ما يحبه فيك. ولكن اجتهد في التزيد من تلك الفضيلة التي حسدك عليها، فإنك تسوؤه من غير أن توجده حجةً عليك.

وقال: لا تستوفِ شرائط الأعمال وما يوجبه لها العدلُ في الأزمنة المضطربة فيضيع سعيُك وتُنْسَب إلى التخلف فيما تعانيه؛ ولكن ناسب بعملك طبيعة الزمان ما لم يقدح ذلك في مروءتك ودينك وأخلاقك. فإذا تجاوز هذه الثلاثة فخَلِّ عما في بدنك منه، وإلا خسرت من نفسك أكثر مما تربحه في ذات يدك.

وقال: استعمل المداراة في زمان سلطانك فإنها تؤنسك في زمان جورك وتملكك قلوب المنحرفين عنك.

وقال: لا تنظر إلى أحد بالموضع الذي رتّبه زمانُه، وانظر إليه بقيمته في الحقيقة فإنها مكانه الطبيعي.

وقال: ليس يحرز ما بينه وبين صديقه مع شدّة الاسترسال إلا مطبوع في الصواب سمح الأخلاق محتمل لزلاّت الإخوان.

وقال: ينبغي للعاقل أن يتخيّر الناس لمعروفه كما يتخيّر الأرض الزاكية لزرعه، ولا يستهينن تصغير الخطأ في كثير الصواب فإنه مثل الخلط المقهور بقوة ما ضادّه الذي قد أغفل بعضه عن البدن يخاف من تسلطه عليه عند انحسار موانعه.

- Nefsin, sırf alışkanlık olduğu için bir şeyi güzel gösterip yaptırmak isterse aklına göre yapılması gereken bir şey değilse yapma. Çünkü alışkanlıklara boyun eğmek çirkin bir şeydir.
- Akıllı adam kendini gözetim altında tutmalı; hatasını büyük, doğrusunu küçük görmelidir. Çünkü doğru, insan olmasının bir gereğidir, hata ise insanların ona bakışını değiştiren bir şeydir.
- Övgü ve yergi ancak güzele ve çirkine değer veren kişiye gerekir.
- Bir yöneticiye hizmet ettiğinde dindarlık, sağlıklı bakış ve metanet dışındaki hiçbir hususta ona denk olduğun ya da onu gölgede bıraktığın izlenimi verme. Bunlar haricindeki giyim kuşam ve dinlenme hususunda onu yalnız bırak ve bunlardan hiçbirinde ona denk gözükme.
- Bir yönetici bir işte senin hizmetinden faydalanıyorsa mutlaka o konuda sende bir beceri bulunduğunu var sayıyordur. Yani seni, kendi eliyle ateşten köz alamayan kişinin közü almak için kullandığı maşa yerine koyuyordur. Dolayısıyla ona karşı, hizmet ettiğin işteki becerin kadar mütevazı davran.
- Bir kişinin fıtratını öğrenmek istersen bazı konularda ona akıl danış. Akıl danışınca onun zulmünü-adaletini, hayrını-şerrini öğrenirsin.
- Hileye ancak gücü talep ettiği şeye yetmeyen, mücadelenin gerektirdiği şartları tam manasıyla taşımayan, talebi karşılayacak kadar gücü olmayan kişi başvurur.
- Ahlâksız insanlar, geçmişte yaptıkları iyilikleri bir alacak olarak görürler. Hür olanlar ise yaptıkları iyiliklerin, Rablerinin zimmetlerine yazdığı bir borç olduğunu ve ona fazlasıyla borçları bulunduğunu düşünürler.
- Özgür insan, elinden geldiğince verilen nimete şükreder. Bayağı insan ise şükretmek için nimetin çokluğuna bakar.
- İnsanların, senin iyi yanların hakkındaki konuşmaları hoşuna giderse kötü yanlarına bak. Senin kendin hakkındaki bilgin, insanların senin hakkındaki övgülerinden çok daha isabetlidir.

وقال: إذا قيَّضَتْك نفسُك جميلا من أجل العادة فلا تفعله حتى يقتضيك الرأي إياه، فإن طاعة العادات مرذولة.

وقال: ينبغي أن يكون العاقل رقيباً على نفسه فيستعظم خطأه ويستصغر صوابه. ولا يكثره، لأن الصواب داخلٌ في إنسانيته والخطأ مغيِّرٌ لما استقرَّ في نفوس الناس منه.

وقال: ليس يجب الحمدُ والذم إلا لمعتمد للجميل والقبيح.

وقال: إذا خدَمْت رئيساً فلا تتبيَّنْ منك مساواته والزيادة عليه إلاَّ في الدين والرأي والصَّبْر، وخَلِّ له ما سوى ذلك من ملبسٍ وهيئةٍ وترفُّهٍ، واحذر أن تُرى مساوياً له في شيء منها.

وقال: ليس يستخدمك رئيسٌ في شيء إلا لأنه يقدر فيك الزيادة عليه؛ وإنما يقيمك مقام الكَلْبتين لأخذ الجمرة التي لا يقدر أن يأخذها بإصبعيه. فاجتهد أن يكون تواضعك له بمقدار زيادتك عليه في الأمر الذي تخدمه فيه.

وقال: إذا أردت طبع الرجل فاستشره في بعض الأمور، فإنك تقف في مشورته على جوره وعدله، وخيره وشره.

وقال: ليس يستعمل الحيلة إلا من عجز عن المكافحة واستيفاء شرائط ما طالب به وكان في مطلوبه فضلٌ عن قوته.

وقال: السفل يرون أن سوالف إحسانهم دَيْنٌ لهم، والأحرار يرون أنها دَيْنٌ عليهم يقتضيهم رَبَّها والزيادة عليها.

وقال: الحرّ يشكر على قدر الإمكان من المنعم والموقع من الراغب؛ والوغد إنما يشكر على حسب الزيادة والكثرة.

وقال: إذا أعجبك ما تواصفه الناسُ من محاسنك فانظر فيما تظن من مساوئك. ولتكن معرفتك بنفسك أوفق عندك من مدح الناس لك.

Eflâtun şöyle demiştir:

- Özgür olan kişi hayalin peşinde koşmaktan ziyade, olanı kovalar.
- Yöneticiye nefsi, -mülkünde hiçbir eksilme olmamasına rağmen- açık elini yummayı ve verdiği yardımı çok görmeyi güzel gösteriyorsa durumunu tersine çeviren bir şey (bir musibet) beklesin.
- Gönlü yüce insanın vereceği ceza, cezalandırmayı hak eden kişinin yüzüne bakmamaktır. Çünkü böyle yapmakla onu ihsânından yoksun bırakmış olur. Hayırsız adamın cezalandırması ise düşmanlık ettiği kişiye kötülük yapmaktır. Çünkü o, zaten ona iyilik edecek bir şahsiyette değildir.
- Adalete boyun eğen (itaat eden) adaletin seçtiğini seçer ve onun gereğini yapar. Zulme boyun eğen ise zulmün tercihine müsamaha gösterir ve onun sağladığından öte bir yarar elde edemez.
- Çok olsa da kandırmanın getirisi, az olsa da doğruluğun faydasının yerini tutamaz. Çünkü nefsin sadakatle ıslahı davranışların hıyanetle ıslahından daha çoktur.
- Birini kapından geri çevirdiğinde onu senin hakkında tamamen ümitsizliğe düşürme. Biriyle mücadele ettiğinde onu sana müracaat etmekten ümitsiz olacağı bir hâle sevk etme. Bir gece vakti uykudayken ve seni görmezken onun kapısına gitmek zorunda kalırsın.
- Düşmanınla mücadele ederken onun hakkında öfkene yenik düşmekten sakın, çünkü öfken sana ondan daha azılı bir düşmandır.
- Durumun müsait olduğunda güçlü olmanın kurbanı olmaktan sakın, çünkü güç, vicdanındaki insaf duygusunu zedeler ve içinde bulunduğu ihtişam yüzünden işlerin hangi noktaya varacağını kestiremezsin. Ayrıca haksızlığa uğrayanlara yardım etmekten ve yoksun bırakılanları koruyup üzerlerine kol kanat germekten geri durma.
- Hâl ve vaktin yerine geldiğinde sırlara sahip olmayı ve insanların içlerinde sana karşı kin taşımamalarını talep et; insanların olumsuz davranışları karşısında alttan alıcı bir tavır takın. Çünkü bu en korunaklı kale ve onlara verilebilecek en iyi cevaptır.

وقال أفلاطون:

التفات الحرّ لما سلف أكثر من تأمّله لما يأمل.

وقال: إذا حَسَّنَتْ للرئيس نفسُه قَبْضَ ما بَسَطه مِن نَيْله واستكثار ما يبذله من عنايته بغير نقص من ذات يده فليتوقع أمراً يقصر بأحواله.

وقال: عقوبة الكريم إضرابه عمّن استحق عقوبته لأنه يحرمه ما كان عليه مُسْبِلاً مِن طَوْله؛ وعقوبة اللئيم إيصال المكروه إلى من عاداه لأنه كان عارياً من رفده.

وقال: مَن أطاع العدل انتقى ما ينتقيه وخلص على تجربته، ومن أطاع الجور سامح بما اختاره ولم ينتفع بأكثر مما حصَّله.

وقال: ليس تقوم ثمار الغش وإن كثرت بفوائد النصيحة وإن قَلَّت، لأن إصلاح النفس بالأمانة أكثر من إصلاح الأحوال بالخيانة.

وقال: إذا رفضت أحداً فلا تخرجه من أَسْر الطمع فيك، وإذا كافحته فلا تُيْئِسْهُ من مراجعتك، فإنك ترسل عليه ليلا يسري فيه إليك وهو نائم عنك وغير مُبْصِرٍ لك.

وقال: إذا كافحت عدوّاً فاحذر طاعة الغضب فيه فإنه أعدى لك منه.

وقال: إذا ساعدتك الحالُ فاحذر خيانة القدرة فإنها تُفْسِد عليك استشعار الإنصاف وتثنيك بالعزّة عن النظر في العواقب. واشغَلْ سعيك بمعونة المظلومين وستر المحرومين.

وقال: إذا سَمقت بك حالٌ فاطلب فيها ملك السرائر ونقاء الطوايا واجعل حُسْن المداراة بينك وبين الناس فإنها أمنع حصن وأفضل رد.

- Senden uzaklaşan kişiyi doğru yola yönlendirme isteğin ondan öç alma isteğinden daha baskın olsun; çünkü ondan öç almak, her ikinizi de tehlikeye atar; onu doğru yola iletmek ise her ikinizi de düzeltir.
- Erdemler hurma ağacına benzer: Geç meyve verir, meyvesi geç bozulur.
- Nefsin sana senin zengin olduğunu söylediğinde (bil ki) edindiğin malmülk, nefsinin, muhtaç olduğun şeyleri ve kusurlarını görmesini engellemiştir.
- Bu âlemde insanlar, bir işe yönlendirilmiş adamlar gibidir; her birinin yanında da işine yardımcı olacak ve onu layık-ı vech ile yapması için gereken şeyleri seçecek birileri vardır. (Bu kişilerin halleri şöyledir:) Onlardan ilki, hedefine kilitlenmiş ve başka hiçbir şeyle uğraşmıyor. Yanına verilen adamları da hizmetinde kullanıyor. Adamlarının kendisine karşı gelmesini yasaklamış ve kendisine boyun eğdirmiş. Adamları da ondan korkmuşlar ve bu hâlleri, iş başarıyla sonuçlanıncaya kadar devam ediyor. İşte bu, bildiğini uygulayan bilgedir. İkinci adam, işinin mahiyetini kavramış ve arkadaşlarına da anlatmış, ancak onları gereği gibi kontrol etmeyi başaramamış. Bundan dolayı onların yaptıklarını görmezden geliyor ve onlarla barışa dayalı bir ilişki kuruyor. Bu yüzden yaptıkları işte arkadaşlarından kaynaklanan bazı eksiklikler oluyor. İşte bu, sefa süren adamdır. Üçüncü adam ise emrindekilere uymuş ve iplerini tamamen onların eline vermiş. Onların eğlence hayatına ortak olmuş. Bu yüzden görevlendirildiği şeyle ilgilenmeyerek asıl işini unutmuş. Diğer iki arkadaşının da yoksun ve işlerinde başarısız olduklarını ve özellikle birinci arkadaşının bahtı kara olduğunu düşünüyor. Ayrılma vakti gelip çatınca başını iş güçten alamıyor. Böylece işine esir oluyor ve mertebesi düşük olarak orada kalakalıyor. İşte bu da arzularının esiri olan adamdır.
- Sözün delilsiz olmasın; yaptıkların da mazeret gölgesinde kalmasın. İnsanları doğruya yumuşak bir tavırla yönlendir. Aksi hâlde öfkeye kapılıp sana karşı koyarlar.

وقال: ليكن حرْصُك على هداية المنحرف عنك إلى الصواب في أمرك أكثر مِن طلب التشفّي منه، فإن التشفي مخطر بكما، والهداية مصلحةٌ لكما.

وقال: الفضائل تشبه النخل: بطيء الثمرة بعيد الفساد.

وقال إذا حدثتك نفسُك أنك قد استغنيت فقد سترها ما اقتنيت عما أنت فقيرٌ إليه ومُقَصّر فيه.

وقال: الناس في هذا العالم كرجال وُجّهوا إلى أعمال وقُرِن بكل واحد منهم عِدّة تتفقد أمره وتستخير له ما احتاج إلى علمه: فنصب أحدُهم غرضه بين عينيه ولم يتشاغل بغيره، واستخدم حاشيته المضمومة إليه في أمره ومنعها من التمرُّد عليه وأخذها بالانقياد له فَتَهَيَّبَتْه إلى أن انصرف عن عمله متخلصاً من علائقه غير محجوب عن فوزه، وهو «الحكيم العامل بما علم». ورأى آخر من أمره وأراه صاحبه، إلا أنه ضعف عن مجاهدة من معه؛ فأحسَنَ مداراتهم واستمتع بمهادنتهم، فدخل الخَلَلُ عَمله من الجهات التي قصّر بها عن صاحبه، وهو «المُتْرَف». وانصبّ آخر منهم إلى من معه وأعطاهم مقادتهم وشاركهم فيما التذّوا به وأجلبوا فيه حتى أغفل ما وكل به ونسي حقيقة أمره، ورأى أن صاحبيه محرومان خاسرا السَّعْي، وأن الأول منهما شقي البخت. فلما حانَ صَدره منعته شواغله عن التخلُّص، فأقام مأسوراً لأمره محطوط المرتبة وهو «المُغْرَق في الشهوات».

وقال: لا يخرج قولك من جناح الحجّة، ولا فعلك عن ظلّ المعذرة. واجذب الناسَ إلى الصواب بالرفق، وإلا جاهدك امتعاضُهم.

- Cimrilerin en güçlüsü yüzü gülen ve tahammüllü olandır. Çünkü o, bunu yapacağı yardımın yerine koyar ve aklı başında insanlardan onun bu özelliğini sevecek kimseler bulur. Çünkü yoksun bırakılsa bile kişinin güzel karşılanmış olması, istediği şeyin asık bir suratla verilmesinden daha tercihe şayandır.
- İnsanların en zayıfı, sırrını saklayamayandır. En güçlüsü, öfkesini yenebilendir. En sabırlısı ihtiyaç içinde olduğunu gizleyip başkalarına sezdirmeyendir. En kanaatkâr ve zengini ise elindeki az malla yetinebilendir.
- Sana ihtiyacından fazla bir nimet verildiğinde onda başkasının da payı olduğunu anlayıp onu derhal hak sahiplerine ilet.
- Seninle münazara yapmaya muktedir biriyle tartıştığında adil olduğu sürece onu insaflı olmaya davet etme. Haksızlık yapıyorsa onu adaletten çıktığı miktarda insafa çağır ki yaptığın münazaradan faydalanabilesin.
- Zalim, adile kin besler ve kendisinin kolaylıkla haddi aşabileceği konularda, zulme hiç yeltenmediği için onu çekingen olmakla suçlar. Zalimi ise kendisine benzediği için sever. Ancak onu kendisini adaletten çıkaran şeyin tam tersi yönlerden sever. Mesela kendisi açgözlü ise adaletten vazgeçip kendi hakkından feragat eden kişiyi sever. Kendisi saldırgan biriyse adaletten vazgeçip sabır ve tahammülü seçen kişiyi sever. Kendisi zorbanın tekiyse adaletten ayrılıp tevazuyu seçen kişiyi sever.
- Hizmet ettiğin veya hizmet aldığın bir kişiden yaratılışında olmayan bir şeyi isteme, -velev ki öyle gereksin-. Aksi hâlde o kişi uyguladığın baskıya dayanamaz ve yapmacık davranmaya başlar.
- Mümküne göre hareket edenin doğru yolu bulma ihtimali azdır ve kafası rahat değildir. İmkânsızı isteyenin basireti bağlı ve temyiz yeteneği eksiktir. Vaciple birlikte yürüyenin ise yolu güvenli, arkası güçlü ve kalbi rahattır. Bu kişi yolda yürürken karşısına zarar verecek hiçbir şey çıkmaz ve hesaba katmadığı hiçbir sıkıntı ile karşılaşmaz.

وقال: أقوى البخلاء بخلاً من حَسُن بشره وزاد احتماله، لأنه يجعل ذلك عِوَضاً من رِفْده ويجد من الأحرار من يحسن موقع ذلك منه، لأن حُسْن التلقي مع الحرمان آثر عند الحرّ من البذل مع التقطيب.

وقال: أضعفُ الناس من ضَعُف عن كتمان سرّه، وأقواهم مَن قوي على غضبه، وأصبرهم من ستر فاقته، وأقنعهم وأغناهم من قَنِع بما يُسِّر له.

وقال: إذا أنعم عليك بنعمةٍ فيها فضلٌ عنك فاعلم أن فيها نصيباً لغيرك، فأَسْرِعْ بإخراجه من بَغْتة الاستدراك.

وقال: إذا ناظرتَ قادراً عليك فلا تَسُقه في المناظرة إلى الإنصاف حتى يكون عادلا، فإن كان جائراً فالتزم له بمقدار ما خرج به عن العَدْل تنتفع بمناظرتك إياه.

وقال: الجائر يبغض العادل وينسبه إلى التخلف بتوقُّفه عما يسهل عليه الإغراق فيه؛ ويحب الجائر لمشاكلته له، إلا أنه إنما يحبُّه من الجهات المضادة لما خرج عن العدل بها، مثل أن يكون الجائر شرهاً فيحب من خرج من العدل إلى المسامحة، وأن يكون سفيهاً فيحبُّ من خرج عن العَدْل إلى الاحتمال، وأن يكون متجبراً فيؤثر من خرج عن العدل إلى التواضع.

وقال: لا تطلب من شخصٍ خدمته أو استخدمته ما ليس في طبعه وإن ألزمه الحقُّ إياه فتثقل وطأتك عليه على استشعار التصنُّع وملابسة التكلُّف.

وقال السائر بحسب الممكن ضعيف الهداية والسكينة. والمطالب بالممتنع عَمِي البصيرة ناقص التمييز. والسالك مع الواجب آمن السِّرب عزيز الجانب ساكن القلب، لا يلقاه بمسيره ما يضره ولا يدهمه مالم يعتدّ له.

Eflâtun şöyle demiştir:

- İşteki hırsın seni insanlar tarafından sevilmediğin ve onların hakkını yediğin bir noktaya taşımasın. Öyle olursa verdiğin, aldığından çok olur. (Şunu da bil ki) rızasız her icâbetin sonu kötüdür.
- Zaman kötü olunca erdem piyasası durgun olur, rezîletler pazarı ise canlanır; zenginin korkusu fakirin korkusundan daha çok olur.
- Cömertler cimriler öldüğünde, cimriler ise cömertler fakir düştüğünde gülerler.
- Beklenti ve ümit bineğine çok sık binme; çünkü bunlar, taşıdıkları kişiyi çoğu zaman istemediği yere götürür.
- Öfke, arzu ve nefsin diğer bütün huyları olması gereken miktarda ise bunlara sahip olan kişinin işi yolunda gider. Ama ölçü kaçarsa o zaman bu özellikler sahibini şerre götürür. Çünkü öfke, yemeklere atılan tuza benzer: yeteri kadar atılınca yemeğe tat verir, gereğinden fazla atılırsa yemeği bozar ve tat alınmaz bir hâle sokar. Nefsin diğer kuvvetleri de bundan farklı değildir.
- Kişinin sahip olduğu en iyi nitelik temyiz gücü değilse, en iyi olduğu şeylerde bile istemediği durumlarla karşılaşır.
- Devletlerin gençlik, orta yaşlılık ve yaşlılık dönemleri vardır. Bir devletin geliri kralın ve adamlarının hak ettiğinden daha fazla ise henüz genç bir devlettir ve önünde uzun yıllar var demektir. Geliri tam ihtiyacı karşılayacak kadarsa o devlet orta yaşlı ve istikrarlı bir devlettir. Geliri ihtiyaç duyduğundan daha az olan devlet ise sonbaharını yaşamaktadır ve pek yakında gidecek demektir.
- Bir kral, ücretini eksiksiz vermedikçe bir işin yapılmasını istememelidir. Aksi hâlde adamlarının gözünden düşer ve saltanatı değerini kaybeder.
- Halkını adalet ve hak ile yöneten kral onların gönüllerine taht kurar. Zulme dayalı bir yönetim sergileyen kral ise belki halktan göstermelik bir itaat görür ama gönüller kendisine taht kuracak başka birini bekler.

وقال أفلاطون:

لا يحملك الحرص في الأمور على التمقت إلى الناس والإحافة لهم فتعطي من نفسك أكثر مما تأخذ لها؛ وكل إجابة عن غير رضىً فهي مذمومة العاقبة.

وقال: إذا خبث الزمان كسدت الفضائل ونفقت الرذائل. وكان خوف الموسِر أشدَّ من خوف المعسر.

وقال: الأسخياء يشمتون بالبخلاء عند الموت، والبخلاء يشمتون بالأسخياء عند الفقر.

وقال: لا تمتط الأمل والرجاء في كل وقت فإنهما يسوقان أكثر الأمر إلى المكروه بسهولة.

وقال: الغضب والشهوة وكل خلق من أخلاق النفس فله مقدار يصلح به حال الشخص الذي يكون فيه. فإن زاد فيه على ذلك أخرجه إلى الشر، لأن الغضب يشبه الملح الذي يطرح في الأطعمة: فإن كان بقدر موافق أصلح الطعام، وإن كان زائداً أفسده وأخرجه إلى غير الاستطابة وكذلك سائر القوى.

وقال: من لم يكن أفضل ما فيه تمييزه كانت مكارهه بأفضل ما فيه.

وقال: الدول تشب وتكتهل وتخرف: فإذا كان عائدها أكثر مما يستحقه الملك وأتباعه فيها فهي شابَّة تنذر بطول البقاء؛ وإذا كان عائدها بمقدار ما تحتاج إليه فهي كهلةٌ متماسكة؛ وإذا كان عائدها أقلَّ من المقدار الذي تحتاج إليه فهي خَرِفةٌ مولِّية.

وقال: لا ينبغي للملك أن يطالب بخدمةٍ حتى تُوَفِّي الأجرة فيها، وإلا نقص من عيون أتباعه وهان سلطانه عليهم.

وقال: من قام من الملوك بالعدل والحق مَلَك سرائر رعاياه؛ ومن قام بالجور والقهر لم يملك إلا التصنُّع منهم وكانت سرائرهم تطلب من يملكها.

- İnsanlar kişinin bakınca kendi ahlâkını gördüğü birer aynadır. İyilik ve kötülüğü, dost ile düşmanı bu ayna vesilesiyle birbirinden ayırırlar.
- Sana ihsânda bulunana ve alacaklına güler yüzlü davran; çünkü onlar senin efendin sayılırlar.
- Arzu gücünün harekete geçmesi isteği ortaya çıkarır. Öfke gücünün harekete geçmesi korkuyu ortaya çıkarır. Düşünce gücünün hareket etmesi ise hücceti ortaya çıkarır. Üst tabaka hüccetle, orta tabaka istekle, alt tabaka ise korkuyla yaşar.
- Rütbelere olan düşkünlük birçok kralı, insanları belli tabakalarda görmeye itmiş, bundan dolayı insanların bulundukları tabakadan çıkmasına izin vermemişlerdir. Bu, onlar için bir yanlış olup zararı pek yakında ortaya çıkacaktır. Şöyle ki aynı tabakadan veya aynı meslek dalından olan bir topluluk nesilden nesile öyle bir noktaya gelecek ki erdemleri eriyip gidecek ve sahibinin hep aynı şeyi ekip biçtiği tarlaya benzeyeceklerdir. Çünkü bir toprağa hep aynı şey ekildiğinde toprak verimliliğini kaybeder; (farklı şeylerin ekilip biçildiği toprağın ise verimi artar). İşte meslekler ve yönetimler de bunun gibidir; hâlden hâle, bir tabakadan diğerine geçmekle güçlenir.
- Kötü durumda olan kişi, kendisine adil davranılmasından korkan kişidir.

Eflâtun şöyle demiştir:

- Yöneticinin halkının gözü önünde olmaması gerekir. Çünkü o (halkın arasına girer de) onları küçük görürse kendisi de onların gözünde küçülür. Bunun sebebi şudur: Avamdan olanlar, doğası gereği birbirini küçümser ve birbirine saygı göstermez. Halkın kolaylıkla ulaşabildiği herkes de halktan biri konumuna düşer.
- İnsanda hayâsızlık, başına gelebilecek birçok şeyi tasavvura engel olan bir düşünce körlüğüdür. Bu yüzden o her şeyi hafife alarak yapar. Çünkü değerini (ya da neye yol açacağını) düşünmez. Bu konuda o, gündüz ya da gece körüne benzer. Başkasının gördüğü, ama kendisinin göremediği küçük şeylere takılır. Hayâ ise düşüncenin bu sûreti görmesini sağlar ve nefsin onun üzerine basıp geçmesine imkân vermez.

وقال: المرآة التي ينظر فيها الإنسانُ إلى أخلاقه هم الناس: بتبيُّن محاسنه من مساوئه منهم، وأوليائه من أعدائه منهم.

وقال: أظهر البِشْرَ للمنْعِم عليك ولغريمك فإنهما يملكان رِقّك.

وقال: حركة القوة الشهوانية تلقي الرغبة، وحركة القوة الغضبية تلقي الرهبة، وحركة القوة الفكرية تلقي العلة؛ أما الطبقة العالية فبالحجة، وأما الأوساط فبالرغبة، وأما السفلة فبالرهبة.

وقال: أخرجت كثيراً من الملوك الغيرة على المراتب إلى أن حسبوا المَنَازلَ على أهلها ومنعوا كل إنسان من الخروج عن طبقته. وهذا خطأ منهم يعود ضرره في ذلك الموضع من العالم بعد مدة، وذلك أن القوم إذا تناسلوا في مرتبة أو صناعة انتهوا فيها إلى أن تتلاشى فضائلهم؛ ويُشَبَّهون بأرضٍ ألحّ عليها صاحبها بزرع شيء واحدٍ من أنواع النبات: فإنه إذا تمادى بها النبات فَسَد ذلك النوع فيها. وإنما تقوى الصناعات والرياسات في استدارة الأحوال وتنقل المنازل.

وقال: السيء الحال من خاف العدل عليه.

وقال أفلاطون:

يحتاج الرئيس إلى أن يكون من عامّته في سَتْر، فإنه إن استهان بها هان عليها. والعلة في ذلك أن في طباعها أن يُهين بعضُها بعضاً ولا يوقره فكلُّ من انبسطت إليه جرى مجرى بعضها من بعض.

وقال: القحة في الإنسان إنما هي عَمَى فكره عن تصوُّر أكثر ما يطرأ عليه فهو يُمضيها مستهيناً بها لأنه لا يتأمل مقاديرها، ونظيره في ذلك الأخفش والأجهر يتوطّأ من صغار الأشياء ما يراه غيره ولا يراه هو، والحياء يؤهّل الفكر لتلك الصورة ويوقف النفس عن تخطيها.

- Krallar kanunlarına hizmet ettikleri ve onları yaşattıkları ölçüde büyüktürler. Kanunları görmezden gelip çiğnedikleri zaman ise küçülürler. Çünkü kanuna hizmet etmek onları çalışmaya sevk eder, alt ve üst tabakadan görevlerini yerine getirmelerini istedikleri gibi kendi görevlerini de yerine getirmelerini gerektirir. Kanuna hizmeti görmezden gelen kral ise, alt ve üst tabakadan olan herkese görevlerini yaptırır ama kendisi yapmaz. Dolayısıyla adaletin etkisinden çıktığı için eksik olur.
- Kralın, adamları içinde en çok sevdiği kişi nefsinin tutkularını ölü, görüşünün güçlü olduğunu bildiği kişidir. Bundan dolayı krala, şehvetine yenik düşmüş biri izlenimi verme. Aksi hâlde gözden düşersin ve sana verilen görevde ehliyetsiz (güvenilmez) addedilirsin.
- Gemi yolculuğunda, kralın huzurunda ve savaş meydanında yapılan hatanın telafisi yoktur.
- Babasının kendisine bir meslek ve kazanç yolu öğretmediği kişi, babası muhtaç olduğunda ona bakmakla yükümlü değildir.

Eflâtun şöyle demiştir:

- Bir kral seni kendisine yaklaştırdığında, senin ona olan ilginle onun sana gösterdiği teveccüh arasında bir denge tuttur. Ona olan ilgin, onun sana gösterdiği teveccühten az olsun. Ama onunla baş başa iken ona arkadaşlık etmeyi ve ortak mevzuları konuşmayı bırakıp kendi işinle meşgul olma.
- Bir krala arkadaşlık ettiğinde, zor zamanda göstermiş olduğun çaba dolayısıyla onu minnet altında bırakma ve düşmanının sözünü aynen duyduğun gibi aktarma; bu sözü yalancı durumuna düşmeyeceğin şekilde değiştir.
- Krallığın herhangi bir gelir kaleminde senin gayretin sana denk olan başka birinin gayretinden daha fazla olunca derhal krala tembihte bulunarak cahillik etme ki gözden düşmeyesin. Amacın, başkalarıyla çekişmeye girmeksizin nefsini güzelleştirmek olsun. İnsanların kalplerini de hoşgörü ile kazan.
- Övdüğün kişiyi, uzun süre ona sabredip bazı davranışlarını alttan almadan yermeye kalkma; çünkü daha önce övdüğün için sen ona mahkumsun.

وقال: فضل الملوك على حسب خدمتهم لشرائعهم وإحيائهم سننها، ونقصهم على قدر إغفالها وتخطيها، وذلك أن خدمة الشريعة تحركهم للعمل وإلى أن يعطوا من أنفسهم ما يجب عليها كما يأخذون من خاصتهم وعامتهم ما يجب عليهم؛ والمُغْفِلُ لخدمة الشريعة من الملوك يأخذ من الخاصة والعامة ولا يعطيها، فهو ناقصٌ إذا كان خارجاً عن سلطان العدل.

وقال: أحبُّ الأتباع إلى الملك من ظنَّ أنه ميّت الشهوة قويّ الرأي؛ فاحذر أن يتأدّى إليه غَلَبَةُ لذةٍ عليك فينحط مقدارك ولا يراك أهلا لما أسند إليك.

وقال: أسرع الأشياء ضرراً الخطأ في السفينة وفي مجالس الملوك وفي مناجزة الحرب.

وقال: لا يجب على من لم يعلمه أبوه صناعةً ولا علماً بكسبٍ أن يعول أباه إن احتاج إليه.

وقال أفلاطون:

إذا قرَّبك بعضُ الملوك فوازن بين رغبتك إليه وبين حُسْن تلقيه لك، واجعل رغبتك إليه دونها، ولا تشغل خلوتك معه بأمر نفسك دون إيناسه وذكر ما تدعوه الحاجة إليه.

وقال: إذا صحبت ملكاً فلا تمنن عليه بسعي في نكْبَة ولا تنقلن إليه قولَ عدو دون أن تحسّنه تحسيناً لا يخرجك إلى اسم الكذب فيه.

وقال: إذا زاد سعيُك على سعي مساويك في عائد من المملَكة فلا تخرق في التنبيه عليه فتنحط من قدرك. وليكن وُكدك تحسين نفسك بالترفُّع عن المنافسة، واستدع قلوب الناس بالمسامحة.

وقال: لا تذمَّ ما حمدت إلا من بعد شدة الصبرعليه واستعمال حُسْن المداراة له، لأنك مُرْتهن بما فرط منك فيه.

- Sevilen ile âşık olunan arasındaki fark şudur: İnsan sevdiğini kendine, kendini ise âşık olduğuna ayırır ve kendini mâşukunun hatırına sever.
- Zalim idareci, kanun binasını ayaklar altına alıncaya kadar ona mühlet verilir. Bunu yapmaya kalkışınca evreni idare eden ilâhî güç (kayyimu'l-âlem) harekete geçer ve onu helak eder.
- Konuşanın kalbinden geçenle söyledikleri örtüşünce dinleyende etki meydana gelir, örtüşmediğinde ise beklenen etki gerçekleşmez.
- Hayat tecrübesini öğrenmeden, zayıf düşen yaşlıların hayrından ümidini kesme. Zengin bir birikime sahipse ona ihtiyaç var demektir. Hiçbir birikimi yoksa ondan elde edilecek bir şey de yok demektir.

Eflâtun şöyle demiştir:

- İnsanlardan özde ahlâkı talep et. Onu bulamazsan geleneksel ahlâkı talep et. Onu da bulamazsan ahlâklı görün.
- Kralların en üstünü tarihte adaletle anılan ve sonrakiler tarafından erdemleri yazıya geçirilen kraldır.
- Şarap, sahte davranışlar sergileyen kişinin yüzündeki maskeyi düşürür; güç de böyledir.
- Hayra yeterince önem vermemek büyük şerdir.
- Ahlâklı kişi, bilgisinin çok olup olmadığına bakılarak değil, şerden uzak olup olmadığına bakılarak imtihan edilmelidir.
- Bil ki her kusur, nefsin arınmışlığına ters düşer.
- Sana yakışmayan şeyi arzulama.
- Ölüyü görünce kendi kendine "Bu, yaratılış bakımından bana denk mi, değil mi?" diye sor. Sana denkse o hâli her zaman hatırında tut.
- İnsanın bayağılığı iki şey ile bilinir: Faydasız konularda çok konuşması, kendisine sorulmayan şeyleri haber vermesi.
- Çabuk öfkelenip kötü insanların âdetine sarılanlardan olma.

وقال: الفرق بين المحبوب والمعشوق أن المحبوب يؤثره الإنسان لنفسه، والمعشوق يؤثر نفسه له ويحبها من أجله.

وقال: لا يزال الجائر ممهلا حتى يتخطى إلى أركان العمارة ومباني الشريعة، فإذا قصد لها تحرك عليه قَيِّمُ العالم فأباده.

وقال: إذا طابق الكلام نيّة المتكلم حرّك نيّة السامع؛ وإن خالفها لم يحسن موقعه ممن أريد به.

وقال: لا تيأسنَّ من خير من ضَعُف مِن المشايخ عن الاستعمال حتى تتبين ما معه من التجارب: فإن كان موسراً منها فالحاجة إليه ماسّة، وإن كان صفراً منها فقد ارتفعت الرغبة عنه.

وقال أفلاطون:

اطلب من الناس الخلق الجوهري، فإن فاتك فالخلق العادي، فإن فاتَكَ فتبلَّغ منه بالخلق الصناعي.

وقال: أفضل الملوك من بقي بالعدل ذكره، واستملى مَن أتى بعده فضائله.

وقال: الشراب يكشف عن المتصنّع وَجْهَ التصنُّع، وكذلك القدرة.

وقال: التَّواني في العناية بالخير شرٌّ كبير.

وقال: ليس ينبغي أن يمتحن الأديب بكثرة العلم، بل أن يوجد الأديب معرّى من الشر.

وقال: اعلم أن كل عيبٍ مضادٌّ لخلاص النفس.

وقال: الشيء الذي لا ينبغي لك أن تفعله لا تَهْوَه.

وقال: إذا رأيت الميّت فَاسْأَلْ نفسك هل هو مساوٍ لك في الطبيعة أم لا؛ فإن كان مساوياً لك فكن ذاكراً لتلك الحال دائماً.

وقال: خساسة الإنسان تعرف بشيئين: بأن يكثر كلامه فيما لا ينتفع به، ويخبر بما لا يُسْأَل عنه.

وقال: لا تكن ممن يتسرّع إلى الغضب فتتسلَّط عليك عادات السُّفَهاء.

- Musibete düşen kişinin başına bu belayı iradesinden kaynaklanan eylemleri getirmemişse ona yardımcı ol.
- Bir davada her iki tarafı da dinlemeden karar verme. Sadece sözde bilge olma, aynı zamanda bilgece davran. Çünkü sözde bilgelik kalıcı değildir. Bilgece davranmanın ise sana öte dünyada da faydası olur.
- Yolculuğa çıkacak kişi misali, azığını yeterli temin et.
- Tembel tembel oturmaya sevinmek, atadan miras kalan şan ve şerefe güvenmek ve yaptığın iyi işlerden dolayı pişman olmak sana yakışmaz.
- Utanacak bir duruma ve zillete düşmeyi sevmeyen kişinin adını yüceltmeye çalışması yakışmaz.
- Nasıl ki ayık olan, sarhoşla alttan alarak konuşuyorsa ahlâklı kişi de ahlâksızla konuşurken tatlı bir dil kullanmalıdır.
- Arkadaşların en mutlusu ve üstün tutulmayı en çok hak edeni, alışkanlıklarının boyunduruğundan sıyrılan, öfkesine boyun eğmekten kurtulan, sahip olduğu makama bakılmaksızın insanların gönüllerinde taht kuran, gelirleriyle oyalanıp giderlerinden bihaber olmayandır.
- Bir şeye duyduğun sevgi, seninle onun kötülükleri arasında bir perdedir. Bir şeye duyduğun nefret ise seninle onun güzellikleri arasında bir perdedir.

Eflâtun şöyle demiştir:

- Zalim idareci, birine kötülük yapmak isteyince ondan üstesinden gelemeyeceği bir şey ister. Adam affını isteyince idareci öfkelenir ve işin nereye varacağını düşünmeden öfkesinin gereğini yapar. İşte o zaman, akıl nefisten saklanır. Bu durumdaki nefis ise gün ışığı görmeyen karanlık bir yerde kalır.
- Babadan kalma zenginlik sahibini tehlikeye atar. Tehlikesi en büyük olan zenginlik ise miktarı, sahibinin gücünden daha çok olandır. Çünkü o, midenin sindirme gücünü zayıflatan yiyeceğe benzer. Bu yiyeceği yiyen kişinin başına gelecek en hafif şey, yiyenin ishal olarak onu vücuttan atması ve gücünün tükenmesidir.

وقال: كن مغيثاً للذي في البلاء إن لم تكن أعماله الإرادية هي التي ألقت به في البلاء.

وقال: لا تحكم قبل أن تسمع كلام الخصمين؛ ولا تكن حكيما بالقول، بل كن حكيما بالعمل، فإن الحكمة التي بالقول ما تبقى، والحكمة التي بالعمل تنفعك في العالم الآتي.

وقال: كُنْ في كل وقت تُعِدُّ زاداً كما يُعِدُّ من يرتحل في ليلته تلك.

وقال: لا ينبغي لك أن تفرح بالبطالة ولا ينبغي أن تتكل على الجد الصالح، ولا تندم على الأعمال الصالحة.

وقال: من يكره العار والذل ليس ينبغي له أن يجتهد في التنويه باسمه.

وقال: لا ينبغي للأديب أن يخاطب غير الأديب إلا برفق، كما لا ينبغي للصاحي أن يخاطب السكران إلاّ بالمداراة.

وقال: أسعد الإخوان وأحقهم بالتفضيل من خرج عن سلطان عادته وزال عن طاعة غَضَبه ونزل بدون منزلته من قلوب الناس، ولم تشغله موارده عن مصادره.

وقال: محبتك الشيء سَتْرٌ بينك و بين مساوئه، وبغضتك له سترٌ بينك و بين محاسنه.

وقال أفلاطون:

إذا أراد الجائر الإسائة سام الرجل ما يعجز عنه؛ فإذا استعفى حرك الغضب عليه فأطاعه فيه ومنعه من التفكُّر في العواقب. فحينئذ يحتجب العقل عن النفس وتكون النفس في ذلك الحال بالموضع المظلم الذي قد امتنع من إشراق الشمس عليه.

وقال: الجدةُ الموقوفة مخطرة بصاحبها؛ وأعظمها خطراً ما زاد مقدارها على قوة مالكها فإنها تشبه الطعام القاهر لقوة المعدة؛ وأيسر ما يلحق منه إهاضته وإنهاكه قوة آكله.

- Bir varlık hakkında düşündüğün zaman o varlığı bütün kısımlarıyla düşün. Çünkü varlıklar kelimeler gibidir. Kelimelerin kısımları ise harfleridir. Bir kelimeden bir harf atıldığında kelime senin tercih ettiğinin dışına çıkıp hiç kastetmediğin bir anlama dönüşüverir.

Eflâtun şöyle demiştir:

- Biz aklî bir hayat sürelim diye doğal hayatımızı devam ettiriyoruz. Doğal hayata aklî hayatımız için ihtiyaç duyduğumuza göre kastımız aklî hayat olmalı ve tabiî hayata gerekenden fazla bir şey vermemeliyiz.
- Yalan, sözün akıldan ayrı düşmesidir.
- Tabiatın söz dinlemediğini gördüğün yerde akıl eksik demektir. Aklın tam olduğunu gördüğün yerde de tabiat hasta ve zayıftır.
- Seven göz, sevdiğinde kusur görmez (Aşkın gözü kördür).
- Akıl, nefse çirkini terk etmesini tavsiye eder. Nefis bunu kabul etmediğinde akıl onu kendi hâline bırakmaz. Çünkü aklın öfkesi yoktur. Bunun yerine nefse o şeyi yapmasının uygun olacağı en iyi vakti ve en layık yeri gösterir. Çünkü akıl, görevlendirildiği kişiye daima iyilik eder.
- Yönetici (reis) münazarada gücünün yeteceği kimseye karşı, -nefsinde bir zayıflık veya münazara edeni küçük görme bulunmadığı sürece- hiddetlenmez. Hiddet nefsin zayıflığından kaynaklanıyorsa alttan almak karşı tarafın onun üzerinde baskı kurmasına sebep olur; iddianın arkasında durmak ise onu geri püskürtür. Hiddet, karşı tarafı küçük görmekten kaynaklanıyorsa iddianın arkasında durmak, karşı tarafın onun üzerinde baskı kurmasına sebep olur; alttan almak ise onu vazgeçirir.
- Her şeyde adalete, doğruluğa ve hayra sarıl.
- Birinin nefse faydalı olmayan şeyleri elde etmek istediğini gördüğünde onun Allah'tan korktuğunu düşünme.

وقال: إذا استخدمت الرأي في شيء فاستحضر أقسامه بأسرها فإن الشيء مثل الكلمة، وأقسامه مثل حروفها. فإن غادرها حرف واحد تنقلب عما آثرت إلى غير ما أردت.

وقال أفلاطون:

نحن نعيش عيشاً طبيعياً لكي نعيش عيشاً عقلياً. فإذا كان العيش الطبيعي إنما نحتاج إليه للعيش العقلي فينبغي أن يكون قصدنا للعيش العقلي ولا نعطي القوة الطبيعية شيئاً أكثر مما تدعو إليه الضرورة.

وقال: الكذب زوال المنطق عن موضع العقل.

وقال: حيث ترى الطبيعة متمردة فالعقل هناك ناقص، وحيث ترى العقل كاملاً فالطبيعة هناك مريضة ضعيفة.

وقال: عين المحبّ عمياء عن عيب المحبوب.

وقال: العقل يشير على النفس بترك القبيح، فإن لم تقبل منه لم يخل عنها لأنه ليس فيه غضب لكنه يريها أحسن وقت ينبغي أن يفعل ذلك الشيء فيه وأحمد جهة يؤخذ بها لأنه يعطي الخير دائماً لمن وُكِّل به.

وقال: ليس يحتد الرئيس في المناظرة على من يقدر عليه إلا مِن ضعف في نفسه أو استصغار لمناظره. فإن كان من ضعف فالاستكانة تغريه بك، والتماسك يثنيه عنك. وإن كان من استصغارٍ فالتماسك يغريه بك والاستكانة تثنيه عنك.

وقال: الزم في كل شيء العدلَ والاستقامة والخير.

وقال: من رأيته يحب أن يقتني شيئاً سوى ما ينفع النفس فلا تعدّه لله تعالى خائفاً.

Eflâtun'un Hikmet ve Âdâba Dair Sözlerinden

- Akıllı olan kendini gözetmeli, hatasını büyük, doğrusunu küçük görmeli ve ona hiç ehemmiyet vermemelidir. Çünkü doğruluk, onun insanlığının bir parçasıdır.
- Bir hükümdarın ihsânı kalbinin meyletmesine, cezalandırması ise kalbinin hoşnutsuzluğuna göre ise bu, yönetiminin gerilediğinin alametidir. İhsanı ve cezası aklın, şeriatın ve uzunca bir sınamanın gerektirdiği şekilde oluyorsa bu, yönetiminin ilerlediğinin alametidir.
- Her kim hüccetin gölgesinde otururbut adil bir kişinin kendine haksızlık yapmayacağını bilir; zalim kişinin kendisi aleyhine topladığı suçlamalarda da kendini savunabilir. Her kim de dalkavukluk gölgesinde otururbut yeri sağlam olmaz. Çünkü farklı karakterlere göre sık sık yer değiştirir, insanlar da onu düzenbaz olarak bilir.
- Açgözlülük, kişinin, aklın payından önce lezzetin payına hücum etmesidir.
- Bozgunculuğu çok güçlü olan şeye yardım etme; çünkü sen onu düzeltmeden önce o seni bozar.
- Cömertlerin en üstünü yokluk gününde dahi cömertlik erdemlerinden hiç taviz vermeyen kişidir. Cimrilerin en kötüsü ise odur ki başkasının ihtiyacını görecek şeyi vermez ama bu şey kendi işine de yaramaz.
- Gençler, varlıklar üzerine düşünme kabiliyeti kazanmadan önce varlıkların özelliklerini, hangi ilkeler doğrultusunda hareket ettiklerini ve birbiriyle ilişkilerini kavramalıdır. Aksi hâlde güçleri, delilli konuşmaktan ziyade netice vermeyen tartışmaya yeter.
- Aldatmakla belki eline bir miktar şey geçer ama bu eline geçen katbekat fazlasını insanlığından alıp götürür.
- Hayırlılar (iyiler) insanlara fayda vermeyi zarar vermekten daha kolay yapanlardır, çirkine karşılık vermekten daha çok, hayra karşılık verenlerdir. Şerliler (kötüler) ise bunun tam tersidir.

ومن حكمه وآدابه

وقال أيضاً: ينبغي للعاقل أن يكون رقيباً على نفسه فيستعظم خطأه ويستصغر صوابه ولا يكترث به لأن الصواب داخلٌ في شرط إنسانيته.

وقال: إدبار الملك أن تكون عطاياه تلقاءَ تحرُّك قلبه للتابع وعقوبته نَفَار قلبه منه؛ ومن إقباله أن تكون عطاياه وعقوبته بحسب الإيجاب في العقل والشريعة وطول الامتحان.

وقال: من جلس في ظِلِّ الحجّة أَمِنَ العادل وقام عذره فيما يجنيه عليه الجائر. ومن جَلَس في ظل المَلَق لم يستقر به موضعه لكثرة تنقُّله وتصرّفه بالطباع، وعرفه الناس بالخديعة.

وقال: الشره هو أن يسبق من كان فيه إلى نصيب اللذة قبل نصيب الرأي في الشيء.

وقال: لا تعاون ما قوي فساده فيحيلك إلى الفساد قبل أن تحيله إلى الصلاح.

وقال: أفضل الأسخياء من ملك فاقته ومن لم يسمح فيها بمفارقة شيء من فضائلها؛ وأنقص البخلاء من منع ما يكفُّ غيره فلا يصل إليه عَوْدُه.

وقال: ينبغي أن يشتغل الأحداث بحفظ خواص الأشياء ومجاري طباعها وموقع بعضها من بعض قبل أوان قوة التفكير فيهم، وإلا كانوا على المعارضة أقوى منهم على تبيين الحجة.

وقال: لست تستدرك بالغَبْن شيئاً في ذات يدك إلا ضيعت أضعافه من مروءتك.

وقال: الأخيار هم الذين تكون حركتهم إلى منافع الناس أسهل عليهم من حركتهم إلى الإضرار بهم، ومكافأتهم على الخير أكثر من مكافأتهم على القبيح؛ والشرار بخلاف ذلك.

- Akıllı adam, akla itaat etmek için tabiatına biraz göz yumarak muamele etmelidir. Aksi hâlde nefsinin ayak diremesi, başladığı işi bitirmesine engel olur.
- Yönetici gücünün yettiği kimseye ikiyüzlülük ederse işi yolunda gitmez.
- Zalim, zulmüne gerekçe olarak yaygın olan âdeti ileri sürer; adil ise hücceti esas alır.
- Herhangi bir konuda senden daha güçlü olan birine hizmet ettiğinde yaptığın bu hizmet, onun sana olan üstünlüğünü dengeleyecek kadar nezih ve sürekli olsun. Senden zayıf olan birine hizmet ettiğinde ise onun için elinden gelenin en iyisini yap ve tam anlamıyla faydalı ol.
- Senden daha bilgili birine hitap ettiğinde ona kastını özet olarak ifade et, sözü uzatma ve güzelleştirme külfetine girme. Bilgi açısından senden daha aşağıda olan birine hitap ettiğinde ise sözünü açabildiğin kadar aç ki konuşmanın başında anlamadıklarını sonunda anlayabilsin.
- Yumuşak huyluluk, ancak kendini kızdıran kişiyi alt etmeye gücü yeten kimseye nispet edilir. (Zühd vasfı ise ancak bir şeyi elde etmeye gücü yettikten sonra onu terk edene nispet edilir.)
- Bilgiyi çalan ve onunla hilekârlık yapan kişi bilgiden faydalanamaz. Çünkü bu iki aşağılık vasıf ancak çirkin bir nefiste bulunur. Böyle bir nefiste ise ilim ne neşv ü nemâ bulur, ne de tamam olur.
- Amacın, bir bilgiyi öğrenciye yaklaştırmak ve hiç yorulmadan onu elde etmesini sağlamak olmasın. Çünkü bu, onun ezber yeteneğini geliştirir, çıkarım yapma yeteneğini ise yok eder. Bunun yerine ona ışık tut ve düşünerek bulması için imkân tanı. Ona doğru yolu göster (rehberlik et). Bir şeyi bilmediğini fark ettiğinde (bilgiyi hazır olarak sunmak yerine) önünü aç.
- Başına gelen bir işte akıl danışmaya ihtiyaç duyduğun zaman önce gençleri sına, sonra konuyu yaşlılara arz et. Sonra da ikisi arasında bir seçim yap.
- Bilgi bakımından sana denk olan kişinin görüşü senin kendi hakkındaki görüşünden daha isabetlidir. Çünkü senin nefsî duyguların onda yoktur.

وقال: يحتاج العاقلُ في طاعته للرأي إلى أن يصانع طبيعته ببعض الإغماض، وإلا حال تمرُّدها من التغافل إلى ما يستتم به ما شرع فيه.

وقال: إذا استعمل الرئيس النفاقَ لمن يقدر عليه صَعُب مأتاه ولم يُقْبِل بِشْرُه وضاعت عوارفه.

٥ وقال: الجائر يعوذ بما جرى به الرسم، والعادل يعوذ بالحجة.

وقال: إذا خدمت من هو أقوى منك في أمر من الأمور فأظهر له فيه من النزاهة وحسن المواظبة ما تَعْدلُ به رجاحته عليك؛ وإن خدمت من أنت أقوى منه فاكفه مؤونة التعب به ووفّر عليه الفائدة فيه.

وقال: إذا خاطبت من هو أعلم منك فجرّد له المعاني، ولا تَكْلَفْ بإطالة ١٠ اللفظ ولا تحسينه. وإذا خاطبت من هو دونك في المعرفة فابسط كلامك ليلحق في أواخره ما أعجزه في أوائله.

وقال: الحِلْم لا ينسب إلا إلى مَن قدر على السطوة، والزهد لا ينسب إلا إلى مَن ترك بعد المقدرة.

وقال: ليس ينتفع بالعلم سارقٌ له ولا محتال فيه، لأن هاتين الرذيلتين لا ١٥ تكونان إلا في نفسٍ قبيحة النظام لا يزكو فيها العلم ولا يتم.

وقال: لا يكون وكدك تقريب علم الشيء على المتعلم وإيصاله إليه من غير تعب يلحقه فيه، فإن هذا يَعْمُر حفظه ويخرب استنباطه. ولكن لوّح له به وخَلِّ بينه وبين إجالة فكره فيه، وسدّده إلى طريق الصواب. وإذا تبينت الجهل منه فافتح عليه.

٢٠ وقال: إذا احتجت إلى المشورة في طارئ عليك فاستَبِرْهُ ببداية الشباب ورُدَّ إلى المشايخ تعقبه وحُسن الاختيار فيه.

وقال: رأي من وازاك في المعرفة أمثلُ مِن رأيك لنفسك لأنه خِلْوٌ مِن هواك.

- Senden daha güçlü olan birine karşı çıkmak konusunda kimseye itaat etme. Aksi hâlde istenmedik bir durumu düzelteyim derken daha istenmedik bir durumla karşı karşıya kalırsın.
- Erdem bakımından senden daha noksan birine itaat etme, bunun dışında ona yardımcı ol.
- İyiler, oluşun yollarını inşa ederler; kötüler ise bozuluşun yollarını.
- Kim ülkesine ve evine adaleti yönetici yapmazsa her ikisini de başka bir yönetici idare eder.
- Âlim, cahile karşı büyüklenmemelidir.
- Yapmacıklığın en güçlü olduğu zaman işin başlarıdır; doğallığın en güçlü olduğu zaman ise işin sonlarıdır.
- Zulüm sebeplerinden biri, kişinin kendi lehine ve aleyhine olan şeyleri tam olarak bilemeyip kendini hak etmediği bir yere koyması ve kendisi için gereken şeylerle yetinmeyip elinin uzandığı son noktaya kadar ulaşmak istemesidir.
- Bir şeyde adalet tek bir şekilde tezahür eder; zulmün ise tezahür şekilleri çoktur. Bundan dolayı zulüm kolay, adaleti bulmak ise zordur. Zulüm ve adalet, hedefi tutturmak ve hedeften şaşma bakımından ok atmaya benzerler. Hedefi tutturmak için çok çalışmak gerekir. Hedeften şaşmak içinse özel bir çabaya gerek yoktur.
- Gençlerin yönetimine itibar etme. Çünkü -bazen bunu güzelce yapsalar bile- bu onların boyunu aşan bir iştir. Yönetimlerinin sonu genellikle kötü olur. Bu, şuna benzer: Bir şeyi duyu organları güzel olarak algılar ama akıl bir süre sonra onun çirkin olduğunu kavrar. Bununla birlikte gençler arasında da doğru ve erdemli düşünebilenler (nadir de olsa) olabilir.
- Bir devletin başını en çok cesaret sahipleri sıkıntıya sokar. Çünkü bulunmaları gereken yerden öteye geçtiklerinde başkalarını küçük görürler ve güçleriyle onların üzerine çullanırlar. Genellikle de önde olmaya kendilerinden daha layık olan kimseleri alt ederler. Bu yüzden

وقال: لا تطيعن أحداً في معصية من هو أقدر عليك منه فتتعرض من المكروه إلى أكبر مما تصديت له من الصلاح.

وقال: لا تطيعن قاصداً لك فيما نَقَص من مروءتك؛ وكُنْ عوناً له فيما سوى ذلك.

وقال: الأبرار يعمرون مسالك الكون، والفُجَّار يعمرون مسالك الفساد.

وقال: من لم يسلط العدل على بلده ومنزله من الملوك فلهما رئيسٌ غيره.

وقال: ينبغي للعالم أن لا يترفّع على الجاهل.

وقال: أقوى ما يكون التصنُّع في بدئه، وأقوى ما يكون الطبع في أواخره.

وقال: أحد أسباب الجور ضعفُ صاحبه عن الاستقصاء له وعليه، ووضعه لنفسه بحيث لا يستحق، وشرهه على التزيُّد على ما يجب له فيما انبسطت يداه إليه.

وقال: العدل في الشيء صورة واحدة، والجور صُوَرٌ كثيرة، وبهذا سَهُل الجور وصَعُب تحرّي العدل؛ وهما يشبهان الإصابة والخطأ في الرماية: فإن الإصابة تحتاج إلى ارتياض وتعاهد، والخطأ لا يحتاج إلى شيء من ذلك.

وقال: لا تغترر بتدبير الأحداث فليس يليق بهم التدبير، وإن حَسُن منهم في بعض الأوقات فإنه قبيح العاقبة؛ وهو كوجود الشيء بالحسّ يرى حَسَناً، والعقل بعد قليل يتبين قبحه؛ وربما كان فيهم السديد الفاضل.

وقال: أكثر اضطراب المُلْك على الملك من أهل الشجاعة. فإنه إذا تجاوزتهم مواضعهم تلقوا غيرها بالاستصغار، ووثبوا بقوتهم على غيرهم فغلبوا كثيراً هم أولى منهم بالتقدُّم؛ فاضطرب لذلك

krallığın düzeni sarsılır. Bu sebeple akıllı yönetici, ülkesinde yönetim erklerini eşit olarak dağıtmalı ve artıp eksilmekten de korumalıdır. Nitekim doktor da bedeni oluşturan unsurları kontrol eder ve her birinin sağlık için normal olan miktarı ne ise ona geri döndürür.

- Aklın nefse olan üstünlüğü şudur: Akıl seni zamanın sahibi kılar; nefis ise seni zamanın kölesi yapar.
- Hayra hizmet eden kimseyi doğal olaylar zillete düşürmez.
- İzzet-i nefis sahibi olan kişi, ihtiyaç yüzünden kimseye boyun bükmeyendir.
- İyi ahlâklı olan, kötü ahlâklı olana katlanabilendir.
- İnsanların en üstünü, erdemlerle şereflenen değil, erdemlerin şereflendirdiği kimsedir. Şöyle ki erdemleri özünde taşıyan kimseyi erdemler şereflendirmiş demektir. Erdemlerin sonradan geldiği (arazî olduğu) kişi ise onlarla şereflenmiştir, erdemler onu şereflendirmemiştir.
- Krallara samimi, orta tabakadaki insanlara dürüst, alt tabakadaki insanlara ise rahmetle hizmet eden, kendisinden sadır olan fiilleri adil bir bakışla değerlendiren, kendisine boyun eğen ya da karşı çıkan hiç bir şeyin yoldan çıkartamadığı, yani nimete kavuştuğunda şımarmayan, sıkıntıya düştüğünde pes etmeyen kişiye teslim olmuştur esenlik.
- İnsan, gereği kadar hayâ sahibi olunca ayıplanacağı şeylerden uzak durur; gereğinden fazla hayâ sahibi (mahcup) olunca ihtiyaç duyduğu şeylerden uzak durur; gereğinden daha az hayâ sahibi (yani hayâsız) olduğunda ise çoğu zaman kendini güzel kılan elbiseyi üzerinden çıkarıp atmış olur.
- Kendi sınıfından akıl sahibi olanlara akıl danışmalısın, başka sınıflardan olanlara değil. Çünkü onlar seni ihtiyaç duyduğun şeyden uzaklaştırıp başka bir yöne saptırırlar.
- Kişi dardayken ne kadar zavallı olursa nimete kavuştuğunda da o kadar şımarık olur.
- Sultanına sabret, çünkü onun bütün işi sen değilsin, onun işleri de senin sayende yürümüyor.
- Düşmanın senin eline düştüğünde düşmanın olmaktan çıkmış ve adamlarından biri olmuş demektir.

نظام المملكة. فينبغي للسائس الحازم أن يعطي القُوَى أقساطها من مملكته ويحرسها عن التزيُّد والنقص كما يحرس الطبيب أخلاط الجسد فيردّها إلى اعتدال الصحة به.

وقال: شرف العقل على الهوى أن العقل يُمَلِّكُك الزمان، والهوى يستعبدك له.

وقال: من خَدَم الخير لم تُذلَّه الأمور الطبيعية.

وقال: العزيز النفس هو الذي لا يَذلُّ للفاقة.

وقال: الحَسَن الخُلُق من صَبَر على السيئ الخلق.

وقال: أفضل الناس من شرفته الفضائل لا من تَشَرَّف بالفضائل، وذلك أن من كانت الفضائل فيه جوهرية فهي تشرّفه، ومن كانت فيه عَرَضية تشرف بها ولم تشرفه.

وقال: تكاد السلامة تنقاد لمن خدم الملوك بالنصيحة، والأوساط بالنزاهة، والعامةَ بالرأفة، ونظر إلى ما يصدر عنه نظرة عادلة ولم يغره ما انقاد إليه ولا ما استعصى عليه، فأَنِف من البَطَر في النعمة والخشوع في المحنة.

وقال: الحياء إذا توسَّطَ وقف الإنسان عما عابه؛ وإذا أفرط وقفه عما يحتاج إليه، وإذا قصّر خلع عنه ثوبَ التجمُّل في كثير من أحواله.

وقال: ينبغي أن تستعمل مشورة ذي الرأي من أهل طبقتك، ولا تعدل فيه إلى ذي رأي في طبقةٍ أخرى فيعدل بك عما تحتاج إليه.

وقال: أَشَر الرجل في النعمة على قدر استكانته في المحنة.

وقال: اصبر على سلطانك فلست بأكثر شغله ولا بك قوام أمره.

وقال: إذا حصل عدوُّك في قدرتك خرج من جملة أعدائك وحصل في عدة حشمك.

- İhtiyaçları elde etme isteği konusunda iyilerle kötüler arasındaki fark şudur: İyiler ihtiyaç duydukları bir şeyi istedikleri zaman ona güzel bir karşılık vermeyi de isterler. Onlara göre ihtiyacı gidermek, bir bedel karşılığında satın alınan bir eşya gibidir. Bu yüzden onlar, kendilerini onun bedelini ödemek zorunda hissederler. Bir şeyi satın alacak paraları bulunmayıp satın almak istedikleri şeyin sahibi onu kendilerine vermediğinde kızıp üzülmedikleri gibi, ihtiyaçlarını birinden isteyip istekleri karşılanmadığında da üzülmezler. Kötüler ise bir ihtiyaçları görüldüğünde kendilerini ona bir karşılık vermekle yükümlü bilmezler. İhtiyaçlarını dile getirip de ihtiyaçları karşılanmadığında da hemen dil uzatarak vermeyeni yererler. Çünkü kendilerine hiçbir sorumluluk yüklemeyen bir nasibi kaçırmışlardır.
- İnsana bazen dostlarından çok düşmanlarının faydası dokunur. Çünkü onlar onun kusurlarını bir bir sayarlar. O da o kusurlardan kaçınır ve düşmanlarını sevindirmekten sakınır. Kendisine bahşedilen nimeti korur ve elinden geldiğince kaybetmemeye çalışır.
- İnsan aynada yüzüne bakmalı, güzelse ona çirkin bir fiil eklemeyi hoş bulmaz. Çirkinse de iki çirkini bir araya getirmeyi uygun bulmaz.
- Akıl ve hazzın arasını bulmadıkça hiçbir şey yapma; çünkü akıl seni korur; haz ise helake götürür.
- Dara düştüğünde iflasa sığınmaktan sakın; çünkü o sana iyi bir yol göstermez.
- Kötü insanlarla hemhâl olma, hiç farkına bile varmadan kötü huy kaparsın!
- Hiçbir işinde akla ve sabra itaatten ayrılma; çünkü bu şekilde hatadan sakınamazsan bile aldanmaktan sakınmış olursun.
- İyi insan ölünce kendisi huzura kavuşur, kötü insan öldüğünde ise insanlar huzura kavuşur.
- Akıllı olan, tatlı yemenin acı ilacı olacağını hatırında tutmalıdır.
- Erdem sahibi bir insan olmanın (mürüvvet) son noktası kişinin kendisinden bile utanır hâle gelmesidir.
- Bir söze kulak veren, söyleyenin ortağıdır.

وقال: الفرق بين الخيار والشرار في طلب الحوائج أن الخيار إذا طلبوا حاجةً استشعروا حُسْن المكافأة عليها فيقوم عندهم قضاؤها مقام شيء ابتاعوه بنسبة تعلق عليهم، فهم مرتهنون بثمنه. فإذا لم تقض لهم الحاجة لم يغمهم أمرها كما لم يغمهم فوات ما تعذر ابتياعه فليس يغضبون على من منعهم. والشرار فليس يرون أن عليهم مكافأة فيما يقضى لهم من الحوائج؛ فإذا مُنِعوا انبسطت ألسنتهم بالذمّ لأنه قد فاتهم حظٌّ لا تبعة عليهم فيه.

وقال: أعداء المرء في بعض الأوقات ربما كانوا أنفع له من إخوانه لأنهم يعدّون عليه عيوبه فيتجنبها ويخاف شماتتهم، ويضبط نعمته ويتحرز من زوالها بمقدار جهده.

وقال: ينبغي للمرء أن ينظر وجهه في المرآة: فإن كان حسناً استقبح أن يضيف إليه فعلا قبيحاً، و إن كان قبيحاً استقبح أن يجمع بين قبيحين.

وقال: لا تركبن شيئاً حتى تصلح فيه بين العقل واللذة، فإن العقل متحصِّن عليك، واللذة مردية لك.

وقال: إذا ضاقت حالك فاحذر مشورة الإفلاس فإنه لا يشير بخير.

وقال: لا تصحب الشرير فإن طبعك يسرق من طبعه شراً وأنت لا تدري.

وقال: لا تفارق طاعة الرأي والصبر في كل شيء، فإنك إن لم تحذر الخطأ حذرت الغرر.

وقال: موت الصالح راحةٌ لنفسه، وموت الطالح راحةٌ للناس.

وقال: ينبغي للعاقل أن يتذكر عند حلاوة الغذاء مرارة الدواء.

وقال: غاية المروءة أن يستحيي الإنسانُ من نفسه.

وقال: المُصْغِي إلى القول شريكٌ لقائله.

- Yaşlılardan hayâ edilmesinin sebebi yaşlı veya aksakallı olmaları değildir. Bunun asıl sebebi, akıl cevherinin onları aydınlatıyor olmasıdır. Şu hâlde bu cevher bizde de bulunuyorsa ondan da hayâ etmemiz ve onun yanında çirkin bir şey yapmamamız gerekir.
- Bir münazarada yüce gönüllü birine karşı iddianı ispatlarsan sana saygı gösterir ve değer verir; hırçın tabiatlı birine karşı ispatlarsan sana kin besler ve iddianı ispat için kullandığın hücceti senin aleyhine çevirir.
- Yönetici yoldan çıkınca fırsatı kaçırır, çare bulmaya yanaşmaz, sakınmak nedir bilmez ve kendi kendine yeteceğini sanır. O zaman biri gelir, onun peşine düşer, açığını yakalar ve ona öldürücü darbeyi indirir.
- Hilekâr, gâfilin gaflet anında, erdemlinin uyuduğu anda ve yöneticinin hafife aldığı anda sinsice sokulur ve içinde sakladığının tersini gösterir. Ancak yöneticilikteki eksiği, hilekârlıktaki gücü nispetindedir. Çünkü hile, zayıf kişilerin başvurduğu bir yol olup sahibinin değişmez bir hâli ve sabit bir yeri yoktur.
- Hâkimin suçları soğukkanlılıkla soruşturması ve suçlulara gereğinden fazla sert davranmaması gerekir; çünkü onlar olmasaydı hüküm kürsüsüne oturamazdı.
- Yemek yiyen, bünyesine uygun olan yiyecekleri sindirir, bünyesine dokunan yiyecekler ise onu sindirir.
- Zulme uğrayan, hakkının adilce verilmesini ister ama hakkını alsa bile, kendisine zulmedene karşı içindeki acı sıcaklığını her daim korur.
- Hizmet ettiğin kişiye, kendisine hiçbir ihtiyacın olmadığını gösterebilirsen hiç durma yap. Ama bunu kendine zengin bir adam görüntüsü vererek değil, ona şu mesajı vererek yap: Senin yığınla malın senin işini gördüğü gibi benim az malım da benim işimi görüyor.
- Bil ki seni sende bulunmayan bir nitelikle öven kişi, senden başkasına hitap ediyor demektir, dolayısıyla ona cevap da mükâfat da vermen gerekmez.
- Hıyanet edenin "Dalgınlığıma geldi." ve yalan söyleyenin "Öyle sandım da söyledim." diye özür dileyip kendini savunması, bu iki suçu kasten yapmış olmasından daha ağırdır. Çünkü suçu kasıtlı işleyen kişinin suçundan güzellikle vazgeçmesi umulur, suçunu kabul etmekten aciz olan kişinin güzellikle dönmesi ise pek beklenmez.

وقال: ليست العلّة في الحياء من الشيخ كبر سِنّه ولا بياض لحيته، وإنما العلّة في ذلك إشراق جوهر العقل فيه. فينبغي إذا كان ذلك الجوهر فينا أن نستحيي منه ولا نحضره قبيحاً منّا.

وقال: إذا قامت حجتك في المناظرة على كريم أكرمك ووقرك، وإذا قامت على خسيسٍ عاداك واصطنعها عليك.

وقال: إذا بغى الرئيس ضيّع الفرصة وترفع عن الحيلة وأنف من التحرُّز وظن أنه يكتفي بنفسه؛ وعندها يصل إليه من سدّد نحوه فيجد عورته واضحةً ومقاتله باديةً.

وقال: المحتال يسري في غفلة الغافل واستنامة الفاضل واستهانة الرئيس وهو يري خلاف ما يسر. ونقصانه في الرياسة بمقدار قوته في الحيلة، لأن الحيلة من مآخذ الضعفاء، وليس يستقرُّ بصاحبها حالٌ ولا موضع.

وقال: ينبغي للحاكم أن يتساءل الحدود برفق، ولا يحيش على أهل الجرائم فلولاهم ما جلس مجلس الحكم عليهم.

وقال: الآكل يستمرئ الأطعمة الموافقة له وتستمرئه الأطعمة المخالفة لطبعه.

وقال: المظلوم ينتصف بالعدل ولا يكاد أن يشتفي به ممن ظَلَمه.

وقال: إن استطعت أن تُرِيَ من خَدَمْتَه غناك عنه فافعل: ليس بأن توهمه كثرة الجدة، ولكن بأن يتعلم أن قليلك يقيم أحوالك كما يقيم كثيره أحواله.

وقال: اعلم أن مادحك بما ليس فيك مخاطبٌ لغيرك، وأن جوابه وثوابه ساقطان عنك.

وقال: اعتذار من خان بالغفلة ومن كذب بالتوهم يلحقهما أغلظ من اعتماد هذين الذنبين، لأنه يرجىٰ للمعتمد حسن المراجعة، ويوئس العاجز من جميل الإنابة.

- Bu dünyadaki en büyük musibet, fakirin zengin gözüyle; cahilin âlim gözüyle ve zayıfın kuvvetli gözüyle bakmak istemesidir. Bu durum, böyle düşünenlerin çirkin yollara başvurmalarına yol açar, bu da onların başlarını belaya sokar. Hâsılı böyle yapanların sonu hüsrandır.
- Kralın sarhoş olması yasaktır, çünkü o krallığın koruyucusudur. Koruyucunun kendini koruyacak birine ihtiyaç duyması ise nahoş bir durumdur.
- Mutlu kral, babalarından aldığı vazifeyi ihtişamla devam ettirendir. Bedbaht kral ise babalarının krallığını yerle yeksân edendir.
- Sana yönelen kişileri haksızlık ve mahrumiyet sınavından geçir. Mahrumiyete tahammül edip haksızlıktan yakınanla ilişkini devam ettir; haksızlığa tahammül edip mahrumiyetten yakınanı ise kendinden uzaklaştır.
- Çocuklarımızı kendi (aşırı) şefkatimizden sakınmalıyız.
- Güvenilirlik dışındaki bütün ahlâkî özellikler, kimilerine göre değersiz olabilir. Güvenilirlik ise herkesin değer verdiği bir şeydir.
- Senden memnun olduğunda seni sende bulunmayan güzel bir özellikle öven kişi, senden hoşnut olmadığında da seni sende bulunmayan kötü bir sıfatla yerebilir.
- Erdem, kendisini sevenlerin birbirini sevmelerini sağlar. Erdemsizlik ise kendisini sevenlerin birbirinden nefret etmesine ve kin tutmasına yol açar. Bunun içindir ki doğru sözlüler doğru sözlüleri, güvenilir olanlar güvenilir olanları severler. Yalancılar yalancılara kin güder, hırsızlar da hırsızlardan korkar ve bunlar bir arada bulunmaktan çekinirler.
- Üç grup insana acımak gerekir: Cahil birinin yönetiminde bulunan akıllıya, zayıf birinin yönetimi altında bulunan güçlü birine ve kötü birine yanaşmaya çalışana.
- Yalan, kişinin bir şeyi etraflıca kavramasına engel olur; çünkü o, ihtiyaç duyduğu şeyi (yalan yoluyla) eksiksiz bir şekilde elde eder. Bu da hesap ettiğinden daha etkili olur.

وقال: أكثر البلايا في هذا العالم طَلَبُ المُقِلّ أن يرى بعين المكثر، والجاهل أن يرى بعين العالم والضعيف أن يرى بعين القويّ. وهذه تضطر أصحابها إلى استخدام الرذيل حتى يلحقها، ولا بدّ لأصحابها من سوء الكشف.

وقال: حرامٌ على الملك السكر لأنه حارس المملكة، ومن القبيح أن يحتاج الحارس إلى من يحرسه.

وقال: السعيد من الملوك من تمَّتْ به رئاسة آبائه، والشقيّ من انقطعت عنده.

وقال: جرِّب مَن قصدك بالضيم والحرمان: فإن احتمل الحرمان وشكا الضيم فارتبِطْ به؛ وإن احتمل الضيم وشكا الحرمان فأقصِه.

وقال: ينبغي أن نُشْفِق على أولادنا من شفقتنا عليهم.

وقال: كل خلقٍ من الأخلاق فهو يكسد عند قوم، إلا الأمانة فإنها نافقة على أصناف الناس.

وقال: مَن مَدَحَك بما ليس فيك من الجميل، وهو راضٍ عنك، ذمَّك بما ليس فيك من القبيح وهو ساخط عليك.

وقال: الفضيلة تجمع من يحبها على المحبّة، والرذيلة تجمع من يحبها على التنافر والبغضة. ألا ترى أن الصادق يحبُّ الصادق، والثقة مع الثقة؛ وترى الكاذب يبغض الكاذب والسارق يخاف السارق، وكل واحدٍ منهم حَذِرٌ من مجاورة صاحبه!

وقال: الرقة تجب على ثلاثة: عاقل يجري عليه حكم جاهل، وقوي في ملك ضعيف، وكريم يرغب إلى لئيم.

وقال: الكذب يمنع صاحبه من حُسْن التبين للشيء، لأنه يتم ما احتاج إليه، فيكون أبلغ مما يحسبه.

- Yalanın zararlarından biri gerçek sûreti unutmak ve gerçek olmayan sûretin tarafında yer almaktır. Dolayısıyla yalancı, işini gerçek olmayan bu sûrete dayandırdığı için herkesten önce kendini aldatmış demektir.
- Yüce gönüllülüğün en güzel yanı, insanların kusurlarıyla ilgilenmemek ve yeterli olan miktardan fazlasına boyun eğmeyi terk etmektir.
- Devletler adalet ve korku ile kurulur. Orta dönemlerde ümit ve korku ile, yıkılmaya yüz tuttuklarında ise ümit ve adam kayırma ile yönetilirler.
- Kralın müşaviri, lehine de aleyhine de olsa kralı her zaman doğruya yönlendirmelidir. Kontrolü güçleşirse nefsinin özel isteklerine izin vermeli, insanlarla ilgili isteklerine ise engel olmaya çalışmalıdır. Çünkü insanlarla ilgili istekleri, insanların onun aleyhinde konuşmalarına yol açar ve krala karşı ayaklanmalarına sebep olur. Özel istekleri ise her zaman kendisiyle birlikte bulunan hayvanî isteklerdir.
- Vezirin ilk eğitimi, halkın davranışlarına sabredip öfkesini yenmeyi ve kralın huyunu-suyunu öğrenmektir. Kral sert bir mizaca sahipse vezir insanlara yumuşak davranır; kral yumuşak bir mizaca sahipse o biraz daha sert davranır. Böylece yönetimde dengeyi sağlamış olur.
- Kral, sevmediği kişilerin görüş beyan etmesine müsaade etmemelidir. Aksi hâlde krallığında değersiz birçok görüş ortaya çıkar.
- Akılsız kişi, yaş bir cisim gibidir: Çabuk ısınır, çabuk soğur. Akıllı kişi ise sert bir cisim gibidir: Geç ısınır, ama ısınması oranında geç soğur.
- Dünyada taklit gerekli olmuştur; çünkü insanlarda zayıflık vardır.
- Nefsini aklından başkasına emanet etme; çünkü başkası onu kötü idare eder, zamanını zayi eder ve kötü alışkanlıklar kazandırarak onu rezil eder.
- Kusur sahipleri, insanların kusurlarını doğru bulurlar, bunları nakledenleri de doğrularlar. Böylece kendi kusurları için bir bahaneleri olur.
- Kim nefsini sahte tamah ile meşgul ederse onu sahte bahşiş kandırır.

وقال: من ضرر الكذب أن صاحبه ينسى الصورة الحقيقية ويثبت عند الصورة الكاذبة. فيبني عليها أمره فيكون غِشُّه قد بدأ بنفسه.

وقال: أحسن ما في الأنفة الترفُّع عن معايب الناس، وتركُ الخضوع لما زاد على الكفاية.

وقال:الدول تبتدئ بالعدل والرهبة؛ فإذا توسّط أمرها سيست بالرغبة والرهبة؛ وإذا قرب زوالها سيست بالرغبة والمحاباة.

وقال: يجب على مشاور المَلِكِ أن يسدّده نحو الحق أبداً: له وعليه. فإن صعب عنانه أطلقه نحو شهواته الخاصّية وألجمه عن شهواته العامّية، لأن العامية تولّد عليه المنطق، وتثير العامة والخاصة به، إنما هي بهيمية لازمة لنفسه.

وقال: أول رياضة الوزير الصبر على أخلاق العامة وكظم الغيظ، وأن يتأمّل أخلاق الملك ومعاملته؛ فإن كانت شديدة فظّة عامل الناس بدونها، وإن كانت لينة عاملهم بأقوى منها ليقرب من العدل في سعيه.

وقال: ينبغي للملك أن لا يطلق الرأي إلا لمرتضيه لذلك، لئلا تحدث في مملكته الآراء الرديئة.

وقال: السخيف مثل الجسم الرطب: يسخن سريعاً ويبرد سريعاً؛ والحصيف مثل الجسم الصلب: يسخن بطيئاً ويبرد من سخونته بأكثر من ذلك الزمان.

وقال: إنما صار التقليد واجباً في العالم، لأن الضعف فيه قائم في الناس.

وقال: لا تَهَبْ نفسَك لغير عقلك فتسيء ملكتها وتضيع زمانها وترذلها بسوء العادة لها.

وقال: ذوو العيوب يَسْتَهْدون معايب الناس ويُصَدّقون من نقلها ليتّسع لهم العُذْر فيما هم عليه منها.

وقال: من أخذ نفسه بالطمع الكاذب كذبته العطية الكاذبة.

- Konuşmanın işe yaradığı bir yerde güç kullanma. Sözü öne al ki sevgi kazanasın.
- Sırrını kalbinden başka yere saklama; olur ki senden çıkan sır değişir ama senin durumunda hiçbir değişiklik olmaz.
- Kanunu hafife alan, kanun kapısından medet ummasın; çünkü boğazına yiyecek tıkanan kişi su içer ama boğazına su tıkanan kişinin çaresi yoktur.
- Halkına aşırı yük yüklenen, üsttekilerin alttakileri ezdiği ve yöneticiye verilen sözlerin tutulmadığı bir yerde yaşama.
- Susmakla konuşamamak arasındaki fark şudur: Susmak, bildiği hâlde konuşmamaktır; konuşamamak ise konuşacak bir bilgisi olmadığı için konuşmaktan aciz kalmaktır.
- Nefsin en çabuk çözülmesini sağlayan şeyler öfkeyi yenememek, kusurlu alışkanlıklar, nasihat dinlememek ve bahtı açık olanların akıl sahiplerini ciddiye almamasıdır.
- Serbest davranmak senin açıklarından biridir. Bundan dolayı güvenmediğin kişilerin yanında serbest davranma.
- Her kim bir bilgiyi sırf erdem olduğu için öğrenirse ilgi görememekten yakınmaz. Çıkarı için öğrenen kişi ise nasibin başkalarına dönmesiyle birlikte bilgiden vazgeçer.
- Cahil yöneticilere eşlik ettiğinde onları sadece memnun etmeye bak; akıllı yöneticilere eşlik ettiğinde ise onların yararına veya zararına her durumda hüccetini ortaya koy.
- Şu dört şeyde, bir cimrinin malını koruması gibi titiz davranmalıdır: Din, yasaklar, ömür ve savaş.
- Yumuşak huyluluk, güç kullanabilecek iken kullanmamaktır. Zühd ise var iken terk edebilmektir.
- Hakkı/doğruyu kendine düşman etme ki isabet edenlerin hedefi, insaf sahiplerinin de düşmanı olmayasın.

وقال: لا تستعمل البطش حيث ينجع القول؛ وقَدِّمْ القول تظفر بالمحبة.

وقال:لا تستخزن سِرّك غير قلبك، فإن ما خرج عنك ربما استحال وأنت مقيمٌ على حالك.

وقال أفلاطون: المستهزئ بالشريعة لا ينبغي أن يستأني في بابه، فإن الغصّان يُداوٰى بالماء؛ وأما الشَّرِق بالماء فلا دواء له.

وقال: لا تسكننّ بلداً تزيد مؤونته على قائمه، وتفجرُ عِلْيَتُه على أوباشه، ويَغْلِبُ النَّكْثُ على أولي الأمر فيه.

وقال: الفرقُ بين الصمت والعيّ أن الصمت إمساكُ اللسان عن القول مع المعرفة به. والعي إمساك اللسان عن القول مع الجهل به.

وقال: أسرع شيء إلى انحلال النفس تجرُّع المغايظ وقصور العادات ورد النصيحة وتضاحك ذوي البخوت بذوي العقول.

وقال: انبساطُك عورةٌ من عوراتك فلا تبذله إلا لمأمونٍ عليه وحقيق به.

وقال: من تعلم العلم لفضيلة لم يوحشه كسادُه، ومن تعلمه لجدواه انصرف عنه بانصراف الحظ إلى أهله وإلى ما يكسبه.

وقال: اصحب الجاهل من الرؤساء باتباع رضاه، والعاقلَ بإحراز الحجة له وعليه.

وقال: ليس يحسن البخل إلا في أربع: الدين، والحُرُم، وأيام الحياة، والمقاتلة.

وقال: الحلم لا ينسب إلا إلى من قدر على السطوة، والزهد لا ينسب إلا إلى من ترك بعد القدرة.

وقال: لا تجعل الحق خصمك فيكون غرضاً لرَمْي المصيبين، وحرباً لبصائر المنصفين.

- Sana yaklaşmaya çalışan kişinin bunu neden yaptığını bilmeden kendini salıverme. Sende bulunan kalıcı bir özellikten dolayı böyle yapıyorsa sana olan ilgisinde sebat edeceğini umabilirsin. Meyli, geçici bir özelliğinden dolayı ise buna aldırış etme; çünkü bu ilgi, o özelliğin sende kalmasına bağlıdır, özellik gidince onun ilgisi de yok olup gider.
- İsteneni vermeyen herkesi cimri sanma. Çünkü bazıları insanlardan kurtulmak istedikleri, insanlarla iç içe olmaktan hoşlanmadıkları ve çeşitli bahaneler üreterek insanları kendilerinden uzaklaştırmaya gayret ettikleri için cimri görüntüsü veriyor olabilirler; isteme yollarını bütünüyle kapatmayı uygun görürler.
- Hayırsız kimse ancak vaatte bulunularak merhamete getirilebilir; yüce gönüllü ise ancak saygıyla kazanılır.
- Düşmanının sana karşı ne tedbir aldığını kafana takacağına düşmanın için yeterli tedbiri almamış olmaktan kork.
- Akıllı olan, çocuğunu eğitir gibi, diktiği fidanı büyütür gibi, güzel davranışlarıyla ve ilgisiyle arkadaşlıklarını daha da güçlendirmeye çalışmalıdır. Çünkü dikilen fidanın meyvesi ve pırıltısı, kendisine gösterilen ilgiye göre değişir.
- Eflâtun'a: "İnsan hangi şeyde daima cömert davranabilir?" diye sorulunca: "İnsanların iyiliğini istemekte." cevabını vermiştir.
- "Kişinin adil olduğu nasıl bilinir?" diye sorulunca Eflâtun: "Başkasına zararı olacak hiçbir şey yapmaması ve kendi çıkarı için yalan söylememesinden." cevabını vermiştir.
- "Herkesçe güzel bulunan şey nedir?" diye sorulunca Eflâtun: "Emaneti ehline vermek, zayıflıktan kaynaklanmayan ağır başlılık, karşılık beklenmeyen cömertlik ve bu dünya için olmayan yardım." cevabını vermiştir.
- En kötü zaman doğrunun sürekli olmadığı zamandır. En kötü durumdaki insan ise adaletten korkandır.
- Nail olduğu nimetin kadrini bilmeyen kimseye gıpta etme.
- "Kişinin ne kadar malı olmalıdır?" diye sorulunca Eflâtun: "Yetecek ve süründürmeyecek kadar." demiştir.

وقال: لا تغترّ بمن يميل إليك حتى تعرف علَّته. فإن كان لشيءٍ من صفاتك الذاتية فارجُ ثباته؛ وإن كان لشيءٍ من صفاتك العارضة فلا تحفلنّ به، فإن ذلك الميل يقيم عليك بمقامه وينصرف عنك بانصرافه.

وقال: لا تظنَّ بكل من مَنَع ما يُسْأَل أنه بخيل: فقد يمنع من طلب السلامة من الناس ومن يكره مداخلتهم والتحاقهم عليه، ومن يحتاج إلى تكلُّف الاعتذار لهم والانتصاف لنفسه منهم، فيرى أن تُغْلَق هذه السُّبُل عنه.

وقال: النذل يُسْتَعْطَف بالوعد، والحر يُستمال بتأكيد الحرمة.

وقال: ليكن خوفك من تدبيرك على عدوّك أكثر من خوفك من تدبير عدوّك عليك.

وقال: ينبغي للعاقل أن يربّي صداقة صديقه بجميل الفعل وحُسْن التعاهد، كما يربي الطفل الذي وُلِد له أو الشجرة التي يغرسها، فإن ثمرتها ونضرتها على حسب جميل الافتقاد لها.

وسئل: أيّ جودٍ يمكن الإنسان أن يجود به دائماً؟ فقال: أن يحبَّ للناس الخيرَ.

وقيل: بم يُعْرَف الإنسان أنه عادل؟ فقال: بأن لا يفعل شيئاً يُضِرّ به أحداً، ولا يتكلم بكذب لسبب منفعة نفسه.

وسئل: ما المستحسن عند الناس كلهم؟ فقال: أداءُ الأمانة لأهلها، والتأني الذي عن غير ضعف، والجود الذي لا يطلب الجزاء، والعناية التي ليست لأجل هذا العالم.

وقال: أخبث الأزمنة زمانٌ لا يستمر فيه الصواب، وأسوأ الناس حالاً من خاف العدل.

وقال: لا تغبطنَّ أحداً بنعمةٍ لم يصحبها حُسْنُ التقدير.

وسئل: كم ينبغي للإنسان من المِلْك؟ فقال: الكفاف وما لا يشقى به.

- Eflâtun'a: "Hangi iyi meziyet, kişiye hikmet / bilgelik kazandırır?" diye sorulunca: "Gelmeyeni gözlememek ve kaçırdığına üzülmemek." demiştir.
- Ateşten köz almakla ateş sönmez ama odun bulamayınca ateş söner. Bilgi de böyledir. Başkalarının istifade etmesiyle tükenmez ama taşıyanların eksikliği onun yok olup gitmesine sebep olur.
- Bilmediğin şeyi (biliyor gibi yaparak insanlara) kendini beğendirmek için uğraşmaktan sakın.
- İnsanlarla gereğinden fazla samimi olmamak, ihtiyata daha uygun bir tavırdır.
- Beklenti insanı aldatır.
- Eflâtun'dan oturup konuşması istenince "İnsanlar gelince başlayayım." derdi. Sonra Aristoteles gelince"Artık konuşabiliriz; çünkü insanlar geldi." derdi.
- Övünülecek en yüce şey, kişinin kendini övmemesidir.
- Fakir olup başkalarına el açacak durumda bulunmak acınası bir şeydir ama kendini müstağni (ihtiyaçsız) görüp başkalarına zulmetmek daha da acınası bir durumdur.
- Kim adil davranırsa kederi az olur ve her şey onun özlemini çeker.
- Eflâtun'a: "Bedenimiz güçsüz olmasına rağmen ona nefis verilmiş ve bedenin her parçası nefsin arzularına maruz iken biz nefsin arzularından nasıl korunacağız?" diye sordular. Şu cevabı verdi: "Nefsin arzusu, düşünmekten kaynaklanır; her düşüncenin beraberinde ibret; nefsin arzularının beraberinde de caydırıcı bir unsur vardır. Her kim nefsinin arzusuna ibreti bitiştirir ve nefsini vazgeçme düşüncesi ile kuşatırsa nefsinin saldırganlık bağı çözülür ve sabrı nefsinin arzusuna tercih etmek sûretiyle ona geri adım attırır."
- Eflâtun'a: "Bilinmeyen bir şeyin bilgisini ve meşhur bir görüşü nasıl idrak edersin?" diye sorulunca şu cevabı verir: "İki şeyden biriyle: Ya uzun süreli deneyim ile ya da hakikati gören bir kalpten sadır olan baskın bir sevgi ile."

وسئل: أيّ خيرٍ يكسب الحكمة؟ فقال: ألا يترقب ما لم يأتِ ولا يأسى على ما فات.

وقال: النار ما يخمدها ما أُخِذ منها، لكن يخمدها ألا تجد حطباً؛ وكذلك العلم لا يفنيه الاقتباس، ولكن نقص الحاملين له سبب عطبه.

وقال: إياك والتجمُّل بما لا تعلمه!

وقال: قلّة الاسترسال إلى الناس حزم.

وقال: الأمل خداع النفس.

وكان أفلاطون يجلس، فيُستدعى منه الكلامُ فيقول: حتى يحضر الناس. فإذا جاء أرسطوطاليس قال: تكلّموا فقد حضر الناس.

وقال:أكبر الفخر ألا تفخر.

وقال: رديء أن تفتقر وتتمسكن، وأردأ منه أن تستغني وتظلم.

وقال: مَن عدل قلَّ غمُّه واشتاق إليه كل شيء.

وقيل له: بم نعتصم من الشهوة وقد ركبت في أبداننا وهي ضعيفة، وفي كل جزءٍ من البدن للشهوة حلول ووطن؟ فقال: إن الشهوة من نتاج الفكر، وقرين كل فكرة عبرة، ومع كل شهوةٍ زاجرٌ عنها: فمن قرن شهواته بالاعتبار وحاط نفسه بالانزجار انحلَّتْ عنه ربقة العدوان ودحض بإيثار الصبر على شهوته.

وقيل له: بم تدرك علم الأمر المجهول والرأي المشهور؟ فقال: بإحدى خلّتين: إما بطول مقاساة التجربة، أو بمحبة بالغةٍ من بصيرة نافذة.

- Nail olduğu bir nimetten dolayı kendisine gıpta edilen niceleri var ki musibeti o nimetin ta kendisidir; bulunduğu durumdan dolayı kendisine haset edilen niceleri var ki derdi, içinde bulunduğu o durumun ta kendisidir.
- İnsanın arzuları, sahip olma arzu ve iradesine göre harekete geçer.
- Bilgiyi nasıl elde edeceğinin yolunu şaşırdıysan bari işini güzel yapıp kötülüklerden kaçınma yolunu şaşırma. Bu sayede, evreni sevk ve idare eden Yüce Zât'ın koruması altında olursun.
- İyilik yapan kimseye iyiliğinin karşılığını vermeyi amaçla; buna gücün yetmezse düşünceni ifade etmekle yetinirsin. Ama ona karşı iyilik yapabilecek durumda iken sadece söylemekle yetinme. Küçük dahi olsa kinini kazandığın birinin senden intikam alacağını düşün ve barışmak ya da seni yok etmek sûretiyle kinini söndürmediği sürece ona karşı asla gâfil olma. Şunu da bil ki barışmak, senin için daha iyidir.
- "Bilmiyorum" diyerek bildiğimi ifade ediyor olmasaydım gönül rahatlığıyla "Bilmiyorum" derdim.
- Bilginin bana kazandırdığı en büyük erdem bilmediğimin farkına varmamı sağlamasıdır.
- Dünya hayatı, kişinin kin ve düşmanlıklarının ardına düşmesine değmeyecek kadar kısadır.
- Nefsin arzusu akla ket vurur ve bilgeliği bulandırır.
- Eflâtun: "Ticaret, hırs ve çok kanaat etmekle tamamlanır." deyince "İyi ama hırs yasaklanmamış mıydı?" diye sordular. Bunun üzerine "Kazanç çaba ile elde edilir." dedi.
- Eflâtun'a: "Her zaman aralıksız iyilik yapmanın imkânı var mıdır?" diye sorulunca şu cevabı verdi: "Evet, çünkü iyilik daima Allah'a şükretmek ve düşünceyi günah arzusundan korumaktır. Kişi bu iki şeyi her zaman yapabilir."
- Âlimlerin bahtı kara olanları, kabul edilmeyen görüşleri açıklanırken faydalı görüşleri de değersizleştirilmeye çalışılanlardır.
- Birini istihdam ederken yeterlilik ve güvenilirlik vasıflarından başka hiçbir şey arama.

وقال: رُبّ مغبوطٍ بنعمةٍ هي بلاؤه، وربَّ محسودٍ على حالٍ هي داؤه.

وقال: شهوات الناس تتحرك بحسب شهوات الملك وإرادته.

وقال: إن أخطأت طريق العلم فلا تخطئ طريق الإحسان في الفعل والتجاوز عن السيئات، فإنك بها قائمٌ في ظلّ قيّم العالم.

٥ وقال:اطلب حُسْنَ المكافأة للمحسن بالفعل. فإن تعذّر عليك ذلك اقتصرت على القول بالفكر. ولا ترتَضِ به وحده وأنت قادرٌ على فعل الجميل معه. فكّر في وِتْر من أَضْغَنْته وإن كان صغيراً ولا تنم عنه حتى يمحوه عنك إما بإصلاح وإما بإبادة، والإصلاح أَعْوَدُ.

وقال: لولا أنَّ في قولي «لاأعلم» تثبيتاً أني «أعلم» لقلتُ إني «لاأعلم».

١٠ وقال: ما معي من فضيلة العلم إلا علمي بأني لستُ بعالم.

وقال: أمر الدنيا أقصر من أن تُطاع فيها الأحقادُ.

وقال: الحظ عقال العقل وقَيِّمُ الحكمة.

وقال: تتم التجارة بالحرص وكثرة القنوع. قيل: قد نُهِي عن الحرص. فقال: الاكتساب بالاضطراب.

١٥ وسئل أفلاطون: هل يمكن أن يُفْعل البِرُّ دائماً في كل وقت؟ فقال: نعم! لأن البِرَّ الفاضل هو شكر الله عز وجل دائماً وحفظُ الفكر من شهوة الخطيئة، وهذان الشيئان يمكن الإنسان أن يفعلهما في كل وقت.

وقال: الشقي البخت من العلماء مَن تُسُقِّطت فوائده في تبيين ما أُنكِر منه.

٢٠ وقال: لا تقبلن في الاستخدام إلا شفاعة الكفاية والأمانة.

- Biriyle dost olunca onun dostunu da dost bilmen gerekir ama onun düşmanına düşman olman gerekmez.
- Danışmak sana, danıştığın kişinin karakterini gösterir.
- Cahil, atının rahvan yürüyüşü ve kaliteli giyinmekle erdemli olabileceğini sanan kişidir. Çünkü atın erdemi ata, kıyafetinin erdemi ise kıyafete aittir.
- Hür kimsenin özelliklerinden biri, kendisinden aşağıda olan kişiyi düzeltmeye olan sabrının, kendisinden yukarıda olanların beğenisini kazanmaya olan sabrından çok olması ve kendisinden aşağıda olanlara tahammülünün kendisinden güçlü olanlara tahammülünden çok olmasıdır.
- Bayağı kimseler uzaklaştırmakla, hür kimseler ise kendilerine aşırı iyilik edilmek sûretiyle kovulurlar.
- Akıllı olan, sahip olduğu şeylerden en çok gelir getirecek olan şey ne ise onun ticaretini yapmalı ve ancak ahlâkî açıdan kendisine yakın olan kimselere hizmet etmelidir.
- Kişinin doğası en sâdık dostudur, onu arkadaşlarından hiçbirine bırakmaz.
- Erdemlerin çoğu başlangıçta acı, sonuçta tatlıdır. Erdemsizliklerin çoğu ise başlangıçta tatlı, sonuçta acıdır.
- Yöneticilerin vefalı olması, halkın canları ve mallarıyla onları yüceltmesini sağlar; kıskanç olmaları ise hükümranlığın parlaklığını giderir.
- Kendisiyle ilişkide olduğun kişilerin en zararlısı seni aşırı öven ve senin kadar yüksek hedeflere sahip olmayan kişidir.
- İnsanların kusurlarını başkalarına taşıyanlarla fazla birlikte olma; çünkü onlar, senin farkında bile olmadığın şeyleri topladıkları ve başkalarının kusurlarını sana taşıdıkları gibi, senin kusurlarını da başkalarına taşırlar.
- İşini layıkıyla yapan kişinin övülmesi, işlerin iyi gittiği zamanlarda ona zarar verdiği gibi, işlerin sarpa sardığı zamanlarda da zarar verir.
- Zalim birinin zulmünün varabileceği son nokta, zulmünü hiçbir ilişkisi bulunmayan ve kendisinden bir fayda temin etmeyeceği kişiye yönlendirmesidir. O zaman ondan kurtulmak ümit edilir.

وقال: إذا صادقت رجلا وجب أن تكون صديق صديقه وليس يجب أن تكون عدوّ عدوّه.

وقال:المشورةُ تريك طبع المستشار.

وقال: الجاهل من ظن أنه يحوز بفراهة دابّته وجودة ثيابه فضيلةً، لأن فضيلة دابة الرجل إنما هي على الدواب وكذلك ثيابه على الثياب.

وقال: من سجايا الحرّ أن يكون صبره على استصلاح مَن دونه أكثر من صبره على استعتاب من فوقه، واحتماله لمن دونه أكثر من احتماله لمن قوي عليه.

وقال: الأنذال يطردون بالإقصاء، والأحرار بفرط التحفي.

وقال: ينبغي للعاقل ألا يتكسب إلا بأزيد ما فيه، ولا يخدم إلا لمقاربٍ له في خلقه.

وقال: طبع المرء أصدق صديق له، وليس يتركه لأحدٍ من إخوانه.

وقال: أكثر الفضائل بَشِعَةُ المبادئ حلوة العواقب، وأكثر الرذائل حلوة المبادئ بشعة العواقب.

وقال: الوفاء من الرؤساء يجلب إليهم تعزيز الرعايا بأنفسهم وأموالهم، وحَسَد الملوك يخفي بهجة المُلْك.

وقال: أضرُّ مَن عاشرته مطريك ومن قصرت همته عنك.

وقال: لا تستكثرنَّ من عِشْرة حَمَلة عيوب الناس فإنهم يتسقطون ما غفلت عنه وينقلون إلى غيرك كما ينقلون عنه إليك.

وقال: المدح يضر المحسن في الأزمنة الرديئة بمقدار ما يضره في الأزمنة المستقيمة.

وقال: نهاية جَوْر الجائر أن يقصد من لم يلابسه ولم ينتفع به. وعندها تُرجىٰ الراحةُ منه.

- Kendini üstün gören kişinin ahlâkı bozulur.
- Kişi, çözümsüz kalmadığı sürece kötü zanda bulunmamalıdır. [Sıkıntıyı giderecek] bir görüş üretemez ve tamamen çözümsüz kalırsa ancak o zaman kötü zanda bulunur.
- Bir görüşün güzel ve dengeli oluşu, nicelik ve nitelik olarak kabul edilebilirliğiyle orantılıdır.
- Erdemli olan kişi, yaptığını sonuçlara (malul) göre değil, sebeplere (illet) göre yapar; çünkü sebebe göre hareket eden kişi, yaptığı şeyi kendisine bir görev bildiği için yapar. Sonuçlara göre yaptığında ise ya mecbur kaldığı için yapmıştır ya da anılmak için.
- Eflâtun, bir grup insanın ölen birinin ardından ağladıklarını görünce şöyle demiştir: "Ağlamanın fayda vermediği bir kişiye ağlamayı bırakın da kendi günahlarınız için ağlayın."
- Eflâtun Kral İlion'a: "Hiçbir iyiliği küçümseyip de yapmamazlık etme; çünkü iyiliğin azı bile esasında çok şeydir." demiştir.
- Yetkin ve erdemli olan kişi, duyusal şeyleri edinme arzusundan ziyade, aklî şeyleri edinme arzusuna sahip olan kişidir. Çünkü kişi duyusal şeylere sahip olmak konusunda başka birinden yardım almaya ihtiyaç duymaz. Akla dayanan şeyler ise sahiplerini kullanırlar ve isteyenler arasında hep daha güçlü olanın eline geçerler.
- Birini eğitmek istersen lüks içinde yaşamaktan alıkoy ve kılık kıyafetini önemsememesini sağla; çünkü kişi, sahip olduğu zenginliğin zînetinden ayrılırsa gönlünü ve dilini süsleyen zînetler arar.
- Aklı olan kişi kendini denetlemeli ve yanlışını büyük, doğrusunu küçük görmelidir; çünkü doğru zaten onun insanlığının bir gereğidir. Yanlış ise insanların nefislerine iyice yerleştiği için küçüktür.
- Bir bilgenin edindiği bilginin köklerini ve meyvelerini başkalarına vermekte cimri davranması, onu bilgide tekelleşmeye ve kendisine özgü olmasını tercih ettiği bu bilgileri başkalarının talep etmesini istememeye iter.

وقال: من استعمل العزَّ فَسَد خلقه.

وقال: ينبغي للمرء أن يستعمل سوء الظنِّ إلا عند انقطاع الرأي، فإن لم يقدر على الرأي وأخطأه فليستعمل سوء الظن.

وقال: حُسْن الرأي واعتداله بقدر قبول الكميات الكيفيات.

وقال: المرء الفاضل الذي يفعل فِعْله تلقاء العلّة لا تلقاء المعلولات، لأنه متى يفعله تلقاء العلّة يفعله من أجل الواجب؛ وإذا فعله تلقاء المعلول فإما أن يفعله للاضطرار، و إما أن يفعله للذكر.

ورأى قوماً يبكون على ميّت فقال: لا تبكوا على من جاز حدّ البكاء، وليكن بكاؤكم على ذنوبكم.

وقال لإليون الملك: لا تحقرن من الخير قليلا تفعله، فإن القليل من الخير كثير.

وقال: التامُّ الفضيلة من كانت رغبته في اقتناء الصور أكثر من رغبته في اقتناء المصوَّرات، لأن ملك الصور لا يحتاج فيه المرءُ إلى الاستعانة بغيره؛ والمصورات تستخدم أربابها وتنتقل إلى كل من قوي عليهم من ملتمسيها.

وقال: إذا آثرت تأديب أحدٍ فاقبضه عن التريف وأَلْزِمْه بذاذة الهيئة، فإنه إن فارق زينة الجِدَة طلب زينة النفس واللسان.

وقال: ينبغي للعاقل أن يكون رقيباً على نفسه فيستعظم الخطأ ويستصغر صوابه لأن الصواب داخلٌ في شرط إنسانيته، والخطأ صغير لما استقر في نفوس الناس منه.

وقال: بُخْلُ العالم بإفادة ما اقتناه من ثمار علمه وأصوله تحمله على الاقتصار عليه والإمساك عن طلب غيره مما يؤثر الاختصاص به.

- Fesahat ile belâgat arasındaki fark şudur: Fesahat, bir şeyi ona en çok ait olan lafızlarla en kısa şekilde ifade edip lafızları o şeye yakınlıklarına göre sıralamak, dinleyicilerin onayı ile gerçekleşecek şey üzerinde düşünmemek ve sözün ifade edilmek istenen anlam için âdeta bir kalıp gibi olmasıdır. Belâgat ise bir şeyi ona bağlı olan vasıfların en ileri derecede olanı hangisiyse onunla nitelemek, onun sebebi olmaya en çok yakışan, dinleyicilerin en kolay anlayacağı ve kabulleneceği lafız hangisi ise onu arayıp bulmaktır. Fesahat, bir kişi için biçilmiş olup onun bedenine tam oturan elbiseye benzetilebilir (biçilmiş kaftan). Belâgat ise gereğinden daha geniş ve uzun olan ve bakanların hoşuna giden bir elbise olup onda giyenin görünüşünü ağırlaştırmayan birçok ayrıntı vardır. Bundan dolayı, eğlence düşkünleri nezdinde belâgat, fesahatten daha üstündür; çünkü tercih ettikleri yaşam tarzına benzer. Bilgeler nezdinde ise fesahat daha üstündür; çünkü onlar da istedikleri şeylerden, ihtiyaç duydukları kadarıyla yetinmeyi tercih etmişlerdir. Zira bilgeler, gıdadan açlıklarını giderecek ve kendilerini ayakta tutacak kadarını elde etmeye çalışırlar. Eğlence düşkünleri ise isterler ki yedikleri şey hem açlıklarını gidersin, hem de görünüşü, tadı ve kokusu güzel olsun.
- Fesahat ile belâgat arasındaki fark şudur: Fesahat, sadece olanı olduğu gibi söylemektir; belâgat ise hem olanı hem de hayal edileni söylemektir.
- Araçlar, ihtiyaçları tamamlar. Bundan dolayı ihtiyaçları çok olan kişinin araçları da çok olur.
- İlerleyen devletlere düşmanlık etmeyin ki onların ilerlemesi sebebiyle siz gerilemeyesiniz.
- Akıllı adamın elde etmek istediği şeyler için hazırlık yapması ve kendi çabası dışındaki -beklenti ve alışkanlıkların yönelttiği- sebeplere güvenmemesi gerekir. Çünkü bunların gerçekleşmesinde kendisinin doğrudan bir katkısı olmayıp bunlar, akıllı kişilerin güvenmediği rastlantıya bağlı şeylerdir.
- Öfke, kötü hizmetçi gibidir, seni önce senin faydana yönlendirir, ona uyduğunda da kendi faydasına.

وقال: الفرق بين الإبانة والبلاغة أن الإبانة وصفُ ما عليه الشيء بأخصّ الألفاظ وأوجزها وترتيبها في القول على مراتبها منه وترك النظر فيما يقع بموافقة المستمعين واعتماد المتكلم على أن يكون كلامه كالقالب لمعناه. والبلاغة وصف الشيء بالغاية مما علق به وتوخِّى أحسن ما في العلَّة من اللفظ وأقربه إلى أفهام المستمعين وآنقه لأنفسهم. وقد تُشَبَّه الإبانة بثوب يقطع لرجل على أقصد مشاكلةٍ له فهو ينحو صورة جسمه ولا يتعدّاها. والبلاغة ثوبٌ لم يقتصر به على وصف السالف الأول حتى جعل مفرط السعة والطول وعلى أحسن ما يكون من الثياب وآنقه للأعين. ففيه أشياء كثيرة لا تتعب صورة لابسه. ولهذا تفضل البلاغة على الإبانة عند ذوي الترفّه لأنها تشبه ما آثروه في العيش؛ كما تفضل الإبانة عند الحكماء لما آثروه من الاقتصار على ما بهم إليه الحاجة فيما بغوه، لأن الحكماء يتوخون من الغذاء تناول ما يسد الجوعة ويوافق المزاج فقط، وذو الترفه يتوخى فيه سدّ الجوعة وطيب الطعم والرائحة وحُسْن اللون.

وقال: الفرق بين الإبانة والبلاغة أن الإبانة لا تكون إلا لموجودٍ، والبلاغة تكون لموجود ومفروض.

وقال: الآلات تتم الفاقات؛ وإنما تكثر عند من كثرت فاقته.

وقال: لا تعادوا الدول المقبلة وتشربوا قلوبكم استثقالها فتُدْبِروا بإقبالها.

وقال: ينبغي للحازم أن يُعدَّ للأمر الذي يلتمسه كلَّ ما أوجبه الرأي في طلبه ولا يتكل فيه على الأسباب الخارجة عن سعيه مما يدعو إليه الأمل وما جرت به العادة فإنها ليست له و إنما هي للاتفاق الذي لا يثق به الحَزَمة.

وقال: الغضب كالتابع الرديء يحركك أولاً في مصلحتك، فإن أطعته حَرَّكك في مصلحته.

- Nefsin tembelliği, rahat ettirilmesindendir. Çünkü nefs rahat ettiğinde hiçbir şeyden korkmaz. Eğitilmesi ise sıkıntılar çekmesiyle sağlanır; çünkü bu durumda nefis, korkutucu sûretlere karşı mücadele eder. Bunun neticesi ise güzel olur.
- Cahil kişi jurnalin, kendisine laf taşınan kişiye bir tür nasihat etmek olduğunu sanır. Hâlbuki bu böyle değildir; çünkü nasihat, senden doğruyu söylemeni isteyen bir kişiye doğruyu söylemendir. Jurnal ise bir kişiye başkalarının işlediği suçlar konusunda doğruyu söylemektir. Sen onunla, haber taşıdığın kişiye nasihat etmeyi değil, jurnallediğin kişiye zarar vermeyi kendin de yarar elde etmeyi amaçlarsın.
- Düşman sana danıştığında ona samimi bir şekilde akıl ver; çünkü o, sana danışmakla düşmanlığından ayrılıp senin tarafına geçmiştir.
- Akılsız, öfkesini lafzın sûretine göre yönlendirendir; akıllı ise öfkesini lafzın ve fiilin hakikati gereği yönlendirendir. Akılı kişi öfkesini ancak rahmete layık olmayan kişiye karşı kullanır.
- Başkalarıyla iyi geçinmek konusunda cahilden önde olacağını bilen bir kişinin sevgiyi ihsânla birleştirmesi gerekir.
- Verilen öğüt, yöneticinin ağırına gidince bu öğüdün gereğini yapmaz ve öğüt vereni mümkün olan herhangi bir şeyle yalanlayarak işi oluruna bırakmayı tercih eder ve düşmanlarının büyüklüğünü görmezden gelir. Bu sebeple sen ondan kurtulmaya bak.
- Herhangi bir kral, insanlar kendisinin kötülük etmeye de güç yetirebileceğini, bu konuda insiyatifin kendisinde olduğunu bilmeden kimseye iyilik etmemelidir.
- Kral, hak etmediği hiçbir övgüyü kabul etmemeli, bu konuda ancak güvenilir insanların konuşmasına izin vermeli, kendisi hakkında söylenen herhangi bir şeyin gereğini yapmamış olmaktan utanç duymalıdır. Çünkü o, güzel davranışlar sergilemeden halkının onun hakkında iyi şeyler söylemesi çirkindir.
- Yapmacık davranan kişiyi kendisiyle baş başa bıraktığında o kişi zayıf düşer ve aciz kalır; doğuştan hünerli olan ise güçlenir ve hünerini daha da artırır.

وقال: فتور النفس بالتتريف لأنه يزول عنها صورةُ الأشياء المخوفة، وتخرُّجها بالشدائد لأنها تجاهد فيها الصورة المخوفة فتحسن ثمرتها.

وقال: قد يتوهم الجاهل أن السعاية من النصيحة وليس كذلك، لأن النصيحة صدقك الرجل عما فوَّضه إليك وألزمك الحق تعريفه إياه؛ والسعاية صدقك الرجل عما اقترفه بعض الناس وأنت تريد به الإضرار بالتابع والانتفاع بالمتبوع، لا النصيحة لذلك الإنسان.

وقال: إذا استشارك عدوٌّ فجرد له النصيحة، لأنه بالاستشارة خرج من معاداتك إلى موالاتك.

وقال: السخيف من حرّك غضبه على صورة اللفظ، والحصيف من حركه على حقيقة اللفظ والفعل ولم يحرك منه إلا بمقدار ما يمنعه من الرحمة لمن لا يستحقها.

وقال: ينبغي لمن علم أنه يسبق الجاهل إلى حسن المداورة أن يجمع الفضل والمحبة.

وقال: إذا ثقل على الرئيس الوعظُ ولج في ترك الانقياد، وأكذب المحدِّثَ بالممكن وآثر التفويض فاحتقر المجد من الأعداء فاطلب الخلاصَ منه.

وقال: لا ينبغي للملك أن يستعمل الإحسان إلى أحدٍ إلا بعد أن يعلم الناس أنه قادرٌ على الإساءة إليه، وأن المعتمد بذلك الموضع له.

وقال: ينبغي للملك أن لا يقبل من المدح إلا ما كان مستشعراً له ولا يطلق إلا الألسنة الثقاة ويستحيي من تقصير عما يلقى منه لأنه من القبيح أن يسبق أفعال عامته من حُسْن المقول إلى ما يبلغه فعله من الجميل.

وقال: المتصنّع إذا أجممته يضعف ويلتاث، والمطبوع يقوى و يزيد عليه.

- Bir şeyi talep edersen onun sadece güzel taraflarını değil, kötü taraflarını da dikkate al. Aksi hâlde onu elde etmek için iyice hırslanırsın ve elde edemediğinde bu durum zoruna gider. İyi taraflarını düşündüğün gibi kötü taraflarını da düşünüp dikkate al. O zaman ona sahip olabilirsen sevinirsin; yoksun kalırsan o zaman da kötü yanlarını hatırlayarak kendini teselli edersin.
- Nefs insan bedeninde derinleşmemiş ise asılları talep etmekten ziyade tali şeyleri talep etmeye yatkın olur. Bunun aksine derinleşmiş ise o zaman da tali şeyleri talep etmekten ziyade esas olan şeyleri talep etmeye yatkın olur ve düşünmeden kesin bir yargıya varmaz. İşte bu nefsin doğruya ulaşma ihtimali diğerinden daha çoktur.
- İnsanın başına gelen sıkıntılar bedeninin organlarını bozar ve işleyiş âhengini ortadan kaldırır. Güzelce sabredip dayanırsa böyle devam eder ama sabretmezse bu bozukluk nefsinin diğer kuvvetlerine sirayet eder ve düzenini tamamen altüst eder.
- Âlimin hatası büyüktür; çünkü onun bilgisi akla yakındır. Bundan dolayı onun küllî konulardaki hataları büyüktür. Cahilin bilgisi ise duyulara yakındır. Bundan dolayı onun hataları küçüktür.
- Münazara/tartışma adabına uyduğu sürece karşıt görüş sahibiyle konuşmaya devam et ama bunun dışına çıkarsa ona karşı yerinde kal (yani konuşmayı sürdürme); çünkü o, senin söylemiş olduklarına hiçbir şey ilave edemez.
- Münazarada hasmın münazara adabının dışına çıktığının bazı göstergeleri şunlardır: a) Açıklamayı gerektirmeyecek kadar açık olsa dahi senin söylediğin her şey hakkında soru sorması b) Senin söylediğin haricinde bir anlama gelme ihtimali bulunan müşterek bir isimle sana karşı çıkması c) Her ikinizin de bildiği bir şeyin tanımını yapmanı istemesi d) Kendisi kabul etmediği hâlde insanların genelinin kabul ettiği yaygın görüşe başvurması e) Senin sözünü kanunun onaylamadığı bir anlama çekmesi f) Senin delilin hakkında insanların alışkanlıklarını benimsemiş gözükerek seni yalanlaması g) Tartışırken mecâzî ifadeleri, tartışmaya tanık olanların anlayışına yakın bir dile çekmesi

وقال: إذا التمست شيئاً فلا تتمسكنّ بمحاسنه وحدها دون مساوئه فيزيد حِرْصُك و يغلظ عليك ألايتهيأ لك. ولكن استعرِضْ بفكرك مساوئه كما تستعرض محاسنه. فإن ظفرت به توفرت نفسك من الأشر عند بلوغه؛ وإن حرمته كان فيما تتبينه من مساوئه مَسْلاةٌ عنه.

وقال: إذا كانت النفس ظاهرةً في هيكل الإنسان كانت بالتفريع أحذق منها بطلب الأصول؛ وإذا كانت غائرة كانت بطلب الأصول أحذق منها بطلب الفروع ولم تصدر شيئاً يقينيّاً إلا بعد التفكر وهي أَخْلَقُ بالإصابة.

وقال: الشدائد الواردة على الإنسان تفسد أدوات جسمه و تزيلها عن حُسْن الترتيب. فإن حَسُنَ صَبْرُه وتماسُكُه، وإلا سرى ذلك إلى قوى نفسه فأفسد نظامها.

وقال: إنما عظمت سقطة العالم لأن معرفته قريبة من العقل، فسقطاته في أمورٍ كلية عظام، ومعرفة الجاهل قريبةٌ من الحس فسقطاته صغار.

وقال: كالِمْ خصمك ما دام على سنَن المناظرة؛ فإذا عَدَل عنها فأثبت مكانك منه، فإنه لا يزيد عليك ما تقدم في قولك.

وقال: مِن عدول خَصْمِك في المناظرة عن طريق البحث أن يسألَك عن جملة ما أتيت به وإن لم يرد الاستبانة، ويعارضك بالاسم المشترك الذي يحتمل غير ما ذهبت إليه، ويطالبك بحدّ ما اجتمعْتَ معه على المعرفة به، ويلجأ إلى ما يتصور العامة في الشيء وهو بعيدٌ منه، ويصرف قولك إلى ما لم يأت في الشريعة له تصديق، ويشارك العامة في تكذيب ما لم تجرِ عادتها بقبوله مما احتججت به، ويعدل بمعارضته عن التجوز إلى ما يقرب مِن فهم الحضور،

h) Senin sözlerinin dilcilerin ifadesiyle çeliştiğini iddia etmesi ı) Senin konuşmanda geçen inanmadığı noktaları yadırgayıcı bir tutum takınarak dinleyicilere senin argümanlarının karşısında şaşırmış izlenimi vermesi.

- Bir delikanlıyı azarlarken çok sert bir dil kullanma; çünkü o, kabulden ziyade karşı çıkmaya meyyaldir. Gençleri azarlamakta çok sert bir dil kullanan kişi, güçlü bir ateşi söndüreyim derken üfleyerek daha da tutuşturan ve üflemenin ancak zayıf ateşleri söndürebileceğini bilmeyen kişiye benzer.
- Eflâtun'a: "Kişi, yaşlanmasına rağmen neden hâlâ mal biriktirmeye devam eder?" diye sorulunca: "Kişinin düşmanlarına mal bırakarak ölmesi, hayattayken arkadaşlarına muhtaç olmaktan daha iyidir de onun için." diye cevap verdi.
- "Bir şeyden haz almak nasıl olur?" diye sorulunca Eflâtun: "Arzu, duyu organlarından herhangi birine ortaklık edince haz ortaya çıkar." diye cevap verdi.
- Tutkunun biri genel, diğeri özel olmak üzere iki türü vardır; genel olan, ancak şehvetle birlikte olunca haddi aşar; özel olan ise insanda dört unsurdan baskın olan unsura göre ortaya çıkar ve zıddıyla da dengelenir.
- Bilgi nefsin boyasıdır. Bir şeyin üzerindeki kirler silinmeden boyanırsa boya iyi tutmaz.
- Akıl senin bir şeyi yapmana karşı çıkıyorsa bir yandan akla muhalefet ederken bir yandan da o şeyi yapmak için aklın yardımına başvurma. Bu, günahların en büyüklerinden ve en kötü netice verenlerindendir. Bunun yerine yapmanı istemediği hususlarda aklının sözünden çıkma ve o, seni istemediği bir yerde görmesin.
- Eflâtun cahil bir doktor görür ve şöyle der: "Bu adam ölümün rahatını bozup onu ayağa kaldırmak için çabalıyor!"
- Nasihatte aşırıya kaçmak, nasihat edilen kişiye birçok suç isnat etmekle aynı kapıya çıkar.
- Ahmağın sermayesi tuzak kurmak, kılavuzu ise öfkedir.
- Kendini korumakta (tevakkî) aşırıya kaçmamak da kendini korumanın bir parçasıdır.

ويدّعى عليك فيما سميته أنك فارقت أهل اللغة فيه، وينكر من خطابك ما لم يعتمده، ويُرِي غيرك التعجُّب مما احتججت به.

وقال: لا تخشُنَنَّ على الحَدَث في العَذْل، فإن الامتناع أقوى فيه من الانطباع. ويشبه من خَشُن عدله على الأحداث برجلٍ حاول إطفاء نارٍ قويّة بنفخ فتأججت به وجَهِل أن النفخ إنما يطفئ الأقباس الضعيفة.

وقيل لأفلاطون: لم صار الرجلُ يقتني مالاً وهو شيخ؟ فقال: لأن يموت الإنسان فيخلف مالاً لأعدائه خيرٌ له من أن يحتاج في حياته إلى أصدقائه.

وقيل له: كيف تكون اللذة؟ فقال: إذا شاركت الشهوة بعض الحواسّ ظهرت اللذة.

وقال: الحميّة حميّتان: خاصيّة وعاميّة؛ فالعامية لا تعتدى أبداً إلا مع الشهوة، والخاصية أن ينظر الإنسان إلى الاسطقس الغالب عليه فيقاتله بضدّه.

وقال: العلم صِبْغٌ للنفس، وليس يشرف صبغ لشيءٍ حتى تنظف أدناسه.

وقال: إذا نهاك العقلُ عن شيء فلا تجمع بين خِلافه والاستعانة به فيه، فإن هذا من أعظم الذنوب وأسوئِها مغبةً. ولكن أطعه فيما نهاك عنه ولا يراك حيث كرهه.

ورأى طبيباً جاهلا فقال: هذا مُجِثٌّ مُزْعجٌ للموت.

وقال: الإفراط في النصيحة يهجم بصاحبها على كثير من الظنة.

وقال: رأس مال الأحمق الخديعة وقائده الغضب.

وقال: إن من التوقي ترك الإفراط في التوقي.

- Eflâtun'a: "Ey Yüce Bilge! Size en ağır gelen şey nedir?" diye sorulunca: "Söylediğimizde arkadaşlarımızı üzecek, söylemediğimizde ise kanunu çiğnemiş sayılacağımız bir sözü söylemek zorunda kalmak" diye cevap verdi."Size önemsiz gelen nedir?" diye sorulunca da: "Cahilin kabahati" diye cevap verdi.
- "Kendimizi nelerden korumamız uygun olur?" diye sorulunca Eflâtun: "Size zarar verme gücüne sahip olan düşmandan, sizi kederlendiren arkadaştan ve malınızı zorla elinizden almaya çalışan gaspçıdan" diye cevap verdi.
- Eflâtun'a: "Kişiye en yararlı şey nedir?" diye sorulunca: "Başkasını düzeltme gayretinden ziyade kendini düzeltmeye gayret etmek." dedi.
- Bilge, bilgece sözler söyleyen değil, hikmetin gereğince davranandır.
- Âlimler, öğrenince bilgilerini uygularlar, uygulayınca meşgul olurlar, meşgul olunca gözden kaybolurlar, gözden kaybolunca aranırlar, arandıkça da kaçarlardı.
- İnsanlar arasındaki yerini öğrenmek istiyorsan sebepsiz yere sevdiğin şeylerin ne olduğuna bir bak.
- Her erdem sahibinin hiç hesaba katmadığı bir düşmanı vardır. Onun güzel vasıflarla yâd edilmesi ve hakkında güzel şeyler söylenmesi düşmanını üzer ve onun hakkında yayılan bu övgüleri düşmanı, kendisi için bir azar olarak algılar.
- Kötü âlimi, kendinden önceki âlimlerin eleştirilmesi mutlu eder; çağdaş âlimlerin varlığı ise onu üzer. Çünkü o ister ki kendinden başka hiç kimse ilim vasfıyla tanınmasın. Zira varı yoğu liderlik sevdasıdır onun. İyi âlimi ise bilgi konusunda kendisine denk kimsenin bulunmaması üzer. Çünkü onun müzakere yoluyla ilmini canlı tutma ve artırma isteği, lider olma ve başkalarına galebe çalma tutkusundan daha çoktur.
- Bir kişi fazileti ile başkalarını hoş görüp kendi doğrularını onlara dayatmayan biri olmadıkça insanlar tarafından erdem sahibi olarak bilinmez. Bunu yapabildiği zaman erdemi herkesçe kabul edilir ve erdemleri kendisinin hoş gördüğünden de çok olur. İnsanlara kendi doğrusunu zorla kabul ettirmeye çalışan ve kendi yaptığı şeyleri benimsemeleri için uğraşan kişiyi ise insanlar hiç sevmez ve erdem sahibi olduğunu asla kabul etmek istemezler.

وقيل له: أى شيء يعظم عليكم معشر الحكماء؟ فقال: إذا اضطررنا أن نقول القول الذي قلناه غمّ أصدقائنا، وإذا لم نقله كان نقضاً للناموس. فقيل له: أى شيء أهون عليكم؟ فقال: لائمة الجاهل.

وسئل: ما ينبغي أن يُحترس منه؟ فقال: من العدوّ القادر، والصديق المكدّر، والمُسَلّط الغاصب.

وسئل: أى شيء أنفع للإنسان؟ فقال: أن يعنى بتقويم نفسه أكثر من عنايته بتقويم غيره.

وقال: ليس الحكيم من نطق بالحكمة، لكن من عَمِل بها.

وقال: كان العلماء إذا علموا عملوا، وإذا عملوا شُغِلوا، و إذا شُغِلوا فُقِدوا، وإذا فُقِدوا طُلبوا، و إذا طُلبوا هربوا.

وقال: إذا أ ردت أن تعرف طبقتك من الناس فانظر إلى ما تحبه لغير عِلّةٍ.

وقال: لكل ذي فضلٍ عدوٌّ لم يحتسبه، يسوؤه حُسْنُ الذكر له وجميل القول فيه، ويرى أن ما شاع منه تبكيتٌ له.

وقال: الشرير العالم يسره الطعن على من تقدمه من العلماء، ويسوؤه بقاءُ من في عصره منهم، لأنه يحب أن لا يعرف بالعلم غيره لأن الأغلب عليه شهوة الرياسة. والخيّر العالم يسوؤه فَقْدُ أحدٍ مِنْ طبقته في المعرفة لأن رغبته في الازدياد و إحياء علمه بالمذاكرة أكثر من رغبته في الرياسة والغلبة.

وقال: ليس يُرسم الرجل عند الناس بالفضل حتى يسمح بكثير من فضائله ولا يحرك الناس عن تحسين ما مدا منه، فحينئذ يُسلَّم له و يزداد من الفضائل أكثر مما سمح به. فأما من حرّك الناس إلى صوابه وجاهدهم على انتحال ما صَدر عنه فإن القلوب تَشْنَؤُهُ ولا تعترف له بموضعه من الفضيلة.

- İnsanların seni sevmesini istiyorsan kalplerindeki yerinden daha aşağıya in ama bunu kimse sezmesin. Çünkü insanların kalpleri vahşidir, kendileriyle mücadele edene, kendilerinden daha doğru olsa bile kolay kolay boyun eğmezler.
- Bir kişiyi affettikten sonra kabahatini yüzüne vurmak onu küçük düşürmek demektir. Şayet bu yapılacaksa suçu bağışlanmadan önce yapılmalıdır.
- İnsanlar üç türlüdür: İyi, kötü ve kişiliksiz. İyi olan kişi sen onu kovduğunda o sana yaklaşmaz, senin hakkında kötü konuşmaz ve şayet önceden iyiliklerin olmuşsa bunları dile getirmekten kaçınmaz. Kötü olan da (kendisini kovduğunda) senden uzak durur ama önceden ne kadar kusurun olmuşsa bunların hepsini bir bir sayıp döker. Hatta yapmadığın şeyleri bile yapmışsın gibi anlatmaktan çekinmez. Şahsiyetsiz ise (kendisini kovsan da) senden uzak durmaz ve kapında yalvarıp durur. Böylesinin sevgisi senin işlerinin yolunda gitmesine bağlıdır. İşlerin ters giderse o zaman sana olan sevgisini de alıp gider.
- Gençliğinde arzu ve öfkesinin hizmetinde olanlar, yaşlılık dönemlerinde sıkıntı çekerler; çünkü bedenleri nefislerinin hazzına gereği gibi hizmet edemez ve nefislerine karşı koyamazlar. Gençliğinde akl-ı selime hizmet edenlerin ise gençlik zamanları sıkıntılı olabilir ama onlar yaşlandıklarında rahat ederler.
- Kılık kıyafetinde zenginlere özenen fakir, midesi şişen adama benzer. Bu adam, mide şişkinliğinden duyduğu acıyı saklar ama insanlar, onun tam kilosunda olduğunu sanırlar.
- İşi bilen bir kralın kötü kimseleri kendisine yaklaştırması seni yanıltmasın. Vücutta kan birikince hacamatçıya ve lağım taştığında lağım temizlikçisine duyulan ihtiyaç gibi o da bunu onlara ihtiyaç duyduğu için yapar. Sonra ihtiyaç kalmayınca yaklaştırdığı bütün bu adamları huzurundan ait oldukları yere def eder. Erdem sahipleri ise krala, hem ihtiyaç içindeyken, hem de diğer zamanlarda yakındır.
- Bir ülkede hâkim ve doktorların gaddar davranması hoşgörülüyorsa o ülke yıkılmaya yüz tutmuş demektir.

وقال: إذا استدعيت المحبة من الناس فانزل دون منزلتك من قلوبهم؛ ولا يكشفنَّ أحدٌ عن ذلك فإن قلوب الناس وحشيةٌ لا تدين لمن كافحها، و إن كان أقعد في الصواب منها.

وقال: تبكيت الرجل بالذنب بعد العفو عنه إزراءٌ بالصنيعة، وإنما يكون قبل هبة الجُرْم له.

وقال: الناس ثلاثة: خيّر وشِرير ومَهِين: فالخيّر هو الذي إذا أقصيته قبض نفسَه عنك ولسانَه من سوء الذكر لك وذَكَر حَسَناً إن كان تقدَّمَ منك. والشرير يقبض نفسَه عنك ويطلق لسانه في ذكر معايبك، وربما تعدَّى إلى التكذيب عليك. والمهين لا يقبض نفسه عنك، ولا يزال متضرعاً بعفوتك؛ ومودّة هذا مقرونة باستقامة أمورك وصلاح أحوالك، فإن انتقلا انتقل عنك بمودّته.

وقال: كلُّ من خَدم في حداثته الشهوة والغضب شقَّ عليه في زمان الشيخوخة ما يلحقه من ضعف بدنه عن خدمة اللذة ونفسه عن المخاصمة؛ ومن خَدم في حداثته الرأي والسلامة شقَّ عليه زمانُ الشبيبة وكان في زمان الشيخوخة مستريحاً حَسَن الحال.

وقال: الفقير إذا تشبّه بالغنيّ في الهيئة كان مثل الوارم الذي توهّم الناسُ أنه سمين وهو يُسِرُّ ما يلقاه من الألم التابع للورم.

وقال: لا يَفْتَتِنْك تقريب الملك الحازم للشِّرار، فإن ذلك إنما يكون عند ضرورته إليهم كما يُضْطَرُّ إلى الحجّام عند تَبَيُّغ الدم وإلى الكَسّاح في فيض الكنيف؛ ثم ينبذ من قربه منهم بعد ارتفاع الحاجة إليه حتى يعودَ إلى محله، وصاحب الفضيلة قريبٌ من قلبه في الحاجة والاستغناء عنه.

وقال: إذا تسمح في الدولة بالجور في القضاة والأطباء فقد أدبَرَتْ و قَرُب انحلالها.

- Uzun süre ayakta kalan devletlerin ilk dönemlerinde yönetimde tavizsiz bir tutum izlenir, hakka-hukuka riayet edilir ve halk Allah'a ve yetki sahiplerine gönüllüce itaat eder. Devlet iyice büyüyüp halkı tamamen güven ve huzura kavuşunca devletin kendilerine sunduğu imkândan bir miktar pay almaya başlarlar. Payları iyice çoğalıp refaha kavuştuklarında devlete destek olmayı bırakıp lüks ve eğlenceye dalarlar ve genç yaştakilerin sultası altına girerler. İşte o zaman devletlerini almak isteyene karşı koyma güçleri kalmaz ve bir başka devletin teşebbüs etmesiyle devlet son bulur. Devletler meyveye benzerler. Meyve henüz hamken sert ve acıdır. Sonra bir miktar olgunlaşıp yenebilecek kıvama gelir. Sonra iyice olgunlaşır. Bu dönem, hem meyvenin tadının çok güzel olduğu, hem de çürüyüp bozulmaya en yakın olduğu dönemdir.
- Kötü insanların nefisleri bozuk yapıdadır. Zira onları kötülüğü örtmeye götürür ve de kötü niyet onları aşağıya çektiği müddetçe güzel tedbir fayda etmez.
- Bir kişi, "rezil olmaktan utanmak" ve "kazanmak için gereken yorgunluğa katlanmak" duygularını kaybedince hırsızlık ve diğer suçları işlemesi kolaylaşır.
- Cimrilerin büyük bir suçu bağışlamaları küçücük bir iyiliği mükâfatlandırmalarından daha kolaydır.
- Ölümü esnasında Eflâtun'a dünya hayatı hakkındaki düşüncesi sorulunca şöyle cevap verdi: "Dünyaya herhangi bir tercih hakkım olmaksızın geldim; hayret içinde bir yaşam sürdüm ve işte şimdi hiç istemediğim hâlde çıkıp gidiyorum. Hayatta bilmediğimi bilmekten gayrı hiçbir şey öğrenmedim."
- Eflâtun, birini ilim talep etmekten geri kaldığı için azarlayınca adam: "Beni bundan haz alıkoydu" diye kendini savundu. Bunun üzerine Eflâtun: "İlimle meşgul olsaydın (başka) hiçbir hazda lezzet bulamazdın." dedi.
- Meleklerin hayrını dilediğin gibi insanlığın erdemine katkısı olan herkesin de hayrını dilemelisin.
- İlim öğrenip istifade etmelisin, can kulağıyla dinlemeli, yaşlanmış olsan ve muallimin senden daha genç olsa bile ilim öğrenmekten geri durmamalısın. Çünkü cahillik, öğrencilikten daha kötüdür.

وقال: الدول الطوال تبدأ بخشونة الطباع واستعمال الحقائق وحُسْن الطاعة لله ولولاة الأمر. فإذا رُفع أعلاها وأمن أهلها أخذوا بنصيبٍ من النعيم الذي يتهيأ لهم. فإذا أغرقوا في خصبها ورفاهة العيش بها شغلوا بالترفه عن النُّصْرة وتحكمت عليهم الأحداث حتى يستعصى أمرهم على أخذ طلبهم فينقضى أمرها بمن حاولها. وهي تشبه الثمرة فإنها في بدئها خشنة الطعم، ثم تُدْرِكُ فيتوسط أمرها، ثم تنضج فتكون مع الاستطابة لها أقرب الثمار إلى الفساد والاستحالة.

وقال: نفوس الأشرار فاسدة الترتيب لأنها تصرف إلى أنه ستر على الإسائة. وليس يفيدها حُسْن الاحتياط بمقدار ما يبخسها سوء الفهم.

وقال: إذا عَدِمَ الرجلُ الحياءَ من الفضيحة والصبر على تعب الاكتساب سَهُل عليه السَّرَق وغيره.

وقال: البخلاء يكون عفوهم عن عظيم الجُرْم أسهل عليهم من المكافأة على صغير الإحسان.

وسئل أفلاطون عند موته عن الدنيا فقال: خرجت إليها مضطراً، وعِشْتُ فيها متحيراً. وها أنا أخرج منها كارهاً، ولم أعلم فيها إلا أنني لا أعلم.

وعاتب أفلاطون بعضَ الناس على تخلُّفه عن طلب العلم فقال: شغلتنى عن ذلك اللذةُ. فقال: لو اشتغلتَ بالعلم ما وجدتَ لِلذة لذةً.

وقال: ينبغي أن تسلّم على من يفيد الفضيلة الإنسانية كما تُسَلِّم على الملائكة.

وقال: ينبغي أن تتعلّم وتستفيد وتسمع ولا تحتشم ولو بلغت مدى الشيخوخة وكان المعلّم لك السنّ، فإن الجهل أقبح من التعليم.

- İnsanî erdemleri öğrenmekte sayısız yarar vardır.
- Bilgelikten faydalanmak şöyle olur: Kişi, zatında insanı kemâle erdiren nitelikleri haiz olur; yani insana has erdemleri kuşanır. Fiillerinde ve konuşmalarında ise insanlığın hayrına olan işlere yönelir. İçi sağlam ve samimi olur, dışı ise gerek sanatında, gerek ilminde insanlar arasında becerisiyle, kanaat ve iffetiyle, hayırlı ve erdem sahibi kimselere eşlik etmesiyle bilinir. Kimse ne söz, ne de davranış konusunda kendisine herhangi bir itiraz yöneltmesin diye iddiasını misallerle ve beğenilen sözlerle ispata çalışır.
- Bilgeliğin faydalarından biri de bilgenin kesin bir şekilde kurtuluşa erip korkudan emin olduğunu bilmesidir. Bilgenin bu hâli şuna benzer: Bir deniz yolculuğunda gemi parçalanmış ve içlerinden biri karaya çıkmış; oturup parçalanan gemide yanındakilerin dalgalarla nasıl boğuştuğunu izlemektedir. İşte bir bilge de, bir yandan kendi kurtuluşuna sevinirken diğer yandan da geriye kalan insanların kötülükler içinde çırpınıp durmasına üzülüp acı duyar.
- Eflâtun'a: "Bilge ve âlimlerin emirlerine layık-ı vech ile sarılanlar kimlerdir?" diye sorulunca: "Onların söylediklerini en iyi kavrayan, danışmaya en çok istekli olan, saygı duyulacak şeyleri en iyi bilen ve bir şeyin doğruluğundan şüphe ettiklerinde üzerinde düşünüp sınayıncaya kadar en çok çekinceli davrananlardır." diye cevap verdi.
- Eflâtun'a: "Bir iş yaparken insanların en cahilce davrananı kimdir?" diye sorulunca: "Kendi görüşünü en çok beğenen ve sadece kendi düşüncesiyle yetinip başkalarının düşünce ve görüşlerini umursamayan, nefsine karşı çıkmayı büsbütün terk edip hüsn-ü zannına dayanarak her işe kolayca atlayan kişidir." cevabını verdi.
- "İyi kavrayış ve keskin zekâ neyden kaynaklanır?" diye sorulunca Eflâtun: "Temiz yaratılıştan ve bilgelerin sohbetinde bulunmaktan kaynaklanır." cevabını verdi.
- "Bilgi bakımından insanların en yararlısı kimdir?" diye sorulunca Eflâtun: "Bilginin bitmez tükenmez olanını elde etmeye çalışan kişidir." dedi.

وقال: تعلم الفضيلة الإنسانية هو الفائدة المربحة.

وقال: الانتفاع بالحكمة أن يصير الإنسان: أما في ذاته فمستكملٌ بالكمال الإنساني أعني أن يكون متلحفاً بالفضيلة الإنسانية، فأما في أفعاله ومخاطباته فينحو نحو الخيرات الإنسانية فيكون باطنه صحيحاً خالصاً لله عز وجل و ظاهِرُه اشتهاره في الناس بالحذق في صناعته والعلم والقنوع والعفاف ومصاحبة الأخيار والأفاضل وإقامة الحجج بالأمثلة والإضمار والأقاويل المُرْتضاة كيما لا يجد أحدٌ من الناس عليه حجةً في قولٍ ولا في عمل.

وقال: من فوائد الحكمة أن يعلم الحكيم علماً يقيناً أنه قد نجا وتخلص وأمن خوفه، بمنزلة من كسرت به السفينة فوقع إلى البرّ، فجلس ينظر مَنْ كُسِر معه في البحر كيف تتلاطم به الأمواج، فيعظم سروره بخلاصه وتعظم شفقته ورحمته لمن بقي من الناس في الشرور متردداً.

وقيل له: مَنْ أَتْقَنُ الناس لأمور الحكماء والعلماء وأشدُّهم لها تعصُّباً؟ فقال: أفهمهم لرأيه، وأرغبهم في المشورة، وأعلمهم بالحُرَم، وأَوْقَفُهم عند الشُّبْهة حتى يمكنه طريق النظر والامتحان.

وقيل له: مَنْ أجهل الناس في فعله؟ قال: أعجبهم برأيه وأقنعهم بتدبيره دون رأى غيره وترك مخالفة نفسه، والمقتحم في الأمور بحُسْن ظنّه.

وقيل له: مِمَّ ذكاء الفهم والذهن؟ فقال: من الطبيعة الصافية و مُدارسة الحكماء.

وقيل له: مَنْ أنفع الناس علماً؟ فقال: من رغب فيما لا يفنى من العلم.

"Peki, ilmi en geniş olan kimdir?" diye soruldu. Eflâtun: "Öfkesini sabırla dize getiren ve nefsinin arzu ettiği şeylerde hevâ ve hevesine karşı mücadele edendir" dedi.

- Eflâtun'a: "Kusurlardan ve çirkin işlerden kim kurtulur?" diye sorulunca: "Aklına güvenen, ihtiyatı başyardımcı, öğütleri kendine rehber kılan; sabrı komutan, takvaya sarılmayı en büyük destek bilen; Allah korkusunu sohbet arkadaşı edinen ve ölümü hatırlamayı da sırdaş kılan kişi" diye cevap verdi.

وقيل له: فمن أوسعهم علماً؟ فقال: من قمع بالصبر غضبَه وجاهد هواه فيما تدعو إليه نفسه.

وقيل لهِ: فمن سَلِم من العيوب وقبيح الأفعال؟ فقال: مَنْ جعل عقله أمينه، وحَذره وزيره، والمواعظ زمامه، والصبر قائده، والاعتصام بالتوقى ظهيره، وخوف الله جليسه، وذكر الموت أنيسه.

[13]

ARİSTOTELES'İN HABERLERİ

Aristoteles [Ἀριστοτέλης] kelimesi Yunancada "Üstün Yetkinlik" anlamına gelir. Babasının adı "büyük mücadeleci" anlamına gelen Nikomakhos olup tıp ilminde uzmandı. Trakya bölgesinin Khalkis yarımadasında yer alan Stageria şehrinde dünyaya gelmiştir. Annesinin adı Phaistias idi. Babası Nikomakhos, İskender'in babası (III.) Amüntas'ın özel doktoruydu. Aristoteles'in soyu, hem babası hem de annesi tarafından eski Yunan'da şerefli bir soy olan Asklepios'a kadar uzanır.

Babası seksenli yaşlara varınca onu bilgeler diyarı olarak bilinen Atina'ya götürmüş ve Lykeion [Λύκειον] adındaki bölgeye (Lise) yerleşerek onun orada şairler, belâgatçiler ve gramercilerle temas kurmasını sağlamıştır. Aristoteles dokuz yıl onlardan ilim öğrenmeye devam etmiştir. Onlar, herkesin ihtiyaç duyduğu bir ilim olduğu için okuttukları bu ilme, yani dilbilimine "okyanus" adını veriyorlardı. Zira dilbilim bütün hikmetleri, erdemleri ve her tür ilmin tahsil edildiği beyanı elde etme aracıdır.

Ne var ki Prodikos [Προδικος] ve Protagoras [Πρωταγορας] gibi kimi bilgeler, belâgatçilerin, dilbilimcilerin ve gramercilerin meşgul olduğu bu ilmi küçük görerek onunla iştigal edenleri kötülemişler ve hikmetin hiçbir dalında onların ilmine ihtiyaç duyulmayacağını savunmuşlardır. Çünkü onlara göre gramerciler küçük çocukların hocasıdır; şairlerin işi yalan dolandır; retorik ile meşgul olanlar ise birer düzenbaz, kayırmacı ve riyakârdır.

Aristoteles bunu fark edince gramerciler, belâgatçiler ve şairleri savunarak şöyle demiştir: "Felsefe bu ilimlerden müstağni kalamaz. Çünkü dil/mantık felsefî ilimler için bir araçtır."

Bu konudaki sözlerinden biri de şudur:

"İnsanı hayvandan ayıran nitelik, konuşma yetisidir. Dolayısıyla insan olmaya en layık kişi, en etkili konuşan, içindekini en doğru biçimde ifade edebilen, maksadı ifade etmek için en yerinde, en kısa ve en tatlı kelimeleri seçebilen kişidir. Felsefe en üstün şey olduğuna göre

[١٣]

أخبار أرسطوطاليس

هو أرسطوتاليس. ومعناه في لغة اليونانيين: «الكمال الفاضل». واسم أبيه نيقوماخس ومعناه: «مجادلٌ قاهر» وكان رجلاً ماهراً في علم الطب، فَولِد له أرسطوتاليس هذا في مدينة تسمى اسطاغيرا من البلاد المسماة خلقيدقى من اعمال تراكيس. وكان اسم أمه أفسطيا. وكان أبوه نيقوماخس طبيب أمنطس والدفيلبس والد الإسكندر. وكان يرجع بنسبه من نيقوماخس إلى اسقلبيوس، وهو النسب الفاضل في اليونانيين. وأصل أمه أيضاً يرجع في النسب إلى اسقلبيوس.

ولما بلغ ثمانى سنين حمله أبوه إلى بلاد آثينية وهي المعروفة ببلاد الحكماء. وأقام في لوقين منها. فضمه أبوه إلى الشعراء والبلغاء والنحويين. فأقام متعلماً منهم تسع سنين. وكان اسم هذا العلم عندهم «المحيط» أعنى علم اللسان، لحاجة جميع الناس إليه لأنه الأداة والمراقى إلى كل حكمة وفضيلة والبيان الذي يتحصل به كل علم.

وإن قوماً من الحكماء أزرَوْا بعلم البلغاء واللغويين والنحويين وعنّفوا المتشاغلين به: منهم أفيقورس وفوثيغورس وزعموا أنه لا يحتاج إلى علمهم في شيء من الحكمة، لأن النحويين معلمو الصبيان، والشعراء أصحاب أباطيل وكذب، والبلغاء أصحاب تمحل ومحاباة ومراء.

فلما بلغ أرسطوطاليس ذلك أدركته الحفيظة لهم، فناضل عن النحويين والبلغاء والشعراء واحتج عنهم وقال:

إنه لا غِنَى للحكمة عن علمهم، لأن المنطق أداةٌ لعلمهم.

وقال:

إن فضل الإنسان على البهائم بالمنطق، فأحقهم بالإنْسِيَّة أبلغهم في منطقه وأوصلهم إلى عبارة ذات نفسه وأوضعهم لمنطقه في موضعه وأحسنهم اختياراً لأوجزه وأعذبه. ولأن الحكمة أشرف الأشياء

onun sağlam, açık ve kısa olan, kusurdan ve yanlış anlaşılmaktan uzak, maksadı ifadede yetersiz kalmayan ve kulağı tırmalamayan kelimelerle ifade edilmesi gerekir. Çünkü böyle olmayan sözler, felsefenin nurunu giderir, ihtiyaca kâfi gelmez, dinleyicilerin kafasını karıştırır, anlamları bozar ve şüpheye yol açar."

Aristoteles şiir, gramer ve belâgat ilimlerini eksiksiz biçimde öğrenince ahlâk, siyaset, fizik, matematik ve metafizik bilimlerine ilgi duymaya başladı ve henüz on yedi yaşında iken Eflâtun'a giderek onun öğrencisi oldu. Eflâtun'un okulu, bilgeler diyarı Atina'daydı ve 'Akademi' adını taşıyordu. Eflâtun'dan yirmi yıl boyunca hikmet/felsefe öğrenmiş ve dersleri bizzat Eflâtun'dan dinlemiştir. Eflâtun, değer verdiği bu öğrencisine ayrıcalıklı davranır, diğer öğrencilerini Ksenokrates'e yönlendirirken onunla bizzat kendisi ilgilenirdi.

Eflâtun'un ders halkasına oturanlar ondan konuşmaya başlamasını isteyince "İnsanlar gelinceye kadar bekleyelim" derdi. Aristoteles gelince de "Artık konuşabiliriz; insanlar geldi" derdi.

Onun bu sözü şöyle de nakledilmiştir: "Akıl gelinceye kadar bekleyelim" derdi. Aristoteles gelince de "Akıl geldi, artık konuşabiliriz" derdi.

Eflâtun, Sicilya'ya ikinci yolculuğa çıkışında Akademi'de yerine Aristoteles'i bırakmıştır. Eflâtun'un ölümünden sonra Aristoteles Atina'daki Lyceios adında bir yere giderek orada meşşailere ait bir felsefe okulu açmıştır. Eflâtun, nefsin felsefe ile eğitilmesi gibi, bedenin de normal bir yürüyüşle eğitilmesi ve böylelikle fazlalıklardan kurtulması gerektiğini; bu yolla hem nefsin, hem de bedenin eğitilmiş olacağını savunurdu. Aristoteles ve Ksenokrates'ten önce bunu uygulamaya ilkin o koymuştur. Sonrasında Aristoteles ve Ksenokrates de öğrencilerine felsefe derslerini yürüyüş esnasında anlatmayı sürdürdüler. Bundan dolayı onlara ve onların izinden gidenlere meşşâî filozoflar denilmiştir.

Ksenokrates ise Eflâtun'un felsefesini öğretmek için Akademi'de kalmıştır.

فينبغى أن تكون العبارة عنها بأحكم المنطق وأفصح اللّهجة وأوجز اللفظ الأبعد عن الدخَل والزلل وسماجة المنطق وقبح اللكنة والعىّ، فإن ذلك يذهب بنور الحكمة ويقطع عن الأداء ويقصر عن الحاجة ويُلَبِّس على المستمع ويفسد المعاني ويورث الشبهة.

٥ فلما استكمل علم الشعراء والنحويين والبلغاء واستوعبه قَصَد إلى العلوم الأخلاقية والسياسية والطبيعية والتعليمية والإلٰهية؛ وانقطع إلى أفلاطون وصار تلميذاً له ومتعلماً منه وله يومئذ سبع عشرة سنة، وذلك في موضع يسمى أقاذيميا من آثينية بلد الحكماء. وأقام يتعلم من أفلاطون حكمته عشرين سنةً. وكان يتعلم العلم من أفلاطون بالسماع مِنْ فيه ولم يكن يَكِلُه ١٠ إلى تعليم اكسانوقراطيس تلميذه كما كان يفعل بغيره لجلالته في نفسه.

وكان أفلاطون يجلس فيُسْتَدعٰى منه الكلامُ فيقول: حتى يحضر الناس! فإذا جاء أرسطوطاليس قال: تكلموا فقد حضر الناس!

وربما قال: حتى يحضر العقل. فإذا حضر أرسطوطاليس قال: تكلموا فقد حضر العقل.

١٥ ولما غاب أفلاطون إلى سيقيليا الغيبة الثانية، استخلف أرسطوطاليس على دار التعليم بالمدينة المسماة أقاذيميا. فلما هَلَك أفلاطون خرج أرسطو إلى موضع بآثينية يسمى «لوقيون» فاتخذ هناك داراً لتعليم الحكمة المنسوبة إلى المشّائين. وكان مِنْ رأي أفلاطون الرياضة للبدن بالسعي المعتدل لتحليل الفضول عنه كرياضة النفس بالحكمة لتجتمع الخلتان في رياضة ٢٠ النفس والبدن. وتقدم في ذلك إلى أرسطوطاليس واكسانوقراطيس وكان يعلمان الحكمة للتلاميذ وكلهم مُشاةٌ فَلُقِّبا ومَنْ تبعهما بالمشّائين.

وبقى اكسانوقراطيس «بأقاذيميا» ليعلم بها علم أفلاطون.

Aristoteles, mantığa ve felsefenin diğer dallarına dair bütün eserlerini, taşındığı ve 'Lyceios' adını taşıyan bu yeni okulunda kaleme almıştır. O dönemlerde Aristoteles'in felsefesi ve eserleri "hakikatin çağrısına kulak verme ilmi" adıyla anılıyordu.

Eflâtun'un ölümünden sonra Aristoteles, Atarneus [Ἀταρνεύς] Beyi Hermias'ın (daveti üzerine) onun yanına gitti. O öldükten sonra Atina'ya geri döndü. Bu kez de Philip'in daveti üzerine Makedonya'ya gitti ve İskender Asya ülkelerine olan yolculuğuna kadar orada ona felsefe hocalığı yaptı. İskender Asya'ya gidince Aristoteles Makedonya'da yerine Kallistenes'i [Καλλιςθένης] bırakarak Atina'ya geri döndü ve on yıl Lise'de felsefe öğretmeye devam etti. Atina'nın din adamlarından Eurumedon [Εὐρυμεδων] adında biri, Aristoteles'e olan eski düşmanlığı ve kıskançlığından, felsefî görüşlerine karşı çıkıp onu eleştirerek onun o dönemde kutsal kabul edilip tapınılan putlara tapmadığını iddia etti. Aristoteles, başına gelecekleri anlayınca daha önce Sokrates'i zehirleyerek öldürdükleri gibi kendisini de öldürmelerinden çekinerek derhal Atina'dan kaçarak doğum yeri olan Khalkis'e yerleşti ve Eğriboz Adası'ndaki gelgit hareketlerini inceledi. Orada öldü ve orada defnedildi. Öldüğünde altmış sekiz yaşındaydı.

Philip öldükten sonra oğlu İskender tahta geçince ve diğer milletlerle savaşmak için Makedonya'dan ayrılıp Asya'ya gidince Aristoteles kralların işleriyle ilgilenmeyi bırakarak bahsettiğimiz öğrenim meselesini hayata geçirdi ve bundan böyle hayatını zayıflara yardım etmek, dul kadınları evlendirmek, yetimlerin bakımını üstlenmek, fakir fukaraya sadaka vermek, şehirlerde halkın yararlanacağı hizmetlerde bulunmak ve -her kim olursa olsun ve herhangi ilim dalını öğrenmek isterse istesin- ilim ve edep isteklilerine yol göstermek gibi hayır işlerine adadı ve Stageria şehrini baştan aşağı yeniledi. Stageria halkının uyacağı hukuk kurallarını da Aristoteles koydu.

Aristoteles'in halk arasında büyük bir saygınlığı vardı, krallardan daha çok hürmet ve saygı görürdü. Aristoteles ölünce, halk onu bakırdan yapılmış bir tabuta koyup "Aristotelesî" adıyla bilinen yere defnettiler. Burası onlar için bir toplanma yeri olmuştu. Aristoteles'in kabrini ziyaret ederek rahatlıyorlar ve önemli işlerinde birbirlerine fikir danışmak için burada toplanıyorlardı.

فكان جميع حكمة أرسطوطاليس وما وضع من الكتب في المنطق وغيره من الحكمة في الحكمة في الموضع الذي انتقل إليه الذي يسمى «لوقيون» واستودعها هنك. وكانت حكمته وكتبه تسمى في ذلك الحين «علم إجابة الحق وسماعه».

وبعد ما توفى أفلاطون سار أرسطاطاليس إلى إِرْمِيسَ الخادم بأترنيوس. ولما مات هذا الخادم رجع إلى أثينس. فأرسل إليه فيلبس فصار إليه إلى ماقذونيا فلبث بها يُعَلم الحكمة إلى أن سار الإسكندر إلى بلاد آسيا فاستخلف أرسطاطاليس في ماقذونيا قلسثانس ؛ ورجع إلى بلاد آثينية وأقام في لوقيون عشر سنين يعلّم. وقام عليه رجل من الكمريين اسمه أوروماذن وشنع عليه بالطعن في مذهبه وأنه لا يسجد للأصنام التي كانت تُعْبَد في ذلك الدهر ولا يعظّمها، بسببِ الحسد له وضغنٍ قديم كان في نفسه عليه. فلما أحسّ بذلك شخص عن آثينية إلى بلاده وهي خلقيدقى خوفاً من أن يفعلوا به كما فعلوا بسقراط الزاهد من قبل وقَتْلهم له بالسمّ. وأتى هذا الموضع الذي ذكرناه لينظر إلى مدّ بحيرة أوريفوس التي بأيبيو وحرزها وأن يضع في ذلك كتاباً فأدركه الموتُ هناك فتوفى بها ودُفِن فيها، وكان له حينئذ ثمان وستون سنة.

ولما أن مات فيلبس ومَلَكَ الإسكندر ابنُه بعده، وشَخَص عن ماقذونيا لمحاربة الأمم، وحاز بلاد آسيا صار أرسطاطاليس إلى التبتُّل والتخلى مما كان فيه من الاتصال بأمور الملوك فهيّأ موضع التعليم الذي ذكرناه، وأقبل على العناية بمصالح الناس ورِفْد الضعفاء وتزويج الأيامٰى وعول اليتامى ورفد الملتمسين للعلم والتأدُّب: مَن كانوا وأي نوع من الأدب والعلم طلبوا ومعونتهم على ذلك والصدقات على الفقراء وإقامة المصالح في المدن، وجدّد بناء مدينة اسطاغيرا وكان هو الذي وضع سُنَن أهل اسطاغيرا لهم.

وكان جليل القدر في الناس؛ وكانت له من الملوك كرامات عظيمة ومنزلة رفيعة. ولما مات صيّروه في إناء من نحاس ودفنوها بالموضع المعروف بالأرسطاطاليسى مجمعاً لهم يجتمعون فيه للمشاورة في جلائل الأمور وما يحزبهم؛ ويستريحون إلى قبره ويسكنون إلى عظامه.

Bilim ve felsefe hakkında herhangi bir konunun içinden çıkamadıkları zaman buraya gelip kabrin yanı başında otururlar ve sorunlarını çözünceye dek aralarında tartışırlardı. Aristoteles'in kemiklerinin bulunduğu bu yeri ziyaret etmenin akıllarını açtığına, düşüncelerini sağlamlaştırdığına ve zihinlerini keskinleştirdiğine inanırlardı. Ziyaretlerinin bir başka sebebi de ölümünden sonra ona duydukları saygı, ayrılığının verdiği acı ve bir hikmet pınarı olan böyle büyük bir şahsiyeti kaybettikleri için duydukları üzüntüydü.

Aristoteles'in krallar ve prensler de dahil pek çok öğrencisi vardı. Soylulardan ilim ve hikmeti ile parlayıp meşhur olan şu kişiler Aristoteles'in öğrencilerinden birkaçıdır: Teofrastus, Eudemos, Kral İskender, Armios (?), Eshilos [Αἰσχύλος] (?).

Aristoteles öldükten sonra tasnif ettiği felsefesini öğretmek üzere teyze oğlu Teofrastus, iki yardımcısı Arminious (?) ve Eshilos (?) ile birlikte onun halefi olmuş ve bunlar mantık ve felsefeye dair pek çok eser yazmışlardır.

Aristoteles'in, küçük Nikomakhos adında bir erkek çocuğu ve bir de kız çocuğu olmuş, ayrıca büyük bir servet ve pek çok köle ve cariye miras bırakmıştır. Vasiyetini yerine getirmek üzere Antipatros [Αντίπατρος] başkanlığında birkaç kişiyi görevlendirmiştir. Teofrastus'u da vasiyeti uygulayacaklar arasına dahil olması konusunda özgür bırakmıştır.

Aristoteles yaklaşık yüz eser yazmıştır. Bizim hakkında hiçbir şey bilmediğimiz başka eserlerinin olduğu da söylenir. Günümüzde Aristoteles'in yaklaşık yirmi eseri mevcuttur. Bunların sekizi mantığa dairdir. *Mantık* haricindeki bazı eserleri şunlardır: *Kitâbu'l-Ahlâk*, *Politika*, "*Esolocya*" olarak bilinen -ki "ilâhî söz" anlamındadır-büyük bir *Metafizik* kitabı, *Mekanik* kitabı. Bunun dışında bazı risaleleri de vardır. Pek çok eserinin ise sadece isimleri ulaşmıştır.

Eflâtun onu ortaya koyduğu felsefe ve yazdığı eserler yüzünden azarlayınca özür beyan ederek şu cevabı vermiştir:

وإذا صعب عليهم شيء من فنون العلم والحكمة أتوا ذلك الموضع وجلسوا إليه ثم تناظروا فيما بينهم حتى ينشطوا لحلّ ما أشكل عليهم ويصحّ لهم ما شجر بينهم. وكانوا يرون أن مَجِيئَهُمْ إلى الموضع الذي فيه عظام أرسطاطاليس يذكي عقولهم ويصح فكرهم ويُلَطَّف أَذهانهم؛ وأيضاً تعظيما له بعد موته وأسفاً على فراقه وحُزْناً لأجل الفجيعة به وما فقدوه من ينابيع الحكمة.

وكان كثير التلاميذ من الملوك وأبناء الملوك وغيرهم: منهم ثاوفرسطس وأوذيموس والكسندروس الملك وارميوس واسخولوس وغير هم من الأفاضل المشهورين بالعلم المبرزين في العلم والحكمة المعروفين بشرف النسب.

وقام من بعده ليعلم حكمته التي صنفها وجلس على كرسيّه وورث مرتبته ابنُ خالته ثاوفرسطس ومعه رجلان يعينانه على ذلك ويؤازرانه ويسمى أحدهما ارمينوس،والآخر اسخولوس، وصنّفوا كتباً في المنطق والحكمة.

وخَلَّف من الولد ابناً يقال له نيقوماخس صغيراً وابنة صغيرة. وخلَّف مالاً كثيراً وعبيداً وإماءً كثيرة وغير ذلك. وجَعَل وصيَّه أنطيبطرس وجماعةً معه من أصحابه يعينونه. وخيّر ثاوفرسطس في المشاركة في الوصيّة والتدبير معهم إن سَهُل ذلك عليهم.

وصنّف كتباً كثيرة نحو مائة كتاب، وذكروا أنه صنف غير هذه المائة كتباً أخرى منها ما وقفنا عليه، وهي اليوم موجودةٌ بأيدي الناس نحو عشرين كتاباً: ثمانية هي الكتب المنطقية، وكتاب الأخلاق، وكتاب سياسة المدينة، وكتاب كبير فيما بعد الطبيعيات يعرف بثاؤلوغيا ومعناه «القول الإلٰهي»، وكتاب حيل الهندسة؛ ومنها رسائل وعهود؛ ومنها ما انتهى إلينا أسماؤها ولم نقف عليها وهي عدد كثير.

وعذله أفلاطون على ما أظهره من الحكمة وصنّفه من الكتب فأجابه معتذراً:

"Felsefenin çocukları ve mirasçılarının felsefeyi kirletmesi yakışık almaz; felsefeye düşman olan ve kayıtsız kalanlar ise onda olanı bilmedikleri, ona sırt çevirdikleri ve zorluğu sebebiyle ondan ürküp kaçtıkları için asla ona ulaşamazlar. Ben bu hikmeti/felsefeyi -başkasının ulaşmasına imkân vermekle birlikte- akılsızların onun duvarına tırmanmaması, cahillerin ulaşamaması ve bedbahtların elde edememesi için- sapasağlam bir koruma altına aldım ve onu öyle bir düzenledim ki filozoflar ondan yana rahattır, yalancı ve inkârcılar ise asla ondan faydalanamazlar."

Aristoteles beyaz tenli, ön saçları biraz dökülmüş, boylu poslu, kalın kemikli, küçük gözlü, gür sakallı, şehla bakışlı, ince burunlu, ağzı küçük ve geniş göğüslü biriydi. Tek başına iken hızlı adımlarla, öğrencileriyle birlikteyken yavaş yavaş yürürdü. Durmak dinlenmek bilmeden kitapları inceler, kuracağı her cümlede biraz durur, soru sorulduğunda cevap vermeden önce başını öne eğip düşünürdü. Gündüz vakitleri kırlarda ve ırmak kıyılarında gezerdi. Şarkı dinlemeyi, matematik ve cedel bilenlerle tartışmayı severdi. Birinin ona bir husumeti olduğunda ona karşı bile adaletten taviz vermez, doğru ve yanlış yaptığı noktaları kabullenirdi. Giyim kuşamında, yeme-içmesinde, evlenmesinde ve diğer bütün tavır ve hareketlerinde orta yolu tutardı. Elinde daima yıldızları ve saatleri hesaplayan bir alet taşırdı.

Altmış sekiz yaşında ölmüştür.

Aristoteles'in Hikmetli Sözleri ve Âdâbı

- Yüce Allah'a şükretmek bir yükümlülüktür. Noksanlıklardan münezzeh olan O'nun bütün varlıklara ihsânı boldur; büyüklük O'nun katındandır. Ona hamd ü sena ediyorum. O benim tek sığınağımdır. Küçük-büyük bütün işlerimde O'ndan yardım diliyorum. O'na, ihsânının farkında olan ve nimetlerini saymakla bitiremeyen kulların şükrettiği gibi; "O birdir, O'nun başlangıcı yoktur ve hükümranlığının sonu gelmez" sözleriyle şükrediyorum. O ki bütün varlıkları yoktan var etti; öncüleri (mütekaddimât) olmaksızın onlara varlık verdi. İlk ilkeleri dilediği gibi yarattı ve küllî tabiatları da bu akıllardan dilediği gibi var etti.

İskender'in aktardığına göre Aristoteles şöyle demiştir:

«أما أبناء الحكمة وورثتها فلن ينبغي أن ينجسوها؛ وأما أعداؤها والزاهدون فيها فلن يصلوا إليها لجهلهم بما فيها ورغبتهم عنها ونفارهم منها لعسرها عليهم. وقد حَصَّنْتُ هذه الحكمة – مع إباحتي إياها – تحصيناً منيعاً لئلا يتسوَّرها السفهاء ولا يصل إليها الجهلاء ولا يتناولها الأشقياء. ونظمتها نظما لا يعبأ به الحكماء ولا ينتفع به الجَحَدة الكَذَبة».

وكان أرسطوطاليس أبيض أجلحَ قليلاً، حَسَن القامة، عظيم العظام، صغير العينين، كث اللحية، أشهل العينين، أقنى الأنف، صغير الفم، عريض الصدر، يسرع في مشيته إذا خلا، ويبطىء إذا كان معه أصحابه؛ ناظراً في الكتب دائماً لا يهدأ ويقف عند كل كلمةٍ ويطيل الإطراق عند السؤال، قليل الجواب، ينتقل في أوقات النهار نحو الفيافي ونحو الأنهار؛ محبٌّ لاستماع الألحان وللاجتماع بأهل الرياضات وأصحاب الجدل، مُنْصِفٌ من نفسه إذا خُصِم، معترف بموضع الإصابة والخطأ، معتدلٌ في الملابس والمآكل والمشارب والمناكح والحركات؛ بيده آلة النجوم والساعات.

مات وله ثمانٍ وستون سنة.

حكمه وآدابه

الشكر واجبٌ لله تعٰلى، والمنُّ له سبحانه على البريَّة، والطول من عنده! إياه أحمد وهو ملجأى، وبه أستعين على المهم في كبير أمرى وصغيره. وشكرى له شكر مَنْ يعرف مِنَنه عليه ولا يحصى نعمه لديه ومَنْ يقول: إنه واحدٌ لا أوّل له ولا زوال لملكه. أنشأ الخليقة لا من موجودات، وأحدثها لا من متقدمات. خلق الرءوس الأوائل كيف شاء، وبرأ الطبائع الكلية من تلك الرءوس على ما شاء.

وقال على لسان الإسكندر:

- Mahlûkâtı eksiksiz biçimde yaratıp onları düzene koyan, değişmez bir zînet ile süsleyip en güzel fıtrat üzere var eden Allah'a hamd olsun. Öncekiler O'na kulluk ettiler, meşhur hükümdarlar O'na yöneldi, âlim bilgeler O'na işaret etti. Hükümdarlar hangi nitelikleri ile övülürler (veya) yerilmezler ise İskender de o nitelikleriyle övgüyü hak etmiştir ve bu hâliyle de iftihar eder. Çünkü onun koyduğu kurallar (ferâiz) yürürlüktedir ve davası herkesin gözü önündedir. O, zühde sarılmayı ve hikmeti araştırmayı emreder; hayra destek çıkıp onu kâim kılanı, zulmü kaldırıp zalimleri mahkûm edeni, muhtemel zulümlere de fırsat vermeyeni başkalarına tercih eder; yardımlaşmayı emreder, güzel ahlâka davet eder, hayâsızlığı ve aşırı şehveti kınar ve nefsi ıslah etmeyi emreder; çünkü o maddeden değil, sûrettendir.
- Mahlûkâtı dilediği gibi kısımlara ayıran Allah'a ham dolsun. O, her şeyi istediği gibi yapmakta tektir. Semâdaki cisimlere daimî hareket vermiştir. O, bu konuda hiçbir şeyle kıyaslanmayacak bir güce sahiptir. Evrende her ne varsa niteliklerini ortaya çıkarmak için yıldızlara hareket vermiş; değişiklik ve hâlden hâle geçişi bir düzene koymuştur. Her şey O'nun elinde ve O'nun katındandır. O'nun sabit kıldığı şeyde bir eksiklik; ayırdığı şeyde de devamlılık yoktur.
- Hiçbir nitelik ve mahiyet yokken var olan; her türlü mekândan, sınırlardan ve vasıflardan (mevsûfât) münezzeh olan Allah'a hamd olsun. O ki, vasıf taşıyan her şey O'nunla inşa olmuş, aynı cinsten bütün varlıklar O'nunla yeniden inşa edilmiştir (ü'îde). O, tevhidiyle ve kudretinin tekliği ile varlıkların iştirakini ve inşa ettiği varlıkların uyumunu ortaya çıkardı; engin kuvvet ve kudretiyle insanların birbirinden farklı olmalarını sağladı. O'nun kudretinin bir benzeri yoktur; kuvvetiyle boy ölçüşecek bir kuvvet de yoktur. Hükümranlığına bir son ve rubûbiyyetine bir zeval yoktur. (Tekvinî) emrine karşı koyabilen de yoktur. Varlığı sağlam bir şekilde yaratmış ve en güzel vasıflarla donatmıştır. Bâki kalmasını dilediği şey bâki kalır; fenâ bulmasını dilediği şey de fani olur. Varlığın zaman içinde geçip gitmesi O'nun kuvvetinin delilidir; hâlden hâle geçmesi ise kudretinin delilidir. Hiçbir övgü, onu olduğu gibi vasfetmeye yetmez; bütün kıyaslar/akıl yürütmeler O'nun celâlinin gölgesinde kalır. O, vehimlerin tasavvur ettiğinden başka; her türlü övgüden daha yücedir. O, nasıl övülmesi gerekiyorsa biz, O'nu öyle överiz.

الحمد لله الذي سوّى الخليقة ونضدها وحلاّها حلية لا تتغيّر، وفطرها على أهنأ الفِطَر. إياه عبد الأولون، وإليه قَصَدَ الملوك المشهورون وأشار الحكماء العالمون؛ وبالذي مُدِحَ الملوكُ غير معيبين يمدح الإسكندر وبه يفتخر: لأن فرائضه قائمة ودعواه ظاهرة. يأمر بلزوم الزهد البحث عن الحكمة؛ ويؤثر من أعان على الخير وقام به ورفع الجور وحكم على أهله ودفع الجور وأخذ الحكم على تأويله ويأمر بالمواساة ويدعو إلى الأخلاق الجميلة، ويعيب القحة والشهوة المفرطة، ويأمر بإصلاح أمر النفس لأنها من الصورة لا من الهيولى.

وقال: الحمد لله الذي قسم البريّة كيف شاء فانفرد بكل ما فعله كما أحبَّ، وجعل ما في السماء دائم الحركة وثبت له في ذلك القوة التي لا يقاسُ إليها شيء، وجعل حركة الكواكب لإظهار كيفيات ما في العالم، وصيّر التغيُّر والانقلاب على حالة واحدةٍ وقوم بعضاً من بعض، وأحالَ بعضاً إلى بعض، فكلٌّ بيده ومِنْ عنده، لا نَقْص لما أثبته، ولا دوام لما فرّقه.

وقال: الحمد لله الذي سبق الكيفية والماهية، وتعالى عن جميع الأَيْنِيَّات والمحدودات والموصوفات. فأنشىء به كل موصوف وأعيد كل المتجانسات. الذي أظهر اشتراك الأشياء واتفاق ما أنشأ بتوحيده وانفراد قدرته، وأثبت اختلاف البريّة بقوته وسَعَة قدرته، لا مثالَ لقدرته، ولا قرين لقوته ولا أمَد لملكه ولا زوالَ لربوبيته ولا معاند لأمره ولا خلل في خلقه. أحكم البريّة، وزيّن بأجمل الأمور الخلقة: فما شاء يَبْقىٰ بقى، وما شاء أن يفنى فنى. فمُضِيُّ الأشياء دالٌّ على قوّته، وانقلابها دالٌّ على قدرته. فكل المدح دونه، وكل القياسات منحطة عن جلاله. ارتفع عن التوهم، وعلا على كلّ ممدوح؛ فله الحمدُ كما هو أهله.

- Kullarını takatlerinin altında (kolay) şeylerle sınayan ve onlara yararlarına olan şeyleri emreden Allah'a hamd olsun. O ki nimetleriyle ve rahmetiyle insanlara ihsânda bulunmuş ve hiç hak etmedikleri hâlde onlardan musibeti defetmiştir. Hamd olsun o Allah'a ki beni kendisine şükreden, lütuf ve ihsânını bilenlerden eyledi. O Allah ki marifet ve aklı hükümran kıldı; cehalet ve inadı (mu'ânede) ise alçalttı. Yalnızca O'na kulluk eder, O'na şükrederim. O'ndan yardım diler ve O'na tevekkül ederim. Böylece esenliğe kavuşmayı ve muvaffak olmayı ümit ederim.
- İyiliği emreden kişi, emri kabul edenden; öğrenci, öğretmeninden daha mutlu değildir; nasihat eden, nasihat edilenden daha üstün değildir. Hevâ ve hevesinden elde edeceğin lezzet ve sevinç, onu terk etmekle kazanacağın şeyden üstün değildir. Dünyada insanlar için taksim edilen rızıkların en üstünü şudur: Karşılıksız veren Allah (Vâhib), kendinden insanlara neyi layık görmüşse, benzerini de insanlar için layık görmüştür; mesela onlara merhamet etmiş; onların da birbirlerine merhametle muamele etmelerini emretmiştir. Onlara karşı doğru olmuş, onların da birbirine karşı doğru olmalarını emretmiştir. Onlara karşı cömert davranmış ve onların da cömertlik yapmalarını istemiştir. Onları bağışlamış, onlara da başkalarını bağışlamalarını emretmiştir. Onlara verdiğinin benzerini ancak onlardan kabul eder; kendilerine yaptığının tersine bir şey için onlara izin vermez.
- Bilesin ki güzelce yâd edilmek ve Yüce Yaradan'ın rızasını kazanmaktan başka elde edebileceğin hiçbir şey yoktur. Üzerindeki hakları konusunda O'na güvenirsen O da başkalarından gelecek kötülüklerden seni korur.
- Bilesin ki sen bozukken halkını düzeltemezsin; sen yoldan çıkmış iken halkını yola getiremezsin; sen yolunu kaybetmiş iken halkına rehberlik edemezsin. Bir kör nasıl yol tarif edebilir! Bir fakir nasıl zengin edebilir! Zelil olan nasıl yüceltebilir! Zayıf bir kişi nasıl güçlü kılabilir! Bilesin ki başkalarını düzeltmek isteyen kişi bunu ancak kendisini düzeltmek sûretiyle başarabilir. Başkalarını bozmak isteyen ise bunu ancak kendisi bozuk olduğunda başarabilir. İyisi mi sen üzerlerinde yetkili olduğun insanları düzeltmek gayesi güdüyorsan işe kendini düzeltmekle başla.

وقال: الحمد لله الذي اختبر عباده بأقل من مقدار الطاقة، وأمرهم بما لهم فيه الحظوة. الذي مَنَّ بنعمته على خلقه ورحمته ورأفته، وصَرَف عنهم البلاء على غير استحقاقٍ منهم. والحمد لله الذي صَيَّرنى بنعمه عَلَىَّ ممن يشكره ويعرف إحسانه وفضله؛ الذي مَلّك المعرفة والعقل، وأذلّ الجهل والمعاندة. إياه أعبد وأشكر، وبه أستعين، وعليه أتوكَّل وبذلك أرجو السلامة والتوفيق.

وقال: ليس الآمر بالخير بأسعد به من المطيع، ولا المتعلم بأسعد من المعلِّم له، ولا الناصح أولى من المنصوح. إن أفضل ما أنت تاركٌ من هواك ما أنت مصيبٌ من لذته والسرور به. وأفضل ما يقسم للناس من معايشهم في الدنيا ان الواهب لم يَرْض لنفسه من الناس إلا بمثل الذي رضي لهم به منه: فإنه رحمهم وأمرهم بالتراحم، وصدقهم وأمرهم بالتصادق، وجاد عليهم وأمرهم بالجود، وعفا عنهم وأمرهم بالعفو فليس قابلاً منهم إلا مثل الذي أعطاهم، ولا آذِنٌ لهم في خلاف ما أتى إليهم.

وقال: اعلم إنه لا شيء لك إلا ما نلت من جميل الذكر ورضوان الخالق تعالى ذكره. فإنك إن وثقت به في حقه عليك وقاك شرّ مَن دونه.

وقال: اعلم أنك غير مستصلح رعيتك وأنت فاسد. ولا مرشدهم وأنت غاوٍ، ولا هاديهم وأنت ضالٌّ. فكيف يقدر الأعمى أن يهدي، والفقير أن يغني، والذليل أن يُعزّ، والضعيف أن يقوِّي؟! واعلم أنه ما استصلح المستصلح غيره إلا بصلاح نفسه، ولا أفسد المفسد سواه إلا بفساد نفسه. فإن رغبت في صلاح من وليت أمره فابتدئ بصلاح نفسك.

Başkalarının kusurunu gidermek istiyorsan öncelikle kendi kalbini kusurlardan arındır. Çünkü nefsin kir pas içindeyken başkalarını temizleyemezsin. Nitekim tedaviye muhtaç olan bir hasta, o hastalığa yakalanmış olan başka birini tedavi edemez. Güzel davranmadığın hâlde sadece güzel sözler söyleyerek dinleyenlere hakikati bildirdiğin yanılgısına düşme. Davranışların sözlerini doğrulamadıkça ve gizli yaptıkların açık yaptıklarına uygun düşmedikçe bunu gerçekleştirmiş olmazsın.

- Bilesin ki insanların salâhı için sâlih yöneticilerden daha iyisi, kendileri ve halkın fesadı için fâsid yöneticilerden daha kötüsü yoktur. Halk için yönetici, bedendeki ruh gibidir; ruhsuz bedende yaşam yoktur.
- Hırstan uzak dur. Hem seni, hem de senin elinle başkalarını ıslah edecek olan ancak zühddür. Bilesin ki zühd yakîn ile, yakîn sabırla, sabır ise düşünmekle elde edilir. Dünya hakkında düşündüğünde âhiret nezdinde onun değer verilecek bir şey olmadığını görürsün. Çünkü dünya imtihan yurdu ve geçici bir meskendir.
- Zengin olmak istersen onu kanaat yoluyla ara. Çünkü kanaat etmesini bilmeyen kişiyi, varlıklı olsa dahi malı zengin kılmaz.
- Dünya hayatının değişkenlik ve bulanıklığının emaresi bir tarafın düzelmesiyle başka bir tarafın bozulmasıdır. Dünya ehli, başkasını zelil etmeden aziz, fakir etmeden zengin olamaz. Bilesin ki dünyayı niceleri sağlam bir görüş ve dindarca bir yaşam olmaksızın elde etmişlerdir. Dolayısıyla hatalı olduğun hâlde istediğini elde edebilmişsen veya doğru olduğun hâlde dünya sana sırtını dönmüşse bu, seni hatanı tekrarlamaya ve doğrudan uzaklaşmaya yöneltmesin.
- Kendi arzu ettiğin şeyleri insanlardan kıskanma; sana yapılmasını hoş karşılamadığın şeyleri sen de insanlara yapma. Hevâ ve hevesinle mücadele et; isteklerini azalt; şehvetine engel ol. Gönlünden kini söküp at; kalbini hasetten arındır. Hedeflerini iyi belirle. Çünkü ulaşılamaz emellerin peşine düşmek kalbi yorar ve vakti gelen işleri yapmaktan alıkoyar. Kimsenin hatasız olamayacağını ve muhatabının da diğerleri gibi hata ettiğini düşünmek sûretiyle öfkeni yatıştırmaya çalış.

وإن أردت دفع العيوب عن غيرك فطهر منها قلبك، فإنك لا تقدر على تطهير غيرك وقد دنست نفسك كبعد المتطبب من إبراء غيره من دائه وبه مثله. ولا تُرِكَ ذاتك أنه إذا أحسنت القول دون الفعل فقد أبلغتَ إلى السامعين منك دون أن يصدق قولَك فعلُك وتحقق سريرتك علانيتك.

وقال: اعلم أنه ليس شيء أصلح للناس من أُولِي الأمر إذا صلحوا، ولا أفسد لهم ولأنفسهم منهم إذا فسدوا. فالوالي من الرعيّة بمنزلة الروح من الجسد الذي لا حياة له إلا به.

وقال: احذر الحرص: فأما ما هو مصلحك ومصلحٌ على يديك فالزهد. واعلم أن الزهد باليقين، واليقين بالصبر، والصبر بالفكر. فإذا فكرت في الدنيا لم تجدها أهلاً لأن تكرمها بهوان الآخرة، لأن الدنيا دارُ بلاءٍ ومنزل قُلعة.

وقال: إذا أردت الغنى فاطلبه بالقناعة، فإنه مَنْ لم تكن له قناعةٌ فليس المالُ مغنيه و إن كَثُر.

وقال: اعلم أن من علامة تنقل الدنيا و كَدَر عيشها أنه لا يصلح منها جانبٌ إلا بفساد جانب آخر؛ ولا سبيل لصاحبها إلى عزّ إلا بإذلال، ولا استغناء إلا بافتقار. واعلم أنها ربما أصيبت بغير حزم في الرأى ولا فضلٍ في الدين. فإن أصبْتَ حاجتك منها وأنت مخطئ، أو أدبرت عنك وأنت مصيب فلا يستخفَّك ذلك إلى معاودة الخطأ ومجانبة الصواب.

وقال: لا تَضَنَّنّ على الناس بما ترغب فيه، ولا تأتِ إليهم ما تكره أن يؤتى إليك، وقاتِلْ هواك، وأقصر رغبتك، واكفُفْ شهوتك، واحلُلْ الحقد من فؤادك، وطهّر من الحسد قلبَك، واقبِضْ إليك أَمَلَكَ فإن بسط الأمل مقساة للقلب ومَشْغلة عن الميعاد. وليكن ما تستعين به على إطفاء الغضب علمك بأن الزلل لا يخلو منه أحدٌ، وبه وقع صاحبك.

- Şehvetlerden kendini sakın. Şehvetlerin seni yücelmekten alıkoyacağını, zihnini bulandıracağını, namusunu kirleteceğini ve seni önemli işlerini yapmaktan geri bırakacağını bilmek, onlardan kaçmak konusunda sana yardımcı olsun. Çünkü onlar, bir eğlenceden ibarettir. Eğlence devreye girince ciddiyet kaybolur. Din ve dünya düzeni ise ancak ciddiyet ile kaim olur. Nefsin şehvetler ve eğlence konusunda sana karşı diretirse seni en kötü yere sürüklemiş ve makbul olan yolun tersine bir şey istemiş olur. Bundan dolayı ona sağlam bir şekilde karşı koy ve direnebildiğin kadar diren. Ondan hakka doğru yönel. Çünkü hakka dair her neyi terk edecek olursan bâtıla doğru yol almış olursun; doğruya dair her neden taviz verirsen hataya doğru yelken açarsın. Nefsinin hevâsına birazcık yüz verirsen o senden daha çok şey ister. Küçük bir hata dahi işleyecek olsan bundan rahatsızlık duy. Çünkü her işin bir alışma süreci vardır. Nefsini az bir şeyi yapmaya alıştırırsan o seni daha çoğuna sürükler.
- Ömrünü yararsız işlerle tüketme, malını lüzumsuz hiçbir işe harcama, gücünü aptalca işlere sarf etme. Olgunlaşmamış bir görüşe itibar etme. Bunlardan yapabildiklerini elinden geldiğince koru ve üzerinde ciddiyetle dur; özellikle de ömrün konusunda; çünkü onun dışındaki her şey sonradan elde edilir. Nefsini illâ ki bir hazla meşgul edeceksen âlimlerle sohbet ve hikmet dersi ile meşgul et!
- Yalandan sakın; çünkü yalancı seviyesinin düşüklüğünden, görüşünün zayıflığından ve söylediği yalanın kendi aleyhine kötü sonunu iyi kestiremediğinden yalan söyler. Bilesin ki yalancının başına gelecek en küçük bela şudur: Halk arasında adı yalancıya çıkınca doğru da söylese sözüne inanan olmaz; adalet de etse hakemliğine kimse başvurmaz; suçsuz da olsa aklanmaz. Artık o, hedefinden uzak düşme ve amacından sapma bakımından, doğuya gitmek isterken batıya yönelen kişinin durumuna düşmüştür.
- Bilesin ki iyi insanlar birbiri ile karşılaştıklarında deniz suyunun yağmurla kaynaşması gibi çabucak kaynaşıverirler. Kötüler ise uzun süre aynı ağılda yatıp kalkan hayvanların birbiriyle geçinememesi gibi, uzun soluklu bir birliktelikleri dahi olsa birbiriyle asla geçinemezler.

وقال: احذر الشهوات. وليكن ما تستعين به على كفّها عنك علمك بأن الشهوات مُذْهِلَةٌ لفضلك، مهجّنة لرأيك، شائنة لعرْضِك، شاغلة لك عن عظيم أمرك لأنها لعب وإذا حضر اللعب غاب الجِدُّ، ولا يقوم الدين ولا تصلح الدنيا إلا بالجد. و إن نازعتك نفسُك إلى الشهوات واللهو فإنها قد نزعت بك إلى شرّ منزلةٍ وأرادت بك خلاف قوام السُّنّة فغالبها أشد مغالبة وامتنع منها أشد الامتناع. وليكن مرجعك منها إلى الحق، فإنك متى تترك شيئاً من الحق فلا تتركه إلا إلى الباطل، ومهما تترك من الصواب فإنما تتركه إلى الخطأ. فلا تداهن هواك باليسير فيطمع منك في الكثير، ولا يرحبنّ ذَرْعُك بمقارفة صغير الخطأ فإن لكل عملٍ ضراوةً؛ ومتى تعوّدْ نفسَك القليل تعدلْ بك إلى الكثير.

وقال: لا تبطل عمراً في غير نفع، ولا تَضَعْ لك مالا في غير حق، ولا تصرف لك قوة في غباوة، ولا تعدل لك رأياً في غير رُشْد. فعليك بالحفظ لما أتيت من ذلك والجد فيه وخاصةً في العمر الذي كل شيء مستفادٌ سواه. فإن كان لابد لك مِنْ شغْل نفسك بلذّة فلتكن في محادثة العلماء ودرس الحكمة.

وقال: إياك والكذب، فإن الكذاب لا يكذب إلا من مهانة نفسه وسخافة رأيه وجهالةٍ منه بعواقب مضرّة الكذب عليه. واعلم أن أقلّ ما ينزل بالكذاب إذا عُرِف به أن يقول فلا يُصدَّق وهو صادق، ولا يحكم وهو عادل، ولا يبرأ وهو نظيف. ثم يصير في البعد من بغيته والانحياد عن قصده بمنزلة مَنْ أراد الشرق فتوجّه إلى الغرب.

وقال: اعلم أن سرعة ائتلاف قلوب الأبرار حين يلتقون كسرعة اختلاط ماء البحر بالمطر، وبُعْد الفَجَرة من الائتلاف و إن طالت معاشرتهم كبُعد البهائم من التعاطف و إن طال اعتناقها.

Aristoteles, İskender'e verdiği bir öğütte şunları söylemiştir:

- Yönetimde sağlaman gereken ilk şey, insanlara, iyiliğini ancak hak yolunda sana destek olanların bekleyebileceğini; bâtıl ehline ve bozgunculara da senin vereceğin ibretlik cezaya hazır olmalarını bildirmendir. Ancak bunu sağlayabildiğin zaman hükmün yürür ve bilge bir yönetici olarak kabul görürsün.
- Eğer işler karışır ve içinden çıkılmaz bir hal alırsa kendilerine danışacağın bilginler olmalı. Yöneticinin işinin yolunda gitmesini sağlayacak şey, âlimin cahilden üstün olduğunu bilmesidir. Olur ki başkasına görüş sorduğun için birilerinin seni küçük görüp hafife alabileceğini düşünürsün. Aklına böyle bir şey gelirse onu hemen bertaraf et; çünkü elde edeceğin bilgi ve cehalete muhalefet, öyle faydalı, öyle önemli bir şeydir ki ona denk hiçbir şey yoktur. Ayrıca senin açından insanlar iki sınıftır: Birinci sınıf, kendisinden bilgi istemenin onun nezdinde senin faziletini artırdığı âlim; ikinci sınıf ise sadece kendi (görüşüne) muvafakat edene rağbet eden cahil.
- Bilesin ki kusursuz kimse olmadığı gibi iyilikten tamamen yoksun kimse de yoktur. (Herkesin mutlaka iyi ve kötü yanları vardır.) Bir kimsede gördüğün bir kusur senden başkasının yardım edemeyeceği bir konuda ona yardım etmene engel olmasın. Şunu da bilesin ki kötü işler konusundaki yardımcıların çokluğu, doğru işler konusundaki yardımcıların yokluğundan daha zararlıdır.
- Adalet, Allah'ın yeryüzündeki terazisidir; onun sayesinde zayıf güçlüden, haklı haksızdan hakkını alır. Her kim Allah'ın kulları arasına koyduğu bu terazinin dengesini bozarsa çok büyük bir cahillik etmiş ve Allah'a karşı büyük bir küstahlıkta bulunmuş olur.
- Âlim, cahili iyi tanır; çünkü kendisi de önceden cahildi. Cahil ise âlimi tanımaz; çünkü hiç âlim olmamıştır.
- Benim ilim talep etmem, ilmin doruğuna yükselmek ve son sınırına ermek tamahkârlığından değil; mutlaka bilinmesi gereken ve aykırı davranmanın akıllı birine yakışmayacağı şeyleri öğrenmek istememdendir.
- Delil doğru söyler, asla yalan söylemez. Kendi sözlerimizi tasdik etmezsek başkalarının sözlerini hiç tasdik etmeyiz.

وقال أيضاً في وصية للإسكندر:

ليكن رأس ما تعمل به أن يعلم الناسُ أن معروفك لا يؤمل إليه إلا بمعونتك على الحق، ويُوطّن أهلُ الباطل ومن يفسد في الأرض أنفسهم منك على العقوبة الفادحة، فإن بذلك يقوم ملكك و تُعَدُّ حكيماً.

وقال: إذا اشتبكت بك الأمور وعميت عليك فليكن مفزعك فيها إلى العلماء، فإن غايات الفعل الذي يصلح عليه أمر الوالي أن يكون عنده من الرأي ما يعلم به فضل العالم على الجاهل. ولعل رأيك أن يريك أن أحداً من الناس يزدريك لاقتباسك الرأي، أو يستخف بك عندهم. فإنْ عَرَض هذا بقلبك فاطّرحه أشدّ الاطّراح. فإن ما تفيد به من العلم وتفوز به من مخالفة الجهل أفضل نفعاً وأعظم خطراً من أن يعادله شيء سواه، مع أن الناس فيك رجلان: عالم يزيدك عنده طَلَبُ العلم فضلا، وجاهل لا ترغب إلا في موافقته.

وقال أيضاً: اعلم أنه ليس من أحدٍ يخلو من عيبٍ ولا من حَسَنة. فلا يمنعك عَيْبُ رجلٍ من الاستعانة به فيما لا معونة عنده عليه. واعلم أن كثرة أعوان السوء أضرُّ عليك من فقدان أعوان الصدق.

وقال: العدل ميزان الله عز وجل في أرضه، و به يؤخذ للضعيف من القويّ وللمحقِّ من المُبْطِل. فمن أزال ميزان الله عما وضعه بين عباده فقد جهل أعظم الجهالة واغتر بالله سبحانه أشدَّ الاغترار.

وقال: العالم يعرف الجاهل لأنه كان جاهلا، والجاهل لا يعرف العالِم لأنه لم يكن عالماً.

وقال: ليس طلبي للعلم طمعاً في بلوغ قاصيته ولا استيلاءٍ على غايته؛ ولكن التماساً لما لا يسع جهله ولا يحسن بالعاقل خلافه.

وقال: الدليل يصدق ولا يكذب. فإن لم نصدق ما قلناه، لم نصدَّق ما قالوه.

- Bilge olmayan kişi hep zayıf kalacaktır.
- İşlerinde iki hususiyetten yararlan: Bunların ilki arzuların kaynaşması; ikincisi ise bir iş yaparken aceleci/dikkatsiz davranmamak.
- İşlerini ertelemekten ve bıkkınlık ve yılgınlık göstermekten uzak dur. Çünkü böyle yaparsan yapman gereken işler sırtında yığılıp kalır ve hiçbirinin üstesinden tek başına gelemez olursun; başkasına havale etsen (insanlar senin beceriksiz olduğunu düşüneceğinden) sana ağır gelir ve elindekini de ziyan edersin. Bilesin ki yapılacak işler iki türlüdür: Birinci tür, bizzat yapmana değmeyecek küçük işlerdir; ikincisi ise başkasına bırakamayacak kadar önemli olan büyük işlerdir. Sen küçük işlerle uğraşacak olursan büyük işlerin geri kalır. Büyük işlerini başkasına havale edersen o zaman da sahip olduğundan fazlasını zayi eder; düzelttiğinden fazlasını da bozmuş olursun.
- Cömertlik, ihtiyaç duyulan şeyi ihtiyaç anında vermek ve gücü yettiğince onu ihtiyaç sahibine ulaştırabilmektir. Her kim bu sınırı aşarsa aşırıya kaçmış ve cömertlik sınırından savurganlığa çıkmış olur. Şöyle ki kişi ihtiyaç duyulmayan şeyi verirse övgüye değer bir iş yapmış olmaz. İhtiyaç duyulacak şeyi zamanı değilken veren ise deniz kıyısını sulayan kişi gibi olur. Kim de kendi ihtiyaç duyduğu şeyi ihtiyaç duymayan ve hak etmeyen birine verirse çabası başına bela olur.
- Bilgelik tedbirin, (yani işin sonunu düşünmenin) başı; nefsin silahı ve aklın aynasıdır. Onun sayesinde güç durumların üstesinden gelinir, sevilen şeyler onunla kıymetlenir. Gerçek anlamda bilgelik arayışında olan kişinin düşüncesi ne güzeldir! Bilgeliğin nefis üzerindeki sonuçları ne kadar değerlidir. Bilgelik, övgüye değer işlerin başı ve kıvanç duyulacak şeylerin aslıdır. Bilgeliği geçersiz kılmaya çalışan kişinin (ileri süreceği delillerin) dahi bilgeliği ispat eder nitelikte olması onun değerini ortaya koymak için yeterlidir. O kişinin "Bilgelik bâtıldır." sözü, esasında onun gerçek olduğunun ifadesidir. Zıddı ve çelişiğinin cahillik olması da bilgeliğin üstünlüğü için yeterlidir. Çünkü insanlar, cehaleti kendilerinden uzaklaştırma ve başkasının üzerine atma yarışındadırlar. Dünya, gerçek anlamda bilgelik ile elde edilir. Öte dünyada kurtuluşu sağlayacak ve nefsi azaptan kurtaracak olan da odur.

وقال: مَنْ لم يكن حكيماً لم يزل سقيماً.

وقال: استعن على أمورك بخلَّتين: إحداهما تألُّف الأهواء، والأخرى التثبُّت في الأمور.

وقال: إياك والتأخير في أمورك والتواني عنها فيما يحدث منها. فإنك إن فعلت ذلك كثرت عليك ثم لم تجد لك بمباشرتها يداً، ويقدحك إن وكلتها إلى غيرك وتضيع من يدك. واعلم أن الأمور كلها أمران: صغير لا ينبغي أن تباشره بنفسك، وكبير لا ينبغي أن تكله إلى غيرك. فإنك إن باشرت صغار الأمور شغلتك عن كبارها؛ وإن صيرت كبارها إلى غيرك أضعت أكثر مما حفظت، وأفسدت أكثر مما أصلحت.

وقال: السخاء بذل ما يُحتاج إليه عند الحاجة وأن يوصّل ذلك إلى من يستحقه بقدر الطاقة. فمن جاوز هذا فقد أفرط وخرج عن حدّ السخاء إلى التبذير. وذلك أنّ من بذل ما لا يحتاج إليه كان غير محمودٍ؛ ومَنْ بذله في غير وقته كان كالباذلِ الماءَ على شاطئ البحر. ومَنْ أوصل ما يحتاج إليه إلى من لا يحتاج إليه وكان ذلك على غير استحقاق، كان الْجَهْدُ عدوّه على نفسه.

وقال: الحكمة رأسُ التدبير. وهي سلاح النفس ومرآة العقل. وبها تذلُّ المكروهات وتعز المحبوبات. ما أحسن رأى من حقق في طلبها! وما أبهٰى نتائج الحكمة في النفس! وهي رأس الممدوحات وأصل المفاخر. وكفى بالحكمة قدراً أن في حجة من رام إبطالها تثبيتها؛ وقوله إن الحكمة باطل موجِبٌ لها أنها حق. وكفاها فضلا أن الجهل ضدها وخلافها، وهو الذي ينتفي الناس كلهم منه ويتدافعونه أجمعون. بها تنال الدنيا حق المنالة وهي القائدة إلى فوز العاقبة. وبها تنجو النفس من العذاب.

- Nefsin arzuladığı ilk şey kendisinden söz edilmesidir. Liderlik, kişinin kendisinden söz edilmekten hoşlanmasını sağlar. Liderlik, uygun yönden elde edilmeye çalışılmazsa hasede sebep olur; haset de yalana iter; yalan ise yerilen şeylerin kaynağıdır. Yalan söylemek laf taşımayı, laf taşımak ise nefreti doğurur; nefret zulme, zulüm şiddete, şiddet kin gütmeye, kin gütme çatışmaya, çatışma düşmanlığa, düşmanlık da savaşa yol açar. Savaş ise hukuku (kanun, sünnet) ve uygarlığı yok eder. Bu da tabiatın dışına çıkmaya yol açar. Tabiatın dışına çıkmak ise bütün işlerin bozulup altüst olması demektir.
- Liderlik arzusu uygun yönden tatmin edilirse bundan doğruluk ortaya çıkar; doğruluk ise hakşinaslık (verâ) ile sonuçlanır. Doğruluk, övgüye değer özelliklerin kaynağı olup yalan söylemenin zıddıdır. Hakşinaslığın neticesi adalet, adaletin neticesi ülfet, ülfetin neticesi ise cömertliktir. Cömertlikten karşılıklı ünsiyet meydana gelir. Karşılıklı ünsiyet ise dostluğa sevk eder. Dostluk karşılıksız vermeyi ve himaye etmeyi doğurur. Böyle olunca da hukuk kaim olur ve dünya bayındır olur. Bu ise tabiatın fiiline uygundur. Buradan ortaya çıkıyor ki liderliği uygun yönden elde etmek talebi, övgüye değerdir.
- Hükümdarlığını dinine hizmetçi kılan bir kral, liderliği hak eder; dinini hükümdarlığına feda eden kral içinse hükümdarlık bir afettir.
- Hükümdar, anlayışı yüksek, ufku geniş, iyi araştırma yapan, işlerin ne ile sonuçlanacağını görebilen, şefkatli ve merhametli biri olmalıdır; öfkelendiğinde hemen öfkesine göre hareket etmemeli, bir şeye karşı aşırı istekli olduğunda onu akıl gözüyle bilgisine göre değerlendirmelidir. İsteği, doğruya uygun düştüğünde bıktırmadan, büyüklenmeden ve gevşeklik göstermeden onu uygulamalıdır. Kendinden önceki yöneticilerin izinden gitmeli, insanları kıymetlerine göre hak ettikleri yere koymalı ve onlara bulundukları mertebeye yakışmayan şekilde davranmamalıdır. Hükümdar güzel ahlâk ve dine bağlı olmalı; hayra ve faziletlere teşvik edici olmalıdır.
- Yiğitlik iki türlüdür: Biri, felaket ve bela zamanındaki yiğitlik; diğeri ise biriyle mücadele ederken gösterilen yiğitliktir. Yiğitliğin bu iki türü bir hükümdarda bir araya gelirse bu, arzu edilen bir durumdur. Mücadele sırasındaki yiğitlik, olması gerekenden daha az ise yiğitliğin diğer türü de yeterli olabilir.

وقال: أول منازع النفس الذكرُ. والرياسة تنتج حُبَّ الذكر. فإن طُلِبَتْ من غير جهتها نتّجت الحسد. والحسد ينتج الكذب، والكذب هو أصل المذمومات. ونتيجة الكذب في النفس النميمة. والنميمة تنتج البغضاء. والبغضاء تنتج الجور. والجور ينتج التصادم. والتصادم ينتج الحقد. والحقد ينتج المنازعة. والمنازعة تنتج العداوة. والعداوة تنتج المحاربة، والمحاربة تنتج السُّنة وتفني العمارة. وذلك يؤول إلى مخالفة فعل الطبيعة. ومخالفة فعل الطبيعة فسادُ الأمر كلّه.

وقال: إذا نازع حبّ الرياسة النفس من جهتها نتج منها الصدق، والصدق ينتج الورع، والصدق أصل الممدوحات، وهو ضد الكذب. ونتيجة الورع العدل، ونتيجة العدل الألفة. ونتيجة الألفة الكرم. والكرم ينتج المؤانسة. والمؤانسة تنتج الصداقة. والصداقة تنتج البذل والمحاماة. وفى ذلك ما أقام السُّنّة و عَمر الدنيا. وذلك موافق لفعل الطبيعة. فقد ظهر أن طلب الرياسة من جهتها ممدوح.

وقال: أيُّ مَلِكٍ أَخْدَمَ مُلكه دينَه فهو مستحقٌّ للرياسة؛ وأي ملك جعل دينه خادماً لملكه فالملك له آفة.

وقال: قد يجب على الملك أن يكون عظيم الفهم واسع الفكر جيّد البحث متطلعاً إلى العواقب، رؤوفاً رحيماً، إذا غضب لم ينفذ غضبه، وإذا تحركت الشهوة فيه ردّها بعين عقله على معرفته. وإذا وافق الصواب أنفذه غير لجوج ولا بذخ ولا متهاون. يقتدى آثار من تقدمه، ويُنزل الناس على أقدارهم واستحقاقهم ولا يضيع مراتبهم. له أخلاق جميلة يتمسك بها وبالدين، ويرغب في الخير والفضائل.

فأما الشجاعة فإنها على نوعين: شجاع عند ورود الآفة ونزول البليّة، وشجاع عند المباطشة. فإن اجتمعا في الملك فمرغوبٌ فيهما، و إن عز نوع المباطشة ففى النوع الآخر كفاية.

- Sadece kendi görüşüyle yetinen bir hükümdar övülmez; sırrı vezirini aşıp ortalığa saçılan her hükümdar halkın dilindeki zavallılar seviyesine düşer.
- Dürüst ve zararsız insanların (haksız yere) cezalandırılmaktan kendilerini güvence altında hissetmeleri; suçlu ve kötü kişilerin ise cezaya çarptırılacaklarını bilmeleri, iyi yönetimin göstergesidir.
- Hiç yok olmayacak zenginliği, değişmeyecek hayatı, zeval bulmayacak bir hükümranlığı ve izmihlâle uğramayacak bir ebediyeti talep et!
- Önce nefsini kendin için ıslah et ki insanlar sana tâbi olsunlar. Merhametli ve şefkatli ol; ancak merhametin ve şefkatin, cezayı hak eden ve terbiye ile ıslah edilebilecek kişilerin bozgunculuğuna sebep olmasın. Hukuku ayakta tutmaya çalış; çünkü tam güvenlik ondadır.
- Düşmanına karşı fırsat kolla ve zamanın (gâh senin, gâh başkasının lehine) değişken olacağını bilerek çalış. Haklı olanlarla çatışma; dine bağlı olanlarla savaşma; dini, hükümranlığınla aynı konuma koy ve bil ki kim dine karşı çıkarsa o senin hükümranlığının düşmanıdır. Hukuka bağlı olan kişiyi yermek ve aşağılamak sana haramdır. Geçmişlerden ibret al ki sonrakilere ibret olmayasın.
- Azgınlıktan sakın. Çünkü azgınlık, gücü tüketip bitirir. Kendini beğenmekten de sakın. Çünkü o, erdemin büyüklüğünü yok eder. Bil ki kibirlenmek, başarısızlığın başıdır.
- Dünyanı âhiretin için, âhiretini de dünyan için kalkan yap. Dünyaya değer vermemekle tanınan takva sahiplerine hürmetkâr ol; takvasıyla tanınan kişilere meclisinde en başta yer ver ve insanların ihtiyaçlarını onların eliyle gider.

Aristoteles İskender'e şöyle demiştir:

- Bilesin ki bilgi, hükümdarların zînetidir. Bunun delili, insanların senin zulmünden (korktukları için değil) salim oldukları halde iken seni övmeleridir; böylece sen de âhiretinden salim (kurtulmuş) olursun.
- Yok olmaya mahkûm olan şeylerle övünülmez. Kalıcı olmayan şeylerde zenginlik bulunmaz. Kanaat et ki zengin olasın. Dünyaya karşı aşırı hırslı olma; çünkü orada çok az kalacaksın.

وقال: أي ملك انفرد برأيه لم يحمد، وأى ملك انكشف سرُّه وجاوز وزيرَه فهو في حدّ ضعفاء السوقة.

وقال: من حسن التدبير أن يأمن أهلُ الورع والسلامة عقوبتك، ويوطِّن أهلُ الريبة والزعارة أنفسَهم على نزول نقمتك بهم.

وقال: اطلب الغنى الذي لا يفنى، والحياة التي لا تتغيَّر، والمُلْك الذي لا يزول، والبقاء الذي لا يضمحل.

وقال: أَصْلِحْ نفسك لنفسك يكن الناس تبعاً لك. وكُن رؤوفاً رحيما. ولا تكن رأفتك ورحمتك فساداً لمن يستحق العقوبة ويصلحه الأدب. خذ نفسك بإثبات السنة فإن فيها كمال التقى.

وقال: افترص من عدوك الفرصة، واعمل على أن الدهر دُوَل؛ لا تصادِمْ من كان على الحق، ولا تحارب من كان متمسكاً بالدين. صيِّر الدين موضع ملكك، فمن خالفه فهو عدوٌّ لملكك؛ ومن تمسك بالسنة فحرام عليك ذَمُّه وإدخال المذلة عليه. واعتبر بمن مضى ولا تكن عبرة لِمَنْ بَعْدُ.

وقال: إياك والبَغْي فإن فيه هتك القوة. وإياك والعُجْبَ فإنه يفسد كبير الفضل. واعلم أن البذخ رأس الفشل.

وقال: صيِّر دنياك وقاية لآخرتك؛ وصير آخرتك وقاية لدنياك. برَّ أهلَ التقوى المشهورين بالزهد؛ وقَدِّم مجلس من كان معروفاً بالورع؛ واقض حوائج العامة بهم.

وقال: يخاطب الإسكندر:

اعلم أن العلم زين الملوك. ودليل ذلك أن يسلم الناس من جَوْرك و يحمدوك وتسلم آخرتك.

وقال: لا فخر فيما يزول. لا غنى فيما لا يثبت. اقْنَعْ تَسْتَغْنِ. لا تكلَبْ على الدنيا فإنك قليل البقاء فيها.

- Kazandığı zaferlerle ünlenip mal, mülk ve şeref kazanan ve başkalarını ezen krallardan ibret almak yerine daima acımasız olan bu dünyaya kalbi takılıp kalan kişiye şaşarım!
- Bilgeliğin sende büyük hakkı vardır. Bundan dolayı bilgeliği sunarak sana onu sevdireni mükâfatlandır; öğretici ve öğrencilerin maişetlerini temin et, onları ödüllendir ve onlara nazik davran. Bilgelikte yüksek bir mertebeye çıkanları özel adamların arasına al. İyi bil ki bilgeliğin siması en değerli sima; sohbeti en tatlı sohbettir; onun hakkında yapılan araştırma ise yararlı şeylerin en üstünüdür. Sakın bundan gâfil olma! Çünkü sen bilgeliğe denk hiçbir şey bulamazsın ve ondan elde edeceğin kazancı başka hiçbir şeyden elde edemezsin.
- Dünyaya, âhiretinizi yoluna koymak için talip olun; dünya için dünyaya talip olmayın. Dünyada kalınacak süre ne kadar az ve oradan ayrılış ne kadar süratlidir! Ben dünyaya hiç rağbet etmedim ve her daim ondan çekindim. Yaratıcı olan Allah'tan dileğim, beni dünyadan; ehli dünyayı da benden esenlikte kılmasıdır.
- Sabır hiç beklenmedik bir anda bir musibete, bir felakete maruz kalındığında olur; metanet de inancın (yakînin) güzelliğinden kaynaklanır. Bolluk ve refaha nâil olduğunda ise övgüye değer bir kişi ol. Çünkü ondaki imtihan tek bir yönden olurken, musibetlerde ise birden çok yönden olur. Bir felaketten sana geriye kalanlarla ve senden uzaklaştırılan felaketlerle avun. Çünkü dünyada değişme ve yok oluş kanunu hâkimdir. Nimete de nankörlük etme; yoksa hüsrana uğrayanlardan olursun.
- Zayıf olan düşmanlarına senden daha güçlülermiş gibi davran. Destekçilerini ise bir felakete uğrayınca kendisini koruyacak olanları arayan kişi gibi ara! Halkını, krallığı elinden alınıp düşmanları çoğalan bir kral gibi yumuşak bir şekilde idare et. Dindar, iyi ve güvenilir kişileri öne geçir. Böylece âhirette (büyük bir) kazanca erişirsin, dünyada da güzelliklerle donanırsın. Dinin ve halkın salahı için kötü insanlara da göz açtırma. Bir de sakın gaflete düşeyim deme; çünkü gaflet pişmanlık getirir. İnsanlar senin zulmünden güvende olmadıkları sürece sen de güvenlikte olmayı bekleme. Kendin için müsamaha gösterdiğin bir konuda başkasını cezalandırma. Senden öncekilerden ibret al; maziyi unutma. Sağlığına dikkat et ki zafer seninle olsun.

وقال: عجبت لمن استقر قلبه في الدنيا وهي دائمة التصرُّم أن لا يعتبر بالملوك الذين فازوا وشهروا وشرفوا ونالوا وقَهَروا.

وقال: قد وَجَبَ عليك حقُّ الحكمة فكافئ من رغّبَك فيها بإتيانها، وأَجْر على المعلمين والمتعلمين الأرزاق وأَثْبِهم وآنِسْهم وصيِّر على من نال المرتبة فيها حق خاصتك. واعلم أن سيماء الحكمة أكرم السيماء، وحديثها أهنأ الحديث، والبحث عنها أفضل الفوائد. لا تغفل ذلك، فإنك لا تعتاض من الحكمة ولا تنال من غيرها ما تنال منها.

وقال: اطلبوا الدنيا لتصلحوا بها الآخرة، ولا تطلبوها لتصلح هي، فما أقل اللبث فيها وأسرع الانتقال عنها! فقد أصبحتُ فيها غير راغب ومنها على وَجَلٍ. وأنا أسأل الله الخالق أن يسلمني من الدنيا، وأن يسلم أهلها مني.

وقال: الصبر عند المصيبة ونزول الآفة من الغفل؛ والجَلَد مِنْ حُسْن اليقين. فكن محموداً عند ما ينزل بك الرخاء إذ لا محنة فيه إلا على وجه واحد، والنازلة يمتحن بها على غير وجه. فتعزَّ بما بقى لك وبما صُرف عنك من الآفات، فإن الحكم في الدنيا التغيُّر والزوال، ولا تكفر النعمة فتكون من الخاسرين.

وقال: عامِلِ الضعيفَ من أعدائك على أنه أقوى منك. وتفقد جندك تفقُّد مَن قد نزل به الآفة فاضطرته إلى مدافعتهم عنه. دارِ الرعية مداراة من قد انهتكت عليه مملكته وكثرت عليه أعداؤه. قدِّم أهل الدين والصلاح والأمانة، على أنك تنال بذلك في العاقبة الفوزَ وتتزين به في الدنيا. اقمع أهل الفجور على أنك تصلح دينك ورعيتك بذلك. لا تَغْفُلْ فإن الغفلة تورث الندامة. لا تَرْجُ السلامة لنفسك حتى يسلم الناس من جورك، ولا تعاقب غيرَك على أمر ترَخِّص فيه لنفسك. اعتبر بمن تقدم، واحفظ ما مضى، والزم الصحة يلزمك النصر.

- Doğruluk, mahlûkatın işlerini ayakta tutan şeydir. Yalan ise bir hastalıktır; ona yakalanan bir daha kurtulamaz. Ecelini (her daim gözünün) önünde bulunduran, nefsini ıslah eder; onu kirletene ise yakınları bile öfke duyar. Arkadaşlarının gizli kusurlarını araştıran kişi yücelemez. Her kim insanlara zorbalık ederse insanlar onun zelil olmasını ister. Her kim başkalarını kınamada aşırı giderse, insanlar onun varlığından hazzetmez. Övgüyü hak ederek ölmüş biri, yerilerek yaşayan kişiden daha iyi bir haldedir. Hükümdarla çatışan kişi, vadesi gelmeden önce ölür. Halkla çatışan hükümdar ise saygınlığını yitirir. Hakir kılan şeylere düşkün olan hükümdar için ölüm daha şereflidir. Dünya sevgisinde aşırıya kaçan fakir olarak, kanaat eden ise zengin olarak ölür. İçkiye aşırı düşkün olan, sefillerden olur. Kişinin hasetçileri, ancak o kişi ölünce azalır. Bilgelik, (asil) bir geçmişe sahip olmayan kişinin şerefidir. Tamahkârlık geri dönüşü olmayan bir zillet getirir. Başkalarını kınama/kötüleme, kişinin saygınlığını yok eder ve canını tehlikeye atar. Edepsizlik ataların bina ettiklerini yıkar. Cehalet en kötü arkadaştır. İnsanlara yüzsuyu dökmek, küçük ölümdür.
- Yönetici halkına bir mal veya mülk nazarıyla değil, aile ve arkadaş nazarıyla bakmalıdır. Halkın kendisine zoraki göstereceği saygıyı değil, güzel hizmetler ve doğru bir yönetim sayesinde hak edeceği saygıyı istemelidir.
- Adalete bağlı olan kişiden korkmamak gerekir. Nitekim şöyle denilmiştir: "Adil olanlar, Allah'tan korkmazlar"; yani O'nun rızasını talep ettikleri ve emrine boyun eğdikleri için O'ndan korkmalarını gerektirecek bir sebep yoktur.
- Sultan adil davranmıyorsa gerçek bir sultan değil, devlet idaresini gasp eden ve sevilmeyen biridir.
- Bir şehrin ıslahı iki şey ile olur: Bolluk ve eğitim (edep). Çünkü şehir halkı bolluk içinde ama eğitim almamış ve iyi kanunlara uymuyor ise bu o halkı kötülüğe ve yasakları çiğnemeye sevk eder. Eğitimli ve kanunlara uyuyor ama geçim sıkıntısı çekiyorsa bu da o halkı memnuniyetsizlik ve ayrışmaya sürükler.

الصدق قوام أمر الخلائق. الكذب داءٌ لا ينجو من نزل به. مَنْ جَعَل الأَجَلَ أمامه أصلح نفسه. ومن وسّخ نفسه أبغضته خاصته. لن يسود من يتتبع العيوب الباطنة من إخوانه. من تجبَّر على الناس أحبّ الناس ذِلّته. من أفرط في اللؤم كره الناس حياته. من مات محموداً أحسَنُ حالا ممن عاش مذموماً. من نازع السلطان مات قبل يومِه. أيّ ملِكٍ نازَعَ السوقة هُتِك شَرَفه. أي ملك تَطَنَّفَ إلى المحقرات فالموت أكرم له. من أسرف في حب الدنيا مات فقيراً، ومن قنع مات غنياً. من أسرف في الشراب فهو من السفل. مَن مات قلّ حاسده. الحكمة شرف من لا قديم له. الطمع يورث الذلة التي لا تستقال. اللؤم يهدم الشرف ويعرض النفس للتلف. سوء الأدب يهدم ما بناه الأسلاف. الجهل شر الأصحاب. بذل الوجه إلى الناس هو الموت الأصغر.

وقال: ينبغي للمدبر أن لا يتخذ الرعية مالاً وقنية، ولكن يتخذهم أهلا وإخواناً؛ ولا يرغب في الكرامة التي ينالها من العامة كرهاً، ولكن في التي يستحقها بحسن الأثر وصواب التدبير.

وقال: لا ينبغي لمن تمسّك بالعدل أن يخاف أحداً. فقد قيل: إن العدول لا يخافون الله، أي إنه لا خوف عليهم منه إذا ابتغوا رضاه وانتهوا إلى أمره.

وقال: السلطان إذا لم يكن يعدل فليس بسلطان، ولكنه غاصب مستكره.

وقال: إن صلاح المدينة يكون في أمرين وهما الخصب والأدب. فإنه إن كان أهل المدينة مخصبين غير مأخوذين بالأدب ولا محمولين على السنن الجميلة أداهم ذلك إلى الشر وركوب المحارم. وإذا أخذوا بالأدب وإقامة السنن وكانوا في ضيق من المعاش أخرجهم ذلك إلى الضجر والخلائف.

Aristoteles İskender'e yazdığı bir mektupta ona şunları vasiyet etmiştir:

- Bayağı insanlar korkuyla, iyiler ise hayâ ile itaat ederler; dolayısıyla sen bu iki grubu birbirinden ayır. Birinci gruba sert davran ve gücünü göster; ikinci gruba ise lütuf ve ihsânda bulun.
- Öfken iki derece arasında bulunsun; ne çok şiddetli ve katı olsun, ne de sönük ve zayıf kalsın. Çünkü birincisi yırtıcı hayvanlara, ikincisi ise çocuklara mahsus bir özelliktir.

Yine İskender'e şöyle yazmıştır:

- Hükümdarlar üç şeyle şeref kazanırlar: İyi kanunlar koymak, dillere destan fetihler yapmak ve harap olmuş beldeleri imar etmek.

Yine İskender'e şöyle bir mektup yazmıştır:

- Ne sen insanların durumlarını ve işlerini en üst seviyede denetleyebilirsin, ne de insanlar hata ve yanılgıdan kurtulabilirler. Onların bütün yaptıklarını denetlemeye kalkışırsan zihnini boş yere meşgul etmiş olursun ve amacına da ulaşamazsın. Bundan dolayı insanlara karşı affetme yolunu tut ve onların yaptıkları bazı hataları görmezden gel. Böylece onların kalplerini kazanırsın ve işini sağlama almış olursun. Yüce Allah bir topluluğu, içlerindeki birkaç kişinin suçu yüzünden helak etmez; aksine toplumun selameti için bazılarının suçunun (cezasını) erteler. İnsanları onlardan intikam alırcasına cezalandırma, onları düzeltmeye çalışan bir kişi edasıyla cezalandır. Bu konuda kendine doktoru örnek al; çünkü o hastalıkların çoğunun kişinin emir ve yasaklara riayet etmemesinden kaynaklandığını bilir ama hastaya acı ilaçları onu cezalandırayım diye vermez; aksine onun bütün çabası, hastanın hastalığından kurtulup iyileşmesi içindir.
- Sözün kısası, anlamın özlü ifadesidir.
- Sana yüz çeviren kişiye rağbet etmen, kendini alçaltmaktır. Sana rağbet edene yüz çevirmen ise değersizliktir.
- Laf taşımak kalplerde öfkeye yol açar. Kusurunu yüzüne (fütursuzca) vuran kişi sana sövmüş demektir; sana başkasından laf taşıyan senden de başkasına laf taşıyordur.

وكتب أيضاً إلى الإسكندر في وصاياه له:

إن الأردياء ينقادون بالخوف، والأخيار ينقادون بالحياء. فميز بين الطبقتين. واستعمل في أولئك الغلظة والبطش، وفي هؤلاء الإفضال والإحسان إليهم.

وقال أيضاً: ليكن غضبك أمراً بين المنزلتين: لا شديداً قاسياً ولا فاتراً ضعيفاً؛ فإن ذلك من أخلاق السباع، وهذا من أخلاق الصبيان.

وكتب إليه أيضاً:

إن الأمور التي تشرف بها الملوك ثلاثة: سَنُّ السُّنن الجميلة، وفتح الفتوح المذكورة، وعمارة البلدان المعطلة.

وكتب إليه أيضاً:

إنك لا تستطيع أن تستقصي على الناس أمورهم وأفعالهم، ولا الناس يسلمون من الخطأ والزلل. وإن تكلفت الاستقصاء عليهم شغلت ذهنك ولم تبلغ حاجتك. فخذ من الناس العفو، وتجافَ عن بعض زلاتهم تصلُحْ لك قلوبُهم ويستوثق لك أمرك، إن الله سبحانه لا يهلك القوم بذنوب خواصّ منهم. بل يَتَّعِدُ ذنوب النفر الخواص لسلامة الكافّة. لا تكن في عقوبتك للناس كالمنتقم منهم بل كالمجتهد في صلاحهم، واعتبر بالطبيب فإنه يعلم أن أكثر العلل مما يجنيه العليل على نفسه بتركه العمل بما يؤمر به والاجتناب لما ينهى عنه. وليس يعاجله بالعلاج الكريه عقوبة له على ما يكون منه، بل يتأنّى لصلاحه وشفائه من دائه.

وقال: اختصار الكلام طيُّ المعاني.

وقال: رغبتك فيمن يزهد فيك ذُلّ نفسٍ، وزهدك فيمن يرغب فيك قِصَر هِمّة.

وقال: النميمة تهدى إلى القلوب البغضاء؛ ومَن واجهك فقد شتمك؛ ومَن نقل إليك نقل عنك.

- Aristoteles yolda, eli kesik biriyle karşılaşınca: "Başkasından kendisine ait olmayan bir şey aldı ve bu yüzden ondan kendisine ait olan bir şey alındı." demiştir.
- Cahil, kendisinin düşmanı iken başkasına nasıl dost olabilir.

Aristoteles İskender'e yazdığı bir mektupta şöyle söylemiştir:

- Halkını iyilikle yönet ki onların sevgisini kazanasın. Onların sevgisini iyilik etmek sûretiyle elde etmeye çalışman zulmederek elde edeceğin (sahte) sevgiden daha kalıcı olur. Bilesin ki sen ancak bedenlere hükmedebilirsin. Kalplere hükmetmeye ise ancak iyilik ederek geçebilirsin. Bilesin ki halk söyleme fırsatını bulunca yapma fırsatını da bulur. Onları söyletmemeye gayret et ki söylediklerini eyleme dökmelerinden kurtulasın.

Aristoteles'in, bir öğrencisine yazdığı mektubun başında şunlar yazıyordu:

- Sana senden hoşnut olduğumdan değil âdet böyle olduğu için selam veriyorum.
- Ve yine demiştir ki: "Mutlu kişi, başkasından ibret alabilen kişidir."

Öğrencilerine şöyle demiştir:

- Gayretiniz, nefislerinizi eğitmek için olsun. Bedenlerinize ise zaruret derecesinde gayret gösterin. Hazlardan uzak durun; çünkü hazlar zayıf nefisleri kendilerine kul köle yapar; güçlü nefisler üzerinde ise onların gücü yoktur.
- Vefa asaletten gelir.
- Minnet altında bırakan ve başa kakılan bir şeye sahip olmak kadar onur kırıcı ve şahsiyeti rencide edici başka bir şey yoktur.
- Aristoteles'e: "Ey bilgeler! Gurur kibir yapmadan nasıl herkesten bir şeyler öğrenebiliyorsunuz?" diye sorulunca şu cevabı verdi: "Çünkü biz biliyoruz ki bilgi her nereden gelirse gelsin faydalıdır."
- Erdemli bir iş yapmaya gücü yetmeyen kişi bari erdemsizliği terk etmeye gayret etsin.

ومر برجل قطعت يده فقال: أخذ ما ليس له فأُخِذَ منه ما له.

وقال: الجاهل عدوٌّ لنفسه؛ فكيف يكون صديقاً لغيره!

وكتب إلى الإسكندر:

امْلِك الرعية بالإحسان إليها تظفر بالمحبة منها، فإن طلبك ذلك بإحسانك إليها أدوم بها منه باعتسافك عليها. واعلم أنك لا تملك إلا الأبدان، فتخطَّها إلى القلوب بالمعروف. واعلم أن الرعية إذا قدرت أن تقول، قدرت أن تفعل. فاجهد أن لا تقول تسلم من أن تفعل.

وكتب إلى تلميذ له كتاباً في أوله:

والسلام عليك سلام سُنَّةٍ لا سلام رضا.

وقال: السعيد مَنْ اتعظ بغيره.

وقال لأصحابه:

ولتكن عنايتكم في رياضة أنفسكم. فأما الأبدان فاعتنوا بها لما يدعو إليه الاضطرار. واهربوا من اللذات فإنها تسترق النفوس الضعيفة ولا قوة بها على القويّة.

وقال: الوفاء نتيجة الكرم.

وقال: ما أخلق العِرْض ولا أذلّ القَدْر مثل نَيْلٍ ممتن به واستطالة مُنْعِمٍ بفضله.

وقيل له: ما بالكم معشر الحكماء لا تأنفون من التعلُّم من كل أحدٍ؟ فقال: لأنّا قد علمنا أن العلم نافع من حيث أصيب.

وقال: من لم يقدر على فعل فضيلةٍ فليكن همُّه ترك رذيلةٍ.

- Her özgür cömerttir ama cömert olan herkes özgür değildir. Özgür olan kişi doğası gereği cömerttir; cömertliği hürriyetten kaynaklanmayan kişi ise alışkanlık ve sonradan edindiği huydan dolayı cömert davranır.
- Biz hakikati de severiz, Eflâtun'u da; lâkin ikisi birbirinden ayrı düştüğünde hakikat sevilmeye daha layıktır.

Aristoteles öğrencilerine şöyle söylemiştir:

- Dört kulağınız olsun: İki kulak sizi ilgilendiren şeyleri dinlemek için, iki kulak da sizi ilgilendirmeyen şeyleri (duyduktan sonra) bırakmak için.
- Aristoteles bir grubun yedikleri ve içtikleriyle birbirine karşı övündüğünü duyunca şöyle söylemiştir: "Yarışacaksanız edep konusunda yarışın; asıl şeref budur. Böyle konuları zikretmeyi bırakın; çünkü bunlar bayağılık ve zayıflıktır."
- Aristoteles bir gün Eflâtun'un yanına girip onu sinirli görünce "Hocam neden sinirlisiniz?" diye sordu. Eflâtun: "Güvenilir birinin senin hakkında bana söylediklerinden dolayı" dedi. Bunun üzerine Aristoteles: "Hocam! Güvenilir olan kişi, laf taşımaz; laf taşıyıcı biri olmaya asla razı olmaz." dedi.
- İnsanları düşkünken değil, mal-mülk ve güç sahibi iken sınamak gerekir.
- Aristoteles'e "Kişinin yapabileceği en hafif şey nedir?" diye sorulunca "susmak" demiştir.
- Kral Rûfestabis, (?) oğlu Fitaforas'tan (?) konuşmasını istemiş ama o beceremediği. Bunun üzerine Aristoteles kalabalık bir topluluğun huzurunda şu konuşmayı yapmıştır:
- "Takdîs, ta'zîm, yücelik ve saygı Yaratıcımız'a (Bârî) aittir. Ey dinleyenler! İlim O'nun bağışı, hikmet O'nun lütfudur. O, bunları dilediğine verir, dilediğini de bunlardan mahrum eder; dilediğini alçaltır, dilediğini de yükseltir. Takdîs ve tesbih, doğruyu öğreten ve sebeplerin sebebi olana aittir.
- Ey dinleyenler! İnsanların birbirlerine karşı üstünlükleri, soyla değil akılladır. Ben bilge Eflâtun'un: "Hikmet, ilimlerin başıdır; edeb ise anlayışların (efhâm) aşısı ve zihinlerin ürünüdür." dediğini duymuştum. Fark edilmesi zor olan görüş, sağlam düşünce ile idrak edilir. Elde edilmek istenen şeylere, acele etmemekle (teenniyle) daha kolay ulaşılır.

وقال: كلُّ حُرّ جوادٌ، وليس كلُّ جوادٍ حُرّاً. والحُر جوادٌ بالطبيعة، والجواد المُعَرَّىٰ من الحرية إنما هو جوادٌ بالعادة والصناعة.

وقال: إنا لنحِبُّ الحقَّ ونحبُّ أفلاطون. فإذا افترقا، فالحقُّ أولىٰ بالمحبّة

وقال لتلاميذه:

٥ لتكن لكم أربع آذان: أذنان تسمعون بهما ما يهمكم، وأذنان تدعون بهما ما لا يعنيكم.

وسمع قوماً يتفاخرون بالطعام والشراب فقال: ليكن تنافسكم في الأدب، فإن ذلك نباهة؛ ودعوا ذكر ما أنتم عليه، فإن ذلك مهانةٌ وضعف.

ودخل على أفلاطون فوجده مغضباً، فقال: ما يغضبك أيُّها المعلم؟

١٠ فقال: لشيء أخبرني به الثقة عنك. فقال له: أيها المعلم! إن الثقة لا ينمم ولا يرضى أن يكون نمّاماً.

وقال: ليس ينبغي أن يُمتحن الناس وقت ذُلّهم، لكن وقت تملُّكهم وتسلُّطهم.

وقيل له: ما أخفُّ ما حَمَله الإنسان؟ فقال: السكوت!

١٥ ومن كلام أرسطو على رؤوس الأشهاد، لما طلب ذلك روفسطابيس الملك من ابنه فطافورس فقصّر عنه:

«لبارينا التقديس والإعظام، والإجلال والإكرام! أيُّها الأشْهاد! العلم موهبة الباري، والحكمة عطيته. يعطي ويمنع، ويحط ويرفع. والتسبيح والتقديس لمعلّم الصواب ومُسبِّب الأسباب.

٢٠ أيها الأشهاد! تفاضل الناس بالعقول لا بالأصول. وعيتُ عن أفلاطون الحكيم: الحكمة رأس العلوم، والآداب تلقيح الأفهام ونتائج الأذهان. وبالفكر الثاقب يدرك الرأي العازب؛ وبالتأني تسهل المطالب،

Tatlı sözle sevgi süreklilik kazanır. Başkalarına kol kanat germekle işler tamamlanır. Güzel ahlâk ile yaşam güzelleşir ve mutluluk kemâle erer. Susmasını bilmek, yüksek heybet kazandırır. İsabetli düşünmekle değer ve şeref artar. Hakkı gözetmekle insanlar arasında barış meydana gelir. Tevazu ile sevgi çoğalır. İffetle ameller arınır. Başkalarına ihsânda bulunmakla kişi yücelir. Adaletle düşmana üstünlük sağlanır. Hoşgörü ile destekçilerin sayısı artar. Yumuşak başlılıkla kalpler kazanılır. Başkalarını kendine tercih eden kişi cömert adını hak eder. Karşılıksız iyilikle âlicenaplık vasfı hak edilir. Arkadaşlık, vefa ile daim olur. Üstünlük doğrulukla elde edilir. Güzel düşünce-davranış, örnek gösterilir. Zaman, kişiyi hoşgörü (hilm) sahibi yapar. İşini sağlam yapmak, (değer) artışı sağlar. İrfan sahibi olan kişi dünyaya değer vermez. Zaman felaketlere gebedir. Yiyecek ve içeceklerin tadı sıhhat ve afiyet ile çıkar. İstenmeyen şeylerin meydana gelmesiyle hayat çekilmez olur ve nimetlerin tadı kaçar. Başa kakmak, yapılan iyiliği örter. Nimete nankörlük de mahrumiyete yol açar. Hükümdarın dostu, gün gelecek ondan ayrılacaktır. Kötü ahlâklı kişi, arkadaşı için tehlikelidir. Eli açık olmayan kişi dar görüşlü demektir. Cimri olan kişi, zengin dahi olsa zelildir; cömert olan ise malı az fakir de olsa azizdir. Tamahkârlık, başa gelmiş bir fakirliktir. Başkasından bir şey beklememek ise apaçık bir zenginliktir. "Bilmiyorum." demek ilmin yarısıdır. Hızlı cevap, hata yapmaya yol açar. İşlerin zora girmesi basireti "harekete geçirir." Alıştırma yapmak, insan doğasına keskinlik kazandırır. Eğitim, soyluluğa ihtiyaç bırakmaz. Takva, âlimin şiarıdır. Gösteriş, cahilin elbisesidir. Ahmakla muhatap olmak ruha azap verir. Kadınlara düşkün olmak ahmakların işidir. Kayıp olan bir şeyle uğraşmak, vakti zayi etmektir. Bile bile belanın karşısına çıkan kişi kendisini tehlikeye atmış demektir. Beklenti, hayal kırıklığının sebebidir. Sabır, kararlılığın teyidi, sevinç meyvesi ve sıkıntının giderilmesi demektir. Cahille dost olan aldanmıştır. Kendini tehlikeye atan, pişman olur. Nefsini bilen, insanlar arasında kendini boşa harcamaz. İlmi aklından çok olanın ameli, kendisi için bir yüktür. Tecrübeyle sabit olan, doktorun (görüşünden) daha sağlamdır. Bir soruya cevap veremiyorsan susmayı bil. İlmin fayda vermediği kişi cehaletin zararından güvende olamaz. İşini sağlama alan kişi pişman olmaz. Düşünmeden atılan kişi, bataklığa saplanır; acele eden çukura düşer; iyi düşünen ise selamete erer.

وبلين الكلمة تدوم المودة؛ وبخفض الجناح تتم الأمور؛ وبسعة الأخلاق يطيب العيش ويكمل السرور؛ وبحسن الصمت جلال الهيبة؛ وبإصابة المنطق يعظم القدر ويرتقي الشرف؛ وبالإنصاف يحب التواصل؛ وبالتواضع تكثر المحبة؛ وبالعفاف تزكو الأعمال؛ وبالإفضال يكون السؤدد؛ وبالعدل يقهر العدو؛ وبالحلم يكثر الأنصار؛ وبالرفق تستخدم القلوب؛ وبالإيثار يستوجب اسم الجود؛ وبالإنعام يستحق الكرم؛ وبالوفاء يدوم الإخاء؛ وبالصدق يتم الفضل؛ وبحسن الاعتبار تضرب الأمثال. والأيام تفيد الحلم. والإحكام تستوجب الزيادة. مَنْ عَرَف نَقّص الدنيا. ومن الساعات تتولد الآفات. وبالعافية يوجد طعم الطعام والشراب. وبحلول المكاره يتنغص العيش وتتكدر النعم. وبالمن يكفر الإحسان. وبالجحد للإنعام يجب الحرمان. صديق الملك زائل عنه. السئ الخلق مخاطر صاحبه. الضيق الباع حسير النظر. البخيل ذليل وإن كان غنياً، والجواد عزيز وإن كان فقيراً مُقِلاً. الطمع الفقر الحاضر. اليأس الغنىٰ الظاهر. «لا أدري» نِصْفُ العلم. السرعة في الجواب توجب العثار. التردي في الأمور يبعث على البصائر، الرياضة تشحذ القريحة. الأدب يغني عن النسب. التقوى شعار العالم. الرياء لَبوس الجاهل. مقاساة الأحمق عذاب الروح. الاستهتار بالنساء فِعْلُ النوكى. الاشتغال بالغائب تضييع الاوقات. المعترض للبلاء مخاطر بنفسه. التمني سببُ الحسرة. الصبر تأييد العزم وثمرة الفرج وتمحيق المحنة. صديق الجاهل مغرور. المخاطر خائب. من عرف نفسه لم يَضِعْ بين الناس. من زاد علمه على عقله كان عمله وبالا عليه. المجرب أحكم من الطبيب. إذا فاتك الجواب فالزم الصمت. من لم ينفعه العلم لم يأمن ضرر الجهل. من تأيد لم يندم. من اقتحم ارتطم ومن أعجل تورّط، ومن تفكر سلم.

Zihninde ölçüp tartan, kazançlı çıkar. Soran, öğrenir. Gücü yetmeyecek şeyi yüklenen, dağılır kalır. Tecrübenin sonu yoktur, aklı olan kişi daima tecrübesini artırır. Alışkanlıkların her şeyin ötesinde bir gücü vardır. Tabiatlar (huylar) dışında her şey taşınabilir (değişebilir). Kader dışında her şeyin burada bir çaresi vardır. Bilge olarak bilinen kişiye gözler saygıyla bakar. Belâgattan nasip almak adına veciz söz söylemek yeterlidir. Dinleyenin kıt anlayışlı olması, konuşmacıya bir laf getirmez. Bilgide kesinliğin (yakînin) ferahlığına erişen kişinin soru üzerine tartışmaya girmeye ihtiyacı yoktur; bu seviyeye erişemeyen kişi ise cehalete gömülmüştür; kendi görüşüne hayran olur; hevâ ve hevesi sebebiyle işini sağlama alma kapısından uzak düşer, kötü alışkanlığı yüzünden ilmin yüceliğinden mahrum kalır. Arkadaşların başına bir musibet geldiğinde kaygılanıp üzülmek, sabretmekten daha çok övgüye değer; kendi başına bir musibet geldiğinde ise sabretmek kaygılanıp üzülmekten daha çok övgüye değerdir. Verilen nimetin çekilip alınmasında, zulümde ısrar etmekten daha etkili bir şey yoktur. Her kim gerekli edebe (eğitime) sahip olmadan bir sultanın hizmetine talip olursa, kendisini selâmetten felakete atmış olur. Efendiliğe yükselmek zor, bayağılığa düşmek ise kolaydır.

- İşlerin en üstünü yaşlıların kanunla (namus), gençlerin ise savaşla uğraşmalarıdır.
- Kötülüğün kendisi (sûreti) meydana gelip de faili gizli kalırsa kaygı doğurur; ortaya çıktığında ise üzüntüye yol açar. İyiliğin sûreti de aynı şekilde meydana gelir ama yapanı ortaya çıkmaz ise sevinç doğurur; ortaya çıktığında ise haz meydana getirir.
- İlim dışında her şeyin azı çoğundan daha hafiftir; ilim ise arttıkça, taşıması kolaylaşır.
- Arkadaşlarının gizli kusurlarını araştıran kişi saygın bir insan olamaz.
- Aristoteles'e "Canlıların en iyisi hangisidir?" diye sorulunca: "Edeple bezenmiş insandır." cevabını vermiştir.
- Yine ona: "Faydası en yaygın olan şey nedir?" diye sorulunca: "Kötülerin ortadan kalkmasıdır." diye cevap vermiştir.

من رَوَّى غَنم. من سأل عَلم. من حمل ما لا يطيق ارتبك. التجارب ليس لها غاية، والعاقل منها في زيادة. للعادة على كل شيء سلطان، وكل شيء يستطاع نقله إلا الطباع، وكل شيء ها هنا فيه حيلة إلا القضاء. مَن عُرِف بالْحكمة لحظته العيون بالوقار. قد يكتفى من حظ البلاغة بالإيجاز. لا يؤتى الناطق من سوء فهم السامع. مَنْ وَجَدَ بَرْدَ اليقين أغناه عن المنازعة في السؤال، ومن عَدِم دَرْك ذلك كان مغموراً بالجهل، ومفتوناً بعُجْب الرأي، ومفتولاً بالهوى عن باب التثبُّت، ومصروفاً بسوء العادة عن تفضيل العلم. الجَزَع عند مصائب الإخوان أحمدُ من الصبر، وصبر المرء على مصيبته أحمدُ من جزعه. ليس شيء أقرب إلى تغيير النعمة من الإقامة على الظلم. مَن طلب خدمة السلطان بغير أدب خرج من السلامة إلى العطب. الارتقاء إلى السؤدد صعبٌ؛ الانحطاط إلى الدنائة سَهلٌ.

وقال: أفضل الأمور أن يُمْسِك المشايخُ الناموسَ والشبابُ الحربَ.

وقال: إذا تحركت صورة الشر ولم تظهر ولدت الفزع، وإذا ظهرت ولدت الحزن؛ وكذلك صورة الخير إذا تحركت ولم تظهر ولدت السرور، وإذا ظهرت ولّدت اللذة.

قال: كل شيء قليله أخفُّ من كثيره، إلا العلم فإنه كلما كثر خَفَّ حمله.

وقال: لن يسود من يَتَّبع العيوبَ الباطنة من إخوانه.

وقيل له: ما أحسن الْحيوان! فقال: الإنسان المزيَّن بالأدب.

وقيل له: ما أعمُّ الأشياء نفعاً؟ فقال: فَقْدُ الأشرار.

- Her şeyin dalı kökünden (aslından), parçası bütündendir (kemâldendir). Eğer dünyaya yüz çeviriyorsanız (zâhidlik yapıyorsanız), zühdünüz bekaya rağbet etmekle tamamlanır. Zira dünyaya rağbet etmenin kökü, bâki kalmanın güzel olmasıdır. Dolayısıyla her kim cennetten (na'îm) yüz çevirir de dünyaya rağbet ederse kökü bırakmış, dalı almış olur. Kâmil kişi, dallarla birlikte köke de sahip olandır.
- İyi (sâlih), sana geldiği zaman seni ıslah edendir; kötü ise sana geldiği zaman seni bozandır (ifsad eden). Islah edenin sende sevmen gereken şeyi düzeltirken sevmemen gereken şeyi bozması seni öfkelendirmesin.
- Bütün insanlar hâkimdir; kimi özel hâkim, kimi de genel hâkimdir. Her kim eşya hakkında yanılır, dili yalan söyler ve eşyadan kendine ait olmayanı alırsa zulüm ve yalancılık etmiş olur. Her kim de eşya hakkında isabetli düşünür, dili doğru söyler ve eşyadan sadece kendine ait olanlarla yetinirse adaletli davranmış ve doğru söylemiş olur. İnsan davranışlarından hiçbir şey bu iki sınırın dışında kalmaz.
- Dünyada en iyi şey hikmet olduğuna göre, ona âhirette verilecek mükâfat da âhiretin en iyisi olacaktır. Öyleyse bütün gayretinle yönelmeye en layık olan şey hikmettir.
- Aristoteles, kendisine "Akıllı bir insanın neyi edinmesi gerekir?" diye sorulunca: "Gemisi battığı zaman birlikte yüzebileceği şeyleri." cevabını vermiştir.
- Bal arısının her çiçeğin en güzel olanlarından (balözünü) aldığı gibi edîbin de bütün edebiyat ürünlerinin en güzel olanlarından alması gerekir.
- Aristoteles'in çok kıymetli bir toprağı vardı; onun işlerini birine havale etmişti ve bu araziyle pek ilgilenmiyordu. Birisi ona: "Neden böyle yapıyorsun?" diye sorunca: "Ben bu toprağı bizzat onunla uğraşarak elde etmedim, nefsimin edebiyle uğraşmak sûretiyle elde ettim. Ben bu yolla daha pek çok toprağa sahip olmayı umuyorum." diye cevap verdi.
- Vefakârlık, asaletin doğasında vardır. Cahilin dili, ölümünün anahtarıdır. İhtiyaç, çare kapısını açar. Susmak, konuşup aciz kalmaktan daha iyidir. İhsanda bulunmakla değer artar. Nimet tevazu ile tamamlanır. Külfetlere tahammülle de efendilik tamamlanır. Adaletli bir yaşam, düşmanı azaltır. Seni ilgilendirmeyen şeyleri bırakmakla fazilet tamam olur. Söz taşımakla çirkinlikler ortaya çıkar.

وقال: ما تكون فروع الأشياء إلا من أصولها، ولا أجزاؤها إلا من كمالها: فلإن كنتم قد زهدتم في الدنيا تم لكم زهدكم مع الرغبة في البقاء، وذلك أن أصل الرغبة في الدنيا حُسْن البقاء فيها. فمن زَهِد في النعيم ورغب في الدنيا فقد أخذ بالفرع لا بالأصل، وليس الكامل إلا من اجتمع له مع الفروع الأصل.

وقال: الصالح هو كل ما إذا هو أتى إليك أصلحك، والسيء كل ما إذا هو أتى إليك أفسدك. وإذا كان المصلح أيضاً يصلح منك ما أنت حقيقٌ بحبّه فلا يسخطك عليه إفساده منك ما أنت حقيقٌ ببُغضه.

وقال: كل الناس قضاة: فمنهم قاض خاص، ومنهم قاض عامٌّ. فمن أخطأ رأيه في الأشياء وكذب لسانه عليها وتناول منها ما ليس له فقد جار وكذب. ومن أصاب رأيه فيها وصدق لسانه عليها، وقنع بما هو له منها فقد عَدل وصدق، ولم يفضل عن هذين الْحَدَّين شيء من أعمال الناس.

وقال: إذا كانت الحكمة هي خير الدنيا، وكان ثوابها هو خير الآخرة، فأحقُّ ما وجَّهت إليه هِمَّتك الحكمةُ.

وقيل له: أيُّ الأشياء ينبغي للإنسان العاقل أن يقتنيها؟ فقال: الأشياء التي إذا غرقت سفينته سبحت معه.

وقال: ينبغي للأديب أن يأخذ من جميع الآداب أجودها، كما أن النحل يأخذ من كل زهرة أجودها.

كانت لأرسطوطاليس ضَيْعَةٌ نفيسةٌ فدفعها إلى من يقوم بها ولم يكن يشرف عليها. فقال له بعض الناس: لم تفعل ذلك؟ فقال: إني لم أقتن ضيعتي تلك بتعاهدي الضياع؛ وإنما اقتنيتها بتعاهدي أدب نفسي، وبذلك أرجو أن أملك ضياعاً كثيرة.

وقال: الوفاء سجيّةُ الكرم. لسان الجاهل مفتاح حتفه. الحاجة تفتح باب الحيلة. الصمت خير من عجز المنطق. بالإفضال تعظم الأقدار. بالتواضع تتم النعمة. باحتمال المؤن يتم السؤدد. بالسيرة العادلة يقل المناوئ. بترك ما لا يعنيك يتم لك الفضل. بالسعايات تنشأ المكاره.

- Aristoteles İskender'e şöyle demiştir: "Güzellik, sahibine zarar, bakana ise yarardır."
- Genç, ilim talep eden kişidir. Araştırma yapmaktan ve ilim talebinden bıkarsan ihtiyarlığın eteklerine tutunmayı hak etmişsin demektir.
- Aristoteles genç yaşta birinin ilmi ihmal ettiğini görünce "İlmin yorgunluğuna sabretmezsen cehaletin bedbahtlığına sabredersin." demiştir.
- Aristoteles öğrencilerinden birine şöyle demiştir: "Evladım! İnsanlardan ancak kendi değerini bilenlerle oturup kalk; çünkü kendi değerini bilenlerle oturup kalkmak, yaşam güzelliğidir. Kendi değerini bilmeyenlerle oturup kalkmakta ise hayır yoktur."
- Maişet ve kazanç elde etmeyi düşünen bir kalp, hikmetten istifade edemez.
- Bedeni sahip olduğu şehvetlerden ötürü kınamam; çünkü akıldan yoksundur ve her zaman özü neyi gerektiriyorsa onun peşinde koşar. Ama yapılması gerekeni açıkça bildiği hâlde yapılmaması gerekeni yapan kişiye acırım. Ben bedeni rahatlattığımda nefse yakınlığı ona sıkıntı olur; çünkü nefis (ruh) onu evirip çevirir ve ayakta tutar; ondan göç ettiği zaman ise beden ortadan kalkar. Nefis, gelişebilen bir yetenek gibidir ve bedende yerleşiktir; bedenin işlerini idare eder. Beden nefsin iyiliklerine boyun eğerse bu tavrından dolayı övülür. Ama ona kötülükler yapışıp kalırsa o zaman galip gelen taraf, mağlup olanı hâkimiyeti altına alır.
- Günahkârların övüldüğü; öfkelilerin mutlu olduğu; soyluların haset ettikleri; açgözlülerin zengin oldukları; gamsızların da vefalı oldukları görülmemiştir.
- Altının ateşle sınandığı gibi insan da davranışlarıyla sınanır.
- Yumuşak huyluluk (hilm), arsızlara karşı bir hazırlık, düşmanların hilesine karşı bir kalkan, hasetçilerin hasedine karşı da bir tedbirdir. Çünkü sen, arsızın sözüne aldırış etmemekle karşılık verdiğinde onu aşağılamış, keskinliğini köreltmiş, senin yumuşak başlılığına tanık olanların kılıçlarını ona karşı çekmiş olursun ve böylece onlar senin öcünü ondan alırlar.
- Bilgi aklın göstergesidir; akıl ise hayrın kılavuzudur.

وقال للإسكندر: إن الجمال مَضَرَّةٌ على صاحبه، ومنفعة للناظر إليه.

وقال: الشابُّ من طَلَب العلم. إن أنت ضجرت عن سعاية البحث والطلب حقت عليك أن تَلْقىٰ أدبار العجز

ونَظَر إلى حَدَثٍ يتهاون بالعلم فقال له: إنك إن لم تصبر على تَعَب العلم صبرت على شقاء الجهل.

وقال لبعض تلاميذه: أي بني! لا تعاشر من الناس إلا من عرف قدره؛ فإن مَن عرف قدر نفسه فمعاشرته في طيب عيش؛ ومَن لم يعرف قَدْرَ نفسه فلا خير في عشرته.

وقال: غير منتفع بالحكمة قلبٌ مرتبطٌ بطلب المعيشة والتكسُّب.

وقال: لا أعايب الجَسَد على الشهوات إذ كان جافياً عن العقل دائم السعي على أثر جوهره في كل حين. ولكن أتوجّع على النفس التي تستبين وتعرف ما ينبغي وتعمل ما لا ينبغي. وإنّى إذا روحت عن الجسد صار ترقُّح قربها أذىً عليها وهي تقلبه وتقيمه؛ وإذا رَحَلَتْ عنه بطل، وهي كالملكة المتوحِّلة ساكنة فيها ولها الأمر عليه، فإن انقاد الجسد لحسناتها مدح عليها؛ وإن لزمته السيئات استولى الغالبُ على المغلوب.

وقال: لا يوجد الفجور محموداً، ولا الغضوب مسروراً، ولا الكريم حسوداً، ولا الشره غنيّاً، ولا المَلولُ وفيّاً.

وقال: محنة المرء فِعْله، كما محنة الذهب النارُ.

وقال: الحلم عُدّة للسفيه وجُنَّةٌ من كيد العدو، وحِرْزٌ مِن حسد الحسود. فإنك لَنْ تقابل سفيهاً بالإعراض عن قوله إلا أذللت نفسه، وفللت حدّه، وسللت عليه سيوف مَنْ يشاهد حلمك فتولّوا لك الانتقام منه.

وقال: العلم دليل العقل، والعقل قائد الخير.

- Öğrencilerinden biri Aristoteles'e başka bir öğrencisini şikâyet edince Aristoteles ona: "Senin onun hakkındaki sözünü, onun da senin aleyhine söyleyeceklerini kabul etmek şartıyla kabul edelim mi?" dedi. Öğrencisinin "Hayır." cevabı üzerine Aristoteles: "Öyleyse şerden uzak dur ki şer de senden uzak dursun." dedi.
- Biri Aristoteles'e "Beni arkamdan çekiştirdiğini duydum." deyince Aristoteles şu cevabı verdi: "Sen henüz sana üç özellikten birini atfedeceğim bir mertebeye yükselmemişsin ki (seni çekiştireyim!)" dedi. Adam: "Bu üç özellik nedir?" diye sorunca Aristoteles şöyle dedi: "Birincisi bilgidir, üzerinde düşünmeme vesile olur; ikincisi lezzettir, onunla kendimi avuturum; üçüncüsü ise sâlih amele ihtimam göstermedir."
- Başarılı talebe için idrakin hazzı, başarısız talebe için ise ümitsizliğin rehaveti vardır.
- Yağmurun çok yağması kayanın üzerinde ot bitiremediği gibi çok eğitim de ahmak olana bir fayda sağlamaz.
- Kişinin dili aklının kâtibidir, akıl ona sapkınlığı yazdırdığı zaman o da bunu yerine getirir.
- Aristoteles, hastalığından kurtulmak üzere (nekahet döneminde) olan bir kişinin kuvvet kazanabileceği düşüncesiyle çokça yemek yediğini görünce ona şöyle dedi: "Be adam! Kuvvetin artması bedene giren gıdanın çokluğu ile değildir; beden için kabul edilebilir (gerekli) gıdanın çokluğu iledir."
- Eğitim olarak tecrübe, nasihat olarak da günlerin değişkenliği yeterlidir.
- Edep (eğitim), zenginin zenginliğini süsler, fakirin fakirliğini ise örter. Edep, zenginlere zînet kazandırır, fakirlere ise geçimlik. Böylece fakirler hür kimseler arasında yaşayabilir.
- Birisi Aristoteles'e "Belagat nedir?" diye sorunca o, "az ama özlü konuşmak; süratli ama doğru cevap vermektir" demiştir.
- Aristoteles İskender'e şöyle yazmıştır: "İnsanların sende hayran olacakları şey ileri görüşlülük ve büyük hedeflerdir. Sende sevecekleri şey ise tevazu ve yumuşak başlılıktır. Sen bu ikisini birleştir ki insanların hem sevgisini, hem de hayranlığını kazanabilesin. "

وسعى إليه تلميذ له بآخر فقال له: أتحب أن نقبل قولك فيه على أنّا نقبل قوله فيك؟ قال: لا! قال: فكُفَّ عن الشر يكفَّ عنك.

وقال له رجل: بلغني أنك اغتبتني. فقال: ما بَلَغ مِنْ قدرك عندي أن أدع لك خَلّةً من ثلاث! قال: وما هي؟ قال: إمّا عِلْمٌ أعمل فكري فيه، وإمّا لذة أعلّل نفسي بها، وإمّا إقبالٌ على عمل صالح.

وقال: للطالب البالغ لذة الإدراك، وللطالب المحروم راحة الإياس.

وقال: كما لا يُنْبِتُ المطرُ الشديدُ الصَّخْرَ، كذا لا ينتفع البليد بكثرة التعليم.

وقال: لسان المرء كاتب عقله: إذا أملى عليه غَيّاً أتى به.

ورأى ناقهاً يكثر من الأكل وهو يرى أنه يقوّيه. فقال له: يا هذا! ليس زيادة القوة بكثرة ما يرد البدن من الغذاء، ولكن بكثرة ما يقبل منه.

وقال: كفى بالتجارب تأدُّباً، وبتقلب الأيام عظة!

وقال: الأدب يَزِين غِنَى الغنيّ ويستر فَقْر الفقير. والأدب يكسب الأغنياء زينة، ويكسب الفقراء معاشاً ويعيش به بين الأحرار.

وقال له رجلٌ: ما البلاغة؟ فقال: إقلالٌ في إيجازٍ، وصوابٌ مع سرعة جواب.

وكتب إلى الإسكندر: إن الذي يتعجّب منه الناسُ فيك الجزالة و كبر الهمة؛ والذى يحبُّونك عليه التواضع ولين الجانب. فاجمع الأمرين تجتمعْ لك محبّةُ الناس وتعجبُهم منك.

- Aristoteles İskender'e yazdığı (başka) bir mektupta da şöyle söylemiştir: "Sen şerefli insanların kralı oldun ve onların başına geçme üstünlüğüne nail oldun. Liderliğine şeref katacak ve onun asaletini artıracak şeylerden biri, halkın iyiliği için çalışmandır. Böylece yergiyi hak eden kötü kimselerin değil, övgüye layık olan iyi kimselerin lideri olursun. Gaspla (gayri meşru yolla) elde edilen liderliğin yerilecek pek çok yönü vardır ancak bunlardan en fazla yerilmeyi hak edeni liderliğin değerini düşürmesidir. Çünkü gâsıp (zorba) bir yöneticinin egemenliği altındaki insanlar, özgür değil, köle gibidirler. Özgürlerin lideri olmaksa kölelerin lideri olmaktan daha şereflidir. Kölelerin lideri olmayı özgürlerin lideri olmaya tercih eden kişi, hayvanların görüşünü insanların görüşüne tercih eden ve böylece isabetli ve doğru davrandığını sanan kişiye benzer. Liderliği gaspla ele geçiren zorba yöneticinin durumu da bundan farklı değildir. Çünkü o, hükümdarlık makamını ve şerefini istemektedir; ne var ki hükümdarlığa (başkalarının haklarını) gasp etmekten daha uzak hiçbir şey yoktur. Çünkü gasp eden kişi (kölenin) efendisi, hükümdar ise baba konumundadır. Liderliğin değerini en çok düşüren şeylerden biri Pers kralının yaptığı şeydi. O, babası da dahil bütün tebaasına köle adını verirdi. "
- Aristoteles'e "Haklı dahi olsa söylenmesi yakışık almayan şey nedir?" diye sorulunca: "Kişinin kendini övmesidir." demiştir.
- Aristoteles'e "Bilgeler neden mal(larını) korumuşlardır?" diye sorulunca: "Kendilerini hak etmedikleri bir konuma düşürmemek için." cevabını vermiştir.
- Kişiyi hoşnut olduğu sırada değil, öfkeliyken sına; zillet içindeyken değil, güçlü ve kudretli iken sına.
- Bize hakikatten bir şeyler ulaştıranların, değil kendilerine, babalarına bile teşekkür etmemiz gerekir. Çünkü babaları onların varlık sebebi olmuştur; onlar ise bizim hakikati elde etmemizin sebebidirler.
- İnsanların (hepsinin) hoşnutluğunu kazanmak, ulaşılması mümkün olmayan bir hedeftir. Öyleyse zulme rıza gösterenin öfkesine aldırış etme.
- İnsanın hayvanlardan üstün olması, konuşması ve düşünmesi sebebiyledir. İnsan, susuyor ve söyleneni anlayamıyorsa hayvanlar (seviyesine) iner.

وكتب إلى الإسكندر: إنك قد أصبحت ملكاً على ذوي الأحساب، وأوتيت فضل الرياسة عليهم. فمما يشرّف رياستك ويزيدها نُبْلاً أن تستصلح العامّة لتكون رأساً لخيار محمودين لا لشرار مذمومين. ورئاسة الاغتصاب وإن كانت تُذَمُّ لخصال شيء فإن أولىٰ ما فيها بالمذمّة أنها تحطُّ قدر الرئاسة، وذلك أن النَّاس في سلطان الغصْب كالعبيد لا كالأحرار، ورئاسة الأحرار أشرف من رئاسة العبيد. ومن يختار رئاسة العبيد على رئاسة الأحرار كمن يختار رأي البهائم على رأي الناس وقد يظن أنه قد أصاب وغنم. فحال الغاصب فيما يركب من الغَصْب هذه الحال، لأنه يطلب محلّ الملك وشرفه، وليس شيء أبعد من المُلك من الاغتصاب، لأن الغاصب في شكل المولى، والملك في شكل الأَبِ. ومما يضع قدر الرياسة ما كان يصنع ملك فارس: فإنه كان يسمي أباه وكلَّ واحدٍ من رعيته عبداً.

وقيل لأرسطوطاليس: ما الشيء الذي لا ينبغي أن يقال وإن كان حقاً؟ فقال: مدح الإنسان نفسه.

وقيل له: لِمَ حفظت الحكماء المال؟ فقال: لئلا يقيموا أنفسهم بحيث لا يستحقونه من المقام.

وقال: امتحن المرء في وقت غضبه لا في وقت رضاه، وفى حين قدرته لا في حين ذلته.

وقال: ينبغي أن نشكر آباء الذين أتوا بشيء من الحق فضلا عنهم، إذ هم سببٌ لهم وهم سبَبٌ لنا إلى نيل الحق.

وقال: رضا الناس غاية لا تدرك؛ فلا تكره سُخْط مَنْ رضاه الجَوْر.

وقال: شرف الإنسان على جميع الحيوان بالنطق والذهن. فإن سكت ولم يفهم عاد بهيمياً.

- Çok içmeyin; çünkü içki akıllarınızı bozar ve anlayışınızı köreltir.
- Aristoteles öğrencilerinden birine bir soruyu defalarca sorduktan sonra "Anladın mı?" demiş ve öğrencinin "Evet" cevabı üzerine "Sende anlama belirtisi görmüyorum." demiştir. Öğrenci: "Nasıl olur?" deyince Aristoteles: "Çünkü sevinçli değilsin; hâlbuki anlamanın göstergesi sevinmektir." demiştir.
- Sevgi dışındaki her şeyin en güzeli, en yenisidir; sevginin en güzeli ise en eskisidir.
- Aristoteles şöyle dedi: "Önceleri içerdim ama kanmazdım. Allah'ı tanıyınca içmeden kanar oldum."
- Allah'ı (mahiyetiyle) akletmek zordur; dil ile ifade etmek mümkün değildir. Allah Teâlâ hakkında îcâbî bir bildirimde bulunmak tasdik olunmaz. O'nun dışındaki varlıklar hakkında ise tasdik olunur. Mesela "Sokrates Allah'ın kuludur." denilebilir ama "Allah, falancaya ya da herhangi bir varlığa aittir." denilerek O'na herhangi bir şey izafe edilemez. Selbî bildirim ise Allah hakkında tasdik olunur. Örneğin "Allah'ın sıfatı yoktur, hududu yoktur, benzeri yoktur." diyebilirsin; bu (söz), O'nun dışındaki varlıklar hakkında tasdik olunmaz.[27]
- Simmias, Aristoteles'e: "Eflâtun'un sözleri arasında bulduğum şu cümlenin ne demek olduğunu bana söyler misin: 'Sana yararlı olana yararlı olan her şey sana da yararlıdır; sana yararlı olana zararlı olan her şey sana da zararlıdır; ancak sana zararlı olana zarar veren her şey senin için yararlı değildir." deyince Aristoteles Eflâtun'un bu sözünü şöyle açıklamıştır: Sana yararlı olan ve zararlı olan şeyler vardır. Eflâtun'un yararlı dediği şey bilgi, zararlı dediği şey ise cehalettir. Şimdi sana verdiğim ilmi Eflâtun, ilmi fayda veren birine (bana) vermekle sana da fayda vermiş oldu. Eğer bana cehaleti vermiş olsaydı ve ben de bunu sana verseydim o zaman sana zarar vermiş olurdu. Bu, "Sana yararlı olana yararlı olan her şey senin için de yararlıdır; sana yararlı olana zararı olan her şey sana da zararlıdır." sözünün açıklamasıdır. "Ancak sana zararlı olana zarar veren her şey senin için yararlı değildir" sözünden kastı ise şudur: Bilgi cehalete zarar verir; cehaletler de birbirlerine zarar verir. Cehalete zarar veren bilgi, sana yararlı iken cehalete zarar veren cehaletin sana yararı yoktur.

وقال: لا تكثروا من الشراب فيغير عقولكم ويفسد أفهامكم.

وأعاد على تلميذ له مسألة، فقال له: أفهمت؟ قال التلميذ:نعم! قال: لا أرى آثار الفهم عليك. قال: وكيف ذلك؟ قال: لا أراك مسروراً، والدليل على الفهم السرور.

وقال: خير الأشياء أجدُّها، إلا المودّات فإن خيرها أقدمُها.

وقال أرسطوطاليس: كنت أشرب فلا أروى. فلما عرفت الله رويت من غير شرب.

أَنْ تعقل الله فَعَسِر، وأن تنطق به فغير ممكن. والخبر الموجب لا يصدق على الله سبحانه ويصدق على ما دونه كقولك: سقراط عبد الله، ولا يجوز الله لفلان ولا لشيء من الأشياء المضافة. والسالب يصدق على الله لقولك: الله لا صفة له، الله لا حدّ له، الله لا نظير له، ولا يصدق على الله ما هو دونه.

وقال سيمياس لأرسطو: أخبرني عن كلمة وجدتها من كلام أفلاطون، فإني وجدته يقول: «كل نافع لنافعك نافعٌ لك، وكل ضار لنافعك ضارٌّ لك، وليس كل ضارّ لضارّك بنافع لك». قال أرسطوطاليس: أخبرك أنّ من الأشياء ما هو نافع لك، ومنها ما هو ضارٌّ لك. فجعل النافع العلم، وجعل الضار الجهل. فقد نفعك أفلاطون بما أسلم إلى من نفع علمه الذي أسلمته. ولو كان إنما أسلم جهلا فأسلمته إليك لكان قد ضرك. فهذا تفسير قوله: كل نافع لنافعك نافع لك، وكل ضار لنافعك ضارٌّ لك. وأما قوله: «ليس كلُّ ضارٍّ لضارك بنافع لك» أخبرك أن العلم يضر الجهل، وأن الجهل يتضارّ فيما بينه. فما أضر بالجهل من العلم نفعك، وما أضر به من الجهل لم ينفعك.

- İrhis (?) ile Aristoteles arasında şöyle bir diyalog geçmiştir:

  [İrhis]: Ey hikmetin önderi! Hikmeti talep eden kişinin öncelikle öğrenmesi gereken şeyin ne olduğunu söyler misin?

  [Aristoteles]: Hikmetin madeni nefs (ruh) olduğuna göre felsefeyi talep eden kişinin öncelikle Nefs İlmini (Psikoloji) talep etmesi gerekir.

  - Peki nefs hakkında nasıl bilgi sahibi olunur?

  - Nefsin kendi kuvvetiyle.

  - Peki onun kendi kuvveti nedir?

  - Sende bulunan ve bana kendisi hakkında soru sor(dur)an kuvvet.

  - Bir şey kendisi hakkında nasıl başkasına soru sorar?

  - Hastanın, doktora kendisi hakkında soru sorması gibi, körün etrafındakilere kendisinin hangi renkte olduğunu sorması gibi.

  - Nefs, hikmetin anası iken nasıl kendini göremez?

  - Nefs hikmetten yoksun olunca ne kendisini, ne de başkasını görebilir; nitekim kandil bulunmayınca kişi kendini göremediği gibi etrafındakileri de göremez.

- Aristoteles şöyle dedi: "İki nimet var ki yokken bilinirler, varken bilinmezler."[28]

- Her şeyin kendine özgü bir niteliği vardır. Aklın kendine özgü niteliği ise güzel seçim yapabilmektir.

- Soru soran doğru bir şekilde sormadıkça o soruya cevap vermeyen kişi, bu yüzden kınanmaz. Çünkü sorunun doğru bir şekilde sorulması, doğru cevap vermenin ön şartıdır.

- Biz kendimize hikmetten, parlatılmış bir ayna edinmeli ve herhangi bir konuda kesin bir yargıya varıp onu uygulamaya kalkmadan önce ona hikmet aynası ile bakmalıyız. Çünkü biz, kusurlardan ve cehaletten kaçalım derken cehaletin içine düşüp hüsrana uğrayan nicelerini gördük.

- Aristoteles'in İskender'e yazdığı bir mektuptan: "Biz, büyük uğraşlarla ve meşakkatle iktidara gelen ve iktidarını her gün biraz daha artıran kişilerin, deneyimleriyle pişip olgunlaştıklarını, böylece uzun süre iktidarda kaldıklarını ve güzel bir akıbete ve mutluluğa ulaştıklarını görüyoruz.

وقال إِيرخس لأرسطوطاليس:

يا إمام الحكمة! خبّرْنا أولَ ما ينبغي لطالب الحكمة أن يتعلم.

قال له: أمّا إذا كانت النفسُ هي مَعْدِن الحكمة فأوّلُ ما ينبغي لطالبها أن يطلب: علم النفس.

قال: وبِمَ يطلب علم النفس؟

قال: بقوة نفسها.

قال: وما قوة نفسها؟

قال: القوة السائلة لي منك عن نفسها.

قال: وكيف يسأل الشيء عن نفسه غيره؟

قال: كسؤال المريض الطبيب عن ذاته، وسؤال الأعمى مَنْ حوله عن لونه.

قال: وكيف تعمى النفسُ عن نفسها وهي أمُّ الحكمة؟

قال: إذا غابت الحكمة عن النفس عميت عن نفسها وغيرها كما يعمى الشيء عن نفسه وغيره إذا غاب عنه المصباح.

وقال أرسطوطاليس: نعمتان معلومتان مفقودتين، مجهولتان موجودتين.

وقال: لكل شيء خاصَّته، وخاصَّة العقل حُسْن الاختيار.

وقال: لا يلام الإنسان في ترك الجواب إذا سئل حتى يتبيّن أن السائل قد أحسنَ السؤال، لأن حُسن السؤال سبيلٌ وعلّةٌ إلى حسن الجواب.

وقال: إنّا جُدَراء أن نتخذ من الحكمة مرآة مجلوة فنبدأ بالنظر إلى الأمور فيها قبل اعتقاد شيء منها وإعماله في همومنا، وذلك أنا قد رأينا من يفرُّون من العيوب والجهالة لحق بهم الجهل والخسران.

ومن رسالة لأرسطوطاليس كتبها إلى الإسكندر: إنا نجد الذين نالوا الرئاسة بنصبٍ ومشقّةٍ ثم تزيدوا فيها شيئاً بعد شيء فحنكتهم الأمورُ ونفعتهم التجارب أكثر ذلك ما تطول مدتهم وتؤول إلى السعادة وحُسْن العاقبة.

Rahatlık içinde büyüyen, her şeyi önlerinde hazır bulan, korku ve sıkıntı nedir bilmeyen kişilerin ise bunların tam tersi bir akıbetle karşılaştıklarını görüyoruz. Şehirlerin/ülkelerin durumu da böyledir. Bir şehir için meşakkat çekilip emek verildiğinde o şehir büyür ve bayındır olur; lüks içinde yaşandığında ise çoraklaşıp harap olmaya yüz tutar. Lüks yaşam sürmek tembelliğe sürükler. İnsanlar genellikle haz aldıkları için tembelliğe yönelirler. Çünkü meşakkatten kaçtıkları için eğitim ve sıkı yaşamdan hoşlanmazlar ve istirahat edebilmek için boş kalmayı tercih ederler. Böylece ömürlerini âdeta bir oyun gibi tüketirler ve bu durum onları utanç ve bedbahtlığa sürükler. Tembellik ve eğitimsizlikle ne idare yolunda gider, ne vatan-namus savunması yapılır, ne de halkın yararı gözetilir. Böyle bir durumda toplumu ayakta tutacak bir kanuna ve onu layıkıyla uygulayacak ve insanları güzel davranmaya yönlendirecek birine ihtiyaç duyulur. Alçak ve kötü karakterli yöneticiler bunu korkuya dayalı olarak gerçekleştirmeye çalışırlar; şeref sahipleri ve iyi karakterli olanlar ise utanmaya dayalı olarak gerçekleştirmeye çalışırlar. Kamu yasası, bilgin birinin tedbir ve gözetimi olmaksızın nasıl işlerlik kazanabilir ki!"

- Acele sözün peşinden hata gelir.
- İyilik namına hiçbir vasıf taşımamasına rağmen kendisine "Sen iyisin!" denilen bir kişinin buna nasıl sevinebildiğine ve kendisinde kötülük namına hiçbir şey yokken "Kötüsün!" denilen birinin de bu söze niye kızdığına şaşarım. Bundan daha fazla şaşırdığım şey ise birinin kesin-kuşkusuz bir şekilde kendini sevip de şüpheye dayalı bir şekilde başkasına kızgınlık-nefret duymasıdır.
- Kişiye bilmediğini öğrenmeyi terk ettiren şey, bildiğinden yeteri kadar istifade etmiyor oluşudur.
- Bir işin tadını alan kişi yollarının acılığına katlanır. Bir ilmin faydasını gören ise onu artırmaya gayret eder.
- Kötülüğü kötülükle savuşturmak güçlü olmak demektir; kötülüğü iyilik ile savuşturmak ise erdemdir.
- İnciyi sedeften, altını topraktan, hikmeti ise söyleyeninden alın.
- Bir şeyden müstağni olmak, onu elde etmekle müstağni olmaktan daha iyidir.

ونجد الذين نشأوا في الخفض فأتتهم الأمور عفواً ولم تصبهم شدة ولم يمسسهم خوفٌ يصيرون إلى خلاف ذلك. وكذلك ترى المرابى تعمر وتعظم بالمشقة والنصب، وتصير إلى الخراب والبوار بالرفاهية وهي داعية إلى البطالة. والناس أكثر ذلك ما تكون إلى البطالة مستلذين بها، وذلك أنهم يكرهون الأدب والسيرة الحسنة هرباً من المشقة، ويؤثرون الفراغ طلباً للتودّع، فيفنون أعمارهم في شبيه باللعب حتى يؤديهم إلى الخزى والشقوة. وليس يكون مع البطالة وتعطيل الأدب مُلْك ولا ذبٌّ عن حريم ولا صلاح عامة. فالأمر على ما أصف أولاً من الحاجة إلى سُنَّة مقوَّمة ومدبِّر يقوم بها، فيحمل العوام على حسن السيرة؛ أما أهل الدنائة ولؤم الطباع فبالخوف. وأما أهل الشرف وكرم الطبائع فبالحياء. وكيف تقوم سُنة عامةٌ إلا بتدبير عالم؟!

وقال: كلام العجلة موكَّلٌ به الزلل.

وقال: عجبت لمن قيل فيه خير -وليس فيه خير- كيف يفرح! وعجبت لمن قيل فيه شرٌّ وليس فيه شرٌّ كيف يغضب! وأعجبُ مِن ذلك مَن أحبَّ نفسه على اليقين وأبغض غيره على الشك.

وقال: إنما يحمل المرء على ترك ابتغاء ما لم يعلم قلة انتفاعه بما علم.

وقال: من ذاق حلاوة عملٍ صبر على مرارة طرقه؛ ومن وَجَد منفعة علم عُنِي بالتزيُّد فيه.

وقال: دفع الشرّ بالشرّ جَلَد، ودفع الشرِّ بالخير فضيلة.

وقال: خذوا اللؤلؤ مِن صَدَف البحر، والذهبَ من التراب، والحكمةَ ممن قالها.

وقال: استغناؤك عن الشيء أحسن من استغنائك به.

- Siyaset tecrübesiz gençler ile şehvet ve zorbalık düşkünlerine uygun değildir. Çünkü bunlar dünya işlerinin nasıl yürüdüğünü bilmezler ve bu yüzden onlardan istifade edilemez.
- Yaşı genç olan ile ahlâkı genç olan arasında bir fark yoktur. Çünkü burada noksanlık zaman açısından değil kişinin yaşamında ve onda arzuladığı her şeyde şehvetin götürdüğü amaca yönelmesinden kaynaklanmaktadır.
- Arzularını gerektiği gibi, gereken zamanda, gereken miktarda ve gerektiği yerde kullanabilen kişi, siyaset sanatında ne çok faydalı olur!
- İnsan, iyiliklerin hakikatlerini öğrenebilmek için ya hakikati bilmesini sağlayan iyi bir araca ya da şeylerin ilkelerini diğerlerinden kolaylıkla ayırabileceği bir tasavvura ihtiyaç duyar. Bunların her ikisine de sahip olmayan kişi ise Homeros'un bu konuda söylediği şu söze kulak versin: "Kimileri erdemlidir; kimileri de erdemli olmaya yatkındır. Ne kendi anlayabilen ne de başkası anlattığında anlayabilen kişi ise bedbahtlık ve felaketin son sınırındadır."
- İyi iki türlüdür: İlki bizâtihî iyidir; diğeri ise başkasından dolayı iyi olandır. Bizâtihî elde edilmek istenen iyi, başkası dolayısıyla elde edilmek istenen iyiye tercih edilir.
- İyiliğin üç kısmı vardır: Bedendeki iyilik, nefisteki iyilik, bedenin dışından gelen iyilik. Bunlar arasında iyilik adına en layık olan, nefisteki iyiliktir ki bu iyiliğin sûreti de ancak erdemli fiillerle birlikte açığa çıkar. Mutluluk da erdemi edinip eyleme geçirmekle gerçekleşir.
- Mutluluk insanda saklı bir karakter olarak kalıp fiiliyata geçmezse o insan, erdemi ortaya çıkmayan uykuya dalmış erdemliye benzer.
- Bu dünyada ilâhî mutluluk, insandan ortaya çıkan iyiliklere muhtaçtır. Çünkü insanın, maddeden azade olarak (yani dış dünyada mâkes bulmadan) güzel şeyler yapması mümkün değildir; tıpkı iyi bir yaşam ve arkadaşların çokluğu vb. diğer şeylerde olduğu gibi. Bu nedenden dolayı hikmet, şeref ve üstünlüğünü ortaya çıkarabilmek için doğru bir yönetime ihtiyaç duyar.

وقال: السياسة لا تلائم الحَدَث الغِرّ ولا النابغَ الشهوةُ والغلبة، لأنهما غير عالمين أمور العالم ولا ينتفع بهما.

وقال: لا فرق بين الحدث السنّ و بين الحدث الخلق، لأن النقصان ليس إنما أتى به من جهة الزمان، بل من جهة أن عيشه وجميع ما يطلبه فيه إنما يقصد به قَصْدَ ما يدعو الشهوة.

وقال: الذي يستعمل الشهوات على ما ينبغي وفى الوقت الذي ينبغي وبالمقدار الذي ينبغي وحيث ينبغي فما أكثر الانتفاع به في صناعة السياسة!

وقال: الإنسان يحتاج في الاطلاع على حقائق الخيرات إمّا إلى آلة جيّدة يعلم بها الحقَّ، وإمّا إلى تصوُّرٍ يأخذ به أوائل الأشياء من غيره بسهولة. فمن ليس فيه واحدةٌ من الخلتين فليستمع قولَ أوميروس الشاعر فيه حيث يقول: أما هذا ففاضل، وأمّا ذاك فصالح. فأمّا الذي لا يفقه من نفسه ولا يفقه إذا فقّهه غيره فهو غاية الشقاء والعطب.

وقال: الخير على ضربين: أحدهما بذاته والآخر خيرٌ من أجل غيره، والمطلوب بذاته آثرُ من المطلوب لغيره.

وقال:الخير ينقسم على ثلاث جهات: خير في البدن، وخير في النفس، وخير من خارج البدن. فالخير الذي هو أولى بمعنى الخير ما هو منها في النفس، ولا تظهر صورة هذا الخير إلا بالأفعال التي بالفضيلة والسعادة في اقتناء الفضيلة واستعمالهما معاً.

وقال: إذا كانت السعادة سجيّة مكنونة في الإنسان لا تفعل فعلها كان كالفاضل النائم الذي لا يظهر فضله.

وقال: السعادة الإلهية ها هنا محتاجةٌ إلى الخيرات الخارجة عن الإنسان، لأنه يعسر على الإنسان أن يفعل الأفعال الجميلة بلا مادة مثل سائر الأقسام في جودة العيش وكثرة الإخوان. ولهذا المعنى احتاجت الحكمة إلى صواب المملكة في إظهار شرفها وفضلها.

- Tıpkı gevşeyen organların sağa hareket ettirildiğinde sola hareket etmesi gibi dünyevî hazlar konusunda kendilerini zabt edemeyenlerin hareketleri de istenen yönün tam tersi olur.
- İnsanda düşünceye ilişkin erdemlerin doğuşu ve gelişmesi, öğretim ve öğrenim ile olur. Bunların edinilmesi için de alıştırma yapmaya ve uzun zamana ihtiyaç duyulur. Ahlâkî erdemlerin doğuşu ise güzel âdet-alışkanlık ile gerçekleşir.
- Övgüye değer davranışlar aşırıya kaçılması durumunda fasit olur. Mesela yemek yemek ve içmek gibi beden hareketleri (gereğinden) az veya çok olduğunda böyledir. Çünkü bir şeyi gereğinden az veya fazla yemek ve içmek sıhhati bozar. Dengeli yeme-içme ise sıhhati sağlar, artırır ve korur. Erdem vasıfları da az veya çok olduğunda bozulur, korkaklık ve aptal cesareti (tehevvür) gibi. Her şeyden korkup kaçan kişi yiğitlikten uzaktır. Gözünü budaktan esirgemeden her gördüğüne atlayan ise aptal cesaretine sahiptir. Mutluluk ise bu ikisi arasındaki yiğit kimselerindir.
- Huylara delalet eden göstergeleri, fiillerini takip eden hüzün ve hazlardan ayırmamız gerekir. Zira bedenîn hazlarından kaçınan ve bundan dolayı sevinen kişi iffetlidir. Bedeni hazlardan uzak kaldığı için acı çeken ve sürekli bunları elde etmeye çalışan kişi ise obur ve açgözlüdür. Diğer huylarda da böyledir.
- Hazzı ve elemi, gereken vakitte, gereken yerde, gereken miktarda ve gereği gibi kullanan (yaşayan) kişi hayırlı; bunun tersine kullanan kişi ise şerli bir kimse demektir.
- İnsanların geneli erdemli fiilleri uygulamazlar fakat bunları öğrenmeye çalışarak sırf bu kadarıyla erdemli olduklarını sanırlar. Bunlar, doktorun sözünü can kulağıyla dinleyip söylediklerinden hiçbirini uygulamayan hastalara benzerler. Bu hastaların bedenleri sağlıktan son derece uzak olduğu gibi bu kişilerin nefisleri de mutluluktan o kadar uzaktır.
- İyi sınırlı, doğru tektir. Kötülüğün gerçekleşmesi çok kolay; iyiliğe alışmak ise zordur. Hedeften uzaklaşmak kolay, hedefi tutturmak ise zordur. İyi olmamızın tek yolu varken kötü olmamızın birçok yolu vardır.

وقال: كما أن الأعضاء المسترخية إذا حركتها إلى اليمين تحركت إلى الشمال، كذلك حركات الذين لا يضبطون أنفسهم من اللذات تكون إلى ضدّ الاستواء.

وقال: تولُّد الفضائل الفكرية ونمُّوها في الإنسان بالتعليم والتعلُّم. وكذلك يحتاج في اقتنائها إلى تدرُّب وزمانٍ طويل؛ وتولد الفضائل الخلقية بالعادة الجميلة.

وقال: الأفعال المحمودة تفسد بالإفراط مثل حركات الأبدان إذا كانت كثيرة أو قليلة، مثل تناول الأغذية والأشربة، فإن القلّة والكثرة تفسدان صورة الصحّة، والمعتدل بينهما يفعل الصحة وينمّيها ويحفظها؛ والفضائل تفسد بالقلة والكثرة مثل الجُبْن والتهوُّر: فالخائف والهارب من كل شيء جبان بعيدٌ من صورة الشجاع، والهاجم والمقتحم الذي لا يهوله شيء ولا يخاف من شيء متهورٌ. والسعادة للشجاع المعتدل الذي لا يميل إلى أحد الطرفين.

وقال: ينبغي أن نميز العلامة الدالّة على أخلاق من الأحزان واللذات التابعة لأفعالهم: فإن الذي يمتنع من اللذات البدنيّة وهو مسرورٌ بذلك هو العفيف، والذى يتألم ويحوز عليها هو الشره والنهم، وكذلك غيرها من الأخلاق.

وقال: مَنْ استعمل اللذة والأذى على ما ينبغي في الوقت الذي ينبغي وبالمقدار الذي ينبغي وحيث ينبغي فهو خيرٌ؛ و مَنْ استعملها على خلاف ذلك فهو شرير.

وقال: أكثر الناس لا يفعلون الأفعال الفاضلة، ولكنهم يلتجئون إلى العلم بها ويتوهمون أنهم فاضلون في هذا الحال مثل المرضىٰ الذين ينصتون إلى قول الطبيب إنصاتاً شافياً ولا يفعلون مما يقول شيئاً. فكما أن أبدان هؤلاء المرضىٰ على غاية البُعْد من الصحّة، كذلك أنفس أولئك بعيدة من السعادة.

وقال: الخير محدود، والصواب واحد، والشرُّ هيّنٌ كونه، والخير عَسِر التئامه، وتجاوز الغرض هيّنٌ وإصابته شديدة، و كوننا أخياراً من جهة واحدة، وكوننا أشراراً من جهات كثيرة.

- Kötü ve çirkin fiilleri işlemektense ölümü veya sıkıntıya katlanmayı tercih etmek daha faziletlidir.
- Bilgi ve temyizin az olması bayağılığın nedenidir. Bayağı insanlar ne yapmaları gereken şeyleri bilirler, ne de kaçınmaları gerekenleri. Zalimlerin ve şerli insanların çoğunun düştüğü hata işte budur.
- Doğru ve yalan her açıdan birbirinin zıddıdır. Bunlar, bazen sözler, bazen eylemler, bazen de hem sözler hem de eylemler hakkında kullanılır. Kerem sahibi ve nefsi yüce olan kişi hem sözünde, hem de eylemlerinde doğru olur. Kötü kimseler (sefih) ise bunun tam tersini yaparlar, yani hem sözleri, hem de eylemleri yalan olur.
- Akl-ı selim sahibi, sahip olmadığı güzel hasletleri varmış gibi gösterip kendisini olduğundan daha büyük yansıtarak riyakârlık yapan kendini beğenmiş kişi ile sahip olduğu meziyetleri bütünüyle reddeden ve erdemlerini olduğundan daha az gösteren aşırı tevazu sahibi kişi arasında bir yerde bulunur. Böyle biri sahip olduğu meziyetleri kabul eder; ne meziyetlerini olduğundan daha çok, ne de daha az gösterir. Söylediklerini ve yaptıklarını da ya kendisi için, ya da başkası için söyler ve yapar. Yalancının durumu riyakârdan bir derece daha iyidir. Çünkü yalancının sadece sözü hakikate muhalifken, riyakârın hem sözü, hem de eylemi hakikate muhaliftir. Kendini beğenen ise bu ikisinden çok daha kötü bir durumdadır; çünkü kendisinde bulunmayan ve sahip olmadığı meziyetlerin var olduğunu düşünür ve olmadığını da bilmez. Kınanmaya en çok bunlar layıktır.
- Karşılıklı ilişkilerde bulunabilecek zararların tümü üç türdedir: Hata, sehiv (yanılgı) ve zulüm. Hata, bilgisizlikten kaynaklanır. Zira insan, cehaletin (zararın) kaynağı kendisinde olduğu zaman hata yapmış olur; ancak zarar, başka bir sebep veya şahıstan kaynaklanıyorsa kişi bunu sehven yapmış demektir. Hür iradesi ile (bilerek) meydana gelmişse bu da zulümdür.
- Kim kendi üzerinden sopasını kaldırır, yularını boynuna atar (salıverir), hevâ ve hevesini otlakta başıboş bırakır da nefsini doğasının gereği olan isteklerinden alıkoymaz ve değersiz arzulara tâbi olmaya teşne olursa yanlış tercihte bulunduğu için ufkundan (idealinden) sapmış ve hayvandan daha aşağı düşmüş demektir.

وقال: اختيار الموت ومباشرة المكروه أفضل مِنْ تناول الأفعال القبيحة.

وقال: قلّة العلم والتمييز علّة الردائة؛ وكل ذى ردائة فلا معرفة له بما ينبغي له أن يفعل، ولا بما ينبغي أن يهرب عنه. وبمثل هذا الخطأ كثير من الظلمة والأشرار.

وقال: الصدق والكذب يعاند بعضُه بعضاً من كل وجهٍ وهما يُستعملان إما في القول، وإما في الفعل، وإما في القول والفعل معاً. والمرء الكريم العظيم النفس يستعمل الصدق من قوله وفعله معاً، والسفيه يعانده ويستعمل ضدّه الذي هو الكذب.

وقال: الرجل الصدوق الرأى هو المتوسط بين المعجب برأيه الذي يرائي بالأشياء الشريفة التي ليست فيه ويرى نفسه أكثر مما هو عليه، وبين المتواضع الذي يجحد ما فيه و يقلّل ما هو عليه من الفضائل؛ والصدوق يقرُّ بما فيه أنه فيه، ولا يقول إن فيه أكثر مما فيه ولا أقلّ مما فيه؛ ويقول ويفعل إمّا من أجله، وإما من أجل غيره. والكذوب أصلح حالا من المُرائي لأنه يكذب في قوله والمرائى يكذب في قوله وفعله جميعاً. والمعجب برأيه أسوأ حالا منهما، لأنه يرى في نفسه وما لها ما ليس لها ولافيها، ولا يعلم ذلك؛ فهو أكثر ذمّاً.

وقال: جميع المَضَرّات الموجودة في المعاملات ثلاثة أنواع: الخطأ والسهو والظلم. فالخطأ يعرض بغير علم، فإن الإنسان يخطئ إذا كان إليه بدء الجهالة وإذا كان بدء المضرَّة من خارج فهو السهو. وإذا كان سببه الاختيار فهو الظلم.

وقال: من رفع عصاه عن نفسه وألقى حبله على غاربه وسيَّب هواه في مرعاه فلم يضبط نفسه عمّا يدعو إليه طبعه وكان ليّن العريكة لاتباع الشهوات الرديئة فقد خرج عن أفقه وصار أرذل من البهيمة بسوء إيثاره.

- İnsan olmanın tabiatı doğru bilgi ve doğru ameldir. Her kim öğrenir, başkasına öğretir, edindiği bilgiyi akl-ı selimin gereği gibi uygular ve aklî erdemlerin doğasına tâbi olursa ufkuna (idealine) geri dönmüş ve kesin doğru sonuçlar veren öncülleri kullanmaya başlamış olur.
- Sevgi bizim erdemlerimizden biri olup, hayatta zorunlu olan şeylerdendir. İnsan, diğer iyiliklere ihtiyaç duyduğu gibi dostlara da ihtiyaç duyar. Zengin ve varlıklı kimseler de mutluluklarını paylaşacakları ve iyiliklerini kendilerine sunacakları dostlara ihtiyaç duyarlar.
- Genç olsun yaşlı olsun insanlar dostlarıyla dayanışma içinde bulunurlar ve onlarla birlikte güzel işler yaparlar. Çünkü iki kişi bir araya gelince anlayış, akletme ve yönetme bakımından daha güçlü olurlar.
- Yaşlılar menfaatten dolayı birbirlerini severler. Gençler ise dünyevî hazlardan dolayı birbirini severler; dolayısıyla çabucak kaynaşıp çabucak ayrılırlar. Çünkü sevgi, hazzın değişmesine bağlıdır. Hazzın değişmesi ise hızlı olur. Gerçek sevgi, iyi kimselerin ve erdem konusunda birbirine benzeyen kişilerin birbirine duydukları sevgidir.
- Bir arkadaşın da sensin.
- İyi kimselerin sevgisi kalıcıdır. Çünkü onlar (arkadaşlıkta) eşitlik ve benzeşme ararlar ve seviyesiz işler yapmazlar. Kötü kimselerin sevgisi ise menfaatlere ve dünyevî hazlara eriştikleri sürece devam eder.
- İnsanî mutluluğun tamamlanması, dostlar edinmekledir. Mutlu bir kişinin tek başına kalması ve yalnız başına bütün iyilikleri tercih etmesi imkânsızdır. Mutlu olan kişi, iyiliğini bir başkasına sunmak ister. Mutsuz olan kişi de kendisine ihsân ve iyilikte bulunacak birine ihtiyaç duyar.
- İyi haldeyken de kötü haldeyken de dosta ihtiyaç duyulur. İnsan her iki hâlde de dostunu arar; çünkü kötü hâlde iken dostlarının yardımına, İyi hâldeyken de bunu samimi paylaşmaya ihtiyaç duyar. Dolayısıyla dostların iyi halde de kötü halde de kişinin yanında olması, sevindiricidir.

وقال: طبيعة الإنسانية العلمُ الحقُّ والعمل الحق. فمن تعلّم وعلم واستعمل علمه فيما يوجبه الرأى العقلىّ واتبع طبائع الفضائل الفكرية فقد تحوَّل إلى أفقه واستعمل المقدمات التي تنتج البراهين الصحيحة.

وقال: المحبّة فضيلة من فضائلنا، وهي من الأشياء المضطرة في الحياة والعمر. والإنسان يحتاج إلى الأصدقاء كما يحتاج إلى سائر الخيرات، وأصحاب الأقدار والأغنياء يحتاجون إلى الأصدقاء ليجعلوا لهم أخطاراً جميلة ويضعون معروفهم عندهم.

وقال: الشباب والمشايخ يلجأون إلى الأصدقاء ويفعلون الأفعال الجيّدة، لأن الاثنين إذا اجتمعا كانا أقوى على الفهم والعقل والتدبير.

وقال: المشايخ يحبُّ بعضُهم بعضاً لمكان المنفعة؛ والأحداث يحب بعضهم بعضاً لمكان اللذة، ومن أجل ذلك يصيرون أصدقاء سريعاً ويتقاطعون سريعاً فإن المحبّة بتغير اللذة، واللذة سريعة التغيُّر، والمحبة التامة هي صداقة الأخيار والمتشابهين بالفضيلة.

وقال: صديقك آخَرُ هو أنت.

وقال: محبة الأخيار ثابتة لأنهم يطلبون المساواة والتشابه ولا يفعلون الأفعال الرديئة؛ ومحبة الأشرار ثابتة ما داموا يكسبون المنافع واللذات.

وقال: تمام السعادة الإنسانية في اقتناء الأصدقاء. ومن المحال أن يكون السعيد وحيداً ويختار جميع الخيرات مع الوحدة. والسعيد يحتاج إلى من يضع معروفه عنده، كما أن الشقي يحتاج إلى من يحسن إليه و يعطيه خيره.

وقال: يحتاج إلى الصديق عند حُسْن الحال وعند سوء الحال، فإن الإنسان يطلب صديقه في كلتا الحالتين: لأنه عند سوء الحال يحتاج إلى معونة الأصدقاء، وعند حُسن الحال يحتاج إلى المؤانسة، لأن حضور الأصدقاء سارٌّ في حُسن الحال وسوء الحال.

- Adaletin tadını yalnız adil olanlar; hikmetin tadını sadece hakîm (bilge) olanlar; dostluğun tadını da ancak dost olanlar alır. İnsanlarla, onlara iyilik etmek için ilişki kuran kişi övülür, bedensel haz için ilişki kuranlar ise kınanır. Çünkü tabiattan kaynaklanan hazların peşinden gitmek çocuklara mahsus özelliklerdendir.
- Her kim akla hizmet eder, aziz ve celil olan Allah'a kulluk eder, erdemlice davranışlar sergiler ve kendine iyi-güzel bir yol tutarsa, o kişi aziz ve celil olan Allah'ı gerçekten seven biri olur. Kim de ilâhî bir muhabbetle Allah'ı, aklı ve yüce erdemleri sever ise Allah ona keremiyle muamele eder, onu koruyup kollar ve ona nimetlerini ihsân eder.
- Erdemleri bilmek yeterli değildir. Asıl olan erdemi hem öğrenmek, hem de uygulamaktır.
- Bayağı şeylerin etkisinde kalan ve kötü alışkanlıklar kazanarak yaşam süren biri, hiçbir söze ve güzel nasihate kulak asmaz.
- İnsanlar sıkıntı içindeyken onları sınaman doğru olmaz; altının ateşle, insanın da iktidarla sınanması gibi onları varlıklı ve güç-kudret sahibi olduklarında sınamalısın. İşte o zaman iyi olan kişi iyiliğini, kötü olan da kötülüğünü ortaya döker.
- Aristoteles'e "İnsanın arzuladığı bir şeye sahip olamaması katlanılası bir şey değil" denilince o: "Arzulamaması gereken şeyi arzulaması bundan daha kötüdür." demiştir.
- Aristoteles şöyle dedi: "Kötülerin bedenleri, iyilerin ise nefisleri daha (güçlü ve) dayanıklıdır. Övgüye değer olan güç ve dayanıklılık, kişinin cildinin darbeden etkilenmemesi ya da yürümek için güçlü ayaklara, iş yapmak için güçlü ellere sahip olması değildir. Çünkü bunlar hayvanlarda fazlasıyla vardır. Asıl dayanıklılık nefsini yenebilmek, sıkıntılara göğüs gerebilmek, gördüğü zararı güzellikle karşılayıp üstesinden gelmek, kararlılığı tercih edebilmek, hevâ ve hevesi terk etmek, sonunun iyi olacağını düşündüğü meşakkate katlanabilmek, arzu ve tutkularına karşı mücadeleyi aralıksız sürdürmektir."
- Yazdıklarını, okuduklarının en iyileri arasından seç; ezberlediklerini de yazılanların en iyileri arasından.

وقال: لا يلتذ بلذة العدل إلاّ العادل، ولا بلذة الحكمة إلاّ الحكيم، ولا بلذة الصداقة إلا الصديق. ومَنْ عاشر الناس للخير مُدِح، ومن عاشرهم للذة البدنية عيَّر، لأن اختيار اللذات الطبيعية من أخلاق الصبيان.

وقال: من خدم العقل وعَبَد الله –عز و جل!– وفعل فعله بالفضيلة وكانت حاله جيّدة حسنة وهو أن يكون مُحِبّاً لله عزّ وجل جداً، ومن أحبّ الله محبّة إلٰهية وأحب العقل والفضائل الممجّدة أكرمه الله تعالى وتعاهده وأحسن إليه.

وقال: ليس معرفة الفضائل كافية بل الكفاية في اقتنائها واستعمالها.

وقال: من عاش في الانفعالات الرديئة والعادات الخلقية السيئة لم يَنْقَدْ للكلمة والموعظة الحسنة.

وقال: ليس ينبغي لك أن تمتحن الناس في وقت ذُلّهم بل وقت تملكهم وتسلُّطهم، وذلك كما أن الكور يمتحن به الذهب كذلك المُلك يمتحن به الإنسان، فإن في ذلك الوقت يتبيَّن الخيّرُ خيرَه، والشرّيرُ شرّه.

وقيل له: إنّه لعظيمٌ أن لا ينال الإنسانُ ما يشتهيه! فقال: أعظمُ من ذلك أن يشتهى ما لا ينبغي.

وقال أرسطوطاليس: اعلم أن اللئام أصبرُ أجساماً والكرام أصبر نفوساً. وليس الصبر الممدوح أن يكون جِلْد الرجل وقاحاً على الضرب أو تكون رِجْله قويّةً على المشى أو يده قوية على العمل، فإن هذا من صفات الدوابّ؛ ولكن أن يكون للنفس غلوباً، وللأُمور محتملاً، وفى الضُّرّ متجمّلاً، وللحزم مؤثراً، وللهوينا تاركاً، وبالمشقّة التي يرجو عاقبتها مستحقاً، وعلى مجاهدة الهوى والشهوات مواظباً.

وقال: ليكن ما تكتب مِنْ خير ما يُقرأ، وما تحفظ من خير ما يُكتب.

- Aristoteles İskender'e yazdığı bir mektupta şöyle demiştir: "Allah sana senin sevdiğin zaferi verince sen de O'nun sevdiği affı (insanlara) göster."
- Demagojiye ancak kanıtın hâkimiyeti karşısında aciz kalan kişi başvurur.

Aristoteles, Kral İskender vefat edince annesine baş sağlığı dilemek için şu mektubu yazmıştır:

- "Ey Yüce Kral İskender'in annesi! Allah'ın, herkesin başına gelen kaderi, oğlunuzun başına da gelmiştir. Büyük Kral'ın başına gelen bu kader onun adamlarına, bağlılarına, bütün hizmetçilerine, küçük-büyük, zengin-fakir bütün insanların başına da gelecektir. Herkes er ya da geç O'nun huzuruna varacaktır. Dirilerin yolu gözlenmekte; ölülere ise gıpta edilmektedir. Hayatta kalan tehlikededir; geçip gitmiş olanın ise hakkındaki karar kesinleşmiştir. Mutlu kişi, başkasının tecrübesinden kendine pay çıkarabilendir. Doğru yolda olan, yolculuk için azık hazırlayandır; övgüye layık olan ise nefsinin rahat edebilmesi için bedenini çalıştıran kimsedir.
- Ey İskender'in annesi! Böyle büyük bir kral ve bilgenin (annesi olduğun için) mükâfatını bekle ve işi, onu kral yapıp bilgelik makamına yükselten, ona yurt olarak âhiret yurdunu, krallık olarak âhiret krallığını, yücelik olarak da âhiretin yüceliğini seçen ve onu dünya yurdundan izzet, hükümranlık ve ezici bir güç içindeyken çekip alan Hakîm Melik (Rabb)'e havale et. Nefislerin, huzuruna varacağı ve iradesi etrafında dönüp dolaştıkları Yaratıcı'ya dön. Henüz ölmeden önce ölümü hususunda seni teselli eden bu zâtın ölümü konusunda için rahat olsun. Nefsini, ölünceye kadar hiç aklından çıkmayacak şekilde sabretmeye alıştır ve bil ki mağrur, aldanmış olan; bedbaht ise üzüntüye kapılandır. Vesselam."
- İlim hayattır; cehalet ise ölümdür. Bilgenin eylemlerine yönelik bilgisi eylemlerine can verir; halkın cehaleti ise eylemlerini öldürüp zayi eder. Zayi olan iyiliğin sahibi iyiliği amaçlamış ama ne yazık ki hata etmiştir. Kötü olan ise kötülüğü amaçlamış ve ona ulaşmıştır. Her ikisinin de ortak yönü hatadır; ama birinin hatası kötülükten dolayı daha büyüktür.

وكتب إلى الإسكندر: إذا أعطاك الله ما تُحِبُّ من الظفر فافعل ما أَحَبَّ من العفو.

وقال: لا تميلن إلى المغالطة إلاّ مَنْ أعجزه سلطان الحجَّة.

وكتب أرسطوطاليس إلى والدة الإسكندر الملك يعزّيها به:

«أما بعد! يا أمّ الإسكندر الملك العظيم! فقد كان من قَدَر الله الجاري في خَلْقه وحكمه النافذ في بريته النازل بابنك في دار ملكه ومحلّ عزه ومواضع أمره ونهيه – ما لم يزل نازلا بالملك الأعظم والحاشية والحشم والتابعين وجميع الخَدَم وسائر الخَلْق من صغير و كبير، وغنى وفقير حتماً قَدَرُه وأمر إمضاءه وقَدّره – قسْراً يؤخذ به الملك المكرم، وقهراً يأخذ منه لا يطمع في الحيد عنه حائد إلاّ وهو إليه عائد، ولا يرحل عنه راحل إلاّ وهو إليه قافل. الحيُّ منتظرٌ له، والميّت مغتبط به، والباقي متورّط والماضي متحكم. فالسعيد من اتعظ بغيره، والرشيد مَنْ أعدَّ زاده لمسيره، والحميد مَن أجهد بدنه في راحة نفسه.

يا أمّ الإسكندر! احتسبي ملك الدنيا وحكيمها، وسَلَّمي الأمر إلى الملك الحكيم الذي سدّده المُلْك وأرشده إلى الحكمة، واختار له دار الآخرة داراً ومُلكها ملكاً وعزها عزاً؛ وأخرجه من دار الدنيا عزيزاً قادراً وملكاً قاهراً. وارجعي إلى بارئ النفوس التي إليه تصير، وفي إرادته تدور، وتعزّي ممّن عزّاك بنفسه قبل وقوع الأمر به؛ ومكّني في نفسك من الصبر ما يكون لك به الذكر إلى آخر الدهر. واعلمي أن المغرور من اغترّ والشقيَّ مَنْ أَسِف. والسلام!»

وقال: إن العلم حياة وإن الجهل موت. وعلم الحكيم بما يأتي من الأعمال أحيا أعماله، وجَهْل العامة بما يأتون أمات أعمالهم وأضاعها. وصاحب الحسنة الضائعة قد نوى الحسنة فأخطأها، وصاحب السيئة قد نوى السيئة فأدركها. فقد جمعهما الخطأ ولأحدهما فضل بالسيئة.

İyiyi ve kötüyü görüp kötüyü terk eden ve iyiyi tercih eden kişi hikmete uygun hareket etmiş olur. İyiyi görüp onda hata eden ve kötüyü görüp işleyen ise hikmeti terk etmiş olur.

- İnsanların gözleri ışık olmaksızın etraftaki nesneleri görmekten uzak olduğu gibi; akılları da öğretim olmaksızın (hakikati) kavramaktan uzak kalır.
- Ey yetişkin kişi! Bil ki zaman, her şey üzerinde hükmünü yürütür, bütün fiilleri eskitir, her türlü izi yok eder ve insanların nesilden nesile tevarüs edegeldikleri sevgi ile kalplerine iyice kök salanlar haricindeki bütün anıları öldürür. Ey erdem sahibi! İnsanların kalplerine, seni ve yaptığın güzel işleri yâd etmelerini sağlayacak bir sevgi ekerek ölümsüz anılar bırakmaya çalış!
- Cahil, denizde boğulmak üzere olan kişiye benzer. Hayatta kalman, ondan uzak kalmaya bağlıdır; dolayısıyla ona (fazla) yaklaşma. Zira eğer kurtulacak olursa kazançlı çıkarsın; boğulup ölürse seni de kendisiyle birlikte helâke sürüklememiş olur. Onun, senin konuşmanı duymasından bile sakın.
- Yalan, nefse musallat olan bir hastalıktır; çünkü o kötülüklerden biridir.
- Yalan, doğadan nefse musallat olan bir hastalıktır; nefsin ondan kurtulması ise akıl yoluyladır; çünkü akıl yalan söylemez.
- Aristoteles bir sedirde oturuyordu, önünde ise içinde kuru üzüm bulunan bir sepet vardı. Yanına biri geldi ve "Bu nasıl?" diye sordu. Aristoteles: "Bir ölçek getirdiler, ölçüp bu sepete koydular." dedi. Adam: "Ben onu sormadım." dedi. Aristoteles: "Peki neyi sordun" dedi. Adam: "Bunu kaça aldın?" dedi. Bunun üzerine Aristoteles: "Şu kadar paraya" dedi ve ilave etti: "'Nasıl?' sorusunun yeri ayrı, 'Kaç?' sorusunun yeri ayrıdır. Bunlardan her birine verilecek cevap da başka başkadır."
- Bilgisi en sağlam olan âlim, bilgiyi olgunlaştırdıktan sonra aklında tutandır. Sözü en sağlam olan kişi, düşünüp taşındıktan sonra konuşandır. İşini en sağlam yapan kişi, yapacağı işe iyice ölçüp biçtikten sonra girişendir. En çok ağır davranılması ve karar vermekte acele edilmemesi gereken şey, bilgenin etraflıca girişmiş olduğu, külfeti peşin ama neticesi geç alınacak olan hikmettir. Kim bu yola girmeyi kafasına koyarsa basiret (görme) iddiasında bulunmadan önce baksın (düşünsün).

ومن أبصر الحَسَن والسيء فترك السيء إلى الحسن وافق الحكمة، ومن رأى الحسنة فأخطأها والسيء فركبه فقد ترك الحكمة.

وقال: بعدت عقول الناس عن الفطنة بغير تعليم، كما بعدت أبصارهم عن استبانة الأشباح بغير ضياء.

وقال: اعلم أيها المرء الرشيد أن الأيام تأتي على كل شيء فتُخْلق الأفعال وتمحو الآثار وتميت الذكر إلا ما رسخ في قلوب الناس بمحبة تتوارثها الأعقاب. فاجتهد أيها الفاضل أن تظفر بالذكر الذي لا يموت، بأن تودع قلوب الناس محبّةً يبقى بها ذكرك وشَرَفُ مساعيك.

وقال: الجاهل كالغريق: فالصحّة بالبُعْد عنه، ولا تقاربْه. فإنْ نجا ربِحْتَ، وإن هلك لم يَجْذِبْك إلى هلاكه؛ واحذر أن يسمع كلامك.

وقال: الكذب مرض يلحق النفس لأنه أَحَدُ الشرور.

وقال: الكذب مرضٌ يلحق النفس من الطبيعة، وصحتها منه من العقل؛ والعقل لا يكذب.

ودخل على أرسطوطاليس رجلٌ فوجده جالساً على سرير و بين يديه زنبيل فيه زبيب. فقال: كيف هذا؟ فقال: دعي بمكيال فكيّل لي به وصُبَّ في هذا الزنبيل. قال: ليس عن هذا سألتك. فقال: فعن ماذا؟ قال: بكم أخذته؟ قال: بكذا و كذا، واعلم أن جهة كيف غير جهة كم، ولكلّ واحد منهنّ وجهٌ من الجواب.

وقال أرسطوطاليس: إنّ أثبتَ العلماء علماً من لم يَعِهِ إلاّ بعد التهذيب، وأحكم القائلين قولاً مَنْ لم يطلقه إلاّ بعد الرويّة، وأوثق العاملين عملاً مَنْ لم يُقْدِم عليه إلا بعد التقدير. وليس شيء أحوج إلى الأناة وترك العزم إلاّ مع الحزم من الحكيم فيما يقدم عليه من الحكمة العاجلة المؤونة المؤخرة الثواب. فمن همّ بسلوك هذا الأسلوب فليقدم النظر قبل ادعاء البصر.

Bakışı ona basireti verdiği zaman, onu işine (ameline) önder yapsın. Eğer basireti ona, yaptığı işten bir ürün elde edeceğini gösterirse, ürünü devşirinceye kadar işin külfetine katlansın. İşini basiretle yapmayı tercih ettiği zaman, ürünün hasat edileceği gün gelince çalışmasının karşılığını almakta isteksiz görünmesin. Çünkü ölüm sonrasında alacağı mükâfatı elde edebilmek için kendini dünyevî hazlardan yoksun bırakıp hikmetin yüküne tahammül eden, sonra da öleceği gün mahzun ve kederli olan kişi kendisini insanlar karşısında gülünç duruma düşürür ve alay konusu yapar. Fidan dikip veya bir köşk inşa edip zahmetini çektiği bu işlerin sefasını süreceği gün gelince mahzun olan kişiden daha gülünç ve alay edilesi kim vardır! Elde edeceği mükâfat konusunda kuşku duymasına rağmen bu yüke tahammül eden ve ehlinden olma noktasında eksik olmasına rağmen bu ismi (bilge) kendine mal eden insanların bulunduğunu ve bu kimselerin ölüm anında ölüme karşı öfke duyduklarını inkâr ediyor değilim ama asıl şaşılacak olan şey, bir kişinin yaptığının mükâfatını alacağına kesin bir şekilde inanmasına rağmen ölüme öfke duymasıdır.

- Aristoteles öğrencilerine şöyle demiştir: "İlim tahsil eden öğrencileri amaçlarına ulaştıracak en etkin yöntem, söyleyenin sadece doğruyu söylemeye, dinleyenin de sadece hakikati dinlemeye gayret göstermesidir. Ben şahsım adına size doğrudan başka hiçbir şey söylememe gayreti içinde olacağım; sizler de beni anlamak için gayret gösterin."
- Aristoteles İskender'e yazdığı bir mektupta şöyle söylemiştir: "Savaş bitince öfkeyi bırak çünkü onlar savaşırken senin düşmanlarındı, şimdi ise halkın."
- İnsanların genelinde şehvet, düşünceden daha baskındır; çünkü şehvet, onlarla küçük yaştan itibaren beraberken düşünce ise ancak olgunlaştıktan sonra gelir. Dolayısıyla mazisi daha eski olduğu için onların şehvete olan yakınlıkları, düşünceye olan yakınlıklarından daha çoktur. Düşünce onlar için adeta yabancı bir adam gibidir.
- Halkın hükümdara karşı duyduğu öfke, bir bakıma çocukların öğretmenlerine karşı duydukları öfke gibidir. Çünkü çocuklar o yaşta, hocalarının öğretimiyle yönlendirildikleri erdemin farkında değillerdir; sadece eğitimin verdiği sıkıntıyı görürler.

فإذا أفاده النظر بصراً فليجعل البصر قائداً للعمل. فإذا أراه البصر ثمرة العمل فليحتمل مؤونة العمل قبل اجتناء الثمرة. فإذا آثر أن يعمل ببصرٍ فلا يُلْفَيَنَّ كارهاً لاجتناء عمله يوم حصاد الثمرة؛ فإنه من حَرَم نفسه لذة الدنيا واحتمل مؤونة الحكمة ابتغاء ثوابها بعد الموت، ثم أُلْفِيَ يوم الموت كئيباً حزيناً فقد عرض نفسه لأن يضحك منه الضاحكون ويسهزئ منه المستهزئون. ومَنْ أحقُّ بأن يُضْحك منه ويُسْتهزأ به من ناصب غرس وباني قصرٍ، يوجد محزوناً كئيباً حين تم له منهما الذي أمّل فيهما! إني لا أنكر أن يكون في الناس من يحتمل هذا النقل على شكّ في ثوابه، وينتحل هذا الاسم على نقص من حد أهله، وأن لا يَحْظىٰ أولئك السخطُ للموت حين ينزل بهم. ولكن العجب ممَّنْ جمع السخط الموت حين ادّعى اليقين بثواب العمل!

وقال لتلاميذه: إن من أجدر الأشياء التي يدرك بها طلابُ العلم بُغْيَتهم اجتهاد القائل ألاّ يقول إلاّ صِدْقاً، واجتهاد السامع ألا يقبل إلاّ حقاً. وسأجتهد ألا أقول لكم إلا الصدق، فاجهدوا لي أنفسكم في الفهم.

وكتب إلى الإسكندر في بعض رسائله: ضَعْ مع أوزارِ الحرب أوزارَ الغضب فإنهم في ذلك أعداء، وفى هذه خَوَلٌ.

وقال: إنما غَلَّبَت الشهوة على الرأي في أكثر الناس أن الشهوة معهم مَنْ لَدُن الصِّبا، والرأي إنما يأتي عند تكاملهم. فأُنسُهم بالشهوة لقِدم الصحبة أكثر من أُنسهم بالرأي لأنه فيهم كالرجل الغريب.

وقال: بعضُ الرعية للملوك نَوْعٌ من بعض الصبيان لمعلّمهم لأنهم لا يحسُّون في ذلك الوقت الفضيلة التي يقودهم إليها تعليمه، وإنما يجدون ألم الرياضة لها.

- Aristoteles İskender'in eğitimini nihayete erdirince onu yanına çağırdı, özel ve genel siyaset hakkında sorular sordu. İskender bu soruların tümüne yerinde cevaplar verdi. Bunun üzerine Aristoteles İskender'i şiddetli bir şekilde dövüp eziyet etti. Neden böyle yaptığı sorulunca da şu cevabı verdi: "Bu çocuk, hükümdar olacak bir kumaşa sahiptir. İleride insanlara zulmetmekten sakınsın diye ona zulmün acısını tattırmak istedim."
- Kendini kurtarmak için nasıl gayret gösteriyorsan mümkün ve müsait olduğunda başkalarını kurtarmak için de aynı gayreti göster. Bu davranış, senin için büyük bir erdem ve şereftir. Ne kadar çok insan kurtarırsan şerefin de o kadar artar ve insanlar sana o kadar gıpta eder.
- Adamın biri Aristoteles'in ilk dönemlerinden bahisle (ima ederek) ona: "Ey fakir!" diye seslendi. Bunun üzerine Aristoteles: "Benim fakirliğim bana hiçbir kötülük getirmedi; senin zenginliğin ise sana pek çok kötülük getirmiş." dedi.
- Akıllı kişiye yaraşan, insanların iyi ve kötü yönlerine ve bunlardan ne kadar yararlanıp ne kadar zarar gördüklerine bakıp değerlendirmek sonra da onlara faydası olan şeylerden kendisi de yararlanmaya çalışmak, zarar gördükleri şeylerden de kaçınmaktır. O, işlerinde görev taksimi yapar ve görevleri arasında da her birini diğerinden ayıracak sınırlar koyar. Sonra bildiklerini uygulamak, bilmediklerini ise öğrenmek sûretiyle kendini eğitir. Onun kendini eğitmesi için tek ve belirli bir zaman dilimi yoktur. O, her zaman, her yerde ve gerek ciddi iken ve gerek eğlenirken, gerek üzüntülü, gerek sevinçliyken, gerek yolculukta ve gerek değilken kendini eğitip kıymetlendirecek bir yer mutlaka bulur. Kendilerine ortak olduğu tabakada, üstteki veya alttaki tabakalardan herhangi birine ait olan bir kişi, kendisinden daha üstün olmasın diye kendini eğitmek konusunda her türlü fırsatı kollamalıdır. Çünkü herhangi bir tabakaya ait olanlar arasında, daha üstün bir konumda bulunan kişi, mutlak sûrette kendisinden bir üst tabakada yer alan kişilerin seviyesine yükselebilmek için kendi tabakasındaki kişilerden yüz çevirmeye yönelecektir. Rahatlık için rahat olmayı istemek, rahatı giderir ve meşakkate sebep olur.

ولمّا فرغ من تعليم الإسكندر دعا به فسأله عن مسائل في سياسة العامّة والخاصة، فأحسن الجوابَ عنها فناله بغاية المكروه من الضرب والأذى. فسئل عن هذا الفعل، فقال: هذا غلامٌ يرشح للملك، فأردت أن أذيقه طعم الظلم ليكون رادعاً له عن ظلم الناس.

وقال: ليكن حرصك في اجتهادك لتخليص غيرك إذا صلح وأمكن كحرصك في اجتهادك لتخليص نفسك، فإن ذلك فضيلة عظيمة لنفسك وشرفٌ لها؛ وكلما كثر تخليصك ازددت شرفاً وغبطة بذلك.

وقال له رجل -وقد حَدث في بداية أمره-: يا فقير! فقال: أما فقري فلم يجلبْ عليّ شراً قط، وأما غِناك فقد جلب عليك شراً كثيراً.

وقال: أما بعد: فإن حقاً على العاقل أن ينظر إلى محاسن الناس ومساوئهم وموقعها منهم في منافعها ومضارّها، ثم يلتمس المنفع لنفسه من مثل ما نفعهم، وينفي المضارّ عنها من مثل ما ضرهم، فيوظف الأمور وظائفها، ويجعل بين وظائفها حدوداً تزايل بينها، ثم يأخذ لنفسه آلة تأديبها في إحياء ما علم الأمور بالعمل واستجلاب ما جهل بالتعليم. ثم يكون تأديبه لنفسه في غير وقتٍ واحد ولا معلوم، فإنه واحدٌ في كل حين من أحايينه وطبقة من طبقات الدهر التي هو راكبها، أو في حالٍ من حالات نفسه التي يتحرك إليها من ضروب الجد والهزل، والفرح والحزن، والإقامة والظعن موضع تأديب نفسه وتقويم لها حتى لا يكون لأهل طبقة من الطبقات رفيعةٍ أو وضيعةٍ عليه في طبقتهم التي يشاركهم فيها فضلٌ؛ فإن امرءاً لايلتمس أن يكون له فضلٌ على أهل منزلةٍ من المنازل إلا دعاه فضله عليهم إلى الرغبة عنهم حتى تترقى به منزلته إلى مشاركة أهل المنزلة التي فوق منزلته؛ فإن التماس الراحة بالراحة يذْهبُ بالراحة ويورث النَّصَب،

Çünkü kişinin kendini eğitmesi, zaten yücelik (rif'at) sahibi ise daha yüce olanların zümresine taşınmasını; değersiz kimselerden olması durumunda ise daha az değerliler zümresine taşınmasını gerektirir. Eğitimi terk etmek zarardır; zarar ise fakir yoksulun meşakkatidir. Eğitimin yöntemi edep-terbiye ile nefsi uyarıp harekete geçirmektir. Sonra, nefsin eğitime karşı direnmesi, kişinin nefsini uyarmaya devam etmesine engel olmamalıdır. Çünkü rahatı sevmesine rağmen nefsin eğitiminde ısrarcı olman, onu biraz itaat etmek sûretiyle (baskıdan kurtulma) rahatını elde etmeye sevk edecektir. Azalma sürecine giren bir şey çok dahi olsa tez zamanda azalacaktır. Nefis, birazcık itaat etmeye yönelince ondan beklenecek ilk şeyler sırasıyla şunlardır:

1. Dine hakkını vermek, insanlara kendi paylarını vermek ve nezaketle muamele etmek sûretiyle arkadaşları koruyup kollamak. Çünkü terk eden, terk edilir.

2. Arkadaşların faydalarını artırma gayreti içinde olmak gerekir. Çünkü onların çokluğu hataların üstünü örter, övgüleri ise yayar.

3. Yüzüne karşı gülenlere ve kendini arkadaş gösterenlere karşı görevlerini yerine getirmek ve onlara karşı sabırlı olmak. Bunu yaparken hem onların bu hâlini doğruya çevirmeyi umar, hem de güç sahibi bir ahmağın kulağına çalınan, ahlâksız birinin sözünden sakınmış olur.

4. Sonra arkadaşlarının arkadaşlarını koruma ve anma sırası gelir. Çünkü arkadaşların arkadaşları da arkadaşlardan sayılır. Onlar, vefayı gösteren bir işaret konumundadırlar.

5. İnsanlar arasında arkadaşların arkadaşlıklarının sınandığı şeyler şunlardır: Öldüğünde geride bıraktıklarını koruyup kollamak, ağır hastalığında zayıflığına rağmen ona bakmak, ihtiyaç içinde olduğunda fakirliğine rağmen onu himaye etmek.

6. Sonra arkadaşlarından elde ettiklerin ile senin onlara sunduklarını ölçüp tartmak.

7. Sonra lütufta bulunuyorsan başa kakmamak ve erdeme yaraşır davranmak ve taksiratından dolayı kendine kızmak sûretiyle onlarla iyi ilişki içinde olmak.

لأن تأديب المرء نفسه داعية إلى نقله إلى الأرفعين إن كان ذا رفعةٍ، وفى الأخسّين إن كان ذا خساسة. وترك التأديب ضرر، والضرر نصب عائل فقير. فمنهاج التأديب تيقيظ النفس بالأدب. ثم لا يمنعك عصيانها من إدامة تيقيظها؛ فإن إلحاحك عليها مع حبها للراحة سيحملها طلب الراحة ببعض الطاعة، ولا يتلبث الذي ينتقص، وإن كان كثيراً، أن يعود قليلا. فإذا هَمَّتِ النفس ببعض الإجابة كان أول ما يؤخذ به:

إعطاء الدين حقّه وإشعار النفوس حظّها، ثم تعهد الإخوان بإحياء الملاطفة، فإن التارك متروك.

ثم الاستكثار من فوائد الإخوان فإن كثرتهم تقيل العثرة وتنشر المحمدة.

ثم تأدية الفروض إلى أهل المكاشرة والمتشبهين بالإخوان والصبر عليهم، إما طمعاً في تحويل ذلك عنهم صدقاً، وإما اتقاء كلمة فاجرٍ سمعتها أذن مائقٍ ذي دولةٍ.

ثم إعطاء إخوان الإخوان شعبَةً من الحفظ والتذكير، فإن إخوان الإخوان من الإخوان، وهم بمنزلة العلم المستدل به على الوفاء.

ثم إن أقصى مِحَن الإخوان التي يمتحنون بها عند الناس: أمّا عند الموت فبحفظه في العَقِبِ، وأما عند الزمانة فبحفظه على حال الضعف، وأما عند الحاجة فبحفظه على المسكنة.

ثم توزين ما نلت وما أنلت.

ثم حُسْن التعاطى إن كان ذلك فضلا بإسقاط المنّ وإحراز الفضل والسخط على نفسك بالتقصير.

8. Sonra yanlarında bulunup hatalarını engellemek sûretiyle kralları gözetmek. Çünkü kralların kendileri hakkındaki tek beklentileri insanları kendine kul köle yaparak övülmektir.

9. Sonra sana karşı samimi davranan kimselere zaman ayırmak sûretiyle onları gözetmek. Çünkü onların senden nasibi ve senin onlardan faydalanman onlarla baş başa kaldığında olur.

10. Sonra içtenlikle davranarak sâlihleri gözetmek. Böylece onlar hangi iyi yönleriyle biliniyorsa sen de öyle bilinirsin.

11. Sonra hediye vermek sûretiyle kendisine denk olan kimseleri gözetmek. Çünkü hediye, cimriliği kesip atar ve kardeşliği güçlendirir.

12. Sonra içindeki duyguları sorgulamak sûretiyle kendisini himaye edenleri gözetmek.

13. Sonra akrabalarının güçsüz ve zayıf olanlarını gözetmek. Çünkü bu sana, onların iyiliklerini miras bırakır ve gücünü katar.

14. Sonra geçimini, yapılması gereken her şeyi eksiksiz yaparak uygun hale getirmek sûretiyle gözetmek.

15. Sonra düşmanlara rahat vermemek, sözünde durmayanlarla anlaşmayı feshetmek, günahtan vazgeçenleri bağışlamak ve hatasını itiraf edenlere merhamet ve yumuşaklıkla muamele etmek şeklinde ilişkileri gözetmek.

16. Sonra hasetçilere sert davranmak.

17. Zalimleri birbirine düşürmek.

18. Sefahat ehline karşı yumuşak huylu davranmak.

19. Aceleci kimselere karşı vakur olmak.

20. Küfürbaz olan kimselere değer vermemek.

21. Çekişmeyi-yarışmayı sevenlerle rekabet etmek.

22. Saldırganlara karşı kendini korumak sûretiyle ilişkilerini gözetmek.

23. Sonra şüpheli konulardan geri durmak; bilinmeyen şeyleri ötelemek.

24. Âşikâr konularda kararlı olmak.

25. Tartışma konusu olan şeyleri araştırmak.

ثم تعهُّد الملوك بالتفريط والملازمة فإن هِمَّتها في أنفسها الامتداح في الناس بالاستعباد.

ثم تعهد النصحاء بالمخالاة فإن نصيبهم منك واستفادتك منهم في الخلوة.

ثم تعهد الصلحاء بالمصافأة لتُعرف بمثل ما عُرفوا به من الخير.

ثم تعهد الأكفاء بالمكافأة فإنها تحسم البخل وتُجْدِي الإخاء.

ثم تعهد الحامة بتفتيش الدِّخلة.

ثم تعهد ضعفة ذوي الرحم تورثك برّهم وتعطيك القوة منهم.

ثم تعهد المعيشة بالإصلاح من غير بخسٍ لِلْمُسْتَوْجَبات بما يجب لها.

ثم تعهد الأعداء بالأذى، وذوي الاغتيال بالمناقضة، وذوي التنصل بالمغفرة، وذوي الاعتراف بالرأفة والرحمة.

ثم تعهد الحُسّاد بالغلظة.

وأهل البغي بالمداحسة.

وأهل السفاهة بالحلم.

وأهل المواثبة بالوقار.

وأهل المشاتمة بالمحقرة.

وأهل المنافسة بالمكاثرة.

وأهل الملادغة بالاحتراس.

ثم الأخذ في الشبهات بالكف، وفى المجهولات بالإرجاء.

وفي الواضحات بالعزيمة.

وفي المرائيات بالبحث.

26. Sonra istenmeyen durumlarla karşılaştığında kararlı davranmak.

27. Musibetlere karşı sabretmek.

28. Öfkelendiğinde öfkesini kontrol etmek.

29. Cahil olduğunu düşünenler karşısında vakur olmak.

30. Sonra komşuya iyi davranmak; yakın arkadaşına yardımcı olmak, dostunun sözünü tutmak (itaat etmek) ve ziyaret edene hediye vermek şeklinde muamele etmek.

31. Sonra hükümdarlara, onların sırlarını saklayarak, işlerinde rehberlik ederek ve onları hata yapmaktan engelleyerek eşlik etmek.

32. Sonra, iyi ve kötü arkadaşlarını karşılaştır ve her iki grubu da incele ki onların sevgisini kazanabilesin. İyi arkadaşlarına daha çok benziyorsan bu, kötü arkadaşlarının yanında senin ikiyüzlülüğünü artırır; kötü arkadaşlarına daha çok benziyorsan bu da iyi arkadaşların yanında seni hayırdan yoksun bırakır. En iyisi, hepsinin sende uzlaşmasıdır.

- Aristoteles "*Semâ ve Âlem*" kitabında şöyle demiştir: "Hakkı yerine getirmek isteyen kişinin yapması gereken, kendisine muhalif olan kişiye düşmanlık etmemektir. Tam aksine ona arkadaş olur ve adil davranır; kendisi için seçtiği doğru deliller nelerse onun için de benzer delilleri seçer."
- Âlem bir bahçedir; bahçenin çiti, devlettir. Devlet, kanunun koruduğu bir güçtür. Kanun ise, devlet başkanının icra ettiği yönetimdir. Devlet başkanı ordu tarafından desteklenen bir çobandır. Ordu, devlet başkanının yardımcısıdır, (hizmeti karşılığı) mal ile geçimini sağlar. Mal, halkın topladığı rızıktır. Halk, adaletin kontrolü altında bulunan itaatkârlardır. Adalet ise âlemin düzenini sağlayan birbirlik sebebidir.

ثم إحياء الحَزْم عند المكاره.

والصبر عند النوائب.

والتحمل عند الغضب.

والوقار عند المستجهلات.

ثم تعهد الجار بالرفق، والقرين بالمواساة، والصاحب بالمطاوعة، والزائر بالتحفة.

ثم صحبة الملوك بكتمان السر، وإرشاد الفعل وتقريظ العمل.

ثم قِسْ بين خيار إخوانك وشرارهم؛ ثم انظر إلى الفريقين تستجمع به مودتهم: فإن كان تشبُّهك بخيارهم زادك عند شرارهم نفاقاً، وإن كان تشبهك بشرارهم زادك عند خيارهم كساداً، وإن أحق الأمرين بجمعهم جميعاً لك.

وقال في كتاب «السماء والعالم»: ومما يحق على من أراد أن يقضي الحقَّ أن لا يكون معادياً لمن خالفه، بل يكون رفيقاً منصفاً يختار له ما يختار لنفسه من صواب الْحُجج.

وقال: العالم بستانٌ سياجه الدولة، والدولة سلطان يحجبه السُّنّة، والسنة سياسة يسوسها الإمام، والإمام راعٍ يَعْضُدُه الجيش، والجيش أعوانٌ يكفلهم المال، والمال رزقٌ تجمعه الرعية، والرعية عبيد يستملكهم العدل، والعَدْل أُلْفة بها صلاح العالم.

[14]

İSKENDER'İN HABERLERİ

İskender [Ἀλέξανδρος, Aleksandros], Kral Philip'in [Φίλιππος, Filippos] oğlu, o da Kral Amüntas'ın [Ἀμύντας] oğluydu. Babası Philip'in krallığı yedi sene sürmüştü. Öldürülmesinin sebebi şuydu: İleri gelen adamlarından Pausa [nias] [Παυσανίας, Pausanias], Philip'in eşine, yani İskender'in annesine âşık olmuştu. Bir mektup yazarak duygusunu ona açmış ama ondan olumlu bir cevap alamamıştı. Bunun üzerine kocası Philip'i öldürüp krallığı ele geçirmeyi ve böylece sevdiği kadını almayı kafasına koymuştu. O esnada Kral Philotas [Φιλώτας] ölmüş ve Philip, Philotas'ın oğlu Seriton [Asandros? Ἀσανδρος] ile savaşmak üzere adamlarından biri komutasında bir ordu göndermişti. Çünkü Seriton ona başkaldırmıştı. Oğul İskender komutasındaki başka bir orduyu da Trak Kabilesi ile savaşmak için yollamıştı. Çünkü onlar da başkaldırmıştı.

Pausanias, Philip'in ordusunun yönetim merkezinden uzaklaştığını görünce umutlandı ve onu öldürmeye karar verdi. Kendisiyle aynı düşünen kişileri topladı ve Philip'e saldırarak ona birkaç kılıç darbesi indirdi. İnsanlar Philip'i onun elinden kurtardılar, ama Philip yaralanmıştı. Bu olay üzerine şehir halkı ve ordu birbirine girdi ve şehir karıştı. Tam bu esnada İskender geri döndü ve kargaşayı duydu. Durumu sorunca babasının başına geleni haber verdiler. Çabucak içeri girdi ve babasını ölmek üzere iken buldu. Annesi de Pausanias'a esir düşmüştü. Tam kılıcıyla onu öldürmeye yeltenmişti ki annesine bir zarar gelmesinden endişe etti. Annesinin: "Öldür bunu, benim yüzümden çekinme" demesi üzerine İskender kılıcıyla ona bir darbe indirdi. Pausanias yere yıkılmış can çekişirken İskender babasının yanına gitti. O da ölmek üzereydi. Babasına: "Kalk ey kral! Kılıcı alıp düşmanını öldür ve öcünü kendi elinle al" dedi. Bunun üzerine Philip kalkıp Pausanias'ı öldürdü, sonra da kendisi öldü. İskender onu defnetti ve ardından ülkeyi yönetti.

Philip, İran kralı Dârâ b. Dârâ'ya (Darius) her yıl vergi olarak belirli bir sayı ve ağırlıkta altın yumurta öder; böylece ülkesini onun saldırısından korurdu.

[١٤]
أخبار الإسكندر

كان الإسكندر ابنَ ملك يقال له فيلفوس، ابن ملك يقال له أمنطس. وكان مُلْك فيلبس سبع سنين؛ وكان سبب قتله أن رجلا من عظماء أصحابه يقال له فاوس كان قد هوى امرأته، أم الإسكندر، فراسلها واستمالها فامتنعت عليه. فعمل على أن يقتل فيلبوس زوجها ويأخذ الملك ويأخذها. فاتفق أن فيلاطس الملك مات، فبعث فيلبس عسكراً مع رجل من أصحابه لمحاربة سريطون بن فيلاطوس لأنه كان قد عصاه؛ وبعث عسكراً آخر مع ابنه الإسكندر إلى مدينة تراقوس لمحاربة أهلها لعصيانهم له أيضاً.

فلما رأى فاوس تفرق عسكر فيلبس عنه طمع فيه وأزمع على قتله فجمع من وافقه على غرضه من الرجال، ووثب على فيلبس وضربه ضربات كثيرة بالسيف، ومنعه الناس عنه. فسقط فيلبس وقيذاً. وهاج أهل البلد وجيشه وافتتن البلد. ووصل الإسكندر في ذلك الوقت فسمع الجلبة، فسأل عن حال الناس فأخبروه بحال أبيه. فدخل مسرعاً فوجد أباه مُشْرِفاً على التلف، ووجد أمَّه أسيرة في يد فاوس. فهمّ أن يضربه بالسيف، فخشى على أمه لتشبُّثه بها. فقالت له أمه: اقتله ولا تتوقف عليه بسببي. فضربه الإسكندر بسيفه حتى قاربه التلف ثم تركه صريعاً ومضى إلى أبيه وفيه رَمَقٌ فقال له: قُمْ أيها الملك فخذ السيف واقتل عدوك وخد ثأرك بيدك. وقام فيلبس فقتل فاوس؛ ثم مات، فدفنه الإسكندر ومَلَك بعده.

وكان فيلبس يؤدي إلى دارا بن دارا، ملك الفرس، من البيض المعمول من الذهب في كل سنةٍ عدداً معلوماً ووزناً مقدّراً، إتاوةً يحملها إليه ويستكفُّ بها أذاه.

Babası, oğlu İskender'i Aristoteles'e teslim etmiş, onu eğitmesini vasiyet etmiş, o da onu güzel bir eğitimden geçirmişti. İskender, büyük hedefleri olan, akıllı, zeki ve onurlu bir kişiydi. Philip'in ölüm vakti yaklaşınca oğlu İskender'i çağırtarak adamlarını ona biat ettirip başına taç giydirdi ve tahta oturttu. Sonra komutanlar ve askerler birer birer huzura gelerek tazimde bulundular.

Sonra Aristoteles'i çağırttı ve ondan kendi huzurunda İskender'i maslahata/adalete çağırmasını ve kendisinin dünyadan ayrılışı münasebetiyle taziye niteliği taşıyan bir vasiyet yazmasını istedi. Aristoteles onun bu ricasını kabul ederek şu ifadelerle başlayan vasiyetini yazdı: "İyiliği emreden kişi onu yapandan daha bahtiyar değildir; öğretici de öğrenciden daha bahtiyar değildir." Sözünü ettiğimiz bu vasiyet insanların elinde mevcuttur.

Kral, hastalığının iyice ağırlaşması üzerine öldü. Sonra Zülkarneyn İskender doğrularak huzurda bulunanlara şöyle bir konuşma yaptı:

"Ey insanlar! Kralınız öldü. Benim size karşı ne bir üstünlüğüm, ne de bir ayrıcalığım var. Ben de sizin gibi bir insanım; sizin razı olduğunuz şeylerden razı olur, sizin girip çıktığınız yerlere girip çıkarım. Hiçbir işinizde sizden farklı değilim. Benim sözüme ve verdiğim akla kulak verin ve beni size şefkat eden ve işlerinizden sorumlu olan, nasihat eden biri olarak kabul edin. Babam hayatta iken benim bu özelliğimi zaten biliyordunuz. Ben size, Allah'a saygı duyarak buyruklarını tutmanızı ve toplumdan ayrılmamanızı emrediyorum. Aranızda Rabbine en çok itaat eden, halkına en şefkatli davranan, işlerinizle en çok ilgilenen, fakir fukaraya en çok acıyan, savaşlardan elde ettiğiniz ganimetleri sizin aranızda paylaştıran, kendisini size hizmete adayan, şehvetlerinin ardına düşüp sizi görmezden gelmeyen, şerrinden güvende olduğunuz, hayrını umduğunuz ve düşmanlarınızla bizzat kendisi savaşan her kimse onu başınıza kral yapın…" Bu, uzun bir konuşmaydı.

İnsanlar onun konuşmasını dinleyip söylediklerini ve kendisinden önceki kralların düşüncelerinden çok farklı olan düşüncelerini beğenince şöyle dediler:

وكان قد أسلم ابنه الإسكندر إلى أرسطاطاليس ووصاه بتعليمه وتأديبه، فعلّمه وثقّفه، وكان غلاماً له هِمَّةٌ وذكاء وعقلٌ ونفس شريفة. فلما حضرت فيلبس الوفاة أحضر ابنه الإسكندر، وجدّد له البَيْعة وتقدَّم بعقد الإكليل على رأسه، وأجلسه مجلس الملك. ودخل عليه القوّاد والجنود فسلموا عليه بسلام الملك.

ثم دعا أرسطوطاليس وسأله أن يعهد إلى ابنه عهداً بحضرته يكون داعياً له إلى مصلحته وعزاءً للملك عن فراق الدنيا؛ فأجابه إلى ذلك وكتب له العهدَ الذي أوّله: «ليس الآمر بالخير بأسعد من المطيع له، ولا المعلم بأسعد من المتعلم...» وهو عهدٌ موجود في أيدي الناس.

واشتدت علَّته، ثم قضى نحبه. فقام الإسكندر ذو القرنين في الناس فقال:

«أيها الناس! إن ملككم قد مات، وليس لي عليكم ولاية ولا إِمْرة. إنما أنا رجل منكم، أرضى ما رضيتم، وأدخل فيما دخلتم؛ لا أخالفكم في شيء من أموركم. فاستمعوا قولي ومشورتي، وأنزلوني بمنزلة الناصح لكم، الشفيق عليكم، المكلف بأموركم. فقد عرفتم ذلك منّي في حياة والدي؛ وإني آمركم بتقوى الله والتمسك بالطاعة ولزوم الجماعة. فملكوا عليكم أطوعكم لربه، وأرفقكم بالعامة، وأعناكم بأموركم، وأرحمكم لمساكينكم، ومن يقسم بينكم فَيْأكَمَ ويبذل نفسه في صلاحكم، ولا تشغله الشهوات عنكم، وتأمنون شرَّه، وترجون خيره، ويباشر قتال عدوكم...» وهي خطبة طويلة.

فلما سمعوا قوله وتعجبوا منه ومن رأيه ونظره فيما لم ينظر فيه الملوكُ قبله. فقالوا له:

"Konuşmanı dinledik, bize verdiğin akıl ve nasihati kabul ettik ve işlerimizi yürütmek üzere seni seçtik. Kudretli kralımız sen çok yaşa. Dünyada bu göreve senden daha layık kimseyi tanımıyoruz."

Sonra kalkıp ona bağlılıklarını bildirdiler, tacını giydirdiler ve işlerinin yolunda gitmesi için dua ettiler.

İskender onlara şöyle dedi:

"Benim hakkımdaki dileklerinizi duydum ve kral olmam sebebiyle sevincinize şahit oldum. Şimdi ben, size benim sevgimi veren ve kalplerinize bana itaat etme duygusunu yerleştiren Yüce Zât'tan kendisine itaat etmemi sağlayacak işler nasip etmesini ve beni dünyevî arzular ve dünyanın zînetleri ile oyalayarak size hizmetten uzaklaştırmamasını diliyorum." Bu da uzun bir hitaptı.

Sonra krallığına bağlı bütün valilere uzunca bir mektup yazdı: O mektubun başından bir kesit şöyledir:

"Makedonyalı Zülkarneyn'den; Allah benim de rabbim, sizin de rabbinizdir; beni yarattığı gibi sizleri de gökyüzünü de yeryüzünü de yıldızları, dağları ve denizleri de yarattı. Marifetini kalbime bırakmış, korkusunu yerleştirmiş, bana hikmetini ilham etmiş ve kendisine ibadet edilmesi gerektiği hususunda beni bilgilendirmiştir. O, zatına kulluk edilmeyi, öncelikle beni yaratıp seçkin kulları zümresine koymakla hak etmiştir. O, yaptığı bunca iyilik ve güzel işlerden ötürü hamd edilmeye layıktır. O'ndan iyiliklerini kemâle erdirmesini diliyorum. Bildiğiniz üzere benim atalarım ve sizin atalarınız Allah'a değil, putlara ibadet ediyorlardı. Ne var ki putlar hiçbir fayda ve zarar veremezler, duyamazlar ve göremezler. Akıl ve irfan sahibi olan bir kimsenin bir puta ibadet etmekten veya herhangi bir varlığın sûretini kendisine tanrı edinmekten hicap duyması gerekir. Kendinize gelin, doğruyu fark edin, rabbinizin marifetine dönün ve ona kulluk edin onu birleyin. Hiç kuşkusuz ibadet edilmeye layık olan bu taşlar değil, O'dur…" Bu da uzun bir konuşmaydı.

Ordusuna da nasıl biri ve amacının ne olduğunu bildirmek, düşmanlara karşı onları yüreklendirmek, onlara tevhid ve adalet çağrısı yapmak ve bu konuda kendisine ve ordusuna karşı çıkacak olanlarla savaşacaklarını bildirmek üzere bir mektup kaleme aldı.

«قد سمعنا قولك، وقبلنا مشورتك ونصحك لعامتنا، وقلّدناك أمورنا. فعِشِ الدهرَ ملكاً علينا مسلَّطاً، لا نرى أحداً من أهل الدنيا أحقَّ بالمُلك منك.»

ثم قاموا إليه فبايعوه ووضعوا التاج على رأسه، ودعوا له بالبركة.

فقال لهم الإسكندر:

«قد سمعت صلواتكم عليّ وسروركم بتمليككم إياي عليكم. وأنا أسأل الذي وهب لي منكم المحبة، وأثبت في قلوبكم طاعتي: أن يلهمني العمل بطاعته، ولا يشغلني بشيء من شهوات الدنيا وزينتها عن صلاحكم...» وهي خطبة طويلة.

ثم كتب إلى عمال مملكته وصاحب كل ناحية:

«من ذي القرنين الماقذوني إلى فلان وفلان. الله ربي وربكم وخالقي وخالقكم وخالق ما نرى من الأرض والسماء والنجوم والجبال والبحار. قَذَف في قلبي معرفته فأسكنه خشيته وألهمني حكمته ودلّني على عبادته، واستحقّ ذلك عندي بما ابتدأ به خلقي وصيّر إياي من البشر الذي يتخير منهم النجباء ويصطفي منهم الأصفياء. فله الحمد على ما تقدم من إحسانه وحسن صنعه؛ وإليه أرغب في إتمامه. وقد علمتم ما كان عليه آبائي وآبائكم من عبادة الأوثان، دون الله عز وجل، وأنها لا تنفع ولا تضر، ولا تسمع ولا تبصر؛ وأنه ينبغي لمن عَقَل وعَرف أن يستحيي لنفسه من عبادة وَثَنٍ أو صورةٍ يتخذها. فانتهوا وأفيقوا وارجعوا إلى معرفة ربكم واعبدوه ووحدوه، فإنه أولى وأحق بذلك من هذه الحجارة...» وهي خطبة طويلة.

وكتب إلى جنده يعرّفهم بسيرته ومقصده، ويستنهضهم إلى قتال عدوّه وعدوّهم، وإلى الدعاء إلى التوحيد والعدل؛ فمن خالفهم وخالفه في ذلك حاربوه.

Yazdığı mektup onlarda etkisini gösterdi ve krallığı altında yaşayan insanlar, emrinde olduklarını beyan etmek üzere derhal yola çıkıp onun huzuruna geldiler. İskender onların rızkının devlet hazinesinden karşılanmasını emretti ve adamlarından her birine bir rütbe verdi.

İnsanlar başka hiç kimsede görmedikleri sağlam görüşü, yüce amaçları, hoşgörüyü ve devlet hazinesini kendi çıkarına kullanmamayı onda gördüler. Üstelik son derece tevazu sahibi, güzel ahlâklı, fakir fukaraya yakın ve merhametli biriydi, söz konusu Allah olduğunda ise son derece celalliydi. İnsanlar, İskender'in büyük işler yapacağından emin olmuşlardı.

İskender kral olup güçlenince ve işler yoluna girince (İran kralı) Dârâ b. Dârâ, daha önceden aldığı vergiyi almak üzere adamlarını yolladı. İskender ona bir mektup yazarak şöyle dedi: "Ben o altın yumurtlayan tavuğu kestim."

İskender kral olduğu sırada Yunanlıları yönetimi altında toplayan bir kral yoktu, kabileler hâlinde yaşıyorlardı. İskender öncelikle Yunan boylarının beylerine karşı savaş açtı ve onları yönetimi altında topladı. Bundan dolayı o bütün Yunanları yönetimi altında toplayan ilk kraldır.

Sonra batıdaki diğer krallara karşı savaş açma kararı aldı ve girdiği bütün savaşlarda zafer elde ederek bütün batının kralı oldu.

Sonra Mısır'a yönelerek krallığının yedinci yılında Akdeniz'in kıyısında İskenderiye şehrini kurdu ve şehre kendi adını verdi.

Sonra Suriye'ye yöneldi, oradan da Ermenistan'a geçti. İskender'in o bölgeye geldiği haberi Darius'a ulaşınca Tiros [Sur?] halkına yazdığı mektupta şunları söyledi:

"Krallar kralı Darius'tan Tiros halkına. Duyduğuma göre o yoldan çıkmış harâmî, adamlarıyla birlikte sizin üzerinize yürümüş. Adamlarını yakalayıp silahları ve hayvanlarıyla birlikte denize atın, liderleri olan o harâmîyi de bana gönderin. Siz onunla baş edebilirsiniz; çünkü yürekli, kararlı ve savaş oyunlarını bilen insanlarsınız; o ise ciğeri beş para etmez bir Rum çocuğu. Bunu geciktirecek olursanız bana karşı ileri sürebileceğiniz hiçbir mazeretiniz olmayacak."

ونفذت كتبه إليهم فتحرك أهل مملكته واجتمعوا إليه مستعدين. فأمر لهم بالأرزاق، ورتب الرجال.

فرأوا من جزالة رأيه وسموّ همّته وسماحة نفسه وتركه الاختصاص بالمال دونهم – شيئاً لم يروه من غيره مع تواضعه وحُسن خلقه وقربه من المساكين والضعفاء ورحمته لهم، وشدة غضبه في ذات الله، فتقرّر في نفوس الناس أن سيكون منه أمر عظيم.

فلما مَلَك وقوى واستقامت له الأمور وبعث إليه دارا بن دارا يطالبه بأداء ما جرى الرَّسْمُ بأدائه من الأتاوة، فكتب إليه الإسكندر: «إني قد ذبحت تلك الدجاجة التي كانت تبيض ذلك البيض!»

وكان اليونانيون، في الحين الذي ملك فيه الإسكندر، طوائف كثيرة لا يجمعهم ملك واحد. فجعل الإسكندر يغزو ملوك قومه حتى جمعهم وملك عليهم، وهو أول من جمع اليونانيين على ملك واحد.

ثم نازعته نفسه إلى غزو ملوك المغرب جميعاً فغزاهم وظفر بهم؛ فملَك المغرب بأسره.

ثم سار إلى مصر، وبنى الإسكندرية في السنة السابعة من ملكه، على البحر الأخضر، وسماها باسمه.

ثم سار إلى الشام. وسار منه إلى أرمينية. وبلغ دارا خبره؛ فكتب إلى مَن بطورس:

«مِن دارا ملك الملوك إلى أهل طورس. أما بعد؛ فقد بلغني خروج هذا اللص المارد فيمن جمع من اللصوص بين أظهركم. فخذوا أصحابه فاقذفوا بهم في البحر بأسلحتهم ودوابهم؛ وابعثوا إليَّ بهذا اللص رئيسهم فإن ذلك لن يعجزكم لحزمكم وجَلَدكم وكيدكم. وإنما هذا غلام روميٌّ حقير، فما عذركم عندي إن أخرتم ذلك.»

Sonra İskender Ermenistan'dan çıkarak "Ostocos" [Στράγγας, Straggas] nehrine indi. Bunu haber alan Darius, İskender'e bir mektup yazarak şöyle dedi: "Dünya krallarının kralı olan ve güneşle birlikte etrafı ışıtan Darius'tan yağmacı Zülkarneyn'e. Biliyorsun ki gökyüzünün hükümdarı, yeryüzünün krallığını bana verdi; yüceliği, şeref ve izzeti, sayıca üstünlüğü ve gücü bana nasip etti. Duydum ki sen, bizim topraklarımızda kargaşa çıkarmak için yağmacıları toplamış ve "Ostocos" nehrini aşmışsın, taç takmış ve kendini kral ilan etmişsin. Hayatım üzerine yemin ederim ki bu, Rumların herkesçe bilinen ahmakça hareketlerinden biridir. Bu mektubumu okuyunca ülkene geri dön. Şayet dönersen bu ahmaklığın karşılığında ağır bir bedel ödemeyeceksin. Çünkü sen değersiz bir kölesin/çocuksun, benim gibi biri senin gibilerle uğraşmaz. Dönersen hem canını, hem de ülkeni kurtarmış olursun. Aksi takdirde ülkesine zararı dokunan ilk kişi sen olmayacaksın. Bizde ne kadar çok altın olduğunu ve her şeye gücümüzün yeteceğini bil diye sana bir sandık dolusu altın gönderiyorum. Ayrıca benim gözümde ancak bir top kadar ağır olduğunu bilmen için bir top gönderiyorum. Ayrıca bir deve yükü susam gönderiyorum ki hizmetimde bu susamlar sayısınca adamım olduğunu bilesin. Bir de mendil gönderiyorum; çünkü sen daha çocuksun."

Mektubu elçileriyle İskender'e yolladı. İskender mektubu okuyunca emri üzerine gelen elçiler soyuldu ve elleri bağlandı. Sanki onları öldürecekmiş gibi kılıcını getirtti. Elçiler İskender'e "Efendimiz! Hangi kralın elçileri öldürdüğünü gördünüz. Bu sizden önce hiçbir kralın yapmadığı bir şeydir." dediler.

Zülkarneyn onlara: "Sizin kralınız, benim bir kral değil, yağmacı olduğumu iddia ediyor. Ben de size yağmacıların yaptığını yapacağım. Bundan dolayı beni değil, sizi benim gibi bir yağmacının insafına bırakan kralınızı kınayın." dedi.

Onlar da: "Efendimiz! Kralımız seni tanımıyordu. Biz ise seni gördük ve ne yüce bir insan olduğunu ve cömertliğini bildik. Canımızı bağışla ve bize ihsânda bulun. Biz Darius'a gördüklerimizi haber verecek ve senin lehine şahitlik edeceğiz." dediler.

ثم إن ذا القرنين خرج حتى نزل بنهر اسطرجّس. فبلغ ذلك دارا، فكتب إليه: «من دارا ملك ملوك الدنيا الذي يضيء مع الشمس إلى ذي القرنين اللص! أما بعد؛ فقد عرفت أن ملك السماء جعل لي مُلك الأرض وأعطاني الرفعة والشرف والعز والكثرة والقوة. وقد بلغني أنك جمعت لصوصاً وأجزتَ بهم نهر اسطرجس لتفسد في أرضنا، واعتقدت التاج وملَّكْتَ نفسك. وهذا لعمري من سَفَه الروم معروف. فارجع، إذا نظرت إلى كتابي هذا، غير مؤاخذٍ بسفهك فإنك غلام حقير ليس مثلي جاراك، وأبق على نفسك وبلادك؛ وإلا فلست أول مشؤوم على بلاده. وقد بعثت إليك تابوتاً مملوءاً ذهباً لتعلم كيف كثرته عندنا وقوتنا على ما نريد، وكُرَة لتعلم أنك عندي عدلها وعدل سمسم لتعلم أن عندي عدده رجالا، ودِرَّة لأنك صبيّ!»

ووجَّه بالكتب مع رسله. فلما وقف عليه الإسكندر أمر بهم فكُتفوا وجُرّدوا؛ ودعا بالسيف كأنه يريد قتلهم. فقالوا له: «يا سيدنا! من رأيتَ من الملوك قتل الرُّسُل؟! هذا ما لم يفعله أحدٌ من قبلك.»

فقال لهم ذو القرنين: «إن صاحبكم يزعم أني لصٌّ ولست ملكاً. وأنا أفعل بكم فعل اللصوص فلا تلوموني ولوموا صاحبكم الذي عرّضكم لي وأنا لص!»

فقالوا له: «يا سيدنا! إن صاحبنا لم يعرفك، ونحن قد رأيناك وعرفنا ما أنت عليه من نفسك وفضلك وكرمك. فاردُدْ إلينا أنفسنا وامنُنْ علينا، فإنا نخبر دارا بما رأينا ونكون شهوداً لك.»

Bunun üzerine İskender onlara: "Boyun eğip yalvarmanız hatırına sizin bu isteğinizi kabul ediyorum, şefkat ve merhametimi görmeniz için sizi serbest bırakıyorum. Çünkü ben boyun eğilmesi hâlinde size yakınım, ayak direnmesi durumunda ise sizden uzağım" dedikten sonra onların bağını çözdü ve ardından onlara yemek yedirdi.

Sonra Darius'a şu mektubu yazdı:

Philip oğlu Kral Zülkarneyn'den, kendisinin krallar kralı olduğunu, gökyüzünün ordularının bile kendisinden korktuğunu, kendisinin yeryüzünün tanrısı ve ışık kaynağı olduğunu iddia eden Darius'a. Dünya halkını güneşin aydınlattığı gibi aydınlatan birine Zülkarneyn gibi zayıf ve hakir bir insandan korkmak yakışıyor mu? Zannetme ki sen hâşâ bir ilahsın, sen haddini aşan bir insandan başka bir şey değilsin. Sana mühlet verildi, ama sen yoldan çıktın. Görmez misin ki Allah dilediği kullarına hükümranlık ve saltanat verir. Sen zayıf ve azmış bir insansın; ölmeyen Tanrı'nın adını kendin için kullanıyorsun. Fakat onun adını kendi adı yaparak ordusunu hizmetinde kullanan kişiler, Allah'ın öfkesine maruz kalır. Ölümlü olan, çürüyüp yok olacak, saltanatı elinden alınacak ve dünyayı başkalarına bırakacak olan biri nasıl tanrı olabilir? Bilakis sen zayıflığından dolayı güç kuvvet sahibi biri karşısında sağlam bir şekilde duramayacak birisin. Şimdi ben seni öldürmek için sana doğru geliyorum, kaderinde ölüm yazılmış olan bir kral gibi karşına çıkacağım; çünkü ben bir insanım. Ölüm benim boynumdadır ve ecelim bana yaklaşmaktadır. Beni yaratan Tanrı'mdan zafer diliyor ve O'na tevekkül ediyorum. O'na kulluk ediyor ve sana karşı bana zafer nasip etmesi için sadece O'ndan yardım diliyorum. Mektubunda sana verilen altın, gümüş ve hazinelerin çok olduğunu söylüyorsun ki bizim de bunlara ihtiyacımız var ve hiçbir şey beni onları arayıp bulmaktan geri durduramaz. Bana bir tura, bir top, bir de altın dolu sandık göndermişsin. Önce turadan başlayalım. Bilesin ki ben Allah'ın sana gönderdiği azap kırbacıyım, sana onun azabını tattıracak, başınıza kral olup sizi terbiye edeceğim. Top göndermene gelince ben umuyorum ki Allah, yeryüzünün hükümranlığını bir top gibi benim avuçlarıma koyacaktır. Altın sandığı ise talih kuşudur ve Allah'ın size karşı bana zafer nasip edeceğinin müjdecisidir. Çünkü sandık sana ait olan altın dolu hazinelerden biridir. Bu, senin hazinelerinin benim elime geçeceğinin işaretidir.

فقال لهم: «أما إذ خضعتم وسألتم فإني مجيبكم ومشفّعكم لتعلموا رحمتي وعطفي، فإني قريبٌ عند الخضوع، بعيدٌ عند التعزز». فحلّ وثاقهم، ودعا لهم بطعامٍ، فأكلوا.

وكتب إليه:

«من ذي القرنين الملك بن فيلبس إلى الذي يزعم أنه ملك الملوك وأن جنود السماء تهابه وأنه إلٰه وضوءُ الدنيا دارا. أما بعد؛ فكيف يحسن بمن كان يضيء لأهل الدنيا كإضائة الشمس أن يهاب إنساناً حقيراً ضعيفاً عبد مثل ذى القرنين! فلا تظنَّ أنك يا هذا إلٰه، ولكنك إنسانٌ مترف، أُمْلِيَ لك فطغيت. أوَلا ترى أن الله يؤتي الملك والغلبة من يشاء؟! وأنت إنسان ضعيف طاغ تسمى باسم الإلٰه الذي لا يموت؛ ولكن حق له أن يغضب على من تسمى باسمه وتسلط على جنده. وكيف يكون إلٰهاً من يموت ويبلىٰ ويذهب ويُسْلَب سلطانه ويترك دنياه لغيره! ولكنك للذي من ضعفك لا تطيق مناوأة ذي القوة والبأس والنجدة. وأنا سائرٌ إليك لقتالك ولاقيك بمثل ما يلقى به الملك الذي كتب عليه الموت لأني إنسان: الموت في عنقي، وأجلي آتٍ إليّ. أرجو النصر من إلٰهي الذي خلقني. عليه توكلت، وإياه أعبد، وبه أستعين أن يظهرني عليك. فقد أعلمتني في كتابك من كثرة ما أوتيت من الذهب والفضة والكنوز ما بنا حاجةٌ إليه، ولا يخلفني عن طلبه، حيث كان، شيءٌ؛ وبعثت إليَّ بِدِرّةٍ وكُرة وتابوت ذهب. فأما الدِّرَّة فإني سوط عذاب بعثني الله عليكم لأذيقكم بأسه وأكون لكم ملكاً ومؤدباً وإماماً. وأما الكرة فإني أرجو أن يجمع الله لي مُلْك الأرض باجتماع الكرة في يدي. وأما التابوت فإنه طائر عجيب ورسوخٌ في نصر الله إياي عليكم، لأن التابوت خزانة من خزائنك مملوئة ذهبًا. وهذه علامة تحول خزانة من خزائنك إليَّ.

Susama gelince onun sayısı çoktur çok olmasına ama dokununca yumuşaktır ve yenir. Kötü ve rahatsız edici bir tadı da yoktur. Ben de sana bir ölçek hardal gönderiyorum. Sen de onun tadına bak ve bil ki sen kendini Kaf dağında gördün ve askerî gücünü bize hatırlatarak bizi korkutacağını sandın. Allah'tan seni, kendini yücelttiğin kadar alçaltmasını diliyorum. Alçaltsın ki cümle âleme ibret olasın. Bana da sana karşı zafer lütfetmesini diliyorum. Ben ona güvenir, ona tevekkül ederim. Vesselam!"

Sonra mektubu mühürleyerek elçilere verdi ve Darius'un gönderdiği altınların da elçilere teslim edilmesini emrederek elçileri Darius'a gönderdi. Bu arada Zülkarneyn, Darius'un ordusunu Azerbaycan'da bozguna uğrattı ve ordu, Darius'un yanına yenilgiyle döndü. Savaş sonrasında İskender'in emriyle İranlı ölüler defnedildi.

Sonra İskender, Achaia'ya [Αχαΐα] gitti ve orada birçok şehri fethederek kanunlar koydu ve onlar bu kanunlara uydular. Sonra Tôres [Toros?] Dağı'na, sonra "Fîlâîm" [Πιερία, Pieria] şehrine, sonra "Firig" [Phrygien, Φρυγία: Frügia, Firigya] ve İliyon [Ἴλιον, İlion] şehirlerine gitti. Oradan da Makedonya'ya geri döndü. Dönüş sebebi annesinin hastalığı idi, ama döndüğünde annesi çoktan iyileşmişti. İskender annesini sağlıklı görünce rahatladı ve oradan Abdera'ya [Ἄβδηρα, Abdera] gitti. Abderalılar şehirlerinin kapılarını kapattılar. Bunun üzerine İskender kapıların ateşe verilmesini emretti. Abderalılar şöyle seslendiler:

"Ey Zülkarneyn! Biz kapılarımızı seninle savaşmak için kapatmış değiliz. Şehrin kapılarını sana açtığımız haberinin Darius'a ulaşmasından ve bize saldırmasından korktuğumuz için böyle yaptık."

Zülkarneyn:

"Siz kapılarınızı açın; Allah bana Darius'a karşı zafer nasip etmeden şehrinize girmeyeceğim. Korkmayın benden. Siz benim, bana boyun eğenlere verdiğim sözü tuttuğumu bilirsiniz." dedi.

Bunun üzerine Abderalılar kapılarını açtılar; yiyecekler, yemler vs. çıkardılar ve onlarla alışveriş yaptılar.

İskender oradan Ölü Deniz'in kıyısında yer alan Astandos ve Katanda'ya gitti. Sonra Fiditos'a [Akragas ?], oradan da İlios'a [Theben ?] gitti. Sonra yola devam etti ve nihayet Darius ile karşılaştı. İki ordu arasında büyük bir savaş oldu. Gündoğumunda başlayan çatışma gün ortasına değin devam etti

وأما السمسم فعدده كثير، ولكن هو ليّن عند المسّ والمحسّة، مأكول، ليست له نكاية ولا كراهة. وقد بعثت إليكم بقفيز من خردل، فذُق طعمه واعلم أنك علوتَ في نفسك وسطوت في سلطانك وظننتَ أنك أرعبتنا بما ذكرت من عُدّتك. وأرجو أن يضعك الله بقدر ما رفعتَ من نفسك حتى يتسامع بك أهل الأرض، وأن يظهرني عليك. وثقتي به، وتوكلي عليه. والسلام!»

وختمه ودفعه إلى الرسل وأمر لهم بالذهب الذي كان دارا بعث به إليه. فقدم عليه رسله. وقد واقع ذوالقرنين خليفة دارا بأذربيجان وهزمه، فقدم على دارا مهزوماً، وأمر الإسكندر بدفن قتلى الفرس.

ثم ارتحل إلى أكايا فافتتح به مدائن كثيرة وفَرَض لبعض أهلها فاتبعوه. وارتحل إلى جبل طورس، ثم إلى مدينة فيلائيم ثم إلى مدينة فرق واليون. ثم مضى إلى ماقذونيا. وكان رجوعه لأجل وجع أمه فوجدها قد برئت، فسكنت نفسه لذلك وارتحل منها إلى بديرا، فغلَّقوا أبواب مدينتهم. فأمر بإحراقها بالنار. فنادوه:

«يا ذا القرنين! إنا لم نغلقها لقتالك؛ ولكنا خفنا أن يبلغ دارا أنا فتحناها لك فيهلكنا.»

فقال لهم:

«افتحوا فإني غير داخلها حتى ينصرني الله تعالى على دارا، فلا تخافوا، فقد عرفتم وفائي بعهدي وصنيعي إلى من دخل في طاعتي.»

ففتحوا الأبواب وأخرجوا الطعام والعلوفات وغير ذلك وتسوّقوا معهم.

وارتحل منها إلى اسطندوس وقطندا وهما على البحيرة المنتنة. ثم ارتحل إلى فيديطوس ثم ارتحل إلى الياس. ثم سار حتى لقي دارا وكانت لهم وقعة عظيمة والتحموا في الحرب من طلوع الشمس إلى انتصاف النهار

ve ortalık kan gölüne döndü. Darius'un adamları ganimet toplamakla meşgul olurken Makedonlar oldukları hâl üzere kaldılar. Darius koruyucularının, komutanlarının ve sağ kollarının öldüklerini, geriye kalanlarının ise bir kısmının yaralı olduğunu, bir kısmının ise ganimet toplamakla meşgul olduğunu görünce yakın birkaç adamıyla birlikte gözden kaybolup kaçtı. Zülkarneyn, Darius'un geride bıraktığı ganimetleri topladı ve adamlarının çoğunu esir etti. Darius'un oğlu, kızı ve hanımı da esirler arasındaydı.

Yolda Darius'un karşısına yüzeyi buz tutmuş büyük bir nehir çıktı. Darius nehre doğru yürüdü, adamları da ardından gittiler. Tam nehrin ortasına gelmişken buz kırıldı ve adamlarının pek çoğu suda boğuldu. Darius kurtuldu ve doğruca tapınağa gidip Zülkarneyn'den oraya sığındı. Orada bundan sonra ne yapabileceği üzerine düşündü ve sonunda şu kanaate vardı: Kurtulmaya, İskender'in himayesine girmekten daha yakın bir yol yoktur. Kuşkusuz o, kerem sahibi ve sözünün eri biri.

Sonra İskender'e bir mektup yazarak ondan merhamet diledi, oğlunu, kızını ve eşini göndermesini ve hazinelerini geri vermesini istedi. İskender onun mektubunu okuyunca ordusunu alarak ona doğru hareket etti. Darius'a İskender'in geldiği haberi ulaşınca adamlarıyla birlikte Hind kralı Porus'a sığınmak üzere kaçtı. İskender yolda ona yetişti. İki ordu karşı karşıya gelince Darius'un adamları Bessus ve Ariobazarnes, Zülkarneyn'in gözüne girmek için Darius'u öldürmek üzere üstüne çullandılar. Darius, bu davranışlarından dolayı onları kınadı, kendilerine yaptığı iyilikleri bir bir sayıp döktü ve başkasının hatırı için kanını dökmemelerini istedi. Devamla şöyle dedi:

"Zülkarneyn bir kraldır. Siz beni öldürmek sûretiyle ona yaklaşmayı amaçlasanız bile kurtulamazsınız; çünkü krallar, (düşmanları dahi olsa) diğer kralların öcünü alır."

Ama adamları onu dinlemeyip kılıçlarıyla vurdular ve Darius atından düştü. Henüz ölmeden İskender ona yetişti. Atından inerek Darius'un başını kucağına koydu, yüzüne toprak saçtı ve elini göğsüne koyarak yaşlı gözlerle şöyle dedi:

وسالت الدماءُ سَيْل الأودية واشتغل أصحاب دارا بالغنائم، وثبت الماقذونيون على حالهم. فلما نظر دارا إلى حُمَاته ورؤساء أصحابه وخيار أعوانه قد بادوا، وأكثر من بقي بين جريح ومشغول بنهب تخفف في خاصته هارباً. واحتوى ذو القرنين على ما خلَّف، وأسَر خلقاً كثيراً من رجاله؛ فكان فيمن أُسِر ابنُه وابنته وامرأته.

وسار دارا هارباً حتى وقع إلى نهر كبير قد صار أعلاه جليداً، فعبر عليه واتبعه أصحابه، وانخسف بهم الجليد فغرق أكثرهم. وسلم دارا، ومضى حتى دخل بيت آلهته عائذاً بها من ذي القرنين. ثم دبّر أمره ورأيه فقال: ما شيءٌ أقرب إلى النجاة من الدخول في أمان الإسكندر! فإنه كريم المقدرة، وافي العهد.

فكتب إليه كتاباً يستعطفه فيه ويتذلل له ويسأله أن يرحمه ويبعث إليه بابنه وابنته وصاحبته، ويعده أن يعطيه ما في كنوز فارس وخزائن آبائه. فلما قرأ الإسكندر كتابه نهض بأصحابه نحوه. وبلغ دارا إقبالُ الإسكندر إليه فخرج هارباً فيمن بقي معه إلى فور ملك الهند، ولحقه الإسكندر. فلما تراءى الجمعان والتقوا وثب بدارا بَسُّس وأريبزرن صاحباه ووزيراه ليقتلاه، ليحصلا بذلك الحرمة عند ذي القرنين. فعاتبهما دارا وذكَّرهما جميله وإحسانه إليهما، وأن لا يسفكا دمه لغيرهما.

وإن ذا القرنين ملك فإن تقربتما إليه بقتلي لم تسلما لأن الملوك تأخذ ثأر الملوك.

فضرباه بسيفيهما حتى وقع عن فرسه. فأدركه ذو القرنين قبل أن يقضى. فنزل عليه ووضع رأسه في حجره ونفض التراب عن وجهه ووضع يده على صدره، ثم قال وعيناه تدمعان:

"Darius! Yıkıldığın yerden kalk ve topraklarının kralı yine sen ol. Tanrım! Ey İran'ın kralı! Krallığını sana bağışlayacağım, senden aldıklarımı sana iade edeceğim ve düşmanlarına karşı sana destek çıkacağım. Şimdi ben, sana karşı mahcubum; çünkü sen hayattayken bir elçi olarak senin yemeğini yemiştim. Ayağa kalk; yaptıklarından sorumlu tutulmayacaksın. Musibete düştüm diye de ağlayıp sızlama; çünkü krallar ve varlık sahipleri sıkıntılara karşı başkalarından daha metanetlidirler. Kalk ve sana bunu kimin yaptığını söyle ki senin intikamını alayım."

Bunun üzerine Darius, gözlerinden yaş akarak ve Zülkarneyn'in ellerini yüzüne koyup öperek şöyle dedi:

"Zülkarneyn! Büyüklenme, zorbalık etme, kendini hak ettiğinden fazla yüceltme ve sakın ha dünyaya meyletme. İşte görüyorsun benim başıma geleni. Benden ibret al, bu sana yeter. Benim gibi yere yıkılıp ölmekten sakın ve kaderin beni düşürdüğü duruma düşmemeye gayret et. Hatırım için annemi koruyup kolla ve onu kendi annen yerine koy. Eşimi de kızkardeşin bil. Kızım Rûşenek'i (Roxane) de sana nikâhlıyorum."

Sonra elini ağzına koydu ve öldü.

İskender'in emriyle Darius misk ve amber ile yıkandı, altından dokunmuş kumaşlarla kefenlendi. Rum diyarında ve İran'da cenaze için duyurular yapıldı. Bütün askerler zırhlarını kuşanarak silahlarıyla geldiler. İskender onları bölüklere ayırdı ve sıraya dizdi. Sonra on bin silahlı askere kılıçlarını çekerek naaşın önünde, on bin askere arkasında, on bin askere sağında, on bin askere de solunda yürümelerini emretti. Zülkarneyn de İran'ın ve Rum diyarının büyükleriyle birlikte naaşın önünde yürüdü. Tören alayı ile mezarına kadar yürüdüler. İskender, mezarın yanı başına otururak Darius'u defnetmelerini istedi.

Sonra İskender'in emriyle Darius'u öldüren Bessus ve Ariobazarnes yakalanıp elleri bağlandı, mezarının başına götürüldüler ve İskender onları orada astı.

«يا دارا! قم من مصرعك، وكن ملكاً على أرضك. وإلٰهي، يا ملك فارس، لا ملَّكنّك ولأردّنّ عليك ما أخذت منك ولأعيننّك على عدوّك. وإني لأتذمّم منك لأني قد طعمت من طعامك أيام حياتك كأني رسول. فقم غير مؤاخذ منك بما سلف عنك، ولا تجزع عند حلول البلاء، فإن أهل النعمة والمُلك أصبرُ على البلاء من غيرهم. وأَعْلمني من فعل بك هذا لأنتقم لك منه!»

فقال دارا وعيناه تدمعان وقد وضع يدي ذي القرنين على وجهه وهو يقبّلهما:

«يا ذا القرنين! لا تتكبّر ولا تتجبّر، ولا ترفعنَّ نفسك فوق قدرك، ولا تركنن إلى الدنيا، فقد رأيت ما أصابني ولك عبرة وأنت مكتفٍ بها. واحذر مصرعي وتوقَّ ما صيرتنى إليه المقادير؛ واحفظني في أمي فصيرها بمنزلة أمك، وامرأتي فصيرها بمنزلة أختك. وقد زوجتك ابنتى روشنك.»

ثم وضع يده في فيه، ومات.

فأمر الإسكندر بدارا فَغُسل بالمسك والعنبر، وكفّن بالثياب المنسوجة بالذهب. ونادى المنادي في الروم والفرس فاجتمعوا مستلئمين بالسلاح فكتَّبهم كتائب وصفّهم صفوفاً. ثم أمر بعشرة آلاف رجل متسلح أن يمشوا أمام سريره، قد استلوا سيوفهم، وعشرة آلاف خلفه، وعشرة آلاف عن يمينه، وعشرة آلاف عن يساره. ومشى ذو القرنين في مقدم سريره ومعه عظماء فارس والروم وسادتها وسارت الكتائب والصفوف، ومشت الرجال على مراتبها، حتى انتهوا إلى حفرته. فجلس الإسكندر عندها وأمر بدفنه فدفنوه.

وأمر بالقبض على بَسُس وأريبزرن قاتِلَيْ دارا. فأُخذا وأوثقا وانطلق بهما إلى قبر دارا فصلبهما.

Bunu görünce İranlılar'ın İskender'e karşı sevgileri arttı. İskender askerlerine sırayla idam edilen iki adamın önünden geçmelerini emretti. Sonra Darius'un kızı Rûşenek'e haber göndererek babasının ölürken yaptığı vasiyetini ve kendisiyle evlenmesini istediğini bildirdi ve ona evlilik teklif etti. O da bu teklifi kabul etti. İskender'in emriyle çeyizi hazırlandı ve ona götürüldü. Sonra İskender İran'ın başına Darius'un kardeşini geçirerek onu kardeşinin tahtına oturttu. Ayrıca İran krallığı için doksan kral tayin etti. Bunlar taifelerin (devletçikler, emirlikler) krallarıdır (mülûku't-tavâif).

Mecusi dininin kitaplarını yaktırdı ve İranlıların diliyle yazılmış olan astronomi, tıp ve felsefe kitaplarını Yunanca'ya çevirterek kendi ülkesine götürdü, asıllarını da yaktırdı. Ateşgedeleri yıktırdı, Mecusi din adamlarını ve ateşgedelerin hizmetçilerini öldürttü. Doğuda bir şehir kurdurarak diğer şehirlerden insanları aileleriyle birlikte oraya yerleştirdi ve oraya Margianos [Μαργιανός] adını verdi. Bu şehir [günümüzde] Merv olarak bilinmektedir. Bunun dışında birçok şehir daha kurdurdu.

İskender diğer milletlerin krallarıyla savaşmak üzere yoldayken annesi Rukiye'den [Olympias] şu mektubu aldı:

"İskender'in annesi Rukiye'den oğlu İskender'e. O ki esasen zayıf iken Yaradan'ın gücüyle güçlenmiş, kudretiyle başkalarına üstün gelmiş, izzetiyle yücelmiş ve kudretlenmiştir. Yavrucuğum! Kendini beğenme, çünkü kendini beğenmek seni helake sürükler. Büyüklenme; çünkü büyüklenmek seni alçaltır. Yavrucuğum! Tevazu sahibi ol ve bil ki pek yakında bu hâlini kaybedeceksin. Yavrucuğum! Cimrilikten uzak dur; çünkü cimrilik seni helak eder. Yavrucuğum! Biriktirip sakladığın hazinelere bak ve onları derhal biriyle bir süvari atı üstünde bana gönder."

İskender annesinin mektubunu okuyunca beraberindeki bilgeleri toplayarak annesinin bu mektubunun ne anlama geldiğini sordu. Ama hiç kimse bu mektupla neyin kastedildiği üzerine bir şey söyleyemedi. Bunun üzerine İskender kâtibini çağırarak: "Biriktirdiğimiz her şeye bakıp sayımını yap, miktarını ve sakladığımız yerleri tek tek yaz." dedi. Sonra mektubu mühürledi; adamlarından birini bir süvari atına bindirdi ve "Bu mektubu anneme götür." dedi. Kendi kendine: "O, benden hazinelerimi sakladığım yerleri bildirmemi istemiş olmalı." diye düşündüğü için böyle yaptı.

فلما رأى ذلك رجال فارس، ازدادوا للإسكندر حُبّاً. وأمر جنوده أجمعين أن يمرُّوا بين المصلوبين رجلا رجلاً، ثم بعث إلى روشنك، ابنة دارا، فأعلمها بما كان من وصية أبيها له عند موته ومسألته إياه أن يتزوجها. وعَرض عليها ذلك فأجابته. فأمر لها بجهاز فجهزت وحملت إليه. ثم خلَّف على فارس أخا دارا، وصيّره مكان أخيه، وملّك على مملكة فارس تسعين ملكا وهم ملوك الطوائف.

وأحرق كتب دين المجوسيّة، وعمد إلى كتب النجوم والطب والفلسفة فنقلها إلى اللسان اليوناني وأنفذها إلى بلاده وأحرق أصولها. وهدم بيوت النيران وقتل الموابذة والهرابذة – وهم علماء دين المجوسيّة وسدنة النيران – وبنى مدينة بالمشرق ونقل إليها الناس من البلدان بأهاليهم، وأسكنهم إياها وسماها مرجيانوس، وهي مدينة «مرو»، وبنى مدناً كثيرة.

ووصل الإسكندر، في مسيره لمحاربة ملوك الأمم، كتابُ أمه روفيا. فقرأه، فإذا فيه:

«من روفيا أم الإسكندر إلى ابنها الإسكندر الضعيف المتألّه الذي بقوة الباري قوى وبقدرته قهر وبعزته استعلى وقدر. يا بني! لا تودع العُجْبَ قبلك فإن ذلك مُرْديك، ولا تدع للعظمة فيك موضعاً فإن ذلك يضعك. يا بني! ذلك لنفسك. واعلم أنك عن قليل تتحول عما أنت فيه. يا بني! إياك والشحّ فإن الشح يرديك. يا بني! انظر إلى الكنوز التي جمعتها والأموال التي خزنتها فعجّل حملها إليَّ مع رجل مفرد على فرس جواد.»

فلما ورد عليه كتاب أمه جمع من كان معه من الحكماء فسألهم عن معنى ما كتبت به إليه فلم يجد ذلك عندهم ولا عرفوا ما أرادت. فدعا بكاتبه وقال: «انظر كلَّ ما جمعنا وأَحْصِ عدته واكتب بمبلغه في كتاب وبيّن فيه المواضع التي أودعناه فيها». ثم ختمه وحمل رجلا على فرس جواد. فقال له: امض بهذا الكتاب إلى أمي. ثم قال: إنما سألتني أن أبعث إليها بعلم ما اجتمع عندي من المال والمواضع التي أودعته فيها.

Sonra Hind kralı Porus'a doğru yola koyuldu. Bir ay boyunca bilmedikleri dağlık ve sarp bir yolda yürüdüler. Yolculuk esnasında Porus'a şu mektubu yazdı:

"Dünya krallarının en büyük kralı Zülkarneyn'den Hindistan kralı Porus'a. Benim tanrım Allah'tır. O ki beni yardımıyla destekledi, fetihler nasip ederek ve düşmanlarıma karşı muzaffer kılarak beni yüceltti, bana yeryüzünde büyük bir saltanat verdi ve kendisini inkâr edenlerden intikam almak için beni görevlendirdi. Ben seni ikimizin de tanrısına; beni, seni ve bütün varlıkları yaratan tanrıya, rabbine davet ediyorum. Başkasına değil O'na kulluk et. O, bulunduğun bölgede seni hükümran yapmakla ve seni dengin olan krallardan üstün kılmakla senden bu kulluğu hak etmiştir. Nasihatimi tut, tapınılan putların hepsini bana gönder, bana haraç öde ve böylece kurtul. Aksi takdirde tanrıma yemin ederim ki senin toprağına ayak basacağım, saygınlığına son vereceğim, ülkeni tahrip edeceğim ve seni âleme ibret yapacağım. Benim tanrımın Darius'a ne yaptığını ve bana nasıl yardım ettiğini gördün. Hiçbir şeyi sağlığına denk görme ve bunu kendin için bir fırsat bil."

Fakat Porus, İskender'e çok sert bir cevap verdi ve bunun üzerine İskender, onun üzerine yürüdü. Hint hükümdarı savaş eğitimi almış filler ve yırtıcı hayvanlar hazırlamıştı. İskender, etrafını saran filleri ve yırtıcı hayvanları görünce onlara karşı nasıl bir taktikle savaşacağını bilemedi. Adamlarına danıştı ama onlardan da tatmin edici bir cevap alamadı. Bir süre düşünüp taşındı, sonra ustaların toplanmasını emretti ve onlara demirden yirmi dört bin içi boş heykel yaptırdı. Sonra bu heykellerin içini odunla doldurttu, onları bir sıraya dizdi, silah kuşandırdı ve içinde ateş yaktırdı.

Porus, askerleriyle, fillerle ve yırtıcı hayvanlarla İskender'in üzerine hücum etti. Filler, heykelleri insan sanarak onların üzerine yürüyüp hortumlarını doladılar. Fakat ateş alevlenerek fillerin hortumlarını yaktı. Yırtıcı hayvanlar da heykellere saldırdı, onların başına da aynı şey geldi. Böylece hepsi arkalarını dönüp kaçmaya başladılar. Kaçarken Porus'un askerlerini ezerek öldürdüler. Bunun üzerine Zülkarneyn ve adamları saldırıya geçtiler ve karanlık çökünceye kadar savaştılar. Savaş yirmi gün sürdü ve her iki tarafın askerleri de yok olmaya yüz tuttu. Zülkarneyn'in ordusundaki kayıp sayısı da iyice arttı.

ثم ارتحل إلى فور ملك الهند، فسار إليه شهراً في أرض مجهولة وعرة وجبال. وكتب إليه:

«من ذي القرنين ملك ملوك الدنيا إلى فور صاحب الهند. أما بعد؛ فإن الٰهي، الله الذي أبدني بالنصر وأعزني بالفتح وعلاني بالنصر على الأعداء، ومكَّن لي في البلاد، و بعثني نقمة على من كفر به وجحده. فإني أدعوك إلى إلٰهي وإلٰهك وخالقي وخالقك وخالق كل شيء ورب كل شيء أن تعبده ولا تعبد غير، فإنه قد استحق ذلك منك بما قد ملَّكك به على أهل ناحيتك وفضَّلك على نظرائك من الملوك. فأقبل نصيحتي، وابعث إليَّ بالأصنام التي تُعْبَد، وأدِّ إليَّ الخراج تسلم مني. وإلا فإني أقسم عليك بإلٰهي لأطأنّ أرضك، ولأنتهكن حرمتك، ولأخربن بلادك، ولأجعلنك حديثاً. قد رأيتَ ما صنع إلٰهي بدارا وكيف أعانني عليه. فلا تعدل بالعافية شيئاً، واغتنمها.»

فأجابه بجواب فيه جفاءٌ وغلظة. فزحف الإسكندر إليه، وقد أعد ملك الهند الفيلةَ والسباع المُضَرّاة على القتال. فرأى الإسكندر ما هاله من الفيلة والسباع ولم يدر كيف وَجْهُ المحاربة لهم. وسأل أصحابه فلم يجد عندهم لذلك خبراً. ففكر ملياً. ثم أمر بجمع الصناع، فصنعوا له أربعة وعشرين ألف تمثال على بكرات حديد تماثيل مجوّفة وملأها حطباً وصفّها صفوفاً وألبسها السلاح وأَضْرَمَ في داخلها النار.

وزحف «فور» إلى الإسكندر بالرجال والفيلة والسباع، فتبادر الفيلة إلى تلك التماثيل يظنونها أناساً، ولوت خراطيمها عليها. فالتهبت النار فيها فأحرقتها. واشتدت السباع عليها فأصابها مثل ذلك، فولى جميعها على الأدبار؛ فطحنت جنود «فور» وقتلتهم. وحمل ذو القرنين وأصحابه بعقب ذلك عليهم وقاتلوهم إلى الليل. ولم يزالوا كذلك عشرين يوماً حتى تفانوا، وكثر ذهاب أصحاب ذي القرنين.

Bunun üzerine Zülkarneyn, askerlerini tamamen kaybetmekten endişe ederek şöyle seslendi:

"Ey Porus! Bir kralın, askerlerini kurtarabilecekken onların hayatını göz göre göre tehlikeye atması yücelik değildir. Görüyorsun ki askerlerimiz gitgide azalıyor. Buna ne gerek var? Gel bizzat seninle ben savaşalım. Kim galip gelirse o diğerinin krallığına sahip olsun."

Bu teklif Porus'un çok hoşuna gitti. Çünkü iri cüsseli biriydi, Zülkarneyn ise ufak tefekti. Her iki ordu da durdu ve o ikisi ileri doğru yürüyüp kılıçlarını çektiler. Porus kendine güvenerek Zülkarneyn'e doğru yaklaşıyorken kendi ordusunda bir ses işitti ve dönüp baktı. Bunu fırsat bilen Zülkarneyn onun omzuna bir kılıç darbesi indirdi ve onu yere yıkıp öldürdü.

Porus'un askerleri hükümdarlarının öldüğünü görünce üzüldükleri için ve hükümdarlarının öcünü almak amacıyla var güçleriyle savaşmaya başladılar. Zülkarneyn onlara: "Sizin hükümdarınızı çoktan öldürdüm, benimle hangi amaç uğruna savaşıyorsunuz?" diye seslendi.

"Onun durumuna düşünceye kadar biz seninle savaşmayı sürdüreceğiz. Öldürülmemize hükmedesin diye kendi ellerimizle sana teslim olacağımıza şan ve şerefimizle ölürüz daha iyi!" dediler.

İskender: "Her kim silahını bırakırsa güvende olacaktır." dedi. Bunun üzerine silahlarını bıraktılar. O da savaşmayı bıraktı. Askerler Zülkarneyn'in koruması altına girdiler, o da onlara iyi davrandı.

Zülkarneyn'in emriyle Porus'un cesedi tütsülenip kefenlendi ve ölen diğer krallara yapılan muamele ona da yapıldı. Sonra toprakları üzerindeki malları ve silahlarına el kondu.

Sonra Brahmanların ilim ve hikmetini duyunca onlara gitti. Brahmanlar onun geldiğini öğrenince âlimlerinden bir grubu ona gönderdiler ve bir mektup yazarak şöyle dediler:

"Âlim Brahmanlardan Zülkarneyn'e. Şayet bizimle savaşmak için gelmişsen bizde uğruna savaşmanı gerektirecek hiçbir şey yoktur. Geri dön; çünkü biz fakiriz, bizde mal değil, hikmet vardır. Hikmet ise savaş yoluyla elde edilmez. Yok eğer bizden hikmet almak istiyorsan o zaman Allah'tan iste, o sana hikmeti versin."

فخاف وأشفق ونادى:

«يا فور! إن الملك ليس برفعة له أن يورد جنده مورد الهلكة وهو يقدر على دفعها. قد ترى فناء أصحابنا؛ فما يدعونا إلى هذا؟ تعال نقتتل أنا وأنت: فمن قتل صاحبه غلب على مملكته.»

٥ فأعجب ذلك «فور» لأنه كان عظيم الخلقة وكان ذوالقرنين حقيراً. فمشيا جميعاً والصفوف واقفة، واستلاّ سيفيهما، وأقبل فور مقتدراً. فلما قرب من ذي القرنين سمع في عسكره صيحة راعته؛ فالتفت لينظر ما هي، فاغتنمها الإسكندر فضربه ضربة على كتفه بسيفه فصرعه ووقع عليه.

فلما رأى جنود «فور» هلاكه أقبلوا على القتال تأسفاً وحنقاً بأشد ما
١٠ يقدرون عليه. فناداهم ذو القرنين: «علام تقاتلون وقد قتلت ملككم؟»

فقالوا: «لا نزال نقاتلك، أو نرد مورده ولا نلقى بأيدينا إليك تحكم فينا بالقتل. ولكن نموت كراماً.»

فقال الإسكندر: «من وضع سلاحه فهو آمن!» فوضعوا السلاح، فكف عن القتال، ودخلوا في سلمه وأحسن إليهم.

١٥ فأمر بجسد فور فطُيِّب وكُفِّن وفُعِل به ما يفعل بالملوك من الكرامة. ثم أخذ أمواله وما كان في أرضه من ذلك ومن السلاح.

ثم سار إلى البرهمانيين لما بلغ إليه من علمهم وحكمتهم. فلما بلغهم مجيئُه أنفذوا إليه جماعةً من علمائهم، وكتبوا إليه:

«من البرهمانيين القُرَّاء إلى ذي القرنين: فإن كنت إنما أتيت لقتالنا فليس
٢٠ عندنا ما تقاتلنا عليه؛ فارجعْ فإنّا مساكين وليس لنا إلاّ الحكمة بلا أموال، والحكمة لا تنال بالقتال. وإن كانت الحكمة طلبك من قِبَلنا، فارغب إلى الله يُعْطِكَهَا.»

Zülkarneyn onların mektubunu okuyunca askerlerine beklemelerini söyledi ve yanına birkaç kişi alarak Brahmanlara gitti. Orada meskenleri gölgelikler ve mağaralar olan çıplak insanlar buldu. Oğulları ve kadınları tarlalarda bakla topluyordu. Onlara bazı sorular sordu, aralarında bazı konuşmalar geçti, ilim ve hikmete dair birçok tartışma yaptılar. Sonra onlara:

"Hepiniz için benden bir şey isteyin." dedi.

"Biz sadece sonsuzluk istiyoruz." dediler.

"Ömrüne kısa bir süre bile ilave edemeyen biri başkasına nasıl sonsuzluk versin? Kimsenin böyle bir şeye gücü yetmez." dedi.

"Bunu biliyorsan bu dünyadan ayrılacağını bile bile niye insanlarla savaşıp onları öldürüyorsun?" dediler.

"Ben bunu kendim için yapmadım. Allah beni dinini galip kılmak ve inkâr edenleri öldürmek için görevlendirdi. Siz bilmiyor musunuz ki deniz dalgaları, rüzgâr onları hareket ettirmediği sürece hareket etmez. İşte ben de öyleyim. Rabbim beni görevlendirmemiş olsaydı yerimden kımıldamazdım. Fakat ben Rabbime boyun eğiyor ve ölüm vaktim gelinceye kadar onun emrini uyguluyorum. Yaşayacağım süre dolunca geldiğim gibi dünyadan çırılçıplak ayrılacağım." dedi.

Sonra yanlarından ayrılıp gitti. Sonra başından geçen ilginç olayları ve Hint/Hindistan diyarında gördüklerini bir mektupla hocası Aristoteles'e bildirerek nasıl bir siyaset izlemesi ve ülkeleri ve halklarını nasıl yönetmesi gerektiği konusunda görüş bildirmesini istedi.

Sonra Çin'e yöneldi. Çin sınırına varınca Çin hükümdarı ile mektuplaştı ve aralarında pek çok konuşma oldu. Nihayet Çin hükümdarı, ona itaat edeceğini ve sözünü kabul edeceğini bildirdi ve "Sen buna benden daha layıksın." diyerek giydiği hükümdarlık tacını da ona gönderdi. Ayrıca Zülkarneyn'e hediye olarak yüz bin rıtl altın (ayn), on bin top beyaz ipek, beş bin arşın top atlas, iki yüz deri tablo, yüz mücevher süslemeli Hint kılıcı, kendi atlarından iki yüz at, iki bin beşyüz samur derisi, iki bin beş yüz sansar derisi, iki bin beş yüz gelincik derisi, iki yüz Çin semeri, yüz çanak amber, bin miskal misk, yüz rıtl güzel koku, bin beş yüz rıtl altın kap, beş yüz hizmetçi, bin takım zırh, her biri bir arşın boyunda yirmi yılan boynuzu gönderdi.

فلما قرأ كتابهم أمَرَ أصحابه بالوقوف، وسار إليهم في عصبةٍ يسيرةٍ. فرأى قوماً عراة مساكنهم مظال مغائر، وأبناؤهم ونساؤهم في السهول يجتنون البقل. فسألهم، وجرت بينه وبينهم محاورات ومسائل كثيرة في العلم والحكمة. ثم قال لهم:

«سلوني لعامّتكم!»

فقالوا: «نسألك الخلود لا نريد غيره»

فقال لهم: «وكيف يقدر على الخلود لغيره مَن لا يملك لنفسه زيادةَ ساعةٍ في عمره؟ هذا ما لم يملكه أحد!»

فقالوا له: «إن كنت تعلم هذا، فما تريد من قتال هذا الخلق وإبادتهم وجمع كنوز الأرض وأنت مفارقها؟»

فقال لهم: «إني لم أفعل ذلك من قِبَل نفسي. ولكن ربي بعثني لإظهار دينه وقَتْل من كفربه. أما تعلمون أن أمواج البحر لا تتحرك حتى تحركها الريح؟! فكذلك أنا: لو لم يبعثني ربى لم أبرح من موضعى، ولكنّى مطيعٌ لربي، منفذ أمره حتى يأتيني أجلي فأفارق الدنيا عريان كما جئتها.»

ثم انصرف عنهم، وكتب إلى معلمّه أرسطوطاليس يخبره بعجائب ما جرى له وعجائب ما رأى في بلاد الهند ويستطلع رأيه فيما يفعله من سياسة أمره وتدبير البلاد والأمم.

ثم سار إلى الصين. فلما نزل بتخومه تراسل هو وملك الصين وتكاتبا ومضت بينهما مخاطبات كثيرة، استقرَّ آخرها على أن أنفذ إليه ملك الصين يخبره بطاعته له وإذعانه إلى قوله، وبعث إليه بتاجه الذي يلبسه وقال له: «أنت أحقُّ به مني». وأنفذ إليه هدية وهي من العين مائة ألف رطل، ومن سرق الحرير الأبيض عشرة آلاف سرقة، ومن الاستبرق خمسة آلاف شقة، ومائتا جلد مصورة ومائة سيف هندي محلاة مرصعة بالجوهر، ومائة فرس من مراكبه، وألفان وخمسمائة جلد سمور، وألفان وخمسمائة جلد فنك، وألفان وخمسمائة جلد دلق، ومائة سرج صيني، ومائة جمجمة عنبر، وألف مثقال مسك، ومائة رطل عود، وألف وخمسمائة رطل ذهب معمول أواني، وخمسمائة وصيف، وألف درع بسوقها وسواعدها وبيضها، وعشرون قرن حيَّة طول كل قرن ذراعٌ.

Sonra Çin heyeti Zülkarneyn'in huzuruna çıktı ve o da onlara tavsiyelerde bulunup öğüt verdi. Adil kanunlara riayet etmelerini emretti. Ayrıca günlük hayatta uygulamaları için onlara bir vasiyetname yazdı ve ayrıldı.

Hasılı Zülkarneyn, Türkler ve diğerleri de dahil olmak üzere bütün doğu ülkelerine gitti, oralarda şehirler kurdu, set yaptı ve hükümdarlar tayin etti. Ayrıca her birinin gücü nispetinde yıllık olarak ödemesi için vergiler koydu. Harikulade işler yaptı ve sonra Batı'ya döndü.

Nakledildiğine göre Zülkarneyn, devlet işlerini ve devlet çalışanlarının tasarruflarını bizzat kendisi takip ederdi. Bir hıyanet ile karşılaştığında buna derhal tepkisini koyardı, bizzat kendi tespit etmediği sürece hiçbir şikâyeti dikkate almazdı.

Bir gün tebdil-i kıyafetle bir şehirde yürüyordu. Hâkimlerden birinin yanında birkaç gün oturdu. Bu süre zarfında bu hâkime dava getiren hiç kimse olmamıştı. Epeyce bir vakit geçip Zülkarneyn o hâkim hakkında kayda değer bir duruma rastlamayınca ayrılmak üzere hazırlandı. Tam ayaklandığı sırada iki kişi mahkemeye geldi ve onlardan biri şu iddiada bulundu:

"Hâkim bey! Ben bu şahıstan bir ev satın aldım. Bakımını yaparken bir hazine buldum. Bu şahsı hazineyi alması için çağırdım ama kabul etmedi."

Hâkim, diğerine: "Bu konuda senin diyeceğin nedir?" diye sordu.

Adam: "Ben bu arsaya hiçbir şey gömmedim, bu konuda herhangi bir bilgim de yok. Bu hazine bana ait değil. Bu yüzden onu teslim alamam." dedi.

Her ikisi birden: "Hâkim bey! Adamlarınıza bu hazineyi teslim almalarını emredin ve onu dilediğinize verin." dediler.

Hâkim: "Siz günahtan kaçarken beni mi günaha sokmak istiyorsunuz? İnsaf! Bana yaptığınız bu tekliften daha adil bir çözüme var mısınız?" diye sordu.

Her ikisi de bu teklifi onayladı. Bunun üzerine hâkim, dava sahibine: "Senin oğlun var mı?" diye sordu. Dava sahibi: "Var." dedi. Sonra diğerine: "Peki senin kızın var mı?" diye sordu. O da: "Var." deyince hâkim ona: "O zaman git ve kızını bunun oğluyla evlendir, bulunan hazineyi de kızının çeyizi yap. Geriye kalanı ise onlara ver ve onunla hayatlarını idame ettirsinler. Böylece siz o hazinenin hayrını da şerrini de göğüslemiş olursunuz." dedi.

ثم قدم وفد الصين عليه فوصَّاهم ووعظهم وأمرهم بلزوم السُّنن الواجبة العادلة، وكتب لهم عهداً أبقاه في أيديهم يعملون عليه في سيرتهم. وانصرف عنهم.

ودوَّخ بلاد المشرق كله: الترك وغيرهم. وبنى المدن فيها، وبنى السدّ وملّك الملوك، وولاّهم من قِبَله، وجعل عليهم الأتاوة يؤدي كل واحد منهم على حسن ما تحمل حاله وبلاده إليه في كل سنة. وعمل العجائب وتوجه منصرفاً إلى المغرب.

وذكروا أن ذا القرنين كان يفتقد أمر ملكه وعمَّاله بنفسه، فلا يطلع على أحد منهم بخيانة إلا أنكر ذلك عليه، ولا يقبل ما رُفع إليه حتى يطلع عليه هو بنفسه.

فبينا هو يسير متنكراً في بعض المدائن، فجلس إلى قاض من قضاته أياماً لا يختلف إليه أحد في خصومته. فلما طال ذلك بذي القرنين ولم يطَّلع على شيء من أمر ذلك القاضي، وهمّ بالانصراف، إذا هو برجلين قد اختصما إليه، فادعى أحدهما فقال:

«أيها القاضي! إني اشتريت داراً من هذا وعمرتها فوجدت فيها كنزاً وإني دعوته إلى أخذه فأبى عليّ.»

فقال له القاضي: «ما تقول؟»

قال: «ما دفنتُ شيئاً ولا علمت به، وليس هو لي، فلا أقبضه منه.»

وقالا: «أيها القاضي! مر بقبضه، وضعه حيث أحببت.»

فقال القاضي: «تفرَّان من الإثم وتدخلانني فيه؟! ما أنصفتماني! فهل لكما في أمر أنصف مما دعوتماني إليه؟»

قالا: «نعم!» فقال للمدعي: «ألك ابن؟» قال: «نعم!» وقال للآخر: «ألك بنت؟» قال: «نعم!» قال: «اذهب فزوج ابنتك من ابن هذا، وجهزها من هذا المال، وادفعا ما فضل إليهما يعيشان به فتكونا قد صليتما بخيره وشره.»

Zülkarneyn bunu duyunca hayretler içinde kaldı. Hâkime: "Sanmazdım ki yeryüzünde Allah'ın tek bir kulu bunu yapsın ve böyle hüküm veren tek bir hâkim bulunsun." dedi.

Hâkim, Zülkarneyn'in kim olduğunu bilmeden: "Bir kişi, bundan başka bir şey yapabilir mi?" dedi.

Zülkarneyn: "Elbette." dedi.

Hâkim: "O insanların yaşadıkları bölgelere yağmur yağıyor mu?" diye sordu.

Bu cevap Zülkarneyn'in hoşuna gitti. "Yer ve gök böyleleri sayesinde ayakta duruyor!" dedi.

Yine nakledildiğine göre Zülkarneyn, bir sefer esnasında bir köye uğramıştı. Köylülerin evlerinin hepsi aynı büyüklükteydi, kabirleri de avlularında, kapılarının hemen dibindeydi. Üstelik hâkimleri de yoktu.

"Hiçbir yerde görmediğim bir şeyi niçin sizde görüyorum? Niçin evlerinizin hepsi aynı büyüklükte?" diye sordu.

"(Yüksek) bina yapmak hak yemek demektir; biz birbirimizin hakkını yemeyiz." dediler.

"Peki, neden kabirleriniz avlularınızın içinde?" diye sordu.

"Kabirler bizim evimizdir. Burada olunca her daim onu hatırımızda tutmuş oluyoruz, zaten yakında oraya taşınmayacak mıyız?" dediler.

"Peki, neden başınızda (anlaşmazlıkları çözüme kavuşturacak) bir hâkim yok?" diye sordu.

"Biz her zaman istediğimiz her şeyi birbirimizle paylaşırız. Bundan dolayı bir hâkime ihtiyaç duymuyoruz." dediler.

"Size daha rahat yaşayacağınız bir köy bulayım mı, ne dersiniz?" diye sordu.

"Ölmemize mani olabilir misin?" dediler.

"Hayır." dedi.

Onlar da: "O halde bizi kendi yerimizde bırak." dediler.

فعجب ذو القرنين حين سمع ذلك. ثم قال للقاضي: «ما ظننت أن أحداً في الأرض يفعل هذا، وقاضيا يقضي بمثل هذا.»

قال القاضي – وهو لا يعرفه –: «فهل أحد يفعل غير هذا؟.»

قال ذو القرنين: «نعم!»

قال القاضي: «فهل يُمْطَرون في بلادهم؟»

فعجب ذو القرنين من ذلك، وقال: «بمثل هذا قامت السموات والأرض.»

وحُكي أن ذا القرنين مر على قرية فإذا بيوتهم مستوية لا يفضل بعضها على بعض، و إذا قبورهم بأفنيتهم عند أبوابهم؛ وليس عندهم قاض.

فقال لهم: «ما لي أرى فيكم شيئاً لم أره فيمن مررت به؟ ما لي أرى بيوتكم مستوية ليس يفضل بعضها على بعض؟»

قالوا: «إنما البناء بَغْيٌ، وليس يبغي بعضنا على بعض.»

قال: «فما لي أرى قبوركم بأفنيتكم؟»

قالوا: «إنما هي بيوتنا فتكون تذكراً وإليها نصير عن قريب.»

قال: «فما لي لا أرى عليكم قاضياً؟»

قالوا: «تعاطينا الحقَّ فيما بيننا، فلم نرد قاضياً.»

قال: «أفلا أنظر لكم قرية هي أرفق بكم منها؟»

قالوا: «هل تستطيع أن تردّ الموتَ عنّا؟»

قال: «لا!»

قالوا: «فذرنا بمكاننا.»

İskender hakkında nakledilen olaylardan biri de şudur: Müneccimler, İskender'in krallığının sona ermesinin işaretinin "altından bir gökyüzünün altında ve demirden bir yeryüzünün üzerinde ölmesi" olduğunu tespit etmişlerdi. İskender bir gün yürürken burnu çok kanadı. Bitkin düşerek atından aşağı sarktı. Komutanlarından biri hemen inerek İskender'in zırhını çıkardı, uzanması için yere serdi ve altın kaplama bir kalkan ile onu güneşten gölgeledi. İskender bunu görünce "işte ölüm vaktim geldi." dedi. Kâtibini çağırarak ona: "Anneme göndereceğim bir mektupla musibetimi biraz hafifletiver. Mektup bitince ölmeden önce onu bana oku; çünkü korkarım ben pek yakında öleceğim." dedi. İskender'in, annesine yazdığı bu mektup meşhur olup başlangıcı şöyledir:

"Cesediyle birazdan kabir halkına yoldaş, ruhuyla uzun süre âhiret halkına arkadaş olacak olan, kul oğlu kul İskender'den sevgili ve temiz kalpli annem Rukiye'ye. Bu dünyada onun yakınında olmak saadetine eremedim, ama öte dünyada o bana komşu olacaktır…"

Bu uzunca bir mektuptur. *et-Târîhu'l-kebîr* adlı eserimde onun tam metnine yer verdim.

Hastalığı Kûmis'te başlamıştı, Şehrezûr'da iyice ağırlaştı, Rustukbâd'da (?) da öldü.

Öldüğünde kefenlenmesini, altın bir tabuta konulmasını ve İskenderiye şehrine götürülerek oraya defnedilmesini vasiyet etmişti. Vasiyetinin yerine gelmesi için ve gömüldüğünde cesedinin çürümemesi için altın bir tabuta kondu. Krallardan, malikâne sahiplerinden ileri gelenlerin omuzlarında çıkarılarak krallardan, bilgelerden, vezirlerden, komutanlardan ve diğer tabakalardan oluşan büyük bir kalabalığın ortasına kondu. Yakınları sırayla onu kucakladı. Sonra topluluğun sözcüsü kalkarak şu konuşmayı yaptı:

"Bugün, çok ibretli bir gündür. Mülkünün perdesi kalkmış, yok olan şerri vücut bulmuş, var olan hayrı ise yok olmuştur. Artık bir kralın ardından ağlamak isteyen ağlasın, bir olay karşısında şaşkın kalmak isteyen ise şaşıp kalsın."

Sonra âlim ve bilgelere dönerek şöyle dedi:

وذكروا أنه كان، فيما نظر المنجمون فيه من نهاية القضاء ملك الإسكندر، أن آية ذلك أن يموت على أرض من حديد تحت سماء من ذهب. فبينا هو يسير ذات يوم، إذ رعف رعافاً شديداً، فأجهده الضعف حتى مال عن فرسه. فنزل بعض قوَّاده، فنزع درعه وفرشها له وظللّه من الشمس بترس مذهب. فلما رأى ذلك قال: «هذا أوان منيَّتى!» فدعا بكاتبه وقال له: «خفّف عني بعض ما نزل بي بكتاب أوجهه إلى أمي. فإذا فرغت منه فاقرأه عليَّ قبل أن أموت، فإني أظنُّ أني عن قليل ينزل بي». وكان الكتاب المعروف الذي أوله:

«من العبد بن العبد الإسكندر رفيق أهل الأرض بجسده قليلا، ومجاور أهل الآخرة بروحه طويلاً – إلى أمه روفيا الصفيَّة الحبيبة التي لم يتمتع بقربها في دار القرب، وهي مجاورته غداً في دار البعد...» إلى آخر الكتاب.

وهو كتاب طويل. وقد ذكرته وغيره من كتبه في تاريخي الكبير على التمام.

وكان بدء مرضه بقومس. واشتد بشهرزور. ومات بروستقباذ.

وكان قد وصى إذا هو مات أن تكفّن جُثته وتجعل في تابوت من ذهب، ويحمل إلى الإسكندرية فيوازى بها. فجُعِل في تابوتٍ من ذهب حفظاً لوصيته وإعظاماً له عن الدفن. وأُخرج محمولا على مناكب العظماء والأشراف من الملوك وأهل البيوتات حتى وضع وسط أهل مملكته من الملوك والحكماء والوزراء والأمراء وسائر طبقات الناس. وتكنّفه ذو القرابة من أهله، الأخصّ فالأخصّ منهم. ثم قام زعيم القوم فقال:

«هذا يومٌ عظمت العِبَر فيه، وكشف الملك عنه، وأقبل من شَرِّه ما كان مدبراً، وأدبر من خيره ما كان مقبلا. فمن كان باكياً على ملك فليبكِ، ومن كان متعجباً من حدث فليتعجب.»

ثم أقبل على الحكماء والعلماء فقال:

"Ey bilgeler! Şimdi hepiniz bir şey söyleyin ve sözünüz seçkinler için bir teselli, diğer insanlar içinse bir öğüt olsun."

Aristoteles'in öğrencilerinden biri doğrularak elini tabutun üzerine koydu ve şöyle dedi:

"Ey konuşkan! Bugün ne kadar da dilsizsin. Ey yüce şahıs! Bugün ne kadar da zelilsin. Ben burada ağa takılmış bir av gibi düşüp kaldım."

Bir başkası kalkarak şöyle dedi:

"İskender altın ve gümüş saklar ve korurdu; şimdi ise altın onu koruyor ve saklıyor."

Bir başkası doğrularak şöyle dedi:

"Günahkâr ve pis varlıklardan ayrıldın, tertemiz arınmış varlıkların arasına katıldın."

Bir diğeri şöyle dedi:

"Şu hâle bakar mısın? Daha dün krallığı ile bütün insanları dize getiren bu şahıs bugün onların önünde ezik bir hâlde yatmaktadır!"

Bir diğeri şöyle dedi:

"Daha dün kralları esir alan bu şahıs bugün zayıf ve zelil olmuştur."

Bir diğeri şöyle dedi:

"İki ufuk arasındaki geniş yeryüzünü katlayıp ikiye düren bu şahıs iki arşınlık bir alana katlanıp dürüldü."

Bir başkası şöyle dedi:

"Daha dün İskender dinleyebilirdi, ama biz onun huzurunda ağzımızı açıp konuşamazdık. Bugün ise biz onun huzurunda konuşabiliyoruz ama o bizi duyamıyor."

Bir başkası şöyle dedi:

"Uyuyan birinin rüyası nasıl sona erdi ve bulutun gölgesi nasıl kalktı, görüyor musunuz?"

Bir başkası şöyle dedi:

"İskender yükselmeye pek istekliydi ama bu isteğinin kendisini yere nasıl çalacağını bilemedi."

«يا معشر الحكماء! ليقل كل امرئ منكم قولا يكون للخاصة معزياً وللعامة واعظاً!»

فقام بعض تلاميذ أرسطوطاليس فضرب بيده على التابوت وقال:

«أيها المنطيق! ما أخرسك! أيها المُعَزز، ما أذلّك! إني وقعت في هذا الموضع مثل الصيد في الشَّرَك.»

وقام آخر فقال:

«كان الإسكندر يكنز الذهب والفضة ويصونه. والآن أصبح الذهب يصونه ويكنزه.»

وقام آخر فقال:

«قد فارقت الأنجاس المذنبين إذ وصلت إلى الأطهار الطيبين.»

وقال آخر: «هذا الذي قهر الناس بملكه أمس قد أصبح اليوم لديهم مقهوراً.»

وقام آخر فقال: «هذا الذي كان بالأمس قوياً عزيزاً أصبح اليوم ضعيفاً ذليلا.»

وقال آخر: «هذا الذي كان أمس للملوك آسراً، أصبح اليوم لدينا مأسوراً.»

وقال آخر: «هذا الذي طوى الأرض العريضة ما بين الأفقين قد طُوي في قدر ذراعين.»

وقال آخر: «كان الإسكندر بالأمس يقدر على الاستماع ولا نقدر عنده على الكلام، فاليوم نقدر عنده على الكلام ولا يقدر على الاستماع.»

وقال آخر: «انظروا إلى حلم النائم كيف انقضى! وإلى ظلّ الغمام كيف انجلى!»

وقال آخر: «كان الإسكندر حريصاً على الارتفاع، ولم يعلم أن ذلك أشدُّ لصرعته.»

Bir diğeri şöyle dedi:

"Şimdiye kadar İskender'in yüzüne bakmadığı kişiler bile ondan korkardı; bugün ise onun yüzüne bakan hiç kimse ondan korkmuyor."

Bir başkası şöyle dedi:

"Bu şahsın düşmanları onun yakınında olmayı istemezlerdi; bugün ise dostları onun yakınında bulunmayı daha çok istemez durumdalar."

Bir başkası şöyle dedi:

"Daha düne kadar İskender, sahip olduğu güçle milletleri yönetiyordu; bugün ise kendini bile yönetmekten aciz."

Orada bulunan birçok kişi buna benzer hikmet ve öğüt niteliğinde sözler söylediler ama konuyu özetlemiş olmak için diğer sözleri zikretmiyorum. Bu sözlere ve İskender hakkındaki diğer bilgilere *et-Târîhu'l-kebîr* adlı eserimde eksiksiz bir şekilde yer verdim.

Sonra İskender'in tabutu İskenderiye'ye götürüldü. Şehre yaklaştıklarında annesi Rukiye şehir halkına onu en güzel şekilde karşılamalarını emretti. Onlar da kendilerinden isteneni yaptılar. Tabut, annesinin yanına götürülünce şöyle dedi:

"Yavrucuğum! Hikmeti gökyüzüne, hükümranlığı dünyanın dört bir yanına ulaşan ve diğer kralların boyun eğdikleri bir kişi bugün uyuyor ve uyanmak nedir bilmiyor, susuyor ve konuşmak nedir bilmiyor. İçinizden her kim İskender'e benim mesajımı iletebilirse onun benim nezdimde kadri çok yüce olacak; ona hak ettiği gibi ihsânda bulunacağım. Kendisine iletmek istediğim mesaj şudur: 'O bana öğüt verdi, ben de öğüdünü tuttum; o beni teselli etti, ben de teselli buldum ve sabrettim. Yakında ona kavuşacak olmasaydım bunu yapmazdım. Yavrum! Diriyken de, ölüyken de hep esenlikte kal!' Hayattayken ne güzel insandın, emin ol ölüyken de öylesin."

Annesinin yanına bilgelerden bir grup geldi ve onlar da bilgece sözler söyleyip öğütler verdiler. Bilgelerin konuşması sona erince annesinin emriyle tabut İskenderiye'de defnedildi. Sonra İskender'in mektubunda vasiyet ettiği gibi yemek yaptırıldı ve huzuruna kadınlar getirildi. Kadınların önüne yemek konunca, "Evine daha önce hüzün girmiş ve başına bir musibet gelmiş olanlar bu yemekten yemesin." diye yemin verdi.

وقال آخر: «كان الإسكندر يخافه من لا ينظر إليه، فقد صار لا يخافه من ينظر إليه.»

وقال آخر: «هذا الذي كان أعداؤه يكرهون قربه، فقد صار أصدقاؤه لقربه أكره!»

وقال آخر: «كان الإسكندر بالأمس يدبّر الأمم بقوّته؛ فاليوم قد عجز عن تدبير نفسه.»

وقال جماعات أُخر من الناس من الحكمة والموعظة مثل ما قال هؤلاء وحذفته اختصاراً. وقد أوردته وباقي أخباره في تاريخي الكبيرمستوفىً على تمامه.

وحُمِل تابوته إلى الإسكندرية. فلما قرب من البلد أمرت أمه روفيا أهل المدينة أن يتلقوه بأحسن هيئة ففعلوا ذلك. فلما أدخل التابوت عليها قالت:

«العجب يا بنيّ لمن بلغت السماء حكمته، وأقطارَ الأرض ملكه، ودانت له الملوك عنوةً. كيف هو اليوم نائم لا يستيقظ، وساكت لا يتكلم! فمن ذا يبلِّغ الإسكندر عنّي فيعظم حباؤه منى وتجود منزلته: بأنه وعظني فاتعظت، وعزّاني فتعزيتُ وصبرت. ولولا أني لاحقة به ما فعلت. فعليك السلام يا بنيّ حياً وميتاً! فنعم الحيّ كنت، ونعم الهالك أنت!»

وحضرها جماعةٌ من الحكماء ونطقوا بالحكمة والموعظة كما فعل مَن سَلَف ذكره. ولما فرغ الحكماء من كلامهم أمرت بالتابوت فدفن بالإسكندرية. ثم صنعت طعاماً كما أمرها الإسكندر في كتابه إليها، وأُحضرت لها النساء. فلما وُضع الطعام بين أيديهم أقسمت عليهن أن لا تأكل من طعامها امرأة دخل بيتها حزن، أو أصابتها مصيبة.

Kadınlar bunu duyunca yemeğe yanaşmadılar ve "Hepimizin evine hüzün girdi ve başımıza bir musibet geldi." dediler. Annesi: "Ben niçin kadınları böyle şaşkın görüyorum! Sanırım benim başıma hüzün ve musibet geldiği gibi onların başına da gelmiş. Dünya benden yüz çevirdi, zayıflık belimi büktü, yakında yok olacağımı kabullendim. Sonsuzluk, ölmeyen ve asla yok olmayan ve her şeyi yaratan tanrıya aittir. Çocuğunu emziren her kadın, onu bir gün gelip ölmesi için büyütür, yok olması için besler ve kendisi de onun ardından gözyaşı döker. Sevgiliden, gönlün meyvesinden ve benliğin biricik arzusundan ayrılışın bedeli nedir? Sanmam ki o ölüp gittikten sonra, Allah sevgili evladımın göç ettiği yurda gitmemi nasip edinceye kadar yabani hayvanlarla birlikte gezip dolaşmaktan başka, yeryüzünde bana bir vatan ve kalacak bir yer olsun!"

İskender, henüz on dokuz yaşında iken kral olmuştu. On yedi küsur yıl krallık yaptı. Bu sürenin dokuz yılını savaşlarla, sekiz yılını ise savaşsız geçirdi. Yirmi iki milleti ve kendi boylarından on üç boyu dize getirdi. Derler ki Batıdan Doğuya yürüyüşünde dünyayı iki yılda kat etti. Darius'u yendikten sonra ancak altı küsur yıl hayatta kaldı. Ordusunda -yardımcılar hariç- üç yüz yirmi bin savaşçı asker vardı.

İskender kumral, çilli ve mavi gözlüydü ve ince bir vücudu vardı. Otuz altı yaşında öldü. Siması annesini de, babasını da andırmazdı, gözlerinin biri masmavi, diğeri ise siyaha çalan bir renkteydi. Bir gözü yukarı, diğeri aşağı bakardı. Dişleri ince ve keskindi. Aslanı andıran bir siması vardı. Küçüklüğünden beri cesur ve savaşmaya meyyal bir yapıdaydı.

İskender'in Adâbı ve Öğütleri

- Kişi, çirkin bir şey yapacaksa evinde ise eşinden ve çocuklarından, evinin dışında ise karşılaştığı veya varlığını hissettiği kimselerden, kimsenin bulunmadığından emin olduğu bir ortamda ise kendi kendinden hayâ etmelidir. Bütün bunlardan emin olduğunda ise Allah'tan hayâ etmelidir.
- Her gün kapısında yüksek sesle üç defa şöyle söylerdi: "Ey insanlar! Allah'a itaatte kararlı olmak, günahı sürdürmekten daha güzel ve daha güvenlidir. (Günahtan) sakının; çünkü itaat fayda verir, günah ise helak eder."

فلما سمعن ذلك أمسكن عن الطعام وقُلن: «كلنا قد دخل بيوتنا الحزن وأصابتنا المصائب». فقالت: «ما لي أرى النساء حيارى! إني لأظن البلاء والحزن قد دخل عليهن أجمعين مثل ما دخل عليّ. قد ولَّتْ الدنيا عني، وهدّ الوهن ركني، وأذعنتُ بحلول الزوال عليَّ؛ والدوام لبارئ الكل الحي الذي لا يموت ولا يزول ولا يفنى. وكل مرضعةٍ فللموت تربّي، وللفناء تغذو، وإلى الثكل تصير. فما العِوَض مِن فراق الحبيب وثمرة القلب ومُنى النفس!؟ ما أرى أن في الدنيا وطناً ولا مقراً بعد هلاكه، إلا بأن أهيم مع الوحوش، إلى أن يكرمني الله باللحوق بدار الحبيب.»

ومَلَك وله تسع عشرة سنة. وكانت مدة ملكه سبع عشرة سنة وكسراً: منها تسع سنين محارب، وثماني سنين مطمئن بغير حرب. وغلب اثنين وعشرين أمة، وثلاث عشرة عشيرة من عشائره. ويقال إنه في ذهابه من المغرب إلى المشرق طاف الدنيا في سنتين ولم يلبث بعد غلبته لدارا إلا ست سنين وكسراً. وكانت عدة جيشه ثلثمائة ألف وعشرين ألفاً من المقاتلة سوى الأتباع.

وكان الإسكندر أشقر، أنمش، أزرق، لطيف الخلقة. مات وله ست وثلاثون سنة. وكان لا يشبه أباه ولا أمه في الصورة. وكانت عيناه مختلفتين: إحداهما شديدة الزرقة، والأخرى تميل إلى السواد، وإحداهما تنظر إلى فوق والأخرى تنظر إلى الأسفل. وكانت أسنانه دقيقة حادّة الرؤوس. وكان وجهه كوجه الأسد. وكان شجاعاً جريئاً على الحروب منذ صباه.

آدابه ومواعظه

قال: ينبغي للمرء أن يستحيي من أن يفعل قبيحاً في منزله من أهله وولده، وفى غير منزله ممن يلقاه أو يشعر به، وحيث يأمن أن يحسّ به أحد أو يلقاه من نفسه. فإذا أمِن ذلك كله فمن الله عز وجل.

وكان ينادي على بابه كل يوم ثلاثة أصوات: يا معشر الناس! التمسُّك بطاعة الله عز وجل أحسن من الوقوف على المعصية وأسْلَمُ. واحذروا، فإن الطاعة تجدى والمعصية تُرْدى.

- İlim olmasa dünya varlığını sürdüremez ve yönetim doğru olamazdı. Her şey akıl ve dilin altındadır; çünkü bunlar her şey üzerinde egemendir ve her şeyden haberdar kılar. Kalem ise bu ikisini sana iki ayrı şekilde var eder ve iki ayrı görünümde gösterir.
- Kalem aklın elçisidir. Bundan dolayı kalemin sürçmelerinden kendinizi koruyun ve yazılarınızın verimli olması için arayışta olun. Çünkü elçinin dili sürçer ve yanlış bir beyanda bulunursa sahibini küçük düşürür.
- İskender'in yolu yedi kralın öldüğü bir ülkeye düşmüştü."Bu ülkeyi yöneten kralların neslinden hiç kimse hayatta kaldı mı?" diye sordu.

"Evet, tek bir kişi kaldı." dediler.

"Onu bana getirin." dedi.

"O kabristanda yaşıyor." dediler.

İskender onu huzuruna çağırtarak,"Seni kabristanda yaşamaya sevk eden sebep nedir? Nasıl oldu da atalarının şerefini elde etmeye çalışmak ve onların derecelerine talip olmak yerine böyle yaşamayı tercih ettin?" dedi ve onu atalarının makamına oturtmayı teklif etti.

Adam şu cevabı verdi: "Ey başarılı kral! Benim uğraşmadığım zaman üzüleceğim bir işim var. Bu işimi tamamlamış olsaydım benden talep ettiğiniz makamı talep edebilirdim."

İskender: "Peki seni kabristandan ayrılmamaya sevk eden bu iş nedir?" diye sordu.

"Krallarına ait olan kemiklerle kölelerine ait olan kemikleri birbirinden ayırmak istedim. Ama hepsini birbirine eşit bulduğum için ayıramadım." dedi.

İskender: "Bana tâbi olmaya ne dersin? Şayet ulvi bir hedefin varsa hem senin, hem de atalarının şerefini yeniden ihya ederim." dedi.

Adam: "Elbette ki ulvi bir hedefim var." dedi.

İskender: "Peki neymiş o?" diye sorunca adam: "Ölümün bulunmadığı bir hayat, ardından ihtiyarlık gelmeyen bir gençlik, fakirlikle sonuçlanmayan bir zenginlik, istenmedik hiçbir şeyin bulunmadığı bir saadet ve hastalığın bulunmadığı bir sağlık" dedi.

İskender: "Bu istediklerin bende bulamayacağın şeylerdir." dedi.

وقال: لولا العلم ما قامت الدنيا، ولا استقامت المملكة. وكل شيء تحت العقل واللسان لأنهما الحاكمان على كل شيء، والمخبران عن كل شيء، والقلم يوجدكهما شكلين، ويريكهما صورتين.

وقال: القلم بريد العقل: فتوقوا زلقاته، وتصفحوا إنتاجه فإن البريد إذا زلق وكذب هجَّنَ صاحبه.

ومرّ الإسكندر بمدينة سبعة ملوك بادوا.

فقال: هل بَقِيَ من نسل الملوك الذين ملكوا هذه المدينة أحدٌ؟

فقالوا: نعم! رجلٌ واحد.

قال: فدُلُّوني عليه.

قالوا: قد سكن المقابر.

فدعا به، فأتاه.

فقال: ما دعاك إلى لزوم المقابر؟ وكيف آثرت ذلك على محاولة شرف آبائك وطلب درجتهم؟ وعَرَض عليه تمليكه مكان أسلافه.

فقال له الرجل:

أيها الملك الموفَّق! أرى لي شغلا قد شجاني الفراغُ منه؛ ولو قد تصرَّم لمِلْتُ إلى ما أمرتني به.

قال: وما شغلك في ملازمتك هذه المقابر؟

قال: أردت أن أميز عظام ملوكهم من عظام عبيدهم فوجدتها سواءً، فاشتبهَتْ عليَّ وأعياني ذلك منها.

قال الإسكندر: فهل لك أن تبتغي أن تتبعني أُحْيِ شرفك وشرف آبائك إن كان لك همة؟

قال: إن همتي لعظيمة.

قال: وما هي؟

قال: حياة لا موت معه، وشباب لا هَرَمَ بعده، وغنىً لا فقر معه، وسرور بغير مكروه، وصحة من غير سُقْم.

قال: هذا ما لا تجده عندي.

Adam: "Ben de zaten bunları sahibinden istiyorum" dedi.

Bunun üzerine İskender: "Ben bugüne kadar bu adamdan daha bilgesini görmedim." diyerek yanından ayrıldı. O adam ise ölünceye dek kabristanda yaşamaya devam etti.

- İskender bir gün her zamanki gibi insanların ihtiyaçlarını dinlemek için tahtına oturmuştu. O gün hiç kimse gelip bir şey istemedi. Bunun üzerine yanındakilere: "Ben bugünü kral olduğum günlerden saymıyorum" dedi.
- İskender'e: "Darius'un emrinde tam üç yüz bin asker var." dediler. Bunun üzerine İskender, "Ben usta bir kasabım, koyunların çok olması beni korkutmaz." dedi.
- Bir gün din adamlarının ileri gelenlerinden bir grup, İskender'in huzuruna çıkarak "Krallığın aldı başını gitti. Kadınlarının sayısını çoğalt ki çocukların çok olsun." dediler. Bunun üzerine İskender: "Erkekleri dize getiren bir kişinin kadınlara mağlup olması yakışık almaz" dedi.
- Bir gün pejmürde kılıklı bir adam İskender'in huzuruna çıktı ve güzel bir konuşma yaptı. Kendisine ne sorulduysa isabetli cevaplar verdi. İskender ona: "Kıyafetin de konuşman gibi güzel olsaydı nefsine bilgiden hak ettiğini verdiğin gibi bedenine de zînetten hak ettiğini vermiş olurdun." dedi. Bunun üzerine adam: "Ey Kral! Konuşmadan söz ediyorsak benim buna pekâlâ gücüm yeter. Ama söz kıyafete gelirse bu konudaki kudret size aittir." dedi. Adamın bu cevabı üzerine İskender onu güzelce kuşandırdı ve ödüllendirdi.
- Bir gün İskender'in huzuruna bir hırsız getirildi ve İskender onun asılmasını emretti. Hırsız: "Ey Kral! Ben bu yaptığımı istemediğim hâlde yaptım" dedi. Bunun üzerine İskender: "İyi ya, şimdi de istemediğin hâlde asılacaksın." dedi.
- İskender, Akratis'e (?): "Kral olmak kime yakışır?" diye sorunca "Ya kral olan bir bilgeye ya da bilgelik arayışında olan bir krala" cevabını verdi.
- İskender bir gün birbiriyle tartışan iki kişiye kulak misafiri oldu. Önceden can ciğer iki arkadaş olan bu iki adam birbirinin kirli çamaşırlarını ortaya döküyorlardı. Bunu duyan İskender adamlarına: "Kişi bir başkasıyla yakın arkadaş olunca kötü işlerine onu ortak etmekten kaçınmalı ve kendisi için kusur sayılabilecek şeyleri onun yanında çekincesiz bir şekilde yapmamalıdır. "

قال: فأنا أطلبه ممن هو عنده.

فقال: «ما رأيت أحكم من هذا.» وتركه. فلم يزل في المقابر حتى مات.

وجلس الإسكندر يوماً للناس على رسمه، فما سأله أحد حاجة. فقال لجُلَسائه: إني لا أَعُدُّ هذا اليوم من أيام ملكي.

وقيل له: إن في عز دارا ثلثماية ألف رجل. فقال: إن القصّاب الحاذق لا تهوله كثرة الغنم.

ودخل عليه طائفة من وجوه بطارقته فقالوا له: قد انبسط مُلكُك، فأكثر من النساء ليكثر وَلَدُك. فقال: لا يَحسن بمن غَلَبَ الرجالَ أن تغلبه النساءُ.

ودخل رجل رثُّ الكسوة على الإسكندر فتكلم وأحسن؛ وسُئل فأصاب في الجواب. فقال له الإسكندر: لو كانت كسوتك بقدر منطقك لكنت قد أعطيت جسمك حقه من الزينة، كما أعطيت نفسك حقها من العلم. فقال: أيها الملك! أما الكلام فأقدر عليه، وأما الكسوة فأنت أقدر عليها. فخلع عليه وأجازه.

وأُحْضِر إليه لصٌّ فأمر بصلبه فقال: أيها الملك! إني فعلتُ ما فعلتُ وأنا كاره. فقال: وكذا تُصْلَب وأنت كاره.

وسأل الإسكندر اقراطيس: أي الرجال يصلح أن يكون ملكاً؟ قال: إما حكيم يملك، وإما ملك يلتمس الحكمة.

وسمع رجلين يختصمان، وكل واحدٍ منهما يهتك أسرار صاحبه، وكانا قبل ذلك متصافيين. فقال لجلسائه: ينبغي للرجل إذا آخى مصافياً أن يتوقى مُفاسَدَته ولا يسترسل إليه فيما يشنيه.

- Zenon, İskender'in huzuruna girerek: "Ey Kral! Bana on bin dinar verilmesini ferman buyurunuz." dedi. İskender: "Sen bu kadar etmezsin." deyince Zenon: "Siz de mi etmezsiniz hükümdarım!" dedi. Bunun üzerine İskender ona istediği paranın verilmesini emretti.
- İskender, Bilge Plates'e (?): "Bir kral sürekli nasıl davranmalıdır?" diye sorunca Plates: "Geceleyin halkının yararına olan işler konusunda kafa yorar, gündüzleri de bunları uygulamaya koyar." cevabını verdi.
- İskender'e: "Krallığın sayesinde elde ettiğine en çok sevindiğin şey nedir?" diye sorulunca, "Bana iyilik edene onunkinden daha büyük bir iyilik edebilme kudretine sahip olmamdır." cevabını verdi.
- Hocası Aristoteles'e "Çalışanlarım hakkında bana yol göster" deyince o "Onlardan hangilerinin sahip oldukları köleleri güzelce idare ettiklerine bak ve onları orduda komutan olarak istihdam et. Sahip oldukları toprakları gerektiği gibi evirip çevirebilenleri ise devlet hazinesinde istihdam et." diye cevap verdi.
- Ordunun başında bizzat sefere çıkması sebebiyle İskender'i eleştirenler oldu. Bunun üzerine "Askerlerim benim adıma savaşırlarken benim kendi adıma savaşmamam insafa sığmaz." dedi.
- Çökmüş bile olsa aslandan korkulduğu gibi, şahsiyetli kişi de fakir de olsa başkalarından saygı görür. Şahsiyetten yoksun olan kişi ise zengin de olsa tıpkı tasma takılan ve zînet eşyası ile donatılan bir köpek gibi kovulmaya mahkumdur.
- Din adamı İlion, İskender'e "Elimizde senin düşmanın olan esirlerimiz var. Allah onlara karşı sana zafer nasip etmiş. Neden onları kendine köle yapmıyorsun?" diye sordu. İskender: "Kölelere kral olmak istemiyorum, ben özgür insanların kralıyım." dedi.
- Elçi yalan söylerse bütün planlar altüst olur.
- İskender'in yakın çevresinden olan iki kişi ondan aralarında hakem olmasını istediler. İskender: "Vereceğim hüküm birinizi memnun edecek, diğerinizi ise gücendirecektir. İyisi mi siz aranızda beni değil de hakkı hakem kılın. O zaman ikiniz de memnun olursunuz." cevabını verdi.

ودخل زينون على الإسكندر فقال له: مُرْ لي، أيها الملك، بعشرة آلاف دينار!؟ فقال: ليس هذا قدرك. فقال زينون: فقدْرُك أيها الملك. فأمر له بها.

وسأل فلاطس الحكيم: ما الذي ينبغي للملك أن يلزم نفسه؟ فقال: يفكر ليله في مصلحة الأمة، وينفذ ذلك في نهاره.

٥ وسئل الإسكندر: بأي شيءٍ نلْته بملكك أنت به أشدُّ سروراً؟ قال: قوّتي على مكافأة من أحسن إليّ بأكثر من إحسانه.

وقال لمعلمه أرسطوطاليس: أَشِرْ عليَّ في عُمّالي. فقال: انظر من كان منهم له عبيد فأحسَنَ سياستهم، فولِّه الجُنْد؛ ومن كانت له ضيعة فأحسن تدبيرها فولِّه الخراج.

١٠ وليم الإسكندر على مباشرة الحرب بنفسه، فقال: ليس من الإنصاف يقاتل أصحابي عني، ولا أقاتل عن نفسي.

وقال: ذو المروءة يُكرم وإن كان فقيراً كالأسد يُهاب وإن كان رابضاً؛ والعديم من المروءة يهان وإن كان موسراً كالكلب يُبْعَد وإن طوَّق وحُلِّي.

وقال اليون البطريق للإسكندر: معنا أسارى كثير وهم أعداؤك وقد ١٥ أظفرك اللّهم بهم، فلم لا تستملكهم؟ فقال: لا أحب أن أكون ملكاً للعبيد وأنا ملك للأحرار.

وقال: إذا كذب السفير بطل التدبير.

وسأل رجلان الإسكندر أن يقضي بينهما – وكانا من خاصته، فقال لهما: الحكم يرضي أحدكما ويسخط الآخر، ولكن استعملا الحق بينكما ٢٠ ليرضيكما جميعاً.

- İskender'e "Niçin hocana, babana gösterdiğin saygıdan daha çok saygı gösteriyorsun?" diye soruldu. "Çünkü babam geçici hayatımın sebebidir, hocam ise sonsuz hayatımın sebebi" diye cevap verdi.
- Krallığım sayesinde sahip olduğuma en çok sevindiğim şey, bana kötülük edene kötülük etme kudretine sahip olduğum hâlde bunu eyleme dökmemiş olmamdır.
- İskender, Darius'un kızlarını esir alınca İskender'e Darius'un kızlarının güzellikleri övüldü. Fakat o, bu kızları görmek bile istemedi ve şöyle dedi: "Sen savaşarak bir kavmi yenilgiye uğrat. Sonra onların kadınları esir iken seni yenilgiye uğratsın. Bu çok çirkin bir şeydir."
- Hatip Demostenes [Δημοσθένης, Demosthenes, m.ö. 384-322] İskender'in huzurunda yaptığı bir konuşmada çokça bilinmedik kelime kullandı ve sözü gereğinden fazla uzattı. Bunun üzerine İskender "Bir konuşma, konuşmacının kapasitesine göre değil, dinleyenlerin kapasitesine göre güzel olur" dedi.
- İranlılar üzerine geceleyin ani bir baskın yapması önerilince İskender: "Ben galibiyetimi hırsızlığa çevirmem." dedi.
- Huzurundakilerden biri "Bir kişi kendini insanlara nasıl sevdirir?" diye sorunca İskender şöyle cevap verdi: "Kim kudretli ise kudretini iyi yönde kullansın. Kimin de (iyilik yapabilme) kudreti yok ise insanlara şerri dokunmasın."
- İskender, Bilge Fedinfes'e (?): "Kişi kınanmaktan nasıl uzak kalır?" diye sorunca, "Kabul görecek şeyleri söyleyerek" cevabını verdi.
- İskender'e denildi ki: İki kardeş sen yokken kendi aralarında konuşuyorlardı. Biri diğerine "Ne dersin, kralımız biz yanında değilken bizim hakkımızı gözetiyor mudur?" dedi. Diğeri ona: "Kralımız yanımızda bulunmadığı için bizim için gereken şeyden haberdar olmadıysa biz onun için gereken şeyden habersiz değiliz." dedi. Bunun üzerine İskender bu iki kardeşe ihsânda bulunulmasını emretti ve onları ödüllendirdi.
- İskender, ordu komutanlarından birine düşmanlarına doğru kaçmaktan uzak durmasını emredince komutan: "Peki bunu nasıl yapabilirim?" diye sordu. İskender: "Yerlerinde kaldıklarında savaşırsın, kaçtıklarında arkalarından gitmezsin." cevabını verdi.

وقيل له: ما بالك تعظم مؤدبك أشدَّ من تعظيمك لأبيك؟ فقال: لأن أبي سبب حياتي الفانية، ومؤدبي سبب حياتي الباقية.

وقال: ما نلت في ملكي شيئاً أحب إلي من أنيِ قدرت على الإساءة إلى من أساء إليَّ فلم أفعل.

ولما سَبَى بنات دارا، وُصف له حُسنهن، فلم يحب أن يراهن فضلا عن غير ذلك، وقال: إنه من القبيح أن نكون قد غلبنا رجالا مقاتلة وتغلبنا نساؤهم وهُنَّ في حال أَسْرٍ.

وخطب بين يديه ديمستانوس الخطيب، فأغرب وطوَّل. فَزَبره وقال: ليس تحسن الخطبة على طاقة الخاطب، ولكن على طاقة من يسمعها.

ولما أشير عليه بتبييت الفُرْس قال: لا أجعل غلبتي سرقة.

وسأل بعض جلسائه: كيف التحبُّب إلى الناس؟ فقال: من كان ذا مقدرة فلتكن مقدرته حسنة، ومن كان غير ذي مقدرة فليكف شره عنهم.

وسأل الإسكندر فدنفس الحكيم: بماذا يسلم الرجل من اللائمة؟ قال: أن يقول ما يُقْبل منه.

وقيل له: إن أخوين جاهدا في غيبته وإن أحدهما قال الآخر: ترى الملك يعرف لنا حقنا وهو غائب عنا؟ فأجابه أخوه وقال: إن كان الملك غائباً عما يجب لنا، فلا نغيب نحن عما يجب له. فأمر له بالإحسان إليهما، وأجزل الصلة لهما.

وأوصى صاحب جيش أن يجتنب الهرب إلى أعدائه، فقال له: وكيف أصنع؟ فقال: إذا ثبتوا جَدَدْتَ في قتالهم، وإذا هربوا لم تطلبهم.

- Bir bölgeden haberdar olan kişi oranın işini bitirmiş demektir; haberdar değilse o bölge onun işini bitirmiş demektir.
- İnsanların düşmanlarından elde ettikleri fayda, dostlarından elde ettikleri faydadan daha çoktur. Çünkü düşman onun hatasını eleştirir, kusurunu aklında tutar ve ortaya çıkarır. Böylece hata yapan kişinin hatasından dönmesine ve kendisini eğitmesine vesile olur. Dost ise onun kusurunu görmezden gelir ve hatasının iyi bir şey olduğu izlenimi verir. Böylece o kişi hatalı davranmaya devam eder.
- "Bu genç yaşına rağmen krallığı nasıl elde ettin?" diye sorulunca İskender şöyle cevap vermiştir: "Arkadaşlarımın sayısını artırıyor, düşmanlarımı ise memnun etmenin yolunu arıyordum. Böylece kudret sahibi ve kral oldum."
- Yoksun, malı ve çocuğu olmayan değil, iyi arkadaşı olmayandır.
- Senden bir hayır umarak kapına gelen kişi sana hüsn-i zan etmiş demektir.
- İnsanların senden beklenti içinde olmaları senden korkmalarından daha iyidir.
- Anlatıldığına göre İskender, bir gün tebdil-i kıyafet ile yolda yürüyordu. Şarap içen bir gruba rastladı. Onu kendilerine alışık olan şakacı birisi sanarak üzerine su fırlattılar. İskender olduğunu fark edince yalvarıp yakardılar. Bunun üzerine İskender onlara: "Yalvarıp yakarmanıza hiç gerek yok. Çünkü siz bunu bana yapmış değilsiniz. Suyu kime atmayı kastetmiş iseniz ona yaptınız." dedi.
- Aristoteles bir gün oturmuş, onun talebesi olan kral çocukları da huzurunda ayakta duruyorlardı. Onlardan birine: "Krallık yetkisi sana verilirse bana ne yaparsın?" diye sordu. Çocuk: "Yetkimi sana devrederim." dedi. Diğerine: "Peki ya sen?" diye sordu. "Seni krallığıma ortak ederim." dedi. İskender'e "Krallık yetkisi sana verilirse sen bana ne yaparsın?" diye sorunca İskender: "Hocam, sen bugün beni gelecekte olacak şeyler için eğitmiyorsun. Dolayısıyla sadece şimdilik ne yapacağımı sor ve gerisini zamana bırak. Günün birinde söylediğin makama gelirsem o vakit senin için neyi uygun görüyorsam ve senin gibi birine o durumda yakışan neyse onu yaparım." dedi. Bunun üzerine Aristoteles: "İnşallah sen gerçekten büyük bir kral olacaksın. Tabiatın ve ileri görüşlülüğün bunu gösteriyor." dedi.

وقال: قتل أرضاً خابرُها، وقتلت أرضٌ جاهلَها.

وقال: منافع الناس من أعدائهم أكثر من أصدقائهم، وذلك أن العدوّ يوبخ على الزلة ويحفظ العثرة فيظهرها، فيكون أدباً ورجوعاً لفاعلها؛ والصديق يستر ويزيّن لصديقه خطأه فتتمادى عليه السقطة.

وسئل: بما نلت ما أنت فيه من المُلك على حداثة سنك؟ فقال: إني كنت أُكْثر اتخاذ إخواني وأطلب مرضاة أعدائي. فبهذا قدرت وملكت.

وقال: المحروم من حُرِم صالح الإخوان لا من حرم المال والولد.

وقال: من انتجعك مؤمِّلاً خيرك فقد أسلفك حُسن الظن بك.

وقال: تأميل الناس خَيْرٌ لك من خوفهم نكالك.

وحُكِي عنه أنه كان مجتازاً ذات يوم في بعض الطرقات متنكراً فمر بقوم يشربون. فتوهموه مَزّاحاً كان يألفهم، فصبُّوا عليه ماءً. فلما تبين لهم أنه الإسكندر، جزعوا جزعاً شديداً. فقال لهم: لا تجزعوا فإنكم لم تفعلوا هذا بي، وإنما فعلتموه بالذي تعمدتم أن تصبوا عليه الماء.

وكان أرسطو ذات يوم جالساً وأبناء الملوك المتعلمون منه قياماً بين يديه فقال لفتىً منهم: إن أفضي المُلك إليك، فما أنت صانع بي؟ قال: أفوّض أمري إليك. فقال لآخر منهم: فأنت؟ فقال: أشركك في ملكي. وقال للإسكندر: ما تصنع بي أنت إن أفضى المُلْكُ إليك؟ قال أيها المعلم! لا ترتهني اليومَ لغدٍ، ولا تسألني إلا عما أنا فاعل بعد، وأَمْهِلني؛ فإن أصِرْ إلى ما ذكرت، أفعلْ بك الذي أرى في ذلك الوقت أنه يصلح وينبغي أن يفعله مثلي بمثلك في تلك الحال. فقال له أرسطوطاليس: حقاً إنك لمُشْرِفٌ على نيل مُلك عظيم. وبذلك يدل طبعك والفراسةُ فيك، إن شاء الله تعالى.

- İskender, yanında uzun süre kalmasına rağmen hiçbir kusuru konusunda onu uyarmayan bir vezirine "Benim senin hizmetine ihtiyacım yok." dedi. Vezir: "Peki ama neden hükümdarım?" diye sordu. İskender şu cevabı verdi: "Çünkü ben bir beşerim. Beşer ise hatasız olmaz. Sen bu kadar süre zarfında benim tek bir hatama bile rastlamadıysan cahilsin demektir, yok eğer hatama rastladın da onu örtbas ettiysen o zaman da hainsin demektir."
- Akıl, varlığın bilgisini istemekle acı duymaz, onu taşıyan beden acı duyar. Nitekim siyahlıkta değişikliğe uğrayan şey beyazlığın kendisi değil, beyazlığı taşıyan nesnedir.
- Dikomis'e (?): "İnsanlar İskender'e ne kadar da çabuk itaat ediverdiler!" denilince, "Bu onun adaletinden, davranışlarının güzelliğinden ve akıllıca icra edilen siyasetinden dolayıdır." demiştir.
- İskender adamlarına şöyle emrederdi: "Babalarınıza hürmet edin, kardeşlerinize değer verin, kapınıza gelene de ihsânda bulunun."
- İskender saygın bir göreve sahip olan adamlarından birini görevden alarak daha aşağı bir işin başına geçirdi. Adam bir süre sonra İskender'in huzuruna çıkınca İskender ona: "İşini nasıl buldun?" diye sordu. Bunun üzerine adam: "Kişiyi onurlu kılan saygın bir iş yapıyor olması değildir. Esas onurlu insan, güzel davranışı ve halka adaletle muamele etmesiyle değersiz bir işe saygınlık kazandırır."
- Birisi adamlarından birini İskender'e jurnallemişti. İskender ona: "Bu kişiyi ne zamandır tanıyorsun?" diye sordu. Adam: "Şu kadar süredir tanıyorum." cevabını verince İskender: "Ben onu senden çok daha önce tanımıştım, yıkıl karşımdan!" dedi.
- Dimekakos'un kızına iki kişi evlilik teklifinde bulunmuştu. Bunlardan biri zengin, diğeri fakirdi. Dimekakos fakir olanı zengin olana tercih etti. İskender ona niye böyle yaptığını sorunca Dimekakos'un cevabı şu oldu: "Çünkü zengin olan cahilin teki! İleride fakir düşmesinden korkulur. Fakir olan ise akıllı! İleride zengin olması umulur."
- İskender Teofrastus'a [Θεόφραστος]: "Krallık nasıl yolunda yürür?" diye sorunca Teofrastus: "Halkın itaati ve kralın adaleti ile" cevabını verdi.

وقال الإسكندر لوزير له وقد أقام معه مدة طويلة ولم ينبهه على عيب: لا حاجة لي في خدمتك. قال: ولِمَ أيها الملك؟ قال: لأني إنسان، والناس لا يفقدون الخطأ. فإن كنت لم تقف مني على خطأ في هذه المدة فأنت جاهل؛ وإن كنت وقفت مني على خطأ فستَرْته فأنت غاشٌّ.

وقال: العقل لا يألم في طلبته معرفة الأشياء، بل الجسد الحامل له؛ كما أن ليس البياض هو الذي يتغير في السواد، بل الجسد الحامل للبياض.

وقيل لديقوميس: ما أسرع ما أجاب الناس إلى طاعة الإسكندر! فقال: ذلك لما ظهر من عدله وحُسن سيرته وتدبيره.

وكان يوصي أصحابه: بروا آباءكم، وأكرموا إخوانكم، وأحسنوا إلى من انقطع إليكم.

وعزل عاملا له عن عمل نفيس، وولاه عملا دونه. فقُدِّم إليه بعد مدة. فقال له: كيف رأيت عملك؟ قال له: ليس العمل النفيس يُنَبِّل الرجل، لكن الرجل النبيل هو الذي ينبل العمل الخسيس بِحُسن السيرة وإنصاف الرعية.

وسعى إليه ساع بأحد أصحابه فقال له: مُذْ كم تعرفه؟ قال: منذ كذا وكذا. فقال الإسكندر: فأنى أقدم معرفة منك به فامْضِ.

وخطب ابنة ديمقاقوس رجلان: أحدهما غني والآخر فقير، فاختار الفقير على الغني. فسأله الإسكندر: لم فعلت ذلك؟ فقال: لأن الغني كان جاهلا وكان يُرجى له الفقر؛ والفقير كان عاقلا وكان يرجىٰ له الغنىٰ.

وسأل الإسكندر ثاوفرسطس: بماذا يصلح الملك؟ فقال: بطاعة الرعية، وعَدْل المَلك.

- İskender din adamı İlion'a: "İnsanların en savaşçısı kimdir?" diye sorunca İlion: "Ganimete aldırış etmeyen ve düşmanı ele geçirmek için çaba sarf eden." dedi.
- İskender bir gün bir kavimle savaşmak için hazırlanmıştı ama savaşmak üzere karşısına kadınlar çıktı. İskender onlarla savaşmaya yanaşmayarak şöyle dedi: "Bu öyle bir ordu ki yensek iftihar edemeyiz; yenilsek utanç lekesini sonsuza dek alnımızdan silemeyiz."
- İskender öleceğini anlayınca annesine bir mektup yazarak şöyle dedi: "Anneciğim! Nasıl ki ben değersiz işlerde diğer insanlara benzememeye çalışıyorsam sen de yufka yüreklilik ve zayıflıkta diğer kadınlara benzememeye çalış. Sonra bil ki ben ölümün bir gün bana geleceğini zaten bildiğim için ölüm beni ansızın yakalamadı, seni de hüzün ansızın yakalamasın; çünkü sen de benim ölümsüzlerden olmadığımı bilmiyor değilsin. Yine bil ki ben bu mektubu sana teselli olur ümidiyle yazıyorum, senin hakkındaki bu zannımı boşa çıkarma. Biliyorsun ki gideceğim yer, bulunduğum bu yerden daha hayırlı ve daha temizdir. Bundan dolayı benim gidişime gıpta et ve ardımdan güzel bir şekilde gelmek için hazırlık yap. Ölümümle öteden beri anıla geldiğim krallığım ve isabetli görüşlerimden söz edilmez olacak. Bundan dolayı sen sabır ve metanet göstererek ve benim için zînet olacak davranışlar sergileyerek adımı yaşat. Bana olan sevgin seni ancak ve ancak benim sevdiğim şeylere yöneltsin. Çünkü sevenin sevgisinin emaresi sevdiğinin sevdiklerini yapmak ve sevmediklerini terk etmektir.
- Anneciğim! Bilesin ki insanlar senin göstereceğin tavrı değerlendirecekler, bana itaat edip etmediğini ve sözümü tutup tutmadığını görmek isteyecekler, ağlayıp sızlamanı da sabırlı davranmanı da fark edeceklerdir.
- Anneciğim! İnsanlar hakkında düşün ve bil ki onlar baştan sona bir oluş ve bozuluş içindedirler. İnsan, varlık bulduktan sonra eninde sonunda kendisinden var olduğu unsura (toprağa) döner. Bir yerde ikâmet eden kişi er ya da geç oradan ayrılıp gider ve krallık, uzun sürse de bir gün sona erer.

وسأل الإسكندر اليون البطريق: من أشدُّ الناس قتالا؟ فقال: من لم يلتفت إلى السلب وجَدَّ في الطلب.

وقصد يوماً لمحاربتهم. فحاربه النساء، فكف عن محاربتهن، وقال: هذا جيشٌ إن غلبناه لم يكن لنا فيه فخر؛ وإن غلبنا كانت الفضيحة آخر الدهر.

وكتب إلى أمه لما أيقن بالموت: «أما بعد؛ فارغبي بنفسك يا أُمّ عن شبه النساء في الرقة والضعف، كرغبتي كانت عن شبه الرجال في الدنيء من أمورهم، ورغبتي بنفسي عن ذلك. ثم اعلمي أن الموت لم أكن فيه، ولم يبغتني من أجل أني كنت أعلم أنه سيأتيني. فلا يبغتك الحزن، فإنك لم تكوني جاهلة بأني من الذين لا يموتون. واعلمي أني كتبت كتابي هذا وأنا أظن أنك تتعزين به. فلا تخلفي ظني، وقد علمت أن الذي أذهب إليه خيرٌ من الذي أنا فيه وأطهر. فاغتبطي لي بذهابي، واستعدي لاتباعي في إجمال، وقد انقطع ذكري بما كنت أُذكر به من الملك والرأي. فأحيي ذكري بما يظهر من حلمك وصبرك وبما ترين أنه زين لي. ولا يحملنك حبي إلا على ما أحبّ، فإنما علامة حب المحب أن يصنع ما يحب حبيبه ويدع ما يكره.

واعلمي أن الناس يا أمّ سينتقدون هذا منك ويراعون ما يحدث منه ويظهر من جزعك أو صبرك عنده ليعرفوا به طاعتك لي من معصيتك، وقبولك مني من خلافك لي.

وفكّري يا أم في الخلق، واعلمي أنهم تحت الكون والفساد من الابتداء والانتهاء. والإنسان بعد ابتدائه دائر، وإلى عنصره الكائن منه عائد. والمقيم وإن طال راحل، والمُلك وإن دام زائل.

- Anneciğim! Geçip giden ve tarihin sayfaları arasında kalan ümmetlerden, onların bayındır ettiği ve bugün harabeye dönen memleketlerden ibret al.
- Anneciğim! Bilesin ki senin oğlun küçük kralların ahlâkına razı olmadı, sen de küçük kralların annelerinin ahlâkına rıza gösterme. Oğlun nelerden yüz çevirmişse onlardan sen de yüz çevir. Sabrın da musibetin gibi büyük olsun. Akıllı olan kişinin uğradığı musibet karşısındaki üzüntüsü, uğradığı musibetin büyüklüğü kadar olur.
- Anneciğim! Bilesin ki Allah'ın yarattığı her şey başlangıçta küçük iken sonradan büyür; musibet ise önce büyük olur, sonra küçülür. Bu kadarlık tavsiye ve nasihat ile yetin. İskender'in mektubu eline ulaşınca güzel ve büyük bir şehir kurulmasını emret. Orada yemekler ve içecekler hazırlat ve Lubiye, Urfiya, Makedonya ve Asya'dan insanları belli bir günde ziyafet vermek için topla. Yemeğe gelmeleri için bütün insanlara çağrıda bulun ve kraliçenin sofrasından hiç kimsenin geri kalmamasını özellikle tembihle. Sonra insanlar arasında başına herhangi bir musibet gelmiş olan hiç kimsenin kraliçenin sarayına girmemesini ve huzuruna çıkmamasını duyur. Böylece İskender'in matemi diğer insanlarınkinden farklı olsun."

  Annesi İskender'in emrettiklerini yapıp insanları davet edince evine hiç kimse girmedi. "Biz insanlara böyle teveccüh gösterirken insanlar neden yemeğe gelmiyorlar?" diyerek şaşkınlığını ifade etti. "Musibete duçar olan kimse gelmesin diye buyurdunuz. Her insanın başına şöyle ya da böyle bir musibet gelmiştir." dediler. Bunun üzerine annesi: "Ah be İskender! Başlangıcın ile bitişin birbirine ne kadar da çok benziyor! Demek beni teselli etmek için istedin bunu!" dedi.
- İskender, Aristoteles'e gönderdiği mektubun bir bölümünde şöyle söylemiştir: "Ben danışmak ve bilgimi artırmak istiyorum. Bilginin değerini biliyorum ve ondan yararlanmayı arzu ediyorum. Elde edebileceğim ve erişebileceğimi sandığım hiçbir şey beni bundan alıkoyamaz."

فاعتبري يا أم بمن مضى من القرون الخالية وباد من الأمم السالفة وتضعضع من الأبنية العالية، وانهدّ من المساكن السامية، وخرب من العمارة الحسنة.

واعلمي يا أم أن ابنك لم يرض لنفسه بأخلاق صغار الملوك، فلا ترضي لنفسك بأخلاق الصغار من أمهات الملوك. وارغبي يا أم عما رغب ابنك بنفسه عنه. وليكن عظيم اصطبارك كعظيم رزيتك، فإن الحازم من كان حزنه في مصيبته كعظمها في نفسها.

واعلمي يا أم أن كل شيء خلقه الله يكون أوله صغيراً ثم يكبر، إلا المصيبة فإنها تكون كبيرة ثم تصغر. فاكتفي بهذا التدبير والتقرير. ومُرِي يا أم ببناء مدينة عظيمة حسنة حين يرد عليك موت الإسكندر. وأعدِّي فيها من الطعام والشراب، واحشري الناس إليها من بلاد لوبيه وأورفيه ومقذونية وآسيه ليوم معلوم إلى طعام مُعَدٍّ وشراب متخذ. وتقدمي إلى الناس كافة أن يحضروا ذلك الطعام والشراب وأن لا يتخلف أحد عن حضور موائد الملكة. ثم نادى في الناس أن لا يحضر الملكة ولا يدخل دارها أحد أصابته مصيبة، ليكون مَأتَمُ الإسكندر مخالفاً لمواتيم العامة.»

ولما فعلت ما أمرها به ودعت الناس، لم يدخل إلى دارها أحد. فقالت: ما بال الناس مع تقدُّمنا إليهم قد تخلفوا عنا؟ فقيل لها: أمرتِ بأن لا يوافيك أحد أصابته مصيبة، وكل الناس قد أصابتهم المصائب. فقال: يا إسكندر! ما أشبه أوائلك بأواخرك! أحببت أن تعزيني عنك التعزية الكاملة!

وقال في فصل من كتاب له إلى أرسطوطاليس: أما بعد؛ فإني راغب في المشورة، طالب للزيادة في المعرفة، أعرف مجدها، وأجتهد في الاختصاص بمنافعها. ليس يثنيني عن ذلك رغبة أظن أني أنالها، ولا قضية أتوهم بلوغها.

- Bütün ümmet ve milletlerin dindarlarının kendi dini yaşantılarına ve anlayışlarına göre Allah'a yaptıkları nice övgüler onların dilinden Allah'ın katına yükselir. İşte ben Allah'ı -her ne kadar kendisini hakkıyla idrak edemesek ve kuşatamasak da- bütün dillerde yer alan ve onun kabul edip razı olduğu şeylerle övüyorum.
- Ey kralın adına ve şânına aldananlar! Bilin ki sizi aldatan şey doğrusu beni de az aldatmadı! Onun ismi sizin yanınızda emanettir ve bu emanet sizden alınıp sahibine iade edilecektir. Size eşlik edeceği süre azdır, sizden başkasına geçme vakti yakındır. Nitekim bana emanet eden, onu benden aldı ve benden sonra ona sizi mirasçı kıldı. O, sizden önce benden yok olup gittiği gibi sizden de kısa bir sürede yok olup gidecektir. Benim rehin olduğum şeye siz de rehinsiniz. Benden alınan, sizden de alınacaktır. Sonra benim teslim olduğum şeye karşı siz de bir direnç gösteremeyeceksiniz. Herhâlde bu konuda bana verilen imkân, size verilenden fazla değilse aşağı da kalmaz.
- Sana iyi davranılmasını istiyorsan sen de başkalarına iyi davran.
- İyi bir şeyi alışkanlık hâline getirmek kötü bir alışkanlıktan kurtulmaktan daha kolaydır.
- Sultanın işlerinin karışık olduğu zamanlarda onunla sıkı fıkı olma. Çünkü sakin olduğu zamanda bile deniz yolculuğu yapan birinin denizden sağ kurtulması zorken dalgalı ve rüzgârlı iken yolculuk eden kişi nasıl kurtulsun.
- Kişinin yapmadığı şeyi söylemesi ne çirkindir! Bir şeyi söylemeden önce eyleme dökmek ne güzeldir ve bunu yapabilen kişi ne kadar da değerlidir!
- Cömertliğin en güzeli, insanların ellerinde bulunan şeylerden kendini uzak tutmaktır.
- Babası İskender'e hocasının sözünü dinlemesini emredince o da şöyle cevap verdi: "Ben bu makama dinlemek için değil, yapmak için geldim."
- İskender'e "Bu genç yaşına rağmen böyle büyük bir krallığa nasıl sahip oldun?" diye sorulunca "Düşmanlarımın kalbini kazanıp onları kendime dost yaparak ve iyi davranmak sûretiyle dostlarımı da koruyup kollayarak" cevabını verdi.
- Akla ihtiyaç duymak, mala ihtiyaç duymaktan daha kötüdür.

وقال: إن لله محامد تصعد عن أفواه الديانين له من كل أمة وأهل كل لسان وملة، على الحَسَب الذي دانوا به والأوهام التي وقعت لهم أعلام توجهوا إليه من ذكره فأنا أجده بجميع ما يقبله مما أحاطت به الألسن واللغات، ورَضِيَه مما لم ندركه ولم نحط به.

وقال: اعلموا أيها المغرورون باسم الملك وحليته أنه طالما غرني منه ما غركم، وإن اسمه عارية عندكم، وإن العارية مرتجعة منكم مؤداة إلى مُعيرها إياكم، قليلٌ صحبتها لكم وشيكٌ انتقالها عنكم إلى غيركم، كما ارتجعه معيره إياي عن قلة امتناع مني به وأورثتكموه بعدي. وإنها سمةٌ سريعٌ امحاؤها عنكم، كما امحت عني قبلكم. وإنكم مرتهنون بما كنت مرتهناً به؛ مسلوبون ما سلبته. ثم لن تستطيعوا امتناعاً مما استسلمت له. ولعل ما مُكِّن لي فيه ليس بدون ما مُكِّن لكن منه، إن لم يكن فوقه.

وقال: أحْسِنْ، إن أحببتَ أن يُحْسَن إليك.

وقال: اعتياد الخير أيسر من قطع عادة السوء.

وقال: لا تلبّسْ بالسلطان في وقت اضطراب الأمور عليه، فإن البحر لا يكاد يسلم فيه راكبه في وقت سكونه؛ فكيف لا يهلك مع اختلاف رياحه واضطراب أمواجه!

وقال: ما أقبح بالإنسان أن يقول ما لا يفعل! وما أحسن الفعلَ ابتداءاً قبل القول وأكرم بصاحبه!

وقال: أظرف السخاء الواقع في النفس التنزه عما في أيدي الناس.

ووصاه والده أن يسمع كلام معلمه فأجابه: إني لم آتِ إلى هاهنا لأسمع، ولكن لأفعل.

وقيل للإسكندر: بماذا نِلْتَ هذه المملكة العظيمة على حداثة السن؟ فقال: باستمالة الأعداء وتصييرهم أصدقاء، وبتعاهد الأصدقاء بالإحسان إليهم.

وقال: إن الحاجة إلى العقل أقبح من الحاجة إلى المال.

[15]

BATLAMYUS'UN HABERLERİ

Batlamyus [Κλαύδιος Πτολεμαίος, Klaudyos Ptolemaios] matematik ilimlerini iyi bilen biriydi, geometri ve astronomi ilimlerinde mahirdi. Pek çok eser telif etmiştir. Bu kitaplardan biri *Megasetni*'dir [μέγιστος, megistos] ve anlamı "eksiksiz olan büyük" demektir. Arapçaya "*el-Macistî*" kelimesiyle aktarılmıştır.

İskenderiye'de doğan Batlamyus, Kral Adrianus ve diğer kralların döneminde yaşamıştır. (Teorisini) Hipparhos'un Rodos adasında yaptığı gözlemler üzerine bina etmiştir.

Batlamyus, -kimilerinin sandığının aksine- Batâlise krallarından biri değildi. "Batâlise" kelimesi, "kisra" ve "kayzer" gibi, krallar için kullanılan bir unvandı.

Batlamyus orta boylu, beyaz tenli, büyük kulaçlı, narin ayaklı biriydi. Sol yanağında kırmızı bir ben vardı, sık ve siyah sakallıydı. Dişlerinin arası ayrık ve ağzı küçüktü. Güzel konuşurdu. Çabuk öfkelenirdi ve öfkesi zor geçerdi. Sıkça ata biner ve gezintiye çıkardı. Az yer, çok oruç tutardı. Hoş kokardı ve temiz giyinirdi.

Yetmiş sekiz yaşında ölmüştür.

Batlamyus'un Hikmetli Sözleri ve Âdâbı

- Akl-ı selim sahibinin aklına, Rabbine karşı bir itaatsizlik düşüncesi düştüğünde bu kişi Rabbinden hayâ etmelidir.
- Akıllı, dilini Allah'ı anmak dışında her şeyden uzak tutandır; cahil ise kendi kıymetini bilmeyendir.
- Kişinin kendinden hoşnut olması ile Allah Teâlâ'nın ona olan öfkesi iç içedir.
- Allah kuluna nimetini genişlik hâlinde lütfederek, sıkıntı hâlinde ise günahlarından arındırarak ve sevap bahşederek verir.
- Eceline yaklaştıkça Allah için daha çok iş yap.
- Hikmet, ahmağın kalbine ancak geçerken uğrar.

[١٥]

أخبار بطليموس

كان بطليموس رجلا قيماً بعلوم التعاليم، مُقدَّماً حاذقاً بصناعتي الهندسة والنجوم. وصنّف كتباً كثيرة: منها كتاب يعرف بـ«ما غاسطنى» ومعناه «العظيم التام»، وعُرِّب فقيل: «المجسطي».

وكان مولده ومنشأوه بالإسكندرية في زمن أدريانوس الملك، وغيره. وبنى على أرصاد البَرْخس التي رصدها برودُس.

ولم يكن بطليموس ملكا من الملوك البطالسة، كما ظنّ قومٌ. وإنما كان اسماً كما يسمى الرجل بكسرى وقيصر.

وكان معتدل القامة، أبيض اللون، تام الباع، لطيف القدم؛ على خده الأيسر شامة حمراء، كَثَّ اللحية أسوَدَها، مفلَّج الثنايا، صغير الفم، حسن اللفظ، حلو المنطق، شديد الغضب، بطيء الرضا، كثير التنزه والركوب، قليل الأكل كثير الصيام، طيب الرائحة، نظيف الثياب.

مات وله ثمان وسبعون سنة.

حكمه وآدابه

قال: ينبغي للعاقل أن يستحيي من ربه إذا اتصلت فكرته في غير طاعته.

وقال: العاقل من عَقَل لسانه إلا عن ذكر الله تعالى، والجاهل من جَهِل قدر نفسه.

وقال: رضا المرء عن نفسه مقرونٌ بسخط الله سبحانه عليه.

وقال: لله في السّراء نعمة المُفْضِل، وفى الضراء نعمة التطهير والثواب.

وقال: كلما قاربتَ أَجَلاً فازدد لله عملاً.

وقال: الحكمة لا تحلُّ قلب الأحمق إلا وهي على ارتحال.

- Terbiye, aklın yoldaşı ve insanlar katında sahibinin aracıdır.
- Bir ilme hayat veren kişi ölmez, anlayışa sahip olan kişi de muhtaç olmaz.
- Cahiller çoğunlukta oldukları için âlimler gariptir.
- Hikmet, kalpte biten ve dilde ürün veren bir ağaçtır.
- Âlimlerin en mütevazı olanları, ilmi en çok olanlardır. Nitekim suyu en çok olan yerler de aşağıda kalan yerlerdir.
- İnsaf sahibi olandan başkasıyla münazara etme, öğrenme isteğine sahip olmayanların sorularına cevap verme ve sırrını ancak koruyacak olana emanet et.
- Uzun ömürlü olmayı arzulayan kişi, musibetler için sabırlı bir kalp hazırlasın.
- Az mal, az dert!
- Dile getirdiğin hataya, susmayıp (söylediğin) doğrudan daha çok sevin.
- Öfkelendiğin zaman öfkeni günaha girme noktasına vardırma. İntikamı terk etmenin acizlikten kaynaklanmayacağı durumlarda da affet.
- İhtiyarlık, yokluk öncesindeki son randevudur.
- Özgür kişilerin kalpleri sırların kalesidir.
- İnsanlardan ibret almayan onlara ibret olur.
- Akıllar, nefislerin dizginlerini ellerinde tutarlar.
- Danışmayı tercih eden kişinin, doğru bir iş yaptığında takdir edeni, yanlış bir iş yaptığında ise mazur göreni her zaman bulunur.
- Bilgisini saklayan kişi isabet ettiğinden emin olamaz.
- Senin ihsânını kabul eden kişi iyilik ve cömertlik konusunda sana yardım etmiş olur. Cömertliği kabul etmeyen kimse olmasaydı cömertlik eden de olmazdı.
- Halkı ıslah etmek, asker sayısını çoğaltmaktan daha iyidir.
- Kralın biri Batlamyus'u ziyafete çağırmıştı. Batlamyus affını isteyerek şöyle söyledi: "Krallara Batlamyus hakkında ârız olan hâl, resimlere bakanlara ârız olan hâle benzer. İnsanlar onlara uzaktan bakınca çok hoşlarına gider, yakından bakınca da onu hiç beğenmezler."

وقال: أدب المرء قرينُ عقله وشفيعٌ له عند الناس.

وقال: ما مات من أحيا علماً، ولا افتقر من ملك فهماً.

وقال: العلماء غرباء لكثرة الجهّال.

وقال: الحكمة شجرة تنبت في القلب، وتثمر من اللسان.

وقال: أشد العلماء تواضعاً أكثرهم علماً، كما أن المكان المنخفض أكثر البقاع ماءً.

وقال: لا تناظر إلا منصفاً، ولا تُجِبْ إلا مسترشداً، ولا تُودِع سرك إلا حافظاً.

وقال: من أحبَّ البقاء فليُعِدَّ للمصائب قلباً صبوراً.

وقال: الدار الضيقة الهمُّ الأصغر.

وقال: افرح بما تنطق به من الخطأ أكثر من فرحك بما لم تسكت عنه من الصواب.

وقال: إذا غضبت فلا تمدَّ غضبك إلى الإثم، واعْفُ إذا لم يكن ترك الانتقام عجزاً.

وقال: الشيبُ آخر مواعيد الفناء.

وقال: قلوب الأحرار حصون الأسرار.

وقال: من لم يتعظ بالناس اتعظ به الناس.

وقال: أيدي العقول تُمْسِك أعنّة النفوس.

وقال: من آثر المشورة لم يَعْدَمْ عند الصواب مادحاً، وعند الخطأ عاذراً.

وقال: الكاتم للعلم غير واثق بالإصابة فيه.

وقال: من قَبِل عطاءك فقد أعانك على البر والكَرم؛ ولو لا من يقبل الجود لم يكن من يجود.

وقال: إصلاح الرعية خير من كثرة الجنود.

دعا بعض الملوك بطليموس إلى طعامه فاستعفى وقال له: يعرض للملوك مع بطليموس قريب مما يعرض للذين ينظرون إلى الصُّور: إذا نظروا إليها من بعيد أعجبتهم، و إذا نظروا إليها من قريب لم يستحلوها.

- Şerri şer ile savuştur; çünkü demiri ancak demir keser.
- Arkadaşa "sadîk" denilmesi sana sadakatinden dolayıdır. Düşmana "aduvv" denilmesi de sana olan saldırganlığından dolayıdır.[29]
- Emel (ileriye dönük hedef), munis bir yol arkadaşıdır. Eğer seni menzile ulaştırırsa, bu yoldaşlıktan istifade etmişsin demektir.
- Güvende olmak, yalnızlık hüznünü giderir; korku ise birliktelikten kaynaklanan sıcaklığı yok eder.
- Beden hasta düştüğünde yiyecek ve içecekler ona fayda vermediği gibi dünya sevgisi esir aldığında da kalbe hiçbir öğüt fayda vermez.
- Dünyada kadri en yüce kişi, dünyanın kimin elinde olduğuna aldırış etmeyendir.
- Düşünceler gizli bir iş üzerinde yoğunlaşınca onu ortaya çıkarır.
- İnsanlar iki türlüdür: Bulup da yetinmeyen ve isteyip de bulamayan.
- Hasetçi, başkasının elindeki nimetin gitmesini kendisi için nimet sayar.
- İnsanlar malı artırır, mal da (ona sahip olan kişinin etrafındaki) insanların sayısını.
- Edebi aklından fazla olan kişi büyük bir koyun sürüsünün başındaki zayıf bir çobana benzer.
- Nefsinin arzularına köle olan kişi gerçek köleden daha zelildir.
- Yetki sahibi iken yolunu kaybeden kişi, yetkisi elinden alınınca zelil olur.
- Kalbi nankörlük değil de nimete şükretmeyi düşünmekle meşgul olan kişiye ne mutlu!
- İnsanların en adili, hevâ ve hevesine karşı aklına insaflı davranandır.
- Kendisini gizleyen kişiyi ortaya çıkarmak için yağcılık; yalana dayanan kişiyi yolda bırakmak için ise yalanın kendisi yeter.
- Akıllı (hâzim), kendisine verilen nimetle şımarıp da sonunu düşünmekten geri kalmayan ve başına gelen bir musibeti kafasına takıp çare bulmaktan aciz olmayan kişidir.
- Zan, kesin bilgiye ulaşmanın anahtarıdır.

وقال: ادفع الشر بالشر، فإن الحديد بالحديد يُفْلَح.

وقال: إنما سُمِّي الصديق صديقاً لصدقه لك، وسمي العدوُّ عدوّاً لعدوه عليك.

وقال: الأمل رفيق مؤنس: إن يُبَلِّغْكَ فقد استمتعت به.

وقال: الأمْن يُذْهب وحشة الوحدة، والخوف يذهب أُنس الجماعة.

وقال: كما أن البدن إذا سقم لم ينفعه طعام ولا شراب، كذلك القلب إذا عقله حب الدنيا لم تنفعه موعظة.

وقال: أعظم الدنيا قدراً من لم يبال في يد من كانت الدنيا.

وقال: ما تزاحمت الظنون على أمر مستور إلا كشفته.

وقال: الناس اثنان: بالغٌ لا يكتفي، وطالبٌ لا يجد.

وقال: الحاسد يرى زوال نعمة غيره نعمةً عليه.

وقال: الرجال يفيدون المال، والمال يفيد الرجال.

وقال: من زاد أدبه على عقله كان كالراعي الضعيف على غنم كثيرة.

وقال: عَبْدُ الشهوات أذلُّ من عبد الرّق.

وقال: من تاه في ولايته ذل في عَزْله.

وقال: طوبىٰ لمن اشتغل قلبه بالفكر بشكر النعمة عن الجحد لها.

وقال: أعدلُ الناس من أنصف عقله من هواه.

وقال: كفى بالتّملق كاشفاً لمن استتر، وبالكذب خاذلا لمن اعتمد عليه.

وقال: الحازم من لم يشغله البَطَر بالنعمة عن النظر في العاقبة، ولا الهم بالحادثة عن الحيلة فيها.

وقال: الظن مفتاح اليقين.

- Aracı, talep eden kişinin kolu kanadıdır.
- Malı çarçur eden kişiye ihsânda bulunmaktansa malın değerini bilen kişiye ihsânda bulunmamak daha iyidir.
- Allah'ın mükâfât vereceği en büyük fiil, kişinin kendine sürekli kötülük edene iyilik etmesidir.
- Üstün geldiğinde senden aşağıda olan cahillerin sayıca ne çok olduğunu düşünme. Senden yukarıda olan âlimleri düşün.
- Dünyada yapılan hayırlı işler âhiret sermayesidir.
- Şerle muhatap olanla nikâh yapılmaz.
- Nefis, eceli gelip çatıncaya kadar emelinden kurtulmaz.
- Musibet karşılığında verilecek mükâfatı bilmek musibeti unutturur.
- Niyet, amelin esasıdır, amel ise âhiretin elçisi.
- Kim sû-i zannı ondan daha güzel olan bir düşünce ile boşa çıkarırsa rahat eden bir kalbe ve sağlıklı bir sevgiye sahip olur.
- Nefis, düşmanların en baskın gelenidir.
- Güzellik dildedir. Fakirlik ise arkadaştan yoksun olmaktır.
- Hastalık bedenin, kaygı ise ruhun zindanıdır.
- Sultan şu altı şeyden ötürü zarar görür: (1) Kıtlık ve sıkıntı, (2) Hazinede yeterince mal olmaması, (3) Yıllarca yağmur yağmaması, (4) Kadına, şaraba, eğlenceye ve ava düşkün olması, (5) Kötü ahlâkı, zulüm ve cezalandırmada ölçüsüz olması, 6) İsyancıların ve düşmanlarının çokluğu.
- İnsanlardaki en güzel huylar cömertlik, doğruluk ve kendisini ilgilendiren işlerle meşguliyettir. Denilmiştir ki: Cömertin fakir kalmasından ve geçim sıkıntısı çekmesinden korkulmaz, doğru sözlü olanı âlimlerin eleştirmesinden korkulmaz, mütevazı olanın düşman sahibi olmasından korkulmaz, yemeğinde orta yolu tutan kişinin hastalanmasından korkulmaz, işlerinde aceleci davranmayan kişinin pişman olmasından korkulmaz, kendisini ilgilendiren işlerle meşgul olan kişinin ceza (yani dünyevî ceza) almasından korkulmaz, başkalarına sıkıntı vermeyen kişinin âhirette ceza almasından korkulmaz.

وقال: الشفيع جناح الطالب.

وقال: مَنْع الحافظ خيرٌ من إعطاء المُضَيّع.

وقال: ليس شيءٌ أحسن جزاءً عند الله عز وجل: إذا كافَأْتَ المسيء إليك بالإحسان إليه مع دوام الإساءة منه إليك.

وقال: إذا غلبت فلا تفكر في كثرة من دونك من الجهال! ولكن اذكر من فوق قدرك من العلماء.

وقال: الأعمال في الدنيا تجارة الآخرة.

وقال: لا تُنْكح خاطب الشرّ.

وقال: لا تخرج النفس من الأمل حتى تدخل في الأجل.

وقال: العلم بما في الثواب في المصيبة ينسِي المصيبة.

وقال: النية أساس العمل، والعمل سفير الآخرة.

وقال: من كَذَّب سوءَ الظن بأحسنه كان ذا قلب مستريح وودٍّ صحيح.

وقال: النفس أغلب عدوٍّ.

وقال: الجمال في اللسان والفقر من الإخوان.

وقال: المرض حَبْسُ البدن، والهم حبس الروح.

وقال: مضّرة السلطان من أبواب ستة: أحدها قلة الخصب وشدة الزمان، ومنها قلة الأموال والعُدَد في خزانته، ومنها انقطاع الغيث سنة بعد سنة، ومنها مداومته على النساء والخمر واللهو والصيد، ومنها سوء أخلاقه وجوره و إفراط عقوبته، ومنها كثرة الخوارج والأعداء عليه.

وقال: أفضل ما في الناس من الأخلاق الجودُ والصدق والعمل بما يعنيهم. فإنه قد قيل: لا يخاف على الجواد الفاقة وسوء العيش، ولا على الصَّدوق ملامة العلماء، ولا على المتواضع العداوة، ولا على المقتصد في طعامه المرض، ولا على ذي الأناة الندامة، ولا على المقتصد على العمل بما يعنيه العقوبة: أعني عقوبة الدنيا، ولا على الكافِّ الأذى عقوبة الآخرة.

- Hiçbir şey yoktur ki zaman zaman kralın huzurunda ihtiyaç duyulmasın.
- Sultan kendisini aşağılayanlara, çok hırslı olanlara, fakirlikten bitap düşenlere, daha önce cezalandırılmayı hak edecek bir suç işlemiş olanlara, malını veya yetkisini elinden aldıklarına, kendisinin devlet başkanı olmasından çıkar elde edemeyecek olanlara ve düşmanıyla arasında sevgi bağı olanlara güvenmemeli, onlara hiçbir yetki vermemeli ve mecbur kalmadıkça onlardan yardım istememelidir.
- Sultan, yanında uzun süre kalan kişilerin şöyle ya da böyle bir kusurunu mutlaka bulur. Dolayısıyla ilim sahibi bir sultan adamlarından birinin kabahatini gördüğünde peşin hüküm vermemeli ve yaptığına derhal tepki göstermemeli, bunun yerine doğru mu, yalan mı diye düşünmeli, kabahatin büyüklüğüne bakmalı ve kasten mi, yoksa hata ile mi yapıldığını ve yapanı affetmesi durumunda onun bunu tekrar işlemesinden korkulup korkulmayacağını tespit etmeli (ve buna göre hareket etmeli)dir.
- Sultanın yardımcılarından her biri onun huzurunda yeteneğini, dindarlığını ve şahsiyetini göstermeli, sultan da adamlarını, sahip oldukları yetenek, dindarlık ve şahsiyete göre tanıyıp onlara buna göre muamele etmeli ve onların her biri hangi açıdan istifadeye elverişli ise onu o şekilde değerlendirmelidir.
- Kral, kendisine itaat ve nasihat edenlere layık oldukları kadar ihsânda bulunmaz ve kendisine isyan edip sahip olduğu şeylere göz diken ve ondan çıkar elde etmeye çalışanlara da gereken cezayı vermezse kral olmayı hak etmemiş demektir ve onun işleri de yolunda gitmez.
- Sultan devlet işlerini bizzat yürütme basiret ve yeterliliğine sahip değilse onun için en zararlı olan kişi, ağzı laf yapan ama iş yapmayan veziridir.
- Sultanın veziri, danışmanı ve doktoru her konuda kendi hevâ ve hevesine tâbi olan kişiler ise sultanın başından zarar hiç eksik olmaz, hastalığı hep ona acı çektirir, ayrıca sonunun da kötü olmasından korkulur.

وقال: ليس من الأشياء شيءٌ إلا ويُحتاج إليه في بعض الأحيان بحضرة الملك.

وقال: ينبغي لذي السلطان أن لا يثق بمن كان له مهيناً، ولا بمن اشتد حرصه، ولا بمن اجتهدته الفاقة والمسكنة، ولا بمن تقدم له جُرْمٌ يخاف العقوبة عليه، ولا بمن سلبه ماله، أو عَزَله عن سلطانه، ولا بمن له مضرة بدولته ولا منفعة له فيها، ولا بمن بينه وبين عدوه مودة، ولا يُفَوِّض إليهم ولا يستعين بهم ما وجد من ذلك بُدّاً.

وقال: لن يقدر من طالت صحبته للسلطان على أن لا يجد عليه في شيء من الأمور. فينبغي لذي السلطان العالم إذا رأى الذنب من أصحابه أن لا يعجل عليهم ولا يسرع رفضه لهم، دون أن يتأمل ذلك: أحقٌّ هو أم كذب ويعلم قدره ويتبين: أتعَمُّداً كان ذلك أم خطأً ، وهل تخاف من صاحبه العودة إلى مثله إذا صفح عنه مثل ذلك، أم لا يخاف ذلك.

وقال: ينبغي لأعوان السلطان أن يبدي كل واحد منهم عند سلطانه ما فيه من فضله ودينه ومروءته لشرفه بحسبه. وينبغي للسلطان أن يعرف أولياءه على منازلهم بقدر الذي عندهم من الفضل والدين والمروءة، ثم تكون منازلهم عنده واستعانته بهم على قدر الذي عند كل واحد منهم من الغناء والمنفعة.

وقال: إذا لم يكن للملك من العطية وحسن الجزاء إلا لمن والاه من الطاعة والمناصحة بقدر الذي يستأهل منه، وكذلك من عصاه فيرغب فيما عنده ويذهب منه – لم يصلح للملك ولم يستقم له أمر.

وقال: إذا لم يكن السلطان عالماً بالأمور، نافذ البصيرة فيها، فإن أضرَّ الناس عليه الوزير الذي يحسن القول ولا يحسن الفعل.

وقال: إذا كان وزير السلطان ومشيره وطبيبه متبعاً لهواه في كل شيء من أمره لم يزل الضرر واقعاً به والمرض له مؤلماً، مع الخوف على فساد العاقبة.

- Her kim sultandan nasihati esirgerse, doktordan hastalığını, şefkatli ve bilge olan arkadaşından da ona söylemesi gereken bir sırrı saklarsa musibeti kendi istemiş demektir.
- Sultan bizzat kendisinin yapması gereken işlere başkasını görevlendirdiğinde musibeti çok ve zararı büyük olur. Başkasını görevlendireceği bir işi kendisi yaptığında ise kendi işlerinden pek çoğunu zayi eder ve halkından birçok kişiye sıkıntı verir. Çünkü birçok açıdan değerlendirmesi gereken bir iş ortaya çıkabilir. Böyle bir işe sultan tek bir açıdan bakınca iş bozulur. Nitekim şarap da rengine, tadına ve kokusuna göre değerlendirilir. Bu özelliklerin tamamı dikkate alınmadan denendiğinde olumsuz bir özelliği varken gizli kalmış olabilir.
- Bilgi sahibi olan sultan iyilik, övgü, fayda ve şeref uğruna çalışmalı ve herkese iyilikle muamele etmelidir.
- Yâd edilmenin en hayırlısı övgü ve senâdır, vezirlerin en hayırlısı akıldır, hazinelerin en hayırlısı sâlih ameldir, insanların en hayırlısı doğru olandır, öğüt verenlerin en hayırlısı bilge olandır, zenginliğin en hayırlısı helalinden kazanılandır, güzel ahlâk ise her yerden alınabilir.
- Sultanın sebatı iyi amelle, amelin sebatı danışmayla, danışmanın sebatı ise sır saklamakla olur.
- Sultan, devlet işleri için aklını, görüşünü ve hayra yönelik arzusunu tecrübe ettiği kimseleri görevlendirmelidir. Buna imkânı yoksa hayırlı âlimlerle uzun süreli mesaisi olanları görevlendirmelidir. Çünkü o, yetkisi altında yapılan her türlü iyilikte bu iyiliği yapan kadar sevap alır.
- Ateşin ışığının, içine atılan yağla artması gibi bilgili ve basiretli olan sultanın da istişare etmesi, daha verimli iş yapmasını sağlar.
- Âlim, özellikle de yetki sahibi olanı, her ikisini de yürürlüğe koyamayacağı iki işle karşılaşınca daha önemli ve faydalı olanı tercih etmelidir. İki iş önem ve fayda bakımından birbirine denk ise bir daha yapma imkânına erişilemeyecek olanı tercih eder.
- Kral cömert ise onun elinde işler güzel olur, âlim ise onun döneminde bilgelik yayılır, yiğit ise cihadı çok olur, çok adil biriyse onun krallık dönemi uzun olur ve imkânları çok olur.

وقال: من كتم السلطان النصيحة، والطبيب ما به من الداء، والأخ الشفيق العالم ما ينبغي أن يفضى إليه به من السر – فقد أراد المصيبة بنفسه.

وقال: إذا ولى السلطان غيره الأمور التي ينبغي أن يتولاها بنفسه كثرت مصيبته وعظمت مضرته. وإذا تولى بنفسه الأمر الذي ينبغي أن يوليه غيره ضيع كثيراً من أمره، وآذى كثيراً من رعيته: فإنه قد يعنّ له أمرٌ ينبغي أن ينظر منه في وجوه، وإذا هو لم ينظر منه إلا في وجه واحدٍ فَسَد، كالخمر: الذي انما يعتبر باللون والطعم والريح، وإذا اختبر ببعض ذلك دون بعض فإنه ربما وجد كهيئته وخفى عنه.

وقال: ينبغي لذي السلطان العالم أن يكون ذا عمل في البرّ والمحمدة والمنفعة والشرف، وأن يفعل الخير مع كل أحد.

وقال: خير الذكر المحمدة والثناء، وخير الوزراء العقل، وخير الكنوز العمل الصالح، وخير الناس الصدوق، وخير الواعظين الحكيم، وخير الغنى ما اكتُسِب من حلِّه. وإدراك الأدب أن يقتبس من حيث كان.

وقال: ثبات السلطان بالعمل الجيد، والعمل بالمشورة، والمشورة بشدة كتمان السر.

وقال: ينبغي لذي السلطان أن يولّي في أعماله من قد جرَّب عقله ورأيه ورغبته في الخير. فإن أعياه ذلك ولَّىٰ من طالت صحبته للعلماء الأخيار، فإن له في كل حسنة عمل بها في تلك الولاية مثل أجر العامل بها.

وقال: إذا كان ذو السلطان عالماً بصيراً زادته المشورة في عمله، كما تزيد النار على ضوؤها ضوءاً بما يُصَبُّ من الدُّهْن عليها.

وقال: ينبغي للعالم، ولا سيما من كان منهم ذا سلطان، إذا حضر أمران لا يقدر على إمضاؤهما جميعاً أن يؤثر أعظمهما خطراً وأفضلهما نفعاً، فإن استويا في الخطر والنفع آثر الذي إن هو لم يبدأ به فاته العمل.

وقال: إذا كان الملك مقبلا حَسُنَتْ الأعمال على يديه؛ وإن كان عالماً انبثت الحكمة في أيامه؛ وإن كان شجاعاً كثر جهاده؛ وإن كثر عدله طالت أيامه وعظمت ذرائعه.

- Dünya halkı ve özellikle de sultan, aşırıya kaçmaksızın şeref, hayırla anılma ve diğer menfaatleri elde etmek istemelidir. Çünkü çürümüş ve yaşlanmış olan her şeyin telef olma vakti yakın olduğu gibi aşırıya kaçan herkesin de zeval vakti yakındır ve helak olması an meselesidir.
- Sultanlığı elde eden kişi onu akıllıca kullanmalıdır. Çünkü saadeti ve sultanlığı elde etmek gerçekten çok zordur. Fakat bundan çok daha zor olan şey sultanlığı elde ettikten sonra koruyabilmektir.
- Hiç kimse ve özellikle de sultan çok hırslı olmamalıdır. Çünkü özellikle şu dört şeyde aşırıya kaçmak sahibine zarardır: şarap, eğlence, kadın ve av.
- İnsanların en kâmil akla sahip olanı, nimetlerin şımartmadığı, hiçbir musibetin kendisini Allah'ın yolundan, kendine faydalı olacak şeylerden alıkoymadığı ve âhirette mükâfat elde etmek için her daim sâlihlerin sınandığı hâl üzere bulunan kimsedir.
- Bir kimse, insanları anlamak ve eğitmek ister, onları irşad etmeye ve -bir hayrı celp ederek veya bir şerri def ederek- onlara yardım etmeye istekli olursa bu onun aklına akıl, şerefine şeref katar ve onu en büyük ödüle ulaştırır.
- Bulutun gölgesi, şerli insanların sevgisi, gösteriş ehlinin kardeşliği ve zulmü âdet edinenler kalıcı değildir.
- Zararlı şeyi kendinden uzaklaştırmaya çalışan kişi âlimdir. Zararlı şeyi elde etmeye pek istekli olan ise cahildir.
- Kral, akıllı birine eşlik edip de onda kendisine, ülkesine ve halkına zarar verecek olumsuz bir davranış gördüğünde bunu ima etmeli, bu davranışı fark edip ondan dönmesini sağlayacak sembolik bir dil kullanmalıdır.

وقال: ينبغي لذوي الدنيا، ولا سيما السلطان، أن يطلب الشرف والذكر وسائر المنافع من غير أن يفرطوا في الاستكثار من ذلك، فإنه كما أن كل هَرِمٍ بالٍ قريب من التلف، فكذلك كل مفرط قريبٌ من الزوال ومشرف على الهلاك.

وقال: ينبغي لمن أصاب السلطان أن يعقل فيه، فإن الظفر بالسعادة والسلطان عَسِر شديد، وأعسَرُ من ذلك وأشدُّ الاحتفاظ به بعد إصابته.

وقال: لا ينبغي لأحد، ولا سيما لذي السلطان، أن يشتد حرصه: فإن الحرص مضرةٌ لصاحبه في كل نحو من الأشياء في هذه الأمور الأربعة: الخمر، واللهو، والنساء، والصيد.

وقال: أكمل الناس عقلا من لم تُبْطِرْه النعم ولم يصدّه عن سبيل الله ومنفعة نفسه شيء من البلاء ولم يمنعه على ما نزل به من البلاء ما يرى غيره فيه من العافية، ولا يزال للجزاء في المعاد على ما يُبْتلَى به الصالحون ذاكراً.

وقال: من رغب في تفهم الناس وتأديبهم وحَرَص على إرشادهم وحسن معونتهم في خير يستجره إليهم أو شرٍّ يدفعه عنهم، زاده ذلك عقلا إلى عقله وشرفاً إلى شرفه، وأوصله إلى اَجزل الثواب.

وقال: لا بقاء لظل الغمام، ولا لمودة الأشرار، ولا لأخوة أهل الرياء، ولا لمن سَنَّ سُنّة الجور.

وقال: المجهد في دفع المضرة عنه هو العالم، والحريص على ما فيه المضرة هو الجاهل.

وقال: إذا صحب الملك الرجل العاقل فرأى منه ما يعلم أنه يُضِرُّ به أو يُضِرُّ ببلاده ورعيته، فإنما ينبغي أن يدخل عليه التعريض في الحديث وضرب الأمثال في ذلك العيب بما يعرفه به ويصرفه عنه ولا يصل إليه في ذكر مثله.

[16]

LOKMAN HEKİM'İN HABERLERİ

Lokman Hekim esmer tenliydi. Aslen Nubiya'lıydı, Suriye'de doğdu, orada eğitim ve terbiye gördü, orada öldü ve Filistin'e bağlı şehirlerden Remle'de defnedildi. Lokman Hekim bu bölgede yer alan kulübelerde yaşardı. Suriye'deki ilk Arapların azatlı kölelerindendi. Hz. Dâvud (a.s.) döneminde yaşadı.

Bir diğer rivayete göre ise Lokman Hekim kalın dudaklı, ayakları yarık siyahi bir köleydi.

Bir ara oturmuş insanlara öğüt verirken biri gelerek: "Sen filanca yerde benimle birlikte koyun otlatan çoban değil misin?" diye sordu.

Lokman Hekim: "Evet." dedi.

Adam: "Peki bu mertebeye nasıl ulaştın?" diye sordu.

Lokman Hekim: "Doğru sözlülük, emaneti korumak ve üstüme lazım olmayan şeylerin lakırdısını etmemekle.." diye cevap verdi.

Bir başkası ise Lokman Hekim hakkında şu bilgiyi verir:

"Lokman Hekim çirkin suratlı, büyük dudaklı ve çarpık bacaklı siyahi bir köle idi. İsrailoğullarından birine aitti. Adam onu otuz miskal altına satın almıştı. Kendisi çalışırdı, efendisi ise tavla oynar ve onun üzerine bahse girerdi. Evinin kapısının önünde bir nehir akardı. Günlerden bir gün efendisi yine bir arkadaşıyla tavla oynuyordu ve hangisi yenerse nehirdeki suyu içmek ya da buna karşılık bir fidye vermek üzere bahse girdiler. Oyunun sonunda Lokman'ın efendisi kaybetti. Kazanan: "Nehirdeki suyu iç, aksi hâlde bunun yerine bana bir fidye ver!" dedi. Efendisi: "Fidyeyi belirle." dedi. Adam: "Ya gözlerini oyacağım ya da varını yoğunu alacağım." dedi. Efendisi: "Bana bugünlük mühlet ver." dedi. Adam da: "Tamam." dedi.

Lokman'ın efendisi, düşünceli ve üzgün bir şekilde akşam etmişti ki o sırada Lokman sırtında odunla geldi, efendisine selam verdi ve sırtındaki odunu yere koydu. Efendisi onu görünce neşelenir, ondan bilgece sözler duyar ve şaşırırdı. Yanına oturup efendisine neden üzgünsün diye sordu ve ona doğru döndü. "Anlat, belki bir çaresini buluruz." dedi. O da olan biteni anlattı.

[١٦]

أخبار لقمان الحكيم

كان لقمان أسود اللون. وكان جنسه من النوبة. وكان منشأوه وتعلمه وتهذيبه ببلاد الشام. ومات بها، وقُبِر بمدينة الرماة من أعمال فلسطين. كان ساكناً في أكواخٍ في هذا الموضع. وكان من موالي العاربة الأولى التي كانت بالشام. وكان في زمن داود عليه السلام!

وفي رواية أخرى: كان لقمان عبداً أسود، غليظ الشفتين، مصفح القدمين.

فأتاه رجل وهو في مجلس أناس يحدثهم، فقال له: ألست الذي كنت ترعى معى الغنم مكان كذا وكذا؟

قال: نعم!

قال: فما بلغ بك ما أرى؟

قال: صدْق الحديث، وأداء الأمانة، والصمت عما لا يعنيني.

وقال آخرُ:

كان أسود مُعْضلا جليل الشفتين، مصطك الركبتين. وكان لرجل من بني إسرائيل اشتراه بثلاثين مثقالا ذهباً. وكان يعمل، وكان مولاه يلعب بالنرد ويخاطر عليه. وكان على باب داره نهرٌ جارٍ. فلعب يوماً بالنرد على أنه إن قمره صاحبُه شرب الماء الذي في النهر أو يُفْتَدَى منه؛ وإن قمر صاحبَه فعليه مثل ذلك. فقمر سَيِّدُ لقمان. فقال له القامر: اشربْ ما في هذا النهر وإلا افتد مِني. قال: احتكم! قال: عينيك أفقأهما، أو جميع ما تملك. قال: أَمْهِلنى يومي هذا. قال: ولك ذلك.

فأمسى كئيباً حزيناً، إذ جاء لقمان قد حمل حزمة من الحطب على ظهره، فسلَّم على سيّده ثم وضع ما معه. وكان سيده إذا رآه عبث به، وسمع منه الكلمة من الحكمة فتعجَّب منه. فلما جلس إليه قال لسيده: ما لي أراك كئيباً؟ فأعرض عنه. فقال له: أخبرني فلعل لك عندي فرجاً. –فقص عليه القصة

Lokman: "Üzülme. Ben bunun çaresini biliyorum." dedi. Efendisi: "Neymiş o?" diye sorunca Lokman: "Adam sana bu nehrin suyunu iç!" deyince ona: "İki kıyı arasındaki suyu mu, yoksa yukarıdan gelen suyu mu içeyim?" diye sor. O sana: "İki kıyı arasındaki suyu iç!" diyecektir. O zaman ona: "Yukarıdan gelen suyun akmasını önle ki iki kıyı arasındaki suyu içebileyim." de. O, gelen suyu önleyemeyecek, sen de böylece yükümlülüğünden sıyrılmış olacaksın." dedi. Bunun üzerine efendisi rahat bir nefes aldı. Sabah olup adam gelince "Şartımı yerine getir!" dedi. Efendisi: "Tamam, ama iki kıyı arasındaki suyu mu içeceğim, yoksa yukarıdan gelen suyu mu?" diye sordu. Adam: "Tabii ki iki kıyı arasındakini!" dedi. Efendisi: "O zaman gelen suyu engelle." dedi ve böylece adam isteğinden vazgeçmek zorunda kaldı.

Bu olay üzerine efendisi Lokman'ı ödüllendirdi ve azat etti. Bu, Lokman'ın insanlar arasında nam saldığı ilk bilgeliği idi.

Lokman, Hz. Dâvud'un yanına gidip gelir ve ondan hikmet devşirirdi. Tam bir yıl Hz. Dâvud'un yanına gidip gelmeye devam etti. Hz. Dâvud bu sırada zırh yapıyordu -ki zırhın ilk icat edilişi böyledir-. Hz. Dâvud zırhı yapıp kuşanıncaya kadar ne Lokman Hz. Dâvud'a "Bu nedir?" diye sordu ne de Hz. Dâvud, ona ne yaptığını söyledi. Hz. Dâvud, zırhı kuşanınca Süryanice "Zerdâ tabâ bi'l-karâbâ", yani "savaş günü için sapasağlam bir gömlek/zırh!" dedi. İşte o zaman Lokman, "Susmak bilgeliktir ama bunu yapan ne az insan vardır!" dedi. O güne kadar Lokman kendini hiç övmemiş ve temize çıkarmamıştı.

Yine bir gün efendisi bir koyun kesti ve sonra ona: "Koyunun en iyi tarafını bana getir." dedi. Lokman da koyunun kalbini getirdi.

Nakledildiğine göre öğlen uykusuna dalmışken Lokman'a: "Yeryüzünde halife olmak seni memnun eder mi?" diye bir nida geldi. Lokman: "Beni Rabbim seçiyorsa gönülden kabul ederim. Fakat seçim hakkını bana bırakıyorsa ben affımı tercih ederim." dedi.

"Halife olup hak ile hükmetsen bunun sana ne zararı olur ki?" diye soruldu. Lokman: "Hak ile hükmedersem kurtulurum, ama verdiğim hükümde şaşırırsam cennetin yolunu da şaşırırım. Dünyada güçlü ve izzetli olmaktansa hor ve hakir biri olmak bana daha kolay gelir. Âhirete karşılık dünyayı satın alan kişi hem dünyasını, hem de âhiretini kaybeder." dedi.

فقال لقمان: لا تغتمَّ، فإن لك عندي فرجاً. قال: وما هو؟ قال: إذا قال لك الرجل اشرب ما في هذا النهر فقال له: أأشرب ما بين الضفتين، أو المد الذي يجيء؟ فإنه سيقول لك: اشرب ما بين الضفتين. فإذا قال لك ذلك فقل له: احبِسْ عني المد حتى أشرب ما بين الضفتين – فإنه لا يستطيع أن يحبس عنك المد، فتخرج مما ضمنت له. فطابت نفسه. فلما أصبح وجاءه الرجل، قال له: فلِي بشرطي. قال: نعم! ولكني أأشرب ما بين الضفتين، أو المد؟ قال له: لا! ما بين الضفتين. قال: فاحبس عني المد! فخصمه بذلك؛ فكفَّ عنه.

فأكرم لقمان، وأعتقه. فكان ذلك أول ما ظهر للناس من حكمته.

وكان يختلف إلى داود ويقتبس منه الحكمة. فاختلف سنة إلى داود، وداود يتخذ درعاً – وذلك أول ما ابتدأ في صنعتها. فلم يسأله لقمان ما هذا ولا أخبره داود حتى فرغ منها فصبها على نفسه ثم قال بالسريانية: زرداطابالقرابا – يعني: «درع حصين ليوم قتال». فقال لقمان: الصمت حكم، وقليل فاعله. – وكان قبل ذلك لم يمدح نفسه قط ولم يُزكّها.

وقال له مولاه وقد ذبح شاة: ايتني بخير شيء في الشاة! فأتاه بالقلب.

وروي أنه لما هدأت العيون للقائلة نودي لقمان: أيسرك أن تكون خليفة في الأرض؟ قال: إن يخترني ربّي فسمعاً وطاعة. وإن يُخيِّرني أختَر العافية.

قيل: وما عليك أن تكون خليفة وتقضي بالحق؟ قال: إن أقْضِ بالحق فبالحري في أن أنجو، وإن أخطئ أخطئ طريق الجنة. ولأن أكون في الدنيا مهيناً ذليلا أهون مِن أن أكون فيها قوياً عزيزاً. ومن يبع الدنيا بالآخرة يخسرهما جميعاً.

Allah (c.c.) onun bu cevabından razı oldu, ona bir melek gönderdi ve melek ona hikmeti bahşetti. Uyandığında Lokman dünya halkının en bilgesi olmuştu.

Lokman, sahip olduğu hikmetten dolayı Hz. Dâvud'a sıkça gelir giderdi. Hz. Dâvud ona "Lokman, ne mutlu sana ki hem hikmete nail oldun, hem de fitneden korundun." derdi. Hz. Dâvud'un vazifesi (krallık) ilk önce Lokman'a teklif edilmişti, ama o kabul etmeye yanaşmadı.

Hz. Dâvud bir gün insanların konuştuklarını, Lokman'ın ise sustuğunu gördü ve "Lokman! Sen de insanların konuştuğu gibi konuşmaz mısın?" dedi. Bunun üzerine Lokman şu cevabı verdi: "Allah'ı anmak dışında konuşmakta hayır yoktur; âhiret hakkında düşünülmüyorsa susmakta da hayır yoktur. Dindar olan kişi tefekkür ederse gönül huzuruna erer; şükrederse mütevazı olur; kanaat ederse müstağni olur; rıza gösterirse hiçbir şeyi kafasına takmaz; dünyayı terk ederse şerlerden kurtulur, şehvetleri terk ederse özgür olur; inzivaya çekilirse hüzünlerden kurtulur; haseti bırakırsa ona sevgi görünür olur. Nefsi fani olan her şeyden vazgeçerse aklı kemâle erer; akıbeti görürse pişmanlıktan kurtulur; başkalarını korkutmazsa kendi de korkmaz; kimseye karşı bir kabahat işlemezse insanlardan ona bir zarar ilişmez. Böylece insanlar ondan yana rahat olurlar, o ise kendi nefsinden dolayı yorulur."

Hz. Dâvud: "Doğru söyledin Lokman!" diyerek bu sözünü çok beğendi ve Lokman'ın adı dilden dile yayıldı.

Yine Hz. Dâvud yaşı hayli ilerlemiş olan Lokman'a: "Aklından geriye ne kaldı?" diye sormuştu.

Lokman: "Ben ancak kendimi ilgilendiren şeye bakarım. Allah'ın benim için yapmayı üstlendiği şeylerle kendimi yormam." dedi.

Lokman Hekim, İsrailoğullarından birinin kölesiydi. Sahibi onu azat etti ve ona yüklü miktarda mal verdi. Allah da Lokman'ın bu malına bereket verdi ve onu artırdı. Lokman hayır konusunda eli açık oldu, sadaka verdi, borç isteyene borç verdi ve bunun karşılığında borçlularından ne kefil, ne de rehin istedi. Birine borç verdiğinde ona: "Bu malı Allah'ın emanetiyle alırsın, gelecek yıl bu vakit ödersin." derdi. Borç alan da: "Tamam." der ve zamanı gelince borcunu öderdi. Epeyce kişi ondan bu şekilde borç aldı ve ödeme vakti gelince borcunu ödedi. Böylece Allah onun malına bereket verip artırdı.

قال: فرضي الله سبحانه ذلك من قوله. فأرسل إليه مَلَكاً فغطّه في الحكمة غطاً، فأصبح وهو أحكم أهل الأرض.

وكان يغشى داود لحكمته، فيقول له داود: هنيئاً لك يا لقمان! أوتيت الحكمة، ووقيت الفتنة. – وكان الأمر الذي فيه داود قد أُلقي إلى لقمان قبل ذلك، فأبى أن يقبله.

ورأى داود – عليه السلام – الناسَ يخوضون ولقمان ساكت. فقال داود: يا لقمان! ألا تقول كما يقول الناس؟ قال: لا خير في الكلام إلا بذكر الله، ولا خير في السكوت إلا بالفكرة في المعاد. وإنْ صاحب الدين فكر فعليه السكينة، وشكر فتواضع، وقنع فاستغنى، ورضي فلم يهتم، وخلع الدنيا فنجا من الشرور، ورفض الشهوات فصار حُراً، وتفرد فكفى الأحزان، وطرح الحسد فظهرت له المحبة، وسَخَتْ نفسه عن كل فانٍ، فاستكمل العقل وأبصر العاقبة فأمن الندامة، ولم يُخِفْ فلم يَخَفْهم، ولم يذنب إليهم فسلم منهم، فالناس منه في راحة وهو من نفسه في تعب.

قال: صدقت يالقمان! فأُعجب به وشاع ذكره.

وقال داود للقمان بعد ما كبرت سنه: ما بقي من عقلك؟

قال: لا أنظر إلا فيما يعنيني، ولا أتكلف ما كُفيته.

وكان لقمان عبداً لرجل من بني إسرائيل. فأعتقه وأعطاه مالا كثيراً. فبارك الله تعالى للقمان في ذلك المال وكثره. وبسط لقمان يده في الخير يصَّدَّقُ ويُسَلِّف من استلف ولا يأخذ على ذلك وهناً ولا كفيلا. فإذا دفع المال إلى رجل قال: تأخذه بأمانة الله وتؤديه إلى عام قابل هذا الحين؟ فيقول: نعم! فيدفعه إليه. فجعل الناس يأخذون ويردُّون عليه، فبارك الله له في ماله وثمره.

Nakledildiğine göre Lokman'a hikmet verildi, dünyanın kapısı da ardına kadar açıldı. Ne var ki o, dünyayı kabul etmeyip insanlardan ve şerlerinden uzaklaştı. İnsanların içine girmemek için Beyt-i Mukaddes ile Remle arasında bir yere yerleşti ve vefat edinceye kadar orada yaşadı.

[Lokman'ın (a.s.) Hikmetli Sözleri ve Oğluna Öğütleri]

Lokman'ın oğlu Sârâ'ya verdiği öğütlerden bazıları şöyledir:

- "Yavrucuğum! Sabırlı ol ve nefsinle her daim mücadele et. Bilesin ki sabırda şevk, şefkat, zühd ve gelecekten hayır beklemek (terakkub) vardır. Allah'ın haramlarına yaklaşmamak konusunda kendini tutar, dünyaya ilgi göstermez ve musibetleri önemsemezsen ölümü beklerken sana ölümden daha sevimli hiçbir şey olmaz.
- Yavrucuğum! Hayra tutun, şerden uzak dur; çünkü hayır şerri söndürür.
- Yavrucuğum! "Şerri ancak şer söndürür" diyen kişi yalan söylemiştir. Şayet böyle diyen kişi doğru söylediğini düşünüyorsa bir ateşin yanına bir ateş daha yaksın ve söndürüyor mu bir baksın. Doğrusu şu ki ateşi suyun söndürdüğü gibi şerri de ancak hayır söndürür.
- Yine Lokman Hekim'in oğluna şöyle öğüt verdiği nakledilmiştir:

  "İyiliği emret ve kötülüğü yasakla. Başına gelen musibete sabret ve musibetleri önemseme. Hesaba çekilmeden önce kendini hesaba çek. Başkalarıyla geçinmeyi bil; çünkü bunu yaparsan hiçbir işin eksik kalmaz."
- Yavrucuğum! Her daim Allah'ı çokça an; çünkü Allah, kendisini ananları anar.
- Yavrucuğum! Günahların gözünün önünde, amelin ise arkanda olsun. Günahlarından kaçıp Allah'a sığın ve amelini gözünde büyütme.
- Yavrucuğum! Günah işleyen birini görürsen hemen onu ayıplamaya kalkışma ve kendi günahlarını hatırla. Unutma ki sen kendi amelinden sorguya çekileceksin.
- Yavrucuğum! Allah'a itaat et. Hiç kuşkusuz kim Allah'a itaat ederse Allah onun her derdine kâfidir ve onu tüm yarattıklarından korur.

وروي أن لقمان أوتي الحكمة وبُسط له في الدنيا فنبذها واعتزل الناس وشرورهم. فنزل فيما بين الرملة وبيت المقدس، لئلا يخالط الناس، حتى لحق بالله عز وجل.

فكان مما وعظ ابنه «ثارا» أن قال:

٥ يا بني! عليك بالصبر واليقين ومجاهدة نفسك! واعلم أن الصبر فيه الشوق والشفقة والزهادة والترقب. فإذا صبرت عن محارم الله وزهدت في الدنيا وتهاونت بالمصائب لم يكن شيء أحب إليك من الموت وأنت تترقبه.

يا بني! عليك بالخير واحذر الشرَّ، فإن الخير يطفئ الشر.

١٠ يا بني! كَذَب من قال: إن الشر لا يطفئه إلا الشر! إن كان صادقاً فليوقد ناراً إلى جنب نار ولينظر هل يطفئهما! ولكن الشر لا يطفئه إلا الخير كما يطفئ الماءُ النار.

وروي أن لقمان قال لا بنه:

مُرْ بالمعروف وانْهَ عن المنكر، واصبر على ما أصابك، وتهاون ١٥ بالمصائب، وحاسب نفسك قبل أن يُسْبَق إليها، واعرف العشرة فإنك إذا عرفتها لم تفرِّط في أمرك.

يابني! أكثر من ذكر الله – عز وجل! فإن الله ذاكر مَن ذكره.

يا بني! لتكن ذنوبك بين عينيك، وعَمَلك من خلف ظهرك. فِرَّ من ذنوبك إلى الله، ولا تستكثر عملك.

٢٠ يا بني! إذا رأيت الخاطئ فلا تعيره، واذكر ذنوبك، فإنما تُسْأَل عن عملك.

يا بني! أطع الله، فإنه من أطاع الله كفاه ما أهمه، وعصمه من خلقه.

- Yavrucuğum! Dünyaya meyletme, kalbini dünya sevgisi meşgul etmesin; çünkü sen onun için yaratılmadın. Allah kendi katında dünyadan daha değersiz bir şey yaratmamıştır. Çünkü dünya nimetini kendisine itaat edenler için bir mükâfat, musibetleri de kendisine isyan edenler için bir ceza kılmamıştır.
- Yavrucuğum! Uzun süre sıhhat ve afiyet içinde oldum diye sevinme ve başına gelen musibeti saklı tut. Çünkü o, iyiliğin hazinelerindendir. Musibetlere karşı metanet göster. Çünkü musibetler öte dünyada senin için büyük bir birikimdir.
- Yavrucuğum! Aza razı ol, sana verilen rızka kanaat et, başkasına verilen rızıklara göz dikme. Çünkü bu sana sıkıntı verir.
- Yavrucuğum! Yemeği azalt ve hikmetle donan.
- Yavrucuğum! Bilgelerin meclisinde bulun ve onların söylediklerine rıza göster ki bilgeliğin artsın.
- Yavrucuğum! Hikmet hakkında sadece ehil olanlarla konuş.
- Yavrucuğum! Zikir ehlinin meclisinde bulun. Çünkü bu, ilmin hayat kaynağıdır ve kalplere huşu verir.
- Yavrucuğum! Kendi ihtiyacınla ilgilen, seni ilgilendirmeyen şeyler hakkında konuşma, şaşırmayı gerektiren bir durum olmadıkça her önüne gelene gülme ve edepsizce yürüme.
- Yavrucuğum! Merhametli, iyiliksever, çok düşünen, az konuşan ve yalnızca hakkı söyleyen, çok ağlayan, az sevinen biri ol. Başkalarıyla şakalaşma, bağırıp çağırma ve tartışma. Sustuğunda tefekkür et, konuştuğunda hikmetli konuş.
- Yavrucuğum! Söz gümüşse sükût altındır. Sustuğun için asla pişman olmazsın, ama söylediğin bir şey yüzünden pişman olabilirsin.
- Yavrucuğum! Horoz senden daha akıllı olmasın. Horoz, gece sona erince kanat çırpar ve Allah'ı tesbih etmek için öter. Gâfil olma. Allah'tan kork ve bunu insanlara bildirme. İnsanlar, senin kendi hakkında bilmediğin şeyleri söyleyerek seni aldatmasın. Sen elinde deve pisliği tuttuğunu biliyorsan cahilin tekinin "Elinde inci tanesi var." demesine aldanma.

يا بني! لا تركن إلى الدنيا، ولا تشغل قلبك بحبها فإنك لم تُخلق لها، وما خلق الله خلقاً أهون عليه منها لأنه لم يجعل نعمتها ثواباً للمطيعين، ولم يجعل بلاءها عقوبة للعاصين.

يا بني! لا تفرح بطول العافية، واكتم البلوى، فإنه من كنوز البرّ؛ واصبر عليها فإن ذلك ذُخْرٌ لك في المعاد.

وقال: يا بني! اِرْضَ باليسير، واقنع بما تُرْزَق، ولا تمدَّن عينيك إلى رزق غيرك، فإن ذلك يؤذيك.

يا بني! اضْمُر من الطعام وتملَّأْ من الحكمة.

وقال: يا بني! جالس الحكماء وارْضَ بقولهم، تَزْدَدْ حكمة.

يا بني! تكلم بالحكمة عند أهلها.

يا بني! عليك بمجالسة أهل الذكر فإنها محياةٌ للعلم وتحدث في القلوب خشوعاً.

وقال: يا بني! اقصد للحاجة ولا تنطق بما لا يعنيك، ولا تكن مِضْحاكاً من غير عُجْب ولا مشّاءً في غير أدب.

يا بني! كُن لِيّن الجانب، قريب المعروف، كثير التفكر، قليل الكلام إلا في الحق، كثير البكاء، قليل الفرح. ولا تمازح ولا تصاخب ولا تُمار. وإذا سكت فاسكت في تفكر، وإذا تكلمت فتكلم بحكم.

وقال: يا بني! لو كان الكلام فضة لكان السكوت من ذهب. وما ندمت على سكوت قط؛ وربما تكلمت فندمت.

يا بني! لا يكن الديكُ أكيسَ منك: إذا تقضَّى الليل خفق بجناحيه وصرخ إلى الله بالتسبيح. وإياك والغفلة! خَفْ الله ولا تُعْلِم بذلك الناس ولا يغرَّنك الناس بما لا تعلم من نفسك: لا تغتر بقول الجاهل "إن في يدك لؤلؤة" وأنت تعلم أنها بعرة.

- Yavrucuğum! Allah'ın sana öğrettiği ilimden faydalan. Çünkü âlim, cahil gibi değildir. İlmin hayırlısı fayda verendir, ilmin hayırlısı kendisine tâbi olunandır. Allah, ilme tâbi olanlara fayda verir. Bir bilgiyi öğrenip terk eden kişi ise ondan faydalanamaz.
- Yavrucuğum! İnsanlar arasından Allah'ı en çok tanıyan, ona karşı en saygılı olandır.
- Yavrucuğum! Hayrı öğren ve başkalarına öğret. Öncekiler sonrakilere hayat tecrübelerini aktarabilecek kadar yaşadığı sürece insanlar hayır içindedir. Öğretmenin sözü, insanların muhtaç olduğu pınarlar gibidir. Ondan her gün başka biri istifade eder. Mütevazı ol. Tevazu sahibi olmaya en layık olan kişi, Allah'ı en çok tanıyan ve onun için en güzel amelleri yapandır. Bil ki kalbi imanla aydınlanan kişinin dili hakkı söyler. Böylece ondan hem kendi istifade eder, hem de Allah ondan başkasının istifade etmesini sağlar. Her kimin de dili hakkı söyler, ama kendisi ondan istifade etmezse onun dini, dili yüzünden harap olur. Küçük bir kıvılcımdan koskoca bir ateş çıktığı gibi tek bir kelime de bir kişinin bozulmasına yeter.
- Yavrucuğum! Ahlâksız ve hayâsız adam konuşsa konuştuğu şey onu rezil eder, sussa beceriksizliği yüzünden rezil olur. Bir iş yapsa kötü yapar, yapmayıp otursa yapılacak işi zayi eder. Zengin olsa şımarır, fakir düşse ümidini keser. Sevinse taşkınlık yapar, üzülse ümidini tamamen yitirir. Gücü yeterse çirkinleşir, yenik düşerse aşağılık olur. İsterse ısrarcı olur, kendisinden istenirse cimri davranır. Gülerse anırır gibi güler, ağlarsa inek gibi bağırır. Kendisine engel olunursa hemen şiddet gösterir, öğüt verilirse öfkelenir. Verirse başa kakar, kendisine verilirse teşekkür etmez. Kendisine bir sır verirsen ihanet eder, kendisi sana bir sırrını verdiğinde seni töhmet altında bırakır. Senden aşağı bir konumdaysa seni eleştirir, senden üstte ise seni ezer. Kendisine eşlik edersen seni yorar, yalnız bıraksan seni sana bırakmaz. Ne kendi hikmetleri, ne de başkasının hikmetleri ona bir fayda sağlamaz. Ne men edilmekten kurtulur, ne de kendisini men edenler rahat olur. Eğitim-öğretimi bitmek bilmez ve öğretmeni hiç boş kalmaz. Ne ailesi onunla sevinir, ne de onlara verdiği dert ve keder son bulur. Ailenin en büyüğü ise küçüklerin, en küçüğü ise büyüklerin kendisinden usanmasına sebep olur. Doğruya yönlendirilse de yola gelmez.

يا بني! انتفع بما علمك الله، فإن العالم ليس كالجاهل. وإن خير العلم ما نفع وخير العلم ما اتبع، وإنما ينفع الله من اتبعه ولا ينتفع به من علمه فتركه.

يا بني! أعلَمُ الناس بالله أشدهم له خشية.

يا بني! تعلم الخير وعلمه. واعلم أن الناس بخير ما بقي الأول حتى يعلم الآخر. وإنما كلام المعلم كالينابيع يحتاجها الناس يوماً هذا ويوماً هذا، فينفعون بها. وعليك بالتواضع، فإن أحق الناس بالتواضع أعلمهم بالله وأحسنهم له عملا. واعلم أن مَن نَوَّرَ الإيمان قلبه أنطق بالحق لسانه فينتفع به وينفع الله به غيره، ومن أنطق الله بالحق لسانه لم ينتفع به وكان خراب دينه في لسانه، وإن الرجل ليفسد من الكلمة الواحدة كما تكون من الشرارة الصغيرة النار العظيمة.

يا بني! إن الفاحش البذيء الشقي إن تحدث فضحه الحديث، وإن سكت فضحه العي، وإن عمل أساء، وإن قعد أضاع، وإن استغنى بطر، وإن افتقر قنط، وإن فرح أشر، وإن حزن أيس، وإن قدر أفحش، وإن قُدر عليه فهو مهين، وإن سأل ألحف، وإن سُئل بخل، وإن ضحك نهق، وإن بكى خار، وإن زُجِر عَنُف، وإن ذُكِّرَ غضب، وإن أَعْطى مَنَّ وإن أُعْطي لم يشكر، وإن أسررت إليه خانك وإن أسرَّ إليك اتهمك، وإن كان دونك همزك، وإن كان فوقك قهرك، وإن صحبته عنَّاك، وإن اعتزلته لم يدَعْك؛ لا حِكَمه تعينه، ولا حكم غيره تنفعه؛ لا يستريح من الزجر ولا يستريح زاجره ولا ينقضى تعليمه، ولا يفرغ معلمه، ولا يسر به أهله، ولا يفتر عنهم حزنه: إن كان أكبرهم عَنَّى مَن دونه، وإن كان أصغرهم عنى من فوقه؛ لا يَرشد إن أُرشد.

Kendisine emredene itaat etmez, etrafındakiler mutlu olmaz. Kendisini yalnız bırakanlar da ondan kurtulamaz. Söylediğinde isabet etmez, kendisine bir şey söylense anlamaz. Bollukta tasarruf etmez, darlıkta sabretmez. Dilenmek konusunda gurur bilmez. Ne iyilik yapar, ne de kimseye teşekkür eder. Hilekârlığı hiç bırakmaz. Kimsenin nasihatini kabul etmez. Bilgeleri tasvip etmez amma kendi hikmetleri(!) pek hoşuna gider, âlimleri doğru bulmaz ancak kendi ilmini(!) pek beğenir. Kötü bir iş de yapıyor olsa iyi bir şey yaptığını düşünür. Acizliğini akıllılık, şerrini hayır, eksikliğini kemâl, sefihliğini de hilm olarak görür. Keyfine göre davranır, o hangisini seçerse onu alır, neyi de beğenmezse onu bırakır. Hak onun keyfine uygun düşerse onu över ve onunla övünür, ama hak onun arzusuyla örtüşmezse onu yalanlar ve terk eder. Hakka ihtiyaç duyarsa onu ister, ama hak kendisinden istenirse vermez. Hak ehlinin yanında bulunduğunda onlarla didişir, değilse kendi yanlışında ısrar eder. Âlimlerin meclisinde bulunduğunda saygılı olmaz ve onları sessizce dinlemez. Kendisinden aşağı insanlarla birlikte otururken onlara karşı övünür ve onlara güler. Hakkı söylese de uygulamaz. İyi olmayı emreder, ama kendi günah işler. Hakkı emreder, ama kendi bâtıl yoldadır. Kendisi için istemediği şeyleri insanlara yapar. İyilik etmeye yönlendirir ama kendisi ondan kaçar; kötülüğü yasaklar ama kendisi ona tâbi olur. Yapılan işin eksiksiz yapılmasını (hazm) emreder ama kendisi zayi eder. Sözü davranışını, içi dışını tutmaz. Hakkı ancak övülmek için söyler. Dindarlık için değil, başka bir amaçla derinliğine eğitim alır (tefakkuh), ilimdeki gayesi hak değildir. Âhiret ameli ile dünyayı talep eder. Âlim isen sana karşı büyüklenir, ilim öğrenmeye burun kıvırır. Cahilsen seni hafife alır ve sana hiçbir şey öğretmez. Güçlüysen seni zorbalıkla suçlar, zayıfsan aciz olduğunu söyler, zenginsen sana "azgın", fakirsen "zavallı" der. İstekli isen senin zoraki yapmaya çalıştığını söyler. Ağır kalırsan kararsız olduğunu (hazm) ve zayi ettiğini söyler. İyilik yaparsan senin gösterişçi olduğunu yayar, kötülük edersen seni insanlara rezil eder. Verirsen senin israfçı olduğunu söyler, vermeyip tutarsan cimri der. İnsanlara yumuşak davranıp yakınlık göstersen "sen ne dalkavuk birisin!" der, insan içine pek girmesen "amma da burnu havada birisin!" der. Sözün özü, ahmak adam eskimiş elbiseye benzer. Bir tarafına yama yapsan diğer tarafı yırtılır. Ya da cama benzer, ne yamalanır ne de tamir edilir.

لا يطيع من يأمره ولا يسعد من عاشره، لا يسلم من اعتزله؛ لا يصيب إن قال، ولا يفقه إن قيل له، لا يقتصد في الرجاء، لا يصبر في البلاء؛ لا يَعَفُّ في المسألة، لا يفعل المعروف، لا يشكر لأحد، لا يدع الغشَّ، لا يقبل مِنْ ناصحٍ، يعجبه حكمه وإن لم يوافق الحكماء، ويعجبه علمه وإن لم يوافق العلماء؛ يرى أنه محسن وإن كان مسيئاً؛ يرى عجزه كيساً وشرَّه خيراً وتفريطه حزماً وجهله حلما؛ يُخَيِّرُ نفسه الأخلاق: فما أحبت نفسه أخذ، وما كرهته ترك؛ وإن وافق الحق هواه مدحه وامتدح به، وإن خالف الحق هواه كذبه ورمى به، وإن احتاج إلى الحق سأله، وإذا سُئِله مَنَعه؛ إذا حضر أهل الحق شاغبهم، وإذا تغيب عنهم كان في الباطل؛ إذا جالس العلماء لم يتخشع ولم ينصت لهم، وإذا جالس من دونه فخر عليهم وضحك منهم؛ يقول الحق ويخالفه بالعمل، يأمر بالبر وهو فاجر، يأمر بالحق وهو مُبْطل، يأتي إلى الناس ما لا يرضاه لنفسه، يُدِلُّ على الإحسان ويجتنبه، وينهى عن السوء ويتبعه، يأمر بالحزم وهو مُضَيِّع، لا يوافق قوله فعله ولا سِرُّه علانيته؛ لا يقول بالحق إلا ليحمد عليه؛ يتفقه لغير الدين، يتعلم لغير الحق، يبتغي الدنيا بعمل الآخرة؛ إن كُنتَ عالماً تكبر وأنف أن يتعلم، وإن كنت جاهلا سخر منك ولم يُعَلِّمْك، وإن كنت قوياً عَنَّفك، وإن كنت ضعيفاً عجزك، وإن كنت غنياً سماك طاغياً، وإن كنت فقيراً سماك مضيقاً؛ إن كنت حريصاً على الخير سماك متكلفاً، وإن كنت بطيئاً سماك مضيعاً لا حزم لك؛ إن أحسنت أشاع أنك مُراء، وإن أسأت كشف للناس سترك، وإن أعطيت قال مُبذِّراً، وإن أمسكت قال بخيلا؛ إن لنْتَ للناس واقتربت منهم قال: ما أشدَّ تملقك! وإن اعتزلتهم قال: ما أعظمك! فمثَلُ الأحمق كالثوب البالي إذا رقّعته من جانب تخرَّق من الجانب الآخر، كالزجاجة لا ترقَّع ولا تُشْعَب.

- Yavrucuğum! Bilesin ki vakar, sükûnet, iyilik, adalet, yumuşak ve ağır başlılık, ilim, amel, kararlılık, takva, ileriyi düşünmek, ihtiyatı elden bırakmamak, ihsân, affetmek, iyilikte bulunmak ve mütevazı olmak bahtiyar olan bilgenin sahip olduğu ahlâkî meziyetlerdendir. O konuşursa bir bilgiye dayanarak konuşur, susarsa yumuşak huyluluğundan susar. (Bir günah işlemeye veya zulmetmeye) muktedir olursa takvayı esas alır. Kendisine haksızlık edilirse bağışlar. İsterse ısrarcı olmaz. Kendisinden istenirse cimrilik etmez. Söylerse bilgisiyle söyler, kendisine bir şey söylenirse söyleneni kavrar. Kendisinden aşağıdakilere bir şey öğretirse yumuşak davranır. Kendisi öğrenmek isterse soruyu güzel sorar. Kendisine iyilik edilirse teşekkür eder. Gücü yetiyorsa başkalarına iyilik eder. Kendisine bir kötülük yapılırsa affeder. İlimde kendisinden üstteki birinin meclisinde bulunursa ona sorar, kendisinden aşağıdaki biriyle otururşa ona öğretir. Kendisiyle bir sırrını paylaşırsan sana hıyanet etmez. Sana bir sırrını verirse güvenir. Sana bir şey verirse başına kakmaz, sen ona bir şey verirsen teşekkür eder. Kendisi için neye razı ise insanlar için de ona razıdır. Zenginlikte tasarruflu davranır, fakirlikte de iffetlidir/yüzünü dökmez. Mal onu Allah'tan alıkoymaz, fakirlik de onu Allah'tan gâfil bırakmaz. Yumuşak huyluluğundan faydalanır, kendisine öğüt verene kulak verir. Kendisinden yukarıdakilerle tartışmaz, aşağıdakileri hakir görmez. Sahip olmadığı şeylerin peşine düşmez. Malını çarçur etmez. Bilmediğini söylemez. Sahip olduğu ilmi başkalarından esirgemez. Kendi hakkından belki vazgeçer ama insanların haklarını eksiltmez. İnsanlar ondan yana rahattırlar ama kendi nefsi kendisinden rahata kavuşmuş değildir. Nefsi istese de istemese de o nefsini hakka yönlendirir. Dini konusunda kendi görüşünden kuşku duyar ve işini sağlama almak ister. Öğüt verenlerin öğüdünü tutar. Hayırda pek hızlı, şerde ise yavaştır. Amelde çok güçlüdür, isyanda ise zayıf. Nefsin arzuları konusunda bilgisi azdır, Allah'a yaklaştıran şeyleri ise iyi bilir. Şahitlik ettiğinde ikna eder, hükmettiğinde adil olur. Söylediğinde doğru söyler, kendisine bir şey emanet edildiğinde güveni boşa çıkarmaz. Zulme uğradığında affeder, kendisine kötülük edildiğinde iyilikle karşılık verir. Varsa malından ihsânda bulunur. Sahip olmadığı şeyler konusunda da iffetlidir. Dünyada yabancı gibidir. Tek düşüncesi sonunun ne olacağıdır. İyiliği hem emreder, hem de kendi yapar. Kötülüğü hem yasaklar, hem de ondan kendi kaçınır. İçi dışı, dediği ve yaptığı birdir.

واعلم يا بني! أن أخلاق الحكيم السعيد الوقارَ والسكينةَ والبر والعدل والحلم والرزانة والإحسان والعلم والعمل والحزم والورع والتدبير والحذر والعفو والمعروف والتواضع. إن تكلم تكلم بعلم، وإن صمت صمت بحلم. إن قدر ورع، وإن بُغِي عليه غفر؛ وإن سأل لم يلحف، وإن سئل لم يبخل؛ وإن قال قال بعلمٍ، وإن قيل له فقه، وإن علم من دونه رفق، وإن تعلم أحسن المسألة، وإن أحسن إليه شكر. إن استطاع أن يحسن أحسن، وإن أسيء إليه عفا. إن جالس من فوقه في العلم سأله وإن جالس من هو دونه علَّمه. إن أسررت إليه لم يخنك، وإن أسر إليك أمنك. إن أعطاك لم يمن عليك، وإن أعطيته شكرك. يرضى للناس ما يرضى لنفسه. يقتصد في الغنى ويعف في الفقر. لا يلهيه عن الله المال، ولا يشغله عنه المسكنة. ينتفع بحلمه. يستمع ممن وعظه. لا ينازع مَن فوقه، ولا يحقر مَن دونه. لا يطلب ما ليس له. لا يضيع ماله. لا يقول ما لا يعلم. لا يكتم علماً عنده. يتجوّز في حقه. لايبخس الناس أشياءهم. الناس منه في راحة ونفسه منه في عناء. يحمل نفسه على الحق إن أحبت وإن كرهت. متهم رأيه على دينه، ويحب التثبت في أمره. يتغظ بموعظة الواعظ. سريع الخير، بطيءٌ عن الشر، قويٌّ في العمل، ضعيف عن المعاصي، قليل العلم بالشهوات، عالم بالقربات إلى الله. المُقْنِع حين يشهد، العدل حين يحكم، الصادق حين يقول، الأمين حين يؤتمن، العافي حين يُظْلَم، المُحْسن إذا أسيء إليه، ذو المعروف في ماله، المتعفف فيما ليس له. هو في الدنيا كالغريب: همُّه معاده ومُنْقَلَبه، يأمر بالمعروف ويفعله، وينهى عن الشر ويجتنبه؛ يوافق سره علانيته وقولُه فعلَه.

- Yavrucuğum! Hikmeti ve onun gerektirdiği bütün ahlâkî erdemleri kavramaya çalış ve bunu kendin için bir meşgale bil. Bunun için özel vakit ayır. Hikmeti kazanacağın zaman acele et, harcayacağın zaman ise ağır ol. Hikmeti derlediğinde gözün aydın olsun ve bil ki hikmet, ancak yumuşak huylulukla elde edilir. Yumuşak huyluluk, hikmetin dağarcığıdır. Düşüncesizce elde edilecek hikmet, onu korumayacak kişinin elindeki mala benzer. Bu kimse o malı, ihtiyaç içindeki hırsızın almasına fırsat verir. Ya da sürüden ayrılmış koyuna benzer. Kurt gelip bu koyunu tek başına bulur ve yer.
- Bütün bunların yanında dilini de kontrol et ve bil ki dil, hikmetin kapısıdır. Kapıyı zayi edersen oradan girmesini istemediğin kişiler girer. Onu koruduğunda içerideki hazineyi korumuş olursun. Hiç kuşkusuz diline sahip olan kişi konuşursa bilerek konuşur, susarsa yumuşak huyluluğundan dolayı susar. Sözüne uygun bir yer görürse konuşur, uygun bir yer görmezse dini öğrenmek isteyen kişi konuşturmak isterse konuşmaya çalışır, sefihler konuşturmak isterse susmayı tercih eder. Allah'ın hikmetine hürmet et ve onu değersiz kılacak kimseye verme, onu korumaya istekli olan kişiye karşı da cimrilik etme.
- Yavrucuğum! Dil hem hayrın, hem de şerrin anahtarıdır. Bundan dolayı sen, altın ve gümüşü kilitli bir yerde sakladığın gibi hayır söz haricindeki her konuda ağzına kilit vur.
- Yavrucuğum! Dünyaya aldanmayan ve hesap gününde pişmanlık çekmeyen kişiye ne mutlu!
- Yavrucuğum! Kendinden başkasının malını koruyup kollarken kendi malını zayi etme. Senin malın, kendin için (âhirete) önceden yolladığındır, başkasının malı ise öldükten sonra arkada bırakacağındır.
- Yavrucuğum! İki kişi hariç, dünyada kimse için hayır namına bir şey yoktur. Bunlar, önceden bir kötülük eden ve Allah'ın affına mazhar olabilmek için bu kötülüğü sâlih amellerle gidermeye çalışan kişi ile yüksek derecelere nail olmak isteğiyle canla başla hayır işlerine koşan kişidir.
- Yavrucuğum! Dünya halkının en akıllısı şu iki insandır: (1) Allah'ın, dünyada kendisine şeref ve şan verdiği ve kendisi âhirette şeref ve şan sahibi olmak isteyen kişi, (2) Rızkı dar olmasına rağmen ölüm gelinceye kadar sabredebilen ve Rabbine güzelce ibadet edebilen kişi.

يا بني! تفهَّم الحكمة وأخلاقها كلها، واجعلها لك شغلا، وفَرِّغْ نفسك لها. أسرع إذا كسبتها، وأبطئ إذا أنفقتها، وقَرَّ عيناً إذا جمعتها. واعلم أن الحكمة لا تصلح إلا بالليل، وإن الليل جراب الحكمة، وإن مثل الحكمة بغير تدبير بمنزلة مال في يَدي غير خازنه أباحه سارقاً ووجده معوزاً، أو كمثل غنم تروح في غير زريبة أتاها الذئب وجدها ضائعة فأكلها.

وتعاهَدْ، مع ذلك، لسانك. واعلم أن اللسان باب الحكمة فإذا ضيعت الباب دخل من لا تريد أن يدخل. فإذا حفظته حفظت الخزانة. وإن مَن مَلك لسانه إن قال قال بعلم، وإن صمت صمت بحلم؛ إذا رأى لقوله قراراً تكلم، وإن لم ير له قراراً فإذا استنطقه من يريد الدين اجتهد، وإذا استنطقه السفهاء صمت. أَكْرِم حكمة الله ولا تضعها عند من تهون عليه، ولا تبخل بها عند من يريد حفظها.

يا بني! إن اللسان مفتاح الخير والشر، فاختم على فيك إلا من خير، كما تختم على ذهبك وفضتك.

يا بني طوبىٰ لمن يغتر بالدنيا ولم يندم يوم الحساب!

يا بني! لا تضيع مالك وتصلح مال غيرك، فإن مالك ما قدمت لنفسك، ومال غيرك ما تركت وراء ظهرك.

يا بني! إن الدنيا لا خير فيها إلا لأحد رجلين: رجلٍ سَبَق منه عمل سيء فهو حريص على أن يتداركه بعمل صالح ليعفو الله به عن سيئاته، ورجل يطلب الدرجات فهو يسارع فيها.

يا بني! إن أحزم أهل الدنيا رجلان: رجل أعطاه الله في الدنيا شرفاً وذكراً فهو يلتمس شرف الآخرة وذكرها، وآخر قُدِّر عليه رزقه فصبر حتى يأتيه اليقين وأحسن عبادة ربه.

- Yavrucuğum! Merhamet eden merhamet görür. Susan selamet bulur. Hayır işleyen bundan faydalanır. Bâtıl söyleyen kaybeder. Şerri sevmeyen kendini korur. Diline sahip olmayan pişman olur.
- Yavrucuğum! Mazlumun bedduasından sakın; çünkü o, Allah'ın katına en çabuk çıkan ve en çabuk kabul edilen duadır.
- Yavrucuğum! Elindekine razı ol ve kanaat et. Elindekiyle yetinen kişinin fakirliği ortaya çıkmaz. Arkadaşının nasibine göz dikme ve elde edemeyeceğin şeyin sahibi olmayı arzulama.
- Yavrucuğum! Zoruna gitse de sana verilen öğüdü tut. Dinlediği hâlde dinlemesi fayda etmeyen kişiye yazık doğrusu! Bildiği hâlde bildiğinden faydalanmayan kişiye de yazık! Hakikat ortaya çıkmış iken dalaleti hidayete yeğleyen kişiye de yazık! Dindarlığı kendisine baskın gelmeyip hevâ ve hevesine uyan kişiye de yazık! İlminden hem kendi hem diğerleri için fayda hâsıl olan, sözü dinleyip de en güzeline uyan kişiye ise ne mutlu!
- Yavrucuğum! Dikkatini yükümlü tutulduğun şeylere ver, Allah'ın senin için yapmayı üstlendiği şeyleri ise merak etme. Dünyayı dert edinme ki seni âhiretten alıkoymasın.
- Yavrucuğum! İnsanlara yakın ve kolay biri ol. Çünkü Allah, kolay ve geçimli insanları sever. Bu, sâlih insanların en başta gelen ahlâkî meziyetidir.
- Yavrucuğum! Allah sana bir nimet verdiğinde -şükrünle, tevazunla ve kendinden aşağıdakilere ihsânınla- o nimetin senin üzerindeki etkisi görülsün.
- Yavrucuğum! Özür dilenecek her türlü şeyi diğer insanlara bırak ve onlardan sana gelen özürleri kabul et. Çok da olsa amelin seni gururlandırmasın. Çünkü Allah kabul eder mi, etmez mi bilemezsin.
- Yavrucuğum! Her şeyin bir afeti vardır. Amelin afeti ise kendini beğenmektir. Allah'ın senin hakkında başka türlü bildiği şeylerle insanlara gösteriş yapma.
- Yavrucuğum! İnsanlara haksızlık etme ve haklarını yeme. Zalim olma ve mazlumun bedduasından kaçın.

يا بني! من يَرْحم يُرْحم، ومن يصمُت يَسلم، ومن يفعل الخير يغنم، ومن يقل بالباطل يخسر، ومن يكره الشر يعتصم، ومن لا يملك لسانه يندم.

يا بني! اتق دعوة المظلوم: فإنها أَوْشَكُ الدعاء صعوداً إلى الله عز وجل وأوشكها استجابة.

يا بني! ارْضَ بشيئك واقنع به، فإنه من يقنع بشيئه لا يستبن فقره، ولا تنظر إلى حظ صاحبك، ولا تتمن ما لست نائله.

يا بني! اقبل الموعظة وإن اشتدت عليك. ويلٌ لمن سمع فلم ينفعه السمع! ويلٌ لمن عَلِم فلم ينفعه العلم! ويل لمن تبين له فاستحب العمى على الهُدى! ويل لمن ليس غَلَبه دينُه فاتبع هواه!! وطوبى لمن انتفع بعلمه واستمع القول فاتبع أحسنه!

وقال: يا بني! اجعل همك فيما كلفت، ولا تجعل همَّك فيما كُفيت. لا تهتمَّ للدنيا فتشغلك عن الآخرة.

يا بني! كُن قريباً من الناس سهلا، فإن الله يحبُّ كلَّ سَهل طَلَق، وهو رأسُ أخلاق الصالحين.

وقال: يا بني! إذا أنعم الله عليك نعمة فليُرَ أثرها عليك في شكرك وتواضعك وإحسانك إلى من هو دونك.

وقال: يا بني! دَعْ عنك كل ما يعتذر منه إلى الناس، واقبل عُذْرَ مَن اعتذر إليك. لا تعجبن بما تعمل وإن كثر، فإنك لا تدري أيقبل الله منك أم لا.

يا بني! لكل شيء آفة، وآفة العمل العُجْبُ. لا تُرَاءِ الناس بما يعلم الله منك غيره.

يا بني! لا تستطل على الناس ولا تنتقصهم حقهم، ولا تكن ظالماً، واجتنب دعوة المظلوم.

- Yavrucuğum! Dünyanın zînetine göz dikme ve bütün isteklerini dünyadan elde etmeye çalışma. Tek arzun seni Allah'a yaklaştıracak şeyler olsun.
- Yavrucuğum! Allah için sev, Allah için buğzet ve isyankârların suyuna gitme.
- Yavrucuğum! Veli kullarını sevmek sûretiyle, isyankârlara ise buğz etmek sûretiyle Allah'a yaklaş.
- Yavrucuğum! Allah'a akıldan daha üstün hiçbir şeyle kulluk edilmemiştir ve bir kişinin aklı şu on özellik bulunmaksızın kemâle ermez:

1) Kibirlenmesinden korkulmaz.
2) Doğru yolu bulması umulur.
3) Dünyadan temel gıdasını elde eder.
4) Malından ihtiyaç fazlası olan kısmı başkalarına verir.
5) Ona tevazu kibirden daha sevimlidir.
6) Ona zillet izzetten daha sevimlidir.
7) Ömür boyu ilim talep etmekten usanmaz.
8) Ondan bir ihtiyacını talep eden kişi sıkılmaz.
9) Başkasının küçük miktardaki iyiliğini çok görür; buna karşın kendisinin büyük miktardaki iyiliğini az görür.
10) Bütün insanları kendisinden daha hayırlı, kendisini ise en işe yaramaz kişi olarak görür. İnsanlar iki kısımdır. Birinci kısım kendisinden daha hayırlı ve üstün olanlar, ikinci kısım ise kendisinden daha kötü ve aşağı olanlardır. O, her iki kısma karşı da tevazu gösterir. Kendisinden daha hayırlı ve üstün birini gördüğünde onun gibi olmak ister. Kendisinden daha kötü ve aşağı olan birini gördüğünde ise "Kim bilir, belki bu kurtulur da ben helak olurum. Belki de bunun iyilikleri gizlidir, ortaya çıkmamıştır ki şayet böyleyse bu onun için daha iyidir. Zahiri ise göz önündedir ki bu benim için daha kötü bir durumdur." diye düşünür. Bu sonuncusu onun kadrini en çok yücelten özelliktir. Kişi bu on özelliğe sahip olduğunda aklı kemâle ermiş olur ve kendi döneminde yaşayan bütün insanların efendisi olur.

يا بني! لا تمُدَّنَّ عينيك إلى زهرة الدنيا، ولا تطلبن قضاء كل نهمة من الدنيا، ولتكن نهمتك فيما يُقَربك إلى الله.

يا بني! أحبِبْ في الله، وابغض في الله، ولا تداهن أهل المعاصي!

وقال: يا بني! تقرَّب إلى الله بحب أوليائه، وتقرب إليه ببغض أهل المعاصي!

وقال: يا بني! ما عُبد الله بشيء أفضل من العقل، وما يتم عقل امرئ حتى يكون فيه عشر خصال:

الكبر منه مأمون،

والرشد منه مأمول،

يصيب من الدنيا القوت،

وفَضْلُ ماله مبذول،

التواضع أحب إليه من الكبر،

والذلُّ أحب إليه من العز.

لا يسأَمُ من طَلِبَتِهِ الفقه طول دهره،

ولا يتبرم من طلب الحوائج قِبَله.

يستكثر قليل المعروف من غيره، ويستقل الكثير من نفسه.

والخصلة العاشرة – وهي التي شاد بها مجده وعلا قدره – يرى أن جميع الناس خير منه وأنه شرُّهم.

وإنما الناس رجلان: رجلٌ خيرٌ منه وأفضل تمنى أن يلحق به، وإن رأى شراً منه وأدنى قال: لعل هذا ينجو وأهلك أنا، ولعل هذا برُّه باطن لم يظهر، وذلك خيرٌ له؛ ويُرى ظاهره، وذلك شرٌّ لي. فهنالك استكمل العقل وساد أهل زمانه.

- Yavrucuğum! Musibetlere karşı sebat göstermek yakînin gücünden kaynaklanır. Her amelin bir kemâli ve doruk noktası vardır. İbadetin kemâli takva ve yakîndir. Şeref ve yüceliğin zirvesi ise akıl güzelliğidir. Aklı güzel olan kişi kendi kusurlarını örter, kötü yanlarını ıslah eder ve Mevla'sı da ondan razı olur.
- Yavrucuğum! Kadınların şerrinden Allah'a sığın. Hayırlı olanlarına karşı tetikte ol. Çünkü onlar iyilik yolunda yarışmazlar. Şerre doğru daha çabuk yol alırlar.
- Yavrucuğum! Beden sağlığı gibi bir zenginlik yoktur, geçim güzelliği gibi de ganimet yoktur.
- Yavrucuğum! Ticaretini Allah'la yap ki kârlar sana hiç sermaye koymadan gelsin.
- Yavrucuğum! Öğrendiklerinden, cahil olan kimselere de öğret. Âlimlerden ise ilim öğrenerek kendi bildiklerine ekle. Yaramaz kimselerle hemhâl olma ki seni de kendilerinden sanmasınlar. Bugün hayatta olduğun, yarın ise öleceğin bir dünyaya saplanıp kalma.
- Yavrucuğum! Âlimlerin meclisinde bulun ve onların arasına karış. Çünkü yeryüzü yağmur suyuyla dirildiği gibi Allah kalpleri de hikmetin yâd edilmesiyle diriltir.
- Hasan-(ı Basrî) şöyle demiştir: "Lokman, kendisine Suriye'deki Remle şehrinde virane bir çardak edindi ve yaşı ilerleyip ölünceye kadar orada yaşadı."
- İbrahim b. Ethem ise şöyle demiştir: "Bana gelen bilgilere göre Lokman'ın kabri bugünkü Remle mescidi ile çarşısı arasında bir yerdeymiş. Orada Lokman'dan sonra vefat etmiş olan yetmiş peygamberin daha kabri varmış. Bu peygamberleri İsrailoğulları, topraklarından çıkarıp Remle'ye sığınmak zorunda bırakmışlar ve onları orada kuşatmışlar. Hepsi açlıktan ölmüş. İşte bütün bu peygamberlerin kabirleri de mescit ile çarşı arasında yer alıyormuş."
- Hasan(-ı Basrî) şöyle demiştir: "Lokman yatabileceği büyüklükteki çardağındaydı. Oğlu da önünde otururken ölüm vakti gelip çattı. Lokman ağlamaya başladı. Oğlu ona: "Babacığım! Neden ağlıyorsun?

وقال: يا بني! الصبر على المهالك من حُسْن اليقين، ولكل عمل كمالٌ وغايةٌ، وكمال العبادة الورع واليقين، وغاية الشرف والسؤدد حُسْن العقل. فمن حَسُن عقله غطى عيوبه وأصلح مساوئه ورضي عنه مولاه.

وقال: يا بني! استعذ بالله من شرار النساء وكُن من خيارهن على حذر فإنهن لا يسارعن إلى خير، بل هن إلى الشر أسرع.

وقال: يا بني! ليس غنى مثل صحة الجسم، ولا غُنم مثل طيب العيش.

يا بني! اتخذ الله تجارة تأتك الأرباح بلا بضاعة.

وقال: يا بني! علم الجاهل مما علمت، والتمس من علم العالم إلى ما علمت، ولا تصحب السفيه فتُحسب مثله، ولا تطمئن إلى دار أنت اليوم فيها حيٌّ وغداً ميت.

وقال: يا بني! جالس العلماء وزاحمهم بِرُكبتيك، فإن الله يحيي القلوب بذكر الحكمة كما تحيا الأرض بوابل السماء.

وقال الحَسن:

إن لقمان اتخذ عريشاً برملة الشام وهي يومئذ غيرُ عامرة فكان فيه حتى كبرت سنه فأدركه الموت.

وقال إبراهيم بن أدهم:

بلغني أن قبر لقمان ما بين مسجد الرملة وموضع سوقها اليوم، وفيها قبر سبعين نبياً ماتوا بعد لقمان كلهم أخرجهم بنو اسرائيل فألجأوهم إلى الرملة وأحاطوا بهم، فماتوا كلهم جوعاً – فتلك قبورهم فيما بين المسجد والسوق.

قال الحسن: بَيْنا لقمان في عريش له قَدْر مضجعه وابنه جالس بين يديه وقد نزل به الموت. فبكى لقمان فقال له ابنه: ما يبكيك يا أبتِ؟

Ölüm korkusundan mı, dünyaya olan aşırı bağlılığından mı?" diye sordu. Lokman: "Ne münasebet! İkisinden de değil. Ben az miktarda bir azık ve ağır bir yükle birazdan çıkacağım uzun yolculuktan, sıcak çölden ve sarp yokuştan korkuyorum. Bilemiyorum ki varacağım yere ulaşıncaya kadar sırtımdaki bu yük benden alınır mı, yoksa sırtımda kalır da onunla birlikte cehennemi mi boylarım." dedi. Sonra öldü. Allah'ın rahmeti üzerine olsun.

- Lokman, oğluna şöyle demiştir: "Allah'tan kork ve insanlar sana değer versinler diye Allah'tan korkuyormuş gibi bir izlenim verme onlara."
- Lokman Hekim'e "Hangi insan daha bilgilidir?" diye sorulunca, "İnsanların ilminden alıp kendi bilgi dağarcığına ekleyendir." diye cevap verdi ve "Peki sizce insanların en zengini kimdir?" diye ekledi. İnsanlar: "Malı çok olandır." deyince "Hayır." dedi. "Asıl zengin, kendisindeki bilgiye ihtiyaç duyulduğunda bulunabilen, ihtiyaç duyulmadığında ise kendi kendine yeten bilgi sahibidir."
- Yine Lokman Hekim oğluna şöyle dedi: "Yavrucuğum! Yalnız kalmaktansa ilim meclislerinde bulun. Allah'ın yâd edildiği bir meclis gördüğünde hemen o meclise katıl. Çünkü şayet sen âlimsen ilmin sana fayda verir, cahilsen sana öğretirler. Ayrıca Allah o meclistekileri rahmetiyle kuşatacak olursa onlarla birlikte sen de rahmete mazhar olursun."
- Yavrucuğum! Allah'ın yâd edilmediği bir mecliste oturma. Çünkü sen âlimsen orada ilmin senin işine yaramaz. Cahilsen onlar senin cehaletinden başka bir şeyi artırmaz. Ayrıca Allah onlara öfkesiyle tecelli edecek olursa sen de onun öfkesinden payını alırsın.
- Yavrucuğum! Allah sana ne kadar yakınsa O'ndan o kadar hayâ et. Allah'ın sana karşı kudreti ne kadarsa O'ndan o kadar kork. Lüzumsuz işleri bırak; aksi hâlde yarın hesabın bir türlü bitmek bilmez. Allah, seni yasakladığı şeylerin yanında görmesin; emrettiği işlerin yanında da bulamamazlık etmesin.
- Soru ilmin yarısıdır, insanları idare etmek aklın yarısı, geçimde tasarruf etmek de aileye bakma külfetinin yarısıdır.
- Düşman, kendisiyle ilgilenilmesi hâlinde dost olduğu gibi dost da kendisine cefa edilmesi durumunda düşman olur.

أجزعاً من الموت، أم حرصاً على الدنيا؟ قال: لا، ولا واحدة منها! ولكن أبكي على ما أمامي من شقة بعيدة ومفازة سحيقة وعقبة كؤود وزاد قليل وحمل ثقيل. فلا أدري أَيُحَطُّ ذلك الحمل عني حتى أبلغ الغاية، أم يبقى عليَّ فأساق معه إلى نار جهنم! – ثم مات رحمه الله.

٥ وقال لقمان لابنه: اتق الله عز وجل، ولا تُرِ الناس كأنك تخشى الله عز وجل ليكرموك.

وقيل للقمان: أيُّ الناس أعلمُ؟ فقال: من أخذ من علم الناس إلى علمه. ثم قال لقمان: فأيُّ الناس أغنى؟ فقالوا: الغنيّ من المال. قال: لا، ولكن الغني من العلم الذي إذا احتيج إلى ما عنده وُجِد، وإن استغنى عنه كفى ١٠ نفسه.

وقال لابنه: يا بني! اختر المجالس على عينك: فإذا رأيت مجلساً يذكر فيه الله عز وجل فاجلس معهم، فإنك إن تَكُ عالماً ينفعك علمك، وإن تك عييّاً يعلموك، و إن يَطْلُعْ الله عز وجل عليهم بعد ذلك برحمة تُصبْك معهم.

يا بني! لا تجلس في مجلس لا يذكر الله فيه، فإنك إن تك عالماً لا ١٥ ينفعك علمك، وإن تك عييناً يزيدوك عيّاً وإن يطلع الله – عز وجل – عليهم بعد ذلك بسخطة تُصِبْك معهم.

يا بني! استَحْيِ من الله بقدر قربه منك، وخف الله بقدر قدرته عليك، وإياك وكثرة الفضول فإن حسابك غداً يطول، ولا يرك الله عند ما نهاك عنه ولا يَفْقِدْك من حيث أمرك به.

٢٠ وقال لقمان: السؤال نصف العلم، ومداراة الناس نصف العقل، والقصد في المعيشة نصف المؤونة.

وقال: كما يُحوَّل العدوُّ بالصلة صديقاً كذا يحول الصديق بالجفوة عدواً.

- Sözün sonu, söz sahibinin aklını haber verir. Bundan dolayı haber veren kişi ne söylediğine bir baksın.
- Düşmanından sakladığın şeyden arkadaşının da haberi olmasın.
- Sorumluluğunu yerine getiriyor, başka şeyleri terk ediyorsan korumanın gereğini yapıyorsun demektir.
- Allah'a tevekkül etmek rahatlıktır; insanların yanında kendini fazla serbest bırakmamak akıllıca bir davranıştır. Yalan söyleyenin cezası ise sözüne inanılmamasıdır.
- Seni yalanlamasından korktuğun kişiyle konuşma, sana vermeyeceğinden korktuğun kişiden isteme, yerine getiremeyeceğin şeyi vaat etme, gücünün yeteceğine güvenmediğin şeye kefil olma, başarısız olmaktan korktuğun işe girişme.
- Yalancıya eşlik etmekten kaçın. Ama eşlik etmek zorunda kalırsan o zaman da söylediklerine inanma fakat bunu ona belli etme. Aksi hâlde sana olan sevgisini kaybedersin ama yine de yalan onun doğasını terk etmez.
- Yavrucuğum! Bir meclisteki en yüksek yere koşma. Hiç kuşkusuz yükseltileceğin yer, indirileceğin yerden daha iyidir.
- Hasetçiler, (sahip olduğun) nimetlerden daha çoktur. Çünkü onlar, haset ettikleri kişinin aslında sahip olmadığı şeylere de sahip olduğunu sanırlar ve ona bu yüzden haset ederler.
- Lokman Hekim, oğluna şöyle nasihat etmiştir:
- Yavrucuğum! Sana Allah'tan korkmanı tavsiye ediyorum. Hiç kuşkusuz Allah korkusu, hem senin nasibin, hem de üzerinde bir haktır. Ağzını Allah'ın zikrinden yoksun bırakma. Çünkü Allah'ın zikrinin diğer sözlere üstünlüğü, Allah'ın bütün varlıklara olan üstünlüğü gibidir.
- Yaratılanı kızdırmak pahasına da olsa Yaratan'ı razı et.
- Allah konusunda kimsenin kınamasına aldırış etme.
- Yavrucuğum! Sana farz kılınan namazı eda etmen yapacağın her türlü işten daha üstündür. Çünkü namaz ve tesbih, denizdeki gemiye benzer. O kurtulursa içindekiler de kurtulur; o batarsa içindekiler de batar.

وقال: عجز القول مخبرٌ عن العقل، فلينظر مخبرٌ ما يقول.

وقال: ما كتمته من عدوك فلا يظهر عليه صديقك.

وقال: من الحفظ حفظ ما وليت وترك ما لقيت.

وقال: الاتكال على الله أروح، وقلة الاسترسال إلى الناس أحزم، وجزاء مَن كذب ألا يُصدَّق.

وقال: لا تحدث من تخاف تكذيبه، ولا تسأل ما تخاف مَنْعَه، ولا تَعِدْ ما لا تجد إنجازه، ولا تضمن ما لا تثق بالقدرة عليه، ولا تقدم على أمر تخاف العجز عنه.

وقال: اجتنب مصاحبة الكذاب، فإن أُلجئت إليه فلا تصدقه ولا تُعْلمه أنك تكذبه فتنتقل عن ودّه ولا تنتقل عن طبعه.

وقال: يا بني! لا تتسرّع إلى أرفع موضع في المجلس، فالموضع الذي تُرفع إليه خيرٌ من الموضع الذي تحط منه.

وقال: الحُسَّاد أكثر من النِّعَم، لأنهم يظنون عند المحسود ما لا يملك فيحسدونه عليه.

وقال يوصي ابنه:

يا بني! أوصيك بتقوى الله، فإنه لك حظٌّ وعليك حق، ولا تُخْلِ فاك من ذكر الله: ففَضْل ذكر الله على سائر الكلام كفضل الله على خلقه.

يا بني! أَرْضِ الخالق بسخط المخلوق.

يا بني! لا تأخذك في الله لومة لائم.

يا بني! أداء صلاتك التي فُرضت عليك أفضل من كل ما تعمل، فإن مثل الصلاة والتسبيح مثل السفينة في البحر إن سلمت سلم ما فيها، وإن هلكت هلك من فيها.

- Yavrucuğum! Allah'ı anan insanların meclisinde bulun. Çünkü sen âlimsen ilmin o mecliste sana yarar. Cahil isen sana bilmediğini öğretir. Onların üzerine rahmet veya herhangi bir rızık inecek olursa sen de onlara ortak olursun.
- Yavrucuğum! Allah'ı anmayan insanların meclisinde bulunma. Çünkü sen cahilsen onlar senin cehaletini artırırlar. Âlimsen ilmin o mecliste işine yaramaz. Onların üzerine lanet veya gazap inecek olursa sen de onlarla birlikte kendine düşen payı alırsın.
- Yavrucuğum! Geçen her gün ve her gece ayrılma korkusu taşıdığın bir dünyadan sana hayır yoktur. İyisi mi gel sen ondan kendin için azık devşirmeye bak.
- Hükümdar seni kendine yaklaştırdıkça sen de ona karşı daha saygılı ol.
- Akıllının kendi nefsi itaat etmekte ayak direrken başkasından itaat beklemesi yaraşmaz.
- Yavrucuğum! Tembellik etme; çünkü tembellikle kimsenin hakkını ödeyemezsin. Bezginlik gösterme; çünkü bezersen hakikatin meşakkatine katlanamazsın. Hakikatten uzaklaşan hiçbir kul yoktur ki Allah ona bir bâtıl kapısı açmasın ve kendisine bâtılın emsalleri verilmesin.
- İyi niyet sahibi olmak ibadetten, güzelce oturmak liderlikten, güzelce dinlemek ise hilmden ileri gelir. Kötü ahlâk kötü karakterden, güzel ahlâk asaletten, güzel cevap ise ilimden neşet eder.
- Yavrucuğum! Husumeti aşırı olan günahkâr olur; az olansa yenik düşer.
- Yavrucuğum! Hayır işle, şer işleme. Hayrı yapan kişi hayrın kendisinden daha hayırlıdır. Şerri yapan ise şerrin kendisinden daha şerlidir.
- Bir ihtiyacın için birini göndereceğin zaman hikmet sahibi birini seç. Bulamazsan bizzat kendin git.
- Lokman Hekim oğluna şöyle demiştir: "Yavrucuğum! Sana yalan söyleyenin senin aleyhinde yalan söylemeyeceğine asla güvenme. Deveye hendek atlatmak, anlayışı kıt birine bir şey anlatmaya çalışmaktan daha kolaydır."
- İlim meclislerinden ayrılma; çünkü ilim meclisleri kalbe hayat verir ve orada gönül huzurunu (huşu) elde edersin.

يا بني! جالِسْ قوماً يذكرون الله، فإن كنت عالماً نفعك علمك، وإن كنت جاهلا علموك، وإن نزلت عليهم رحمةٌ أو رزقٌ شركْتهم فيه.

يا بني! لا تجالس قوماً لا يذكرون الله، فإن كنت جاهلا زادوك، وإن كنت عالماً لم ينفعك علمك شيئاً، وإن نزلت عليهم لعنة أو سخطة شركتهم فيها.

يا بني! إن داراً لا يأتي عليك يوم من الدهر ولا ليلة إلا ظننت أنك مفارقها – لا منفعة بها؛ فانظر لنفسك ما تزود منها.

وقال: إذا زادك المَلِكُ تقديماً فزده إجلالا!

وقال: لا ينبغي للعاقل أن يطلب طاعة غيره وطاعةُ نفسه ممتنعة عليه.

وقال: يا بني! لا تكسل فإن الكسل لا يؤدي حقاً، ولا تضجر فإنك إن ضجرت لم تصبر على حق، فإنه ليس من عبد يُمنع من حق إلا فتح الله عليه باب باطل فأعطي فيه أمثاله.

وقال: حُسن النية من العبادة، وحسن الجلسة من الرئاسة، وحسن الاستماع من الحلم، وسوء الخلق من اللؤم، وحسن الخلق من الكرم، وحسن الجواب من العلم.

وقال له: يا بني! من بالغ في الخصومة أثم، ومن قصر فيها خُصِم.

وقال: يا بني! افعل الخير ولا تَأْت الشرّ، فخيرٌ من الخير من يفعله وشرٌّ من الشرّ من يفعله.

وقال: إذا أرسلتَ في حاجة رسولا فأرسل حكيما، فإن لم تجد فاذهب أنت بنفسك.

وقال لابنه: يا بني: لا تأمنن من كذبك أن يكذب عليك، ونَقْلُ الصخور من مواضعها أيسر من أن تُفهم من لا يَفهم.

وقال: عليك بمجالس العلم، فإنها محياة للقلب و تحدث فيه خشوعاً.

- Dile getirdiğinde insanlardan utanacağın her hangi bir düşünceyi nefsin sana fısıldarsa onu kalbinden söküp at; çünkü Allah utanılmaya daha layıktır.
- Başkalarıyla tartışmaktan uzak dur; çünkü tartışma kan dökülmesine sebep olur. Kan döküldüğünde ise tehlike ve helak meydana gelir.
- Yavrucuğum! Tartışmadan uzak dur; çünkü onun fitnesinden güvende olunmaz ve hikmeti anlaşılmaz.
- Lokman Hekim oğluna şöyle demiştir: "Biriyle arkadaş olmak istersen onu öfkelendir. Öfkeli olmasına rağmen sana karşı insafı elden bırakmıyorsa ne güzel; aksi hâlde ondan uzak dur."
- Yavrucuğum! Konuşma (arzusuna) yenik düştüysen susmayı da bil. Dinleme isteğin konuşma isteğinden daha çok olsun.
- Şerli insanlardan uzak durun ki kalpleriniz durulsun, bedenleriniz rahat etsin ve nefisleriniz huzur bulsun.
- Sabır iki türlüdür: Birincisi, Hak katından başına gelen ve istemediğin musibetlere sabır, ikincisi ise nefsinin seni sürüklediği hoşuna giden şeylere karşı sabır.
- Sana iyilik edene teşekkür et; sana teşekkür edene ise iyilik et. Kuşkusuz nankörlük edersen iyilik/nimet yok olur, teşekkür edersen her daim var olur.
- Üç kişi ancak üç özel durumda belli olur: bilge, öfke anında; yiğit, savaş meydanında; dost, ihtiyaç anında.
- Huyların en değersiz olanları; dosta hıyanet etmek, sırrı ifşa etmek, her önüne gelene güvenmek, ilgili ilgisiz her konuda gevezelik etmek ve cimrilerden cömertlik etmelerini beklemektir.
- İki şey var ki çözümsüzdür: İmkân varken fırsatların değerlendirilmemesi, imkân yokken ise fırsatların ortaya çıkması.
- Bir işi zayıflatan şey, henüz sağlamlaştırılmadan ilan edilmesidir.
- Fikir kişinin aynasıdır, güzelliğini de gösterir, kusurunu da.
- Şeref sahibi bir insan zâhidlik yaptığında tevazu etmiş olur; bayağı insan zâhidlik yaptığında ise kibirlenmiş olur.

وقال: كل أمر حدثتك به نفسك مما لو ظهر على لسانك استحييت من الناس فأخرجه من قلبك فالله أحقُّ أن يُستحيى منه.

وقال: إياك والمراء، فإن المراء يدعو إلى إراقة الدماء، وعند إراقة الدماء تكون الهلكة والبوار.

وقال: يا بني! إياك والمراء فإن فتنته لا تُؤمَن وحكمته لا تعقل.

وقال لابنه:

إذا أردت أن تؤاخي أخاً فأغضبه، فإن أنصفك وهو مُغْضَبٌ وإلا فاحذره.

وقال: يا بني! إن غُلبت على الكلام فلا تغْلبَنَّ على السكون، وكن على أن تسمع أحرص منك على أن تقول.

وقال: اعتزلوا شِرار الناس تصلح لكم قلوبكم وتسترح أبدانكم وتَطِبْ نفوسكم.

وقال: الصبر صبران: صبرٌ على ما تكره فيما ينوبك من الحق، وصبرٌ عما تحب مما يدعوك إليه الهوى.

وقال: اشكر لمن أنعم عليك، وأنْعِم على من شكرك فإنه لا بقاء للنعمة إذا كفرت، ولا زوال لها إذا شكرت.

وقال: ثلاثة لا يُعرفون إلا عند ثلاثة: لا يُعرف الحكيم إلا عند الغضب، ولا الشجاع إلا عند الحرب، ولا الصديق إلا عند الحاجة إليه.

وقال: أوضع الأخلاق اختيان الصديق وإضاعة السرّ والثقة بكل أحد، وكثرة الكلام فيما لا يعني، وطلب الفضل من اللئام.

وقال: خلّتان أعيت الحيلة فيهما: إدبارُ الأمر إذا أقبل، وإقباله إذا أدبر.

وقال: وَهْن الأمر إعلانه قبل إحكامه.

وقال: الفكرة مرآة المرء: تريه زَيْنه وشَينه.

وقال: الشريف إذا تزهد تواضع، والوضيع إذا تزهد تكبر.

- Tartışma düşmanlığın anahtarıdır, düşmanlık ise günahın.
- İstenmeyen şeylerin çoğu, hiç hesaba katılmayanlardır.
- Lokman Hekim oğluna şöyle demiştir:

  "Yavrucuğum! Kötü zanna yenik düşme; çünkü kötü zan seninle sevdiğin kimseler arasında barış bırakmaz."
- Terbiye görmemiş akıl, meyvesiz ağaç gibidir; terbiye görmüş olansa meyveli ağaç gibidir.
- İnsanlara karşı güler yüzlü olmak, selam vermek, insanlarla ilişkilerinde nezaket sahibi olmak ve taassubu terk etmek insanlar tarafından sevilmeye sebeptir.
- Kötü zamanda erdemler ortadan kalkar, erdemsizlik vasıfları geçer akçe olur. Zenginin korkusu fakirin korkusundan daha çok olur.
- Hayatta ilim ve mal talep et ki bu ikisiyle zamanın öncüsü olasın. Çünkü sen havas ve avam arasında bulunuyorsun. Havas seni güzel yaptığın şey sebebiyle el üstünde tutar, avam ise sahip olduğun mal sebebiyle.
- Evdeki altın, âlemdeki güneş gibidir.
- Liderler için ölüm, sefil kimselerin yönetimine girmekten daha kolaydır.
- Hükümdarlar cimri olunca haklarındaki yalan haber çok olur.
- Çok mal sahibi olup israf etmektense yeteri kadar mala sahip olup harcamak daha iyidir. Beklenti içinde olmamak insanlardan istemekten daha hayırlıdır.
- Kişinin bahtına düşen en güzel şeylerden biri iyi arkadaştır. Hayırlı insanlarla hemhâl ol ki sen de onlardan olasın; şerli insanlardan uzak dur ki onlardan ayrılasın.
- Yüz çevirmek kızgınlığın, bahanelerin çokluğu ise cimriliğin emaresidir.
- Birine suç isnat etmek ayrılığın habercisidir. Zayıf birine zulmetmek ise zulmün en çirkinidir.
- Zaman gelir yumuşak davranmak ahmaklık olur; bazen ahmaklık, yumuşaklık (rıfk) olur. Bazen de derman, derdin kendisidir. Kimi zaman hilekâr nasihat eder; nasihat eden ise aldatır.

وقال: المراء مفتاح اللجاج، واللجاج مفتاح الإثم.

وقال: أكثر المكاره ما لم تحتسب.

وقال لابنه:

يا بني! لا تغلّب عليك سوء الظن فإنه لا يترك بينك وبين حبيب صلحاً.

٥ وقال: العقل بلا أدب كالشجرة العاقر، والعقل مع الأدب كالشجرة المثمرة.

وقال: طلاقة الوجه بالسرور وإظهار المكاشرة وبذل التحية وخفة الروح في المعاملة، وترك العصبية داعية للمحبة في البرية.

وقال: إذا خَبُث الزمان كسدت الفضائل وضَرَّتْ، ونفقت الزوائل

١٠ ونفعت، وصار خوف الموسر أشد من خوف المُعْسِر.

وقال: اطلب في الحياة العلم والمال تَحُزْ بهما الرياسة في الزمان، لأنك بين خاص وعام: فالخاصة تفضلك بما تحسن، والعامة تفضلك بما تملك.

وقال: الذهب في الدار مثل الشمس في العالم.

١٥ وقال: موت الرؤساء أسهل من رياسة السفل.

وقال: إذا بخل الملوك كثر الإرجاف بهم.

وقال: التدبير مع الكفاف أكفى للمرء من الكثير مع الإسراف، وبعض اليأس خير من الطلب إلى الناس.

وقال: من خير حظ المرء قرين صالح، فقارن أهل الخير تكن منهم،

٢٠ وبايِنْ أهل الشر تَبِنْ عنهم.

وقال: الصدود آية المقت، وكثرة العلل آية البخل.

وقال: التجرُّم وافد القطيعة، وظُلْم الضعيف أقبح الظلم.

وقال: ربما كان الرفق خُرْقاً، وربما كان الخرق رفقاً، وربما كان الدواء داءً، وربما نصَح الغاشُّ وغشَّ الناصح.

- Geceleyin odun toplayan ve selin sürüklediği çer çöpü devşiren kişi gibi olma.
- Nimete nankörlük etmek ve cahil ile arkadaş olmak nahoş bir durumdur. Sen sen ol, tasaya dönüşmeden önce fırsatı değerlendir.
- Azim gücü, isabetli düşünceden (hazm) kaynaklanır.
- Azığın zayi olması da fesadın bir türüdür.
- Yumuşak başlı olan ulu olur, ulu olan istifade eder, anlamaya çalışan ise (kalitesini) artırır.
- Hayırlı insanlarla buluşmak kalpleri onarır.
- Bir kötülük işlediğinde derhal tövbe ederek onu sil ve bugünün işini yarına bırakma.
- İnsanlara güzel şeyler söyle ve kendin de yap.
- Asaletin bir türü de ahde vefa göstermektir.
- Seni hayırlı bileni (amelinle) doğrula. Sıradan biri de olsa, makam mevki sahibi de olsa, seni hayırlı bilen insanları sen de hayırlı bil.
- Şaşkınlık anında duraksamak muvaffakiyetin müjdecisidir.
- Bir kendini kontrol edemeyen birçok kişiyi hiç kontrol edemez.
- Birinin sana olan sevgisinin devam etmesini istiyorsan ona karşı edepli ol.
- Musibete ağlayıp sızlamak, sabretmekten daha yorucu bir iştir.
- Yönetici, yönetimi altındakileri düzeltmeye başlamadan önce kendini düzelterek işe başlamalıdır. Aksi takdirde bir çöpü düzeltmek yerine gölgesini düzeltmeye çalışan kişi gibi olur.
- Bir hükümdar hakkı ve adaleti ayağa kaldırırsa halkının kalbine sahip olur. Halkına zulmeden ve onları ezen hükümdara ise halk sadece sahte saygı gösterir. Kalpler ancak kendilerini kazananlara yâr olur.
- Kişi aynada yüzüne bakmalı, yüzü güzelse ona çirkin bir fiil katmayı yakıştırmamalı; yüzü çirkinse iki çirkini bir araya getirmeyi yakıştırmamalıdır.

وقال: لا تكن كحاطب الليل وجامع غثاء السيل.

وقال: كفران النعمة وصحبة الجاهل شؤم. وبادر الفرصة قبل أن تكون غُصَّة.

وقال: من صدق جودة الحزم قوة العزم.

وقال: من الفساد ضيعة الزاد.

وقال: مَن حَلُم ساد، ومن ساد استفاد، ومن تفهم ازداد.

وقال: لقاء أهل الخير عمارة القلوب.

وقال: إذا قارفت سيئة فعجل محوها بالتوبة، ولا تؤخر عمل اليوم لغد.

وقال: قل للناس حسناً وآته.

وقال: من الكرم الوفاء بالذمم.

وقال: مَن ظنّ بك الخير فصدقه. واعرف الخير لمن عرفه لك، وضيعاً كان أو رفيعاً.

وقال: من التوفيق وقوف المرء عند الحيرة.

وقال: لا يضبط الكثير من لا يضبط نفسه الواحدة.

وقال: إذا أردت أن يدوم حبُّك لأحد فأحسن أدبه.

وقال: الجزع أَتعب من الصبر.

وقال: ينبغي للرئيس أن يبتدئ بتقويم نفسه قبل أن يشرع في تقويم رعاياه، وإلا كان بمنزلة من رام تقويم ظلٍّ معوج قبل تقويم عوده الذي هو ظلٌّ له.

وقال: من قام من الملوك بالحق والعدل ملك سرائر رعاياه، ومن قام منهم بالقهر والجَوْر لم يملك إلا التصنع منهم وكانت السرائر تطلب من يملكها.

وقال: ينبغي للمرء أن ينظر إلى وجهه في المرآة: فإن كان حسناً استقبح أن يضيف إليه فعلا قبيحاً، و إن كان قبيحاً استقبح أن يجمع بين قبيحين.

[17]

MEDARGİS'İN HİKMETLİ SÖZLERİ VE ÂDÂBI

Medargis, teni esmer, saçı kumral, sakalı uzun, kulakları büyük, başı iri, gözleri küçük ve çelimsiz biriydi. Çok susardı, tatlı sözlü idi, tane tane konuşurdu. Ön dişleri güzeldi. Elinde, başında hilal resmi olan bir asa ile gezerdi.

Seksen yaşında ölmüştür.

Şöyle demiştir:

- Hikmetin sahibi, ihsân ve rahmetin zirvesi, sonsuz güç ve lütuf sahibi, her yerde bulunan, hayrını hiç esirgemeyen, şükrü nimet ve bağışlarının artması için, nankörlüğü ise rızkını ve nimetlerini azaltmak için bir sebep kılan Allah'ın adıyla...
- İki şey var ki insan onlarla dünyasını yoluna koyar: nefsinin güçlenmesini sağlayan edep ve geçiminin güzelleşmesini sağlayan gayret. İki şeye de âhireti için ihtiyaç duyar: nasibini bilmesini sağlayan akıl ve içindeki kötülük duygusunu ezmesini sağlayan adalet hissi.
- Akıllı olanın tercih etmesi en uygun olan şey; hem dünyayı, hem de âhireti göz önünde bulundurmayı sağlayan bir amaçtır.
- Yöneticilerin ihtişamlı gözükmesi kötülerin ve asilerin şerlerini kesip atar.
- Sonradan edinilen ahlâk edebi artırır. Verilen sözün tutulması ile az sevgi çok olur.
- Asıl zenginlik, nefsin temiz olması ve tutkuyu dizginlemektir.
- Akıllı olan kişi, musibetten, pür dikkat olmak ve kibri terk etmek sayesinde kurtulur.
- Güzel ahlâkın süsü, kişinin nefsini koruması ve hevâsını bertaraf etmesidir. Bunun sonucunda kişi övgü, sevgi ve güzel bir sona mazhar olur.
- Nimeti güzelce taşıyabilen kişi şükretmekle onu daha da artırır.
- Sabırlı olan ve yumuşak huyluluğu öfkesine baskın olan kişi teşekkürü hak eder.

[١٧]

حكم مهادرجيس وآدابه

كان مهادرجيس أسمر اللون، أصهب الشعر، طويل اللحية، كبير الأذنين، عظيم الرأس، صغير العينين، ناحل الجسم، كثير الصمت، حلو المنطق، متأنياً في كلامه، حسن الثنايا، بيده عصا على رأسها صورة الهلال.

مات وله ثمانون سنة.

قال: بسم الله وليّ الحكمة، ومنتهى الإنعام والرحمة، وغاية الطَّول والإحسان؛ الواحد بكل مكان، الذي جاد بالخير تَفَضُّلُهُ، وجعل الشكر سبباً لزيادة من عطاياه ومواهبه، والكفر تمحيقاً لرزقه ومِننه.

وقال: أمران يستصلح بها المرءُ دنياه: أدبٌ تقوى به نفسه، واجتهاد يحسن به عيشه. وأمران يحتاج إليهما المرء لمعاده: عقلٌ يعرف به حظه، ونزاهة يقهر بها شريته.

وقال: أولى الأمر من العاقل بالأثرة قصد يستجمع له تلاَحُظَ الآخرة والأولى.

وقال: ظهور الهيبة من الولاة حَسْمٌ لبوائق الأشرار والبغاة.

وقال: كَرَمُ الحَسَب عونٌ على تثمير الأدب، ومع حفظ العهد يزكو قليل المودة.

وقال: الغنى نزاهة النفس ومِلْكُ الهوى.

وقال: شدة الحذر وترك العزة جِماعُ ما يسلم به الحازم من مواقع النكبة.

وقال: حلية المروءة صون المرء نفسه وقمعُه لهواه؛ وثمرة ذلك ما يكتسب من حسن الثناء وفضل المحبة و إحماد العاقبة.

وقال: مَن حسن حَمْلُه النعم اكتسب بالشكر الزيادة.

وقال: استوجب الشكر من رَحُب ذراعه، وقهر حلُمه غضبَه.

- Hoşuna giden dünyevî bir menfaati kaybetme pahasına da olsa nefsinin arzularına isyan et!
- Hatası bulunmamasına rağmen yerinde ve zamanında susmak, doğru bir sözü yersiz ve zamansız söylemekten daha iyidir.
- İtibar ve güzel ahlâk sahibi olmayan birine yapılan iyilik kadar sahibini pişman eden başka birşey yoktur.
- Sana doğru ile yanlış yolu izah edecek kadar akıl yeter.
- Korumaya ve değer vermeye en layık şey, dünya ve âhiret nasibini birleştiren ilimdir.
- Akıllı bir kişi yöneticilerin ancak hayırla anılacak uygulamalarını över.
- Sevgisini sana cömertçe veren kişi seni kendi dengi kabul etmiş demektir.
- Yöneticilerin en hayırlısı halkına adil davranan, beden sağlığına çalıştığı gibi halkının yararı için çalışan, insanları yönetici olmasına pişman edecek kadar sert ve emrini hafife almalarına sebep olacak kadar da ihmalkâr davranmayandır.
- Niyeti güzel olanın yolu da güzel olur. Tatlı sözlü olan, herkesin sevgisini kazanır.
- Yapacağın iyiliğin en hayırlısı, senden istenmeden kendi iradenle yaptığındır.
- Nice edep var ki kötü korunarak ihmâl edilmiş ve sahibine ölüm getirmiştir.
- Kişinin dünyada elde edeceği en büyük şey, ehl-i dinin muhabbetini ve ahlâkını kazanmaktır.
- Akıllı olan, sevgisini sadece vefalı olanlara verir.
- İyi haslet ve vefa sahibi olmaya çokça gayret eden kişi insanların övgüsünü hak etmiştir.
- Nefsini aklınla ıslah et ve edebini kendine ayna kılarak yaptığın şeyleri doğru bir şekilde algıla.

وقال: اعْصِ هواك ولو فيما يُفقِد عاجلا وإن أرضك.

وقال: الصمت مع فقد الخطأ في حينه أفضل من المنطق المصيب في غير أوانه.

وقال: لا عائدة أعظم حسرةً على صاحبها من نعمة أَسْدِيَتْ إلى غير ذي حسب ولا مروءة.

وقال: كفاك من عقلك ما أوضح سبيل رُشْدِك من غيّك.

وقال: أولى الأشياء بالصون والتكرمة علمٌ استجمع به حظُّ الدنيا والآخرة.

وقال: لا يحمد العاقل من السلطان والولاية إلا ما كسبه لسان الصدق وجميل الأحدوثة.

وقال: من جاد لك بمودته فقد جعلك عديل نفسه.

وقال: خير الولاة من عدل بنفسه رعيته فعمل في استصلاحهم عمله فيما فيه صلاح بدنه، ولم يبلغ بهم في العنف منزلة تحملهم على الندم في أمره والتبرم بولايته ولا حال إهمال يدعوهم إلى الاستخفاف بأمره.

وقال: من حسنت نيته فقد استقامت طريقته، ومن لانت كلمته استحق من الجميع المحبة.

وقال: خير ما استثمرت مِن عُرفك ما ابتدأت به من غير مسألة.

وقال: كم من أدب قد أُهمل بسوء صيانته، فكان جالباً حَتْفَ صاحبه.

وقال: جماع ما في الدنيا من مكاسب المرء اعتقاد مودة أهل الدين والمروءة.

وقال: لا يوجب العاقل صدق المحبة إلا لأولى الوفاء.

وقال: حقيق من الناس بحسن القناء من غظمت رغبته في اكتساب البر والوفاء.

وقال: استصلح نفسك بعقلك، واجعل أدبك بمنزلة مرآة تدرك بها ما انتشر من أمرك.

- Lütuf, güçlü olduğuna ve düşmanını yeneceğine güvensen dahi düşmanınla barış yapabilmektir.
- Cesaretin âfeti düşünceden yoksunluk olduğu gibi, ilmin âfeti de hilm ve mürüvvetten yoksunluktur.
- İdrak edilemeyecek şeyleri talep etmek yorgunluk ve meşakkat getirir. Cahile değer vermek de aklı küçültmek ve yormaktır.
- Kendi çıkarı için sana akıl veren kişi kendisinden uzaklaşmanı hak etmiş demektir. Senin değerini bilerek sana yaklaşan kişiye ise hatırı sayılır bir paye ver.
- Edep ve ilim, saadeti sağladığı gibi hilm ve tevazu da iyi vasıfları bir araya getirir ve sahibinin güzel bir mertebe elde etmesini sağlar.
- Bahtiyar, şehvetini sabırla bertaraf eden, azmini ise kâmil bir akıl (hazm) ile yönlendirebilen kişidir.
- Sıkça suizan eden kişinin geçimi dar ve musibeti büyük olur.
- Nimetin kalıcı olması için, onu korumaktan ve onunla böbürlenmeyi terk etmekten daha etkili hiçbir şey yoktur.
- Akıl bakımından insanların en kâmili, hevâsını en çok yenen ve şehvetini en çok kırabilendir.
- Nimete az şükretmeye onu büsbütün inkâr etmeyi de ekleyen kişi "hain ve kötü" isimlerini en çok hak eden kişidir.
- Talebinde adaletle yetinen kişi düşmanına karşı zafer elde etmeye layık olur.

وقال: اللطف مسالمة عدوك وإن كنت واثقاً بأيدك وقهرك.

وقال: كما أن آفة النجدة عدم الرؤية، كذلك آفة العلم فقد الحلم والمروءة.

وقال: إن التماس ما لا يدرك غناء ومشقة كذلك تقويم الجاهل توهين العقل وإتعابٌ له.

وقال: استحقَّ منك القطيعة من صانعك في حظه بالنصيحة؛ ومن تمسك منك بحرمة المعرفة فاضرب له بسهم مطلوب المنفعة.

وقال: كما أن الأدب والعلم أبيَنُ السعادة كذلك الحلم والتواضع جماع البر وسببٌ لدرك حُسن المنزلة.

وقال: السعيد من قمع بالصبر شهوته ودبر بالحزم عزمه.

وقال: من ساءت ظنونه تنغصت عيشته وعظمت مصيبته.

وقال: لا شيء أبلغ في بقاء النعمة من صونها وترك الخُيلاء فيها.

وقال: أكمل الناس عقلا أغلبهم للهوى وأقهرهم للشهوة.

وقال: استحق اسم اللؤم والخيانة من جمع إلى قلة شكر النعمة الجحود لها والمكافأة عليها.

وقال: من اقتصر على العدل في مطلبه، كان حقيقاً ألا يُحرم الفُلْج من عدوه.

[18]

BİLGE BASİLEUS'UN ÂDÂBI

- Basileus [Βασιλεύς] şöyle demiştir: "Bir sözün maksadı zarar vermekse onun güzelliğine ve tatlılığına aldanma. Çünkü insanları zehirleyenler zehire tatlı katarlar. Bir söz ile kastedilen şey faydalı olduğunda ise onun sertliği senin zoruna gitmesin. Çünkü insanı sağlığına kavuşturan ilaçların çoğu acı, tatları da kötüdür.
- Kişinin, bedeni zarar görmesin diye aldığı gıdalara dikkat ederken, nefsin gıdası olan ilmin bâtıl ve zarar verici olmaması konusunda dikkat göstermemesi nahoş bir tavırdır.
- Gemi kaptanı, her rüzgârda gemisiyle denize açılmazken bizim hiç araştırmadan ve seçmeden aklımıza her esen şeyin peşine takılıp gitmemiz doğru değildir.
- Her bilginin sıhhatini tespit etmek için ikna olacağımız deliller ararken, söz konusu Allah'a yaklaştıracak şeylerin bilgisi olunca sahih olup olmadığını hiç araştırmadan bunları kabul etmemiz doğru değildir.
- Bedenin, tıpkı ustanın elindeki alet gibi, nefse faydalı olmak için yaratıldığını bilen kimse, bedeni nefsin fiillerine daha uyumlu ve faydalı hâle getirecek şeyleri araştırmalı, nefsin kullanmasına yaramayan ve uyumsuz kılan şeylerden kaçınmalıdır.
- Bir mecliste bulunduğunda güzel ve erdemli şeylerin seçilip yapılması gerektiği konusunda uzun uzadıya konuşan bir kişinin yalnız kaldığında çirkin şeyler yapmaması gerekir. Çünkü başkalarını değerli, saygın ve danışılmaya layık görürken, kişinin kendini aşağılık, değersiz ve başına buyruk hareket eden biri olarak görmesi akıllıca bir tutum değildir.
- Ata bindiğimizde bizim onu yönlendirmemiz gerekirken onun bizi yönlendirmesi çirkinse, bize giydirilen bedeni yönlendiremeyip aksine onun yönetimine girmemiz daha da çirkindir.
- Nefsimiz manevî pisliklere bulanmış iken bedenin dışarıdan süslerle bezenmesi, beden kirli iken üzerine temiz elbiseler giyinerek onu güzel göstermekten daha da çirkindir.

[١٨]

آداب باسيليوس الحكيم

قال: لا تغترن بحسن الكلام وطيبه إذا كان الغرض الذي يقصد إليه منه ضاراً، فإن الذين يسمون الناس يخلطون السُّمَّ بالحلواء. ولا يشتدَّ عليك الكلام الغليظ إذا كان الغرض الذي يقصد إليه منه نافعاً، فإن أكثر الأدوية الجالبة للصحة هي مُرّة بشعة.

وقال: إنه من القبيح أن يتحرز في أغذية البدن كيلا تكون ضارة ولا يتحرز في العلم وهو غذاء النفس حتى لا يكون باطلا ضاراً.

وقال: إنه من القبيح أن يكون الملاَّحُ لا يطلق سفينته من كل ريح، ونحن نطلق أنفسنا مع كل سانحةٍ من غير بحث ولا اختيار.

وقال: إنه من القبيح أن نكون نطلب في صحّة كل علم يقنع به، ونقبل علم ما يقرِّب من الله تعالى من غير بحث في صحته.

وقال: ينبغي لمن عَلِم أن البدن هو شيءٌ جُعل نافعاً للنفس مثل الآلة للصانع – ان يطلب كل ما يُصيِّر البدن أنفع وأوفق لأفعال النفس التي فيه، وأن يهرب من كل ما يصير البدن غير نافع ولا موافق لاستعمال النفس له.

وقال: ينبغي لمن حضر محفلا فأطنب في القول في اختيار الأمور الجميلة الفاضلة أن لا يختار إذا هو خلا ونفسه فعل أمور قبيحة. وذلك أنه ليس من العدل أن يكون الإنسان يوجب للعامة الكرامة والهيبة وحُسن المشورة، ويخص نفسه بالهوان وسوء المشورة!

وقال: إن كان من القبيح إذا ركبنا الخيل أن لا نكون نجريها ونديرها لكن تكون هي التي تجرى وتديرنا فأقبح من ذلك أن يكون هذا البدن الذي أُلبِسناه هو الذي يجرى بنا ويديرنا، لا نحن نجريه ونديره.

وقال: إن كان من القبيح إذا كان البدن سمجاً بأوساخ وأقذار قد غشيته أن يكون مُزَيَّناً من خارج بثياب نظيفة – فأقبح من ذلك أن تكون النفس دنسةً بأوساخ العيوب ويكون البدن من خارج مزيناً.

- Bedenin bütün uzuvlarına ve özellikle de en değerli olan uzvuna nasıl özen gösteriyorsak, nefsin bütün parçalarına ve özellikle de onun en değerli parçası olan akla da aynı özeni göstermemiz gerekir.
- Yumuşak huylu olman, doktorunun ayağına gidip ona danışmanı gerektirir. Doktora gidenler ya sağlıklıdır, ya da pek ciddi olmayan bir hastalıkları vardır. Doktorun, tedavi için yanına gittiği kimseler ise asıl hasta onlardır. İşte nefsin doktoru konusunda da aynen böyle yapmalısın; yani güçlü ve sağlıklı olduğun sürece nefsinin doktorunu aramalı ve boğazına kadar cehalete batıp nefis doktoru sana gelinceye kadar beklememelisin.
- Kangren olan bir uzvu kesmek konusunda bedenine acımazsın, acısan bile sana müşfik demezler. Şehveti iyice kabarınca nefis konusunda da böyle yapmalı ve arzuladığı şeyi terk ederek ona acı vermelisin. Nitekim denilmiştir ki: "Kırbacına şefkat eden kişi oğlunu sevmiyor demektir. Oğlunu seven kişi onu terbiye etmek için gayret eder."
- Beden rahatsızlıklarında doktorun hastalığa sebep olan şeyi tespit edip onu ortadan kaldırmaya çalışması gibi nefsin hastalıklarında da hastalığı kökünden kurutmaya ve onu ortaya çıkaran sebepleri ortadan kaldırmaya gayret etmek gerekir. Dolayısıyla ne zaman yanlış yaptığını fark eder ve yanlışına bir daha dönmemek istersen bu yanlışı meydana getiren temel sebebin ne olduğunu düşün ve onu ortadan kaldırmaya çalış. O zaman kalbin aynı hatayı işleme korkusundan felâha erer.
- Nasıl ki bedenden ortaya çıkan tabiat dışı bütün durumlar bedendeki bir hastalığın veya haricî bir sebebin sonucu olarak ortaya çıkıyorsa, nefisten sâdır olan kaba söz ve nefsin doğasına aykırı fiiller de nefsanî hastalıkların veya nefiste sabit olan haricî bir sebebin sonucu olarak ortaya çıkar. Şu hâlde herhangi bir zamanda kendisinden kaba söz veya nefsin doğasına aykırı bir fiil sâdır olan kişi, bir başka zaman "kendisinde istenmedik hiçbir durumun bulunmadığını" söylediğinde ona inanmamalısın. Çünkü bedeninde hastalık bulunan kişi, onu sadece hastalığın nöbet vakitlerinde fark eder. Doktor ise onun hastalığını henüz başlamamışken teşhis edebilir. İşte nefsanî bir elem duyan kişi de bunu sadece elemin harekete geçtiği sırada fark eder. Nefis doktoru ise bunu daha öncesinde teşhis edebilir.

وقال: إن كنا نعْنىٰ بجميع أعضاء البدن، وخاصة بالأشرف منها، فبالحرى ينبغي أن نعنى بجميع أجزاء النفس، وخاصة بالأشرف منها وهو العقل.

وقال: إذا طلبت همتك مشاورة الطبيب والمضيّ إليه – والذين يذهبون إلى الأطباء إما أصحّاء أو بهم علة يسيرة، فأما الذين يصير الطبيب إليهم فإنهم مرضى – فكذلك فاجعله في طبيب النفس: وذلك أنه ينبغي لك أن تطلب طبيب نفسك ما دمت قوياً صحيحاً ولا تنتظر إلى أن تغرق في الجهل فيجيء هو إليك.

وقال: فكما أنك لا تشفق في البدن أن تقطع منه عضواً قد تخبث فإن أشفقت فليس يقال إنك شفيق – كذلك في النفس إذا كانت الشهوات قد غلبت عليها أَن تؤلمها بتركها؛ فإنه قد قيل: إن الذي يشفق على سوطه مبغض لابنه، وإن الذي يحب ابنه يحرص على تأديبه.

وقال: كما أن الأمراض التي تعرض في علل النفس للبدن ينبغي أن يعلم الطبيب الأسباب الفاعلة لها والعناية لحسمها – كذلك ينبغي في علل النفس أن يعني خاصة بقلع أصولها فالأسباب الموجبة لها. فمتى أحسست بأنك قد أخطأت وأردت أن لا تعود أيضاً فتخطئ – فانظر ما أصل الذي أحدث لك ذلك فاحتَلْ في قَلْعه تُرِحْ قلبك من العودة إلى ذلك الخطأ.

وقال: كما أن جميع الأعراض الخارجة عن الطبيعة التي تظهر من البدن أمراضاً في البدن، وإما أسباباً من خارج – فكذلك الكلام الفظُّ والأفعال الصعبة التي تظهر من النفس تتبع أمراضاً نفسانية و إما سبباً من خارج ثابتاً في النفس. فليس ينبغي إذاً أن تصدق من ظهر منه في وقت من الأوقات كلامٌ فظٌّ أو فعلٌ صعبٌ إذا عاد في وقت آخر فقال أن ليس في نفسه مكروه. وذلك أنه كما أن الذي به مرض في جسمه إنما يحسبه في وقت نوائبه فقط والطبيب يحسُّه مع ذلك في وقت سكونه أيضاً – كذلك من كان به ألم نفسانيٌّ إنما يحسه في وقت حركته فقط، وطبيب النفس يحسه مع ذلك في وقت سكونه أيضاً.

- Sadece duyu organlarını kullanan kişiler, bir kralın huzurunda bulundukları zaman kraldan duydukları korku onların öfkelenmesine engel olduğu gibi, nefsanî yetilerini kullanabilen kişiler de, akla hitap eden hükümdarın huzurunda dururlarken ondan duydukları korku bu kişilerin öfkelenmesine engel olmalıdır.

  Basileus'un bu sözü üzerine birisi ona: "Kişinin hiç öfkelenmemesi nasıl mümkün olabilir ki?" diye sorunca şöyle cevap verdi: "Şunu hiç akıldan çıkarmamalıdır: Gerekli olan şey sadece kendisine itaat edilmesi değildir, kendi de itaat eder. Sadece kendisine hizmet edilmesi gerekmez, onun da başkalarına hizmet etmesi gerekir. Sadece kendi hatasına tahammül edilmesi gerekmez, onun da başkalarının hatalarına tahammül etmesi gerekir. Sadece kendi yaptıklarına sabredilmesi gerekmez, onun da başkalarının yaptıklarına sabretmesi gerekir. Hiç kuşkusuz Allah onu her zaman görmektedir. Kişi bunu uygulayabilirse öfkelenmez, öfkelense bile öfkesi az olur."

- Basileus aşırı kilolu birini görünce ona şöyle dedi: "Zindanının duvarını yükseltmeye ne kadar da özen gösteriyorsun!"

- Birini düzeltmek istediğinde o kişiye karşı sanki düşmanından intikam almak istiyormuş gibi bir tavır takınmamalısın. Ona, kötü bir hastalığı tedavi edecek veya yarayı dağlayacak bir doktor edasıyla yaklaşmalısın. Kendi hatanın düzeltilmesini istediğinde de, hasta biri doktoruna karşı nasıl davranırsa sen de öyle davranmalısın.

وقال: كما أن الذين يستعملون حواسَّ البدن فقط يمنعهم من الغضب الخوف من الملك المحسوس إذا وقفوا بين يديه – كذلك يجب على من يستعمل الحواس النفسانية أن يمنعه من الغضب الخوف من الملك المعقول الذي هو واقف بين يديه دائماً.

وقال له رجل: كيف للإنسان أن لا يغضب؟ قال: فليكن ذاكراً في كل وقت أنه ليس يجب أن يُطاع فقط، بل أن يطيع؛ وأنه ليس يجب أن يُخْدَم فقط بل أن يَخْدُم، وأنه ليس يجب أن يُحتمل خطؤه فقط بل يَحْتمل الخطأ عليه وأنه ليس يجب أن يُحتمل أن يُصْبَر عليه فقط بل أن يَصْبر هو أيضاً فإن الله عز وجل يراه دائماً – فإنه إذا فعل ذلك لم يغضب، و إن غضب كان غضبه قليلا.

ورأى إنساناً سميناً فقال له: ما أكثر عنايتك برفع سور حَبْسك!

وقال: ينبغي لك إذا دبّرت إنساناً تريد صلاحه ألا تتشكل بشكل من يريد أن ينتقم من عدو. ولكن ينبغي لك أن تتشكل بشكل من يطبُّ أو يكوي داءً رديئاً به. فإن دبرت أيضاً لصلاحك فينبغي أن تتشكل تشكل المريض للطبيب.

[19]

TEOLOG GREGORİOS'UN ÂDÂBI

- Gregorios [Γρηγόριος] şöyle demiştir:

  "Allah'ı her işinin başı ve sonu eyle.

  Ömrün kazancı, günbegün yaşamaktır.

  Her şeyi tanı ve en üstün olanı seç. Fakirlik ne aşağılık bir şeydir! Ondan daha kötüsü ise aşağılık bir zenginliktir.

- Bir şeyi güzel yapıyorsan bil ki sen(in yaptığın) Allah'(ın yaptığına) benzemektedir. Hayırlı bir eş ara ki sâlih biri olasın. Bedenini zabt et ve onu bazı kayıtlarla bağla. Öfkene gem vur ki aklının dışına çıkmasın. Bakışını eşitle ve dilin bir terazi (ölçü) olsun. Kimsenin kötü sözünü duyma ki maskara olmayasın. İlmi bütün hayatın için bir kandil kıl. Kendini olduğundan başka sanma, aksi hâlde helak olursun. Her şeyi düşün ve olması gereken neyse onu yap.
- Kendini yabancı/garip kıl ve yabancıları güzel ağırla. Gemin güzel yüzüyorsa işte o zaman boğulmaktan kork. Allah'tan gelen her şeyi şükür ile karşılamak yaraşır.
- Dostun sopası, kötü birinin sana hürmet etmesinden daha iyidir. Bilgelerin kapısından ayrılma, zenginlerin kapısına ise asla varma. Küçük biri, büyük bir işe girişince küçük değil demektir. Küçükken sana söylenen kötü sözleri sineye çek ki büyüdüğünde övülesin. Kendini koru ve başkasının düşmesine sevinme. (Sana yapılan en büyük) ihsân, başkalarına haset etmemendir. (Düşebileceğin en büyük) hata ise hasetçi olmandır."

[١٩]

آداب غريغوريوس المتكلم على اللاهوت

قال:

جعل الله بدءَ أمرك وكماله.

رِبْح العُمْرِ العيْشُ يوماً بيوم.

اعرف كل شيء واختر أفضله! ما أردأ الفقر! وشرٌّ منه الغنى الرديء!

إذا كنت تُحسن فاعلم أنك متشبه بالله. اطلب خير الأهل فيكون صالحاً! اضبط جسدك واربطه بالقيود. أَلْجِمْ غضبك لئلا يقع خارجاً من عقلك! ساو نظرك وليكن لسانك ميزاناً! اعمل غَلَقاً لأذنيك لئلا تكون ضُحكة. اتخذ العلم سراجاً لعيشك أجمع! لا تظن بنفسك غير ما أنت فإنك هالك! اعقل كل شيء واعمل الذي ينبغي!

اجعل نفسك غريباً وأكرم الغرباء! إذا طاب سير سفينك عند ذلك اتّقِ الغَرَق! ينبغي أن تقبل كل ما جاء من الله بشكر.

عصا الصديق أفضل من كرامة الشرير. ثابر على أبواب الحكماء، فأما الأغنياء فلا. الصغير ليس بصغير إذا خرج إلى الأمر الكبير. احتمل شتمك صغيراً تمدح كبيراً. احفظ نفسك ولا تفرح بسقطة آخر. الموهبة أن لا تحسد، والزلل أن تكون حسوداً.

[20]

BİLGE GALEN'İN HABERLERİ

Galen [Γαληνός, Galenos], tıp konusunda bilgisine başvurulan ve her biri felsefi bir ekolün başı ve öğreticilerin öğreticisi olan en ünlü sekiz doktordan biridir.

Bunların ilki diğer doktorların da atası olan birinci Asklepios'tur [Ἀσκληπιός]. İkincisi Goras'tır (?). Üçüncüsü Minos'tur (?). Dördüncüsü Parmenides'tir. Beşincisi Eflâtun'dur. Altıncısı İkinci Asklepios'tur. Yedincisi Hipokrat'tır. Sekizincisi ise Galen'dir. Galen, büyük doktorların sonuncusu olup sonrasında onu aşacak bir doktor yetişmemiştir.

Hz. İsa'dan yaklaşık 200 yıl sonra doğmuştur. Şu hâlde bizim içinde bulunduğumuz yıldan -ki biz şimdi (h.) 445 yılındayız- yaklaşık 865 yıl önceye denk gelir.

Küçük-büyük yaklaşık 400 kitap yazmıştır. Büyük olan kitapları epeyce hacimli olup bunların üzerine şerhler yazılmıştır. Bu kitaplardan 16 kadarı tıp öğrenmek isteyenlere okutulan kitaplardır.

Galen'in babası ona çok itina gösterirdi ve onun için hiçbir masraftan kaçınmazdı. Hocalarına büyük paralar verir ve uzak şehirlerden ona hocalar getirtirdi.

Galen, Asya [Anadolu] şehirlerinden Bergama'da doğup büyümüş, oradan ilim talep etmek için Atina, Roma, İskenderiye ve diğer bölgelere yolculuk etmiştir. Ermines'ten (?) tıp öğrenmiş, geometrici, gramerci ve hatiplerden geometri, dil, gramer vs. ilimler okumuştur. Kleopatra adında bir kadından da tıp öğrenmiş ve ondan özellikle de kadınların tedavisinde kullanılan pek çok ilaç yapmayı öğrenmiştir. Kulkutarı[30], madeninde görmek için Kıbrıs'a seyahat etmiş, mühürlü çamurun [tıyn-i mahtûm, terra sigillata, terra lemnia] etkisini kendi gözüyle görmek için Limni Adası'na yolculuk yapmıştır. Bütün bunları bizzat tecrübe etmiş ve bunların kendi düşüncesine göre doğru olduğuna kanaat getirmiştir.

[٢٠]

أخبار جالينوس الحكيم

كان جالينوس أحد الأطباء الثمانية المقدَّمين المرجوع إليهم في صناعة الطب والذي ن هم رؤوس الفِرَق ومعلمو المعلمين وأولهم.

وهو الذي سائر الأطباء المتقدمين من نسله -: اسقلبيوس الأول. والثانى: غورس. والثالث: مينس. والرابع: برمانيدس. والخامس: أفلاطون. والسادس: اسقلبيوس. والسابع: ابقراط. والثامن: جالينوس وهو خاتم الأطباء الكبار، ولم يجئ بعده من الأطباء إلا من هو دون منزلته ومتعلم منه.

وكان زمان مولده بعد زمان المسيح عليه السلام بدُوَيْن المائتي سنة يكون إلى سنتنا هذه – وهي سنة ٥٤٤ - نحو ٥٦٨ سنة.

وصنف كتباً كثيرة صغاراً وكباراً نحو أربعمائة كتاب، والكبار منها عظام جداً كثيرة البسط والشرح. ومن هذه الكتب ستة عشر كتاباً هي التي تُدَرَّس لمن يريد تعلم الطب.

وكان أبوه يُعنىٰ به العناية البالغة، وينفق عليه النفقة الواسعة، ويجري على المعلمين الجراية الكثيرة ويحملهم إليه من المدن البعيدة.

وكان مولد جالينوس ومنشؤه بفرغامس من بلاد آسيا. وسافر إلى أثينية ورومية والإسكندرية وغيرها من البلاد في طلب العلم، وتعلم من ارمينس الطبَّ، وتعلم من جماعة مهندسين ونحاة وخطباء: الهندسةَ واللغة والنحو وغير ذلك. ودرس الطب أيضاً على امرأة اسمها قلاوبطرا وأخذ عنها أدوية كثيرة، ولا سيما ما تعلق بعلاجات النساء. وشخص إلى قبرس ليرى القلقطار في معدنه. وكذلك شخص إلى جزيرة لمنوس ليرى عمل الطين المختوم. فباشر كل ذلك بنفسه وصححه بروِيَّته.

Ayrıca Mısır'a gidip orada bir süre kalmış, o bölgeye ait olan ilaç hammaddelerini ve özellikle de Saîd bölgesinde yer alan Asyut şehrindeki afyonu görmüştür. Sonra memleketine dönmek üzere Suriye'ye doğru yola çıkmış ve Akdeniz kıyısında yer alan, Mısır'a bağlı son şehir el-Farama'da [Per-Amun/Pelusium] ölmüştür.

Galen küçüklüğünden itibaren burhana dayalı ilme karşı büyük bir istek ve yetenek göstermiş ve onu öğrenmek için çok gayret etmiştir. İlme olan merakından dolayı hocasının öğrettiği şeyi onun yanından ayrılıp evine varıncaya kadar kendi kendine çalışırdı. Okulda onunla birlikte olan gençler onu kınarlar, "Yahu, bizimle gülüp oynamak için de kendine vakit ayırmalısın!" derlerdi. Ama o, öğrendiği ilmi tekrarlamakla meşgul olduğu için ya hiç cevap vermez ya da, "Niye gülme ve oynamaya gerek duyuyorsunuz ki?" diye sorardı. Onlar: "Bunlara karşı olan isteğimizden tabii ki!" diye cevap verirlerdi. Bunun üzerine Galen: "Bunları terk etmeyi gerektiren sebep ve benim tercihimi ilim yönünde kullanmam beni sizin oyunlarınızı sevmekten uzaklaştırıyor ve bana kendi ilgilendiğim şeyi sevdiriyor." derdi. İnsanlar onun bu hâline şaşarlar ve "Babana verilen mal ve makam yanında bir de senin gibi ilme meraklı bir evlat verilmiş." derlerdi. Galen'in babası geometriyi iyi bilirdi, aynı zamanda çiftçilikle uğraşırdı. Dedesi marangozların reisi idi. Babasının dedesi ise messâh [kadastrocu] idi.

Galen'in Roma'ya ilk gidişi, Adrianus'tan sonra tahta oturan Antonios'un krallığı dönemine rastlar. Ptolemais kentine gitme kararı vererek Roma'dan ayrılacağı zaman Rum valisi Bovasios'un (?) anatomi ilmine dair bir eser yazmasını istemesi üzerine bu konuda onun adına bir eser yazdı. Sonra Quintus'un öğrencisi Satyros'tan sonra ikinci öğretmeni olan Pelops'un yanında İzmir şehrinde ikamet ettiği sırada Teşrih ilmine dair bir kaç risale daha yazdı. Sonra Korintos'a gitti. Sonra İskenderiye'de Quintus'un ve Nomisianus'un bazı meşhur öğrencilerinin bulunduğunu duyunca oraya gitti. Sonra Asya kentlerinden, aynı zamanda kendi memleketi olan Bergama'ya, oradan da Roma'ya gitti.

وسافر أيضاً إلى مصر، وأقام بها مدة فنظر عقاقيرها ولا سيما الأفيون في بلد أسيوط من أعمال صعيدها. ثم خرج متوجهاً منها نحو بلاد الشام راجعاً إلى بلده فمرض في طريقه ومات بالفرما، وهي مدينة على البحر الأخضر في آخر أعمال مصر.

وكان جالينوس من صغره مشتهياً للعلم البرهاني طالباً له شديد الحرص والاجتهاد والقبول للعلم. وكان لحرصه على العلم يدرس ما علمه المعلم في طريقه إذا انصرف من عنده حتى يبلغ إلى منزله، فكان الفتيان الذين كانوا معه في موضع التعليم يلومونه ويقولون: يا هذا! ينبغي أن تجعل لنفسك وقتاً من الزمان تضحك معنا فيه وتلعب. — فربما لم يُجبهم لشغله بما يتعلمه. وربما قال لهم: ما الداعي لكم إلى الضحك واللعب؟ فيقولون: شهوتنا لذلك. فيقول لهم: والسبب الداعي إلى ترك ذلك وإيثاري العلم يبغّضني لما أنتم عليه ويحبّبني لما أنا فيه. فكان الناس يتعجبون منه ويقولون: لقد رُزِق أبوك مع كثرة ماله وسَعَة جاهه ابناً حريصاً على العلم! وكان أبوه من أهل الهندسة. وكان مع ذلك فلاحاً. وكان جده رئيس النجّارين وكان جد أبيه مسّاحاً.

ودخل جالينوس رومية في المرة الأولى في ابتداء ملك انطونينوس الذي مَلَك بعد أذريانوس. وصنف كتاباً في التشريح لبواثيوس المظفّر الذي كان والياً على الروم. عندما أراد أن يخرج من مدينة رومية إلى مدينته التي يقال لها بطولومايس، وسأله أن يزوّده كتاباً في التشريح. وصنَّف أيضاً في التشريح مقالات وهو مقيم بمدينة سمرنا عند بالبس معلمه الثاني بعد ساطورس تلميذ قوانيطوس. ومضى إلى قورنثوس. وسار إلى الإسكندرية لما سمّع أن هناك مذكورين من تلامذة قوانطوس ومن تلامذة نوميسيانوس. ثم رجع إلى موطنه فرغامس من بلاد آسية. ثم سار إلى رومية.

Roma'da Flavius Boethius'un önünde ameliyat yaptı. Meşşai ekolünden filozof Eudemos ve halka açık bir mecliste meşşai felsefesine göre felsefî ilimleri okutmak için o sıralar Atina'da bulunan Suriyeli İskender el-Afrodîsî her zaman onun yanına gelip giderdi. Onların dersine Roma şehrinin valisi Marcus Aurelius [Sercius b. Polos?] da katılırdı. Çünkü felsefî ilimler hakkında hem konuşur, hem de uygulama yapardı.

Galen, kitaplarının birinde İskenderiye'ye ilk gidişinden sonra 28 yaşında iken kendisinin ve atalarının memleketi Bergama'ya döndüğünü söylemiş, bir başka yerde ise Roma'dan memleketine otuz yedi yaşında iken döndüğünü ifade etmiştir.

Nakledildiğine göre kralın hazinesinde bulunan pek çok eseri ve değerli eşyası bir yangında yok olmuştur ve yanan bu eserlerden bir kısmı Aristoteles'in, bir kısmı Anaksagoras'ın, bir kısmı da Andromachos'un el yazısı ileydi. Bu kitapların düzgün okunuşlarını güvenilir hocalarından ve rivayeti Eflâtun'a kadar uzanan ravilerinden öğrenmişti. Ayrıca bu yazmaları tashih etmek için uzak şehirlere yolculuklar etmişti.

Yine nakledildiğine göre Rufus'un (?) "*Zehirler, Panzehirler ve Zehirlenenlerin Tedavisi*" (*et-Tiryâqât ve's-sumûm ve 'ilâcu'l-mesmûmîn*) ve "*Hastalık ve Zamana Göre İlaçların Terkibi*" (*Terkîbu'l-edviye bi-hasebi'l-illeti ve'z-zemân*) adlı eserleri de bu yangında yanmıştır. Bu sonuncu kitap Galen için çok değerli olduğundan onu beyaz bir ipek üzerine siyah mürekkeple yazmış ve bunun için çok para harcamıştı.[31]

Yunan kralları, sarp yolları açarlar, derinleri düz ederler, büyük dağları kateder, yollardaki korkuları izale eder, köprüler yapar, korunaklı surlar inşa eder, sular akıtır, nehir kanalı açarlar, düşmanları bertaraf etmekle ve beldeleri fethetmekle uğraşırlardı. Onların önem verdikleri tek şey bedenlerini tatmin etmek değil, idareleri altındaki toprakları sağlıklı bir şekilde yönetmekti. Bilimlere ve özellikle de tıp ilmine çok önem verirlerdi. Bütün ülkelerde maaş bağladıkları adamları vardı. Bu adamlar bulundukları ülkede kullanılan ilaçları toplar ve herhangi bir hile karışmasın diye mühürleyerek krallara gönderirlerdi. İlaçlar krallara ulaşıp hekimler onu deneyince ülkenin dört bir yanına yayarlar ve halkın istifadesine sunarlardı. Bütün bu işler karşılığında krallar çalışanlarına ücret öderdi.

وشَرَح برومية قُدّام بواثيوس، وكان يحضره دائماً أوذيموس الفيلسوف من فرقة المشائين والإسكندر الأفروديسى الدمشقى الذي قد أهل في ذلك الوقت لتعليم الناس في أثينية في مجلس عام علوم الحكمة على رأى المشائين. وقد كان يحضرهم الذي يتولى في مدينة رومية – وهو سرجيوس بن بولوس، فإنه في أمور الحكمة كلها أولى بالقول والفعل جميعاً.

وذكر جالينوس في بعض كتبه أنه دخل إلى الإسكندرية في أول دفعة ورجع عنها إلى فرغامس موطنه وموطن آبائه وعمره ثمان وعشرون سنة. وذكر في موضع آخر أنه كان رجوعه من رومية إلى بلاده وقد مضى من عمره سبعة وثلاثون سنة.

وذكر أنه احترق له في الخزانة التي كانت للملك كتبٌ كثيرة وأثاثٌ له قدرٌ. وكان بعض النسخ المحترقة بخط أرسطوطاليس. وبعضها بخط أنكساغورس وأندروماخوس. وصحح قرائتها على معلميه الثقاة وعلى من رواها عن أفلاطون. وسافر إلى مدن بعيدة حتى صحح أكثرها.

وذكر أنه كان فيما احترق له كتاب روفس في «التريافات والسموم وعلاج المسمومين»، و«تركيب الأدوية بحسب العلة والزمان»، وأن من عزته عنده كَتبه في ديباج أبيض بقز أسود وأنفق عليه جملة كثيرة.

وكان ملوك اليونانيين يذللون الطريق الصعبة ويطمّون الأعماق ويقطعون الجبال الشاهقة ويزيلون الخوف منها، ويعقدون الجسور والقناطر ويبنون الأسوار المنيعة ويُجْرون المياه ويشقون الأنهار، ويشتغلون بقمع الأعداء وفتح البلدان. وكانت عنايتهم مصروفة إلى تدبير الملك لا إلى لذات البدن. وكان لهم عناية بالعلوم والطب. وكان لكل واحد منهم رجال مرتبون في كل بلد لالتقاط الأدوية في ذلك البلد وإنفاذها إليه مختومة كيلا يتم فيها حيلة ولا غش. فإذا وصلت إلى الملك وجربها الحكماء أذاعها في بلده ورعيته لينفعهم بها. وكانوا يُجرون الأرزاق على ذلك.

Galen esmer tenli, vücut hatları yerli yerinde, geniş omuzlu, avuç içleri büyük, uzun parmaklı ve dişleri güzel biriydi. Şarkıyı ve kitap okumayı severdi. Yürüyüşü normaldi. Mütebessim bir çehresi vardı. Çok konuşur, az susardı. Arkadaşlarını çok eleştirirdi. Çok yolculuk ederdi. Hoş kokulu ve temiz giyinen biriydi. Krallarla ve devletin ileri gelenleriyle birlikte at binmeyi ve gezintiye çıkmayı çok severdi.

Galen 87 yaşında ölmüştür. Ömrünün ilk on yedi yılı bir çocuk ve öğrenci olarak, geriye kalan yetmiş yılı ise bir bilgin ve öğretici olarak geçmiştir.

Galen'in Âdâbı ve Hikmetli Sözleri

Galen şöyle demiştir:

- Bildiği şey üzerinde düşünmeyen kişinin bilgisi ve sahip olduğu aklı kullanmayan kişinin aklı işe yaramaz.
- Bayağı şeylerle ilgilenmeyen kişi büyük şeyler konusunda başkalarıyla yarışır.
- Yumuşak huylu ol ki (amacına) nail olasın; hilm sahibi ol ki şeref kazanasın. Kendini beğenme, gözden düşersin.
- Galen öğrencilerine şöyle demiştir: "Kim gönülden hizmet ederse gönülden ödüllendirilir."
- Üzüntü, kalbin ölmesi; kaygı ise kalbe inen bir hastalıktır. Galen bunu söyledikten sonra şu açıklamayı ekledi: "Üzüntü, fırsatı kaçan şeylerle, kaygı ise gelecekle ilgilidir."
- İştahı olan bir hasta, iştahı olmayan sağlıklı bir kişiden daha ümit vericidir.
- Nefsin şerre olan eğilimi seni hayır işlemekten alıkoymasın.
- Ardından arzulamayı getiren bir beğenme aşktan bir parçadır.
- Aşk, nefsin fiillerinden olup beyin, kalp ve ciğerde saklıdır. Beyinde üç yeti vardır: (1) Hayal etme yetisi ki beynin ön tarafındadır, (2) Düşünme (fikr) yetisi ki beynin ortasındadır, (3) Hatırlama (zikr) yetisi ki beynin arka kısmındadır. Bir kimse âşık olduğu kişiden ayrıldığında o kişi onun hayalinden, düşüncesinden ve hatırından çıkmaz olup nefs bütün hâllerinde onunla meşgul olmadığı sürece bu kişi gerçek anlamda âşık sayılmaz.

وكان جالينوس أسمر اللون، حَسن التخاطيط، عريض الأكتاف، واسع الراحتين، طويل الأصابع، حَسن الثغر، محباً للأغانى والألحان وقراءة الكتب، معتدل المشية، ضاحك السن، كثير الهذر، قليل الصمت، كثير الوقوع في أصحابه، كثير الأسفار، طيب الرائحة، نقي الثياب. وكان يحب الركوب والتنزه، مُداخِلا للملوك والرؤساء.

مات وله سبع وثمانون سنة، منها وهو صبي ومتعلم سبع عشرة سنة، ومنها عالم ومعلم سبعون سنة.

آداب جالينوس وحِكَمُه

قال: لا ينفع علم من لا يعقله ولا عقل من لا يستعمله.

وقال: من رغب عن الحقائر نافَسَ في العظائم.

وقال: لِنْ تنل، واحلم تنبل، ولا تكن معجباً فتمتهن.

وقال لتلاميذه: من نصح الخدمة نصحت له المجازاة.

وقال: الهمُّ فناء القلب، والغم مرض القلب – ثم بين ذلك فقال: الهم بما فات، والغم بما يأتي.

وقال: العليل الذي يشتهي أرجى من الصحيح الذي لا يشتهي.

وقال: لا يمنعك من فعل الخير ميل النفس إلى الشر.

وقال: من العشق استحسان ينضاف إليه طمع.

وقال: العشق من فعل النفس وهي كامنة في الدماغ والقلب والكبد. وفي الدماغ ثلاث قوى: التخيل وهو في مقدم الدماغ، والفكر وهو في وسطه، والذكر وهو في مؤخره. وليس يكمل لأحد معنى عاشق حتى يكون إذا فارق من يعشقه لم يخل من تخيله وفكره وذكره، فتكون جميع مساكن النفس قد اشتغلت به.

- Galen şöyle demiştir: İlim ve sanat eğitimi almış olan kölelerin ve cinsinden üstün olan hayvanların değerini artıran, buna karşın kendi eğitimlerini görmezden gelen nice efendiler gördüm. Öyle ki kendileri gibi bir köle başkasına teklif edilse ne satın alır, ne de kabul ederlerdi. Bundan dolayı bana göre en nahoş şeylerden biri, bir köle kendi ağırlığınca parayı hak ederken efendisinin kendini neredeyse bedavaya kabul edecek birini bile bulamamasıdır.
- Galen şöyle demiştir: Doktorlar kendilerini yöneticilerin yerine koyarlardı, hastalar da kendileri için çizilen sınırı aşmayan memurlar konumundaydılar. O günlerde tıp daha başarılıydı. Günümüzde iş tersine dönüp hasta kendini yönetici, doktor da kendini memur yerine koyunca doktorlar hastaların keyifleri için hizmet etmeye başladılar ve bedenlerine hizmet etmeyi bıraktılar. Bu yüzden doktorlardan istifade azaldı.
- Geçmişte insanlar içkili ve çalgılı meclislerde bir araya gelirler ve çeşitli şarapların mizaçlarda öfke üzerinde yaptığı tesiri konuşarak birbirine karşı övünürlerdi. Bugün ise bir araya geldiklerinde şarap içtikleri kadehlerin büyüklüğü ile övünüyorlar.
- Kim küçüklüğünden itibaren nefsini yönetmek konusunda itidale alışırsa hareketleri ve arzuları mutedil olur. Küçüklüğünden itibaren arzulara engel olmamaya ve kendini arzu duyduğu hiçbir şeyden alıkoymamaya alışık olan kimse ise açgözlü olarak kalır. Çünkü kendisiyle ilgili işlerde eğitimi artıran her şey güçlenir; sükûnu kullanan şeyler ise zayıflar.
- Hem açgözlü, hem de yüzsüz olan çocukların düzelmesi beklenmez. Obur olan, ama yüzsüz olmayan çocukların ise düzelmesinden ümit kesilmemeli ve eğitildiğinde bunların iffetli birer insan olabileceği bilinmelidir.
- Hayâ, kişinin, kendisinden daha üstün olan birinin yanında eksik bir yanının ortaya çıkmasından korkmasıdır.

وقال جالينوس: رأيت كثيراً من الملوك يزيدون في ثمن الغلام المتأدب بالعلوم والصناعات وفي ثمن الدواب الفاضلة في أجناسها –ويُغفِلون أمر أنفسهم في التأدب حتى لو عُرِض على أحد غلام مثله ما اشتراه ولا قَبِله. فكان من أقبح الأشياء عندي أن يكون المملوك يساوي حِمْلَه من المال، والمالك لا يجد من يقبله مجَّاناً.

وقال جالينوس: كان الأطباء يقيمون أنفسهم مقام الأمراء، والمرضى مقام المأمورين الذين لا يتعدون ما حُدّ لهم. فكان الطب في أيامهم أنجَع. فلما حال الأمر في زماننا فصار العليل بمنزلة الأمير والطبيب بمنزلة المأمور خَدَمَ الأطباء رضا الأعلاّء، وتركوا خدمة أبدانهم، فقل الانتفاع بهم.

وقال أيضاً: كان الناس قديماً يجتمعون على الشراب والغناء فيتفاضلون في ذكر ما تعمله الأشربة في الأمزجة في قوة الغضب وما يرد كل واحد منها من أنواعه، وهم اليوم إذا اجتمعوا فإنما يتفاضلون بعظم الأقداح التي يشربونها.

وقال جالينوس: مَن عُوِّد مِن صباه القَصْدَ في التدبير كانت حركاته وشهواته معتدلة. فأما من اعتاد ألا يُمنع شهواته منذ صباه ولا يَمنع نفسه شيئاً مما تدعوه إليه فذلك يبقى شرها، وذلك أن كل شيء يكثر الرياضة في الأعمال التي تخصه يقوى، وكل شيء يستعمل السكون يضعف.

وقال: من كان من الصبيان شَرِهاً شديد القحة فلا ينبغي أن يُطمع في صلاحه البتة، ومن كان منهم شرهاً ولم يكن وقحاً فلا ينبغي أن يُؤْيَس من صلاحه، ويقدر أنه إن تأدب يكون إنساناً عفيفاً.

وقال: الحياء خوف المستحيي من نقص يقع به عند من هو أفضل منه.

- Kişi, kendini tanıyınca ahlâkını düzeltebilir. Çünkü kişinin kendini tanıması en büyük hikmettir. İnsan, doğası gereği kendini aşırı derecede sevdiği için kendinde sahip olmadığı güzel vasıflar vehmeder. Bundan dolayı pek çok kişi gerçekte cesur ve cömert olmadığı hâlde kendini böyle sanır. Akıl konusunda da pek çok insan en akıllı kişinin kendisi olduğunu düşünür. Ne var ki kendisi hakkında böyle düşünmeye en yakın olan kişi, gerçekte aklı en az olan kişidir.
- Adil, gücü yettiği hâlde cezalandırmayan kimsedir. Akıllı ise, insanın doğasındaki her şeyi hakikat üzere tanıyan kimsedir.
- Kendini beğenmek (ucb) kişinin kendisinin gerçekte olmadığı, ama olmayı istediği bir hâlde olduğunu sanmasıdır.
- Elli yaşında olup bir hastalık sebebiyle bedeni kötüleşen kişi hastalığa teslim olmaz ve bedenini çürüyüp yok olmaya terk etmez, aksine sağlığına tam olarak kavuşamayacak bile olsa bedenini iyileştirme yolunu arar. Biz de nefsimiz konusunda da böyle yapmalı ve bir bilgenin nefsinin sahip olduğu erdemleri yakalama imkânına sahip olmasak bile nefislerimizin sıhhatine sıhhat, erdemine erdem katmaya çalışmalıyız.
- Bir kişi, her gün yaptığı doğru ve yanlışları kontrol edip kendisine bildirmesi için birini görevlendirirse kendisinin insanların en akıllısı olduğu vehminden kurtulur. Böylelikle yaptığı iyi şeyleri devam ettirir, çirkin şeyleri ise terk eder.
- Galen devasa cüssesinden dolayı birini aşırı derecede yücelttiklerini görünce onun yaptığı en büyük şeyin ne olduğunu sordu. "Bu adam, kesilmiş bir öküzü ortasından tutup kaldırarak dışarı çıkarabiliyor." dediler. Galen onlara: "Öküz de onu kaldırıyordu ama kaldırması öküze bir üstünlük vermiyordu." dedi.

وقال: يتهيأ للإنسان أن يصلح أخلاقه إذا عرف نفسه، فإن معرفة الإنسان نفسه هي الحكمة العظمى، وذلك أن الإنسان لإفراط محبته لنفسه بالطبع يظن بها من الجميل ما ليست عليه، حتى إن قوماً يظنون بأنفسهم أنهم شجعاء كرماء وليسوا كذلك. فأما العقل فيكاد أن يكون الناس كلهم يظنون بأنفسهم التقدم فيه. وأقرب الناس إلى أن يظن ذلك بنفسه أقلهم عقلا.

وقال: العادل من قدر على أن يجوز فلم يفعل، والعاقل من عرف كل واحد من الأشياء التي في طبيعة الإنسان معرفتها على الحقيقة.

وقال: العُجْبُ ظنُّ الإنسان بنفسه أنه على الحال التي يحب نفسه أن تكون عليها من غير أن يكون عليها.

وقال: كما أن من ساءت حال بدنه من مرض به وهو ابن خمسين سنة ليس يستسلم ويترك بدنه حتى يفسد ضياعاً، بل يلتمس أن يصحح بدنه وإن لم يفده صحة تامة – كذلك ينبغي لنا أن لا نمتنع من أن نزيد أنفسنا صحة على صحتها وفضيلة على فضيلتها، وإن كنا لا نقدر أن نلحقها بفضيلة نفس الحكيم.

وقال: يتهيأ للإنسان أن يسلم من أن يظن بنفسه أنه أعقل الناس إذا قلد غيره امتحان كل ما يفعله في كل يوم وتعريفه صواب فعله من خطئه ليستعمل الجميل و يطرح القبيح.

ورأى رجلا يعظمه الملوك لشدة جسمه فسأل عن أعظم ما فعله، فقالوا: إنه حمل ثوراً مذبوحاً من وسط الهيكل حتى أخرجه إلى خارج. فقال لهم: فقد كانت نفس الثور تحمله، ولم يكن لها في حمله فضيلة!

[21]

BİLGELERİN HİKMETLİ SÖZLERİNDEN DERLEMELER I

Bu başlıkta isimleri bilinen ama her birine özel bir başlık açılmayı gerektirecek kadar çok sözü bulunmayan bilgelerin sözlerine yer verilecektir:

- Plutarkhos'a [Πλούταρχος] (saç ve sakalını) siyaha boyayan birinin niye böyle yaptığı sorulunca "Yaşlıların tecrübesinin ondan beklenmesini istemediği için." cevabını vermiştir.

Tyanalı Apollon [Ἀπολλώνιος ὁ Τυανεύς] şöyle demiştir:

- Cahilin nimeti güzelleştikçe onun nimetler içindeki çirkinliği daha da artar.
- Üzüntülü kişinin ağıt yakması (terennüm) üzüntüsüne teselli olur.
- Aristrates'e "Cinsel ilişki ne zaman olur?" diye sorulunca, "Bedenini ne zaman zayıflatmak istersen o zaman?" diye cevap vermiştir.
- Demokritos'a "Senin ilminin diğerlerinin ilminden üstün olan yanı nedir?" diye sorulunca, "İlmimin az olduğunu bilmemdir." diye cevap vermiştir.

Ayrıca Demokritos şöyle demiştir: "İnatçı bir âlim, insaflı bir cahilden daha iyidir."

Öğrencilerinden biri de şöyle demiştir: "Âlim inatçı olmaz, cahil de insaflı. "

- Asanes (?) esir düşmüştü. Onu satın almak isteyen biri ona hangi ırktan olduğunu sorunca o: "Irkımı değil, aklımı ve ilmimi araştır." cevabını verdi.
- Ersihanos (?) da esir edilmiş ve onu satın almak isteyen kişi: "Sen neye elverişlisin?" diye sormuştu. Bunun üzerine o: "Özgür olmaya." cevabını verdi.
- Bir başkası esir edilip satılmak istendiği kişi ona: "Seni satın alırsam sâlih olacaksın." deyince o: "Satın almasan da öyleyim zaten." cevabını verdi.
- Adamın biri Leihamos'a (?) sövünce o: "Yenenin yenilenden daha şerli olduğu bir savaşa girmem." dedi.

[٢١]

بابٌ جامِعٌ لأقوال جماعةٍ من الحكماء

عُرفت أسماؤهم ولم يوجد لكل واحد منهم ما يصلح أن يُفرَد له باب يجمعه في موضع واحد.

سئل فروطرخس عن رجل كان يخضب بالسواد: لم يَخْضِبُ؟ فقال: كَرِه أن يطالب بحنكة المشايخ.

وقال بلياس: كلما حسنت نعمة الجاهل ازداد فيها قُبْحاً.

وقال: ترنُّم المحزون مَشْفاة لكمده.

وسئل أرسطراطس: في أيّ الأوقات يكون الباه؟ فقال: في أيّ وقت تريد أن تُضعف بدنك.

وسئل ديمقراطيس: ما فضل علمك على غيرك؟ فقال: معرفتي بأن علمي قليل.

وقال: عالم معاند خير من منصف جاهل.

فقال تلميذ له:

العالم لا يكون معانداً، والجاهل لا يكون منصفاً!

وسُبِي اسانس فسأله رجل أراد شراءه عن جنسه فقال: لا تبحث عن جنسي وابحث عن عقلي وعلمي.

وسُبِي ارسيجانس فقال له رجل أراد شراءه: لأيّ شيء تصلح؟ فقال: للحرية.

وسُبِي آخر فقال له رجل عُرِض عليه: إن اشتريتك تَصْلُح؟ فقال: وإن لم تشترني!

وشتم رجل لايحمس، فقال: لست أدخل في حربٍ الغالب فيها شرٌّ من المغلوب.

- Yine şöyle söylemiştir: "Bir kimse insanlardan hayâ eder de kendinden hayâ etmezse şahsiyetinin onun katında hiçbir kadr u kıymeti yok demektir. "
- Tafanes (?) kendisini arkadaşlarından koruması için Rabbine dua ederken "Neden düşmanlarından değil de arkadaşlarından korunmak için dua ettin?" diye sordular. O da: "Çünkü düşmanlarımdan kendimi koruyabilirim ama arkadaşımdan korumaya gücüm yetmez." cevabını verdi.
- Sekalbius'a (?) "Falanca çok gayretli" denilince, "O zaman cennetten aşağısına razı olmaz." dedi.
- Bir bilgeye (Asklepios) "Güzel ahlâk nedir?" diye sorulunca, "İnsan içindeyken yapmaya hayâ ettiğin bir şeyi yalnız başınayken de yapmamandır." cevabını verdi.
- Kseberhos'a (?) "Hiç terk edemeyeceğin şey nedir?" diye sorulunca, "Cehalete ilgisizlik, ilme rağbet ve öğretirken hayâyı terk." cevabını verdi.
- Arasayes'e "Çocukların öğrenmesi en gerekli olan ilimler hangileridir?" diye sorulunca, "Büyüdüklerinde yapmamaları kendilerine yakıştırılamayacak şeylerin bilgisi." cevabını verdi.
- Biri Sadares'i (?) mala değer vermediği için övünce o: "Şansla gelen, pintilikle korunan, harcamak sûretiyle de tüketilen bir şeye benim ne ihtiyacım olabilir ki!" dedi.
- Philon'a [Φίλων] "Hikmeti nasıl elde ettin?" diye sorulunca, "Yapmam gereken şeyi kanun zoruyla değil, kendi isteğimle yaparak." cevabını verdi.
- Demokritos şöyle demiştir: "En zor şey, bir âlimin cahil birinin yönetimi altında olmasıdır."
- Bilgelerden birine "Hangi insan merhamet edilmeye daha layıktır?" diye sorulunca şu cevabı vermiştir: "Üç grup vardır: Bunlardan ilki kötü birinin sultası altındaki iyi insandır. Böyleleri, gördükleri ve duyduklarından dolayı bir ömür boyu üzülürler. İkincisi, cahilin yönetimi altındaki akıllı insandır. Böyleleri de bir ömür boyu üzgün ve yorgundur. Üçüncüsü ise cimriye muhtaç olan cömerttir. Böyleleri de bir ömür boyu boynu bükük olur ve aşağılanırlar."

وكان يقول: من استحيى من الناس ولا يستحيي من نفسه فلا قَدْرَ لنفسه عنده ولا قيمة.

وسُمِع لطفانس يدعو ربه أن يحرسه من أصدقائه، فقيل له: لِمَ دعوت بالاحتراس من أصدقائك دون أعدائك؟ فقال: لأني أقدر على الاحتراس من عدوّي ولا أقدر على الاحتراس من صديقي.

وقيل لسقلبيوس: إن فلاناً له همة. قال: إذن لا يرضى بدون الجنة.

وقيل لبعضهم: ما المروءة؟ فقال: أن لا تعمل شيئاً في السر تستحيي منه في العلانية.

وقيل لكسبرحس: ما الذي لا يسعك تركه؟ قال: الزهادة في الجهل، والرغبة في العلم، وترك الاستحياء في التعليم.

وقيل لأرعسايس أيّ العلوم أحق أن يتعلمها الصبيان؟ فقال: العلوم التي إذا شاخوا سَمُج بهم أن لا يحسنوها.

ومدح رجل لسدارس على زهده في المال، فقال: وما حاجتي إلى شيء البخت يَأتي به، واللؤم يحفظه، والنفقة تبيده؟!

وقيل لفيلن: بأيّ شيء حظيت من الحكمة؟ فقال: بأني أفعل ما يجب عليّ مختاراً له لا بإكراه السُّنّة.

وقال ذومقراط: أشدُّ الأشياء عالم يجري عليه حكم جاهل.

وسئل بعضهم: أيّ الناس أولى بالرحمة؟ فقال: ثلاثة: البَرُّ يكون في سلطان الفاجر فهو الدهرَ حزينٌ لما يرى ويسمع، والعاقل في تدبير الجاهل فهو الدهرَ متعب مغموم، والكريم يحتاج إلى لئيم فهو الدهرَ له خاضعٌ ذليل.

- Bir diğer bilge ise şöyle demiştir: "Cahille dost olacağına akıllıyla düşman ol. Bunun sana zararı daha azdır."
- Bir diğeri şöyle demiştir: "Kim insanlar hakkında konuşursa başkaları da onun hakkında konuşur; bir şeyi çokça yapan kişi onunla tanınır."
- Bir diğeri şöyle demiştir: "Çolak da olsa elin senden bir parçadır."
- Birisi Öklid'i tehdit ederek "Senin hayatını almak için elimden geleni yapacağım." dedi. Öklid de şöyle cevap verdi: "Ben de senin öfkeni senin elinden almak için elimden geleni yapacağım."
- Yunanlı, Hintli ve İranlı üç bilge, bir kralın huzurunda bir araya geldiler. Kral onlara: "Her biriniz aklını ve ilmini ortaya koyacak bir söz söylesin." dedi. Yunanlı bilge: "Ben, söylemediğim şeyi geri çevirmeye, söylediğimi geri çevirmekten daha muktedirim." dedi. Hintli bilge: "Kendisinden nakledildiğinde zarar gördüğü, nakledilmediğinde ise hiçbir işine yaramayan bir sözü söyleyen kişiye şaşarım." dedi. İranlı bilge ise: "Ben bir sözü söylediğimde o söz bana hükmeder, söylemediğimde ise ben ona hükmederim." dedi.
- Philemon (?) öğrencilerine şöyle demiştir: "Özgür insanlara sırf sevgi ile muamele edin; halka da bazen teşvikle, bazen de korkutarak muamele edin; ayak takımına ise korkutarak ve aşağılayarak muamele edin."
- Philemon'a "Kralların hangisi daha üstündür?" diye sorulunca, "Şehvetine sahip olan ve hevâ ve hevesinin kölesi olmayan." cevabını vermiştir.
- Timaios'a "İnsanlara neden kötü söz söylüyorsun?" diye sorulunca, "Çünkü onlara bilfiil kötülük etmeye gücüm yetmiyor." cevabını vermiştir.
- Arsuris (?) şöyle demiştir: "Kişi güzel şeyleri bizzat kendi bulup çıkarabiliyorsa onun hakkında "birinci derecede hayırlı" denir. İyi şeyleri başkalarından öğrendiğinde kabul ediyorsa onun hakkında da "ikinci derecede hayırlı" denir."
- Arsuros (?) şöyle demiştir: "Herkes boynunda iki dağarcık taşır. Bunlardan biri önünde, diğeri arkasındadır. Önünde olan dağarcıkta, başkalarının hata ve sürçmeleri; arkasında olanda ise kendi hata ve sürçmeleri vardır."

وقال آخر: معاداة العاقل أقل ضرراً عليك من مودة الجاهل.

وقال آخر: من قال في الناس قالوا فيه، ومن أكثر من شيء عرِف.

وقال آخر: يَدُك منك وإن كانت شلاّء.

تهدَّد إنسانٌ لإقليدس وقال له: لا آلو جهداً في أن أُفْقِدك حياتك؟ فقال: وأنا لا آلو جهداً في أن أفقدك غضبك.

اجتمع عند ملك من الملوك ثلاثة من الحكماء: يوناني، وهندي، وفارسي. فقال لهم الملك: ليتكلم كل واحد منكم بكلمة يبين فيها عقله وعلمه. فقال اليوناني: أنا على ردِّ ما لم أَقُلْ أقدرُ مني على رد ما قلت. وقال الهندي: عجبت لمن يتكلم الكلمة إن حُكِيَتْ عنه أضرّت به، و إن لم تُحْكَ عنه لم تنفعه. وقال الفارسي: أنا إذا تكلمت بالكلمة فقد ركبتني، وإذا لم أتكلم بها فأنا راكبها.

وقال افليمون لأصحابه: عاملوا الأحرار بمحض المودة، والرعية بالرغبة والرهبة، والسفلة بالمخافة والإصغار.

وسئل: أيّ الملوك أفضل؟ قال: من ملك شهوته ولم يستعبده هواه.

وقيل لطيماوس: لِمَ صِرْتَ تسيء بالقول في الناس؟ قال: لأنه لا يمكنني أن أسيء إليهم الفعل.

وقال ارسوريس: يقال للإنسان إنه خيرٌ في الطبقة الأولى إذا كان استخراجه للأمور الجميلة من تلقاء نفسه، ويقال إنه خير في الطبقة الثانية إذا كان قابلا للأمور الجميلة إذا عرفها من غيره.

وقال ارسوروس: كل الناس يحمل على عنقه مزادتين: واحدة على مقدمه، والأخرى على مؤخره: فالتي في المقدم هي أن ينظر سيئات غيره وعثراته، والتي في المؤخر هي سيئات نفسه وعثراته.

- Harusis (?) şöyle demiştir: "Asma üç salkım çıkarır: Biri lezzet, ikincisi sarhoşluk, üçüncüsü de sefihliktir."
- Demokritos'a "Evrendeki en güzel şey nedir?" diye sorulunca "Bahttır." demiştir.
- Vasilis'ten bir arkadaşına bir miktar borç vermesi istenince vermemiş ve böyle yaptığı için kınanmış. Bunun üzerine kendini şöyle savunmuştur: "Yüzüm defalarca sararacağına bir kere kızarsın daha iyi."
- Ammonius şöyle demiştir: "İzah olmadan öğrenme olmaz; araştırma olmadan izah olmaz; soru olmadan araştırma olmaz; soru ise ancak tanımlar hakkında olur."
- Ammonius şöyle demiştir: "Krallık ancak şu üç şey yüzünden kaybedilir: Şarap içmek, şarkı dinlemek ve kadınlarla sohbet etmek. Çünkü bu üç şey sağlıklı düşünmeyi engeller."
- Ammonius şöyle demiştir: "Bilge olanla olmayanı birbirinden ayıran şey şudur: Bilge, konuşacağı şeyi akıl süzgecinden geçirdikten sonra konuşur ve vehme asla itibar etmez. Bilge olmayan ise vehmine dayanarak konuşur ve konuştuğu şey üzerinde hiç düşünmez."
- Kişi, görünüşte bilge ise vehmini parlatmaya muhtaçtır. Âlim ise düşüncesini parlatmaya ihtiyaç duyar. Çünkü görünüşte bilge olanın bilgisi hissedilen somut şeyler hakkındadır; âlimin bilgisi ise akla konu olan (ma'kûlât) soyut şeyler hakkındadır."
- Teofrastus şöyle demiştir: "Edepli kişi, insanların güzel yanlarını anlatan; kötü yanlarını ise örten kişidir."
- Demostenes: "İnsan, dört bir yanını rüzgârların kuşattığı bir alevdir."
- Hemufgrates (?) yazısı kötü olan bir hocanın (yazma) dersi verdiğini görünce "Sen neden güreş öğretmiyorsun?" diye sordu. Adam: "Ben güreşi iyi bilmem." deyince "Ama iyi bilmediğin hâlde yazı yazmayı öğretiyorsun!" dedi.
- "Bir kişi nasıl hiç ihtiyaçsız olabilir?" diye sorulunca Demostenes: "Zenginse tasarruf etsin, fakirse sürekli çalışsın." cevabını verdi.
- Nikomakhos şöyle demiştir: "Akıldan daha iyi bir terbiyeci yoktur. Zamandan daha üstün bir ibret yoktur. Akıllı, kendi ibretlik olmadan başkasından ibret alandır."

وقال خروسيس: الكَرْمُ يُخرج ثلاثة عناقيد: عنقود منها لذة، وعنقود منها سكرة، وعنقود منها سفاهة.

سئل ذيمقراطيس: ما أصلح ما في العالم؟ قال: البَخْتُ.

سئل وسيليس أن يُقْرِض بعض إخوانه مالا فامتنع. فلما عوتب على ذلك احتج بأن قال: أحبُّ أن يحمرَّ وجهي مرة ولا يصفر مراراً كثيرة.

وقال أَمُنْيُوس: المعرفة لا تكون إلا عن إيضاح، والإيضاح لا يكون إلا عن إجالة، والإجالة لا تكون إلا عن مُساءلة، والمساءلة لا تكون إلا حدوداً.

وقال أَمُنْيُوس: إنما يؤتى الملك من ثلاثة أشياء: من شُرْب الشراب وسماع الغناء ومحادثة النساء، فإن هذه الثلاثة فساد الفكرة.

وقال أمونيوس: الفصْل الذي بين الحكيم وغير الحكيم أن الحكيم يتكلم بتوسط الفكر لا يلتفت إلى الوهم البتة، وغير الحكيم إنما كلامه بتوسُّط الوهم ولا يستعمل الفكر.

وقال: إن كان المرء صناعيا فإنما يحتاج أبداً أن يجلو وهمه، وإن كان عليما فإنما ينبغي أن يجلو فكره، لأن الصناعي إنما علمه بالمحسوسات، والعلمي علمه مع المعقولات.

وقال ثاوفرسطس: الأديب من روي محاسن الناس وستر المساوئ.

وقال ذيموستانس: الإنسان لهب نار تحيط به الرياح من كل جانب.

ونظر هموفقراطيس إلى معلم رديء الكتابة يُعَلِّم فقال له: لِمَ لا تُعلِّم الصراع؟ قال: أُحْسِنه. قال: وأنت تعلِّم الكتابة ولا تحسنها!

وقال ذيموستانس وسئل: كيف ينبغي للرجل أن لا يحتاج؟ قال: إن كان غنياً فليقتصد، وإن كان فقيراً فليدمن العمل.

وقال نيوقوماخوس: لا مؤدب أكبر من العقل، ولا معتبر أفضل من الدهر، والكيِّس المعتبر بغيره قبل أن يكون هو العبرة.

- Hipparhos [Ἵππαρχος]: "Sonuçların (ma'lûlât) devam etmesi yakın illetlerinin/sebeplerinin devam etmesine bağlıdır. Dolayısıyla sevginin sebebi devam ediyorsa sevgi de devam eder."
- Telemahos [Τηλέμαχος] şöyle demiştir: "Bir kimse hikmeti kabul etmiyorsa yolunu şaşıran hikmet değil, onu kabul etmeyen kişidir."
- Antifanes [Ἀντιφάνης] şöyle demiştir: "Tembel birinin bulunduğu ortamda hikmet konularından söz etmek yaraşmaz. Çünkü hayvan, altının ve gümüşün kıymetini değil, yalnızca ağırlığını hisseder. Tembel de hikmet konularının değerini değil, yalnızca verdiği yorgunluğu hisseder."
- Miletli Tales'e "İnsanları cezalandıranlar neden sadece onların yaptıkları şeylerden dolayı ceza veriyorlar da değersiz fikirlerinden dolayı ceza vermiyorlar?" diye sorulunca şöyle cevap vermiştir: "İnsanın değersiz şeyleri düşünmesini değil, düşündüğü değersiz şeyleri yapmasını engellemek için."
- Sofokles şöyle demiştir: "Başkalarının etkisinde kaldığın veya arzularına tâbi olduğun sürece kendini insan olarak görme."
- Pindar şöyle demiştir: "Olup bitmiş olan şeyi eski hâline döndürme imkânına sahip değiliz; onu sadece onarabiliriz, ama hatırlayarak değil, unutarak."
- Arsihanes (?) şöyle demiştir: "(Kınadığımda) kendimi övmeyecek olsam kınardım."
- "Bilmiyorum." sözünde bildiğime dair bir işaret bulunmuyor olsaydı "Bilmiyorum." derdim.
- Kişinin kendine olan saygısı, kesin olarak bilmediği şeyler hakkında konuşmamayı gerektirir.
- Plutarkhos, halkının kurbanlarını putlarına sundukları gün çamurdan bir boğa yaparak putlara sundu ve "Diri olmayan ve nefes almayan bir varlık için diri olan ve nefes alıp veren bir varlığı kesmem nahoş bir şeydir." dedi.

وقال ابرخس: دوام الأمور المعلولات بقدر دوام عِلَلها القريبة، وإذا دام سبب المحبة دامت.

وقال طيلاماخس: الذي لا يقبل الحكمة هو الذي ضل عنها وليست هي الضالة عنه.

وقال أتيفانيوس: ليس ينبغي لك أن تقدر أمور الحكمة بين يدي كسلان، وذلك أن البهيمة تحس من الذهب والفضة بثقلها فقط ولا تحس بنفاستها، كذلك الكسلان إنما يحس من أمور الحكمة بثقل التعب عليه فيها، ولا يحس بنفاستها.

وسئل ثاليس الذي من أهل مالطيه: لم صار الذين يعاقبون البشر لا يعاقبونهم على فكرهم الرديئة، وإنما يعاقبونهم على أفعالهم فقط؟ فقال: من قِبَل أن الإنسان قُصِد به لأن لا يفعل الرديء مما يفكر فيه، لا أن لا يفكر.

وقال سوفقليس: ليس ينبغي أن تعدّ نفسك من الناس ما دام الرأي يفسد رأيك أو تتبع شهواتك.

وقال بندارس: ماكان وفرغ لا يمكن أن ترده إلى ما لم يكن وإنما يمكننا مداواته، لا بأن نذكره ولكن بأن ننساه.

وقال ارسخانس: لولا أن أمدح نفسي لذممتها.

وقال: لولا أن في قولي «لاأعلم» دليلا على أن أعلم لقلت «لاأعلم».

وقال: إن إكرام المرء نفسه أن لا يقول إلا ما أحاط به علمه.

فلوطرخس عَمِل ثوراً من طين وقرّبه في اليوم الذي كان أهل بلده يُقَرِّبون لأصنامهم وقال: قبيحٌ أن أذبح الحيَّ المتنفس لمن ليس بحيٍّ ولا متنفس.

- Plutarkhos şöyle dedi: "Doğru sözlülük güzeldir. En güzeli ise bir âlimin, bilmediği bir konuda "Benim bu konuda bilgim yok." diyebilmesidir. Kimin "Ben âlimim." dediğini duyarsan bil ki o cahildir."
- Deukalion [Δευκαλίων] şöyle demiştir: "İlimde kadim filozoflar mertebesine çıkabilme istidadına sahip değilsen, bari onların zengin mirasından istifade et. Onlar kitaplarında sana ilim hazineleri bırakmışlardır. O kitapları aç, üzerinde düşün ve istifade et. Elinde mücevher tutan ama ne tuttuğunu bilmeyen ve güzelliğini görmeyen kör gibi olma."
- Pindar şöyle demiştir: "Nahoş şeyi lafta reddedip uygulamada talep eden; güzel olan şeye ise lafta sahip çıkan, ama onu uygulamaktan çirkin bir şeyden kaçarcasına kaçan insanlara şaşarım."
- Demokritos şöyle demiştir: "Sabır, korunaklı bir kaledir. Acele, vakarı bozar ve pişmanlığa sebep olur. Doğruluk asaletin meyvesidir. Hırs ise nefsin arzularının artığıdır."
- Aklimos (?) şöyle demiştir: "Tabiat bozulmuş ve şehvetler baskın hâle gelmişken çok bilgi sahibi olmanın faydası ne kadar azdır. Tabiat mutedil ve şehvet bastırılmış iken az bilgi sahibi olmak bile ne kadar faydalıdır!"
- Kriton şöyle demiştir: "Tabiatın üstün gelmesi bilgiyi ortadan kaldırır ve akıbeti unutturur. Bilgi sabit (gerçekten var) olsaydı galebe çalan o olurdu."
- Timaios şöyle demiştir: "Kim kendini hiçbir şeye ikna olmamaya ve inanmamaya şartlandırırsa o konuyu anlatmak için binlerce bilge ve hatip bile bir araya gelse onu ikna etmeyi başaramazlar. Çünkü o ikna olmamaya şartlanmış ve inanmamaya inanmıştır. Dolayısıyla bu kişilerin onun yanında konuşmaları lüzumsuz, onun da konunun zor olduğunu ifade etmesi tuhaf olur. Ne var ki onun hikmeti kabullenmemesi hikmetin değerini düşürmez, sadece onu hikmetten yoksun bırakır."
- Dikomis'e "Zenginler neden kendilerini çok değerli görürler ve kibirlenip gurura kapılırlar da âlimlerin böyle yaptıklarını görmeyiz?" diye sordular. Şu cevabı verdi: "Çünkü âlimler Allah'ı tanırlar, onun kendisine karşı övünülmeyecek, büyüklük yarışına girilmeyecek yüce bir varlık olduğunu bilirler. Zenginler ise bu konuda kendileri için gerekli olanı bilmezler."

وقال: الصدق حسن، وأحسنه أن يقول العالم لما جهله «لا علم لي به»، ومن سمعته يقول إني عالم فهو جاهل.

وقال ذوقاليون: إن لم يتهيأ لك البلوغ في العلم من تلقاء نفسك مبلغ القدماء، فينبغي لك أن تستغني بغنائهم، وذلك أنهم خلفوا لك خزائن العلم في كتبهم فافتحها وتدبَّرْها وأغنِ نفسك بها ولا تكن كأعمى في يده جوهرة وهو لايعرفها ولا يبصر حسنها.

وقال فندارس: إني لأعجب من الذين يرفضون القبيح قولا ويطلبونه فعلا، ويتشرفون بالجميل قولا ويهربون منه فعلا كهربهم من القبيح.

وقال ذومقراطيس: الصبر حصن منيع البنيان، والعجلة مفسدة للمروءة وقائدة إلى الندامة، والصدق ثمرة الكرم، والحرص فضول الشهوات.

وقال اقليموس: ما أقلّ منفعةَ كثرة المعرفة مع سرف الطبيعة وغلبة الشهوة! وما أكثرَ منفعة قلة المعرفة مع اعتدال الطبيعة وقمع الشهوة!

وقال اقريطون: غلبة الطبيعة تبطل المعرفة وتُنسِي العاقبة، ولو كانت المعرفة ثابتة لكانت هي الغالبة.

وقال طيماوس: من جعل في نفسه أن لا يقنع بشيء ولا يؤمن به فإنه لو اجتمع لتقريره بذلك ألوف من الحكماء والخطباء لم يقدروا على ذلك لأنه قنع بأن لايقنع وآمن بأن لا يؤمن، فيكون قولهم عنده فضلا ويكون تبيينه لصعوبته غريباً، ولم يكن قلة قنوعه بالحكمة إسقاطاً منه لها، ولكن سقوطاً منه عنها.

وسئل ديقوميس: لم يذهب الأغنياء بأنفسهم ويستعملون الكِبْرَ والزهو، ولا نجد العلماء يفعلون لك؟ فقال: لمعرفة العلماء بالله عز وجل وأنه لا يماجَد ولا يفاخَر، ولجهل الأغنياء بما يجب عليهم من ذلك.

- Dikomis'e "Hangisi daha üstündür: Hikmeti mi yoksa zenginliği mi talep etmek?" diye sordular. Şöyle cevap verdi: "Dünya için zenginlik, âhiret için ise tabii ki hikmet."
- Ariston şöyle demiştir: "Cimri insanlar, altın ve gümüş taşıyan ama saman yiyen katıra benzerler."
- Ariston bir ziyafete katıldı ve uzun süre sesi çıkmadı. Ona "Neden konuşmuyorsun?" diye sorulunca "Ahmak, sessiz kalmayı beceremeyen kişidir." dedi.
- Âbid Aristides'e "Falanca neden sultanın peşini hiç bırakmıyor?" diye sorulunca "İnsanlar hakkındaki beklentisi çok büyük de ondan." cevabını verdi.
- Yine ona "Hayattaki amacın nedir?" diye sorulunca "Cahillerden uzak durmak." dedi.
- İaronos'a (?) "Falanca sana niye sırt çevirdi?" diye sorulunca "Onun bana doğru dönmesi ile sırt çevirmesi birbirine ne kadar da çok benziyor!" dedi. "O seni tehdit ediyor." denilince, "O bana zarar vereceğini iddia ediyor. Önce kendine faydası olsun." dedi.
- Pindar'a "Falanca senin hakkında güzel şeyler söylüyor." denilince "Hiç kuşkusuz ben ona mükâfatını vereceğim." dedi. "Peki, ne ile mükâfatlandıracaksın?" diye sorulunca "Benim hakkımda söylediği şeyi bizzat yaparak." dedi.
- Nefis, üzerinden çirkin şeylerin yükünü atıp hayırları engelleyen düşüncelerden uzaklaşınca artık onun dili, dinleyenlere hikmetin tatlı ve saf kaynaklarını akıtıp içirmekten aciz kalmaz. Onun bağışlayacağı ve vereceği şeyler hiç bitmez. O, cahillere hükmeder ve küçükleri besler. Malını ne kadar çok dağıtır ve bağışlarsa serveti o kadar çoğalır.
- Nefsin ölümsüz, gasp edilemeyen, zorla alınamayan ancak uygun gördüğüne kapılarını açtığı hazinelerinin ölçüsünü tam olarak kimse bilemez. Nefsin hazinelerini açtığı kişi ise iki mertebeden birinde bulunur: Ya nefsin bahşettikleri, onun elinde bereketlenir. Ya da nefse ait olan bu şeyler ile nefse karşı kibirlenir.

وسئل: أيما أمثل: طلب الحكمة، أو طلب الغنى؟ فقال: أمّا للدنيا فالغنى، وأمّا للآخرة فالحكمة.

وقال أرسطون: اللئام بمنزلة البغال: تحمل الذهب والفضة وتأكل التبن.

وحضر وليمة فأطال السكوت، فقال له: لِمَ لا تتكلم؟ فقال: إن الأحمق الذي لا يمكنه السكوت.

وقيل لارسطيدس العابد: ما لفلان يكثر صحبة السلطان؟ فقال: لأن همته كبرت في الأنام.

قيل: فما غايتك التي تنحو إليها؟ قال: التحرُّز من الجهال.

وقيل لاباروبوس : ما لفلان أعرض عنك؟ فقال: ما أشبه إقباله بإدباره!

قيل: إنه يتواعدك؟ قال: زعم أنه يضرني فلينفع نفسه!

وقيل لفنداريوس : إن فلاناً حسن القول فيك. قال: لا جَرَم لأكافئه. قيل: بماذا؟ قال: بأن أحقق قوله.

قال فيدوروس: إذا النفس طرحت عنها ثقل الفواحش ونفث الهموم المعوِّقة عن الخيرات فلن يعيا لسانها أن يفيض على السامعين ويسقيهم من ينابيع العذوبة والصفاء التي هي الحكمة، غير أنها لا تعدم ما تهب، ولا ينقصها ما تعطي: فهي تحكم الجهال وتغذو الأطفال. وكلما قسمت مالها ووهبته ازدادت إتراباً وإثراءً.

وقال طيمونديوس: من يقدر قدر أموال النفس التي لا تموت ولا تغصب ولا يؤخذ منها بالكره، ولكنها تجود بما لها على من بدا لها ثم تكون من جادت له على إحدى منزلتين: إما أن تخصب بمواهبها، وإما أن يزدهى عليها بما لها!

- Aniketos (?) şöyle demiştir: "Hikmet ve hilm vasıtasıyla nefsin hazineleri ve çok kıymetli damarları keşfedilir. Bu vasıflara sahip olmayan kişi doğruyu yanlışı ayırt edemeyen, akıl ve ifade gücü elde etme imkânı olmayan hayvandan farksızdır"
- Askisos (?): "Bilgisiz ve bayağı insanlara bilgelerin ilgilendikleri konuları anlatmaya kalkışırsan onlar neyin neyden üstün olduğunu bilecek bir istidada sahip olmadıkları için altın, inci ve yüzük taşlarını sırtlanan ama taşıdıkları şeyin ağırlığından yakınmak haricinde bir bilgiye sahip olmayan ve onun diğer yüklerden çok daha değerli olduğunu sezemeyen hayvanları aşamazlar."
- Yartros [ἰατρός, İatros?] şöyle demiştir: "Âlimlerden, bilgelerden, muallimlerden ve liderlerden davranışları sözlerini doğrulamayan kişiler, söylediklerini yapmamaları ve insanları kınadıkları hâlde kendilerini düzeltmemeleri sebebiyle halk içinde kınanıp azarlanmalıdırlar. Çünkü bilgeler, bilgece söz söyledikleri için değil, davranışlarından dolayı bilge sayılırlar. Bundan dolayı onlara "mufaddal" (üstün tutulan) ve "âlim" denir. Onlar amellerinden dolayı insanlardan saygı görürler. Yanlış işler yapan ve günah işleyen kimse onları eleştirip kınamaz."
- Filos (?) şöyle demiştir: "Bizden önce yaşamış olan bilgeler bize tecrübelerini bırakmamış ve bu amelleri bizim için uygun görmemiş, çıkabilmemiz için bize bu kapıları açmamış ve peşlerinden yürümemiz için bu yolları bize hazırlamamış olsalardı, onları bütün zenginliğiyle bilgelerden edinmeden ve üstün bakış bizde derinleşmezden önce biz eksik olur ve zavallı bir şekilde oturup kalır, bilgelerden bu zenginliği devşiremezdik. İşte o zaman inci bulan ama parıltısını ve güzelliğini göremediği için onu değersiz bir şey sanan körler gibi olurduk."
- İartefonesofi (?) şöyle demiştir: "Kadın sevgisi ve onlara duyulan arzu, cahiller için hüsran hazinesi ve büyük bir günah ambarıdır."
- Ksigor (?): "Bir kap, ancak kendi büyüklüğündeki bir şeyi alabilir. Biri ona daha çok şey koymaya kalkışırsa koyduğu şey kaptan taşar. Biraz eksik koyduğunda ise kap alır. İşte akıllar da bu kaplar gibidir, hikmet hazinelerinden ancak kendi büyüklüğünce alabilir."

وقال انيقطوس : بالحكمة عند التكلم والحلم عند الاستماع تُستبان خزائن النفس وعروقها الكريمة. ومن لم يكن من أهل ذلك فهو عندنا كالبهائم التي ليس عندها للأمور تمييز ولا تكتسب العقل والبيان.

وقال اسقسوس: إذا تكلفت أن تقص على الجهال والسفهاء أمور الحكماء لم يزيدوا ببعدهم من تفضيل الأمور على أن يكونوا كدواب أوقرت ذهباً ولؤلؤاً وفصوصاً ليست تعرف منها شيئاً إلا ما تشتكي من ثقل وقرها، ولا تشعر بأن لذلك فضلاً على سائر الأحمال.

وقال يرطرس : من كان من العلماء والحكماء والمعلمين والرؤساء يقول ويعلم ما لا يصدقه فعله فهو مستحق للتأنيب والتعيير جهاراً بالعدل بما قال ولم يفعل وما عاب من الناس ولم يصلح من نفسه. فإنه ليس بكلام الحكمة يعد الحكماء حكماء، لكن بعملها؛ ولذلك يدعون مفضلين وعالمين وبأعمالهم يُجلّون عن وجوههم فلا يعيبهم أحد ممن لابس العيوب ولا يعيرهم بالذنوب أهلها.

وقال فلوس: لو أن الحكماء الذين قبلنا لم يدخروا لنا هذه الفصول، ولم يرضوا لنا هذه الأعمال، ولم يفتحوا لنا هذه الأبواب للخروج، ولم يطرقوا لنا هذه السُبُلَ لنسلكها على إثرهم، إذاً لَلقينا على نقصنا ولأُلفينا على حال مسكنتنا قبل أن نقتنيها عن الحكماء بغناها، وقبل أن تغور عنا عيون الفاقة. وإذن لما كنا نعد إلا من العُميان الذين يصيبون اللؤلؤ ولا يرون نوره ولا حسنه، فيكون عندهم كالشيء التافه الذي لا قدر له.

وقال بريفونسوفى(؟) : حبُّ النساء والشهوات للإناث هي كنوز الخسران للجهال وذخائر الإثم الكبير.

وقال كسيقور: كما أن الإناء والمكيال لا يستطيع أن يقبل إلا قدره، فإن أراد مريد أن يجعل فيه زيادة على ذلك لم يُطق وخرج عنه، ولإن أراد أن ينقص أطاق فكذلك الألباب لا تسع إلا قدرها من كنوز الحكمة.

- Pindar şöyle demiştir: "Çirkin şeylere lafta kızan ama sıra eyleme gelince bunların ardından koşan; hem çirkin şeyleri seven, hem de sanki kötü olan şey bunların sadece lafını etmekmiş gibi bunları konuşmaktan çekinen insanlara şaşıyorum doğrusu. Bu kişileri anlatacak bir söz bulamıyorum. Çünkü buğz ettikleri şeyi seviyorlar ve sevdikleri şeye buğz ediyorlar. Sonra da yaptıkları bu kötülükleri iyilik; yapmadıkları iyilikleri ise kötülük sayıyorlar."
- Kriton şöyle demiştir: "Bulanık, üst üste yığılmış ve birbirini kovalayan dalgalar misali, biri giden diğeri gelen kaygılar ile gemilerin batmaktan kurtulduğu güvenlik ve esenlik yollarını gözetleyen saf akıllar arasındaki orta yola girmeye aday olan kim vardır?"
- Amaron (?) şöyle demiştir: "Zaman bütün malımı yok etti ve benim çok ihtiyatlı olmamı sağladı."
- Anahos (?) arkadaşlarına şöyle demiştir: "Kendisiyle dünyanızı ayakta tuttuğunuz işlerde onlardan hiç ayrılmayacakmış gibi çalışın, âhiret işleriniz konusunda ise bir daha bulamayacağınız bir şeymiş gibi."
- Nasimos'un (?) şöyle dediği nakledilmiştir: "Her insandan sahip olduğu bütün özellikleri alma, görebildiğin kadarıyla beğendiğin özelliği neyse onu al. Mesela elmanın sadece kokusundan istifade edilmez, elma aynı zamanda yenir de. Çiçeklerin sadece kokusundan faydalanılır. Zakkum ise bakmakla fayda verir. Hurmanın da meyvesinden faydalanılır. Gül ağacının ise hem çiçeğinden, hem de kokusundan faydalanılır. Şu hâlde herkesten sahip oldukları en güzel özellikler nelerse onları al. Fakat bütün özellikleri güzelse o zaman hepsini alırsın. Bunun yanı sıra sadece almayı düşündüğün şeyin gücüne bakma; aynı zamanda kendi gücüne de bak ve onu taşıyabilecek durumda olup olmadığını düşün. Çünkü çiçekten bal almak insanın değil, arının işidir."
- Gregorios şöyle demiştir: "Dış güzelliğin bir benzerini, ressamlar kullandıkları boyalarla yapabilirler. Hatta daha güzelini de yaparlar. Gel gör ki iç güzelliğin bir benzerini, ona gerçekten sahip olanlar haricinde kimse yapamaz."

وقال فيدوروس: إني لأعجب كثيراً من أمور الناس الذين يبغضون الفواحش بكلامهم، ويسعون في طلبها بأعمالهم، ويحبون الفواحش ويفرون منها كأنها هي الفواحش والسيئات! فما يدري الواصف كيف يصفهم: إذ كانوا يحبون ما يبغضون، ويبغضون ما يحبون، ثم يصيرون بذلك إلى أن يعدّوا السيئات التي يعملون حسنات، والحسنات التي لا يعملون سيئات!

وقال قريطون: من ذا يطيق أن يسلك القصد بين الهموم المترددة التي هي الأمواج الكدرة المتراكمة المتتابعة بعض على إثر بعض، والألباب الصافية التي ترمي بأبصارها إلى طرق السلامة والثقة التي تأمن بها السُّفن من الغرق أو الجهد.

وقالت امارون: أباد الدهر مالي كله وأفادني منه شدة الحذر.

وقال اناخوس لأصحابه: اعملوا فيما تقيمون به دنياكم كالشيء الذي لاتفارقونه وفي أمر معادكم كالشيء الذي لا تجدونه.

وحُكِيَ عن ناسموس أنه قال: لا تأخذ من كل إنسان جميع ما عنده، لكن محمود ما يظهر لك منه فقط، فإن التفاحة ليس ينتفع برائحتها فقط، بل بأكلها، والزهر فبرائحته فقط، وورد الدِّفْلى بالنظر إليه، والنخلة بثمرتها، والورد بزهره ورائحته. فخذ من الإنسان أجمل ما عنده, إلا أن يكون كل ما عنده جميلا فتأخذه كله؛ ثم أن تجعل نظرك في قوة الشيء الذي تريد أن تأخذه فقط، بل تنظر مع ذلك إلى قوتك هل أنت كفء لأخذه، فإن التقاط العسل من الزهر يمكن للنحلة ولا يمكن للإنسان.

وقال غرغوريوس: أما الجمال الظاهر فإن المصورين يمكنهم أن يشبّهوا به بالأصباغ، وكثيراً ما يجعلونها أحسن؛ فأما الجمال الباطن فليس يمكن أحداً أن يشبه به إلا من له بالحقيقة.

- Nakledildiğine göre Kral Armesis -ki adı "takva sahibi" anlamına gelmektedir-, bir gün kardeşlerini huzuruna çağırdı ve onlara şöyle dedi: "Kardeşlerim! Siz beni aranızda en büyük kral mertebesine yükseltirseniz ben size kardeşiniz gibi davranırım. Ama beni kardeşiniz yerine koyarsanız size bir kral gibi davranırım."
- Melissos şöyle demiştir: "Gayretini kaybetmiş kişilere, huşu sahibi insanların uykusuz gecelere, zorlu yolculuklara, ölüm ile yaşamın kıyısındaki azgın denizlerde tehlikeli seferlere, kendilerinden sonra mirasçılarına geçecek bir hazinenin peşinde, uzak diyarlarda gurbetlere katlanmaları ağır gelir. Bu (huşû sahibi) insanlar, ehlinin her daim zengin olduğu bu övülmüş hikmet hazinelerini insanlara açmaktan yüksünmezler. Onların mirasçıları sevdikleridir; onların her gittikleri yere bu hazineyi götürmelerine ve ondan azıklanmalarına mani olmazlar. Âlimlerin böyle olduğuna şu sözle tanıklık edilir: Filanca ölmedi, çünkü onun hikmeti yaşıyor. "
- Ferigianus (?) şöyle demiştir: "Hikmetlerini, hikmetin kapısına hiç uğramamış kişilere dağıtanların bu tavırlarını doğru bulmam. Nasıl ki Berberî dilini konuşan biri yabancısı olduğu dilleri anlamazsa cahil bir kimse de bir bilgeyi dinleyemez. Hikmetin ne olduğunu dahi bilmezse nasıl dinleyebilir ki! Saçılan bu inciler ona göre taş yerindedir. Ne var ki hikmetli söz, o cahil kişiye varıp onun kapalı kapısını çalmak için eziyet görür, yalanlanır ama kapı ona açılmaz. Bundan dolayı hikmetli sözün hak ettiği saygı ve itibar ne ise araştırılmalı ve anlamak için çok sıkıntı çekecek, ter dökecek olan bayağı insanların kapısına götürülmemelidir. Böyle bir durumda hikmet, sadece reddeden kişi sebebiyle eziyet görmüş olmaz, işleri birbirinden ayırma kapasitesine sahip olmayan cahile götürüp sunan kişi de bu vebalde ona ortak olur."
- Phaedrus (?) şöyle demiştir: "Nasıl ki ruh bedenden ayrıldıktan sonra ceset, defnedenlerin ve yaklaşanların burnuna kötü kokarsa insandaki ikinci ruh mesabesinde olan hikmetten yoksun olan cahilin de ağzından bir söz çıktığında dinleyenlere eziyet verir ve kötü koku yayar. Ceset, cansız olduğu için yaydığı kötü kokuyu hissetmediği gibi cahil de işleri birbirinden ayıracak bir bilgiye sahip olmadığı için ağzından çıkan sözün kötü kokusunu hissetmez."

وحُكِيَ عن أرماسيس الملك – وتفسير اسمه: «الورع» – أنه دعا إخوانه يوماً فقال لهم: يا إخوة! إن أنتم أنزلتموني فيما بينكم منزلة الملك الأعظم عليكم كنت كالأخ لكم، وإن أنزلتموني كالأخ لكم كنت كالملك عليكم.

وقال ميليسيوس: كثيراً ما يشق على النصب الجانب الذي يصيبه الخاشعون سهراً بالليل وتجشما للأسفار وركوباً للأهوال في لجج البحار على خطة من الموت والحياة، واغتراباً في البلاد لاكتساب الأموال التي يدرون من يرثها بعدهم، ولا يهتمون بأن يعلنوا كنوز الحكمة المحمودة التي لا فاقة على أهلها والتي ورثوها أحباءهم لم يمنعهم ذلك من أن يزودوها حيثما ذهبوا فلا تفارقهم، والعلماء يشهدون حيث يقال: ما مات فلان لأن حكمته لم تمت.

وقال: فريقينوس: ليس يوافقني أقوام ينشرون حكمتهم عند رجال لم يمروا على باب الحكمة مجتازين قط. وكما أن صاحب اللسان البربري لا يستطيع أن يفهم عن أهل الألسنة الغريبة منه، كذلك لا يستطيع الجاهل أن يسمع من الحكيم. وكيف يستطيع ذلك، وهو لا يدري ما الحكمة، وإنما ينزل ذلك اللؤلؤ المنثور بين يديه بمنزلة الحجارة والكَذَّان؛ إلا أن كلام الحكمة تلك التي صنفت عنده تُؤْذَى وتُكَذَّب حتى يَهُبَّ لذلك الجاهل فتدق باب أذنه المسدود فلا يفتح لها. فليتفقد ما ينبغي لها من التوقير والتعظيم، ولا يصَيّر كلامه على باب السفيه يعالج مشقة وترحاً فلم يكن الأذى أصابها مِن قِبَل (من) ردها ولم يقبلها وحده، لكن قد شاركه في ذلك الذي أوردها ذلك المورد على ذلك الجاهل الذي لا يفصل بين الأمور.

وقال فيدروس: كما أن الجسد حين تفارقه النفس يفوح منه النتن في مناخر قابريه ومن دنا منه فكذلك الجاهل العديم من الحكمة التي هي النفس الثانية لا تخرج من فيه لفظة إلا كانت أذىً ونتنا على سامعيها. وكما أن الجسد لا يشعر بما يظهر منه من النتن لأنه ميت، فكذلك لا يحسُّ الجاهل بنتن كلامه لأنه لا يفصل بين الأمور.

- Curhiles (?) şöyle demiştir: "Sayıları çok az olan bilge insanlara ne mutlu! Herkes bilge olarak anılmak ister. Ne var ki bilgeliği sevmekle bilge olunmaz ve "bilge" ismi sadece seven kişinin ardına düşmez. Aksine hikmeti elde etmek için emek veren ve ondan ayrılmamak için sabreden kimsenin ardına düşer. Benim gözümde büyük insan, kendini eğitip yetiştirebilen insandır. Diğer insanları eğitip yetiştirmek daha kolaydır; iş o ki insan kendini yetiştirebilsin."
- Ksenofon [Ξενοφῶν] şöyle demiştir: "Bir bilge, bilgisini kesinleştirip doğruluğuna kanaat getirdiği şeyde iyice karar kılıp sükûnete ermeli ve diğer insanlara da onu öğretmelidir. Kişinin başkalarına öğrettiği, onları davet ettiği ve onlar için razı olduğu bir şeye kendisi için razı olmaması nahoş bir durumdur."
- Akrisis'e (?) "Sarhoşa içkiyi bıraktıracak çare nedir?" diye sorulunca şöyle dedi: "Ayık olduğu zamanlarda içkinin sarhoşları ne hale getirdiğine baksın. Onların durumunda olmak kendisine sevimsiz gözükecektir."
- Ucanis (?) şöyle demiştir: "Gördüm ki insanlar, kendilerine bir yemek sunulduğu zaman uzun süre kalmayacak olmasına rağmen midelerine giren yemeği görebilmek için koca koca kandiller yakıyorlar, epey yağ tüketiyorlar. Ne var ki ruhun saygıyı hak eden yemeğine hiç önem vermiyorlar ve kendilerini bilgi konusunda hataya düşmekten uzak tutsun ve cahillik ve günahlardan korusun diye akıl kandillerini ilim ve anlayış ile tutuşturma külfetine girmiyorlar."
- Bosuborus (?) şöyle demiştir: "Hazlar konusunda temkinli olun; çünkü onlar, nahoş şeyleri de içinde barındırırlar. Sonra hazların sona erip nahoş şeylerin devam ettiğini düşünün."
- Bencil Maskulos (?) şöyle demiştir: "Ben varım. Çünkü Hakk'ı biliyorum. Onun hangi vasıflara sahip olduğunu bilemesem de var olduğunu biliyorum."
- Kriton şöyle demiştir: "Şu konuda emin oldum ki bilgelerden başka ölümün zarar veremeyeceği hiç kimse yoktur. Dolayısıyla hikmeti elde eden kişi varsın ölümü arzulasın. Hikmeti bulamayan ise ölümden ziyadesiyle korksun. Çünkü hikmetin kemâlinden başka hiçbir şey kişiyi ölüm düşüncesinden kurtarmaz."

وقال جورخليس: طوبى للحكماء الذين هم قليل! وكل الناس يشتهي أن يسمَّى حكيما. ولا يجري بحبه اسمه ولا يستطيع الاسمُ أن يتبعه، ولكن إنما يتبع من سعى للحكمة سعيها وصابر على لزومها. وإنما يعظم عندي ويجل في عيني من استطاع أن يعلم نفسه ويؤدبها. فأما تعليم الناس وتأديبهم فهيِّنٌ خفيف، لكن المشقة الشديدة في تعليم المرء نفسه.

وقال ايكسنفون: إنما ينبغي للحكيم أن ينظر إلى الأمر الذي قد استوثق من علمه وعقده في قلبه ومكن في لبه فصار هو أمره الذي يسكن به فيكون إياه يعلم من علم، فإن من الأمر الفاحش أن يعلم الرجل الناس شيئاً ويدعوهم إليه ويرضى لهم أن يكونوا عليه ولا يرضاه لنفسه.

وقيل لاخرسيس: ماذا دواء السكير ليترك؟ قال ينظر إذا هو كان صاحيا إلى ما تعمله الخمرة بالسكارى فيكره أن تعمل به مثل ذلك.

وقال اوجانس: رأيت الناس إذا قُدّم إليهم الطعام تكلفوا تعظيم المصابيح والإكثار من الدهن لينظروا ما يدخلون بطونهم من الطعام الذي لا لُبْثَ له معهم، ثم لا يهتمون لطعام النفس الموقرة، ولا يهتمون بأن يتكلفوا في ذلك مؤونة ولا أن ينيروا مصابيح النُّهى بالعلم والفهم ليبعدهم ذلك من عثار العلم ويسلموا به من لواحق الجهالة والذنوب.

وقال بوسوبورس: فكِّروا في اللذة فإنها مضمنة بالقبيح، ثم فكروا في انقطاع اللذة وبقاء ذلك القبيح.

وقال مسقولوس الأناني: كان وجودي الحق أن عرفتُ الحق، ولستُ بالغاً صفته إلا أني أعلم أنه موجود.

وقال اقريطون: قد زادني بصراً على أنه ليس أحد إلا الموت له ضار إلا الحكماء. فمن استكمل الحكمة فليتمن الموت؛ ومن أخطأها فليهرب من الموت أشدَّ الهرب فإنه لا يقوم للموت ولا يُريح من غمه إلا كمال الحكمة.

[Zenon ile Solon Arasında Geçen Bir Diyalog]

- Zenon dedi ki: "Aristoteles bize ne dünyadan istifade etmek için, ne herhangi bir haz alabilmek için, ne de dünyada kalmayı arzulamak için hiçbir yol bırakmadı. Gerçi biz ölüme karşı hiçbir tedbir almış değiliz ama Aristoteles'in ölümden dolayı duyduğu hüzün ile bizim hüznümüz arasındaki tek fark esasında şudur: Biz nefsimizi onunki gibi terbiye edemedik. Şayet onunki gibi terbiye edebilmiş olsaydık ve onun yaptığı gibi, biz de nefsin hırs, şehvet ve öfke gibi arkadaşlarını ondan uzaklaştırabilmiş olsaydık onun ölüme karşı sahip olduğu cesarete bizde sahip olurduk." Bunun üzerine Solon: "Hayattan usanmış olsam da o bana gelmeden ben onu çağırmam." dedi. Zenon: "Ölümden sonra ikram göreceğini kesin bir şekilde biliyorsan dünyada kalmanın sebebi nedir?" diye sorunca Solon şu cevabı verdi: "Ben sınır nöbetçisi gibiyim. O, ikamet ederse zenginlik içinde ikamet eder; geriye dönerse onurlu bir şekilde döner." Zenon: "Bu temsil ne ifade ediyor?" diye sordu. Solon şöyle cevapladı: "İkamet eden, bilgenin ruhudur. Sınır, bedenidir. Düşmanlar, şehvet, hırs ve öfke gibi ruhun zıtlarıdır. Zenginlik, ruhun saydığım bu şeyleri ezip uzaklaştırmasıdır. Onur ise âhirette bilgenin ruhuna dönecek olan saadettir."
- Eskurias (?) şöyle demiştir: "Hikmete, sırf cahil ve kör sıfatlarından sıyrılmak için bile katlanmak zorunda kalsam yine de katlanırdım."
- Derinos (?) şöyle demiştir: "Hikmete sırf ölümün korku ve gamından güvende olmak için bile katlanmak zorunda kalsam yine de katlanırdım."
- Ferinos (?) şöyle demiştir: "Hikmetin en büyük faydalarından biri tüm kaygılarımı derleyip toparlayarak tek bir kaygıya dönüştürmüş olmasıdır."
- Feryanas (?) şöyle demiştir: "Dünyada kaygılılardan başka hiç kimse kalmayacak olsa onların en yararlısı, sonsuz gelecek hakkında kaygı çekenler olurdu."
- Phaedrus (?) şöyle demiştir: "Dünya halkının tamamı savaş hâlindedir ve bir savaşçının savaşması gereken ilk şey, kendisine en yakın olan düşmandır."

وقال زينون: ما ترك قول أرسطوطاليس لنا سبيلا إلى أن نتفع بدنيا ولا نتنعم بلذة ولا نرغب في بقاء. وما فضل حزنه على الموت على حزننا وإن كنا له غير حذرين إلا كفضل ما أصلح من نفسه مما هو منا غير مصلح. ولو قد أصلحنا من أنفسنا مثل الذي أصلح من نفسه ونفينا عنها من قرنائها: من الحرص الشهوة والغضب مثل الذي نفىٰ حدث لنا من الجرأة على الموت مثل الذي حدث له. وقال سولون: ما بَرَمي بالحياة بحاملي على أن أدعو الموت إلى نفسي قبل أن يكون هو الذي يأتيني. وقال له زينون: فما إقامتك بعد الذي توقن به من الكرامة بعد الموت؟ قال سولون: أنا كحافظ الثغر: إن أقام أقام في غنى، وإن قفل قفل إلى كرامة. قال زينون: ما موضع هذا المثل؟ سولون: أما المقيم فنفس الحكيم، وأما الثغر فجسده، وأما الأعداء فأضداد النفس: من الشهوة والحرص والغضب وأما الغنى فقَهْرُ النفس هذه الأمور التي سَمَّيْتُ وذكرت لك ونفيه إياها. وأما الكرامة فما ترجع إليه بفس الحكيم من السرور في المعاد.

وقال اسقرياس: لو لم أحتمل الحكمة إلا للخروج من اسم الجهالة والعمى لاحتملتها.

وقال درينوس: لو لم أحتمل الحكمة إلا لآمن بها روعات الموت وغمومه لاحتملتها.

وقال فرينوس: إن من أَحصن منافع الحكمة أنها جمعت همومي فجعلتها هماً واحداً.

وقال فرياناس: أما إذا لم يوجد في الدنيا إلا مهموم فأنفع المهمومين له من كان همه في الباقي.

وقال فيدروس: كل أهل الدنيا في حرب. فأحق من قصد له المحارب أقرب أعدائه إليه.

- Anektos şöyle demiştir: "Bir bilgenin kendisine en yakın düşmanı, içindeki, hikmetine zarar veren düşüncelerdir."
- Quirus şöyle demiştir: "Bütün insanlık tek bir görüş üzere olmalıydı" görüşünü savunan insanları kınıyorum. Şayet öyle olsa herkes, emreden ve kendisine itaat edilen bir kral olurdu. Peki hepsi kral olunca ve kraldan başka kimse kalmayınca kralın verdiği emre kim itaat edip uygulayacaktı. Fakat meseleye bilgelerin baktığı gibi bakanlar görürler ki yöneticinin emretmesi, emre muhatap olanların da itaat etmesi bundan daha güzeldir; tıpkı öğrencinin öğrenmesi ve hocanın öğretmesi gibi. Doğa bunun şahididir."
- Demokritos (?) şöyle demiştir: "Kişi, ahalisini tanımadığı bir beldeye gittiği zaman önce susup sessiz kalarak kendisi için bir ön araştırma yapmalı, oradaki bilgelerin yaşantısına bakmalı, onlar hakkındaki haberleri ve sözleri dinlemeli, sonra edindiği bütün bu bilgileri kendi ölçülerine göre değerlendirmelidir. Kendi sahip olduğu bilgi ve hikmetin daha ağır bastığına ve üstün olduğuna kanaat getirirse kendi bilgi ve becerilerini öğretmek ve ihtiyaç duydukları bilgileri onlara vermek için hikmetine başvurmalıdır. Kendi birikiminin onlarınkinden daha az olduğuna kani olursa bilge rolüne hiç soyunmaz ve onların hikmetinden alabileceklerini alıp oradan ayrılır."
- Teofrastus şöyle demiştir: "Akıllı vergi memurları sertlikle ve zor kullanarak elde edemeyecekleri vergiyi yumuşak bir üslup kullanarak elde edebilirler. Nitekim sülük, sivrisineğin ısırmasının harareti ve vızıltısıyla elde edemeyeceği kanı hiçbir sıkıntı vermeden ve en ufak bir ses çıkarmadan elde eder."
- Sofokles şöyle demiştir: "İş başa gelmeden önce çaresini ara. İş olup bittikten sonra çare zorlaşır ve akıllar tereddüt eder."
- Pisagor'un öğrencisi Felix şöyle demiştir: "Mutsuz, imdadına yetişecek kimsesi olmayan kişiye zulmeden, kendisine hiçbir faydası olmayan kişiye de kölelik eden kişidir."

وقال انكطوس: أقرب أعداء الحكيم إليه بنات صدره المضرات بحكمته.

وقال قريس: إني للائم ناساً يقولون: كان ينبغي للبشر أن يكونوا على رأي واحد، فلم يبق منهم أحد إلا أن يكون ملكاً يأمر فيطاع، فمن عسى أن يأتمر فيطيعه إذا صاروا كلهم ملوكا ولم يبق أحد بغير الملك فيسعى في أمر الملك وينفذ أمره! ولكنه من نظر نظر الحكماء عرف أن أحسن من ذلك تأمير الأمير وطاعة المأمور، كما هو أحسن تعلم المتعلِّم وتعليم المعلِّم، والسوس يشهد بذلك.

وقال ذومقراطيس: الرجل حقيق إذا اغترب في أرض ليس له بأهلها خُبْر أن يكون لنفسه عيناً وجاسوساً بالسكون والصمت، وينظر في سيرة حكماء البلدة ويسمع أخبارهم وكلامهم، ثم يزن ذلك بالمثاقيل التي عنده. فإن وجد ما عنده أرجح وأفضل أدّى حكمته ليعرف فَضْلَ ما عنده وليعير من فضله من يحتاج إلى ذلك منه. وإن وجد ما عنده ينقص عما عند القوم لم ينصب نفسه لذلك، وأخذ من حكمتهم بما استطاع ثم مضى.

وقال ثاوفرسطس: العقلاء من جُباة الأموال ينالون من جمعها برفق ما لا ينالون من جمعها بالصولة والسطوة، كما أن العَلَقة تنال من الدم بغير أذىً ولا سماع صوت ما لا تناله البعوضة بحرّ لسعها وهَوْل صوتها.

وقال: سوفقليس: تقدم بالحيلة قبل نزول الأمر، فإنه إذا نزل ضاقت الحيل وطاشت العقول.

وقال فلكس تلميذ فيثاغورس: الشقيّ من ظلم من لا ناصر له منه وعَبَد من لا ينفعه.

- Silentus şöyle demiştir: "Amellerin en güzeli lüzumsuz işleri terk etmek ve doğru olandan ayrılmamaktır. Geçimin temeli de malı yararlı bir iş için kullanmak ve ölçülü olmaktır. Çünkü savurganlık fakirliğin anahtarı ve acizlik kapısıdır. Lâkaytlık ise helake yol açar. Zenginliğe en çok ihtiyacı olan insan, zenginlikten başka kendisini ıslah edecek bir şeye sahip olmayan kişidir. İstişarede yarar vardır. İnsanları memnun etmek elde edilemeyecek bir gayedir. Bundan dolayı zulmetmen sûretiyle memnun olacak kişinin öfkesi senin zoruna gitmesin. Kendini sabretmeye alıştır ki övgüye layık olasın."
- Sofokles şöyle demiştir: "Hem güç hem de iktidarı elinde bulunduran kimse sarhoşa benzer. Onda akıl bulunmayınca güzel olanı inkâr eder, adaletten ve ihsândan geri durur. Kayda değer bir hüneri olmadığı hâlde kendini beğenip övünür ve çirkin işler yapar. Sarhoşluğu geçip ayıldığında ise itidalden ayrıldığını, haktan ve insaf sınırlarından dışarı çıktığını bilir ve sarhoşken yaptığı şeylerin farkına varır."
- Yine şöyle demiştir: "Basiretle ve uyanık bir kalple bakan kişi arzularının üstesinden gelir ve kazançlı çıkar."
- Yine şöyle demiştir: "Akıllı ve görüşleri isabetli olan bir kral, işlerin yolunda yürüdüğüne ve isyan edenlerin az olduğuna aldanıp ilgisini ordusundan, komutanlarından ve yardımcılarından çekmemeli, onlara çok ihtiyaç duymadığı için rızıklarını eksiltmemeli, onlar hakkında kötü bir siyaset izlememeli ve kendisinin güvende olduğuna bakarak halkına zulmetmemelidir. Çünkü beklenmedik anda başına bir olay geldiğinde onlar kraldan desteklerini çekerek ona saldırabilirler. Kral böyle bir yol takip edecek olursa krallığı kısa sürede son bulur."
- Pittacus'a (?) "Sana neden bu kadar çok buğz eden var?" diye sordular. "Onların sevgisine ilgisizliğim yüzünden." cevabını verdi. "Peki seni insanlardan uzaklaştıran şey nedir?" diye sordular. "Onları sınadıktan sonra böyle oldu." cevabını verdi.
- Harusis'e "İnsanların seni eleştirmesine tahammül etmeni sağlayan şey nedir?" diye sordular. O da "Çünkü biz kusurlar konusunda birbirimize eşitiz. Onlar bana göre ne durumda iseler ben de onlara göre aynı durumdayım." diye cevap verdi.

وقال سيلاقس: أوفق الأمور ترك الفضول ولزوم الصواب، وأصل المعيشة استصلاح المال والتقدير، فإن التبذير مفتاح الفقر وباب العجز، والتواني يجلب الهلكة. وأحوج الناس إلى الغنى من لم يصلحه إلا الغنى. وفي المشورة صلاح. ورضا الناس غاية لا تدرك، فلا تكره سخط من رضاه الجور. وعَوِّدْ نفسك الصبر تحمد ذلك.

وقال سوفقليس: من حصلت له قدرة مع سلطان فهو شبه السكران إذا لم يكن فيه عقل ينكر الجميل وينقبض عن العدل والإحسان، ويتباهى في الصلف والعجب، ويركب قبائح الأمور. فإذا عاد إلى الفاقة وصحا من السُّكْر عَلم أنه كان زائلا عن الاعتدال، وخارجاً عن الحق والإنصاف، ويتبين له ما كان عليه من حال السكر.

وقال: من نظر ببصر نافذ وقلب ذكيٍّ قصَّر عن الشهوات وفاز.

وقال: سبيل الملك العاقل الحازم أن لا يغترّ باستقامة الأمور له وتأتيها على يديه وقلة الخوارج عليه فيصرف همته عن أجناده وقواده وأعوانه ويمنعهم أرزاقهم لقلة حاجته إليهم ويسيء السياسة ويبذل الجور في رعيته ثقة منه بما هو عليه من السلامة، فلا يأمن ما يبغته من الحوادث فيخذلوه ويصيروا عليه. ومع ذلك إنه متى سلك ذلك قصرت مدته واندرست مملكته.

وقيل للبطاقيوس: ما الذي كثر شانئيك؟ فقال: ترك الأنس بمودتهم. قيل له: فما الذي أوحشك من الناس؟ قال: ذلك بعد اختبارهم.

وقيل لخروسيس: ما أصبرك على عيب الناس إياك؟ فقال: لأنا استوينا في العيوب، فأنا عندهم كهُمْ عندي!

- Demokritos şöyle demiştir: "Hayırlı arkadaşlar edinmemiz gerekir. Sahip olduğumuz arkadaşlarla olan ilişkimizi itina ile korumalı, düşmanlarımızın ise bizi sevmelerini sağlayacak yollar aramalıyız."
- Philemon, hamamın duvarlarını resimlerle süsleyen bir ressama şöyle demiştir: "Resimleri güzel yap, çünkü hamamlar insanlar için süslenir ki onlar hamamdan çıkacakları zaman resimlerin güzelliğini düşünmekle meşgul olsunlar ve elbiselerini giyerken hamamdan çıkmakta acele etmesinler. Çünkü mevsim kışsa dışarıda onları soğuk bir hava, yazsa sıcak bir hava beklemektedir."
- Ksenofon şöyle demiştir: "Bir kap, alabileceğinden daha fazla doldurulduğunda taşar ve belki de içinde bulunan şeyden de bir miktar atar. Zihin de böyledir; kaydedebileceğini kaydeder. Ama kaydedebileceğinden daha çok kaydedilmek istendiğinde şaşırır ve esasında kaydedebileceği bazı şeyleri de kaybeder."
- Pittakos şöyle demiştir: "Ömrü uzun olan biriyle arkadaş olmak zordur. Çünkü ona aykırı hareket eden muhalifleri; yani zaman, baht ve rey vardır. Bunlarda devamlılık yoktur, bunların bir kişiden başka bir kimseye geçmesi an meselesidir."
- Miletli Tales şöyle demiştir: "İnsanın, geldiğinde 'nereden geldiğini' ve 'ne için geldiğini', değişince de 'bir sonraki hâlinin ne olacağını' bilmesi gerekir.
- Herakleitos şöyle demiştir: "Kendisinden kaynaklanmayan ârızî şerlere tahammül eden, kendi iradesiyle gerçekleşecek olan şerlerden uzak duran ve yaratıcısı, varlığının esası ve cevherinin temel unsuru olan Allah'a itaat etmeye gayret eden kişi bahtiyar bir bilgedir."
- Yine şöyle demiştir: "Bir işe başladığı hâlde onu tamamlamayıp yarıda bırakan kişinin yapması gereken şey, derhal dönüp o işi tamamlamaktır. Zira bu imkânı başka zaman bulamayabilir"
- "Akıllı kimse, düşmanının kendisine yakın davranmasına ve tatlı tatlı konuşmasına aldanmaz. Çünkü tavus kuşunun ötüşü güzeldir ama (o kuş) yılanları yer."

وقال ذيمقراطيس: يجب أن نقتني رجالا أخياراً؛ فأما الأصدقاء فيجب أن نجيد الاحتفاظ بهم؛ وأما الأعداء فينبغي أن ننقلهم إلى المحبة.

وقال افليمون لمصوَّرٍ يصوَّر حماماً: جَوِّد صورتك، فإن تصوير الحمامات جُعل للعامة حتى إذا خرجوا اشتغلوا بتأمل حُسن الصور، فلم يستعجلوا بالخروج إذا لبسوا ثيابهم لأنه إذا كان شتاءً لحقهم الهواء البارد، و إن كان صيفاً لحقهم الهواء الحار.

وقال كسانوفن: كما أن الإناء إذا ملئ بمقدار وسعه فإذا زيد عليه شيء فاض عليه ولعله أن يجتر شيئاً مما فيه فيخرجه كذلك الذهن ما كان يمكنه ضبطه فإنه يقدر عليه. فإن رام ضبط شيء بأكثر من مقدار ما يمكنه ضبطه تحير ولعله أن يضيع شيئاً مما كان الذهن ضابطه.

وقال بطَّاقوس: عَسِرٌ على امرئ إذا عُمّر أن يكون صديقاً، وذلك أن له أضداداً يضادّونه، أعني: الزمان والبخت والرأي لأنها لا تدوم له، لكنها منتقلة إلى غيره وشيكاً.

وقال ثاليس المليسى: الواجب على الإنسان أن يعلم إذا جاء: من أين جاء؟ وإذا جاء: لم جاء! وإذا انقلب: إلى أين يكون انقلابه.

وقال يراقليطوس: من احتمل الشرور العارضة اللاتي ليست منه، وكَفّ عن الشرور اللاتي تكون منه باختياره، وأمعن في طَاعة الله عز وجل الذي هو خالقه وأصل كونه وعنصر جوهره فذلك الحكيم السعيد.

وقال: سبيل من طلب أمراً ولم يتم له وأهمله أن يعاود فيه، فإن القدر ممكن أن يتممه في وقت ويمنعه في وقت.

وقال: العاقل لا يغتر بالملق وحلاوة المنطق من عدوه، فإن الطاووس مع حلاوة منطقه يأكل الحيات.

- Yine şöyle demiştir: "Akıllı kimse, düşmanlarına galebe çalmak için kötü insanlardan da arkadaş edinmelidir. Çünkü sirke için ancak sirke kurdu vardır ve çivi çiviyi söker."
- Teofrastus, uzun süre sessiz kalan bir genç görünce ona şöyle dedi: "Sessizliğin edebinin az olmasından kaynaklanıyorsa sen edepli birisin. Yok, eğer edepli isen o zaman susarak edepsizlik etmiş oluyorsun."
- Yine şöyle demiştir: "Birine düşmanlık edersen onun bütün tanıdıklarına düşmanlık etme, bazılarıyla iyi geçin. Bu, düşmanın vereceği eziyeti önleyen şeylerdendir."
- Yine şöyle demiştir: "Zaman zaman kötü insanlara da ihtiyaç duyulur ve bunlardan yardım istenir. Böylece hem onlardan faydalanılır, hem de onlar faydalanır. Nitekim sandal ağacı yılanlardan, yılanlar da sandal ağacından faydalanır. Çünkü yılanlar sandal ağacının güzel kokusundan ve serinliğinden istifade ederler. Buna karşın onlar sandal ağacının kesilmesine engel olurlar."
- Sofokles şöyle demiştir: "Arkadaşın, dostluk kaidelerini çiğnersen düşmanın olur; düşmanın da düşmanlık kaidelerini uygulamazsan dostun olur."
- Doktor Diyokles'e "Falanca kişi bir tıp kitabı aldı ama onu öğrenmeye niyeti yok." dediler. Bunun üzerine "Kitaplar, öğrenmeye istekli olanlar için bir öğüttür. Öğrenmeye niyeti olmayanlar için ise bir bağ." dedi.
- Yine ona "Neden arkadaş edinmekten hoşlanmıyorsun?" diye sorulunca "Onlarla beraber olmayı sevmiyorum, bundan dolayı onlardan kaçıyorum." demiştir.
- Pindarda şöyle demiştir: "Ben, çirkin davranışları lafta reddedip uygulamada talep eden insanlara şaşıyorum."
- Deukalion şöyle demiştir: "İlimde kadim filozoflar mertebesine çıkabilme istidadına sahip değilsen bari onların zengin mirasından istifade et. Onlar sana yazdıkları kitaplarda ilim hazineleri bırakmışlardır. Bu kitapları aç, üzerinde düşün ve istifade et. Elinde mücevher tutan ama ne tuttuğunu bilmeyen ve güzelliğini görmeyen kör gibi olma."

وقال أيضاً: سبيل العاقل أن يجعل له أصدقاء من أهل الشر يستهين أعداءه بهم، فإنه ليس للخل إلا دوده، والحديد بالحديد يقطع.

ورأى ثاوفرسطس شاباً طويل الصمت فقال: إن كان سكوتك لقلة أدبك فأنت أديب، وإن كنت أديباً فقد أسأت الأدب إذ سكتَّ.

وقال أيضاً: إذا عاديت رجلا فلا تعادِ جميع أهله، بل صادق بعضهم، فإن ذلك مما يكف أذيته.

وقال: قد يحتاج إلى الأشرار والاستعانة بهم فينتفع بهم و ينفعون مثلما ينتفع شجر الصندل بالحيات والحيات بشجر الصندل لما تكسب الحيات من طيب رائحة الصندل وبرده، ولما يمنع الحيات عن شجر الصندل القطع.

وقال سوفقليس: إن أخرقت بصديقك صار عدوك، وإن أخرقت بعدوك صار صديقك.

وقال ذيوقليس الطبيب وقد قيل له إن فلاناً قد اشترى كتاب طب وليس من رأيه أن يتعلمه: الكتب تذكره للمتعلمين، فأما الذين لا يتعلمون فهي لهم قيود.

وقيل له: لم لا تحب صحبة الإخوان؟ فقال: لأني لم أحمد صحبتهم، فأنا مستوحش منهم.

وقال فنداروس أيضاً: إني لأعجب من الذين يرفضون القبيحَ قولا، ويطلبونه فعلا.

وقال ذوقاليون: إن لم يتهيأ لك البلوغ في العلم من تلقاء نفسك مبلغ العلماء الحكماء، فينبغي لك أن تستغني بغنائهم. وذلك أنهم قد خلفوا لك خزائن العلم في كتبهم، فافتحها وتدبرها وأغن نفسك بها، ولا تكن كأعمى في يده جوهر وهو لا يعرف جنسه.

- Yine o şöyle demiştir: "Allah'a şu on şey ile ibadet edilir: (1) Sana bir şey verildiğinde şükret, (2) Başına bir musibet geldiğinde sabret, (3) Konuştuğunda doğruyu söyle, (4) Söz verdiğinde sözünü tut, (5) Bir karar verdiğinde sabit kadem ol, (6) Muktedir olduğunda affet, (7) Yapacağın iyiliği istenmeden yap, (8) Seni sevene değer ver, (9) Arkadaşının ve düşmanının hatasını görmezden gel, (10) Kendin için neye razıysan arkadaşların ve düşmanların için de ona razı ol."
- Hesiodos şöyle demiştir: "Kader (kaza) ve talep, ruhla beden gibidir, birbirinden ayrılmaz. Kader, talebe ihtiyaç duyar. Kaderin, talep etmeksizin gerçekleştiğini veya kader olmadan talebin gerçekleşeceğini zanneden kişi aczinden böyle düşünmüştür. Çünkü böyle şeyler nadiren gerçekleşir."
- Biri Simonides'i kötü birine borç verdiği için kınayınca Simonides: "Ben ona şahsından dolayı değil, ihtiyacından dolayı borç verdim." dedi.
- Yine şöyle demiştir: "İyi insanlara hayattayken değer verilmeli, öldükten sonra da bağışlanmaları için dua edilmelidir."
- Menander şöyle demiştir: "Meşgalenin çokluğu, lezzetlerin varlığından bihaber kılar."
- Yine ona "Hikmet sendeki tesirini ne zaman göstermeye başladı?" denilince "Kendimi hakir görmeye başlayınca." cevabını vermiştir.
- Hatip Demostenes bir gencin gerçekleşmesi mümkün olmayacak şeyler anlattığını duyunca "Bunu sana biri anlattıysa inanma; yok eğer bunu kendi gözlerinle gördüğünü iddia ediyorsan bil ki ben sana inanmıyorum." dedi.
- Bir mecliste konuşmayı iyice uzatan birine de "Nasıl oldu da konuşmayı öğrendiğin kişiden susmayı öğrenmedin?" dedi.
- Yine şöyle demiştir: "Hayânın estetikteki yeri bir şehrin girişi gibidir."
- Yine ona "Diğerlerine oranla daha çok ilim sahibi olmanı sağlayan şey nedir?" diye sorulunca "Başkalarının şaraba harcadığı parayı ben kandilimin yağına harcadım." diye cevap vermiştir.

وقال: عشر خصال يُدانُ الله عز وجل بها وهي: إذا أعطيت فاشكر، وإذا بُليت فاصبر، وإذا نطقت فاصدق، وإذا وعدت فأنجز، وإذا عزمت فاحكم، وإذا قدرت فاعف، وابدأ بمعروفك قبل السؤال، وأكرم من يودُّك، وأقِلْ عثرة الصديق والعدو، ولا ترض لهما إلا ما ترضاه لنفسك.

وقال ايسيودس: القضاء والطلب مثل النفس والجسم كل واحد منهما بصاحبه، وذلك أن القضاء يحتاج إلى طلب، فمن ظن أنه يكون بلا طلب أو الطلب بلا قضاء فقد ظن عجزاً. وما يجرى من ذلك فإنما يكون في حين ما من الزمان.

ولام إنسان سيمونيدس على إسلافه لرجلٍ سوءٍ مالا، فقال: لم أسلف الإنسان، إنما أسلفتُ الحاجةَ.

وقال: يجب أن يكرم الأخيار في حياتهم ويترحم عليهم بعد موتهم.

وقال منندرس: كثرة الأشغال مذهلة عن وجود اللذات.

وقيل له متى أثرت فيك الحكمة؟ فقال: مذ بدأت أحقّر نفسي.

وسمع ديموستانس الخطيب حَدثاً يحدث بأشياء ممتنعة فقال له: إن كان حدثك بهذا أحد فلا تصدقه، وإن كنت تزعم أنك رأيت هذا فإني لا أصدقك.

وقال لآخر أكثر الكلام في مجلس: كيف لم تتعلم السكوت من الذي تعلمت منه الكلام؟!

وقال: الحياء من الجمال كالمدخل من المدينة.

وسئل: بأيّ شيء أدركت من العلم أكثر مما أدرك غيرك؟ فقال: إني أنفقت في ثمن الزيت ما أنفق غيري في ثمن الخمر.

- Aristofanes şöyle demiştir: "Fiiliyatta bir karşılığı olmaksızın sırf konuşmada karşı tarafa üstün gelmek bir üstünlük değil, aksine bir yenilgidir. Konuşmada üstünlükle birlikte olsa bile fiiliyatta üstün gelmek ise gerçek bir üstünlüktür."
- Anaksagoras şöyle demiştir: "İyi bir hayat süren kişi için ölüm kötü bir şey olduğu gibi, kötü bir hayat süren kişi için de iyi bir şeydir. Dolayısıyla ölüm için kayıtsız ve şartsız olarak "iyidir" veya "kötüdür" denilmemelidir. Aksine kişinin yaşantısına göre iyi de olabilir, kötü de."
- Melissos şöyle demiştir: "Zenginliği kısa süreliğine var olan ve başkasının alabileceği, ölümden sonrasına kalmayan bir şeye sahip olan kişi esasında zengin değildir. Asıl zenginlik, her zaman sahibinin yanında kalan, başkasının onun elinden alamayacağı ve öldükten sonra da devam eden zenginliktir. Bütün bu nitelikler ilim ve hikmet için geçerlidir."
- Herakleitos şöyle demiştir: "Hırslı olan kişi rahat yüzü görmez, açgözlü olan ise hiçbir zaman gönül zenginliğine nail olamaz."
- Yine o şöyle demiştir: "Sahip olduğu hasletleri elinde tutup en iyi şekilde yöneten ve arzularını bastıran kişi, bilge olur."
- Makedonya kralı Phillip Atina şehrini fethedip adamları ona şehri yakıp yıkması yönünde görüş bildirince adamlarına, "Zaferimiz yenilgiye dönerse bizim için bundan daha büyük utanç ne olabilir?" demiştir.
- Dünyaya değer vermeyen zâhid Leitsatros'a (?) "İleride başına ne geleceğini bilmediğin hâlde hayatını neden hiçbir eşyaya sahip olmadan geçiriyorsun?" diye sorulunca "Her ne olursa olsun üzüntüm artmasın diye." cevabını vermiştir.
- Annesi Tales'ten evlenmesini isteyince Tales: "Henüz evlilik çağım gelmedi." demiş. Annesi bu isteğinde uzun süre ısrar edince de "Evlilik çağım geçti." demiş.
- Sofokles şöyle demiştir: "Öfke senin görüşünü bozduğu ve sen bayağı arzularına tâbi olduğun sürece kendini insan sayma."
- Yine o şöyle demiştir: "Kim ihtiyacından fazla şey elde etmek isterse onların yararından mahrum kalır."

وقال أرسطوفانس: أما الغلبة بالكلام بلا فعال فليست تغلبة بل هي هزيمة؛ وأما الغلبة بالأفعال وإن كانت بالكلام فهي غلبة بالحقيقة.

وقال أنكساغورس: كما أن الموت رديء لمن الحياة له جيدة كذلك جيد لمن الحياة له رديئة. فليس ينبغي أن يقال: إن الموت جيد ولا رديء، لكنه بالإضافة إلى الشيء يكون جيداً أو رديئاً.

وقال مالسيس: إنه ليس بالموسر من كان يساره إنما يبقى معه زماناً يسيراً، ومن يمكن غيره أن يأخذ منه ولا يبقى بعد موته، لكن اليسار هو الباقي دائماً عند مالكه ولا يمكن غيره أن يسلبه إياه ويبقى له بعد موته وهذه الصفات كلها موجودة للعلم والحكمة.

وقال يرقليطوس: لا راحة لحريص ولا غنى لذي طمع.

وقال: من مَلك ودبر خصاله وقمع شهواته كان حكيما.

وقال فيلبس ملك مقدونية لرجال من ندمائه بعد ظفره ببلاد آثينس لما أشاروا عليه بتخريب المدينة: أيّ فضيحة إذن أفضح من فعلنا: أن يكون فُلْجُنا فلجاً علينا.

وقال لايطسطرس الزاهد المستهين بالدنيا: لم تقطع حياتك صفرا من الأشياء ولست تدري ما يحدث من بعد؟ فقال: لئلا يكثر تفجُّعي متى كان كون.

وقال ثاليس لأمه وقد طلبت إليه أن يتزوج امرأة: ما آن لى بعد! فلما طال إلحاحها عليه قال: قد مضى وقت التزويج.

وقال سوفقليس: ليس ينبغي أن تعد نفسك من الناس ما دام الغيظ يفسد رأيك وأنت مُتّبع لشهواتك الرديئة.

وقال: من طلب أكثر من حاجته شُغل عن منفعته.

- Euripides şöyle demiştir: "Dil yalan yere yemin eder; akıl ise asla yalan yere yemin etmez. Bu, "Yemin eden ve yalan söyleyenin eylemi ya diliyledir, yemin edip yalan söyleyebilir; ya da aklıyladır, yemin etmez, yalan söylemez." sözümüzle aynı anlamdadır. Şu hâlde sen dilinin aklınla uyumlu olması için gayret et."
- Savgis (?) şöyle demiştir: "Allah'tan zaten sana ait olan bir şey isteme; çünkü Allah zaten herkese yeterli miktarda verir. Bunun yerine sen Allah'tan sana ait olmayan bir şey iste. Bu da sana ait olan şeye seni kanaat ettirmektir."
- Priskus şöyle demiştir: "İnsanların geneli Allah'ın tapınaklarda bulunduğunu düşündükleri için insanın sadece tapınakta iken kendine çeki düzen vermesi gerektiğini düşünürler. Allah'ın her yerde bulunduğunu bildikleri için marifet sahiplerinin her yerde diğer insanların tapınaklarda davrandıkları gibi davranmaları gerekir."
- Protagoras şöyle demiştir: "Dil, akla gelen şeyleri ifade etme aletiyse o zaman onu akla gelmeyen şeylerde kullanmamalıdır."
- Sofokles şöyle demiştir: "Fizikî hayattan başka hayatı olduğunu bilmeyen kişi bedbahttır. Çünkü fizikî hayat çabucak yok olan bir gölgeye ve kısa sürede kuruyan bir bitkiye benzer. Bu hayatın yeryüzündeki varlığı kısadır. Böyleleri hayvanlar gibi yaşarlar. Fizikî hayat yanında bir de nefsanî hayatları olduğunu, fizikî hayat sona erdikten sonra nefsanî hayatın sonsuza dek yaşayacağını bilenler ise Allah'ın fiillerine uyarlar ve iyilikten başka hiçbir şey yapmazlar."
- Plutarkhos şöyle demiştir: "Eylemlerimizde kendimizi korumaya çalışsak, hevâ ve hevesimize uyarak, düşünüp taşınmadan hiçbir şey yapmasak ve konuşmasak, bütün hâl ve hareketlerimizde kınanmayı hak edecek hiçbir şey yapmasak bundan ne çok istifade ederiz!"
- Yine o şöyle söylemiştir: "Düşmanını etkilemek istersen onun hakkında "bayağı", "yalancı" ve "laf taşıyıcı" gibi nitelemelerde bulunma. Kendini bundan başka bir hâlde göster. Vakur, doğru sözlü, merhametli ve herkese karşı adil ol. Düşmanını kötü bir sıfatla yaftalayacaksan, yaftaladığın şeyden önce sen uzak dur, fiillerini düşünüp taşınarak yap. Hakkında "İçin cerahat dolu iken sen nasıl doktor olursun?" denilecek biri olma.

وقال أوريبيدس: أما اللسان فإنه قد يحلف كاذباً؛ فأما العقل فإنه لا يحلف كاذباً. وهذا المعنى هو المعنى في قولنا: إن الذي يحلف ويكذب: إما بلسانه فإنه قد يحلف ويكذب، وإما بعقله فإنه لا يحلف ولا يكذب. فاجتهد إذن أن يكون لسانك مطابقاً لعقلك.

وقال ثاوغيس: لا تطلبن من الله سبحانه وتعالى شيئاً هو لك، فإن الله يعطي كل أحد ما يكفيه؛ لكن اطلب منه ما ليس لك وهو أن يقنعك ما لك.

وقال برسقس: أما عوام الناس فلأنهم يظنون أن الله عز وجل في الهياكل فقط يرون أنه إنما يجب أن يتهيأ الإنسان وتحسن سيرته في الهياكل فقط. وأما ذوو المعرفة فلعلمهم بأن الله في كل موضع ينبغي لهم أن تكون سيرتهم في كل موضع كسيرة عوام الناس في الهيا كل.

وقال فروطاغورس: إن كان اللسان آلة لترجمة ما يخطر في النفس فليس ينبغي أن تستعمله فيما لم يخطر.

وقال سوفقليس: إن الذي لا يعلم أن ليس له إلا حياة طبيعية فقط فهو شقي، وذلك أنه شبيه بالظل السريع الزوال والنبات السريع الجفوف، وبقاؤه على الأرض بقاء يسير فيسير سيرة البهائم. فأما الذي يعلم أن له مع ذلك حياة نفسانية وأنه مائت وهو باق على الأبد فهو يقتدي في أفعاله بالله عز وجل ولا يفعل إلا الحسنات.

وقال فلوطرخس: ما أعظم انتفاعنا بأن نكون متحفظين في أعمالنا متفرسين في ذاتنا، غير فاعلين شيئاً بالهوينا ومن غير فكر وروية ولا ناطقين به، وأن نكون بغير لوم ولا عذل في جميع تقلبنا!

وقال أيضاً: إن أردت أن تبلغ إلى عدوك فلا تُسَمِّه سخيفاً ولا كذاباً ولا نماماً. ولكن أظهر أنت من نفسك ضد هذه الحال، وكن وقوراً صدوقاً رحيما عادلا عند كل أحد. وإن تعجلت عليه بقذفه بالفرية فكن بعيداً مما قذفته به، وكن متفرساً في فعالك. ولا تكن كالذي قيل له: كيف أنت طبيب وقد امتلأت قروحاً!

Düşmanın hakkında "öfkesinin esiri" diyeceksen kendin hilm sahibi ol. Onun korkak olduğunu söylersen sen cesur ol. Obur olduğunu söylersen sen kendi şehvetlerinden uzak dur. Çünkü bir töhmetin sahibine dönmesinden daha çirkin ve utanç verici hiçbir şey yoktur."

- Antis (?) şöyle demiştir: "Kim övülesi davranışlara sahip olmak isterse ya doğru sözlü arkadaşları ya da büyük düşmanları olmalıdır. Çünkü arkadaşları o bir hata yaptığında onu uyarırlar; düşmanları ise onu şerden alıkoyarlar."
- Plutarkhos şöyle demiştir: "Sevginin sesi alçak olduğu için seven kişi sevdiğine karşı kaba söz ve şiddete başvuramaz; bir uyarıda bulunsa dahi bu sözü sanki karşıdakine yaltaklanır gibidir. Bundan dolayı bizim hakikati düşmanlarımızdan beklememiz ve dinlememiz gerekir."
- Yine şöyle demiştir: "Kimi insanlar kendilerine yönelik bir suçlama olduğunda kendilerinde gerçekten böyle bir şey olup olmadığına bakmadan onlar da karşı tarafı suçlarlar. Onların misali şuna benzer: Güreşirlerken üzerlerine kül atılan iki kişi, külü üzerlerinden silkmek yerine karşıdakine kül atarlar. Böylece her iki tarafın da üstü kirlenir. Suçlamaya konu olan şeyi kendinden uzaklaştırmak yerine karşı tarafa iftira atan kişinin durumu buna benzer."
- Plutarkhos şöyle demiştir: "Arkadaşının durumundan bihaber olma; sıkıntı ve musibet anında yardımını, iyi gününde sevincini paylaşmasını beklediğin hiç kimseyi küçük görme. Bu konuda zarar etmek ne kötüdür! Çünkü duvarın yıkılırsa sadece duvar zarar görür. Ama sevgiyi ve dostlarını kaybedersen bunun zararı çok büyük olur. Dostun sana düşman olur, yararını zarara çevirir ve hiçbir zaman onun tuzaklarından ve düşmanlığından güvende olamazsın."
- Yine şöyle demiştir: "Öfke kora dönüşünce sahibine her şeyi unutturur ve içinde yangın çıkan, duman ve çığlıklarla dolan, gözün hiçbir şey görmediği ve kulağın hiçbir şeyi duymadığı bir eve döner. Ya da fırtınaya kapılan, dalganın yükselttiği, hiçbir şekilde müdahale edilemeyen bir gemi olur. Bir kişi öfkeyle dolunca hiçbir öğüt ona fayda etmez ve ateşini söndürmek için hiçbir yol bulunamaz.

فإن دعوته جاهلا، فكن أنت حليما؛ وإن سميته جباناً فكن أنت شجاعاً، وشَرِها فانقمع أنت عن الشهوات، فإنه ليس أقبح ولا أخزىٰ من قرفة راجعة على قارفها.

وقال أنطيس: من أحب أن يكون ممدوحاً في فعاله فقد ينبغي أن يكون له إما أصدقاء صادقون، وإما أعداء مهيبون: فإنهم يردعونه إذا أذنب، وهم يكفونه عن الشر.

وقال فلوطرخس: ومن أجل أن صوت المحبة مخفوض لا يستطيع التبكيت بإثخان القول وشدته، بل يغدو لذلك كلاماً لطيفاً قد شابه الملقَ، فينبغي أن نسمع الحق ونلتمسه من قِبل أعدائنا.

وقال أيضاً: من الناس قوم قذفوا بالشتيمة فلم ينظروا هل هي فيهم أولا، لكن عادوا على من شتمهم فشتموه فكانوا شبيهاً بالصريعَيْن اللذين تعالجا فطبع عليهما رمادٌ فلم ينفضاه عنهما، ولكنهما طرحا على من اطرح عليهما فتضمّخ كل واحد منهما كذلك من رَدَّ على صاحبه القذفَ ولم ينفه عن نفسه.

وقال فلوطرخس: لا تغفل أمر صديقك، ولا تحقر امرأً ترجو مساعدته في الضراء والنازلة ومشاركته في السراء والرغبة. وما أسوأ الضرر في ذلك! فإن حائطك إن انهدم لم يدخل الضرر إلا في الحائط وحده. وإن أنت أضعت المودة والأخلاء كان الضرر في ذلك عظيما وانقلب صديقك عدواً وحول منافعه ضرراً ولن تأمن غوائله وعدوانه.

وقال أيضاً: الغضب إذا اضطرم أذهل صاحبه عن جميع الأشياء حتى يعود شبيهاً بالبيت الذي تشعل فيه النار فيمتلئ جلبة ودخاناً لا تستطيع عينٌ فيه نظراً ولا أذنٌ فيه سمعاً، والسفينة إذا عصفت بها الريح أو رفعها الموجُ فلن يستطاع لها مزجر من خارج. فأما النفس إذا استشاطت غضباً فلن تصل إليها منفعة عظة ظاهرة ولن يوصل إلى إطفائها.

Bir kimse öfkenin küçüğünü ciddiye almazsa bu, onun tutuşup büyümesine sebep olur. Nitekim samanda ve odun yığınında bir kıvılcım belirdikten sonra köşkleri ve büyük ormanları yakıp yok edinceye kadar devam eder. Çoğu konuda susmak, öfkeyi söndürür. Çünkü ateşin içinden yanan şeyi alan kişi onu söndürür. İşte böyle susmak da öfkeyi küllendirir."

- Yine şöyle demiştir: "Sarhoş, sarhoşluğun çirkinliğini ve pisliğini başkasında görmeden bilemediği gibi öfkelenen kişi de öfkenin çirkinliğini ancak başkası üzerindeki etkisini gördükten sonra fark eder. Yüzün sarkması, burun deliklerinin sararması ve gözlerin çökmesi hastanın öldüğünün belirtilerinden olduğu gibi öfke hâlinde yüzün değişmesi de aklın öldüğünün belirtisidir."
- Şişliğin büyüklüğünden yaranın derinliği anlaşıldığı gibi öfkelenen insanların sözlerinden de gönüllerinin kırıklığının ne kadar olduğu anlaşılır. Kadınların erkeklerden daha çabuk sinirlenmesi, hastaların sağlıklılardan daha hassas olması ve yaşlıların gençlerden daha içine kapalı olmaları bunu gösterir. Bu, öfkenin ruhun cesaret ve güçlülüğünden değil; tam aksine zayıflığından ve bayağılığından kaynaklandığının ifadesidir.
- Her şeye çabucak sinirlenen kişi, çok değerli olup eşine az rastlanan, kaybettiğinde üzüleceği araçlar ve aletler edinmemelidir. Eşyaya kanaat etmek, yakınlarımız ve sevdiklerimize daha iyi davranmamızı sağlar.
- Sicilyalı İyacus (?) filozofların bulunduğu bir mecliste idi. Orada onunla diğerleri arasında bir tartışma oldu. Mecliste bulunanlardan biri ona "Sicilyalı kadının oğlu! Kes sesini!" dedi. Bunun üzerine o: "Benim utancım, ait olduğum ırktır. Senin utancın ise sensin." dedi.
- Yine o kaygılı bir adam gördü ve ona "Kara kara düşünmeyi bırak, çünkü düşünmek zamanı tüketir." dedi.
- Âhas'a (?) "Kötü kimseler neden insanları eleştirirler?" diye sorulunca, "İnsanlar onların kötülükleriyle değil de kendilerine nispet edilen şeylerle meşgul olsunlar diye." cevabını verdi.

ومن استخف بصغير الغضب كان ذلك سبباً لتضرمه كما تتراءى شعلة النار في التبن والحطب إلى أن تحرق القصور والغياض العظام. والصمت في أمور كثيرة إطفاء الغضب، فإن من قطع عن النار مادتها أطفأها، ومن سكت أخمد الغضب.

٥ وقال أيضاً: كما لا يستطيع السكران أن يعرف قبح النشوة ولوثتها إذ كانت به حتى يراها في غيره فكذلك لا يعرف الغضبان قبح الغضب إلا بما يرى من أثره على غيره. وكما أن صور الوجه واصفرار المنخرين وغؤر العينين من علامات موت المريض فكذلك تبدل الوجه في الغضب علامة موت الذهن.

١٠ وقال: كما يستدل بشدة التورم على غور الكلوم ومدتها كذلك يستدل من قول أهل الغضب على هيض إفادتهم. ويدل على ذلك أن النساء أسرع غضباً من الرجال، والمرضى أحدُّ من الأصحاء، والشيوخ أغلق من الشباب. وفي هذا بيان أن الغضب من ضعف النفس وسخافتها، لا من شجاعتها وعزّها.

١٥ وقال: ينبغي للرجل الحديد الذي يغضب للأشياء سريعاً ألا يتخذ من الآنية والمتاع والجهاز ما يعظم خطره ويعتاص وجوده، ويغلي قلبه إذا افتقده وضاع منه أو انكسر. والقنوع بالموجود من الأشياء يسهّل أخلاقنا لدى أقاربنا وأودّائنا.

وحضر اياجوس السقلاني مجلساً من مجالس الحكماء. فجرت فيه ٢٠ مناظرة معه. فقال له بعض من حضر: اسكت يا بن السقلانية! فأجابه: أما أنا فعاري جنسي، وأما أنت فعارك نفسك.

ورأى رجلا مهموماً فقال له: دع الفكر فإنه يدعو إلى عطب الدهر.

وسئل آخس: لِمَ يقع الأشرار في الناس؟ فقال: ليشتغل الناس بما نسبوهم إليه عن ذكر مساوئهم.

- Abronigos'a "Ruhlar neyden haz alırlar?" diye sorulunca "Ruhlara huzur veren ve kalpleri rahatlatan dâimî hayat esintisine muttali olmaktan, gayb âleminin hakikatlerini idrak etmekten ve kötü insanların içindeki düşünceleri okumaktan." cevabını verdi.
- Birisi Zosimos'tan borç isteyip de Zosimos vermeyince bazı insanlar bu davranışından dolayı onu kınadılar. Bunun üzerine Zosimos: "Sizin beni kınamanızla benim yüzüm bir kez kızardı. Şayet onun istediği borcu verseydim benim yüzüm defalarca sararırdı." cevabını verdi.

وقيل لابرونيقس: ما لذة النفوس؟ فقال: مطالعة نسيم الحياة الدائمة التي تطمئن إليها النفوس وترتاح إليها القلوب، والوصول إلى حقائق الغيوب بضمائر الصدور، والمعاينة للأفكار بضمائر الأشرار.

وسأل رجل زسيموس أن يُقرضه مالا، فمنعه. فلامه بعض الناس على ذلك وقال له: أخجلك. فقال: لم يزد على أن حَمَّرَ وجهي مرة واحدة؛ ولو فعلت اصفرَّ وجهي مراراً كثيرة.

[22]

BİLGELERİN HİKMETLİ SÖZLERİNDEN DERLEMELER II

Bu başlıkta söyleyeni bilinmeyen hikmetli sözler derlenmiştir:

- Yakışanı söyle ki yakışıksız bir söz duymayasın.
- Düşmanının en çok zoruna giden şeylerden biri, senin onu düşman yerine bile koymamandır.
- Bilgelerden biri çocuğu doğunca ağladı. Niye ağladığı sorulunca "İşte şimdi öldü de onun için ağlıyorum." dedi.
- Bilgelerden biri şöyle nasihat etmiştir: "İnsanlara öyle davranın ki öldüğünüzde arkanızdan ağlasınlar; gittiğinizde sizi özlesinler."
- Bilgelerden birine "Hangi doğruyu söylememek söylemekten daha üstündür?" diye sorulunca "Kişinin kendini temize çıkarması." cevabını verdi.
- Bilgelerden birine "Kime hiç zarar gelmez?" diye sorulunca "Hayır veya şer namına hiçbir şeyi bulunmayan kimseye; çünkü hayrı bulunan kimseye kötü kimseler düşmanlık eder, şerri bulunan kimseye ise iyi kimseler düşmanlık eder." cevabını verdi.
- Alışkanlıkların isteklerine karşı koymak, tamahkârlığın isteklerine karşı koymaktan daha zordur.
- Bilgelerden birine "İlim ve hikmetin tadı ve değeri ne zaman kaybolur?" diye sorulunca "Onlarla dünyalık talep edildiği zaman." cevabını verdi.
- İnsanlarla arandaki ilişki yalnızca ihtiyaç vaktinde yaklaştığın ateş gibi olsun. Bir köz almak için yaklaşsan bile ihtiyatla yaklaş.
- İster dost, ister düşman olsunlar âlimlerin meclisinde bulunun. Çünkü akıllar akılları aşılar.
- Sabır iki türlüdür: Birincisi seni doğruya bağlayan ama nefsinin istemediği şeyler konusundaki sabır; ikincisi ise hevâ ve hevesin yönlendirdiği, nefsinin sevdiği şeylerden uzak kalmaktaki sabırdır ki bu ilkine göre daha zordur.

[٢٢]

باب آدابٍ لم يُعْرف قائلها

فجمعَتْ في موضع واحد

قال بعض الحكماء: تكلم بما ينبغي لئلا تسمع ما لا ينبغي.

وقال آخر: من أنكى الأشياء لعدوك ألاّ تريَه أنك تتخذه عدواً.

ولد لبعض الحكماء ولد فبكى. فقيل له: ما يبكيك؟ قال: الآن مات!

وأوصى بعضهم فقال: عاشروا الناس معاشرة إن مِتّم بكَوا عليكم، وإن غبتم حَنُّوا إليكم.

وسئل رجل منهم: أيّ الصدق السكوت عنه أفضل؟ فقال: تزكية المرء نفسه.

وقيل لبعضهم: من الذي يسلم من الناس؟ قال: من لم يظهر لهم منه خير ولا شر، لأنه إن ظهر منه خير عاداه شرارهم، وإن ظهر منه شر عاداه خيارهم.

وقال آخر: مطالبة العادة أشد من مطالبة الطمع.

وقيل لبعض الحكماء: متى تذهب حلاوة العلم والحكمة وبهاؤهما؟ قال: إذا طُلب بهما الدنيا.

وقال آخر: أنزل الناس عنك منزلة النار التي لا تدنو منها إلا عند الحاجة؛ فإذا دنوت مقتبساً فعلى حذر من بعيد.

وقال آخر: جالسوا العلماء: أصدقاء كانوا أم أعداء، فإن العقول تلقِّح العقول.

وقال آخر: الصبر صبران: صبر على ما تكره مما يلزمك الحق، وصبر عما تحب مما يدعوك إليه الهوى – وهو أعظمهما.

- Bilgelerden biri şöyle nasihat etmiştir: "Başkasının malını harcama, seni ilgilendiren şeyler hakkında konuş, arzuladığın şeylerden başkasını yeme, ancak erişebileceğin şeyleri talep et, kaçıp giden fırsatların ardından üzülme, başa mutlaka gelecek şeyden dolayı sızlanma, bir cimrinin iyilik etmesini bekleme, bildiğini ezberinde tut, bildiğini başkalarına öğret, sahip olduğun şeylerden bir miktarını elinde muhafaza et, malının sefasını başkaları sürmeden önce sen sür, zulümden uzak dur, insanlar hakkında ihtiyatı elden bırakma, sırrını koru, sana kurulan tuzaklara karşı dikkatli ol, bir işi yapmadan önce düşün, güvende olmadan kalkma, bir işten kuşku duyduğunda ondan kaçın, bir belde seni daralttığında oradan hemen ayrıl, zora düştüğünde sabret; çünkü her şeyin bir sonu vardır; gümüşünün taşına "her şeyin bir sonu var" sözünü nakşettir ve hayır ya da şer namına başına ne gelirse sık sık ona bak; düşün ve ibret al ki doğru yolu bulasın."
- Yanlış bir yargıya varmanın sebeplerinden biri, düşünme zamanının kısalığıdır.
- Bir bilgeye "Neden sürekli susuyorsun?" diye sorulunca "Çünkü ben sustuğum için hiç pişman olmadım ama konuştuğum için çok pişman oldum." cevabını vermiştir.
- Birisi bilgelerden biri hakkında kötü konuştu. Bunun üzerine bilge: "Yahu! Benim sana gizli kalan kusurlarım çok daha fazladır!" dedi.
- Bir bilgeye "Neden bizim sohbetimize katılmıyorsun?" denilince "Kişinin nasibi kulaklarındadır, dilindeki pay ise başkaları içindir." cevabını verdi.
- Bir başkasına "Şu kaygıyı kendinden uzaklaştır da rahat et." denilince "Benim iznimle girmedi ki!" cevabını verdi.
- Bir başkasına "Hayırlı evladın faydası nedir?" diye sorulunca "Onun varlığı ölümün acısını unutturur." cevabını verdi.
- Bir başkasına "Çocuk talep etsen?" denilince "Çocuklara olan iyi niyetimden dolayı (bu kötü dünyada) çocuk talep etmeyi bıraktım." cevabını verdi.
- Gurbete gitmeye karar veren bir bilgeye "Gurbette öleceksin?" denilince "Sonu ölüm olduktan sonra ha gurbette ölmüşsün, ha öz yurdunda, ne fark eder." demiştir.

وأوصى بعض الحكماء فقال: لا تنفق مال غيرك، وتكلم بما يعنيك، ولا تأكل إلا ما تشتهي، ولا تطلب إلا ما تلحق، ولا تحزن على ما فات، ولا تجزع مما لا بد منه، ولا تطمع في عرف لئيم، واحفظ ما تعلم، وعَلِّم ما تعلم، وأفضل مما تملك، وتنعَّم بمالك قبل أن يتنعَّم به غيرك. وإياك والظلم. ولا تخْلِ من سوء الظن. واحفظ سرك. وتوقَّ الحيلة عليك. وفكر في الأمر قبل أن تأتيه. ولا تقم إلا على أَمْنٍ. وإن رابك أمر فاجتنبه. وإذا نبتْ بك بلدة فأسرع التحويل. وإذا وقعت في شدة فاصبر، فإن لكل شيء آخراً. واختم على فص خاتمك: «لكل شيء آخر» – وانظر فيه في كل ساعة وفي كل نازلة من خير أو شر؛ وفكر واعتبر تَرْشُدْ.

وقال بعضهم: أحد أسباب خطأ القضية قِصَر زمان الروية.

وقيل لآخر: لِمَ لزمت الصمت؟ فقال: لأني لم أندم على السكوت قط، وندمت على الكلام مراراً كثيرة.

وشتم رجل بعض الحكماء. فقال له: يا هذا! إن الذي خفى عليك من عيوبي أكثر.

وقيل لبعضهم: لِمَ لا تخوض معنا في الحديث؟ فقال: إنما الحظ للإنسان في أذنيه، والحظ في لسانه لغيره.

وقيل لآخر: اصرف هذا الهم عنك تسترح. فقال: ليس بإذني دَخَل!

وسئل بعضهم: ما منفعة الولد الصالح؟ قال: يستلذ به الموت.

وقيل لآخر: لو طلبت الولد؟ فقال: من حبي للولد تركت طلب الولد.

وقيل لبعضهم، وقد أراد سفراً: تموت في أرض غربة؟ فقل: ليس في الموت بين الغربة والوطن فرق.

- Bir bilgeye "Doğru bile olsa söylenmesi güzel olmayan şey nedir?" diye sorulunca "Kişinin kendini övmesidir." cevabını verdi.

  "Peki yalan söylemek ne zaman övgüye değer olur?" diye sordular. "Birbirine küs olan iki insanı barıştırdığı zaman." dedi."Peki, doğru söylemek ne zaman yerilmesi gereken bir şey olur?" diye sordular. "Dedikodu olduğu zaman." dedi.
- Bir bilgeye "İhsânda bulunmak ne zaman daha övgüye değer olur?" diye sordular. "Kendi haklarından feragat edebildiğinde." dedi.
- "Ağlayıp sızlanmak ne zaman sabretmekten daha övgüye değer olur?" diye sordular. "Kardeşinin başına bir musibet geldiği zaman." dedi.
- "Susmak ne zaman konuşmaktan daha hayırlı olur?" diye sordular. "Tartışma hâlinde." dedi.
- Bir başka bilgeye "En tatlı şey nedir?" diye sorulunca "Arzulanan şeydir." cevabını vermiştir.
- Bir başka bilge de şöyle demiştir: "Ömrünü tembellikle ve sana hiçbir faydası olmayan işlerde kendini yormakla tüketme."
- Bir başkası şöyle demiştir: "Sevginin direği benzerliktir. Benzerlik bulunmayan bütün sevgiler çabucak yok olur."
- Halkın korktuğu bir sultan, halkından korkan bir sultandan daha hayırlıdır. Sultana itaat dört türlü olur: Gönülden, korkuya dayalı, sevgiye dayalı ve dindarlık gereği.
- Akıllı, dilini bağlayan; cahil ise kendi kadrini bilmeyendir."
- Akıl kemâle erince konuşma azalır.
- Bir kimse musibetlerin karşısına dikilmezse musibetler onun karşısına dikilir.
- Hasetçi, suçu olmayan kimseye karşı öfkeli ve sahip olmadığı şeyler konusunda cimridir.
- Bir bilge şöyle söylemiştir: "Zulümle birlikte zafer olmaz, açgözlülükle birlikte sağlık olmaz, kibirle birlikte övgü olmaz, hilekârlıkla birlikte arkadaşlık olmaz, edepsizlikle birlikte şeref olmaz, kibirle birlikte sevgi olmaz, cehaletle birlikte adalet olmaz, hasetle birlikte gönül huzuru olmaz, intikamla birlikte yücelik olmaz ve danışmayı terk etmekle birlikte doğru olmaz."

وقيل لبعضهم: ما الشيء الذي لا يحسن وإن كان حقاً؟ فقال: أن يمدح المرء نفسه.

قيل: فمتى يحمد الكذب؟ قال: إذا جمع بين المتقاطعين. قيل: فمتى يُذَمُّ الصدق؟ قال: إذا كان غيبة.

قيل: فمتى يكون البذل أحمد؟ قال: إذا كان في الحقوق؟

قيل: فمتى يكون الجزع أحمد من الصبر؟ قال: في مصيبة أخيك.

قيل: فمتى يكون الصمت خيراً من النطق؟ قال: عند المراء.

وقيل لآخر: أي الأشياء أحلى؟ قال: الذي يُشتهىٰ.

وقال بعض الحكماء: لا تُفْنِ عمرك بالبطالة ولا بالكد فيما لا منفعة لك فيه.

وقال بعضهم: عماد المودة المشاكلة، وكل ود من غير تشاكل فهو سريع التصرم.

وقال بعضهم: سلطان تخافه الرعية خير للرعية من سلطان يخافها. وطاعة السلطان على أربعة أوجه: الرغبة والرهبة والمحبة والديانة.

وقال بعضهم: العاقل من عقل لسانه، والجاهل من جهل قدره.

وقال آخر: إذا تم العقل نقص الكلام.

وقال آخر: من لم يتعرض للنوائب تعرضت له.

وقال آخر: الحاسد مغتاظ على من لا ذنب له، بخيل بما لا يملكه.

وقال بعض الحكماء: لا ظفر مع بغي، ولا صحة مع نهم، ولا ثناء مع كبر، ولا صداقة مع خب ولا شرف مع سوء أدب، ولا محبة مع زهو، ولا عدل مع جهل، ولا راحة قلب مع حَسَد، ولا سؤدد مع انتقام، ولا صواب مع ترك المشاورة.

- Saçma sapan şeyler konuşma, düşmanına aldanma, arkadaşına duyduğun sevgide aşırıya gitme, sana yol göstermeyen kişiye eşlik etme, sana nasihat eden kişiye karşı gelme ve ahlâksızlıktan uzak dur. Çünkü ahlâksızlık, sahibinin kınanmasına sebep olur ve düşmanı kışkırtır.
- Cahile karşı ne akrabalık, ne komşuluk, ne de arkadaşlık seni güvende kılmaz. Çünkü bir yangında en tehlikede olan insan en yakında olandır.
- Kimin sözü sana tatlı, yaptıkları acı geliyorsa o, düşmanın ta kendisidir.
- Âlimler, dünya döndüğü sürece bâkidirler. Belki bedenleri yok olmuştur ama manevi varlıkları kalplerde devam ediyordur.
- İşlerin akıbetini bilmek onları yapmaya yardımcı olur. Sevilen olamıyorsan bari seven ol.
- Bir şeyi ortadan kaldırmanın yolu onun varlık sebebini ortadan kaldırmaktır.
- Akıllı olan, doğruyu Allah'ın fiili olarak görür. Bu da talep ettiği ve istediği şeylere kendisiyle ulaştığı şeydir. O, Allah'ın hikmetinin kendisini irade ettiği şeye ulaştırmasını ister ve Allah'ın sevdiğinden ve hükmettiğinden başkasını istemez.
- İnsanların boyunlarını onlara iyilik etmek sûretiyle büktürün. Çünkü iyilik etmek hazinelerden bir hazine ve ihtiyaç anında bir hazırlıktır.
- Cahille konuşmaktansa susmak daha iyidir; yalnız kalmak kötü insanlarla birlikte olmaktan daha iyidir; hayırlı bir kimse olarak sıkıntılı bir hayat sürmek, kötü biri olarak rahat bir hayat sürmekten daha iyidir; adı sanı bilinmemek, kötü anılmaktan daha iyidir; gizlenmek, hasetçinin gözü önünde olmaktan daha iyidir; fakirlik, cimrinin zenginliğinden daha iyidir; günahları az olan sıradan bir kişi, boğazına kadar günaha batmış soylu bir kişiden daha iyidir; zalim sultanın bilmediği kişi, onun nezdinde makam sahibi olan kişiden daha iyidir; çocuksuz olmak, ahmak bir çocuğu olmaktan daha iyidir; zindana atılan kişi, günahkârlarla birlikte serbest bırakılan kişiden daha iyidir; rızıktan yoksun olan akıllı, rızka boğulmuş olan ahmaktan daha iyidir.

وقال آخر: لا تهذر في منطقك ولا تغتر بعدوك ولا تفرط في حب صديقك ولا تصحب من لا يرشدك ولا تعص من ينصحك، وإياك وسوء الأخلاق فإنها مَلْأَمة للصاحب ومَغْراة للعدو.

وقال آخر: لا يؤمنك من الجاهل قرابة ولا جوار ولا إلف: فأخوف الناس لحريق النار أقربهم منها.

وقال آخر: من بدا لك حُلْوُ كلامه ومُرُّ فعاله – فذلك العدو بعينه.

وقال بعضهم: العلماء باقون ما بقي الدهر: أعيانهم مفقودة، وأمثلتهم في القلوب موجودة.

وقال بعضهم: علم عواقب الأمور مُعين على أفعالها. فإذا لم يمكنك أن تكون محبوباً فكن محباً.

وقال آخر: الآلة في إزالة الشيء إزالة العلة الموجبة له.

وقال آخر: إن العاقل يرى الصواب من فعل الله تعالى وهو ما بلغ به مطلوباته ومحبوباته، فهو يريد أن تكون حكمة الله مما يبلغه مراده، ولا يريد إلا ما أحبه الله وأحكمه.

وقال بعض الحكماء: أذلوا رقاب الناس باصطناع المعروف عندهم، فإن اصطناع المعروف كنز من الكنوز وعدة عند الحاجة.

وقال بعضهم: الصمت خير من مقاولة الجاهل، والقطيعة خير من مواصلة الأشرار، وخشونة المعاش مع الصلاح خير من لينه مع الفساد وخمول الذكر السَّنِيّ خير من الذكر الذميم، والاختفاء خير من ظهور الحاسد، والفقر خير من غنى البخيل، والدنيء المخف من الذنوب خير من الشريف الموقر منها، والمجهول عند السلطان الجائر خير من ذي الجاه عنده، والعقم من الولد الأحمق، والمسجون خير من المخلَّى سبيله أهل الفجور، والعاقل المحروم خير من الأحمق المرزوق.

- İlmin uzuvları vardır: Başı tevazu, beyni işleri bilmek, gözleri hasetten uzak olmak, kulağı anlayış, dili doğruluk, kalbi güzel niyettir. Elleri rahmet, ayakları âlimleri ziyaret etmek, yetkisi adalet, krallığı kanaattir. Kılıcı rıza, yayı barış, oku selam, ordusu kavrayışı iyi olan insanlara danışmaktır. Zîneti cesaret, hükmü takva ve çok iyilik etmektir. Malı edep, giysisi ihsândır. Karargâhı görüş genişliği, sığınağı barıştır. Yol arkadaşı hayırlı insanları sevmek, zahiresi ise günahlardan kaçınmaktır.
- İnsan her şeyden (bir parça alınarak elde edilmiş) bir bütün olduğuna göre insanda her şey vardır. Şu hâlde kendini bilmeyen, hiçbir şey bilmiyor demektir.
- Cahil, kendini âlim sanan; âlim ise kendini cahil addedendir.
- Bir bilgenin bulunduğu şehirde karmaşa çıkmış ve insanlar birbirine girmişti ama o bilge, bütün bu olup bitenlere hiç aldırış etmiyordu. Ona "Bu gördüklerin seni endişelendirmiyor mu?" diye sorulunca "Hayır." dedi. "Peki neden?" diye sordular. Şu cevabı verdi: "Çünkü ben bunu rüyada görsem uyanıkken hiç kılımı bile kıpırdatmam. Sağlıklı bir şekilde düşündüğümde bu gördüğüm de beni endişelendirmiyor; çünkü dünyanın bütün işleri rüya gibidir; sağlıklı düşünmek ise uyanıklık gibidir."
- Arkadaşlar en değerli azıktır. Bundan dolayı arkadaşlarının sayısını artırmak için gayret etmeli ve arkadaşlar vesilesiyle başka arkadaşlar edinmelisin. Nitekim kuşlar birbiri ile avlanır ve güvercin gidip diğerlerini getirsin diye beslenir.
- Seni terk edip giden şeyleri talep etme; sana yönelenleri ise terk etme. Çünkü bu, görüş zayıflığından ve akıl eksikliğinden kaynaklanır. İnsanlardan çok büyük bir şey isteme ki seni reddetmesinler. İstediğin zaman da çok üsteleme ki seni yoksun bırakmasınlar. İffetli ve onurlu ol.
- Sevgi, ruhun hastalığıdır; vuslat ise iyileşmesidir. (İyileşmeye) yardımcı olan sevgili saadetin başıdır; aykırı hareket eden sevgili ise hastalığın devamıdır. Sabır liderliğin özüdür; gönül huzuru nefsin meyvesi, vefa ise hayatıdır.

وقال آخر: العلم ذو أعضاء: فرأسه التواضع، ودماغه معرفة الأمور، وعيناه النزاهة من الحسد، وأذنه الفهم، ولسانه الصدق، وقلبه حسن النية، ويداه الرحمة، ورجلاه زيارة العلماء؛ وسلطانه العدل، ومملكته القناعة، وسيفه الرضا، وقوسه المسالمة، وسهمه التحية، وجيشه مشاورة الفهماء، وزينته النجدة، وحكمه الورع وكثرة البر، وماله الأدب، ورداؤه المعروف، ومستقره سعة الرأي، ومأواه الموادعة، ورفيقه مودة الأخيار، وذخيرته اجتناب الذنوب.

وقال بعضهم: لما كان الإنسان مجموعاً من كل شيء، كان من كل شيء في الإنسان: فالجاهل بنفسه جاهل بكل شيء.

وقال بعضهم: الجاهل من كان عند نفسه عالماً، والعالم من كان عند نفسه جاهلا لا يعلم.

وكان رجل من الحكماء في مدينة أهلها على هيج واختلاط، ولم يكن يحفل بذلك. فقيل له: أما يخرجك ما ترى؟ قال: لا! قيل: و لِمَ؟ قال: لأني لو رأيت هذا في المنام لم أتحرك له في اليقظة، فكذلك لا يقلقنى هذا الذي رأيت إذا رجعت إلى صحة الرأي، لأن أمور العالم كلها كالحلم وصحة الرأي كاليقظة.

وقال آخر: الإخوان أنفس الذخائر، فينبغي أن تتأتى لاكتساب الإخوان وتصيُّد بعضهم ببعض كما يصاد بعض الطائر ببعض وكما يشبع الحمام لتذهب فتأتي بغيرها.

وقال آخر: لا تطلبن من الأمر مدبراً ولا تترك منه مقبلا فإن ذلك من ضعف الرأي ونقص العقل. ولا تسأل الناس عظيما فيردوك، ولا تُلْحِف في المسألة فيحرموك، وعليك بالتعفف والتكرم.

وقال آخر: المحبة علة الروح، والوصل بُرْؤها، والمحبوب المساعد رأس السعادة، والمخالف دوام النحس، والصبر جوهر الرياسة، والخضوع فاكهة النفس، والوفاء حياتها.

- Bir kral, bilgelerden birine "Hâkimlik görevini kime verelim, ne diyorsun?" diye sorunca "Övgünün sarsmadığı, kışkırtmakla galeyana gelmeyen, ahmak adamın delilini ortaya koymak konusunda zorlanmasından sıkılmayan ve zeki kimsenin zekâ oyunlarına kanmayan birini görevlendir." cevabını verdi.
- İspiyoncular yağmacılardan daha beterdir; çünkü yağmacılar mal çalarlar, bunlar ise sevgileri.
- Temeli bilgi ile sağlamlaştırılmayan her türlü izzetin sonu zillettir.
- Haz peşinde olmak mutsuzluk sebebidir.
- Sağır yılanla beraber olmak geçimsiz kadınla beraber olmaktan daha iyidir.
- İki arkadaş arasında hakem olmamaya bak.
- Cinsel ilişki ne tatlı bir şeydir ama afetleri ne de çoktur!
- Bir bilge bir kardeşine yazdığı mektupta şöyle söylemiştir: "Kimseye açık açık düşmanlık etme. Çünkü senin illaki bir düşmanın olacaktır, ama akıllı, ama cahil. Şu hâlde sen akıllı olanın tuzağına, cahil olanın ise şerrine karşı tedbiri elden bırakma."
- Günah işleyen birine öğüt verirken tatlı bir dil kullan ki yüzsüzleşip işlediği günahı ulu orta işlemeye başlamasın.
- Kerem sahibinin en kötü yanı hayrını engellemesi; kötünün en iyi yanı da eziyet etmemesidir.
- Bir bilge: "Ben tam kırk yıl hikmetin peşinden koştum." diyen birini duyunca "Ben tam kırk yıl ticaretle uğraşan ama hâli hazırda bir dilim ekmeğe muhtaç kimseler gördüm." demiştir.
- İnsanların en iyisi, kendisine yapılan iyiliği büyük; kendi yaptığı iyiliği ise küçük görendir. O, muhtaç olduğunda iffetli olur; ihtiyaçsız olduğunda ise elindekiyle yetinmesini bilir.
- Karşılığını vermeyene karşı izzet-i nefsini muhafaza et.
- İnsanların en cimrisi kendisinden isteneni vermeyen ve kendisine verilmeyeni elde etmek için iyice üsteleyendir.
- İnsanların en akıllısı kendini en çok kendinden koruyandır.

وقال بعض الملوك لبعض الحكماء: مَن ترى نولِّي القضاء؟ فقال: من لايهزه الإطراء، ولا يمحكه الإغراء، ولا تضجره فدامة الغبيّ ولا يغره فهم الذكي.

وقال آخر: إن السُّعاة شرٌّ من اللصوص، لأن اللصوص يسلبون الأموال وهؤلاء يسلبون المودات.

وقال آخر: كل عز لا يوكّد بعلْم فإلى ذُلٍّ يصير.

وقال آخر: طلب اللذة سبب الشقوة.

وقال آخر: مقارنة الأفعى الصّماء خير من مقارنة المرأة السوء.

وقال آخر: اجتهد أن لا تكون قاضياً بين صديقين.

وقال آخر: ما ألذ الجماع وأكثر آفاته!

وكتب حكيم إلى أخ له: لا تكاشفنّ بالعداوة واحداً، فإنك لن تخلو من عداوة عاقل أو جاهل. فاحذر حيلة العاقل وشر الجاهل.

وقال آخر: إذا وعظت مذنباً فترفق به لئلا يخرج إلى المكاشفة.

وقال آخر: شر ما في الكريم أن يمنع خيره، وخير ما في اللئيم أن يكفَّ أذاه.

وسمع بعض الحكماء رجلا يقول: لي في طلب الحكمة أربعون سنة. فقال له: قد رأيت رجلا أقام في التجارة أربعين سنة وليس له قوت يوم.

فقال: أكرم الناس المستعظم لما أُسْدِي إليه، المستصغر لما أَسْدَى، الذي إن افتقر عفّ، وإن استغنى كَفّ.

وقال: أَكرم وجهك عن بذله لمن لا يكرمك عن رده.

وقال: أشح الناس أمنعهم لما يُسْأله وأَسْألهم لما مُنِعه.

وقال آخر: أعقل الناس أحرسهم لنفسه من نفسه.

- Zenginliği taşımanın en kötü yönü zenginin şımarık olmasıdır; fakirliği taşımanın en kötü yönü ise talep edenin açgözlü olmasıdır.
- Haset, demiri yiyip yok eden pas gibidir; sahibini öldürünceye kadar yakar. Haset edilen kişi ise pürnûr olur ve yerli yerinde durur.
- Kişi, üzerinde yazı bulunan sayfaya, onu silmeden yenisini yazamadığı gibi, değersiz düşünceleri zihninden çıkarmadan da değerli şeyleri kavrayamaz. Kişi bir gözüyle gökyüzüne, diğer gözüyle yeryüzüne bakamadığı gibi zihnini hem değerli, hem de değersiz konulara birlikte yönlendiremez. Nasıl ki sağlıklı bir kişi yediğine içtiğine aldırmıyor ve hasta kişi ise bunlardan kaçınıyorsa, sâlih bir kişi de hem sıkıntıya hem de rahatlığa katlanabildiği hâlde kötü insan bunların hiçbirine katlanamaz.
- İlme düşkün olan birinin kötülükleri az olur; çünkü edebi sorup araştırması onu kötülüklerden alıkoyar.
- Bir bilgeden iki arkadaş arasında hakemlik yapması istenince kabul etmedi. Nedeni sorulunca şu cevabı verdi: "Arkadaşlar arasında hakemlik yapmak düşmanlığa yol açar; düşmanlar arasında hakemlik yapmak ise onların dost olmalarını sağlar."
- Anılmak için başkasına verdiğin hiçbir şey cömertlik değildir; sen böyle yaparak sadece kendi nefsinin ihtiyacını gideriyorsun.
- Birisi bilgelerden birine "Ölmekten korkuyorum" deyince "Çünkü yapman gereken şeyleri geciktirdin; vakitlice yapmış olsaydın ölüme erişmek seni mutlu ederdi." diye cevap vermiştir.
- İnsanlara düşmanlık etmek ne kötü âhiret azığıdır!
- Şaka, ya bayağılıktan ya da şımarıklıktan kaynaklanır.
- Elde edilecek en üstün şeyler beştir: (1) Yemekte ve kılık kıyafette orta yolu tutmak, (2) İşinde gayretli olmak, (3) Geçiminde kanaatkâr olmak, (4) Arkadaşların hatalarını affetmek, (5) Densizlik, tembellik ve münakaşadan uzak olmak. Eğlenceye dalmaktan kaçın.

وقال بعض الحكماء: من سوء حمل الغنَى أن يكون الغنيّ مَرِحاً، ومن سوء حمل الفاقة أن يكون الطالب شَرِهاً.

وقال آخر: الحسد بمنزلة الصدأ الذي يأكل الحديد حتى يفنيه – وكذلك الحسد يُرْمِضُ صاحبه حتى يقتله والمحسود قارٌّ قائم.

وقال آخر: لا يستطيع المرء أن يكتب في صحيفة فيها كتابة حتى يبدأ فيمحو الكتابة الأولى – كذلك لا يستطيع أن يعي الأمور الشريفة حتى يخرج من ذهنه الأمور الدنية. وكما لا يستطيع المرء أن ينظر إلى السماء بعين وإلى الأرض بعين أخرى – فكذلك لا يستطيع أن يصرف ذهنه إلى الأمور الشريفة والدنية معاً. وكما أن الصحيح لا يبالي ما أكل وشرب، والسقيم مستوحش من ذلك – كذلك المرء الصالح يصلح على الشدة والرخاء، والطالح يفسد عليهما.

وقال بعضٌ: من كَلِفَ بالعلم قَلَّتْ مساوئه، لأن مساءلته للأدب تشغله عن المساوئ.

وسئل بعضهم أن يحكم بين صديقين، فامتنع. فقيل له في ذلك. فقال: لأن الحكومة بين الأصدقاء تكسب العداوة، والحكومة بين الأعداء تحدث الصداقة.

وقال آخر: كل ما أعطيته لأحد لتذكر به فليس بكرم، وإنما تقضي به حاجة نفسك.

وقال رجل لبعض الحكماء: إني أخاف الموت. فقال: لأنك أخّرت ما لك، ولو قدمته لسرّك أن تلحقه.

وقال آخر: بئس الزاد إلى المعاد العدوان على الناس.

وقال آخر: المزاح من سَخْفٍ أو بَطَر.

وقال بعض الحكماء: إن أفضل ما يدرَك من الأمور خمسة أشياء: الاقتصاد في المطعم والهيئة، والاجتهاد في العمل، والقناعة في المعيشة، والاستبقاء للإخوان، وأن لا يحضرك سَفَهٌ ولا بطالة ولا مِراء؛ وإياك والإغراق في الضحك والتطرب.

Kimin bir sonraki günü dününden daha hayırlı değilse ve iki günü birbirine eşitse o aldanmıştır. Uzun süre yaşaması kendisi için hayırlı olmayan kimsenin bir an önce ölmesi daha hayırlıdır. Rızık talep etmek konusunda en faydalı şeyin ne olduğunu aradık ama dünyaya değer vermemekten daha faydalısını bulamadık.

- Biri bir bilgeye yazdığı mektupta, içinde yaşadığı zamandan yakınınca bilge ona şöyle cevap verdi: "Yaşadığı zamanın insaf ettiği ve hak ettiği gibi yaşayan kimse yoktur. Sen insanları şu iki sınıfın haricinde göremezsin: Ya geri kalmıştır, nasibi onu geri bırakmıştır ya da ilerlemiştir, nasibi onu ileri götürmüştür. Dolayısıyla beklediğin ve hak ettiğin gibi olmasa da içinde bulunduğun hâle gönüllü olarak rıza göster. Aksi hâlde mecburen sineye çekersin."
- Bir başkası bilgelerden birine bir mektup yazarak hâlinden şikâyetçi oldu. Bilge ona şu cevabı verdi: "Hoşuna gitmeyen pek çok şeye sabretmedikçe sevdiğin pek çok şeyi elde edemezsin. Sevdiğin pek çok şeyden ayrılmaya sabretmediğin sürece hoşuna gitmeyen pek çok şeyden kurtulamazsın. Esenlikte kal."
- Soru sormayı bırakan kişi cehalete batar.
- Elindeki şeylerin sana ait olmadığının göstergesi daha önce başkalarına ait iken senin eline geçmiş olmasıdır.
- Yüzünün kumaşını eskitirsen onu yenileyecek kimse yoktur.
- Akıllı ile düşman olmak cahil ile dost olmaktan iyidir.
- Şerre yakın olan kişi ondan güvende olamaz.
- İhtiyaç duyulan şeyi kaçırmak, istenmeyecek kişiden istemekten daha iyidir.
- Nefsi kibirli olanın huyu kötü olur.
- Senden bir beklentileri olduğu sürece insanlar elinin altındadır.
- Nice şeref var ki afeti fakirliktir.
- Bir bilgeye, "Neden çocuk istemiyorsun?" diye sorulunca şöyle cevap vermiştir: "Ben bu bedenimi ıslah konusunda bedbahtlık çekerken ve nefsim dayanılmaz kaygılar ile yükler altında ezilirken ona nasıl bir yenisini daha eklerim!"

ومن لم يكن يومه المقبل خيراً من أمسه واستوى يوماه فهو مغبون. ومن لم يكن طول الحياة خيراً له فالموت خير له. وما وجدنا شيئاً في طلب الرزق أنفع من الزهد في الدنيا.

وكتب رجل إلى حكيم يشكو إليه زمانه. فأجابه: إنه ليس من أحد أنصفه زمانه فتصرف به الحال حسب استحقاقه. وإنك لن ترى الناس إلا أحد رجلين: إما متأخر أخره حظه، و إما متقدم قدمه حظه. فارْضَ بالحال التي أنت عليها وإن كانت دون أَمَلِك واستحقاقك – اختياراً، وإلا رضيت اضطراراً.

وكتب آخر إلى بعض الحكماء يشكو إليه. فأجابه: إنك لن تبلغ كثيراً مما تحبُّ حتى تصبر على كثير مما تكره، ولن تنجو مما تكره حتى تصبر على كثير مما تحب. والسلام!

وقال آخر: من ترك السؤال غَرِق في الجهل.

وقال آخر: الدليل على أن ما في يديك ليس لك أنه كان لغيرك فصار إليك.

وقال آخر: إذا أَخْلَقَتْ ديباجة وجهك لم تجد من يجدّدها لك.

وقال آخر: معاداة العاقل خيرٌ من مصادقة الجاهل.

وقال آخر: من يقرب من الشرّ لم يسلَمْ منه.

وقال آخر: فوت الحاجة خيرٌ من طلبها إلى غير أهلها.

وقال: من عَزَّتْ نفسه ساء خلقه.

وقال آخر: الناس تحت يدك ما رَجَوْك.

وقال آخر: رُبَّ حَسَبٍ آفته الفقر.

وقيل لبعض الحكماء: لِمَ لا تطلب الولد؟ فقال: إني من الشقاء في إصلاح جسدي هذا ونفسي هذه في مُؤَنٍ وغموم لا قوام لي بها. فكيف أضم إليها مثلها؟!

- Bir bilge Rabbine şöyle seslenmiştir: "Ya Rabbi! Ben sana isyan etmiş iken nasıl sevineyim ve seni tanımış iken nasıl üzüleyim!"
- Bir başkası da şöyle seslenmiştir: "Ben sana isyan etmiş iken kendimi nasıl seveyim ve seni tanımış olmama rağmen kendimi nasıl sevmeyeyim."
- Bir bilgeye "En çok şaşılacak şey nedir?" diye sorulunca "Her istediğine nail olan ahmak ile nasibi olmayan akıllıdır." diye cevap verdi. "Peki hangi şey sonuç bakımından daha kötüdür?" diye sorulunca "Kötü kimseleri memnun etmeye çalışmak." dedi. "Peki, hangi kişinin pişmanlığı daha uzun sürer?" diye sordular. "Ölüm esnasında, eksikleri olan âlimin pişmanlığı ve dünyada iken iyiliği, kadrini bilmeyen kişiye harcayanın." cevabını verdi. "Peki" dediler, "İnsanların hangisi sevilmemeyi en çok hak eder?" "Günahkâr fakih/âlim" cevabını verdi.
- Bir bilgeye "Dine zînet olan şey nedir?" diye sorulunca "Yakîn (güçlü inanç)." dedi. "Peki yakînin zîneti nedir?" diye sorulunca "Akıl" dedi. "Aklın zîneti nedir?" diye soruldu. "Dili korumak." dedi. "Dili korumanın zîneti nedir?" diye sordular. "Sabır." dedi. "Peki sabrın zîneti nedir?" diye sordular. "Takva." dedi. "Takvanın zîneti nedir?" dediler "Az mal edinmek." dedi. "Peki az mal edinmenin zîneti nedir?" diye sordular. "Kalben rıza." dedi. "Kalben rızanın zîneti nedir?" dediler, "Ölümü hatırlamak ve kul olduğunu bilmektir." dedi.
- Ariflerden birine "Doğruluğun başlangıcı nedir?" diye sorulunca "Küçük dahi olsa bile bile günah işlememektir." diye cevap verdi. "Doğruluk ne zaman yolun yarısına varır?" diye sordular. "Allah'ı anma ve O'na çokça yakarma arzusu kalbe hâkim olunca." dedi. "Peki doğruluğun son noktası nedir?" diye soruldu. "Kalpte Allah'tan başka hiçbir varlık düşüncesi kalmayınca." cevabını verdi.
- Bilgelerden birine "Dünya sahibinin istediği her şeyi toplayan şey nedir?" diye sorulunca "Boşvermişlikten kaynaklanmayan bir rahatlık, hiçbir yükümlülüğü olmayan bir genişlik ve hiçbir günahın bulunmadığı bir neşe." cevabını verdi.
- Dünyayı talep eden kişinin talebinin sona ereceği bir nokta yoktur. Çünkü hangi noktaya yükselirse onun da ötesini talep eder.

وقال بعض الحكماء: إلهي! كيف أفرح وقد عصيتك، وكيف أحزن وقد عرفتك؟!

وقال: كيف أحب نفسي وقد عصيتك، وكيف لا أحبها وقد عرفتك؟!

وقيل لبعضهم: أيّ الأشياء أعجب؟ فقال: أحمق مصنوع له، وعاقل محارف. قيل: فأيّ الأشياء أخبث عاقبة؟ قال: اتباع مرضاة الأشرار. قيل: فأيّ الناس أطول ندامة؟ قال: أمّا عند الموت فالعالم المفرِّط؛ وأمّا في عاجل الدنيا فمن يضع المعروف عند من لا يشكره. قيل: فأيّ الناس أولى بالمقت؟ قال: الفقيه الفاجر.

وقيل لحكيم: ما يزين الدين؟ قال: اليقين. قيل: فما يزين اليقين؟ قال: العقل. قيل فما يزين العقل؟ قال: حفظ اللسان. قيل: فما يزين حفظ اللسان؟ قال: الصبر. قيل: فما يزين الصبر؟ قال: التقوى. قيل: فما يزين التقوى؟ قال: قلة القنية. قيل: فما يزين قلة القنية؟ قال: الرضى بالقلب. قيل: فما يزين الرضى بالقلب؟ قال: ذكر الموت والمعرفة بالعبودية.

وقيل لبعض العارفين: ما بَدْءُ الصدق؟ قال: ألا تأتي ذنباً وأنت تعلمه وإن صغر. قيل: فمتى يتوسط الصدق؟ قال: إذا كان الغالب على القلب محبة ذكر الله عز وجل وكثرة مناجاته؟ قيل: فما غاية الصدق؟ قال: أن لا يكون للقلب همٌّ سوى الله عز وجل.

وقيل لبعض الحكماء: ما جماع ما يرغب فيه صاحب الدنيا؟ قال: الدَّعَة في غير توان، والسَّعَة من غير تبعة، والسرور من غير مأثم.

وقال آخر: طالب الدنيا لا نهاية لطلبه، لأنه لا يرقى منها إلى غاية إلا طلب ما وراءها.

- Ölçülülük, daha azının yetmediği ve daha fazlasını da bulamamanın zarar vermediği bir hâldir.
- Kim sırf kendisi için ilim talep ederse öğrendiği kendine yeter. İnsanlar için ilim öğrenen ise ne kadar öğrenebiliyorsa öğrensin. Çünkü onların sınaması çok olur.
- Çok şarap içmek bedeni hasta eder, gücü zayıflatır, sevabı yok eder, aklı örter, öfke getirir ve hikmet ile bağdaşmaz. Şarabı kararında içmek ise kalp için bir iftihar vesilesi olup hüznü giderir, yüzün rengini parlatır ve yemeğin sindirimini kolaylaştırır.
- Bir bilge oğluna şöyle demiştir: "İlme sarıl, çünkü ilmin en küçük faydası ilimle hemhâl olan kişinin yalnız kalmamasıdır."
- İlmi çok olan kişi, soyca sıradan dahi olsa şeref kazanır; yabancı bir yerde de olsa efendi konumunda olur ve fakir de olsa kendisine çok ihtiyaç duyulan biri olur.
- İlim, rahat etmekle elde edilmez; ilmin yorgunluğuna katlanamayan kişi cehaletin çilesini çeker.
- Küçükken istemediği yere oturmayan kişi büyüdüğünde istediği yere oturamaz.
- İlmi insanlara gösteriş yapmak veya onlarla tartışmaya girmek için öğrenme, onu cehaleti arzu ederek, ilimden utanarak ya da devam etmekten üşenerek bırakma.
- Kişi bilgiyi aradığı sürece âlimdir, bildiğini sanırsa cahil olur.
- Bilginin eserinin sahibi üzerinde görülmesi, onun bu uğurda verdiği çabanın bereketi ve semeresidir.
- İlmi müzakere edin ki yok olup gitmesin. Her şeyin bir afeti vardır; ilmin afeti ise müzakeresinin terk edilmesidir."
- Bilgin senin ruhundan, malın ise bedenindendir. Şu hâlde ilmini ruhun yerine, malını ise bedenin yerine koy.

وقال آخر: القصد هو الشيء الذي لا يُجْزئ ما دونه ولا يَضُرُّ فَقْدُ ما فوقه.

وقال آخر: من طلب العلم لنفسه فقد اكتفى، ومن طلبه للناس فليبالغ فإن بلاءهم كثير.

وقال آخر: كثرة الشراب ممرضة للجسد موهنة للبطش، محبطة للأجر، منقصة للعقل، مجلبة للغضب، معاندة للحكمة. والاقتصاد فيه مفخرة للقلب، مذهبة للحزن، منضرة للون، مهضمة للطعام.

وقال بعض الحكماء لولده: عليك بالعلم، فإن أدنى ما فيه أن صاحبه لا يبقى وحده.

وقالوا: من كثر علمه شرف وإن كان وضيعاً، وساد وإن كان غريباً، وكثرت الحاجة إليه وإن كان فقيراً.

وقالوا: العلم لا يدرك بالراحة. ومن لم يصبر على تعب العلم صبر على شقاء الجهل.

وقالوا: من لم يجلس في الصغر حيث يكره لم يجلس في الكبر حيث يحب.

وقالوا: لا تتعلم العلم لترائي به أو لتماري به. ولا تدعه رغبة في الجهل واستحياء من العلم أو كسلا عن المداومة.

وقالوا: لا يزال المرء عالماً ما دام للعلم طالباً؛ فإذا ظن أنه علم فقد جهل.

وقالوا: مِن بركة العلم وثمرة السعي فيه أن يرى أثره على صاحبه.

وقال آخر: تدارسوا العلم لئلا يدرس، فإن لكل شيء آفة، وآفةُ العلم ترك مُدارسته.

وقال آخر: إن علمك من روحك ومالك من بدنك فضع علمك منك بمكان الروح، ومالك بمكان البدن.

- İlmi ehil olanlara veriniz. Böyle yapmazsanız kendisine bir hediye verildiğinde onu yemeyen, yedirmeyen, bozulunca da kaldırıp atan kişiye benzersiniz.
- Kişinin bildiğinden başka bir şeyi söylememesi kendine değer vermesinden ileri gelir. Çünkü bilmediği konuda konuşan kişi bildiği konularda da zan altında kalır.
- Bir âlim şöyle demiştir: "Bilmiyorum." cevabının çokluğu oranında hata etmek az olur. Bilmeyen insanlar sussalar insanlar rahat ederdi.
- Ben "Bilmiyorum." cevabını o kadar çok sevdim ki bildiğim şeyler hakkında bile kullanmayı yeğler oldum."
- Akıllı olan kişinin dili kalbindedir. Ahmağın kalbi ise dilinin ucundadır. Kalbine ne gelirse hemen söyler.
- Nefsini yolun başındayken erdemleri âdet edinmek üzere eğit, övgüye değer huylarına beğenilen alışkanlıklarla destek ol. Çünkü güzel alışkanlık, kötü huylara karşı sana yardımcı olur ve bilgisizlik düşmanını senden uzak tutar. Güzel huylarına onlara destek çıkan alışkanlıklarla süreklilik kazandıran ve kötü huylarına karşı onlardan kaçınmayı alışkanlık edinerek destek olan kişi kendini cehaletin bayağılığından kurtarır ve övgüye değer hasletler kazanır.
- Erdemlere sahip olan kişi kendini erdemli alışkanlıklara ve iyi huylara yönlendirmelidir. Biz görüyoruz ki çoğu insan, gittiği yolun yanlış ve beğenilmeyen bir yol olduğunu bildiği ve övgüye değer yolun hangisi olduğunun farkında olduğu hâlde önceki alışkanlıkları yüzünden gittiği yoldan geri dönememektedir. Yapmacık olarak ve sırf görünüşte insanlardan utandıkları için de olsa bu hasletlerden bir kısmını edinmeye gayret etseler alışkanlık edinmek sûretiyle tabiatlarında yerleşik olan bu güzel yollara şöyle ya da böyle döneceklerdir.
- Kişi, her gün yaptığı şeyleri birer birer gözden geçirmeli, komşularının ve ilişki içinde olduğu kimselerin kendisi hakkında neler söylediklerini, hangi fiillerini övüp hangilerini yerdiklerini araştırmalıdır. Bunu alışkanlık hâline getirirse kusurları kendisine gizli kalmaz.

وقال آخر: أعطوا العلم أهله. فمتى لم تفعلوا ذلك كان مثلكم مثل من اهتدى إليه هدية فلم يأكلْها ولم يُطْعِمْها حتى فسدت، فرمى بها.

وقالوا: من إكرام المرء لنفسه ألا يقول إلا ما أحاط به علمه. ومن قال فيما لا يعلم اتهم فيما يعلم.

وقال بعض العلماء: بكثرة «لا أدري» يقل الخطأ، ولو سكت من لا يدري لاستراح الناس.

وقال آخر: لقد حَسُنَتْ «لا أدري» عندي حتى أردت أن أستعملها فيما أدري.

وقال آخر: لسان العاقل في قلبه، وقلب الأحمق في طرف لسانه: ما خطر في قلبه تكلم به.

وقال حكيم: رُضْ نفسك في مستقبل أمرك على اعتياد الفضائل. وأَعِنْ طبائعك المحمودة بالعادة المرضية: فإن العادة الحسنة تنصرك على أخلاقك السيئة وترد عنك عادية الجهل. ومن عدل أخلاقه الحسنة بالعادة المعينة لها واستظهرعلى مساوئ طباعه باعتياد مجانبتها استنقذ نفسه من ضَعة الجهل ويُؤتىٰ محمودَ الخصال.

وقال آخر: يجب على ذي الفضائل أن يحمل نفسه على العادة الفاضلة والأخلاق الكريمة. فقد رأينا كثيراً من الناس يعلم أن مذاهبه رديئة وطرائقه غير مرضية، ولا تخفى عليه الطريقة المحمودة ولكنهم يعسر عليهم النزوع عنها لتمكن العادة المقدمة. فإذا حملوا أنفسهم على بعض تلك الحالات تصنُّعاً وحياءً من الناس في الظاهر لم يَعْدَموا أن يرجعوا إلى المذاهب الأولى المتمكنة فيهم بالعادة.

وقالوا: ينبغي للمرء أن يعرض على نفسه كل يوم جميع أفعاله، وأن يتحرّى ويتجسس ما يقول فيه جيرانه ومعاملوه، وماذا يمدحونه ويذمُّونه. فإذا سلك هذا المسلك، لم تَخْفَ عليه عيوبه.

- Cilalı demiri yüzün için ayna edindiğin gibi, hayrını isteyen arkadaşlarını da sahip olduğun özellikler ve yaptığın fiiller konusunda kendine ayna edin. Çünkü senin özellik ve fiillerini düzeltmeye olan ihtiyacın, şekil ve şemailini düzeltmeye duyduğun ihtiyaçtan daha fazladır.
- Kendini beğenen kişiye öfkelenenler çok olur. Kendi kusurlarını ayrıntılı bir şekilde gözden geçiren kimse başkalarının gözden geçirmesinden güvende olur. Kendine öğüt vermeyen başkalarının öğütlerinden istifade etmez.
- Aklın hevâ ve hevese galebe çalmasını istersen arzuladığın şeyi fiiliyata geçirmeden önce sonunda ne olacağını düşün. Çünkü "Pişmanlık kalpte şehvetten daha uzun süre kalır. " derler.
- Hayâ, nefsin kınanmaya sebep olacak şeylerden kaçınması ve kişinin, kendinden daha üstün birinin hatasına şahit olmaktan korkmasıdır. Hayâ, ancak güzeli görebilen ve güzele karşı kör olmayan kişide bulunur.
- İnsanların en üstünü, asillerden olduğu hâlde tevazu gösteren, elde etme imkânına sahip iken yüz çeviren ve güçlü iken insaf eden kişidir.
- Tevazu dışındaki bütün nimetler kıskanılabilir.
- Kendi kadrini bilmeyen, başkasının kadrini hiç bilmez. Kendi yaptığına burun kıvıran, başkasının yaptığına mecbur kalır. Kendi gözünde küçülemeyen başkasının gözünde büyüyemez. Tevazunun meyvesi sevgi, kanaatin meyvesi ise rahatlıktır.
- Bilgenin biri diğerine yazdığı mektupta şunları söylemiştir: "İhtiyaç sahibi kapına gelip ihtiyacını sana duyurdu ve artık iş ümide kaldı. Bundan böyle musibeti en büyük olan kişi güveni zayi edip ümidi boşa çıkaran kişidir."
- Bir bilge diğerine mektup yazarak ondan dünyanın ahvalini kendisi için özetlemesini ve âhiretin durumunu açıklamasını istedi. O da şu cevabı yazdı: "Dünya bir rüya, âhiret ise uyanıklıktır. İkisinin arasında ölüm vardır ve biz karmakarışık rüyalar görmekteyiz."

وقال آخر: اتخذ من نصحاء إخوانك مرآة لطبائعك وفعالك، كما تتخذ لوجهك الحديدَ المجلوَّ، فإنك إلى صلاح طباعك وأفعالك أحوج منك إلى تحسين صورتك.

وقال آخر: مَن رَضِي عن نفسه كَثُر من يسخط عليه، ومن تقصّى على نفسه سَلِم من تقصِّي غيره عليه، ومن لم يعظ نفسه لم ينتفع بوعظ الواعظين.

وقال آخر: إذا أردت أن يكون العقل غالباً للهوى فلا تُعجّل بقضاء الشهوة قبل أن تنظر في العاقبة، فإنه كان يقال: مكث الندامة في القلب أكثر من مكث الشهوة.

وقال آخر: الحياءُ هَرَبُ النفس من المذمة وخوف المستحيي من تقصير يقع به عنده من هو أفضل منه، وليس يوجد إلا فيمن كانت نفسه بصيرة بالجميل، غير عمية عنه.

وقال آخر: أفضل الرجال من تواضع عن رفعة، وزهد عن قدرة، وأنصف عن قوة.

وقال آخر: كل نعمة محسود عليها إلا التواضع.

وقال آخر: من جهل قدر نفسه فهو لقدر غيره أجهل، ومن أنف من عمل نفسه اضطر إلى عمل غيره، ومن لم يتضع عند نفسه لم يرتفع عند غيره؛ وثمرة التواضع المحبة، وثمرة القناعة الراحة.

وكتب حكيم إلى حكيم: قد أسمعك الداعي وأعذر فيك الطالب وانتهى الأمر إلى الرجاء، ولا أحد أعظم رزية ممن ضيع اليقين وأخطأه الأمل.

وكتب حكيم إلى آخر يسأله أن يجمع له أمر الدنيا ويصف له حال الآخرة. فكتب إليه: الدنيا حُلْمٌ والآخرة يقظة، والمتوسط بينهما الموت، ونحن في أضغاثٍ.

- Birisi bilgelerden birine mektup yazarak "Rabbin konusunda bilgin sana ne kazandırdı ve dinin konusunda ne sağladı?" diye sordu. O da cevaben şöyle yazdı: "İlim delili ortaya koymuş, şek ve şüphe mazeretini bertaraf etmiştir. Ben bütün ömrüm boyunca ilim talebi ile iştigal ettim ama elde ettiğim ilim, kaçırdığım kadarını sağlayamadı."
- Saatler bizi bir hâlden başka bir hâle naklederken ve günler ömür defterimizin sayfalarını sırasıyla kapatırken günbegün dünyaya ısınan kalbe ve dünyada sonsuz olmayı ümit eden nefse hayret ediyorum. Sürekli varlığı olmayan bir şeye nasıl ısınabiliriz ve uyuduktan sonra belki de Allah'ın huzurunda açılarak cezalandırılacak olan bir göze nasıl uyku girebilir!
- Hedefi büyük olan kişi, kendisine nasihat edenin sertliğini düşmanın yaltaklanmasından daha nazik bulan kişidir.
- Zâhid, ne şükrü helali geçen, ne sabrı haramı geçen, ne bir lokma bir hırka edebiyatı yapan, ne de saçı başı dağınık olan kişidir. Zâhid, nefsini çirkin arzulara tamah etmekten alıkoyabilen kişidir.
- İyiliklerini insanların gözünde yüceltmek istersen kendi gözünde yüceltme.
- Sen kendini tanıyor ve işini layıkıyla yapıyorsan senin hakkında söylenen sözler sana hiçbir zarar vermez.
- Bugün ayağına çelme takması için kimseye ümit verme ki yarın ayağına çelme takmasın.
- Köpeğin kuyruğu ona yemek kazandırır, ağzı ise dayak.
- Birinin senin elinden zorla alabileceğini bildiğin şeye sahip olmayı arzulama.
- Bir bilgeye dünya (hakkında ne düşündüğü) sorulunca şöyle cevap verdi: "Helal yoldan elde ettiğin şeyin hesabı vardır, haram yoldan elde ettiğinin de cezası. Terk etmekten daha kolay hiçbir şey yoktur. Bundan dolayı bir şeyin helal mi, haram mı olduğu konusunda şüphe edersen onu bırak."
- Dilini tutmak, (konuştuktan sonra) açıklama yapmaktan daha güvenli bir yoldur.
- Yerinde konuşan kişi susmaktan daha erdemli bir şey yapmış olur; çünkü susmasının kendisinden başka kimseye faydası yoktur, konuşandan ise dinleyen fayda elde eder.

وكتب رجل إلى بعض الحكماء: ما الذي أكسبك علمك من ربك وما أفادك في دينك؟ فأجابه: أثبت العلم الحجة وقَطَع عُذْرَ الشك والشبهة، وشغلت أيام عمري بطلبه ولم أدرك مثل ما فاتني منها به.

وقال آخر: كثر تعجبي من قلب يألف الدنيا أو نفس تطمع في البقاء والساعات تنقلنا والأيام تطوي أعمارنا فكيف نألف ما لا ثبات له، وكيف تنام عين لا تدري لعلها لا تطرف بعد رقدتها إلا بين يدي الله عز وجل للمجازاة؟!

وقال آخر: الكبير الهمة من كان عُنفُ الناصح عنده ألطفَ موقعاً من مَلَق الكاشح.

وقال آخر: الزاهد من لم يغلب الحلال شكره ولا الحرام صبره ولا يُقَشّف الخلقة ولا يشعث الشعر، ولكن يضبط النفس عن محبوب الشهوات المخوفة.

وقال آخر: إن أردت أن تعظم محاسنك في أعين الناس فلا تعظمن في عينك.

وقال آخر: إذا عرفت نفسك لم يضرك ما قيل فيك إذا كنت محسناً.

وقال آخر: لا تُطْمِعْ أحداً في أن يطأ عقبك اليوم فيطأ عقبك غداً.

وقال: ذنَب الكلب يكسب له الطُّعْم، وفمه يكسب له الضرب.

وقال آخر: ما استطاع الغاصب أن يغصبكه فلا ترغب في اقتنائه.

وسئل بعض الحكماء عن الدنيا فقال: حَلالها حسابٌ، وحرامها عقاب، وما شيء أهون من الترك، فإذا رابك شيء فاتركه.

وقال آخر: إمساك اللسان أسلم من البيان.

وقال آخر: من تكلم فأحسن زاد على فضل الصمت، لأن صمته لم تَعْدُ المنفعة سواه، والمتكلم ينتفع سامعه.

- Susmak aklın uyuması, konuşmak ise uyanmasıdır.
- Zenginlerle çok hemhâl oldum ve bu beni çok yaraladı. Çünkü onların kıyafetleri bakımından benden üstün olduklarını, daha güzel koktuklarını ve zînet bakımından daha pırıltılı olduklarını görüyordum. Fakirlerle hemhâl olduğumda ise üzüntüm hafifledi ve rahat ettim.
- Demir, kullanılmadığında pas tutup çürüdüğü gibi akıl da işlevsiz bırakılınca ona cehalet galebe çalar ve ölür. Rüzgârın, küllerini savurarak ateşi canlandırması gibi zorluklar da erdem sahibinin güzelliğini gözler önüne serer ve iyi yönlerini ortaya çıkarır.
- Su dolu tencerenin altında ateş yakıldığında suyun kaynayıp taşması gibi şehvet ateşi de gençliği tutuşturunca genci yoldan çıkarıp bozar. Altında ateş yanan tencerenin içine bir miktar su eklendiğinde fokurdaması geçtiği gibi gençliğe de tatlı öğütler verilmesi ve şehveti artıran maddelerin kesilmesi fayda sağlar.
- Bir taşa çarptığında ondan sıçrayıp atana geri dönen bir ok gibi, kötü söz de iyi bir insana yöneltilince ona yapışmaz ve sözün ayıbı sahibine geri döner.
- Nasıl ki rahatsızlandığında göz gerçekliği olmayan kişiler ve hayaller görürse nefis de şaşırınca yalan ve gerçeklikten uzak görüşlere sahip olur.
- Anne karnındaki bebek oradan çıkmak istemez, çıkıp uykunun hazzını ve havanın rahatlığını alınca da yeni hâlini eski hâline tercih eder. İnsanlar da böyledir. Dünyada oldukları süre içinde ondan çıkmayı hiç istemezler. Oradan çıkıp âhiret yurduna geçtiklerinde ise oranın üstünlüğünü anlayacaklardır.
- Hastanın iyileşmesi için bir umut varsa doktor onunla ilgilenip ona faydası olacak şeyleri tavsiye eder, zararlı şeyleri ise yasaklar. İyileşmesi için bir ümit yoksa doktor ona herhangi bir reçete yazmaz ve arzuladığı her şeyi yapmasına müsade eder. İşte insanın da niyeti düzgünse Allah ona öğüt verir ve onu düzeltir. Yoldan çıkmaya meyilli olması durumunda ise Allah onu kendi hâline bırakır ve boğazına kadar günaha batıncaya dek ona süre tanır. İşte o zaman insan baştan başa azaba duçar olur.

وقال آخر: الصمت منام العقل، والنطق يقظته.

وقال آخر: صحبتُ الأغنياء فطال حزني، لأني كنت أرى أحسن ثواباً مني وأطيب رائحة وأبهى حلية. وصحبتُ الفقراء فسَهُل ما بي واسترحت.

وقال آخر: كما أن الحديد إذا لم يُستعمل غشيه الصَّدَأ حتى يأكله كذلك العقل إذا عطل غلب عليه الجهل حتى يميته. وكما أن الريح تشبُّ النار وتُذْكيها كذلك الشدائد تظهر جمال ذي الفضيلة وتُبدي محاسنه.

وقال: كما أن القِدْر إذا أوقد تحتها فارت كذلك الحداثة إذا أوقدتها الشهوة عاثت وأفسدت. وكما تسكن القِدْر برشّ الماء عليها كذلك الحداثة تقمعها المواعظ الرقيقة وقطع الموادّ.

وقال: كما أن السهم إذا أصاب حجراً نبا عنه ورجع إلى الرامي كذلك كلمة السوء إذا رُمِي بها المرء الصالح لم تلصق به ورجع العيبُ على راميه بها.

وقال: كما أن البصر إذا اعتلَّ رأى أشخاصاً وخيالات لا حقيقة لها كذلك النفس إذا تدلهت رأت الآراء الكاذبة المستحيلة.

وقال: كما أن الجنين في الرحم لا يحب الخروج منه حتى إذا خرج وذاق لذة النوم وَرَوْحَ النسيم فضّله على ما كان فيه كذلك الناس ما كانوا في هذه الدنيا لا يحبون الخروج منها. فإذا خرجوا وأفضوا إلى دار الآخرة عرفوا فضلها.

وقال: كما أن المريض إذا كان يُرجى عُني به الطبيب ووصف له ما ينفعه ونهاه عما يضره، فإذا انقطع منه الرجاء أمسك عنه الطبيب وأباحه أكل جميع ما يشتهي كذلك الإنسان إذا صلحت نيته وعظه الله وسدده؛ وإذا مُحِن واستخرج خذله وأملى له حتى يبلغ لائمته فيبلغ العذاب منه أيضاً لائمته.

- En iyi söz, fiillerle örtüşen sözdür.
- Nankörlük kötülüktür; cahil ile arkadaşlık uğursuzluktur. Nice uzak kimse var ki kişiye akrabasından daha yakındır. Garip/yabancı, sevdiği kimsesi olmayandır.
- Çamurdan yapılan kapların kırık mı, sağlam mı oldukları, vurulduğunda çıkardıkları sesten anlaşıldığı gibi, çamurdan yaratılmış olan insanın yanlışı ve doğrusu da konuşmasından anlaşılır.
- Bilge, her gün ilmini ve erdemini bir miktar daha artırır. Bundan dolayı onun yaşaması faydalıdır. Fakat en büyük fayda, ruhu bedeninden ayrıldığında meydana gelecektir. Bunun tam tersine cahil birinin yaşaması onun zararınadır; çünkü her gün sefaleti ve bayağılığı biraz daha artar. Bundan dolayı onun bir an önce ölmesi imtihanının daha az olması demektir.
- Nefsin insanlara insaf etsin ki bedenin rahat etsin.
- Akıllı birine ilim öğrettiğinde seni över; cahil biri ise sen onu düzelttiğinde sana söver.
- İhtiyaç duyduğunda arkadaşının malı, bir musibete düştüğünde ise canı senin sayılır.
- Akıllı kişinin sermayesi de, kârı da yumuşak huyluluğudur; ahmağın sermayesi ve kârı ise serkeşliği ve öfkesidir.
- Sana cehaletini bahşedeni yumuşak huyluluğunla ödüllendir.
- Çalışmaya üşenen kişi başkasının kazancına göz koyar.
- Esenlik talep eden kişi istikamet üzere olur.
- Sana faydası olan bir konuda konuşmak, susmaktan daha iyidir.
- İnsanlar, kendilerine muhtaç olmayan kişiye saygı gösterir, hürmet ederler.
- Bir konu üzerinde iki kez düşünen kişi pişman olmaz; çünkü ilk düşünce nefsin arzusu, ikincisi ise aklın gereğidir.
- Akıllı, dilini tutan; cahil ise kendi kadrini bilmeyendir.
- Edep aklın ışığıdır. Şu hâlde sen aklını dilediğin gibi tezyin et.

وقال آخر: خير المقال ما صادف الأفعال.

وقال آخر: كُفْر النعمة لؤمٌ، وصُحْبَة الجاهل شؤْمٌ، ورُبَّ بعيدٍ أقرب من القريب، والغريب من ليس له حبيب.

وقال آخر: كما أن أواني الفخار تُمتحن بأصواتها إذا نُقِرت ليعرف صحيحها من مكسورها فكذلك الإنسان الذي من طين: يُمتحن من منطقه ليعرف خطؤه من صوابه.

وقال آخر: كما أن الحكيم في كل يوم يتزيد علماً وارتفاعاً في الفضيلة فحياته نافعة والمنفعة العظمى له إذا فارقت روحه جسده فكذلك خلافه حياة الجاهل عليه ضررلأنه يزداد في كل يوم سفالة ودُنُوّاً، فموته أقلُّ لبلائه.

وقال آخر: أنصف الناس من نفسك، يسترح بدنك.

وقال آخر: إذا علمت العاقل حَمِدك، و إذا قومت الجاهل شتمك.

وقال آخر: الصديق ماله لك عند الحاجة و نفسه عند البلية.

وقال آخر: رأس مال العاقل وفائدته الحِلْمُ، ورأس مال الأحمق وفائدته النزَق والغضب.

وقال آخر: من بذل لك جهله فكافئه بحلمك عنه.

وقال آخر: من كسل عن عمله طمع في كسب غيره.

وقال آخر: من طلب السلامة كان مع الاستقامة.

وقال آخر: الكلام فيما ينفعك خير من السكوت عنه.

وقال آخر: من استغنى عن الناس وقروه وعظموه.

وقال آخر: من نظر في الأمر مرتين لم يندم لأن النظرة الأولى هوى والثانية عقل.

وقال آخر: العاقل من عقل لسانه، والجاهل من جهل قدر نفسه.

وقال آخر: الأدب ضوء العقل، فزين عقلك كيف شئت.

- Takvanın dışı dünya şerefi, içi ise âhiret şerefidir.
- Yaşlılara hürmet et, çünkü onlar Allah'ı senden önce tanımışlardır. Küçüklere ise merhamet et, çünkü onlar dünyaya senden daha çok aldanırlar.
- Sonradan özür dilemek, öfkenin olumsuz sonucunu yok etmez.
- Kişinin ikiyüzlülüğü bayağılığından kaynaklanır; hasetçi de kendi cezasını kendi verir.
- Dünya, ölümün nice türü ile dolu olduğuna göre akıllı kimse kalbini ihtiyatla doldurmalıdır.
- Hem yolunu günahlarla kapayıp hem de duanın icâbet vaktinin geciktiğini söyleme.
- Allah'ın, kendisini gâh hamd ederken, gâh istiğfâr ederken bulduğu kişiye ne mutlu!
- İnsanları tanıdıkça onlardan daha çok uzaklaşırsın.
- Akıllı kimse, âhireti için bizzat emek verir; ahmak ise kendini başkasının yararı için meşgul eder.
- Musibetlerin en büyüğü düşmanın diline düşmektir. Bundan daha beteri ise düşmana muhtaç olmaktır.
- Cihadın en zoru, kişinin kendi öfkesiyle mücadele etmesidir.
- Sabrın türlerinden biri de kimden gelirse ve kim çağırırsa çağırsın hakikati kabul etmeye sabretmektir. Çünkü hak, Allah'ın kullarına gönderdiği elçilerden biri olup kimsenin onu reddetme hakkı yoktur. Onu kim terk eder ve reddederse Allah'ı karşısına almış olur.
- Musibete sabır, o musibete sevinen kişinin musibetidir.
- Bahtiyar, hem Allah'ı bilen, hem de O'na gönülden itaat eden kişidir.
- Kanaat, bedenlerin ve ruhların rahatıdır.
- Geçici kazançları çok olan kişinin kalıcı kazançları az olur. Kalıcı edinimleri çok olanın ise fani edinimleri az olur.

وقال: ظاهر التُّقى شرف الدنيا، وباطنه شرف الآخرة.

وقال آخر: عَظِّم الكبير فإنه عرف الله قبلك، وارحم الصغير فإنه أغرُّ بالدنيا منك.

وقال آخر: لا يقوم عن الغضب بَذْلُ الاعتذار.

وقال: نفاق المرء مِن ذُلّه، وعقوبة الحاسد من نفسه.

وقال آخر: إذا كانت الدنيا مملوءة حُتوفاً، وجَب على المرء العاقل أن يملأ قلبه حَذَراً.

وقال آخر: لا تستبطئ إجابة الدعاء وقد سَدَدْتَ طريقه بالذنوب.

وقال آخر: طوبىٰ لمن وجده الله بين الحمد والاستغفار.

وقال آخر: الوحشة من الناس على قدر الفطنة بهم.

وقال آخر: العاقل يعمل لآخرته بنفسه، والأحمق يشغل نفسه في منفعة غيره.

وقال آخر: أعظم المصائب شماتة الأعداء، وأشد منها الحاجة إليهم.

وقال آخر: أشد الجهاد مجاهدة الإنسان غيظه.

وقال آخر:من الصبر الصبر على قبول الحق ممن جاء به ودعا إليه لأن الحق رسول من رسل الله إلى عباده لا يجوز لأحد ردُّه. فمن تركه ورده فإنما رد على الله سبحانه.

وقال آخر: الصبر في المصيبة مصيبة على الشامت.

وقال آخر: السعيد من اجتمع له العلمُ بالله عز وجل والعملُ بطاعته.

وقال آخر: القناعة راحة الأبدان والقلوب.

وقال آخر: من كثرت قنيته الفانية قلت قنيته الباقية، ومن كثرت قنيته الباقية قلت قنيته الفانية.

- Bir başka bilge şöyle demiştir: "Gerçek şu ki Allah'ı sevmek için çaba harcayanlar, Allah'a yakarırkenki ağıtlarında, ruhlarının neticede kendi yararlarına olduğunu bildiği bir haz alırlar ve bu haz, onların ölüm vakti gelip çattığında ölüme aldırış etmemeleri sonucunu doğurur. Dolayısıyla onlara, gerek ağlarken ve gerek diğer hâllerinde sahte sevinç sahiplerinin bu sevinçleri sırasında bulamadıkları bir hâl nasip olmuştur. Nasıl ki ömrümün geçen kısmındaki eksiklerim ve vazifelerimi yaparken ettiğim kusurlar yüzünden üzülmem gerekiyorsa şimdi de nefsimi, teşvik edilen amellere istekli olması için zorlamam gerekir. Böylece nefsimin, içinde bulunduğum anda yapabileceğinin en iyisini yapmasını sağlarım."
- Hayırlı insanlar diğer hayırlı insanları nasıl seviyorsa şerli insanları da sırf yaptıkları kötü şeylerden dolayı sevmemelidir.
- Nefsine tâbi olarak veya cehaletinden dolayı kötülüğü kanaat haline getirmek sûretiyle kendine kötülük eden kişiye güvenilmemelidir. O, ya gerçekten bilmiyordur ya da sorumsuzca davranıyordur. Böyle birinin farkında olmadan veya sorumsuzca davranarak insanı ulu orta bırakmayacağından emin olunmaz.
- Basiret sahipleri cahillere baktıklarında onların yaptıkları şeye buğz etmeli, yakınlarında bulunmayı istememeli, ruhlarına ise merhamet etmelidirler.
- Allah'ı seven, dünyaya değer vermeyen ve âhirete yönelen kişilerin kalplerinde yerleşik olan kesin imanın farklı mertebeleri bulunmakta olup bunlardan biri -ki en üst mertebe değildir- şudur: Dünya tamamıyla ona ait olsa bedeninin ihtiyaç duyduğu miktar ne ise ondan ancak o kadar faydalanır. Sahip olduğu bunca şey elinden alınsa bile ruhunu terk etmeyen şeyler için ne üzülür ne de sevinir. İşte amel-i sâlih budur.
- Özü sözü bir olan, Allah'a iman eden ve O'ndan korkan kişiler, Allah'ın sonsuz mülkü hakkındaki aydınlanmış düşüncelerinden haz alırlar. Onlar, ancak gökyüzüne ve yıldızlara bakıp Allah'ın yüce kudretini düşündüklerinde rahat ederler. Onlar, Allah'ın kudretinin sırları üzerine düşünmekle meşgul olurlar, kaygıları vardır, çirkin bir hâlden rahat ettirici bir hâle geçerler.

وقال آخر: حقاً أقول: إن المجتهدين في محبة الله عز وجل يجدون في بكائهم وقت تضرُّعهم إلى الله عز و جل من اللذاذة التي قد أشرفت نفوسهم على حقيقة منفعة عاقبتها ما قد أورثتهم قلة المبالاة بالموت عند حلوله فيهم، فهم على حالاتهم في وقت البكاء وغيره قد عوّضوا ما لم يجده أصحاب الأفراح الكاذبة عند أفراحهم المودية لهم. ولئن كُنتُ مستحقاً للأسف على ما فَرّطت من سالف عمري وتقصيري فيه عن العمل الواجب، لقد وجب عليّ الآن تعنيف نفسي في لزومها المجهود منها في الحرص على العمل المرغوب فيه حتى تبلغ غاية الطاقة في المجهود الآن.

وقال آخر: كما وجب على الأخيار (محبة الأخيار) وجب عليهم بغضة الأشرار لأفعالهم فقط.

وقال آخر: لا تجب الثقة بمن أساء إلى نفسه من حيث اتبع هواه أو اعتقده بجهله وهو لا يعلم، أو يجهل لم يؤمن إساءته أيضاً من حيث يعلم، أو يجهل من حيث أن يحل بالموثوق به.

وقال آخر: يجب على أهل البصائر إذا نظروا إلى الجاهلين أن يبغضوا أعمالهم ويكرهوا قربهم ويرحموا أرواحهم.

وقال آخر: اليقين الصحيح المتمكن في قلوب المحبين لله عز وجل الزاهدين في الدنيا الراغبين في الآخرة طبقات متفاضلة: إحداهن – وليست بالطبقة العالية- أن الدنيا لو كانت له بجميع ذخائرها ما أنال جسمه منها إلا قدر الحاجة منها، ولو سُلِب ذلك ما أحزنه ولافَرِح له في الدنيا إلا الفرح اللازم لنفسه غير مفارق لها وهو العمل الصالح.

وقال آخر: لذّة المشغولين الصِّدِّيقين الخائفين المؤمنين بفكرتهم النورية الموهوبة لهم المتفكرة في عظيم ملكوت الله عز وجل، فليست لهم راحة إلا عند نظرتهم إلى السماء وإلى نجومها والتفكر في عظيم تلك القدرة. فهم المشغولون بجولان أفكارهم في سرائر ما أشرفت عليهم من عظيم قدرة الله عز وجل، مهمومون منقلبون من حالة قبيحة إلى حالة مريحة حقيقة.

Onları bu iki şeyden, ne rahatlık, ne şeref, ne de sonsuz övünç alıkoyar. Onları alıkoyabilecek tek şey Sevgili'ye ermiş olmalarıdır. Dolayısıyla onların bütün arzuları aydınlıktır, yücedir, saftır ve onda hiçbir karanlık ve bulanıklık yoktur.

- Bedenin en üstün ameli, Allah'a kulluk için sahip olunan kuvvettir; en kötüsü ise Allah'a isyan etmek için sahip olunan kuvvettir. Bedenin ve kalbin amellerinin Allah'a kulluk/itaat konusunda birleşmesi yalnızca kalp amelinden daha üstündür.
- Kötü kimseleri, yakınına gidildiğinde sıkıntı veren leş, öldürücü zehir ya da aslanlar ve yılanlar yerine koy; bil ki kötülük bütün bunlardan daha kötüdür. Yeryüzünde iyi bir insandan daha iyi hiçbir varlık bulunmadığı gibi kötü insandan da daha kötü bir varlık yoktur.
- Dünyayı boşamak cennetin mihridir.
- Akıllı olan, kendini düzeltmeden başkalarında kusur aramaz.
- Göz arzuladığı şeyi bir kere gördü mü kalp seçim yapma yeteneğini kaybeder.
- Kötü şaka, arkadaşı arkadaşlıktan çıkarır ve düşmanın da düşmanlığını belirginleştirir.
- Bir kişi, kendini insanların koyduğundan farklı bir konuma koyarsa yükü ağır olur ve sevmeyeni çok olur.
- Kim yaşamak istiyorsa şu dört şeyi güzelce kabullensin: Yaşamasını istemediği kişilerin yaşaması, yaşamasını istediği kişilerin ölmesi, bir ihtiyacı için çaba sarf ettiği hâlde ihtiyacının giderilmemesi ve zaman içinde kendisinden aşağı olan pek çok kişinin kendisinden daha yükseğe çıktığını görmesi.
- Kim kendi kısmetine razı olursa bu ona yeter; kim verdiği sözü tutmazsa bu davranışı onu rezil rüsva eder; ibret almayan kişi şaşırır; arzularına tâbi olan kişiyi nefsi yoldan çıkarır; kim bedenini tedavi etmeyi terk ederse hastalığı devam eder; kötülükleri alışkanlık hâline getiren kişinin utanma duygusu azalır; kim Rabbinin rızası için çalışıp çabalarsa Rabbi ona güç verir.

فليس يقطعهم عن هذين قاطع غير الذي يوصلهم إلى محبوبهم من الراحة والشرف والفخر الدائم الباقي. فكل شهواتهم نورية علية صافية لا كَدَرَ ولا ظُلْمة فيها.

وقال: أفضل أعمال البدن ما قُوِي به على طاعة الله عزوجل؛ وشرُّها ما قُوي به على معصية الله عز وجل. واجتماع أعمال البدن وعمل القلوب في طاعة الله عز وجل أفضل من أعمال القلوب وحدها.

وقال آخر: أَقم الأشرارَ مقام الجيفة المؤذية لمن داناها أو مقام السم القاتل أو مقام الأسود والثعابين، واعلم أنهم شرٌّ منها. وكما أنه ليس على ظهر الأرض حيوان أفضل من الإنسان الخيّر فكذلك ليس على ظهرها شرٌّ من الإنسان الشرير.

وقال آخر: طلاق الدنيا مَهْرُ الجنة.

وقال آخر: العاقل لا يعيب الناس حتى يقوِّم نفسه.

وقال آخر: إذا أبصرت العين الشهوة عَمِي القلب عن الاختيار.

وقال آخر: المزاح يحول الصديق عن الصداقة ويظهر للعدوِّ العداوة.

وقال آخر:من أنزل نفسه منزلة لم ينزله الناس بها اشتدت مؤونته وكثر الباغض له.

وقال آخر: من أحب أن يحيا فليوطن نفسه على أربعة: أن يحيا له من لا يريد حياة، وأن يموت له من يريد حياته، وأن يسعى في حاجة فلا تُقضى، وأن يرى الأيام قد رفعت من هو دونه عليه.

وقال آخر: من رضِي بما قُسم له أغناه. من لم يَفِ بما وعد أخزاه. من لم يعتبر فقد تاه. من تبع شهوات مال به هواه. من ترك علاج جسمه دام به ضناه. من أدمن على المساوئ قل حياه. من كدّ في رضا ربه قوّاه.

- Hayatını idame ettirme yolları konusunda gayret et ve istekli ol ki yaşayabilesin; değer kaybettirici şeylerin ise büyüğünden ve küçüğünden, seni öldürecekleri korkusuyla yaşadığın müddetçe kaçın. O zaman yok olmaktan uzak olursun ve Allah'tan başka hiçbir şeyden korkmazsın.
- Uzlet (inziva) kulağı, gözü, kalbi ve düşünceyi dinlendirir.
- Esenlik, insanlarla fazla sıkı fıkı olmamaktadır; çünkü kötülüklerin çoğu insanlar yüzünden başa gelir.
- Kalplerin kusurlardan arındırılması ne kadar değerlidir! Tertemiz bir kalbe sahip olan kişinin ne adil bir aynası vardır! Bu ayna onunla ona ne güzel bir can yoldaşı olur. Ayrıca gerekli olanı arzuladığı zaman gerekli olmayanın külfetini ona yüklemez.
- Erdemli bir ruha sahip olan kişi, ruhunun düşünmekten ya da düşünmenin neticesinden başka bir şeyle rahat etmemesini sağlamalıdır. Çünkü ruhun düşünmeye süreklilik kazandırması onun erdemine erdem katar. Buna karşın cahil bir kimsenin, dünyadan zevk almaya devam etmesi onu daha da bozar ve bayağılaştırır.
- Bir bilgeye "İyi insanlar kötülüklerden neden kaçarlar?" diye sorulunca o da "Kötülüğü düzeltmeye güçleri yetmiyorsa hiç olmazsa pisliği üzerlerine bulaşmasın diye kaçarlar." diye cevap vermiştir.
- Yine bir bilgeye "Erdem (mürüvvet) sahibi bir kimse kendini ne zaman saklamalı ve ne zaman ortaya çıkarmalıdır?" diye sorulunca "Erdemin insanlar arasında geçer akçe olup olmadığını araştırır ve buna göre hareket eder." cevabını vermiştir.
- Nefsine iyilik etmek isteyen kişi düşman edinmekten kendini korusun.
- Allah'tan gerçek manada korkan bir kimse "Günah işleyeceğime öleyim." diye düşünür ve Allah'tan başka kimseden korkmaz. Fakat başkalarını eğitme amacı varsa o zaman şerli insanlara karşı da tedbirli olur. Yine Allah'ı gerçek manada seven bir kimse dünyevî ilişkilerin tamamından sıyrılır. Fakat başkalarını eğitme amacı varsa Allah'ı sevmek yanında başkalarına ihlâsı öğretme işini de sever.

وقال آخر: اجتهد في أسباب الحياة واحرص عليها كي تحيا. واجتنب الأشياء المهينة: جليلها وصغيرها – أيام حياتك خوف إماتتها، فإنك عند ذلك تكون بعيداً من الفناء لا تخاف غير الله عز وجل.

وقال آخر: العزلة تريح السَّمْعَ والبصر والقلب والفكر.

وقال آخر: خليقٌ أن تكون السلامة في قلة معاشرة الناس، لأن أكثر الشر يحل من أجلهم.

وقال آخر: ما أجل مقدار طهارة القلوب من العيوب! كيف تكون لصاحبه مرآة عادلة وكيف تكون له مؤنساً، وكيف لا تكلفه ما لا ينبغي إذا كانت شهوته ما ينبغي!

وقال آخر: واجبٌ على من فَضَلَتْ نفسه أن لا يجعل راحتها إلا في تذكر أو نتيجة تذكر لا غير، فإن المداومة على ذلك تزيدها فضيلة، كما أن المداومة من الجاهل على لذاته المخبِّلة له تزيده خبالا وسفالة.

وقال آخر: وسُئل لِمَ يَهرُبُ الأخيارُ من الأشرار؟ قال: لئلا يلطخهم دنسهم إن لم يقدروا على استصلاحهم.

وسئل بعضهم: متى ينبغي لذي المروءة إخفاء نفسه، ومتى ينبغي له إظهارها؟ قال: يتحرى ذلك عندما يرى من نفاق المروءة أو كسادها.

وقال: من أراد إبرار نفسه فليتحفظ من الخصماء.

وقال بعضهم: من صدق خوفه من الله عز وجل كان موته أحبَّ إليه من فعل شيء من الآثام، ولم يخف غيره إلا أن يشتهي التعليم؛ فإنه يخاف الأشرار. ومن صحت له محبة الله عز وجل اشتغل عن علائق جميع الدنيا، إلا أن يشتهي التعليم، فيجمع محبة الله عز وجل حبُّ عمل التخليص.

- Hikmete insaf et ve şerli insanlarla olan ilişkilerinde ona başvurma. Onlara karşı sanki onlar ölüymüş gibi davran. Hikmetten senin gibi hayat sahibi olanlarla ilişkilerinde yararlan. Senin gibi insanlar az sayıda ise veya onlardan tek bir kişi bile bulamazsan bu senin mertebenin yüksekliğinden dolayıdır. Bu durumda en yüksek mertebeye çıkıncaya dek kendi yolunda yürümeye devam et.
- Ârifler, ancak hoş olmayan şeylerden kaçarlar. Ârif, gece gündüz bir yandan korkusunu devam ettirirken bir yandan da uzleti esnasında (Rabbiyle) en üst seviyede ünsiyet kurar.
- Bir kimse bedensel arzuların tamamını terk edip gece gündüz tesbih, tazim ve Allah korkusu ile meşgul olur ve bu hâlini ölüm vaktine kadar sürdürürse kurtuluşa erecek bir hayat geçirmiş olur, ölümü memnuniyet veren bir ölüm olur, hüzünleri son bulur, erdemin son noktasına ve ebediyete ulaşır. Çünkü hüzünler, dünyayla mutlu olanı da, dünyaya rağbeti olmayanı da arayıp bulur.
- Kötü kral, leş gibidir, en şerli hayvanlar hemen onun etrafına üşüşür, insanlar ise ondan kaçar.
- Adil bir kral ise berrak bir nehir gibidir. Ondan iyi kötü herkes istifade eder ve kimse ondan bir zarar görmez. Ona yakın olmak mahza yarar, uzak olmak ise zarardır.
- Yalan söyleyen, -aklını başına devşirirse anlar ki- yalanın kendisine olan zararı başkasına olan zararından daha çoktur.
- İnsan, çok büyük emek harcamadan nefsini tanıyamaz. Tanıdığında ise bütün hayatı boyunca kendini hayırlı işler yapmaya adar. Dünyada rahatlık peşinde koşanlar, -bırakınız nefislerini tanımayı- bedenlerini bile tanıyamamışlardır. Onlar cahillerdendir.
- Zâhid ve ârif olanlar, kendi menfaatleri ile yetinmeyip başkalarına yararlı olmaya çalışırlar. Cahiller ise kendi zararları ile yetinmeyip başkalarına da zarar vermeye çabalarlar.
- Ârif zâhidler, kendilerini yaratan Allah'tan başkasından korkarlarsa, O'ndan başkasına ümit bağlar ve O'na kavuşmayı istemezlerse, mazur görülmezler.

وقال آخر: أنصف الحكمة ولا تعاشر بها الأشرار، وعاشرهم بمثل الموات الذي لهم، وعاشر بالحكمة عُمْرَك أهل الحياة الذين هم أمثالك؛ فإن قلُّوا أو لم تجدهم فذلك لعُلُوِّ درجتك فانهج وعليك بأقصى الدرجات فاطلب.

وقال آخر: العارفون لا يكونون مستوحشين إلا من المكروهات: فالعارف يجد في خلوته غاية الأُنس في ليله ونهاره على إدامة خوفه.

وقال آخر: من ترك جميع الشهوات الحسية فاشتغل بالتسبيح والتعظيم والخوف لله عز وجل في ليله ونهاره ودام على ذلك إلى وقت مماته كانت حياته الحياة الناجية، وكانت ميتته الميتة المرضية، وكان قد فارق الأحزان وبلغ غاية الفضيلة والبقاء، إذ كانت الأحزان واصلة لامحالة إلى جميع الناس المغتبطين بالدنيا والزاهدين فيها.

وقيل: الملك السوء مثل الجيفة يسرع إليها شرار الحيوان ويتحاماها الناس.

وقال: الملك العادل كالنهر الصافي الجاري: ينتفع به الأخيار والأشرار ولا ضرر منه عليهم، قُرْبُه منفعة وفي مفارقته ضرر.

وقال آخر: آفة الكذب على صاحبه أعظم منها على غيره ، لو عَقَلَ.

وقال بعض الحكماء: الإنسان لا يصل إلى معرفة نفسه إلا بتعب شديد، فإذا عرفها فلن يعدم الطلب الدائم الاجتهاد مدة حياته في أعمال البر، فإن الذين يطلبون الراحة في الدنيا لم يعرفوا أبدانهم، فضلا عن أنفسهم فهم من الجاهلين.

وقال آخر: إن الزاهدين العارفين لم يقنعوا بمنفعة أنفسهم حتى حرصوا على نفع غيرهم، وإن الجاهلين لا يقنعهم ضرر أنفسهم حتى يضروا غيرهم.

وقال حكيم آخر: لا عُذر لأنفس الزاهدين العارفين في الدنيا إن خافوا غير خالقهم، لا إن رجوا سواه ولا إن كرهوا لقاه.

- Zamanımızın insanları hikmetten hiç hazzetmezler ve daima hikmetli sözlere kulp takarlar. Özlü ve incelik dolu olan sözlerin kapalı ve anlaşılmaz olduğunu söylerler; uzun açıklamalar ihtiva eden sözleri ise 'saçma ve gereğinden fazla uzun' olmakla eleştirirler.
- Nefsini helali talep etmekten alıkoyup da onu haram kılan olma. Kalbini sana dönük güzel düşünceye ve düşünceye giden güzel dönüşe kör eyleme. Aksi hâlde düşüncelerini sonuçsuz bırakırsın. Ayrıca mertebe sahiplerine güzel sebeplerle ulaşma gayretini de terk etme.
- Geçim konusunda en iyi şey helali talep etmek konusunda gevşek davranmamak ve kazancını ölçülü olarak harcamaktır.
- Kişi, methedilmekten hoşlandığı için bunu reddediyor olabilir; çünkü övgüyü üzerine almayan kişi övülür, kabul edense eleştirilir.
- Allah rızası için yöneticilere itaat etmek, izzetin devamlılığını daha iyi sağlar.
- Akıllı bir kişiye, dindar ve akıllı bir arkadaşını kaybetmekten daha ağır bir şey yoktur; çünkü bu kişi dini konusunda ona danışsa arkadaşı kendisine nasihat eder; dünyası konusunda danışsa ona şefkat eder.
- Cömertlik konusunda en iyi şey, hak sahiplerinin hakkında kusur etmemektir.
- Cahilin cehaletinin emarelerinden biri de az miktardaki dünyalığı büyük hilelerle talep etmektir.
- Kesin bilgi en önemli silahın olsun, kadere rıza en büyük yardımcın olsun, malından hayır talep etmek konusunda da gayreti elden bırakma.
- Kötü insanların sana lütufta bulunması onlardan daha da uzaklaşmaktan başka bir işe yaramaz.
- Öfkesini yenip sinirlenmeyen, gördüğü zulme katlanan, sabra tutunan ve nefsine yüz vermeyen kişiye yumuşak huylu denir. Adaletten ayrılmayan, boş konuşmayı terk eden, az ve öz konuşan, gereksiz işlere burnunu sokmayan ve işlerinde orta yolu tutan kişiye akl-ı selim denir. Boş vaktini Allah'a yaklaşmaya ayıran kişiye âbid denir. Kalbini dünyanın lüzumsuz işleriyle meşgul etmeyen ve dünyanın eğlence ve şaşaasını gözünde büyütmeyen kimseye zâhid denir. İnsanların hakkını bilerek ve sevgide insaf ederek nefsini düzelten kişiye ise mütevazı denir.

وقال آخر: إن أهل زماننا هذا قد ثقلوا عن الأدب ثقلاً فاحشاً وتتبعوا عليه العِلل حتى عابوا الوجيز اللطيف من الكلام بالإظلام والاستغلاق، والطويل المشروح بالهذر والإكثار.

وقال آخر: لا ترد نفسك عن طلب الحلال، فتكن أنت مُحَرّمه. ولا يعمينَّ قلبك من حسن النظر فيما يرد عليك وحسن الرد إلى النظر فتصيِّرْ رأيك عقيما ولا تَدَعْ التوصُّلَ إلى ذوي المنازل بجميل السبب.

وقال آخر: أفضل الأمور في المعيشة أن لا تَنِي عن طلب الحلال، وأن تحسن التقدير فيما يفيد وتنفق.

وقال آخر: المرء جائزٌ أن يكون حبه للمدح هو الذي يحمله على رده، فإن الرادّ له ممدوح والقابل له معيب.

وقال: طاعة الولاة في مرضاة الله عز وجل أبقى للعز.

وقال آخر: ليس شيء أشق على امرئ ذي عقل من فقد أخ ذي دين وعقل: إن شاوره في أمر دينه وجده له ناصحاً، وإن شاوره في أمر دنياه وجده عليه مشفقاً.

وقال آخر: أفضل الأمور في الجود أن لا يقصّر بالحقوق عن أهلها.

وقال آخر: مِن جَهْل الجاهل طلبُ اليسير من النَّيْل بالعظيم من التغرير.

وقال آخر: ليكن اليقين أفضل سلاحك، والرضا بالقضاء من أفضل أعوانك، واجعل الجدّ في طلب الخير من مالك.

وقال آخر: لا يزيدك لُطْفُ أهل الشر إلا وحشة منهم.

وقال آخر: يُنْسَبُ إلى الحلْمِ مَن يكفُّ الغضب ويكظم الغيظ ويحتمل الضيم ويلزم الصبر ويذلل النفس. ويُنسب إلى العقل من تمسك بالعدل، وترك فضول الكلام، وأوجز في المنطق، وترك مالا يعنيه، واقتصد في أمره. وينسب إلى العبادة من جعل فراغه فيما يتقرب به إلى الله عز وجل. وينسب إلى الزهد من لم يشغل قلبه بفضول الدنيا ولم يعظم زينتها. وينسب إلى التواضع تقويم النفس بمعرفة حق الناس والإنصاف في المودة.

- Akıllı kimse, öfkelendiğinde, sıkıldığında ve bir şeyi çok arzuladığında nefsini korumalı ve lüzumsuz işlerden uzak tutmalıdır. Çünkü bunlar, nefsini korumayan kimseleri helake sürükleyen sebeplerdir. Dünya ve âhiret şerefi bütün bu durumlarda sabredip nefsini koruyanlara aittir.
- İstişare edilen kimsenin, kendi görüşünün doğruluğunda ısrarcı olması edepsizlik ve basiretsizliktir. İstişare edenin, kader konusunda danıştığı kişiyi kınaması ise cehalettir. Çünkü görüşün garantisi yoktur ve o konudaki uygulama aldanmaya açıktır.
- Kinin başlıca sebeplerinden biri de tartışmada insanlara galip gelmeye çalışmaktır.
- İyilik bilmezlerin çokluğu seni iyilik yapmaktan geri bırakmasın; çünkü hayırlı işler, iyilik bilmezlerden müstağni bırakır. Ona ihsânının devam etmesi onunkine benzer bir karşılık vermekten daha iyidir. Bundan dolayı minneti itiraf etmeyi ona karşılık vermeye yeğle. Çünkü bunlardan ilki yücelik, öteki ise aşağılıktır.
- Aklı olan gücünün yetmeyeceği işe soyunmaz, idrak edemeyeceği şeyle uğraşmaz, üstüne lazım olmayan konularda konuşmaz ve ancak istifade edecek kadar harcar. Çünkü harcama, faydalanma miktarında olunca güzel durumu daha iyi korur. Yine aklı olan, sahip olduğu zenginlik kadar karşılık talep eder ve ancak verebileceği kadarını vaat eder.
- Yardım edeni ve arkadaşı en çok olan kişi, amel konusunda yardım edecek bir dine, şeref konusunda yardım edecek bir saygınlığa (haseb), iyilik yapmak konusunda yardım edecek bir cömertliğe, düşmana karşı yardım edecek bir cesarete, kâmil insanlık (mürüvvet) konusunda yardım edecek bir terbiyeye ve bütün bunları yöneten bir akla sahip olan kişidir.
- Hakikate boyun eğmen izzet, bâtıl ile kendini yüceltmeye çalışman ise zillettir. Şu hâlde hakikate boyun eğ ve kendini bâtıl ile yüceltme gayreti içinde olma.
- Zillete götüren bir izzette ve pişmanlığa götüren bir sevinçte hayır yoktur.
- Yaptığın bir hatadan zarar görmemiş olmak seni o hatayı tekrar işlemeye sevk etmesin. Çünkü şansın yaver gitse dahi onu işlediğin için kınanmayı hak edersin.

وقال آخر: ينبغي للعاقل أن يحفظ تفسه عند الغضب والضجر والشهوة وما لا يعنيه فإنها هي المهلكات لمن لم يحفظ نفسه عندها؛ وشرف الدنيا والآخرة لمن صبر وحفظ نفسه عندها.

وقال: من سوء الأدب وضعف الرأي إدلال المستشار بصوابه؛ ومن جهل المستشير أن يلوم المستشار على ما يَنْزِلُ به القضاءُ، لأن الرأي غير مضمون والعمل في ذلك بالتغرير.

وقال آخر: من دواعي المقت مغالبة الناس على الكلام.

وقال: لا يُزَهِّدَنَّكَ في عُرْف تفعل كثرةُ من يجهله: فإن في فعال الخير خلفاً من الجاهل به، وبقاء مِنَنه أفضل من مكافاَته. فليكن الاعتراف بالمنة آثر عندك من المكافأة عليها: فإن إحداهما مَكْرُمة، والأخرى ملْأَمة.

وقال آخر: من أمر العاقل ألا يتكلف ما لا يطيق، ولا يشتغل بما لا يدرك، ولا ينطق فيما لا يعنيه، ولا ينفق إلا بقدر ما يستفيد: فإن الإنفاق إذا كان بقدر الفائدة كان أبقى لجميل الحال ولا يطلب من الجزاء إلا بقدر ما عنده من الغناء، ولا يَعِد إلا بقدر ما يجد.

وقال آخر: أكثر الناس أعواناً وإخواناً من كان له دين يعينه على العمل وحَسَبٌ يعينه على الشرف، وجُودٌ يعينه على المكارم، ونجدة تعينه على العدو، وأدب يعينه على المروءة وعقل يدبر ذلك كله.

وقال آخر: تَذَلُّلُكَ للحق عزٌّ وتعزُّزك بالباطل ذُلٌّ: فليكن للحق تذللك، ولا يكونن بالباطل تعزُّزك.

وقال آخر: لا خير في عزٍّ أدّى إلى مذلّة، ولا في مسرة أدت إلى حَسْرة.

وقال آخر: لا يدعوَنّك إلى معاودة خطأ سلامتُك من ضرره: فإنك مذموم عليه وإن حظيت به.

- Zayıf kimselere zulmetme, aksi hâlde güç sahiplerinin en kötülerinden olursun.
- Zaruret, kişiyi insanlara yakın olmaya sevk eder. Çünkü bazı menfaatler onlardan gelir. Akıllıca hareket etmek (hazm) ise onlara karşı çok tedbirli davranmayı gerektirir. Çünkü tehlikelerin en büyüğü onlardandır. Onların iyileri arasından bir nasip arkadaşı seçmekten müstağni kalınamaz. Nefsini terbiye etmeye çalışan kişinin uzleti uzletlerin en tatlısıdır.
- Bir kimse kendisine zarar veren şeylerle meşgul olursa faydasına olan şeyler ona gizli kalır ya da onlardan alıkonur.
- Dünyanın kötü tarafı şudur ki yemediğinde ölürsün, doyduktan sonra birazcık daha yersen tembelleşirsin, çok aşırı yersen hasta olursun, doyacak kadar yemezsen belki aç kalırsın ama sağlıklı olursun. Hiç ayrılmaman gereken yeme alışkanlığı bu olmalıdır.
- Dilini doğru söylemeye alıştır ve bu konuda sebat göster ki nefsin bundan razı olsun, doğruluğu kendine vatan edinsin ve böylece sana zarar veren yerde bile doğru söylemeyi, sana çıkar sağlayan yerde yalan söylemeye tercih etsin. Çok yemin etmekten de sakın, çünkü çok yemin etmek sende bir artışa sebep olmaz, yemin etmemek ise seni eksiltmez. Bunu yaparsan işin yolunda gider, başkalarının gözünde yerin büyük olur, doğru sözlü olduğun için güvenilir biri olursun ve sözün dinlenir. Bu senin için daha güzel, insanların daha memnun olduğu ve âhirette sana daha yararlı olacak bir şeydir.
- Ömründen boşa geçen zamanlara üzül, yükü senin üzerinde kalacak olan günahlarla geçirdiğin zamanlar içinse oturup ağla.
- İncelikli ilimlerin semeresini tek başına değil, başkalarının yardımıyla devşirebilirsin.
- Temizliğin ne olduğunu bilmeyen pis kimselerin temizlikle övünmeleri, cahillikleri ile sanki ilimmiş gibi ve yalanla sanki doğru imiş gibi böbürlenmeleri şaşılacak şeydir.
- Dünyayı âhirete tercih eden kişi ancak ve ancak açgözlü olur ve açgözlülüğü yüzünden helak olur. O, zehir karıştırılmış balı ekmeğe tercih eden kişiye benzer.

وقال آخر: لا تظلمن الضعفاء فتكون من لئام الأقوياء.

وقال بعضهم: الضرورة تدعو إلى قُرْب الناس، لأن بعض المنافع منهم؛ والحَزْم يوجب شدة الحذر منهم لأن أعظم الآفات منهم، وفي التخيُّر من خيارهم أليف حظ لا يستغنى عنه؛ وخلوة المجتهد ألذّ الخلوات.

٥ وقال آخر:من اشتغل بما يضره خفي عنه ما ينفعه، أو مُنع منه.

وقال آخر: من نكد الدنيا أنك إذا لم تأكل مُتّ، وإن زدت فوق الشبع قليلا كسلت، وإن زدت كثيراً مرضت، وإن تناولت دون الشبع جُعت وصححت وهو الذي يجب أن تلزمه.

وقال آخر: عوِّد لسانك الصدق واصبر عليه تَرْضَهُ نفسك ويكن لها ١٠ معدناً حتى تؤثر الصدق حيث يضرك على الكذب حيث ينفعك. وإياك وكثرة الأيمان فإن كثرتها لا تزيدك وإن الكفَّ عنها لا ينقصك؛ وإنك إن تفعل ذلك يستقم أمرك ويعظم في عين غيرك ويكن مأموناً بصدق قولك ويُسمع حديثك، فإن ذلك أجمل لك، وأرضى للناس عنك، وأنفع في المعاد لك.

١٥ وقال آخر: احزن على الزمان الفائت المنقضي من عمرك عبثاً، وابك على الزمان الذي قد عمرته بالآثام الباقي عليك وزْرُها.

وقال: لا تجتمع لك ثمرة العلوم الخفيات بالوحدة (بل) بالمعونة.

وقال آخر: من العجب العجيب افتخار الأنجاس بالطهارة ولا علم لهم بها، وزهوهم بالجهل على أنه علم، وبالكذب على أنه صدق.

٢٠ وقال آخر: المؤثر الدنيا على الآخرة لا يكون إلا شرهاً. ومن شرهه أُتي، فهو كالقانع بالعسل المشوب بالسم على الخبز النافع.

- Ne görünüşü güzel ama fiilleri çirkin olan bir sûrete, ne çok güzel konuşan ama saçmalaması ve yalanı bol olan bir dile, ne mal biriktiren ama sorumluluklarını yerine getirmeyen bir servet sahibine, ne geçmişiyle övünen kimseye -ki böyleleri başkalarını aşağılar, küçük görür-, ne de zalim olan bir sultanın gücüne hayranlıkla bakma.
- İlimlerden, özellikle de ilâhî ilimlerden elde edilen hazzı tadarsan bu, alamadığın her türlü dünyevî haz konusunda seni teselli eder ve dünyaya daha da değer vermez olursun ve nefsinin kudreti ortaya çıkar.
- Gerçek manada zenginlik, iyi işler yapan, günahları terk eden âlimlerde bulunur. Onlar ölünceye kadar dünyada ve öldükten sonra ise âhirette ilâhî tabiatın sırrını bilirler. Bu ne büyük bir bahtiyarlıktır!
- Allah'tan korkup O'ndan başkasına rağbet etmeden ve yarattığı herhangi bir şey için değil sadece O'nu severek ibadet etmek, dünyada insana bahşedilebilecek en güzel şeydir.
- Kim yanlış bir tamahkârlığa tevessül ederse hakiki bir ümitsizliğe düşer.
- Hazlar ve şehvetler sebebiyle helak olanların sayısı ne kadar çok, bunlardan kurtulabilenler ise ne kadar azdır!
- Hak yolunun sertliği haz peşinde koşanların nefesini kesmiş, bu yüzden onlar, açgözlülükleri sebebiyle peşin lezzetleri tercih etmişler ve hak yolunun üstünlüğünü bilemedikleri ve lezzetleri yüzünden fıtratları bozuk olduğu için hak yolundan aciz kalmışlardır.
- Bilgeler şöyle demişlerdir: "Kendisinden talep ettiğin işin üstesinden gelecek de olsa dinini dünyası için ifsad eden kişiden yardım istemekten sakın. Çünkü işinin onun elinde nasıl sonuçlanacağını bilemezsin. Zira kendisine kötülük eden kimsenin başkasına kötülük etmesinden güvende olunmaz."
- Yaratıcını sevmen ve O'ndan korkman sebebiyle teşvik edilen işleri yapmak ve yerilen işlerden kaçınmak hususunda elinden geleni yapmaya çalışıyorsan dünyada basiretini kaybetmezsin, âhirette ise dâimî hayattan yoksun kalmazsın.

وقال آخر: لا تعجبنك صورة حسناء الظاهر قبيحة الأفعال، ولا لسان عذب ذو بيان كثير هذره وكذبه، ولا ذو مال كثير يجمعه ويمنعه حقوقه، ولا الافتخار بالسلف فإن صاحبه يُدِلُّ على من دونه، ولا قوة السلطان في كل أحواله إذا كان ظلوماً غشوماً.

وقال آخر: إن تطعمت لذاذة الفرح المجتنى من العلوم وبخاصة العلم الإلٰهي سلاّك عن كل لذة حسّية واشتد زُهْدُك في الدنيا، وظهرت قوة نفسك بما يظهر لها من عظيم القدرة.

وقال آخر: لقد كمل الغنى على الحقيقة للعلماء العاملين بأعمال البر التاركين لأعمال الآثام، العالمين بسر الطبيعة الإلٰهية في الدنيا ما حيوا، وفي الآخرة إذا ماتوا. فيا لها من سعادة!

وقال آخر: العبادة لله بالزهادة لله خوفاً من الله ومحبة لله لا لشيء خَلَقه الله غاية الموهوبات في الدنيا للإنسان.

وقال آخر: من استعمل الطمع الكاذب حصل في اليأس الصادق.

وقال آخر: ما أكثر الهالكين باللذات والشهوات، وأقل المتخلصين منها!

وقال آخر: خشونة طريق الحق قطعت المتلذذين بخشونتها فآثروا لذاتهم المعجّلة بشرههم وعجزوا عن طريق الحق لجهلهم بفضله وخبالهم بملاذّهم.

وقالوا: احذر أن تستعين بأحد أفسد دينه لدنياه وإن كان جزلا قاهراً لما يستكفيه فإنك ما تدري ما عاقبة أمرك معه. وبعد، فمن أساء إلى نفسه لم يؤمَن أن يسيء إلى غيره.

وقالوا: إذا كان عليك أن تبلغ بمجهودك حقيقة العمل المرغوب فيه والهرب من المذمومات حباً لخالقك وخوفاً منه لم تعدم في الدنيا البصيرة النافعة، وفي الآخرة الحياة الدائمة.

- Öldürücü zehirlere, 'İnsanlara zarar değil, fayda ver.' dediğinde o zehirler öldürücülüklerini kaybedip faydalı olabilselerdi doğası itibarıyla kötü olan insanların da sözle bu kötü tabiatlarından döndürülüp doğası itibarıyla iyi olan insanlar gibi olması mümkün olabilirdi. Ne var ki zehir, tabiatının dışına çıkmadığı gibi kötü insan da sırf sözle tabiatının dışına çıkarılamaz.
- Kötü bir insana iyiliği öğretmek, çorak bir araziye tohum atmaya benzer. Bu tohumu atan kişi faydalanılacak bir şeyi, hiç işe yaramayan bir yere attığı için günaha girer. Bundan dolayı senin de kötü bir insana iyiliğin sırlarını öğretmen büyük günahtır. Çünkü böyle yapmakla sen saf bir suyu kokmuş bir çamurun içine atan kişiye benzersin. Su bozulur, çamur ise olduğu gibi kalır.
- Âlim, iyi bildiği şeyleri, yazarak değil ezberinde korumalıdır, aksi hâlde onları hırsızlar ve hak etmeyen kimseler elde edebilir.
- İnsanların hâlleri durmadan değişir. Bundan dolayı her zaman kendisine güvendiğin kimseleri, onların hâl ve tavırlarını araştır ve değişip değişmediklerini anlamak için içinde bulundukları durumu gözden geçir.
- Tembellik cahilliğe sebep olur; cahillik ise yoldan çıkarır.
- Dışındaki kirden iğrenip içindeki kire hiç aldırış etmeyen kişi şaşılacak bir durumdadır.
- Dünya düşkünleri rahat etmek istediler ama büyük bir meşakkatin içine düştüler. Rahatın ne olduğunu ve hangi yoldan elde edileceğini bilemeyen bir kimse rahata nasıl yol bulabilir!
- Mutluluk yolundaki meşguliyetin seni yorsa da haz alınan ama sonu mutsuzluk olan bir rahattan daha faydalıdır.
- Gıda, su, vücudunu serin ve sıcak tutan şeyler ve yerleşeceğin yer senin için bütün beldelerde mevcuttur. Ancak ihtiyaç duyduğun şeylerle yetinmeyi bilmezsen o durumda sana zarar veren arzularının kulu ve esiri olursun.
- Bir kişinin şeytanî işler yapıp dururken diliyle 'Ben Allah'ın kuluyum.' demesinin ona faydası ne kadar azdır! Dahası bu, onun için ne kadar zararlı ve onu nasıl da helak edicidir!

وقالوا: إن كنت إذا قُلْتَ للسموم القاتلة: لا تكوني للناس إلا نافعة تكن نافعة غير قاتلة فيسترجع من كان طباعه طباع الشر خلقةً بالكلام حتى يكون كمن طباعه طباع الخير خلقةً؛ و إذ كانت السموم لا تحول عن طباعها فليس يحول طبع الشرير حتى يكون خَيِّراً بالكلام.

وقالوا: تعليم الشرير الخير كطرح البزر في السباخ: يأثم من طرح ما ينتفع به فيما لا يجدي خيراً، وتعليمك الشرير أسرار الخير إثم عظيم لأنك كمن يلقي ماءً صافياً ينتفع به في حمأة منتنة فيفسد الماء، والحمأة على حالها.

وقالوا: واجبٌ على العالم أن يكون لُبُّ ما يُحسنه حِفظاً لا مكتوباً، خوفاً من السُّرّاق ومن لا يستحقه.

وقالوا: الأحوال بالناس متصرفة. فتفقّد في كل وقت من وثقت به وسيرته، واستقص أمره لتعرف ثباته من زيغه.

وقالوا: البطالة داعية إلى الجهالة، والجهالة داعية إلى الضلالة.

وقال بعضهم: ما أعجب من يكره الوسخ في ظاهره ولا يباليه في باطنه!

وقال آخر: طَلَبَ أهل الدنيا الراحة فوقعوا في التعب الشديد. وكيف يهتدي إلى الراحة من لا يعرفها ولا يعرف الطريق إليها!

شُغْلك – و إن أتعبك – للسعادة أنفع من راحة لذيذةٍ الشقاءُ آخرها.

وقالوا: الغذاء والماء وما يدفع به الحر والبرد عن البدن والمكان الذي يسكن موجود لك في كل بلدة إلا أن يقنعك ما تدعوك إليه الحاجة، فتكون عبداً وتابعاً للشهوات الضارة لك.

وقالوا: ما أقل ما ينفع قول القائل: أنا عبد الله بلسانه، وأفعاله عائدة للشيطان بمجهوده. بل ما أشد ضُرّه عليه وأهلكه له.

- Dünyada yaşayanın hayatı, dünyaya ihtiyaç duymakla bağlantılıdır. Ârifler dünyadan gerekli olan miktar ne ise sadece o kadarını alırlar. Cahiller ise hiç ihtiyaç duymayacakları şeyleri alırlar. Hâlbuki her ikisi de dünyadan ayrılıp gidecektir.
- Dünya er ya da geç senin canını alacağına göre sen kendi nefsini kendin öldür. Çünkü sen nefsinin dünyaya yönelik arzularını öldürürsen bu senin için âhirette sonsuz bir hayat olur.
- Bilgeler şöyle demişlerdir: "Nefsinin her yerde hayrını geçmişe göre bir miktar daha artırdığını görüyorsan insanî erdemin son zirvesine yükselmekten ümitsiz olma."
- İyilik konusunda son derece istekli ol, helak edici şeylere ise olabildiğince ilgisiz kal.
- Çok uyumakta yarar değil, zarar vardır. Bundan dolayı ömrünün yarısının boşa gitmemesi için gündüz yaptığın gibi geceleri de nefsini iyi şeyler yapmaya alıştır.
- Değerli bir ilim dalından başka bir ilim dalına geçmek sûretiyle dinlen ve yeni yararlı bilgiler ile huzur bul. Nefsini, Rabbine ibadeti tamamladıktan sonra başka şeylerle dinlendirme.
- Güzel olan, sadece Allah sevgisi ile övünmek ve cehennemden değil, Allah'tan korkmaktır.
- Bilgeler şöyle demişlerdir: "Erdemli bir ruh için dünyada rahat yoktur. Dolayısıyla erdemli isen ruhun için dünyada rahat etmeyi umma. Hasta veya sağlıklı, hangi durumda bulunursan bulun elinden geldiğince iyilik yapmak konusunda gevşek olma. Çünkü hasta ve rahatsız iken iyilik yapmak, sağlıklı iken iyilik yapmaktan daha değerlidir. Bedeninle iyilik yapabilecek güçte değilsen bu durumda sahip olduklarınla iyilik yapılmasını emret. Bizzat yapacağın zikir, tesbih ve tekbir gibi fiillerden ise asla gâfil olma."
- Bilgeler şöyle demişlerdir: "Kötü insan zehir gibidir. Zehir bazı şeylerde işe yarar, bundan dolayı erdemli insanlar ondan (yeri geldiğinde) istifade ederler. Şerli insanlar da böyle olup erdemli yönetici bu insanların şerrini din düşmanlarına yönlendirebilir. Böylece erdemli insanlar ondan faydalanmış olurlar."

وقالوا: حياة الحي في الدنيا مرتبطة بالحاجة إلى الدنيا. فالعارفون يأخذون منها ما لا بد لهم منه، والجاهلون يأخذون منها ما لا يحتاجون إليه، وكلاهما مفارق لها.

وقالوا: إذا لم يكن للدنيا بُدٌّ مِن قَتْلك فكن أنت مميت نفسك، فإنك إن أمتَّ شهوات نفسك في الدنيا كان ذلك لك حياة باقية في الآخرة.

وقالوا: لا تيأسنّ من بلوغ غاية الفضل الإنساني إذا رأيت نفسك متزيدة في كل مكان آت من الخير على الزمان الماضي.

استعمل شدة الرغبة في الخيرات، وشدة الزهادة في المُردِيات.

وقال آخر: ليس في كثرة النوم حظ بل ضرر، فعوِّد نفسك عمل الخير بالليل كما تفعل نهاراً لئلا يذهب نصف عمرك باطلا.

اجعل راحتك التنقل في الذكر من نوع فاضل من العلوم إلى نوع آخر تستروح إلى طرائف الفوائد النافعة لك. ولا تروِّح نفسك بعد فراغك من عبادة ربك بغير هذا.

إنما يحسن الافتخار بمحبة الله تعالى والخوف منه لا من النار.

وقالوا: لا راحة في الدنيا لنفس فاضلة. فلا تؤمِّلنَّ لنفسك راحة فيها إن كنت فاضلا. لا تتوانَ في عمل البر في أي حالة كنت: من صحة أو سقم بغاية المجهود، فإنها في علتك وسقمك أفضل منها في صحتك. فإن لم تقدر بجسمك فمر بها لتُفعَل مثل الصدقة. وأما أفعالك التي بنفسك ذكراً وتسبيحاً وتعظيما فلا تغفل عن ذلك.

وقالوا: الشرير مثل السم فإنه يصلح في أشياء حتى ينتفع به الفاضلون كذلك الشرير: فإن السائس الفاضل يصيّر شِرّته على أعداء الدين فيكون الفاضلون من الناس قد انتفعوا به.

- Yine bilgeler şöyle demişlerdir: "İstifade edilmeyecek bir söz söylememişsen ebedilik ve sonsuz huzur yurduna varmadan önce dünyada iken buna sevin."
- Yine şöyle demişlerdir: "Gıdadan bedenine yetecek kadarını almalı; sağlıklı olduğun sürece bunu ne artırmalı, ne de azaltmalısın. Arzulanan, lezzet alınan ve nadir bulunan yiyeceklerden ihtiyaç duymadıklarını yeme, çünkü bunlar birer musibet ve oyalanma vesilesidir."
- Yine dediler ki: "Gündüzünde, gecesinde; bütün hayatı boyunca işi gücü yalan söylemek olan kişi 'mutsuz' adını almayı hak etmiştir."
- Önemli ya da önemsiz hiçbir işinde yalancı birinden istifade etmen doğru olmaz; çünkü yalancı, leş gibidir, nereye koysan oraya zarar verir.
- Ruhuna şefkat ediyorsan bedenini Rabbin için yor.
- Kendince nefsinin hayrını düşündüğünü sanan herkes onun gerçekten hayrını düşünüyor değildir; çünkü ona iyilik ettiğini sanan niceleri var ki helak olması için çalışmıştır.
- Allah'ı gerçekten seven bir kimse ölümden kaçmaz. Herhangi bir günahı rahatlıkla işleyen biri ise Allah'tan layıkıyla korkmuyor demektir.
- İtaati isyan, isyanı da itaat kılmaktan kurtulur ve bunlardan her birinin hakikatini kavrayabilirsen, amel edenlerdensin demektir.
- Hayatın boyunca itaat yollarını tanır, isyan yollarından uzak durup onlara yaklaşmazsan sâdık, zâhid ve güvende olanlardan olursun.
- İtaat amellerine sarılmıyor ve isyan amellerinden kaçınmıyorsan itaatin ve isyanın sadece bilgisine sahip olmanın sana gerçekten bir fayda sağlayacağını zannetme.
- Bedenin çok uzun süre mutsuz olsa dahi bu mutsuzluk gerçekte ruhun için bir mutluluktur. Bedenin uzun süre nimetler içinde rahat bir yaşam sürse dahi onun rahatlığı, ruhunu helak ettiği için gerçekte bir bedbahtlıktır. Şu hâlde gerçek bahtiyarlığı sahte bedbahtlığa tercih et.
- Seninle dünyevî bir sebeple ilişki kuran kimse, yine dünyevî bir sebeple ilişkisini koparır. Bir kimse seni hayır namına seviyorsa kötüler sizi ayıramaz.

وقالوا: إن لم تتكلم بكلام لا ينتفع به فافرح بنفسك في الدنيا قبل أن تصل إلى موضع البقاء والراحة.

وقالوا: ينبغي أن يكون لك مقدار معروف من الغذاء فيه كفاف لا تزيد فيه ولا تنقص منه ما دامت أيام صحتك. واحذر أن تأكل ما لا تحتاج إليه من الشهوات والملاذّ والطُّرَف فإنها بليّاتٌ ومَشْغَلات.

وقالوا: لقد استحق اسم الشقاء من كان نهاره وليله كذباً، وفي طول حياته وسعيه كذباً.

وقالوا: لا ينبغي أن تستعين بكذاب في صغير وكبير من الأمور. فالكذاب كالجيفة: أي موضع جعلت أضرت به.

وقالوا: إن كنت تشفق على نفسك فأتعِب بدنك لربك.

وقالوا: ما كل من نظر بزعمه لنفسه قد نظر لها من حيث يجب النظر لها. كم من زاعم يظن أنه قد أحسن إليها، وقد سعى في هلاكها!

وقالوا: ليس يكره الموت من يحب الله حق محبته، ولا يخافه حق خوفه فاعل شيء من الذنوب.

وقالوا: إن سلمت من تصييرك الطاعة معصية والمعصية طاعةً ووقفتَ على حقيقة كل نوع منها فأنت من العاملين.

وقالوا: إذا عرفت طرق الطاعة أيام حياتك وتجنبت طرق المعصية فلم تقربها كنت من الزاهدين الصادقين الآمنين.

وقالوا: لا تظن أن علمك بالطاعة والمعصية ينفعك على الحقيقة إن لم تعمل بأعمال الطاعة وتجانب أعمال المعصية.

شقاء جسمك ولو طال به الشقاء الزمانَ الطويل لخلاص نفسك سعادة؛ وتنعيم جسمك ولو طال به النعيم الزمان الطويل لهلاك نفسك شقوة. فآثر سعادة الحق على شقوة الباطل.

وقالوا: من كانت الدنيا سبب وصلته معك كانت الدنيا سبب قطيعته لك. ومن كان سبب محبته لك الخير، لم يقدر الشرير على بعدكما.

- Bir kimse Yaratıcısına karşı görevlerinin bilincinde olmazsa yaptığı her iş onun üzerinde bir vebal olur.
- Allah'ı tanımak onu sevmeyi gerektirir. O'nu gerçekten seven ise sadece O'na hizmetle meşgul olur ve başka hiç kimseye hizmet etmez.
- Büyüğüyle, küçüğüyle bütün günahları bir gör ve hepsinden gücün yettiğince kaçınmaya bak. Bütün günahlardan kaçınmak için gayret gösteriyorsan yapacağın az bir hayır da sana yeter.
- Dünyada insanlar ya Allah'a, ya da haz duydukları şeylere taparlar. Sen hayvanlar gibi haz duyduğu şeylere tapanlardan değil, Allah'a tapanlardan ol.
- Hayvanlara benzemekten kaçın ve hiç ara vermeden Allah'ı zikreden ve bundan hiç bıkmayan meleklere benzemeye çalış.
- Nefsinin erdemli mi erdemsiz mi olduğunu öğrenmek isteyen kimse onun uğraştığı şeylere baksın. Kişi, ebedi ve faydalı şeylerle uğraşıyorsa nefsi erdemli demektir. Değersiz ve fani şeylerle uğraşıyorsa erdemsiz ve rezil demektir. Her nefis güzellik ve takva ya da çirkinlik ve günah gibi kendisinin benzeştiği şeylere yakınlık duyar.
- Doğru yolu tutturanlara ne mutlu! Çünkü doğru yolu tutturanlar hedeflerine ulaşırlar. Yoldan sapanlara ise ne yazık! Çünkü onlar ne kadar ileri gitseler hedeflerinden o derece sapar ve uzaklaşırlar.
- Avamdan olanları havâssı sevmiyorlar diye, havâssı ise avama iyi davranmıyorlar diye cezalandırmak zulümdür.
- Söz verip sözünde durmamak günahtır, tamah etmek ise aldanıştır.
- Söz vermek nafile, sözünü tutmak farz, insanlara selam vermek nafile ve verilen selamı almak ise farzdır.
- Edep, senden yukarıda olanlarla tartışmamayı, bilmeden konuşmamayı, sahip olmadığın şeyi alıp vermemeyi, dilinin kalbindekiyle, sözünün yaptıklarınla ve dışının içinle çelişmemesini gerektirir.

وقال آخر: من جهل ما يجب عليه لخالقه كانت أعماله عليه وبالا.

وقال آخر: ألا إن معرفة الله توجب محبته. فمن أحبه حقاً اشتغل بخدمته عن خدمة غيره.

وقال آخر: أقم الآثام صغيرها وكبيرها مقاماً واحداً في نفسك، فقصاراك حينئذ أن تسلم منها. ولكن اجتهادك وشدة حرصك في مجانبة الآثام كلها. والقليل من الخير يكفيك.

وقال آخر: ليس في الدنيا غير عابد الله سبحانه، أو اللذة؛ فكن من العابدين لله تعالى ولا تكن من العابدين للذات أشباه البهائم.

وقال آخر: انْنَفْ أن تكون شبيهاً للبهائم؛ وارغب في أن تكون شبيهاً للملائكة الذين لا يفترون ولا يملُّون من ذكر الله عز وجل.

وقال آخر: من أراد أن يعلم هل نفسه فاضلة أو دنية فلينظر شغلها ومجهودها ومجيئها: فإن كان ذلك في الفاضلات الباقيات النافعات فنفسه فاضلة إذن. وإن كان مجهوده في الدناءة والأشياء الفانية فهي دنية رذلة. وإنما تألف كل نفس ما شابهت من طهارة وتُقىً ونجاسة وفجور.

وقال آخر: طوبى لمن سلك قصد السبيل: فإن الذي يقصد في السير يبلغ المنزل! وويل لمن سلك الجور عن الطريق، فإنه لا يزداد في السير اجتهاداً إلا ازداد من المنزل بُعداً!

وقال آخر: من الحيْف مجازاة العامة بسوء مودة الخاصة، ومجازاة الخاصة بسوء أخلاق العامة.

وقال آخر: الوعد والخُلْف ذنبٌ، والأطماع غرورٌ.

وقال آخر: الوعد نافلة، والإنجاز فرض؛ والسلام على الناس تطوُّعٌ، والرد فريضة.

وقال آخر: من حُسن الأدب ألا تنازع من هو فوقك، ولا تقول إلا بعلم، ولا تتعاطى ما لا ينال، ولا يخالف لسانك ما في قلبك ولا قولك فعلك، ولا علانيتك سريرتك.

- Hayırlı insanların amellerine bakıp onlara uymak ve onların söylediklerini kabul etmek akılların sağlıklı olmasına vesiledir.
- Arkadaş edinmek için şu iki kişiden birini, ya dindarı ya da dünyalığa sahip olanı seç ve bil ki dindarın kardeşliği, âhiretin ebediliği gibi ebedidir. Çünkü o da âhiretin bir parçasıdır. Dünyalığa sahip olanın kardeşliği ise dünya gibi yok olmaya mahkumdur. Çünkü o da dünyanın bir parçasıdır.
- İtham edilecek bir iş yapan kişi, kendisi hakkında suizan ettiler diye başkalarını suçlamasın.
- Çirkin olandan uzak kalmak da güzel kapsamındadır. Diğer yandan çirkin kapsamına giren şeylerden biri ise güzelden uzak durmaktır.
- Seni ilgilendirmeyen konularda konuşma, çünkü bu laf kalabalığıdır. Seni ilgilendiren konuda ise ancak yerli yerinde konuş; çünkü nice kişi, kendisini ilgilendiren bir konuda yersiz ve zamansız konuştuğu için kınanmıştır.
- İyilik yapmaktan ne sıkıntının ne de rahatlığın alıkoyamadığı kişi iyi kimsedir.
- Galip gelme ümidi, yardımcıların değil, mahir yardımcıların çokluğundan ileri gelir.
- Akıllı kimse, istemediği bir durumla karşılaşınca onu sabır konusunda destekleyecek iki söz vardır: Birincisi: "En azından bu durum daha kötüsünden hayırlıdır." İkincisi: "Kim bilir, benim hoşuma gitmeyen bu durum bana hayırlı bir kapı açacaktır."
- Aşağılanan iyi insana ve saygı gösterilen kötü insana karşı dikkatli ol; çünkü iyi insan ancak aç kalınca saldırır, kötü insan ise doyunca şımarır.
- Bir ihtiyacı gidermeyecek birinin kapısına gitmek, akıllı kimsenin değerini düşürür.
- Nefsi, helak edici hevâ ve hevesinden alıkoymak ve her işin doğrusunu yanlışını araştırmak kadar başka hiçbir şey adalete destek olmamıştır.
- Birisi bir bilgeye "Bana dünyayı anlatır mısın?" deyince o, "Dünyanın afetleri, lezzetlerindedir." cevabını vermiştir.

وقال آخر: النظر في أعمال الأخيار والاقتداء بهم والقبول منهم مصحّة للعقول.

وقال آخر: اطلب لإخائك أحد رجلين: إما صاحب دين، وإما صاحب دنيا. واعلم أن لإخاءِ صاحب الدين بقاءً كبقاء الآخرة لأنه منها، ولإخاء صاحب الدنيا زوالاً كزوال الدنيا لأنه منها.

وقال آخر: من عَرَّض نفسه للتهمة فلا يلومنَّ من أساء به الظنَّ.

وقال آخر: إن الأخذ بالحَسن الكفُّ عن القبيح، ومن الدخول في القبيح الإمساك عن الحسن.

وقال آخر: لاتتكلم فيما لا يعنيك فإن ذلك هو الفضل ودع كثيرا من الكلام فيما يعنيك حتى تجد له موضعاً: فرُبَّ متكلم قد تكلم فيما يعنيه في غير موضعه فعِيبَ.

وقالوا: البَرُّ مَن لا يزيله عن برِّه جَهْدٌ ولا رخاء.

وقالوا: ليس رجاء الغلبة بكثرة الأعوان، ولكنه بصُلَحائهم.

وقالوا: للعاقل كلمتان عند المكروه يقويانه على الصبر: يقول: هذه الحال خيرٌ من شرّ منها، والأخرى قوله: لعل الذي كرهتُ من هذا الأمر داعية لما هو خير منه.

وقال آخر: استوحش من الكريم المُهان ومن اللئيم المكرَّم: فإن الكريم يصول عند الجوع، و إن اللئيم يَبْطَر عند الشِّبَع.

وقال آخر: طلب الحاجة إلى غير أهلها تُزري برأي العاقل.

وقالوا: لم يستعن عن العدل بمثل ظلف النفس عن الهوى المُردي والتثبت في الأمر.

قال رجل لبعض الحكماء: صف لي الدنيا! فقال: آفاتها في لذاتها.

- Dünya ve âhirette istifade edilen bilgi, dünyada ölünceye kadar gerektirdiği gibi hareket edilen bilgidir.
- Hiçbir varlığa bir zarar ve sıkıntı vermiyorsan biraz sevin. Başkalarına yararın çok ve yaygın ise faydalı birikiminden dolayı çok sevin.
- Ebedilik istiyorsun ama onun için gereken ameli bilmiyorsun. Ölümü sevmiyorsun, bununla birlikte öldüğünde sana eziyet verecek şeylerden de hiç ayrılmıyorsun. 'Cahil' diye anılmaktan hoşlanmıyorsun ama cahillerin yaptıklarını yapıyorsun. Erdemli olarak anılmak istiyorsun, ne var ki erdemli insanların yaptıklarına hiç yanaşmıyorsun. Bu, olsa olsa (eğriyle doğruyu) karıştıranlara ait bir nitelik olabilir!
- Sahip olduğu bir nitelikten dolayı övülmüş olmasına sevinmesi kişi için bir utançtır. Kendisinde bulunmayan bir nitelikten dolayı övülmesine sevinmesi ise onun için hem bir utanç hem de bir vebaldir.
- Âlimlerin görevlerinden biri de layık olanlara doğru yolu göstermektir.
- Hidayet yolunda çaba harcayanlar en üstün ibadeti yerine getirmektedirler.
- Bedeninin zorunlu olarak ihtiyaç duyduğu bütün hususlarda orta yolu tutar ve kanaatkâr olursan, hem dünyada hem de âhirette nefsini rahat ettirir ve mutlu olursun. Orta yolu tutmaz ve kanaatkâr olmazsan hem dünyada hem de âhirette nefsini mutsuz edersin.
- Yaratıcısına karşı yerine getirmesi gereken görevlerini eksik yapan kişi iyilik kapsamındaki bütün işleri eksik yapar.
- Bir kimse boş şeylerle uğraşıyorsa hakikati bildiği iddiasında onu doğrulama. O olsa olsa hakikat hakkında bir şeyler duymuş olabilir.
- Boş işler yapıp dururken hakkı bildiğini nasıl iddia edersin! Ancak hakikati bilmeyenler boş işlerle uğraşır. Sütten kesilen çocuklar tatlı yemeye alıştıktan sonra tatlı yerken onlara 'Bunu yemeyin.' deseniz de kabullenmezler. Cahiller de böyledir. Dünyevî hazlarından kopamazlar ve yaşamayı ancak bu hazları için severler. Ârifler ise yaşamayı ancak hayır işleri için ve yapanı helake sürükleyen dünyevî hazları terk etmek için severler. Cahiller ve ârifler sûret bakımından birbirine benzeseler de eylemleri ve amaçları itibarıyla birbirinden tamamen farklıdırlar.

وقالوا: العلم الذي ينتفع به في الدنيا والآخرة هو ما عُمِل به في الدنيا إلى حين الممات.

وقالوا: افرح قليلا إذا لم يكن لك أذى ولا ضرر على أحد من المخلوقين. فأما إذا كثرت منفعتك وعمت فافرح كثيراً بفضيلة مدَّخرك النافع حقاً.

وقال آخر: تريد البقاء ولا تعرف عمله، وتكره الموت وتلازم ما يؤذيك عند مماتك، وتكره أن تسمى جاهلا وأعمالك أعمال الجاهلين، وتحب أن تدعى فاضلا ولا تعمل أعمال الفاضلين! لا أحسب هذا إلا صفة المُخَلِّطين!

من سرَّه أن يُمدح بما فيه كان ذلك عاراً عليه؛ ومن سره أن يمدح بما ليس فيه كان ذلك عاراً ووبالا عليه.

وقال آخر: من الواجب على العلماء هداية المستحقين.

وقال آخر: المجتهدون في الهداية هم في أفضل العبادة.

وقال آخر: إن لزمت القصد والقنوع في جميع ما يحتاج إليه جسدك مما لا بد لك منه أَرَحْتَ نفسك في الدنيا والآخرة وسعد جدُّك. وإن لم تلزم القصد ولا القنوع أشقيت نفسك في الدنيا والآخرة.

وقال آخر: من قصّر فيما يجب لخالقه عليه قصر في جميع أعمال البر.

وقال آخر: لا تصدقن من ادعى معرفة الحق إذا عمل بالباطل؛ ولكن عسى أن يكون قد سمع بالحق أو ببعض وصفه.

وقالوا: كيف تدعي معرفة الحق وعملك بالباطل! وإنما يعمل بالباطل الجاهلون للحق، كما أن الصبيان المفطومين إذا اعتادوا أكل الحلاوات ثم قيل لهم وهم يأكلونها لا تأكلوها، لا يقبلون ذلك كذلك الجاهلون لا ينتهون عن ملاذهم الحسية ولا يحبون الحياة إلا لها؛ كما أن العارفين لا يحبون الحياة إلا لأعمال الخيرات وترك ملاذ الدنيا المُرْدية لأهلها، فهم متباينو الأعمال والمقاصد، مشتبهون في الصور.

Ebediliğin faydalı hazineleri uğruna kendilerini yoran insanlarla dünyevî hazlar uğruna yorulan insanların ahlâkı birbirine nasıl uygun düşebilir ki! Dünya ve âhirette zararlı olan kirlere bulanmak için çaba harcayanlarla gökyüzünün ebedi hazinelerine vuslat için çaba harcayanlar arasında ne büyük fark vardır!

- Marifet sahibi olup da onunla amel edene saygı duymak gerekir.
- Kendisine faydalı olanı reddedip zarar vereni yapan kimse nasıl akıllı sayılabilir ki!
- Basiret ehlinden sabredenlerin sabretmesini kolaylaştıran ve sabretmeyi onlar için âdeta bal gibi tatlılaştıran şey, onların sabrın sonundaki faydasını biliyor olmalarıdır.
- Gerçekte kötü olan niceleri var ki kendilerine ve bir grup insana göre iyi ve erdemliler zümresinde yer alırlar. Gerçekte iyi olan niceleri ise insanlardan bir gruba göre cahil, kötü ve bayağıdır. Hâsılı iyi amelleri ancak ehil olanlar bilir, onların sayısı ise hayli azdır. Kötü amel sahipleri ise pek çoktur.
- Layık olana yapılan iyilik ne güzel ve ne faydalıdır! Layık olmayana yapılan iyilik ise ne çirkin ve ne faydasızdır! Onlara yapılan iyilik denize veya çorak bir araziye yağan yağmur gibidir, boşa gider.
- Dünyada yaşadığı sürece üzerine düşen vazifeyi gerektiği gibi yaparak, dünyadan sadece alması gerekeni alarak, hayırları öğreterek, şerlerden sakındırarak sabahlayan ve akşamlayan kişiye ne mutlu.
- Bir kişi hakkında sözü ile yargıda bulunmak doğru olmaz, bunun için eylemlerine bakmak gerekir. Çünkü sözlerin çoğu boştur. Fayda ve zarar ancak eylemle olur.
- Sadakanın faydası, hastalığa uygun olan ilacın faydası gibi apaçık olunca onu kabul edip temize çıkarırız ve akıbetini överiz. Layık olmayana verilen sadaka ise tedavi için uygun olmayan ilaç gibidir. Böyle ilaçlar tedaviye uygun olmadığı için zararlı olur. Çünkü eğer talep eden erdemli biriyse her konuda elde edilmek istenen şey, doğruyu yakalamaktır.

كيف تتفق أخلاق أقوام مجهودين في ذخائر البقاء النافعات، وأخلاق قوم مجهودين في ملاذهم الحسيات؟! شتان بين من سعيُه في الالتطاخ بالنجاسات الضارات في الدنيا والآخرة، وبين من سعيه في كنوز السماء الباقيات!

وقال آخر: معرفة توجب حرمته على أهله فتعملوا به.

وقال آخر: كيف يُعَدُّ حازماً من رَفَض ما ينفعه واستعمل ما يضره؟!

إنما سَهَّل مرارة الصبر على الصابرين من أهل البصائر حتى صار عندهم شهداً علمُهم بعاقبة نفعه.

وقال بعضهم: كم من شرِّير على الحقيقة هو عند نفسه وعند عالم من الناس من الأخيار الفاضلين! وكم من خيِّر على الحقيقة عند عالم من الناس جاهل وشرير ودنيء! فأعمال الخير إنما يعرفها أهلها وهم قليل، وأعمال الشر العاملون بها كثير.

ما أحسن المعروف عند مستحقه، وما أنفعه! وما أقبح المعروف عند من لا يستحقه وهو ما لا منفعة فيه، وفاعله كالمطر في البحر أو في السبخة يذهب ضياعاً!

طوبىٰ لمن أمسى وأصبح عاملا بما يجب عليه، محموداً فيه، لا يأخذ من الدنيا إلا ما لا بد منه معلما للخيرات مُحَذّراً من البليَّات أيام حياته في الدنيا!

لا يجب أن تحكم على الإنسان بمقاله، إنما يجب أن تحكم عليه بفعاله: فكثير من الأقوال هذر، وبالعمل تكون المنفعة والضرر.

الصدقة إذا كانت منفعتها بينة كمنفعة الدواء الموافق للداء نقبله ونبرأ عليه ونحمد عاقبته. والصدقة عند من لا يستحقها بمنزلة الدواء الذي ليس بموافق للداء فيضر لأنه غير موافق، لأن المطلوب في كل الأشياء إصابة الصواب إذا كان الطالب فاضلا.

- Hakikati eyleme dökmek istiyorsan geçmişte yaptıkların arasında boş bir iş bulunmasından sakın. Aksi takdirde çürük bir temele bina yapmış olursun. Ve bundan doğan sorumluluklar, hak sahibine ulaşmana engel olur.
- Cahillerden uzak durmakla hiç olmazsa nefsini kirden uzak tutmuş, gözünü, kulağını ve kalbini onlarla kirletmemiş olursun.
- Geçirdiğin zamanın en değerlisi, Rabbine ibadet ve hayırlı işler yapmak için harcadığındır. Geçirdiğin zamanın orta derecede değerli olanı, fani hayatında ihtiyaç duyduğun gıda, su, uyku, korunma, ârızî hastalıkların tedavisi vb. şeyler için harcadığın zamandır. Tükettiğin en değersiz ve rezil zaman ise gaflette olduğun ve küçük ya da büyük günahlarla geçirdiğin zamandır.
- Kurtuluşa erenler, dünyada iken mümkünse bütün iyi işleri, hepsine imkân bulamıyorlarsa imkân bulabildiklerini yapabilenlerdir.
- Güzel, yaptığı amellerle nefsi güzelleşen; çirkin ise yaptığı amellerle nefsi çirkinleşendir.
- Yanından geçerken sana hiç ilişmedi diye aslanı övme. Onun böyle yapması bir başkasını yediği için tok olmasındandır. Kötü insanları da sana zarar vermediler diye övmen gerekmez; çünkü belli ki senden başkalarıyla uğraştıkları için kötülüklerinden kurtuldun.
- Kötü insanlar, diğer insanların hatalarını araştırıp kendilerinin büyük günahlarını görmezden gelirler.
- Geceleri Allah sevgisi ile uyanık, gündüzleri ise Allah korkusu ile susuz kalan kullara ne mutlu! Şerleri terk edenler ve hayırları yapanlar hep onların arasından çıkar.
- İnsanlar hakkında zanna dayanarak yargıda bulunma. Aksi hâlde başkaları da senin hakkında asılsız bir zanna kapılırlar.
- Bir söz, -etkili de olsa- kötü dinlemeyle tesir etmez.
- Bâtıldan gerçek manada yüz çevrilince ona giden çok yol bulunmaz. Tek bir yol vardır, o da hak yol olup ona tutunulur. Bunun tam tersi ise haktan yüz çevirenlerin tavrıdır. Onlar da sadece bâtıla giden tek bir yol bulurlar ve ona tutunurlar.

إن كنت تحب العمل بالحق فاحذر أن يكون فيما عملت قديماً عمل باطل، فتكون تبني بناء على غير وثيقة أساس، لأن تمنعك من الوصول إلى صاحب الحق.

وقيل: لو لم يكن في البعد من الجاهلين إلا تباعد نفسك من النجاسات وراحة بصرك وسمعك وقلبك منهم!

قال بعض الحكماء: أفضل زمانك الذي أفنيته في عبادة ربك وفي أعمال البر؛ وأوسط زمانك الذي أفنيته فيما لابد لك من إقامة ما تحتاج إليه في حياتك الفانية من الغذاء والماء والنوم والوقاء ومداواة الأمراض العارضة وما أشبه ذلك؛ وأدنى زمانك وأرذله زمان الغفلة وأعمال الشرور صغيرها وكبيرها.

وقيل: إن المتخلصين هم العاملون في الدنيا بجميع أعمال الخيرات إن وصلوا إلى جميعها، وإلا فيما وجدوا السبيل إلى عمله.

وقال آخر: الحَسَن من حَسَّنَتْ نفسَه أعمالُه، والقبيح من قبَّحت نفسَه أعمالُه.

وقال آخر: لا تحمد الأسد إذا جُزْتَ فلم يعرض لك، فإنما ذلك لأنه كان شبعانَ قد أكل غيرك كذلك لا يجب أن تحمد الأشرار إذا فُتَّهم، فإنما شُغلوا عنك فسلمتَ من شرهم.

وقال آخر: أشرار الناس يتفقدون عثرات الناس ويسامحون أنفسهم بالعظائم من الذنوب.

وقال آخر: طوبى للذين سهدوا ليلهم حباً لله عز وجل، وأظمأوا نهارهم خوفاً منه! فمنهم التاركون للشرور، العاملون من الخيرات.

لا تقضينَّ على الناس بالظنون، فربما ظن بك الباطل.

لا ينفع القول – وإن كان بليغاً – مع سوء الاستماع.

قال بعض الحكماء: إذا صحت الزهادة في الباطل لم توجد طرق كثيرة فيها، إنما يوجد طريق واحد وهي الحق، وبها يستمسك؛ وكذلك خلافه زهادة الزاهدين في الحق: لا يجدون طريقاً واحدة وهي طريق الباطل وبها يستمسكون.

- Hakkın ve bâtılın bilgisini elde eden kişi, hakkı yapıp bâtılı reddetmeye meyillidir. Hakkı ve bâtılı bilmeyen ise kötülük yapmaya ve kötülüğe rağbet etmeye meyillidir, çünkü onun karargâhı kötülüktür.
- Zâhid, âmil ve âlim olan ve taklit yoluyla değil, aklın gerekli kılmasıyla tertemiz nefisleriyle Allah'a kulluk edenlere ne mutlu! Çünkü hak dinin ipi aklın elindedir, onun hiçbir işinde en ufak şüphe ve sahih burhandan sapma yoktur.
- Günlerine ve gün içindeki saatlerine nefsinin âhireti idrak edebilmesi için bir pay koy ki payını elde edebilesin. Bunu kendine iyilik, gitgide yaklaşmakta olduğun âhiretinin salahı için yap ki nasibine erişebilesin, hüccetini tutabilesin ve âhirette talep ettiğin şeye erişebilesin.
- Öğüt verilen kimse, verilen öğüdü almaya öğüdü verenin kendisinden daha layık değildir.
- Üç grup insan var ki akıllı biri onları hafife almaz: Sâlihler, yöneticiler ve arkadaşlar. Sâlih kimselerin hakkını hafife alan kişi dinini ifsad eder. Yöneticilerin hakkını hafife alan kişi dünyasını helak eder. Arkadaşlarının hakkını hafife alan ise sevgisini telef eder.
- Cahillerle ve şerli insanlarla yüz göz olmak zararlıdır. Onlarla yüz yüze gelmeye mecbur kalan kimse sabretsin ve huşu içerisinde namaza durarak açıktan Allah'ın zikrine sığınsın. Bunu da onlara olan kini veya onlarla iştigalden dolayı kelamı kesmek istediğini onlara hissettirmeden yapsın ama aynı zamanda (onlara karşı) içindeki sorumluluğu da kaybetmesin. Bir yolculuk vesilesiyle bir araya gelmişlerse gözden kaybolmak için bir çare arasın. Hiçbir çare bulamazsa içinde sakladığı düşünceyi ortaya çıkarsın ve Allah için olan ve nefsinin âhiret azıklarından olan hiçbir şeyi yarıda bırakmasın.
- Menfaat talebi konusunda büyük şeyleri bile küçük gör, zarar göreceğin şeylerde ise küçük olanı bile büyük gör.
- Sıkılmaktan, sabırsızlıktan ve kötü ahlâktan uzak dur. Çünkü bu vasıflara sahipken kendine arkadaş bulamazsın ve her zaman insanları kendinden uzaklaştırırsın. Bundan dolayı bu huylardan kendini koru.

وقال آخر: من علم الحق والباطل كان خليقاً أن يعمل الحق ويرفض الباطل؛ ومن لم يعلم الحق والباطل كان خليقاً أن يعمل عمل الشرور ويرغب فيه، لأن الشر أسُّه.

طوبى للزاهدين العاملين العالمين الذين يعبدون الله بنفوسهم الطاهرة بما يوجبه العقل لا بالتقليد، لأن دين الحق بالعقل زِمامه وجميع أمره لا شُبهة فيه ولا زَيغ عن صحيح البرهان.

وقال آخر: اجعل في أيامك وساعاتك نصيباً لنفسك لتدرك آخرتك مبادرة لأجلك واستصلاحاً لما تُقدم عليه من أمر آخرتك تظفر بحظك وتأخذ بحجتك وتدرك فيها طلبتك.

ليس الموعوظ بأحق بقبول الموعظة من الواعظ لنفسه بها.

ثلاثة لا يستخف بها العاقل: الصالحون والولاة والإخوان. فمن استخف بحق الصالحين أفسد دينه، ومن استخف بحق الولاة أهلك دنياه، ومن استخف بحق الإخوان أتلف مودته.

فى النظر إلى الجهال والأشرار ضرر: فمن ابتُلي بمقاساتهم فليصبر وليلجأ إلى ذكر الله ظاهراً مع الصلاة بالخضوع من حيث لا يعلمون أنه أظهر ذلك قطعاً للكلام لبغضتهم أو للاشتغال بهم، ولا يقطع وظيفة سريرته؛ فإن جمعهم السَّفَر فليحتل للإخفاء، فإن لم يجد حيلة كشف القناع لهم في السريرة ولم يقطع شيئاً لله تعالى هو من جليل ذُخرها.

استصغر الكبير في طلب المنفعة، واستعظم الصغير في ركوب المضرة.

إياك والضجر وقلة الصبر وسوء الخلق: فإنه لا يستقيم لك على ذلك صاحب ولا يزال لك منهم مجانب فتحفظ من ذلك.

- Faydalı sözler üç türlüdür: Şerefli, orta ve bayağı. Şerefli ve erdemli söz, Allah'ın zikir ve tesbih edildiği sözlerdir. Orta olanlar iyi ameller hakkında ve âhiretine kalacak olanlardır. Bayağı olanlar ise dünya menfaatleri hakkındadır. Sen, zaruri olmadıkça bayağı sözlerden uzak dur ki hem sözlerinle, hem de davranışlarınla erdem ve şerefi eksiksiz bir şekilde elde edesin.
- Ağlama üç türdür: Şerefli, bayağı, eziyet veren. Şerefli ağlama, zâhidlerin halvette ve diğer hâllerinde başkası için değil, sırf Allah korkusundan ağlamalarıdır. Bayağı ağlama, kişinin ailesine, malına, çocuğuna vb. gelen musibetten dolayı ağlamasıdır. Eziyet veren ağlama ise helak eden hevâ ve heves gibi hem dünyada, hem de âhirette fitne ve zararlı olan ağlamadır. Zira şehvânî nefislerini öldürerek rahata erenler hoşa gitmeyen pek çok şeyden kurtulurlar. Onlar bu âlemde karşılaştıkları pek çok olumsuz durumu çaresiz bir şekilde sineye çekerler. Ancak basiret sahiplerinin, kurtarılması gereken insanları kurtarmak için çalışmaları gerekir. Bu da kendilerinde 'Onlar için hayra vesile olan bir şey gerçekleşmediği sürece sevinmeyeceğim.' düşüncesi bulunduğu zaman olur.
- Yapında bulunan açgözlülükten kurtulmak için sana helal kılınan şeylerle karnını tıka basa doldurmaktan sakın.
- İnsanların tuzaklar kurarak yakaladıkları hayvanlara benzeme. Ancak şehvetinin avı olanlar av olup yere yıkılırlar. Şu hâlde sen de sana zarar veren ve faydana olan her şeyden seni koparıp ayıran şehvete hemen kapılma. Aksi hâlde nefsini sıkıntılara sokarak helak edersin ve ârifler ona acır.
- Haz, kötülükleri yapmakla elde edilmez. Kötülüklerle meşgul olmakla değil, tam tersine onları terk etmekle elde edilir. Ardından acı bir tat bırakan haz, haz değildir."
- Kendinden başka kimseyi kusurlu görme. Çünkü şayet bir başkası senden büyükse Allah'ı senden önce tanımış olabilir; senden küçükse sen Allah'a ondan önce isyan etmiş olabilirsin.
- Ticaretinde aldanman, Rabbin hakkındaki itikadında aldanmandan daha iyidir; çünkü (ticaretinde aldanmayıp da) dininde aldanan kişi bayağılığı, zenginliği, cahilliği ve kötü seçimi bir arada bulunduruyordur.

الكلام الذي ينتفع به ثلاثة: شريف ووسط ودون؛ فالشريف منه الفاضل ما كان لله في ذكره وتسبيحه؛ والوسط منه ماكان في أعمال البر التي تبقى لمعادك؛ والدون منه ما كان من منافع الدنيا. فلا تقربن الدونَ منه إلا على حال الضرورة حتى يكمل لك الشرف الفاضل بالقول والفعل.

البكاء ثلاثة أصناف: شريف، ودنيء، ورديء مؤذٍ. فالشريف بكاء الزاهدين من خوف الله في الخلوات وغيرها لا لغيره؛ والدنيء البكاء الذي في النوازل من المصائب في الأهل والمال والولد وما أشبهه. والبكاء المؤذي ماكان فتنة ضارة في الدنيا والآخرة من الهوى المُردي وما أشبهه، لأن الذين استراحوا بإماتة أنفسهم الشهوانية قد استراحوا من كثير من المكروهات. إنهم ليتجرعون غصصاً كثيرة يرونها في هذا العالم لا حيلة لهم فيها. ولكن يجب على أهل البصيرة العناية بتخليص ما يجب تخليصه. فليكن في نفوسهم أنهم غير ظاهرين بالفرح إلا في معدن الخير فهنالك يكون.

احترز كثرة الامتلاء مما أُحل لك أكله لتباعد الشره من طباعك.

لايكن مَثَلك مَثَل البهائم التي يهلكها الناس بإيقاع المصائد؛ فإنما يصاد من كان صيدَ من شهوته، فحينئذ يصرع. فلا تكن سريع شهوة ضارة قاطعة عما يجدي عليك فتهلك نفسك بوقوعها في البلايا، فإن العارفين يرحمونها.

ليست اللذات من ملابسات السيئات؛ إنما اللذة في تركها، لا للاشتغال بها: فلذات تُعقِب مرارةً ليست لذة.

لا توجبن نقيصة لأحد، فإنه إن كان أكبر منك فقد عرف الله قبلك، وإن كان أصغر منك فقد عصيت الله قبله.

لأن تكون مغبوناً في تجارتك أحسن من أن تكون مغبوناً في اعتقادك لربك، فإن المغبون في دينه قد جمع الخساسة والغنى والجهل وسوءَ الاختيار.

- Kimseye zarar vermek için değil ama hilekârların hilesini önlemek amacıyla onlara karşı hileye başvurulabilir.
- Sen ruhunun ve bedeninin gerçek değerlerini bilseydin bedenini ruhuna tercih etmezdin.
- Kötü insanların alameti, aralarına giren kimsenin onların kötülüklerinden kurtulmaması, onları terk edene de kötülük etmekten geri durmamalarıdır. İyiler ise ister onların arasına girsin ister onlardan ayrı dursun insanların kendilerinden faydalandığı kişilerdir.
- Diliyle Allah'ı sevdiğini, O'ndan korktuğunu ve O'na iman ettiğini söyleyen, ama fiilleri, söz ve açıklamalarıyla çelişen kişinin yalancı ve günahkâr olduğu ne kadar açıktır!
- İlme en muhtaç olduğun an, bildiklerinin sana yettiğini sandığın andır. Helak edici hevâ ve hevesinin kölesi olan kişi hak yoldan çıkıp gittiği için hakka destek olmak konusunda ondan hiç istifade edilmez. Tam tersine o, hakka karşı bâtılın yardımcısı olur. Bundan dolayı böylelerine karşı tedbirli ol.
- Esenlik yolunu terk edip afetlerin yoluna giren kişi esenliği nasıl ümit edebilir! O, helak edici afetlerin kölesidir.
- Hayatın boyunca bâtıla kulluk ediyor ve gece gündüz kendini bâtıl uğruna yoruyorsun, sonra da hakikat namına hiçbir şey bilmediğin hâlde 'Ben hakikat üzereyim.' diyorsun. Senin kalbin ne kadar kör ve cehaletin ne kadar da açık! Nasıl oluyor da kabul edilmesi gerekmeyen şeylere böyle kanaat edebiliyorsun!
- Şehvetleri yok olan kişinin erdemli olmasında şaşılacak bir durum yoktur. Asıl şaşılacak olan, şehvetleri kendisi ile savaş hâlindeyken kişinin erdemli olabilmesidir.
- Ey akıllı insan! Cahilin en son yapmayı planladığı şeyi sen öncelikle yap.
- Edebe önem veren, ona özen gösterir; özen gösteren, onu öğrenmeye gayret eder; öğrenmeye gayret eden bu uğurda güçlüklerle karşılaşır; bu uğurda güçlüklerle karşılaşan kişi ise onun faydasına nail olur.

ربما أُستعمِل الغشُّ لأهل الغشِّ من حيث لا يضر أحداً، ولكن ليدفع آفات الغاشين.

لو عرفت مقدار نفسك ومقدار جسمك، لم تؤثر جسمك على نفسك.

علامة الأشرار أن من خالطهم لم يسلَم منهم، ومن تركهم لم يصرفوا شرهم عنه. لكن الأخيار من خالطهم ومن قطعهم لقي رُشدهم.

ما أَظْهَرَ الكذبَ والفجورَ على من ادّعى بلسانه محبة الله عز وجل وخوفَه والإيمان به، وفِعالُه تخالف قوله وبيانه!

أحوَجُ ما تكون إلى طلب العلم عند ظنِّك أنك قد اكتفيت بما علمت واستغنيت! مَن كان عَبد هواه المُرْدي لم يُنْتَفَعْ به في نصرة الحق لانحرافه عنه وبُعْده منه، بل يكون للباطل عوناً على الحق فاحذَرْه.

كيف يطمع بالسلامة مَن ترك طريق السلامة، واعتنق طريق الآفات، فهو عَبْدٌ مملوكٌ للآفات المُرْدية له!

تعبُد الباطل وتجهد نفسك به نهارك وليلك طول عمرك وتقول أنا على الحق، ولست تعرف الحقّ؟ ما أعمى قلبك وأبيَنَ جهلك! كيف تقنع بالذي لا يجب أن يقبل!

ليس العجب من انقطعت عنه الشهوات أن يكون فاضلا، ولكن العجب من الشهوات تحاربه وهو الفاضل.

كل ما يريد أن يفعله الجاهل في آخر أمره، فافعله أنت أيها العاقل في أول أمرك.

مَن اهتم بالأدب عُني به، ومن عُني به تكلف علمه، ومن تكلف علمه اشتد طلبُه له، ومن احتمل شدة طلبه نال منفعته.

- Bir bilgeye "Ahmaklığın zirvesi nedir?" diye sorulunca "Kötü insanların yaptıklarını yaparak iyi insanların mertebesini istemek, hakikatin tarafında olanlardan nefret etmek ve bâtılın tarafında olanları sevmektir." diye cevap vermiştir. "Peki, cehaletin emaresi nedir?" diye sorulunca "Zengin olmayı istemek, ulaşamayacağı hedefler koymak (tûl-i emel) ve aşırı hırslı olmaktır." cevabını vermiştir. "Peki, körlüğün emaresi nedir?" diye sorulduğunda ise, "Güven vermeyen kimseye meyletmektir." cevabını vermiştir.

  Allah, Efendimiz Hz. Muhammed'e ve onun pak nesline salât ve selâm eylesin.

وقيل لبعض الحكماء: ما كمال الحُمْق؟ قال: طَلَبُ منازل الأخيار بأعمال الأشرار، وبُغْض أهل الحق، ومحبّةُ أهل الباطل. قيل: فما علامة الجهل؟ قال: حبُّ الغنى، وطول الأمل، وشدة الحرص. قيل: فما علامة العمى؟ قال: الركون إلى من لا يؤمن.

٥ وصلى الله على سيدنا محمد وآله وسلم

NOTLAR

1 Tâhâ, 20/5.

2 Bu lafızlarla herhangi bir hadis kaynağında bulunamamıştır.

3 İbnü'l-Mübârek, *ez-Zühd ve'r-rekâik,* I, 487.

4 Tirmizî, "İlim", 19; İbn Mâce, "Zühd", 15.

5 Bu lafızlarla herhangi bir hadis kaynağında bulunamamıştır.

6 Zümer, 39/17-18

7 Hârezmî, *Mefâtîhu'l-'ulûm*'da yıldızların evleri ve dereceleri hakkında şu bilgiyi veriyor: Yıldızın evi, kendisine nispet edildiği burçtur. Ayla güneşin birer, diğer yıldızların/gezegenlerin ikişer burcu vardır. Buna göre güneşin evi Aslan burcudur; ayınki Yengeç burcudur; Zuhal yıldızınınki Oğlak ve Kova burçlarıdır. Müşteri yıldızınınki Balık ve Yay burçlarıdır. Merih'inki Koç ve Akrep burçlarıdır. Zühre yıldızınınki Boğa ve Terazi burçlarıdır. Utarid'in evleri Başak ve İkizler burcudur.

Yıldızın şerefi ise nispet edildiği burçtaki derecesidir. Yedi yıldızdan her birinin bir şerefi vardır. Buna göre Zuhal'in şerefi Terazi burcunda; Müşteri'ninki Yengeç'te; Merih'inki Oğlak'ta; Güneş'inki Koç'ta; Zühre'ninki Balık'ta; Utarid'inki Başak'ta ve Ay'ınki de Boğa'dadır. (Çev.)

8 Parantez içindeki ifade bağlamın gerektirdiği şekilde çevrilmiştir. Özgün metindeki ifade "fe'inne'r-ra'ye yasduku" "çünkü rey sadık olur" biçimindedir. (Çev.)

9 Müellif Herakleitos hakkında "zulmî" (karanlığa mensup) nispetini kullanmış, Abdurrahman Bedevî de "bu filozof 'karanlık' görüşünü savunduğu için müellif Herakleitos'u karanlığa nispet etti" demiştir. Metindeki çeviri Abdurrahman Bedevî'nin bu ifadesi doğrultusunda yapılmıştır. (Çev.)

10 Abdurrahman Bedevî'nin ifadesine göre "Meloslu bir şair". (Çev.)

11 Abdurrahman Bedevî bu yerin "Ege" olabileceği yolunda bir görüş ileri sürmüştür. (Çev.)

12 Metinde "liyakatsız yabancıdan" anlamında "mine'l-ğarîbi gayri'l-müstahik" ifadesi yer alıyorsa da, ğarîb kelimesi bu bağlama uygun değildir. Doğrusu "akraba" anlamına gelen "karîb" kelimesi olmalıdır. (Çev.)

13 Nebukadnezar'ın bu saldırısı m.ö. 586 tarihinde olmuştur. Hipokrat'ın doğum tarihi ise m.ö. 460 yılı olarak kabul edilmektedir. Bu iki tarih arasındaki fark 126'dır. Müellif burada "Hipokrat'ın zuhuru/ortaya çıkışı" ifadesini kullanmıştır. Bu ifade ile doğumunu kastediyorsa Hipokrat'ın doğum tarihi konusunda farklı nakiller var demektir. Bilinip tanınmasını kastediyorsa o zaman müellifin belirttiği tarihlerde Hipokrat 20 yaşlarındadır. Bu ihtimallerden güçlü olanı bizce ikincisidir. Müellifin bu başlığın sonundaki ifadesi de bunu desteklemektedir. (Çev.)

14 "Eğe" مبرد çevirisi yazma nüshaya göredir. A. Bedevî baskısında "مرود", "sürme mili" ifadesi yer almaktadır. Neşter düşünüldüğünde daha uygun görüldüğü için "eğe" tercih edilmiştir. (Çev.)

15 Latince adı "helleborus". A. Bedevî.

16 Diegenes Laertios'un "*Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*" adındaki çevirisinde Pisagor'un bu sözleri şöyle yer almıştır: Ateşi bıçakla karıştırma; terazinin üstüne basma; tahıl kitlesinin üstüne oturma; yüreğini kemirme; yükü kaldırana yardım et, indirene değil; yaygıların her zaman derli toplu olsun; tanrının resmini yüzüğünde dolaştırma; küle kazanın izini bırakma; sandalyede meşaleyle temizlik yapma; güneşe karşı hacet giderme; yolun dışında yürüme; sağ elini kolayca uzatma; kendinle aynı çatı altında kırlangıç barındırma; kanca tırnaklı kuş besleme; tırnak ve saç kesiklerinin üstüne ihtiyacını giderme ve basma; sivri bıçağı kendinden uzak tut; yurdundan ayrılırken dönüp sınıra bakma." Bk., Diegenes Laertios, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*, (çev. Candan Şentuna), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2007, s. 387. (Çev.)

17 A. Bedevî parantez içindeki ifade hakkında şöyle demiştir: "Bu ifade, İbn Ebî Usaybi'a'nın eserinden alınmıştır. Çünkü o, Mübeşşir b. Fâtik'ten bu şekilde nakletmiştir. (Çev.)

18 Topkapı Sarayı Müzesi, III. Ahmed Kitaplığı 2598, 3249 ve İbn Ebî 'Useybia: "Antalya".

19 M.ö. 6. Yüzyılda yaşamış olan Ferekidis zamanında henüz Süryanilerden bahsedilemeyeceği için Ferekidis'in doğduğu yer olan Ege Denizi'ndeki Siros (Σύρος, Süros) adasıyla karıştırılmış olabilir. Nitekim aynı kişi Rönesans döneminde Suriyeli olduğu düşünülerek sarıklı bir şekilde resmedilmiştir. Diğer yandan bahsi geçen yer olan "Dilon" da düşünürün mezarının bulunduğu yer olan Delos adası olabilir.

20 Bu söz, muhtemelen Türkçedeki "yangına körükle gitmek" deyimi ile aynı şeyi ifade etmektedir. (Çev.)

21 Diyojen Laertius, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri* adlı eserinde şöyle demiştir: "Diyojen adında beş kişi yaşamıştır: Birincisi Apollonialı doğa düşünürü... ikincisi Sikyonlu..., üçüncüsü bu Diyojen, dördüncüsü Seleukeia doğumlu Stoacı..., beşincisi de Tarsuslu..." Bk. *a.g.e.*, s. 285. *Muhtâru'l-hikem*'i tahkik eden Abdurrahman Bedevî, müellifin bu başlıkta Sinoplu Diyojen ile Apolonialı Diyojen'i birbirine karıştırdığını ve bu başlıkta kastedilen kişinin Sinoplu Diyojen olduğunu belirtmiştir ki bu,"Gölge etme başka ihsân istemem" sözüyle şöhret bulan Diyojen'dir. (Çev.)

22 Bu ifade bir önceki dipnotta da belirtildiği gibi müellifin iki Diyojen'i karıştırdığını göstermektedir. (Çev.)

23 A. Bedevî, buna benzer bir hikâyenin Sokrates hakkında da anlatıldığını belirtmektedir.(Çev.)

24 "Bu İskender, Diyojen döneminde kral olan İskender'dir. Aristoteles döneminde yaşayan Zülkarneyn değildir." Bu ifade metinde geçmekte ise de hem sözü bölmemek, hem de yukarıda aynı bilgi tekrar edildiği için dipnota alınması uygun görülmüştür. (Çev.)

25 Diyojen, bu sözüyle gümüş kapların içinde yemek bulunmadığını kastetmiş olabilir. (Çev.)

26 Sokrates, "kötü övgü" (sû-i senâ) ifadesiyle birini ya hak etmediği bir niteliğini zikrederek övmeyi ya da başkalarının yanında kötülüğüyle anmayı kastetmiştir. (Çev.)

27 "Haber" diye çevirdiğimiz kelime metinde "hayır" olarak geçmiştir. "olumlu hayır" ve "olumsuz hayır" ifadelerinin anlamsızlığı açık olduğu için, nüsha veya baskı hatasına hamledilerek "haber" diye çevrilmiştir. (Çev.)

28 Aristoteles'in sözü burada tamamlanır; ancak 'sağlık ve zaman'ı kastetmiş olabilir. (Çev.)

29 "Doğruluk" anlamına gelen "sıdk" ile "arkadaş" anlamına gelen "sadîk" kelimesi arasında ve "düşman" anlamına gelen "aduvv" kelimesiyle "saldırmak" anlamına gelen "adv" kelimesi arasında türeme ilişkisi vardır. (Çev.)

30 Kulkutar: Saçıkıbrıs [sâc-ı Kıbrıs] diye de bilinen demir sülfat. Kabız edici, kurutucu ve kan akıntısını dindirici olarak kullanılır. Ayrıntılı bilgi için bkz. http://ar.wikipedia.org. "كبريتات الحديد الثلاثي" maddesi. (Çev.)

31 Abdurrahman Bedevî, Galen'in kendisinin de bu yangından söz edip yakındığını, çünkü elinde tek nüshası bulunan pek çok eserini bu yangında kaybettiğini nakletmektedir. Bk. *a.g.e.*, s. 292. (Çev.)

Muhtâru'l-Hikem'in **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, III. Ahmed Koleksiyonu, No. 3206**'da kayıtlı bulunan nüshasından Bilge Solon'u öğrencileriyle birlikte resmeden 24a numaralı varak

24a vr.

إلى بياس الحكيم فاحتجز بأن قال هو أحكم مني فبعثه بياس إلى الحكيم
الثالث وأرسله الثالث إلى الرابع فلم يزل كل واحد يرسله إلى
الآخر حتى جاز على السبعة الحكما فرده السابع إلى باليس
فأجاب بأن يجعل في هيكل الإله عز وجل فجعلوه في هيكل
أفلون الذي بدالفس فصارت سابقة الأطرنبوذ للسبعة الحكما
الذين مر على أيديهم ۞ فأما اللذان لم يتفقا معهم في هذا
المعنى فأفردا لفضيلة السن ۞ وذكر عن سولون أنه كان
لسنا لطيف الكلام حتى كناه أهل أثيناس المفرج وصار إلى
مصر ولبث بها حينا وسمع بها من الكهنة حكما كثيرة جدا
وتعلم منهم أشيا غامضة وكان يقول إنه لا يزال المرء متعلما
أبدا ۞ وتوفي بأرض غربة هاربا في ولاية سيسطراطوس
وكان جدا لأفلاطون الحكيم من جهة أمه ۞ وكان نقش خاتمه على
ما حكاه أبو الموفق ۞ من ودك لشيء ولي مع انقضائه ۞ وكان أشقر
أبيض أزرق العينين أقنى الأنف مستطيل اللحية خفيف العارضين خميص
البطن منحني الظهر حلو المنطق قوي اللسان على ذراعه الأيمن خال
كبير ومات وله تسع وسبعون سنة ۞

آداب سولون

23b vr.

وهما الغمّ والهمّ ❁ فالغمّ يعرض منه النوم ❁ والهمّ
يعرض منه السهر ❁ وذلك أنّ الهمّ فيه فكر في الخوف
ممّا سيكون فمنه يكون السهر ❁ والغمّ لا فكر فيه لأنّه
إنّما يكون بما قد مضى وانقضى ❁ وقال النفس المنفردة تطلب
الرغايب وحدها تهلك ❁ وقال من صحب السلطان فلا
يخرج من قشوره كما لا يخرج الغوّاص من ملوحة البحر
وقال من أحبّ الحياة لنفسه أمانها ❁ وقال إنّ المحبّة
قد تقع بين العاقلين من باب تشاكلهما في العقل ❁ وقد
تقع بين الحمقين من باب تشاكلهما في الحمق كما أنّ العقل يجري على
ترتيب ويجوز أن يتّفق فيه اثنان على طريق واحد ❁ والحمق
لا يجري على ترتيب ولا يجوز أن يقع فيه اتّفاق بين اثنين ❁
وقال أمّا العقلاء فيجب أن يسهو الخمر ❁ وأمّا الحمقى فيجب
أن يسهو الخريق ❁ وقال ليس معي من فضيلة العلم إلّا علمي
بأنّي لست بعالم ❁ وقال افعلوا بالقوت وأنفقوا عنكم الحاجة
لتكونوا كما قرّبني إلى الله عزّ وجلّ أنّ الله سبحانه غير محتاج إلى
شيء فكلّما احتجتم أكثر كنتم منه أبعد فاهربوا من السرور
وذروا الآثام واطلبوا من الخبرات الغايات ❁ وقال
المالك للشيء هو المسلّط عليه فمن أحبّ أن يكون حرّا فلا يهوى
ما ليس له وليهرب منه ولا صار له عبدا ❁ وقال ينبغي للمرء

30a vr.

Tabip Hipokrat'ın minyatürünü içeren 29b numaralı varak

29b vr.

Zâhid Sokrates'in minyatürünü içeren 48a numaralı varak

48a vr.

من الاجتهاد في اصلاح أنفسكم فانكم اذا فعلتم ذلك فقد سررتموني
وسررتم كل من هو مني ثم سكت مليا وسكتت الجماعة ❀ وأقبل
خادم الاحد عشر قاضيا فقال له يا سقراط انك جري مع ما اراه
منك وانك لتعلم اني لست علة موتك وان علة موتك القضاة الاحد عشر
فانا مامور بذلك مضطر اليه وانك لافضل جميع من صار الى هذا الموضع
فاشرب الدوا بطيبة نفس واصطبر على الاضطرار اللازم ❀ ثم ذرفت
عيناه وانصرف فقال سقراط نفعل وليس انت بملوم ثم سكت هنيهة
والتفت الى اقريطون فقال مر الرجل يأتيني بالشربة شربة موتي فقال للغلام
أدع الرجل فدعاه فدخل ومعه الشربة فتناولها منه فشربها فلما
رأوه قد شربها غلبهم البكا فاقبل سقراط يلومهم ويعظهم وقال انما
صرفنا النسا لئلا يكون منهم مثل هذا فامسكوا استحيا منه وقصدا
للطاعة له على مضض شديد منهم في فقد مثله ❀ وأخذ سقراط
في المشي والتردد هنيهة ثم قال للخادم ثقلت رجلاي علي فقال له
فقال له استلق فاستلقى وجعل الغلام يتحسس قدميه ويقول له هل
تحس غمزي لهما فقال لا ثم غمز ساقيه وجعل يسله ساعة بعد
ساعة وهو يقول لا واخذ يجمد اولا فاولا ويشتد برده حتى
انتهى الى حقويه فقال الخادم اذا انتهى البرد الى قلبه مضى فقال له
اقريطون يا امام الحكمة ما الذي عقولنا الا تبعد عن عقلك فاعهد
الينا قال عليكم اولا ثم مد يده الى يد اقريطون فوضعها على خده فقال
له مرني بما تحب فلم يجبه بشي ثم شخص ببصره وقال اسلمت نفسي الى

47b vr.

اداب جالينوس

قال لا ينفع علم من لا يعقله ولا عقل لمن لا يستعمله ❁ وقال من رغب
عن الحقاير نافس في العظايم ❁ وقال لن واحلم تنبل ولا تكن معجبا
فتمتهن ❁ وقال لتلاميذه من نصح الخدمة نصحت له المجازاه
وقال الهم فنا القلب والغم مرض القلب ❁ ثم بين ذلك فقال الغم
بما فات ❁ والهم بما يات ❁ وقال العليل الذي يشتهي ارجى
من الصحيح الذي لا يشتهي ❁ وقال لا يمنعنك من فعل الخير ميل النفس
الى الشر ❁ وقال العشق استحسان ينضاف اليه طمع ❁ والعشق
من فعل النفس وهي كامنه في الدماغ والقلب والكبد ❁ وفي
الدماغ ثلث قوي ❁ التخيل وهو في مقدم الدماغ ❁ والفكر وهو
في وسطه ❁ والذكر وهو في موخره ❁ وليس يكمل لاحد معنى عاشق
حتى يكون اذا فارق من يعشقه لم يخل من تخيله وفكره وذكره فيكون
جميع مساكن النفس قد اشتغلت به ❁ وقال رايت كثيرا من الملوك
يزيدون في ثمن الغلام المتادب بالعلوم والصناعات وفي ثمن
الدواب الفاضلة في اجناسها ويغفلون امر انفسهم في التادب
حتى لو عرض على احدهم غلام مثله ما اشتراه ولا قبله فكان من اقبح
الاشيا عندي ان يكون المملوك يساوي الجمله من المال والمالك
لا يجد من يقبله مجازا ❁ وقال كان الاطبا يقيمون انفسهم مقام
الامرا والمرضى مقام المامورين الذين لا يتعدون ما حد لهم فكان الطب

140a vr.

Bilge Galen'in minyatürünü içeren 139b numaralı varak

139b vr.

ŞAHIS İSİMLERİ DİZİNİ

A

Abdurrahman Bedevî 19
Abronigos 592
Ackayus 116
Adem (a.s.) 38
Adrianus 474, 540
Âhas 590
Aklimos 560
Akragas 430
Akran 102
Akratis 458
Akrisis 570
Alas 172
Aleksandros 418
Ali b. Rıdvân 9
Amaron 566
Amasis 118
Ammonius 556
Amon
Ebsilohos 38, 66
Amüntas 340, 418
Anaharsis 86, 88
Anahos 566
Anaksagoras 96, 542, 584
Anaksimandros 116, 144
Androgolos 116
Andromachos 542
Anektos 574
Aniketos 564
Antifanes 558
Antipatros 346
Antis 588
Antoine Wydville 17
Antonios 540
Apollon 88, 168, 550
Arasayes 552
Arhas 104
Ariobazarnes 432, 434
Aristides 562
Aristofanes 19, 584
Ariston 240, 562
Aristoteles 11, 13, 16, 146, 242, 314, 340, 348, 358, 370, 372, 374, 378, 380, 382, 384, 386, 388, 390, 402, 404, 406, 408, 410, 416, 450, 460, 470
Aristotelesî 344
Aristrates 550
Armesis 568
Arminious 346
Armios 346
Armudamanis bk. Efrofolim
Armudamantlis 118
Arsihanes 558
Arsuris 554
Arsuros 554
Arşîcânis 220
Asandros 418
Asanes 550
Askisos 564
Asklepios 38, 76, 78, 240, 340, 538, 552

Aşil 172
Aves 38

B

Banos 122
Basileus 530
Batlamyus 474, 476
Behmen Ardeşir 106
Bessus 432, 434
Bias 86
Bosuborus 570
Bovasios 540
Brahmanlar 440
Bruno Meissner 19, 20
Busâyes 116
Büyük İskender 17, 19

C

Chilon 86
Curhiles 570

D

Darius (Dârâ b. Dârâ) 418, 424, 426, 428, 430, 432, 434, 436, 438, 454, 458, 462
Dâvud (a.s.) 488, 490, 492
Delfi 88
Demokritos 96, 550, 552, 556, 560, 574, 578
Demostenes 14, 462, 556, 582
Derinos 572
Deukalion 560, 580
Dikomis 466, 560, 562
Dimekakos 466
Dimitrios 122
Diogenes Laertius 11, 12
Dionosios 240
Diyagoras 96
Diyogis 102
Diyojen 144, 146, 150, 152, 154, 156, 158, 160
Diyokles 580
Diyonisos 152
Diyosbolis 120
Drakon 86

E

Ebsilohos 38
Ebu'l-Ferec Ali b. el-Hüseyin b. Hindû 11
Ebu'l-Hüseyin İbnü'l-Âmidî 9
Eflâtun (Platon) 13, 16, 104, 196, 240, 266, 328, 346, 388
Efrofolim 118
Ekseketidos 86
el-Âmirî 12
el-Macistî 474
Empedokles 96
Enûş 38
Epimenides 86
Ermes bk. Hermes
Ermines 538
Ersihanos 550
Esculapius 102, 104
Eshilos 346
Eskurias 572
Eudemos 346, 542
Eunomos 116
Euripides 586
ez-Zâhir 9

F

Fedinfes 462
Felix 574
Fereküdes (Ferekidis) 118
Ferigianus 568
Ferinos 572
Fermes 122
Feryanas 572
Fevâtîles 64
Fiditos bk. Akragas
Fidon
Phaidon 170
Filos 564
Firdevs 50
Fitaforas 374
Flavius Boethius 542
Folon 122

G

Galen 106, 538, 540, 542, 544, 546, 548
Goras 538
Gregorios 536, 566
Guillaume de Thignonville 17
Ğûsâdîmûn 38

H

Hanoh bk. *İdris (a.s.)*
Harbus Arkon 96
Harusis 556, 576
Hasan-ı Basrî 510
Hemufgrates 556
Herakleitos 96, 240, 578, 584
Heraklides 102
Herkül 172
Hermann Knust 16
Hermes 38, 40, 42, 44, 58, 64, 76
Hermias 344
Hesiodos 582
Hipokrat 16, 102, 104, 106, 108, 110, 538
Hipokrat b. Tasalus 106
Hipokrat b. Zarakan 106
Hipparhos 474, 558
Homeros 80, 84, 246, 394
Huneyn b. İshâk 11, 12

I-İ

III. Ahmed 15
İaronos 562
İartefonesofi 564
İbn Ebî Usaybia 15
İbn Miskeveyh 12
İbnü'l-Heysem 9
İbrahim b. Ethem 510
İdris (a.s.) 38, 44, 72, 76
İlavus 38
İlion 320, 460, 468
İrhis 390
İsa (a.s.) 538
İskender 144, 146, 148, 150, 152, 154, 160, 340, 344, 346, 348, 350, 358, 364, 370, 372, 382, 384, 386, 390, 404, 408, 410, 418, 420, 422, 424, 426, 428, 430, 432, 434, 436, 438, 440, 448, 450, 452, 454, 456, 458, 460, 462, 464, 466, 468, 470, 472,
İskender el-Afrodîsî 542
İsrailoğulları 488, 492, 510
İyacus 590

J

Joannes de Procida 16

K

Kallistenes 344
Kambises 122
Karavkolyo bk. Armudamantlis
Kavras 104
Kaynân 38
kayzer 474
Keldânîler 116
Kilatis 106
Kinates
Exainetos 96
Kinik Diyojen 14
Kiros 122
kisra 474
Klaudyos bk. Batlamyus
Kleobulus 86
Kleopatra 538
Kriton 168, 170, 172, 174, 560, 566, 570
Kseberhos 552
Ksenofon 570, 578
Ksenokrates 242, 342
Ksigor 564

L

Leihamos 550
Leitsatros 584
Leukippos 96
Limenon 116
Lokman Hekim 488, 492, 494, 512, 514, 516, 518, 520

M

Magaris 104
Mahmûdu'd-devle 9
Mahmut Kaya 19
Makidinos 152
Malanaersa 106
Manyos 104
Marcus Aurelius
Sercius b. Polos 542
Maskulos 570
Medargis 13, 524
Mehlâîl 38
Melissos 96, 568, 584
Menander 582
Milon 122
Minos 102, 538
Miravus 104
Mnesarkhos 116
Musa (a.s.) 80
Mustansır Billâh 9
Müller (August) 20
Myson 86, 88

N

Nafron 104
Nasimos 566
Nearhos 96, 98
Nebukadnezar 106
Nikomakhos 340, 346, 556
Nomisianus 540

O-Ö

Ostocos bk. Straggas
Öklid 554

P

Parmenides 96, 102, 538
Pausanias 418
Peisistratos 88
Pelops 540
Periander 86
Phaedrus 568, 572
Phaistias 340
Philates 106
Philemon 554, 578
Philip 344, 418, 420, 428
Philon 552
Philotas 418
Phoenix 86
Pindar 19, 558, 560, 562, 566, 580
Pisagor
Pütagoras 16, 114, 116, 118, 120, 122, 124, 126, 134, 136, 138, 140, 164, 240, 574
Pittakos 86, 576, 578
Plates 460
Platon bk. Eflâtun
Plutarkhos 550, 558, 560, 586, 588
Polykrates 118, 120
Porus 432, 438, 440
Priskus 586
Prodikos 340
Protagoras 96, 340, 586
Ptolemaios bk. Batlamyus

Q

Quintus 540
Quirus 574

R

Ritos 148
Rûfestabis 374
Rufus 542
Rukiye
Olympias 436, 448, 452
Rûşenek
Roxane 434

S-Ş

Sâb 72
Sâbiîler 72
Sadares 552
Salvatore de Renzi 17
Sârâ 494
Satyros 540
Savgis 586
Sekalbius 552
Sercis 104
Seriton bk. Asandros
Sicistânî 12
Silentus 576
Simmias 170, 170 388
Simonides 582
Sofokles 558, 574, 576, 580, 584, 586
Sokrates 10, 13, 16, 96, 162, 164, 168, 206, 212, 214, 218, 220, 222, 224, 230, 232, 234, 236, 238
Solon 86, 88, 90, 92, 94, 240, 572
Sophroniskos 162
Stephen Scrope 17
Straggas 426
Süryani 118
Symmachos 122

Şehrezûrî 16
Şehristânî 15
Şît (a.s.) 14, 32, 38

T

Tafanes 552
Tales 86, 558, 578, 584
Tarmes 38
Tasales 102, 104, 106
Telemahos 558
Teleutagoras 96
Teofrastus 19, 346, 466, 556, 574, 580
Timaios 162, 242, 554, 560
Trak Kabilesi 418
Trismagistos bk. Hermes
Türkler 444
Tyrrhenos 116

U-Ü

Ucanis 570
Urani bk. Şît (a.s.)
Uryâ 32
Utarid bk. Hermes

V

Vasilis 556

W

William Caxton 17

X

X. Alphonso 16

Y

Yâred 38
Yartros bk. Iartos

Z

Zarabata 118
Zenon 96, 98, 100, 150, 460, 572
Zeus 172
Zosimos 592
Zülkarneyn bk. İskender

YER İSİMLERİ DİZİNİ

A

Abdera 430
Achaia 430
Agrigenta 122
Ahaya 96
Anadolu 538
Antaron 120
Arakalya
Herakle 118
Astandos 430
Asya 470
Asyut 540
Atarneus 344
Atina 86, 88, 144, 162, 168, 238, 240, 242, 340, 342, 344, 538, 542, 584
Attika 96
Avrupa 17
Ayn-şems 118
Azerbaycan 430

B

Bâbil 118
Bergama 538, 540, 542
Beyt-i Mukaddes 494
Buhayra (Bahira) 116

C-Ç

Çin 442

D

Dilon 118

E

Efes 118
Eğriboz Adası 344
Elea 96
Endülüs 16
Ermenistan 424, 426
er-Ruhâ
Urfa 38

F

Fîlâîm
Pieria 430
Filistin 488
Firig
Phrygien 430
Foso 122

H

Hint 432, 438, 442

I-İ

İlion 430
İlios 430
İran 434
İskenderiye 10, 424, 448, 452, 474, 538, 540, 542
İtalya 116, 120, 122
İzmir 540

K

Kastilya 16
Katanda 430
Kavlonya 124
Kentoropia 122
Khalkis 340, 344
Kıbrıs 538
Knidos 102, 104
Korintos 540
Kos

İstanköy 102, 104, 106
Kroton 120, 122, 124
Kudüs 106
Kûmis 448

L

Lakonya 96
Limni Adası 538
Lokros 124
Lubiye 470
Lykeion 242, 340, 342, 344

M

Madrid 19
Makedonya 344, 430, 470, 584
Manisa 118
Margianos 436
Megara 96
Memphis
Münf 118
Metapontios 122
Merv 436
Mevson 124
Mısır 38, 88, 116, 118, 120, 240, 424, 540
Milet 116, 558, 578
Mitabontion 124

N

Napoli 17
Nubiya 488

O-Ö

Ölü Deniz 430

P

Ptolemais 540

R

Remle 488, 494, 510
Rodos 102, 104, 474
Roma 122, 168, 170, 538, 540, 542
Rustukbâd 448

S-Ş

Saîd bölgesi 540
Samos 116, 118, 120, 122
Sevilla 16
Sicilya 122, 136, 240, 342, 590
Siraküza (Syracuse) 96
Sur (Tiros) 116, 424
Stageria 340, 344
Suriye 118, 424, 488, 510, 540
Şehrezûr 448

T

Taranta 124
Tauromenion 122
Toledo 16
Tôres (Toros) 430
Trakya 340
Tübingen 16
Tyana 550

U-Ü

Urfiya 470

V

Valencia 16
Valladolid 16